

sbe.nevsehir.edu.tr

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal of Social Sciences Institute

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergi olup, Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, Sparc Indexing J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor ve SOBIAD veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal published twice a year. The journal is indexed in Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, SPARC Indexing, J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor and SOBIAD.

Cilt 11, Sayı 1, Mart 2021
Volume 11, Number 1, March 2021

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almancadır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Nevşehir, TÜRKİYE
Tel: +90 384 228 10 00 Faks: +90 384 228 10 39
e-posta: sbederji@nevsehir.edu.tr

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archaeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behaviour, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal and published biannually.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

Correspondence and Subscription Address

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Nevşehir, TURKEY
Tel: +90 384 228 10 00 Fax: +90 384 228 10 39
e-mail: sbederji@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

SAHİBİ (OWNER)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi adına
(on behalf of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Prof. Dr. Semih AKTEKİN (Rektör/Rector)

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Lokman TANRIKULU

Editör (Editor)

Dr. Öğr. Üyesi Can Eyüp ÇEKİÇ

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

Öğr. Gör. Dr. Barış ERİÇOK

Arş. Gör. Serkan DERİCİ

Arş. Gör. Mehmet BOZKURT

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Abdibaet MAMASIDIKOV	University of Economy and Enterprise
Prof. Dr. Abdullah SAYDAM	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Adem ÖGER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet SABAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali MEYDAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. András RÓNA-TAS	Szeged University
Prof. Dr. Arif SARIÇOBAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir BULUÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent GÜL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet KIRPIK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Emre ÜNAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün ÖZTÜRK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Handan DEVECİ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAVUZER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin KÖKSAL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Irina NEVSKAYA	Goethe University
Prof. Dr. Joanne HUGHES	Queen's University
Prof. Dr. Kadir KARATEKİN	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV	O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Institutu
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut ÇAPA	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri BALOĞLU	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan SEVER	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL	Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER
Prof. Dr. Şule AYDIN
Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Prof. Dr. Ünal İBRET
Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ

e-ISSN: 2149-3871

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Kastamonu Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Sekreteryaya (Secretary)

Habip İDİZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi
Cilt 11, Sayı 1, Mart 2021 - Volume 11, Number 1, March 2021
<http://dergipark.org.tr/nevsosbilen> e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Volume 11 Number 1)

Prof. Dr. Ahmet AKKAYA	Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. Bahri AYDIN	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ÇETİN	Niğde Ömer Halis Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet KOÇAK	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ACAR	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Reşat CEYLAN	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Aziz MUSLU	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal ÇANKIR	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Emre ÜNAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih ÇINAR	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Firdes TEMİZGÜNEY	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR	Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Metin KAPLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat KILIÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa YURTTADUR	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuzhan TÜRKER	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Osman AKIN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Selen IŞIK MADEN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Selim TEZCAN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Selçuk AKDEMİR	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali BOSTANCIOĞLU	İskenderun Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SEVENCAN	Yeditepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Banu USLU	Alanya Alaaddin Keykubad Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine ŞENER	Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Engin BOZTEPE	Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KANA	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülhan Köçer	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatime KAMİL ÇELEBİ	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Işıl DEMİRTAŞ	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Sami ÖZTÜRK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilay AĞIRNASLI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nevzat BAKIR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özgül UYAN	İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇATANAK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seda ERKOÇ YENİ	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖNGÖREN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serdar SÖNMEZ	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÖZTÜRK	Muş Alparslan Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Adalet UYAN	Hacettepe Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Behiye DAĞDEVİREN ERTAŞ	Bozok Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Yağmur SÖNMEZ DEMİR	Çankaya Üniversitesi
Öğr. Gör. Sevda KUBİLAY	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Gürkan BOZMA	Iğdır Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Mehmet Ozan ÖZBUDAK	Hitit Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Orhan CENGİZ	Çukurova Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Seher ULU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Savaş BERK	Hakkari Üniversitesi
Dr. Özlem URAL	Milli Eğitim Bakanlığı
Gönül ŞAYİR	Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMEN ADAYLARININ ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN SPORTİF ETKİNLİKLERİNE VE SPORA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ / EXAMINING THE ATTITUDES OF PROSPECTIVE SPECIAL EDUCATION TEACHERS TOWARDS SPORTS AND SPORTS ACTIVITIES OF MENTALLY DISABLED INDIVIDUALS.....	1
Dr. Öğr. Üyesi Deniz AKDAL	
Dr. Turan BAŞKONUŞ	
DIŞ GÖÇÜN VE TEMEL MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN İSTİHDAMA ETKİSİ: NAFTA ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ (1997-2017) / THE IMPACT OF EMIGRATION AND BASIC MACROECONOMIC VARIABLES ON EMPLOYMENT: AN ANALYSIS ON NAFTA COUNTRIES	21
Doç. Dr. Hakan KUM	
Şeyma BOZKAYA	
THE RELATIONSHIPS BETWEEN PRESENTEEISM, PERCEIVED ORGANIZATIONAL SUPPORT, CLIMATE OF FEAR AND VIGOR / PRESENTEEİSM (İŞTE VAR OLAMAMA) İLE ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEK, KORKU İKLİMİ VE DİNÇLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ	30
Dr. Öğr. Üyesi Dilek ŞAHİN	
Prof. Dr. Şule AYDIN	
DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİSİNİN OKUMA VE ANLAMA SORUNLARI ÜZERİNE BİR EYLEM ARAŞTIRMASI / AN ACTION RESEARCH ON READING AND COMPREHENSION PROBLEMS OF A 4TH GRADE STUDENT	44
Pınar ESENER	
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU	
Arş. Gör. Murat TEMUR	
ÖRGÜTSEL İLETİŞİMİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ: KIRIKKALE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ALAN ÇALIŞMASI / THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATION ON ORGANIZATIONAL SILENCE: FIELD STUDY OF KIRIKKALE ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE	64
Celil CİHAN	
Dr. Öğr. Üyesi Aylin ALKAYA	
15. YÜZYILDA DÜNYA EKONOMİSİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ / THE GENERAL VIEW OF THE WORLD ECONOMY IN THE 15TH CENTURY	86
Dr. Erdem Selman DEVELİ	

**İŞYERİ ARKADAŞLIĞI İLE ÇALIŞAN ETKİNLİĞİ, PERFORMANSI VE VERİMLİLİĞİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN META ANALİZ YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ /
DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN WORKPLACE FRIENDSHIP AND
EFFICIENCY, PERFORMANCE AND PRODUCTIVITY WITH META ANALYSIS
METHOD..... 102**

Doç. Dr. Bilal ÇANKIR

**LİDERLİK TARZLARI İLE YENİLİKÇİLİK İKLİMİ, YENİLİKÇİLİK İKLİMİ İLE
YENİLİKÇİ İŞ YAPMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ / THE
INNOVATIVE CLIMATE OF LEADERSHIP STYLES AND EXAMINING THE EFFECT
OF THE INNOVATIVE CLIMATE ON THE INNOVATIVE WORK BEHAVIOR..... 123**

Mehmet Berat BOZKURT

Doç. Dr. Oya KORKMAZ

**EINE STATISTISCHE ANALYSE DES LEHRWERKS „NETZWERK A1 DEUTSCH ALS
FREMSPRACHE“ IN BEZUG AUF DIE VIER GRUNDLEGENDEN
SPRACHFERTIGKEITEN, VOKABELN UND GRAMMATIKAKTIVITÄTEN / A
STATISTICAL ANALYSIS OF THE TEXTBOOK “NETWORK A1 GERMAN AS A
FOREIGN LANGUAGE” IN RELATION TO THE FOUR BASIC LANGUAGE SKILLS,
VOCABULARY AND GRAMMAR ACTIVITIES..... 147**

Öğr. Gör. Dr. Bilal ÜSTÜN

Doç. Dr. Lokman TANRIKULU

**BİLGİ İFŞASI (WHISTLEBLOWING) FARKINDALIĞI: GELECEĞİN MESLEK
MENSUPLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA / AWARENESS OF WHISTLEBLOWING: A
RESEARCH ON FUTURE PROFESSIONAL MEMBERS..... 163**

Dr. Öğr. Üyesi Murat ERDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Eda ORUÇ ERDOĞAN

**MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞININ KRİZ YÖNETİMİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE
MÜDÜR GÖRÜŞLERİ / THE VIEWS OF TEACHERS AND PRINCIPALS REGARDING
CRISIS MANAGEMENT OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION..... 182**

Öğr. Gör. Dr. Behiye DAĞDEVİREN ERTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Berna YÜNER

TÜRK BASININDA MUSTAFA SAGİR / MUSTAFA SAGIR IN TURKISH PRESS..... 197

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah LÜLECİ

**İŞYERİNDE İNTİKAMCI DAVRANIŞLAR VE MEDEA SENDROMU / VENGEFUL
BEHAVIORS AT WORK AND MEDEA SYNDROME 211**

Öğr. Gör. Eray KARA

Dr. Öğr. Üyesi Selda KARADENİZ ÖZBEK

TÜRKŞEKER FİRMALARINDA CRİTİC VE EATWİOS YÖNTEMİYLE VERİMLİLİK ANALİZİ / EFFICIENCY ANALYSIS OF TÜRKŞEKER COMPANIES WITH CRITIC AND EATWİOS METHOD 224

Doç. Dr. Munise ILIKKAN ÖZGÜR

Öğr. Gör. Esra SOYU

Doç. Dr. Haşim BAĞCI

Arş. Gör. Dr. Cuma DEMİRTAŞ

A FAILED INDEPENDENCE MOVEMENT IN THE CONTEXT OF THE GREAT POWERS COMPETITION: THE NORTH CAUCASIAN STRUGGLE FOR INDEPENDENCE (1917-1920) / BÜYÜK GÜÇLER YARIŞI BAĞLAMINDA BAŞARIYA ULAŞMAMIŞ BİR BAĞIMSIZLIK HAREKETİ: KUZAY KAFKASYA BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ (1917-1920)..... 245

Dr. Öğr. Üyesi Aslı YİĞİT GÜLSEVEN

MERKEZİ VOLKANİK KAPADOKYA’NIN ERKEN TARİHÖNCESİ TOPLULUKLARI ÜZERİNE YENİ BULGULAR, AVANOS ÖRNEKLERİ; TOPRAKTEPE VE TÜRKMENLİK TEPEŞİ / NEW EVIDENCE ON THE EARLY PREHISTORIC COMMUNITIES OF THE CENTRAL VOLCANIC CAPPADOCIA, AVANOS EXAMPLES; TOPRAKTEPE AND TÜRKMENLİK TEPEŞİ 260

Dr. Öğr. Üyesi Fevzi Volkan GÜNGÖRDÜ

EVALUATION OF EMERGENCY DISTANCE LANGUAGE EDUCATION: PERSPECTIVES OF ELT STUDENTS / ACİL UZAKTAN YABANCI DİL EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: İNGİLİZ DİLİ EĞİTİMİ ÖĞRENCİLERİNİN BAKIŞ AÇILARI . 286

Arş. Gör. Dr. Samet TAŞÇI

TÜRK EXİMBANK KREDİ TAHSİS UYGULAMASI / TURK EXIMBANK CREDIT ALLOCATION APPLICATION 301

Dr. Öğr. Üyesi Sulhi ESKİ

Aycan ANLI

PROVISORS VE PRAEMUNIRE YASALARI ÇERÇEVESİNDE TAHT VE PAPALIK İLİŞKİLERİ / THE THRONE AND PAPAL RELATIONS IN THE FRAMEWORK OF THE STATUTE OF PROVISORS AND PRAEMUNIRE LAWS 331

Prof. Dr. Pınar ÜLGEN

Gülnur ÖZER

THE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTHERS’ EARLY MALADAPTIVE SCHEMAS AND THEIR CHILDREN’S BEHAVIORAL PROBLEMS / ANNELERİN ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARI İLE ÇOCUKLARIN DAVRANIŞ PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ..... 343

Dr. Öğr. Üyesi Gülhan KÖÇER

Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖNGÖREN

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ VE EŞİTSİZLİKLERİ AZALTMADAKİ ROLÜ / THE DEVELOPMENT OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN TURKEY AND ITS ROLE IN NARROWING THE EDUCATIONAL INEQUALITY..... 356

Dr. H. Eren SUNA

Prof. Dr. Mahmut ÖZER

Doç. Dr. Cem GENÇOĞLU

TÜBİTAK ÇOCUK KİTAPLARININ ÇOCUK EDEBİYATI YÖNÜNDE İNCELENMESİ / EXAMINATION OF TÜBİTAK CHILDREN’S BOOKS IN TERMS OF CHILDREN’S LITERATURE 371

Dr. Mustafa ORHAN

Doç. Dr. Salim PİLAV

HOW DOES THE DEVELOPMENT LEVEL OF COUNTRIES AFFECT OPTIMAL SIZE OF GOVERNMENT: AN EMPIRICAL STUDY WITH PANEL DATA ANALYSIS / ÜLKELERİN GELİŞİM SEVİYESİ OPTİMAL KAMU BÜYÜKLÜĞÜNÜ NASIL ETKİLEMEKTEDİR: PANEL DATA ANALİZİ İLE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA ... 391

Dr. Öğr. Üyesi Rıza BAYRAK

(MIS)REPRESENTATIONS OF OTHERNESS IN DETECTIVE FICTION: THE TRAVELLING GYPSY AS THE CRIMINAL OTHER IN THE CASE OF THE MISSING HAND / POLİSİYE KURGUDA ÖTEKİNİN (YANLIŞ) TEMSİLİ: KAYIP EL VAKASI ÖYKÜSÜNDE SUÇLU ÖTEKİ OLARAK GÖÇEBE ROMANLAR 406

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep HARPUTLU SHAH

THE INTERNAL FACTORS AFFECTING THE PROFITABILITY: EVIDENCE FROM THE GLOBAL AVIATION INDUSTRY / KARLILIĞI ETKİLEYEN İÇSEL FAKTÖRLER: KÜRESEL HAVACILIK ENDÜSTRİSİNDEN KANITLAR 415

Caner YILDIRIM

Arş. Gör. Avni Ürem ÇÜRÜK

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır ERGÜN

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YAPISAL REFORM ÇALIŞMALARINDA “MÜDAHALE ALANI” MESELESİ / STRUCTURAL REFORM WORKS IN TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION “INTERVENTION AREA” ISSUE 429

Doç. Dr. Mehmet Burhanettin COŞKUN

Dr. Öğr. Üyesi Levent BÖRKOĞLU

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMEN ADAYLARININ ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN SPORTİF ETKİNLİKLERİNE VE SPORA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Akdal, D. ve Başkonuş T. (2021). Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Ve Spora Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 1-20.

Geliş Tarihi: 02.06.2020

Kabul Tarihi: 27.02.2021

E-ISSN: 2149-3871

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.747278>

Dr. Öğr. Üyesi Deniz AKDAL
Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
denizakdal@gmail.com

ORCID No: 0000-0001-9272-3422

Dr. Turan BAŞKONUŞ
baskonusturan@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-8932-7656

ÖZ

Bu araştırmanın amacı özel eğitim öğretmen adaylarının spora ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının betimlenmesidir. Araştırmaya Ankara, Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Adnan Menderes, Hacettepe ve Hasan Kalyoncu üniversitelerinin özel eğitim bölümünde öğrenim gören 184 öğrenci (128 kız, 56 erkek) gönüllük esasına göre katılmışlardır. Araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, veri toplama sürecinde "Kişisel Bilgiler Formu", "Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği" ve "Spora Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma verilerinin test edilmesinde 0.05 anlam düzeyi temel alınmıştır. Verilerin analizinde alt probleme ilişkin maddeler gruplandırılarak, frekans (f), yüzde (%), ağırlıklı ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (SS) gibi betimsel istatistiklerle birlikte bağımsız t-testi ve ANOVA teknikleri kullanılmıştır. Anlamlı farklılığın etki büyüklüğünü hesaplamak için Cohen'd kullanılmıştır. Araştırma sonuçları özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine ve spora yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Özel eğitim öğretmen adayların spora yönelik tutumları; cinsiyet, sınıf düzeyi ve sportif etkinliklere katılma durumlarına göre farklılaşmamaktadır. Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları cinsiyet, sınıf düzeyi, ailesinde ya da arkadaşları arasında özel eğitim gereksinimi olan birey olup olmama durumu ve sportif etkinliklere katılma durumlarına göre farklılaşmamaktadır. Sadece sportif etkinliklere yönelik olumsuz tutum boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Zihinsel yetersizlik, Sportif etkinlikler.

EXAMINING THE ATTITUDES OF PROSPECTIVE SPECIAL EDUCATION TEACHERS TOWARDS SPORTS AND SPORTS ACTIVITIES OF MENTALLY DISABLED INDIVIDUALS

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the attitudes of prospective special education teachers towards sports and the sports activities of mentally disabled individuals. 184 students participated in the research on a voluntary basis. Relational screening method was used in the research. In the testing of the research data, the significance level was accepted as 0.05. In the analysis of the data, the items concerning the sub-problem were grouped and Independent t-test and ANOVA techniques were used together with descriptive statistics such as

frequency (f), percentage (%), weighted average (X) and standard deviation (SD). The Cohen'd was used to calculate the effect size of the significant difference. The results of the research demonstrate that prospective special education teachers have high-level attitudes towards sports and sports activities of mentally disabled individuals. It was determined that there was statistically no significant difference in the attitudes of prospective special education teachers towards sports concerning the variables of gender, grade, and participation in sports activities. Similarly, it was determined that there was statistically no significant difference in the attitudes of prospective special education teachers towards sports activities of mentally disabled individuals concerning the variables of gender, grade, having an individual with special education needs within the family or among friends, and participation in sports activities. It was determined that there was no significant relationship between the attitudes of prospective special education teachers towards sports and their attitudes towards sports activities of mentally disabled individuals.

Keywords: Special education, Mentally disabled, Sports activities.

1. GİRİŞ

Zihinsel yetersizlik, özellikle bireyin bilişsel, dil, motor ve sosyal becerilerinin gelişme dönemlerinde, zekânın genel düzeyini etkileyen becerilerin düşüklüğünden kaynaklanan zihinsel gelişiminin durması ya da uygun şekilde tamamlanamamasıdır (World Health Organization, 1996). Zihinsel yetersizlik birçok nedene bağlı olarak gelişebildiği gibi birçok durumda sebepleri net olarak bilinmemektedir (Eripek, 1998). Bu yüzden zihinsel yetersizliği olan bireylerin tüm gelişim alanlarında desteklenmesi önemlidir (Beirne-Smith, Patton and Kim, 2011). Dolayısıyla özel gereksinimli bireyleri topluma kazandırmak amacıyla onların mevcut bedensel, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirecek şekilde eğitim gereksinimlerinin karşılanması önem kazanmıştır (Sucuoğlu ve Diken, 1999). Spor bu eğitim gereksinimlerinin karşılanmasında önemli bir yer oluşturmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin sahip oldukları potansiyelin tamamını kullanabilmeleri için başarıyı tatmaları oldukça önemlidir. Özenle hazırlanmış ve planlanmış fizik egzersizleri, sportif etkinlikler veya spor programları bu kimselerin başarıyı tatmalarına yardımcı olur (Kınalı, 2003). Sporun normal gelişim gösteren bireyler üzerinde yaptığı olumlu etkilerin tümünü ve hatta daha fazlasını yetersizliği olan bireyler üzerinde de gözlemlemek mümkündür. Her spor etkinliği engelliler için en başta toplumsal bir deneyimdir. Bunun yanında spor doğal ortamı içinde bulunan tüm bireyleri farklı şekillerde etkilemekte ve tüm gelişim boyutlarını desteklemektedir (İlhan ve Esentürk, 2015). Amaçlı ve anlamlı biçimde düzenlenen hareket eğitimi programları, zihinsel yetersizliği olan çocuğun tüm gelişim yönlerini etkiler. Hareket kavramı, spor, dans, alıştırma ve keşfedici hareketleri kapsar. Tüm insanların hareketleri bu anlamdadır. Hareketler yolu ile elde edilen bu deneyimler kendi başlarına bir amaç değil, büyüme ve gelişmede sürekli ve etkili temel araç olarak düşünülmelidir (İlhan, 2009).

Zihinsel yetersizliği olan bireyler, zihinsel ve fiziksel yeterlilikleri açısından toplumda beklenen düzeyde performans sergilemediklerinden dolayı, içinde buldukları ortama uyum sağlamakta güçlük çekmektedirler (İlhan ve Esentürk, 2015). Spor, yetersizliği olan bireylerin kendilerini gösterebilecekleri ve yetersizliklerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya çalışabilecekleri bir araç olabilir. Bireyler gelişim özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Bireysel farklılıklardaki yeterlilikler ve yetersizlikler bireylerin gelişim özellikleri üzerinde etkili olmaktadır. Bireylerin yetersizliklerden olumsuz olarak etkilenme düzeyleri arttıkça bireylerin gelişimleri istenilen duruma gelememekte veya yaklaşmamaktadır. Bu yüzden özel gereksinimli olan bireylerin birçok açıdan desteklenmesi gerekmektedir. Beden eğitimi ve spor etkinlikleri yetersizliği olan bireylerin gerek engelleri dolayısıyla içinde buldukları ruh hali ve gerekse toplumun kendilerine karşı olan tavırlarının doğal sonucu olarak ortaya çıkan saldırganlık, öfke ve kıskançlık gibi duygularını kontrol etmelerini sağlar (Kınalı, 2003). Spor, büyüme çağındaki çocuklar için hem bedensel sağlık ve fiziksel gelişim yönünden, hem de iyi bir kişilik oluşması ve ruh sağlığı bakımından yararlı ve gereklidir. Spor, kaliteli yaşamın bir parçası ve en yararlı sosyal

etkinliklerden biri olarak kabul edilmekte ve çocukların da bu etkinlikten pay almaları gerekli görülmektedir (Siedentop, Hastie and Van der Mars, 2019). Spor etkinliklerinin normal gelişim gösteren bireyler üzerindeki olumlu etkisi özel gereksinimli çocuklar üzerinde de gözlemlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında sportif aktivitelere katılan birey bir araya gelerek bir gruba ait olma, paylaşma, işbirliği duygularını yaşayarak olumsuz duygularından kurtulur, yetersizliği olan bireyleri gözleyerek kendine karşı olumlu tutum geliştirir. Sportif aktiviteler yolu ile bireyin çevresi genişler ve daha anlamlı bir yaşam sürme şansı yakalar. Spor kişilere özü ile başa çıkmasını ve özrünü hafifletmesini öğreten, kas ve sinir sistemini, zihinsel reaksiyonlarını, vücudun fizyolojik ve metabolik gelişimini destekleyen bir araçtır (Temür, 2007). Spor sayesinde çevre ile iletişim kuran yetersizliği olan birey, paylaşma ve özgüven duygularının da gelişeceği rehabiliteler ile sosyalleşir (Kabasakal, 2007). Günümüzde yetersizliği olan bireyler, normal gelişim gösteren bireylerin yaptığı spor branşlarının birçoğunu başarıyla yapmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal, duygusal, fiziksel, zihinsel ve hareket gelişimi özellikleri ele alındığında eksik kalan ya da aksayan birçok olumsuzluğun giderilmesi bakımından sportif etkinlikler, gruba ve topluma ait olma duygusunu geliştirmek, olumlu benlik kavramını yüceltmek, zihinsel beceriler kazandırmak, fiziksel ve psikolojik sağlığı desteklemek gibi birçok amaca hizmet etmektedir (İlhan ve Esentürk, 2015).

Alan yazına bakıldığında spor, sağlıklı ve mutlu bir yaşam için gerekli bir uğraştır ve tüm insanlar için önemlidir. Ancak sporun, yetersizliği olan birey için daha farklı bir önemi vardır. Çünkü spor zaten yaşamlarında birçok engelle karşılaşan ve bu engellerin yarattığı stresle birlikte yaşayan yetersizliği olan bireylere yeni bir pencere açabilmektedir (Manoli, Bandura and Sownward, 2020). Normal gelişim gösteren çocuklar gibi zihinsel yetersizliği olan çocuklarda sosyal, biyolojik ve psikolojik gereksinimlere ihtiyaç duymaktadırlar (Cramm, Finkenflügel, Kuijsten and Van Exel, 2009). Bu gereksinimlerin desteklenmesinde spor ve sportif etkinliklerin önemi olduğu bilinmektedir. Ayrıca yetersizliği olan insanların toplum içerisinde yer almasını kolaylaştırıcı rol oynayan spor, kişinin benlik kavramının gelişmesine ve kendini gerçekleştirebilme kabiliyetinin de artmasını sağlar (Pehlivan, 2010). Bununla birlikte zihinsel yetersizliği olan çocuklar, zihin ve fizik faaliyetleri açısından toplumun beklentileri seviyesinde performans gösteremedikleri için, yaşadıkları çevreye uyumda da güçlük çekerler. Çeşitli şekillerde gösterdikleri uyum bozuklukları, üzerinde uğraştıkları sosyal ve akademik ödevlerde çeşitli başarısızlıklar yaşamalarına sebep olur. Gerçekte ise, zihinsel yetersizliğe sahip oldukları potansiyelin tamamını kullanabilmeleri için başarıyı tatmaları yararlı olacaktır. Özenle hazırlanmış ve planlanmış fizik egzersizleri, sportif etkinlikler veya spor programları bu kimselerin başarıyı tatmalarına yardımcı olur. Aynı zamanda bu tür programların sahip olduğu birçok tabii özellik, zihinsel yetersizliği olan çocukların çevreye olan uyumlarının sağlanmasında daha gerçekçi tedavi veya iyileştirme stratejileri olarak kullanılabilir (Kınalı, 2003). Toplumda yaşayan her bireyin sporla ilgili aktivitelere ihtiyacı olmaktadır. Özellikle sporun öğretici etkisi göz önünde bulundurulduğunda özel gereksinimli çocuklar üzerinde etkisi ayrı bir önem kazanmaktadır. Ayrıca sporun öğretici özelliği dışında kişilerin kendini rahat hissetmeleri ve vücut sağlığı açısından da önem kazanmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan bireyler üzerinde birçok gelişim alanı etki etmektedir.

Spor etkinlikleri özel gereksinimli çocukları toplumsal deneyimlere hazırladığı gibi bireylerin çeşitli gelişim alanlarını etkilemekte ve desteklemektedir (İlhan ve Esentürk, 2015). Bu gelişim alanlarının desteklenmesinde öğretmen ve uzman kişiler önemli bir yer oluşturmaktadır. Bireyler gelişim aşamalarının bazı dönemlerinde ebeveynlerinin dışında öğretmenleri tarafından da desteklenmektedir. Özel gereksinimli çocukların eğitimleri ile ilgilenen öğretmenlerin büyük bir kısmını özel eğitim öğretmenleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte sportif etkinliklere katılmak

günümüzün önemli faaliyetlerinden birisidir (Dever, 2019). Bu yüzden özel gereksinimli çocukların eğitimi ile ilgilenen öğretmenlerin spora ve sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutumlarının çocukların gelişimleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çocuklar üzerinde bu kadar etkisi bulunan spor ve sportif aktiviteler, özel gereksinimli çocukların eğitiminde görevli öğretmenlerin bu kavramlara yönelik tutumları ile önem kazanmaktadır. Tutum, kişinin kendisine ve dış dünyasındaki olaylara karşı duygu ve güdülerini temel alarak geliştirdiği zihinsel, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal ön eğilimidir (İnceoğlu, 2011). Tutum, öğrenmeyle kazanılır ve bireyin davranışlarına yön verir (Ülgen, 1996). Tutumlar, insan davranışlarının en önemli tayin edicilerinden biridir. Bireylerin tutumları; sevgileri, nefretleri ve davranışlarını önemli ölçüde etkiler (Morgan, 1991). Bu bakımdan tutumların ölçülmesi, ilgili nesne ya da duruma ilişkin insanların sahip oldukları tutum derecesinin bilinmesi istenen bir durumdur (Erkuş, 2003).

Öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreciyle ilgili olarak tutum ve görüşlerini içeren çalışmaların (Bender, Vail and Scott, 1995; Hastings and Oakford, 2003; Shippen, Crites, Houchins, Ramsey and Simon, 2005; Özokçu, 2018) ve öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin sportif etkinliklerine ilişkin tutumlarına yönelik çalışmaların (Kırımoğlu, Esentürk, İlhan, Yılmaz ve Kaynak, 2016; Kırımoğlu, Dallı, Yılmaz ve Say, 2017; Gülünay, Kayışoğlu ve İlhan, 2019; Dursun, Güler ve Bozkurt, 2019) varlığı dikkat çekmektedir. Ancak özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin sportif etkinliklerine ilişkin tutumlarına yönelik çalışmanın olmaması bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimi ile ilgilenen öğretmenler ağırlıklı olarak, üniversitelerin özel eğitim bölümlerinden mezun olan öğretmenlerdir. Bu öğretmenler, yetersizliği olan öğrencilere eğitim veren alan uzmanlarıdır. Sporun özel eğitimdeki yeri ve önemi göz önüne alındığında özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının incelenmesi önemli görülmektedir. Bu çalışmada özel eğitim öğretmen adaylarının spora ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının betimlenmesi amaçlanmıştır.

2. AMAÇ

Bu çalışmada özel eğitim öğretmen adaylarının spora ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları ne düzeydedir?

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır ?

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları sportif etkinliklere katılma durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları ne düzeydedir?

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları ailesinde ya da arkadaşları arasında özel eğitim gereksinimi olan birey olup olmama değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları sportif etkinliklere katılma durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları ile zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları ile verilerin analizi ve yorumlanması kısımları açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Deneysel olmayan araştırmaların bir çok türü olmasına karşın en bilinen örneği tarama türüdür (Tabachnick and Fidell, 2015). İlişkisel taramada ise iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki düzeyi istatistiksel testler kullanılarak ölçülmeye çalışılır (Creswell, 2014). Bu kapsamda bu çalışmada özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları ile zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının betimlenmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte özel eğitim öğretmen adaylarının spora ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları üzerinde etken olabileceği düşünülen cinsiyet, sınıf düzeyi, ailesinde ya da arkadaşları arasında özel eğitim gereksinimi olan birey olup olmadığı ve genel olarak sportif etkinliklere katılma durumları değişkenleri açısından incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın hedef evreni, Türkiye'deki üniversitelerin özel eğitim öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerdir. Araştırmanın ulaşılabilen evreni, Ankara, Nevşehir Hacı Bektaş Veli ve Çanakkale On Sekiz Mart ve Hasan Kalyoncu Üniversitelerinin özel eğitim öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğrencilerdir. Bu evrenden, rastgele yolla seçilen 210 öğrenci çalışma örneklemini oluşturmaktadır. Öğrencilere gönderilen ölçme araçlarından 26 tanesi hatalı kodlama, boş vb. nedenlerden dolayı değerlendirmeye alınmamış, toplam 184 öğrenciden elde edilen veriler değerlendirilmeye alınmıştır. Ölçme araçlarının doldurulmasında gönüllük esası aranmıştır.

En son haliyle çalışma örnekleminde yer alan özel eğitim öğretmen adaylarının demografik bilgilerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Örnekleminde Yer Alan Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Demografik Bilgileri

Bağımsız Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	128	69,6
	Erkek	56	30,4
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	57	31,0
	2. Sınıf	37	20,1
	3. Sınıf	47	25,5
	4. Sınıf	43	23,4
Ailesinde ya da Arkadaşları Arasında Özel Eğitim Gereksinimi Olan Birey Olup Olmadığı	Var	60	32,6
	Yok	124	67,4
Sportif Etkinliklere Katılma Durumu	Katılıyorum	98	53,3
	Katılmam	86	46,7
Toplam		184	100,0

Tablo 1'de çalışma örnekleminin %30,4'ünü (n=56) erkek öğretmen adaylarının, %69,6'sını (n=128) ise kadın öğretmen adaylarının oluşturduğu görülmektedir. Çalışma örneklemindeki öğretmen adaylarının %31'i (n=57) 1. sınıf öğrencisi iken %23,4'ü ise (n=43) 4. sınıf öğrencisidir. Çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarının %32,6'sının (n=60) ailesinde ya da arkadaşları arasında özel eğitim gereksinimi olan birey var iken %67,4'ünün (n=124) yoktur. Öğretmen adaylarının %53,3'ü (n=98) genel olarak sportif etkinliklere katılıyorken %46,7'si (n=86) katılmamaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama sürecinde üç ölçme aracı kullanılmıştır. Birinci aşamada özel eğitim öğretmen adaylarının kişisel bilgilerini belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirilen "*Kişisel Bilgiler Formu*" (KBF), ikinci aşamada özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının belirlemek için İlhan, Esentürk ve Yarımkaya (2016) tarafından geliştirilen "*Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği*", üçüncü aşamada ise adaylarının spora yönelik tutumlarını belirlemek için Koçak (2014) tarafından geliştirilen "*Spora Yönelik Tutum Ölçeği*" kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (KBF)

Araştırmacılar tarafından hazırlanan formda, özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları üzerinde etken olabileceği düşünülen bazı bağımsız değişkenler yer almaktadır. Bu değişkenler özel eğitim öğretmen adayları ile ilgili demografik bilgileri (cinsiyet, sınıf düzeyi, ailesinde ya da arkadaşları arasında özel eğitim gereksinimi olan birey olup olmadığı ve genel olarak sportif etkinliklere katılma durumları) genel olarak ele almış ve veriler sınıflama sorular olarak KBF'de yer almıştır.

3.3.2. Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği

Ölçek, İlhan, Esentürk ve Yarımkaya (2016) tarafından geliştirilmiş olup 5'li likert şeklinde hazırlanmıştır. Ölçek 28 madde ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar; "Sportif Etkinliklere Yönelik Olumlu Tutum" (1.,2.,3.,4.,5.,6.,7.,8.,9.,10.,11.,12.,13.,14.,15.,16.,18.,19.,20. ve 21. maddeler) (SEYOT) ve "Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum" (22.,23.,24.,25.,26.,27. ve 28. maddeler) (SEİOT) olarak adlandırılmıştır. SEİOT alt boyutunda yer alan maddeler ters puanlanarak analiz yapılmaktadır. Ölçme aracının güvenilirliği, Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ve test-tekrar test yöntemi ile incelenmiştir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı, ölçeğin genelinde 0.96 "Sportif Etkinliklere Yönelik Olumlu Tutum"(SEYOT) alt boyutunda 0.97 "Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum" (SEİOT) alt boyutunda ise, 0.82 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin genelinde hesaplanan test-tekrar test puanları arasındaki korelasyon katsayısı 0.89 olarak bulunmuşken, "Sportif Etkinliklere Yönelik Olumlu Tutum"(SEYOT) ve "Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum" (SEİOT) alt boyutlarında sırası ile 0.93, 0.91 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3. Spora Yönelik Tutum Ölçeği

Koçak (2014) tarafından geliştirilmiş olup 22 madde ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Psikososyal gelişme boyutu 1.,2.,3.,4.,5.,6.,7.,8.,9.,10.,11. ve 12. maddelerden, fiziksel gelişme boyutu 13.,14.,15.,16.,17. ve 18. maddelerden zihinsel gelişme boyutu 19.,20.,21. ve 22. maddelerden oluşmaktadır. 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddeler tam katılıyorum "5" katılıyorum "4" orta düzeyde katılıyorum "3" az katılıyorum "2" ve hiç katılmıyorum "1" şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için iki yarı test korelasyonu (Spearman Brown) katsayısına bakılmış ve bu değer 0.83 olarak bulunmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler analiz için SPSS 20.0 (Statistical Package For Social Sciences) paket programına yüklenmiştir. Araştırma verilerinin test edilmesinde 0.05 anlam düzeyi alınmıştır. Verilerin analizinde alt probleme ilişkin maddeler gruplandırılarak, maddeler frekans (f), yüzde (%), ağırlıklı ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (SS) gibi betimsel istatistiklerle birlikte ilişkiyel istatistik yöntemleri birlikte kullanılmıştır. İlişkiyel istatistik yöntemleri yapılmadan önce verilerin homojenliğine bakılmış ve normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normal dağılımları ile ilgili bulgulara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Normal Dağılımları İle İlgili Bulgular

			\bar{X}	Medyan	Mod	Çarpıklık	Basıklık
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği	GENEL	İstatistik	4,37	4,46	4,54	-,744	-,188
		Standart hata	0,021			,179	,356
	Olumlu Tutum Boyutu	İstatistik	4,46	4,52	4,67	-,691	-,276
		Standart hata	0,026			,179	,356
	Olumsuz Tutum Boyutu	İstatistik	4,78	5,00	5,00	-1,283	,262
		Standart hata	0,024			,179	,356
Spora Yönelik Tutum Ölçeği	GENEL	İstatistik	4,37	4,32	5,00	-,424	-,645
		Standart hata	0,040			,179	,356
	Psikososyal Gelişme	İstatistik	4,33	4,37	5,00	-,515	-,628
		Standart hata	0,042			,179	,356
	Fiziksel Gelişme	İstatistik	4,43	4,50	5,00	-,505	-,685
		Standart hata	0,037			,179	,356
	Zihinsel Gelişme	İstatistik	4,08	4,00	5,00	-,486	-,752
		Standart hata	0,060			,179	,356

Büyüköztürk (2014)'e göre analizlerde temel olan, puanların normalden aşırı sapma göstermemesidir. Çarpıklık katsayısının -1 ile +1 sınırları içerisinde kalması puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Blest (2003) ve George ve Mallery (2010)'e göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında olması verilerin normal dağılımı için yeterlidir. Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeğinin çarpıklık (-,744) ve basıklık (-,188) değerlerinin belirtilen sınırlar içinde olması ve mod, medyan ve aritmetik ortalamaların birbirine yakın olması, spora yönelik tutum ölçeğinin çarpıklık (-,424) ve basıklık (-,645) değerlerinin belirtilen sınırlar içinde olması ve mod, medyan ve aritmetik ortalamaların birbirine yakın olması (Howitt and Cramer, 2011) verilerin normal dağıldığını göstermektedir.

Tüm sonuçlar doğrultusunda araştırma verilerinin analizi sürecinde parametrik hipotez testleri kullanılmıştır. Bu kapsamda özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları ile zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının iki gözenekli değişkenlere göre incelenmesinde bağımsız t-testi, üç ve daha fazla gözenekli değişkenlere göre incelenmesinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri kullanılmıştır. Test sonuçlarının yorumlanmasında bir başka istatistik de etki büyüklüğüdür. Cohen d için .2, .5 ve .8 değerleri sırasıyla küçük, orta ve geniş etki büyüklüğü olarak yorumlanır (Büyüköztürk, 2014). Bağımsız t-testi sonuçlarında anlamlı farklılığın etki büyüklüğünü hesaplamak için Cohen'd kullanılmıştır.

Özel eğitim öğretmen adaylarının ölçekte yer alan maddeler için verdikleri cevaplar beşli likert tipinde olup değerlendirme ölçeği grup değer aralığının tespitinde; $a = \text{Ranj} / \text{Yapılacak Grup Sayısı}$ formülü kullanılmıştır (Taşdemir, 2003). Buna göre değerlendirme ölçeği şöyledir;

Tablo 3: Ölçeklerin Puanlandırılması Verilen Ağırlık Nitelik Grupları

	Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği	Spora Yönelik Tutum Ölçeği	
Verilen Ağırlık	Nitelik grubu		Sınırı
5	Tamamen Katılıyorum	Tam Katılıyorum	4.20-5.00
4	Katılıyorum	Katılıyorum	3.40-4.19
3	Kararsızım	Orta Düzeyde Katılıyorum	2.60-3.39
2	Katılmıyorum	Az Katılıyorum	1.80-2.59
1	Hiç Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	1-1.79

4. BULGULAR

4.1. Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumları İle İlgili Bulgular

Tablo 4: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumları

	\bar{X}	SD	Düzye
GENEL	4,37	,291	Tamamen Katılıyorum
Olumlu Tutum Boyutu	4,46	,364	Tamamen Katılıyorum
Olumsuz Tutum Boyutu	1,21	,328	Hiç Katılmıyorum

Tablo 4 incelendiğinde özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları genel olarak ($\bar{X}=4,37$) yüksek düzeydedir. Alt boyutlar incelendiğinde sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum boyutu ($\bar{X}=4,46$) yüksek, sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum boyutu ($\bar{X}=1,21$) düşük düzeydedir. Bu durum zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklere katılması konusunda özel eğitim öğretmen adaylarının olumlu tutuma sahip olduğunu göstermektedir.

4.1.1. Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumları İle İlgili İlişkisel Bulgular

Tablo 5: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	p	Etki Büyüklüğü
GENEL	Kadın	128	4,34	,307	1,880	,062	
	Erkek	56	4,43	,242			
Olumlu Tutum Boyutu	Kadın	128	4,43	,385	1,353	,178	
	Erkek	56	4,51	,310			
Olumsuz Tutum Boyutu	Kadın	128	4,74	,348	2,175	,031	0.3
	Erkek	56	4,86	,264			

Tablo 5 incelendiğinde genel olarak erkek adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,43$) kadın adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,34$) yüksek olduğu görülmektedir. Alt boyutlara bakıldığında; sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum ($\bar{X}=4,51$) ve sportif etkinliklere yönelik olumsuz tutum ($\bar{X}=4,86$) boyutlarında erkek adayların ortalamalarının kadın adayların ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda gruplar arası ortalama farkların ölçek genelinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmekte ($p>.05$) iken sportif etkinliklere yönelik olumsuz tutum boyutunda gruplar arası ortalama farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu anlamlı farklılığın etki büyüklüğü (Cohen's $d=0.388$) düşük düzeydedir

Tablo 6: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	SS
GENEL	1. Sınıf	57	4,31	,318
	2. Sınıf	37	4,38	,284
	3. Sınıf	47	4,41	,279
	4. Sınıf	43	4,41	,266
Olumlu Tutum Boyutu	1. Sınıf	57	4,38	,386
	2. Sınıf	37	4,45	,386
	3. Sınıf	47	4,52	,352
	4. Sınıf	43	4,49	,324
Olumsuz Tutum Boyutu	1. Sınıf	57	4,73	,356
	2. Sınıf	37	4,83	,283
	3. Sınıf	47	4,75	,361
	4. Sınıf	43	4,84	,280

Tablo 6 incelendiğinde genel olarak en yüksek ortalamanın 3. ($\bar{X}=4,41$), ve 4. ($\bar{X}=4,41$), sınıfta okuyan adaylarda, en düşük ortalamanın 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,31$) olduğu görülmektedir. Alt boyutlara bakıldığında sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum boyutunda en yüksek ortalamanın 3. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,52$), en düşük ortalamanın ise 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,38$) olduğu; sportif etkinliklere yönelik olumsuz tutum boyutunda en yüksek ortalamanın 4. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,84$), en düşük ortalamanın ise 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,73$) olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının belirlenmesinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmış ve elde edilen sonuçlara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
GENEL	Gruplar arası	,367	3	,122	1,451	,230
	Gruplar içi	15,176	180	,084		
	Toplam	15,543	183			
Olumlu Tutum Boyutu	Gruplar arası	,532	3	,177	1,339	,263
	Gruplar içi	23,837	180	,132		
	Toplam	24,369	183			
Olumsuz Tutum Boyutu	Gruplar arası	,395	3	,132	1,223	,303
	Gruplar içi	19,359	180	,108		
	Toplam	19,754	183			

Tablo 7 incelendiğinde özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda ölçek geneli gruplar arası ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmadığı ($F=1,451$ $p>.05$) görülmektedir. Alt boyutlara bakıldığında da gruplar arası ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmadığı ($p>.05$) görülmektedir.

Tablo 8: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Ailesinde ya da Arkadaşlarında Özel Eğitim Gereksinimi Olan Birey Olup Olmadığına Göre Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

	Ailesinde ya da Arkadaşlarında Özel Eğitim Gereksinimi Olan Birey Olup Olmadığı	N	\bar{X}	SS	t	p
GENEL	Var	60	4,35	,296	-,673	,502
	Yok	124	4,38	,289		
Olumlu Tutum Boyutu	Var	60	4,42	,392	-,967	,335
	Yok	124	4,47	,350		
Olumsuz Tutum Boyutu	Var	60	4,80	,295	,681	,497
	Yok	124	4,77	,344		

Tablo 8 incelendiğinde genel olarak ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,38$) ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,35$) yüksek olduğu görülmektedir.

Alt boyutlara bakıldığında; sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum boyutunda ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,47$) ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,42$) yüksek olduğu görülmektedir. Sportif etkinliklere yönelik olumsuz tutum boyutunda ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,80$) ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olmayan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,77$) yüksek olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının ailesinde ya da arkadaşlarında özel eğitim gereksinimi olan birey olup olmadığına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda gruplar arası ortalama farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Tablo 9: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Sportif Etkinliklere Katılma Durumlarına Göre Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

	Sportif Etkinliklere Katılma Durumları	N	\bar{X}	SS	t	p
GENEL	Katılıyorum	98	4,35	,313	-,898	,371
	Katılmam	86	4,39	,264		
Olumlu Tutum Boyutu	Katılıyorum	98	4,42	,382	-1,226	,222
	Katılmam	86	4,49	,342		
Olumsuz Tutum Boyutu	Katılıyorum	98	4,79	,327	,616	,539
	Katılmam	86	4,76	,330		

Tablo 9 incelendiğinde genel olarak sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,39$) sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,35$) yüksek olduğu görülmektedir.

Alt boyutlara bakıldığında; sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum boyutunda sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,49$) sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,42$) yüksek olduğu görülmektedir. Sportif etkinliklere yönelik olumsuz tutum boyutunda sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,79$) sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,76$) yüksek olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının sportif etkinliklere katılma durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda gruplar arası ortalama farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

4.2. Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Spora Yönelik Tutumları İle İlgili Bulgular

Tablo 10: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Spora Yönelik Tutumları

	\bar{X}	SD	Düzye
GENEL	4,31	,543	Tamamen Katılıyorum
Psikososyal Gelişme	4,33	,573	Tamamen Katılıyorum
Fiziksel Gelişme	4,43	,504	Tamamen Katılıyorum
Zihinsel Gelişme	4,08	,819	Katılıyorum

Tablo 10 incelendiğinde özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları genel olarak ($\bar{X}=4,31$) yüksek düzeydedir. Alt boyutlar incelendiğinde psikososyal gelişme ($\bar{X}=4,33$), fiziksel gelişme ($\bar{X}=4,43$) ve zihinsel gelişme ($\bar{X}=4,08$) boyutlarında da yüksek düzeydedir. Bu durum özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik olumlu ve yüksek tutuma sahip olduğunu göstermektedir.

4.2.1. Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Spora Yönelik Tutumları İle İlgili İlişkisel Bulgular

Tablo 11: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Spora Yönelik Tutumlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	p
GENEL	Kadın	128	4,28	,607	-,473	,637
	Erkek	56	4,32	,515		
Psikososyal Gelişme	Kadın	128	4,29	,642	-,569	,570
	Erkek	56	4,34	,542		
Fiziksel Gelişme	Kadın	128	4,39	,564	-,650	,516
	Erkek	56	4,45	,477		
Zihinsel Gelişme	Kadın	128	4,08	,867	,085	,933
	Erkek	56	4,07	,801		

Tablo 11 incelendiğinde genel olarak erkek adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,32$) kadın adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,28$) yüksek olduğu görülmektedir. Alt boyutlara bakıldığında; Psikososyal Gelişme ($\bar{X}=4,34$) ve Fiziksel Gelişme ($\bar{X}=4,45$) boyutlarında erkek adayların, zihinsel gelişme ($\bar{X}=4,08$) boyutunda ise kadın adayların ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumlarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda gruplar arası ortalama farkların ölçek genelinde ve alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Tablo 12: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Spora Yönelik Tutum Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	SS
GENEL	1. Sınıf	57	4,19	,542
	2. Sınıf	37	4,25	,560
	3. Sınıf	47	4,42	,506
	4. Sınıf	43	4,39	,549
Psikososyal Gelişme	1. Sınıf	57	4,23	,581
	2. Sınıf	37	4,25	,576
	3. Sınıf	47	4,45	,522
	4. Sınıf	43	4,38	,602
Fiziksel Gelişme	1. Sınıf	57	4,32	,509
	2. Sınıf	37	4,40	,572
	3. Sınıf	47	4,52	,462
	4. Sınıf	43	4,51	,461
Zihinsel Gelişme	1. Sınıf	57	3,87	,793
	2. Sınıf	37	4,06	,898
	3. Sınıf	47	4,20	,767
	4. Sınıf	43	4,23	,809

Tablo 12 incelendiğinde genel olarak en yüksek ortalamanın 3. ($\bar{X}=4,42$) sınıfta okuyan adaylarda, en düşük ortalamanın 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,19$) olduğu görülmektedir. Alt boyutlara bakıldığında Psikososyal gelişme boyutunda en yüksek ortalamanın 3. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,45$), en düşük ortalamanın ise 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,23$) olduğu; fiziksel

gelişme boyutunda en yüksek ortalamanın 3. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,52$), en düşük ortalamanın ise 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,32$) olduğu; zihinsel gelişme boyutunda en yüksek ortalamanın 4. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=4,23$), en düşük ortalamanın ise 1. sınıfta okuyan adaylarda ($\bar{X}=3,87$) olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre spora yönelik tutum ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı belirlenmesinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmış ve elde edilen sonuçlara Tablo 13'de yer verilmiştir.

Tablo 13: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Spora Yönelik Tutumlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
GENEL	Gruplar arası	1,779	3	,593	2,041	.110
	Gruplar içi	52,312	180	,291		
	Toplam	54,092	183			
Psikososyal Gelişme	Gruplar arası	1,530	3	,510	1,563	,200
	Gruplar içi	58,701	180	,326		
	Toplam	60,231	183			
Fiziksel Gelişme	Gruplar arası	1,435	3	,478	1,908	,130
	Gruplar içi	45,113	180	,251		
	Toplam	46,548	183			
Zihinsel Gelişme	Gruplar arası	4,137	3	1,379	2,088	,103
	Gruplar içi	118,890	180	,660		
	Toplam	123,027	183			

Tablo 13 incelendiğinde özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda ölçek genelinde ve alt boyutlarda gruplar arası ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmadığı ($p>.05$) görülmektedir.

Tablo 14: Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının Sportif Etkinliklere Katılma Durumlarına Göre Spora Yönelik Tutumlarına İlişkin T-Testi Sonuçları

	Sportif Etkinliklere Katılma Durumları	N	\bar{X}	SS	t	p
GENEL	Katılıyorum	98	4,29	,537	-,447	,655
	Katılmam	86	4,33	,553		
Psikososyal Gelişme	Katılıyorum	98	4,30	,581	-,559	,577
	Katılmam	86	4,35	,566		
Fiziksel Gelişme	Katılıyorum	98	4,45	,488	,625	,533
	Katılmam	86	4,41	,523		
Zihinsel Gelişme	Katılıyorum	98	4,02	,816	-1,034	,302
	Katılmam	86	4,14	,823		

Tablo 14 incelendiğinde genel olarak sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,33$) sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,29$) yüksek olduğu görülmektedir.

Alt boyutlara bakıldığında; Psikososyal gelişme boyutunda sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,35$) sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,30$) yüksek olduğu; fiziksel gelişme boyutunda sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,45$) sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,41$) yüksek olduğu; zihinsel gelişme boyutunda sportif etkinliklere katılmayan adayların ortalamalarının ($\bar{X}=4,14$) sportif etkinliklere katılan adayların ortalamalarından ($\bar{X}=4,02$) yüksek olduğu görülmektedir.

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumlarının sportif etkinliklere katılma durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda gruplar arası ortalama farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

4.3. Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumları İle Spora Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki Sonuçları

Tablo 15: Öğretmen Adaylarının Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutumları İle Spora Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki

Değişken	n	r	p
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum	184	,042	,573
Spora Yönelik Tutum			

Tablo 15 incelendiğinde özel eğitim öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumları ile spora yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir ($p>.05$).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, özel eğitim öğretmen adaylarının spora ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının ortaya konmasıdır. Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında ilk olarak öğretmen adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklere katılmasına yönelik olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut araştırmadan elde edilen bu bulgu alanyazında yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Kangalgil, Hünük ve Demirhan, 2006; Tant and Watelain, 2016; Kocaer, 2019). Bu sonuçlar bize özel eğitim öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerin sportif faaliyetlere katılmalarını desteklediklerini göstermektedir. Adayların bu düşünceye sahip olmasında özel gereksinimli öğrencilere kişisel olarak bakış açıları veya üniversitede aldıkları eğitimin etkili olduğu söylenebilir. Erkek ve kadın öğretmen adayları arasında sportif etkinliklere ilişkin genel puan ortalamalarında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu alanyazında yapılan çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Tant and Watelain, 2016). Ancak erkek öğretmen adaylarının tutum ortalamaları kadın öğretmen adaylarına göre yüksek çıkmıştır. Araştırma ile ilgili alan yazına bakıldığında Singh and Devi (2013) ile Tomik, Olex-Zarychta and Mynarski (2012) yılında yaptıkları çalışmada erkek öğretmen adaylarının spor etkinliklerine yönelik tutumlarının kadın öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç üzerinde erkeklerin kadınlara göre sporla daha fazla uğraşmaları ve ilgili olmalarının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca özel eğitim öğretmen adaylarının aldıkları ders içeriklerinin etkinlik temelli ilerlemesinin de bu bulgu

üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü uzmanlık alanı hâkimiyetinin ve çok sık aynı ders içerikleri ile karşılaşmalarının özel eğitim öğretmen adaylarının bu alana ilişkin yeterliliklerinin artmasının tutumları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca son yıllarda özel gereksinimli olan çocuklara yönelik yapılan sportif etkinliklerin çocukların davranış ve becerilerinin gelişimleri üzerinde etkili olması (Fidan, Asfuroğlu ve Yanardağ, 2019; Konukman, Yılmaz, Yanardağ and Yu, 2017) bu alanda çalışacak olan uzmanların sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutum göstermelerinde rol oynamaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bir diğer bulgu ise sportif etkinliklere ilişkin tutumlarının özel eğitim öğretmeni adaylarının sınıf düzeylerine göre değişmediğidir. Özel eğitim öğretmen adaylarının yetersizliği olan bireylere ilişkin tutumları üzerinde daha önceden özel gereksinimli çocuklar ile karşılaşmaları (Tripp and Sherrill, 1991) ve özel eğitim öğretmen adaylarının birinci sınıfa başladıkları andan itibaren özel gereksinimli çocuklar ile iletişim ve etkileşim içerisinde olmalarının sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılığın oluşmamasında etken olduğu söylenebilir. Özel eğitim öğretmen adaylarının sportif etkinliklere katılmalarında yakın çevresinde zihinsel yetersizliği bulunan çocuk olup olmamasına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Alan yazın incelendiğinde özel gereksinimli olan çocukların ailelerinin çocukların eğitimlerine ve bu eğitimlerdeki farklı disiplinler arası çalışmalara karşı olumlu tutumları oldukları görülmektedir (Al-Shammari, 2006; Levins, Bornholt and Lennon, 2005; Şenel, 1995). Bu bulgu mevcut araştırma bulguları ile örtüşmemektedir. Ancak araştırmanın uygulandığı çalışma grubunun ailelerinde özel gereksinimli çocukların olmamasına rağmen ilgilendikleri bireylerin tamamının özel gereksinimli birey olmasından dolayı anlamlı bir farklılık oluşmadığı düşünülmektedir. Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu özel eğitim öğretmen adaylarının spor yapmalarının veya sportif etkinliklere katılım durumlarının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının üzerinde etken olmadığı sonucudur.

Özel eğitim öğretmen adaylarının spora ilişkin tutumları incelendiğinde, özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik olumlu ve yüksek tutuma sahip olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumlarını inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak farklı bölümlerde (beden eğitimi ve sınıf öğretmenliği) öğretmen adaylarına yönelik yapılan çalışmalar ile araştırma bulguları paralellik göstermektedir (Murathan, 2019; Yıldız, Arı ve Yılmaz, 2017). Cinsiyet değişkeninin özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumları üzerinde etken bir değişken olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde mevcut araştırmanın bulguları ile benzerlik gösteren ve göstermeyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Tomik et al., (2012) ve Sing and Devi (2013) tarafından yapılan çalışmalarda cinsiyet değişkeninin spor üzerinde etken bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoban (2019) yılında yaptığı çalışmada da spora ilişkin tutumlar üzerinde cinsiyet değişkeninin etken olduğu ve erkekler lehine anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Altunay (2018) yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının spora yönelik tutumlarının cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar spora yönelik tutumun cinsiyet değişkeninden hem etkilendiği hem de etkilenmediği sonucunu göstermektedir. Araştırma kapsamında özel eğitim öğretmen adaylarının cinsiyetlerinin spora yönelik tutum üzerinde etken olmamasında kişinin okuduğu bölüm, aile yapısı, kültürel çevre gibi birçok faktörün etken olabileceği düşünülmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bir diğer sonuç ise özel eğitim öğretmen adaylarının sınıf düzeylerinin spora ilişkin tutum üzerinde etken olmadığıdır. Varol, Varol ve Türkmen (2017) ve Hergüner ve Yaman (1997) yaptıkları çalışma sonuçları araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Özel eğitim öğretmen adaylarının spora yönelik tutumlarının sportif etkinliklere katılıp katılmama durumuna göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarını destekleyen çalışmalar (Kemeç, Tekkurşun Demir ve Koç, 2018) alan yazında yer almaktadır. Bununla birlikte Dursun, Güler ve Mutlu Bozkurt (2019) ve Yılmaz, Kırimoğlu, Arslanboğa ve Arslanboğa (2019) çalışmalarında düzenli spor yapanların tutumlarının spor yapmayanların tutumlarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Altunay, F. (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumlarının Ve Mesleki Benlik Saygılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde.
- Al-Shammari, Z. (2006). Special Education Teachers' Attitudes Toward Autistic Students in the Autism School in the State of Kuwait: A case study. *Journal of Instructional Psychology*, 33(3).
- Aksan, D. (1982). *Dilbilim Seçkisi: Günümüz Dilbilimiyle İlgili Yazılardan Çeviriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akşehirli, S. (2011). Söz Edimleri Kuramı Açısından Kurgusal Anlatı Metinlerinde Söz Aktarımı. *Turkish Studies*, 6(2), 143-162.
- Austin, J. L. (2017). *Söylemek ve Yapmak*, (Çev.) R. Levent Aysever, İstanbul: Metis Yayınları.
- Beirne-Smith, M., Patton, J. R., and Kim, S. H. (2011). *An introduction to intellectual disabilities*. Merrill.
- Bender, W. N., Vail, C. O., and Scott, K. (1995). Teachers attitudes toward increased mainstreaming: Implementing effective instruction for students with learning disabilities. *Journal of learning disabilities*, 28(2), 87-94.
- Blest, D. C. (2003). A new measure of kurtosis adjusted for skewness. *Australian & New Zealand Journal of Statistics*, 45, 175-179.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. 17. Baskı. *Pegem Akademi*. Ankara.
- Büyüktuncay, M. (2014). Söz Edimleri Kuramı ve Edebiyat: Anlam, Bağlam ve Yinelenebilirlik. *Uluslararası Dil Akademisi Dergisi*, 2(1), 93-105.
- Creswell, J. W. (2014). *A concise introduction to mixed methods research*. SAGE publications.
- Çelebi, V. (2014). Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı. *Beytulhikme Uluslararası Felsefe Dergisi*, 4(1), 73-89.
- Çoban, Ü. (2019). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının benlik saygısı, yaşam kalitesi, öz yeterlilik ve akademik başarı düzeylerine etkisinin incelenmesi.
- Cramm, J. M., Finkenflügel, H., Kuijsten, R., and Van Exel, N. J. A. (2009). How employment support and social integration programmes are viewed by the intellectually disabled. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(6), 512-520.
- Dever, A. (2019). Modern Sporda Gözetim: Büyük Spor Organizasyonlarında Bir Panoptikon Olarak CCTV Kameralar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi*, 9(2), 687-700.
- Dursun, M., Güler, B., ve Bozkurt, T. M. (2019) Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklere Katılımına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(3), 202-209.
- Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*, Multilingual. İstanbul.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. 1. Baskı. Türk Psikologlar Derneği Yayınları. Ankara.
- Fidan, T., Asfuroglu, B., and Yanardag, M. (2019). GP213 The effect of structured physical activity on sleep and mental health in severe autistic children. *Archives Disease in Childhood*. 3 (104), 271.
- George, D. and Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference*. 17,0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Gülünay, Y.İ., Kayışoğlu, N.B., ve İlhan E.L. (2017). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının zihinsel engelli çocuklara yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, 15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, 1540.
- Günay, V. D. (2004). *Dil ve İletişim*, Multilingual. İstanbul.
- Hastings, R. P., and Oakford, S. (2003). Student teachers' attitudes towards the inclusion of children with special needs. *Educational psychology*, 23(1), 87-94.

- Hergüner, G., ve Yaman, Ö. G. M. (1997). Sporun Üniversite Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 95-1001.
- Howitt, D. and Cramer, D. (2011). *Introduction to SPSS statistics in psychology: For version 19 and earlier*. London: Pearson Education Limited.
- Hutzler, Y., Meier, S., Reuker, S. and Zitomer, M. (2019). Beden eğitimi öğretmenlerinin engelli çocukların dâhil edilmesine yönelik tutumları ve öz-yeterlilikleri: uluslararası literatürün anlatısı. *Beden Eğitimi ve Spor Pedagojisi*, 24 (3), 249-266.
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum-algı iletişim*. Siyasal Kitabevi.
- İlhan, E. L., ve Esentürk, O. K. (2015). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ) geliştirme çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(1), 19-36.
- İlhan, E. L., Esentürk, O. K., ve Yarımıkaya, E. (2016). Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği (zebseytö): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 1141-1160.
- Kabasakal, K. (2007). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinde boyun eğici davranışlar ve şiddetle ilişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Kangalgil, M., Hünük, D., ve Demirhan, G. (2006). İlköğretim, Lise Ve Üniversite Öğrencilerinin Beden Eğitimi Ve Spora İlişkin Tutumlarının Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 48-57.
- Kemeç, D.G., Tekkurşun Demir, G. ve Koç, S. (2018). Doktor adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalıkları. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 153-168.
- Koçak, F. (2014). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları: Bir ölçek geliştirme çalışması. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(1), 59-69.
- Kınalı, G. (2003). Zihin Engellilerde Beden - Resim - Müzik Eğitimi. Farklı Gelişen Çocuklar. Epsilon Yayınları. İstanbul.
- Kırımoğlu, H., Esentürk, O., İlhan, E. L., Yılmaz, A., ve Kaynak, K. (2016). İlköğretim, Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi Öğretmenleri İle Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerin Fiziksel Egzersize Katılımlarının Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 231-244.
- Kırımoğlu, H., Dallı, M., Yılmaz, A., ve Say, M. (2017). Öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum düzeylerinin incelenmesi (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği). *Journal of Human Sciences*, 14(4), 3116-3125.
- Kocaer, G. (2019). *Beden eğitimi ve spor öğretmenleri ve adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutum, serbest zaman ilgilenim ve rekreasyon faaliyetlerine yönelik fayda düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Bartın ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bartın.
- Konukman, F., Yılmaz, İ., Yanardağ, M., and Yu, J. H. (2017). Teaching Sport Skills to Children with Autism. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 88(1), 65-66.
- Levins, T., Bornholt, L., and Lennon, B. (2005). Teachers' experience, attitudes, feelings and behavioural intentions towards children with special educational needs. *Social Psychology of Education*, 8(3), 329-343.
- Manoli, A. E., Bandura, C., and Downward, P. (2020). Perceptions of integrity in sport: insights into people's relationship with sport. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 12 (2), 1-14.
- Morgan, C. T. (1991). *Psikolojiye giriş*. 8. Baskı. Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları. Ankara.
- Murathan, F. (2019). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Öğretim Uygulamalarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Asya Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5 (1), 106-111.
- Özokcu, O. (2018). The relationship between teacher attitude and self-efficacy for inclusive practices in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 6(3), 6-12.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., ve Eripek, S. (1998). *Özel eğitime giriş*. Karatepe Yayınları. Ankara.
- Pehlivan, Z. (2010). Beden eğitimi öğretmen adaylarının fiziksel benlik algıları ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının analizi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).

- Shippen, M. E., Crites, S. A., Houchins, D. E., Ramsey, M. L., and Simon, M. (2005). Preservice teachers' perceptions of including students with disabilities. *Teacher Education and Special Education*, 28(2), 92-99.
- Siedentop, D. L., Hastie, P., and Van der Mars, H. (2019). *Complete guide to sport education*. Human Kinetics.
- Singh, R. K. C., and Devi, K. S. (2013). Attitude of higher secondary level student towards games and sports. *International Journal of Physical Education, Fitness and Sports*, 2(4), 80-85.
- Sucuoğlu, B., ve Diken, H. İ. (1999). Sınıfında zihin özel gereksinimli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumların karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 25-39.
- Şenel, H. G. (1995). Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması. 2(1), 33-39.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. Nobel yayıncılık. Ankara.
- Tant, M., and Watelain, E. (2016). Forty years later, a systematic literature review on inclusion in physical education (1975–2015): A teacher perspective. *Educational research review*, 19, 1-17.
- Taşdemir, M. (2003). *Eğitimde planlama ve değerlendirme*. 2.Baskı. Ankara: Ocak Yayınevi.
- Temür, E. (2007). *Polimetrik ve direnç egzersizlerinin, zihinsel engelli çocukların (10-15 yaş) kol ve bacak güç-kuvvet gelişimlerine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kırıkkale.
- Tripp, A., and Sherrill, C. (1991). Attitude theories of relevance to adapted physical education. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 8(1), 12-27.
- Tomik, R., Olex-Zarychta, D., and Mynarski, W. (2012). Social values of sport participation and their significance for youth attitudes towards physical education and sport. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 19(2), 99-104.
- Ülgen, G. (1996). *Eğitim Psikolojisi*. Lazer Ofset, Ankara.
- Varol, R., Varol, S., ve Türkmen, M. (2017). Bartın Üniversitesinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Spora Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)*, 3(2), 316-329.
- World Health Organization. (1996). *ICD-10 guide for mental retardation* (No. WHO/MNH/96.3). World Health Organization.
- Yıldız, A. B., Arı, Ç., ve Yılmaz, B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Örneği). *Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 35-45.
- Yılmaz, A., Kırmoğlu, H., Aslanboğa, T., ve Aslanboğa, R. Gençlik Ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Düzeyinin İncelenmesi (Bingöl İl Örneği). *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 360-372.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Recent studies indicate that different methods and educational implementations are used in skill acquisition of individuals with mental disabilities. Sports activities is one of the frequently used educational methods used for children with special education needs. Therefore, the attitudes of experts and prospective teachers towards the use of these methods is of significant importance. In this context, in this research, it was aimed to determine attitudes of prospective special education teachers towards sports and sports activities of mentally disabled individuals. In this purpose, answers were sought for three main research questions. These questions were generated as “How are the attitudes of prospective special education teachers towards sports?, How are the attitudes of prospective special education teachers towards sports activities of mentally disabled individuals?, Is there a significant relationship between the attitudes of the prospective special education teachers towards sports and their attitudes towards the sports activities of the mentally disabled individuals?”, and sub-purposes were discussed in detail for each research question.

Methodology

Relational screening model was used in the research. Although there are many types of non-experimental research, the best known is this model (Tabachnick and Fidell, 2015). In the relational screening model, the relationship level between two or more variables is attempted to be measured using statistical tests (Creswell, 2014). In this context, the aim of this study is to determine the attitudes of prospective special education teachers towards sports and sports activities of mentally disabled individuals. In addition, certain variables such as gender, grade, having an individual with special education needs within the family or among friends, and participation in sports activities in general terms were examined that were considered to have possible impacts on the attitudes of the prospective special education teachers towards sports and sports activities of mentally disabled individuals. The study group is comprised of 184 prospective special education teachers. The data collection was conducted through three different scales. At the first stage, in order to determine the personal information of the prospective special education teachers the “Personal Information Form (PIF)” was used that was developed by the researchers; at second stage, in order to determine the attitudes of prospective teachers towards the sports activities of mentally disabled individuals, the “Attitude Scale for Sports Activities of Mentally Disabled Individuals” was used, and at the third stage, in order to determine the attitudes of the prospective teachers towards sports, the “Attitude Scale for Sports” was used.

Findings

The attitudes of prospective special education teachers towards the sports activities of mentally disabled individuals are generally high. This finding points that the prospective special education teachers have a positive attitude regarding the participation of individuals with mental disabilities in sports activities. It is observed that the averages of male prospective teachers are higher than those of female prospective teachers. Examining the sub-dimensions, it is observed that the averages of male prospective teachers are higher than those of female prospective teachers in terms of positive attitude dimension for sports activities and negative attitude dimension for sports activities. It was determined that there was statistically no significant difference among the average attitudes of prospective special education teachers towards the sports activities of mentally disabled individuals concerning their grade levels. This finding indicates that grade level is not an effective variable in the attitudes of prospective special education teachers towards the sports activities of mentally disabled individuals. It was determined that there was statistically no significant difference among the attitudes of prospective special education teachers towards the sports activities of mentally disabled individuals concerning the variable of having an individual with special education needs within the family or among friends. Accordingly, in terms of having an individual with special education needs within the family or among friends, it can be mentioned that there is no variable that affects the attitudes of prospective special education teachers towards sports activities of mentally disabled individuals in general. It is observed that there is no statistically significant difference in the

attitudes of prospective special education teachers towards the sports activities of mentally disabled individuals concerning the variable of participation in sports activities.

It is observed that there is statistically no significant difference among the attitudes of prospective special education teachers towards sports concerning the gender variable. Accordingly, it can be said that gender is not an effective variable in the attitudes of prospective special education teachers towards sports. It is observed that there is statistically no significant difference among the attitudes of prospective special education teachers towards sports concerning the grade variable. This result points that grade level is not an effective variable in the attitudes of prospective special education teachers towards sports. It is observed that there is statistically no significant difference among the attitudes of prospective special education teachers towards sports concerning the variable of participation in sports activities. There was no significant relationship between prospective teachers' attitudes towards sports and their attitudes towards sports activities.

Conclusion and Discussion

The results of the research demonstrate that prospective special education teachers have high-level attitudes towards sports and sports activities of mentally disabled individuals. It was determined that there was statistically no significant difference in the attitudes of prospective special education teachers towards sports concerning the variables of gender, grade, and participation in sports activities. Similarly, it was determined that there was statistically no significant difference in the attitudes of prospective special education teachers towards sports activities of mentally disabled individuals concerning the variables of gender, grade, having an individual with special education needs within the family or among friends, and participation in sports activities. However, it was determined that there was a statistically significant difference for gender variable in the negative dimension concerning the sports activities. It was determined that there was no significant relationship between the attitudes of prospective special education teachers towards sports and attitudes towards sports activities of mentally disabled individuals. All of the findings on the sub-purposes were discussed in detail in the scope of the literature.

DIŞ GÖÇÜN VE TEMEL MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN İSTİHDAMA ETKİSİ: NAFTA ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ (1997-2017)*

Araştırma Makalesi / Research Article

Kum, H. ve Bozkaya Ş. (2021). Dış Göçün ve Temel Makroekonomik Değişkenlerin İstihdama Etkisi: NAFTA Ülkeleri Üzerine Bir Analiz (1997-2017). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 21-29.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.763898>

Geliş Tarihi: 02.07.2020.

Kabul Tarihi: 08.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Hakan KUM

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİB Fakültesi, İktisat Bölümü

hakan.kum@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-7880-8355

Şeyma BOZKAYA

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, İktisat Doktora Öğrencisi

seymabozkayaa@gmail.com

ORCID No: 0000-0001-8559-6608

ÖZ

Göç olgusu, son dönemde sosyologların olduğu kadar ekonomistlerin de ilgi alanı haline gelmiştir. İktisat biliminde çalışma alanı oluşturan göç konusu ile ilgili çalışmalar, literatüre çoğunlukla ampirik olarak katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada göç, istihdam, gayrisafi yurtiçi hâsıla ve tüketici fiyat endeksi gibi makro değişkenler arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Bu bağlamda ekonomik imkânları, istihdam potansiyeli, yüksek ücretle çalışabilme olanağı ile nihai hedef ülke grubu olan NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Meksika) 1997-2017 dönemi yıllık verileriyle incelenmiştir. Panel veri analizinden faydalanılarak göç ve makro değişkenler ilişkisi, dolayısı ile uluslararası göçün hedef ülkedeki seçilmiş makro değişkenlere etkisi araştırılmıştır. Ampirik uygulama sonucuna göre değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Göçte medyana gelen %1'lik bir artış istihdam oranını %0,33 oranında artırmaktadır. Ampirik uygulamalar ile desteklenen sonuca göre göç akışlarının sadece problemleri bir sosyolojik olgu olarak değerlendirilmemesi gerektiği görülmektedir. Kontrol edilmesi zor olan göç akışlarının doğru yönlendirildiğinde olumsuz etkilerinin olumlu sonuçlara dönüşebileceği yapılan çalışmalar ile desteklenmektedir. Küresel bir dünya da ve içinde bulunduğumuz bilgi çağında göç hareketinin her dönem dinamizmini koruyacağını ve iktisat bilimi içinde çalışma alanının daha da genişleyeceğini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, NAFTA, Panel Veri, İstihdam, FMOLS, DOLS.

THE IMPACT OF EMIGRATION AND BASIC MACROECONOMIC VARIABLES ON EMPLOYMENT: AN ANALYSIS ON NAFTA COUNTRIES

ABSTRACT

The phenomenon of migration has become an interest of economists as well as sociologists in recent times. Studies on migration, which constitutes a field of study in economics science, often contribute to the literature empirically. In this study, the relationship between macro variables such as migration, employment, gross domestic product and consumer price index is investigated. In this context, its economic opportunities, employment potential, high-wage ability, and the ultimate target country group, NAFTA (United States, Canada, Mexico), were examined with annual data from the period 1997-2017. The relationship of migration and macro variables was investigated by using panel data analysis. Therefore, the impact of international migration on selected macro variables in the target country has been investigated. According to the result of empirical application, there are significant relationships between variables. An increase of 1% in immigration from the media increases the employment rate by 0.33%. According to the result supported by empirical

* Bu makale Şeyma BOZKAYA'nın doktora tezinden türetilmiştir.

applications, it is observed that migration flows should not be considered as a problematic sociological phenomenon. It is supported by studies that negative effects of migration flows, which are difficult to control, can turn into positive results when directed correctly. We can say that the migration movement in a global world and the information age we are in will preserve the dynamism of each term and the field of study in economic science will expand further.

Keywords: International Migration, NAFTA, Panel Data, Employment, FMOLS, DOLS.

1. GİRİŞ

Uluslararası göç ile ilgili temel araştırmalar, kavramlar sanayi devrimine dayanan düşünce kalıpları ve aynı zamanda sosyo-ekonomik düzenlemelerin özelliklerini taşımaktadır (Massey vd., 1998; 3). Uluslararası göç, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlık için ortak ve önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Dinamik bir olgu olan göç problemi çalışma alanını, kapsamını, etkilerini günden güne genişletmektedir.

Küreselleşme ile birlikte kitlesel göç hareketleri gündeme gelmeye başlamıştır. Bu kapsamda küreselleşme ile birlikte artış gösteren göç akışları zaman içerisinde yönünü ve niteliğini değiştirerek devam etmektedir. Bu süreç içerisinde küresel düzeyde daha fazla uluslararası göç akışı olmamasına rağmen, baskın göç hareketlerinin akış yönü kökten bir değişiklik göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeleştirme ve Batı toplumlarında hızlı bir ekonomik gelişme ile birlikte, Güney-Kuzey göçünde belirli bir artış meydana gelerek küresel göç akışlarında tersine bir evrim geçirmiştir. Bu durum, birçok Batılı toplumu, Batılı olmayan, kültürel ve fiziksel olarak farklı göçmenlerin eş benzeri görülmemiş yerleşimi ile karşı karşıya bırakmıştır (De Haas, 2005; 1270). Dolayısı ile göç olgusu toplumbilimcilerin alanını aşarak birçok bilim dalını ilgilendiren derin etkiler barındırmaktadır. Göçün ekonomik etkileri son yıllarda çalışılan önemli konulardan biridir.

2000 yılından günümüze, özellikle politika tartışmasında iyimser görüşlerin dikkate değer bir şekilde canlanması, göç ve kalkınma üzerine ampirik çalışmalarda bir artış yaşanmıştır. Bu, kalkınma finansmanı için “aşağıdan yukarıya” bir kaynak olarak işçi dövizlerinin yeniden keşfedilmesi ve göçmenlerin ulus aşırı katılımlarının geldikleri orjin ülke toplumlarının gelişiminin benimsenmesi ile birlikte gündeme gelmiştir (De Haas, 2010). Göç olgusunun ekonomik etkilerinde kalkınma, istihdam ve işçi dövizleri popüler olan ve teorilerle desteklenen konulardandır. Bu kapsamda Borjas (2003) emek piyasası üzerine yapmış olduğu çalışmada 1980-2000 yılları arası verilerinden faydalanmıştır. Verilerden hareketle söz konusu çalışmada göçmen emekçilerin işgücü arzını yüzde 11,0 oranında artırdığı ifade edilmektedir. Bu çalışma mevcut literatürün savunduğunun aksine rekabetçi bir işgücü piyasasının en basit ders kitabı modelinin önerdiği gibi, göçün rakip yerli işçilerin ücretini ve işgücü arzını azalttığını sürekli olarak göstermektedir. Dalen vd. (2005) işçi dövizleri ve göç ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucu göçmenlerin aile bağlarının ve net kazanç potansiyellerinin, gelirlerin alınmasında menşe ülkedeki hane halklarının net kazanç potansiyelinden daha güçlü etkilere sahip olduğudur. İkinci olarak, havale makbuzunun menşe ülkede yaşayan hane halkı üyelerinin göç niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, işçi dövizlerinin alınması, özellikle Fas örneğinde yeni göç akışlarına katkıda bulunabilmektedir. Barbu vd. (2017) konut fiyat endeksi ile ölçülen konut fiyatının gelişimi, 2007-2014 dönemine ait 21 temsilci ülke örneği için göçmen akışı ve diğer makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Önerilen model, Konut Fiyat Endeksi evrimi ile göçmenlerin akışı, gayri safi yurtiçi hâsıladaki piyasa değeri, ekonominin büyüme oranı arasında pozitif bir bağın varlığını açıklamaktadır.

Göç araştırmaları temel olarak göçü etkileyen faktörler ve bu faktörlerin göç akışını ne kadar etkilediği yönü ile ele alınmaktadır. Ancak değişen ekonomik yapı çerçevesinde göç olgusunun dengeleyici bir mekanizma olarak etki düzeyini belirleme açısından çok fazla çalışma yapılmamıştır. Göç miktarı belirgin bir sayıya ulaştığında durumda makroekonomik etkilerin gözlemlenebilir düzeyde olduğu görülmektedir (Sjaastad, 1962; 80). Bu bağlamda göçün ekonomiye etkilerinin gözlemlenebilmesi için belirli bir dönem geçmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmalar göç olgusunun genel ve derin etkisini gözlemlenebilmesinin zorluğundan belli bir etkisine odaklanmaktadır.

Bu çalışma 1997-2017 dönemi NAFTA (Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, Kanada) ülkelerinin göç, istihdam ve büyüme ilişkisini incelemektedir. Son dönem büyüme göç ilişkisi

çalışmaları göçü çeken faktörleri bünyesinde bulundurmasından kaynaklı olarak gelişmiş ülke grubu ele alınarak incelenmektedir. NAFTA ülkelerinin örneklem grubu olarak seçilmesi göç akışında taşımış oldukları ekonomik fırsatlar, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi etkenlerle nihai hedef olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ampirik analiz sonucuna göre göç ve seçilen değişkenler arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Göç ile yapılan ampirik çalışmalar, göçün sadece olumsuz bir toplumsal olay olmadığını, doğru yönlendirildiğinde pozitif etkilerinin olduğunu desteklemektedir.

2. MODEL, VERİ SETİ VE AMPİRİK UYGULAMA

1997-2017 dönemini kapsayan çalışmada ekonomik imkânları, istihdam olanakları, daha iyi eğitim-sağlık fırsatları ve özgürlük gibi çekici faktörler ile göç potansiyeli yüksek nihai hedef ülkeler grubu olan NAFTA (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Meksika) ülkeleri ele alınmıştır. Meksika'nın göç verilerinin kısıtlılığından dolayı çalışmanın sınırları bu şekilde belirlenmiştir. Çalışmada göç verilerine ek olarak istihdam oranı, tüketici fiyat endeksi ve gayri safi yurtiçi hâsıla (gdp) değişkenleri dâhil edilerek model genişletilmiştir. 1997-2017 yıllık verilerinden oluşan değişkenlerden gayri safi yurtiçi hâsıla, tüketici fiyat endeksi ve istihdam oranları dünya bankası (WDI) veri tabanından, göç verileri ise OECD veri tabanından elde edilmiştir. Ampirik uygulama için Ewiev10 ve Gauss16 paket programlarından faydalanılmıştır. Kullanılan model şu şekildedir;

$$\ln emp_t = \beta_0 + \beta_1 \ln cpi + \beta_2 \ln gdp + \beta_3 \ln mig + \varepsilon_t$$

Denklemdaki değişkenlerin hepsinin logaritması alınarak analize dahil edilmiştir. Burada $\ln emp$ bağımlı değişken olan istihdam oranını ifade etmektedir. β_0 sabit terimi, β_1 , β_2 ve β_3 bağımsız değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini gösteren tahmin katsayılarını sırası ile tüketici fiyat endeksi, gayri safi yurtiçi hasıla ve göçü göstermektedir. ε ise hata terimidir.

Ampirik uygulamada ilk adım olarak paneli oluşturan yatay kesitler arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için CD testi (yatay kesit bağımlılığı) uygulanmıştır. CD test belirleyicileri için Breusch ve Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier) testi, Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD (Cross Section Dependent) ve CDLM testleri ile Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen sapması düzeltilmiş LMadj (Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Lagrange Multiplier) testlerinden faydalanılmıştır. CD Test hipotezleri aşağıda gösterilmiştir.

H₀: Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H₁: Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Yukarıdaki hipotezler doğrultusunda Tablo 1 CD Test sonuçlarını göstermektedir. Yatay kesit bağımlılığında dikkate alınacak test belirlenirken gözlem sayısı ve zaman dikkate alınmaktadır. T>N, T<N durumuna göre dikkate alınacak test değişmektedir. Çalışmamızda gözlem sayısı zamandan fazla olduğundan dolayı T>N durumunu esas alan LM (Breussach Pagan, 1980) testi kullanılmıştır.

Tablo 1: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişkenler/Yatay Kesit Bağımlılığı	$\ln emp$ İstatistik (p-değ)	$\ln cpi$ İstatistik (p-değ)	$\ln gdp$ İstatistik (p-değ)	$\ln mig$ İstatistik (p-değ)
LM	11.498 (0.009)	29.614 (0.000)	10.294 (0.016)	23.672 (0.000)
CD _{LM}	3.469 (0.000)	10.865 (0.000)	2.978 (0.001)	8.439 (0.000)
CD	-3.112 (0.001)	-2.905 (0.002)	-3.193 (0.001)	-2.873 (0.002)
LMadj	-0.946 (0.828)	2.613 (0.004)	0.462 (0.322)	-0.050 (0.520)

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

Tablodaki sonuçlar ve hipotezler doğrultusunda p-değ 0.05'ten küçük olduğundan H₀ hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte ve dolayısı ile yatay kesit bağımlılığının varlığı kabul edilmektedir. Burada yatay kesit bağımlılığının olması, ikinci nesil birim kök testlerinin

yapılmasını gerekli kılmıştır. Dolayısı ile değişkenlere ikinci nesil birim kök testi olan BootIPStesti uygulanmıştır. Tablo 2, birim kök testinden elde edilen sonuçları göstermektedir.

Tablo 2: BootIPS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviyede	Birinci Farkında	Sonuç
Lnemp	-3.056 (0.011)	-	I(0)
Lncpi	-1.915 (0.199)	-4.7008 (0.000)	I(1)
Lngdp	-1.108 (0.707)	-3.504 (0.002)	I(1)
Lnmig	-1.887 (0.196)	-5.510 (0.000)	I(1)

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

Tablo 2’de gösterilen birim kök test sonuçlarında, “lnemp” değişkeni dışındaki değişkenler I(1)’de durağan çıkmıştır. P-değerleri 0.05’ten büyük olduğundan H_0 hipotezi reddedilerek seviyede durağan olmadığı, birinci farkta durağan oldukları belirlenmiştir.

Panel veri analizi uygulamalarında uygulanması gereken birim kök ve eşbütünlüşme testlerinin belirlenmesinde, homojenlik durumu önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu aşamada delta testi kullanılarak eğim parametresinin homojenliği test edilmiştir (Peseran ve Yamata, 2008). Bu kapsamda Delta testine ait test istatistiği aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3: Homojenlik Testi

Lnemp	İst.	P-değ.	Lncpi	İst.	P-değ.	lngdp	İst.	P-değ.	lnmig	İst.	P-değ.
$\tilde{\Delta}$	-0.680	0.752	$\tilde{\Delta}$	2.719	0.003	$\tilde{\Delta}$	-0.558	0.712	$\tilde{\Delta}$	1.961	0.025
$\tilde{\Delta}_{adj}$	-0.735	0.769	$\tilde{\Delta}_{adj}$	2.937	0.002	$\tilde{\Delta}_{adj}$	-0.603	0.727	$\tilde{\Delta}_{adj}$	2.118	0.017

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

Tablo 3’teki homojenlik testi sonuçlarına göre, iki değişken için olasılık değerleri 0.05’ten küçük, diğer iki değişkenin ise 0.05’ten büyük olduğu için karışık test sonucuna göre modelde yer alan sabit ve eğim katsayılarının homojen olduğu sonucuna varılmıştır.

Birim kök ve heterojenite testi uygulandıktan sonra seriler arasında uzun dönemde bir ilişkinin var olup olmadığının araştırıldığı eşbütünlüşme testi uygulanmıştır. Bu kapsamda istihdam oranları, göç, gayri safi yurtiçi hasıla ve tüketici fiyat endeksi arasındaki uzun dönemde bir ilişkinin olup olmadığının incelenmesi için bu çalışmada Pedroni eşbütünlüşme testi ve Kao eşbütünlüşme testi olmak üzere iki farklı eşbütünlüşme analiz yönteminden faydalanılmıştır.

Tablo 4: Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi Sonucu

(within-dimension)				
	t-istatistiği	Olasılık	Ağırlıklandırılmış t- istatistiği	Olasılı k
Panel v-statistics	0.227031	0.4102	0.090595	0.4639
Panel rho-statistics	0.556825	0.7112	0.670923	0.7489
Panel PP-statistics	-0.094647	0.4623	-0.020283	0.4919
Panel ADF-statistics	-0.927541	0.1768	-0.465738	0.3207
(between-dimension)				
	t-istatistiği	Olasılık		
Group rho-statistics	1.453609	0.9270		
Group PP-statistics	0.526950	0.7009		
Group ADF-statistics	-0.285853	0.3875		

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

Not: Pedroni ve Kao eşbütünleşme testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

İstihdam oranları (lnemp) ile diğer değişkenler (lngdp, lnmig, lnçpi) arasında uzun dönemli ilişkiyi inceleyen Pedroni eşbütünleşme testine göre H_0 hipotezi (seriler arasında eşbütünleşme yoktur) reddedilmektedir.

Tablo 5: Kao Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

ADF	t-istatistiği	Olasılık
	-2.208552	0.0136
Residual variance	1.59E-05	
HAC variance	2.57E-05	

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

Tablo 5’de görüldüğü üzere H_0 hipotezi (seriler arasında eşbütünleşme yoktur) reddedilmektedir. Bu kapsamda alternatif hipotez olan H_1 (seriler arasında eşbütünleşme vardır) kabul edilmiştir. Uzun dönemde istihdam oranları ile gayrisafı yurtiçi hasıla, göç ve tüketici fiyat endeksi arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı kabul edilebilir. Dolayısı ile uzun dönemde NAFTA ülkelerinde analize dâhil edilen değişkenlerin birlikte hareket ettiği kabul edilmiştir ve yapılan analizler doğrultusunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Uygulanan eşbütünleşme testlerinden sonra değişkenler arasındaki nihai sapmasız katsayılarını tahmin edilebilmesi için tahmin edicilerin tutarlılığının belirlenmesi için Pedroni (2000 ve 2001) tarafından geliştirilen DOLS (Dynamic Ordinary Least Square) yöntemi ve FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) yöntemlerinden faydalanılmıştır. Nedenselliğin yönünün tespit edilmesinden sonraki aşamada değişkenler arasındaki eşbütünleşik vektörün tahmin problemi oluşmaktadır. Uzun dönemli katsayıların sıradan en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesi otokorelasyon ve içsellik problemlerinden kaynaklı olarak taraflı sonuçlara sebep olmaktadır. Analizin bu aşamasında, değişkenler arasındaki uzun dönemli katsayıların tahmin edilmesi için iki farklı yöntem kullanılmıştır. Bunlar; Phillips ve Hansen (1990) tarafından önerilen “Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS)”, Saikkonen (1992) ile Stock ve Watson (1993) tarafından geliştirilen “Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS)”dir. Kullanılan yöntemler bağımsız değişkenler ile hata terimi arasındaki içsellik sorununa ek olarak, hata terimleri arasındaki otokorelasyon sorununu da dikkate alarak sonuç vermektedir.

Tablo 6: Panel FMOLS ve DOLS Sonuçları

FMOLS			
Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık
Lngdp	0.06506	0.7939	0.4307
Lnmig	0.04007	1.9328	0.0585
Lncpi	-0.1761	-1.9934	0.0513
DOLS			
Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık
Lngdp	0.09007	4.2975	0.0002
Lnmig	0.33916	3.7761	0.0009
Lncpi	-0.55804	-4.5949	0.0001

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

Tablo 6’da gösterilen sonuçlara göre hem FMOLS hem de DOLS sonuçları gayrisafi yurtiçi hâsıla (gdp) ve göçün bağımlı değişken olan istihdam oranları üzerinde pozitif, tüketici fiyat endeksinin ise negatif bir etkisi olduğu gözlenmektedir. FMOLS sonuçlarına göre gayrisafi yurtiçi hâsılada (gdp) %1’lik bir artış istihdam oranını %0,06 oranında artırmaktadır. Göçte meydana gelen %1’lik bir artış ise istihdam oranını %0,04 oranında yükseltmektedir. Benzer bir şekilde DOLS sonuçlarına göre gayrisafi yurtiçi hâsılada (gdp) meydana gelen %1’lik bir artış istihdam oranını %0,09 oranında artırmaktadır. Göçteki %1’lik bir artış ise istihdam oranını %0.33 oranında artırmaktadır. DOLS analizindeki sonuçlar olasılık değerlerine göre %5 seviyesinde anlamlıdır.

3. SONUÇ

İnsanoğlunun sınır ötesi göç hareketi insanlık tarihi kadar eski kabul edilmiş bir olgu olsa da, bugün bilinen, araştırılan ve dinamizmini kaybetmeyerek güncelliğini koruyan uluslar arası göç sanayi devrimi ve devamında küreselleşmenin etkisi ile gelişen bir durumdur. Küreselleşme ile hız kazanan göç olgusu günümüzde gerek ülkelerin göç akışını çekebilmek için uyguladıkları politikalar, gerek göç ağları ile göçü kolaylaştıran durumlar ve çoğunlukla daha iyi bir ücret ile çalışma fırsatı yakalamak için gidilen hedef ülkedeki ekonomik yapıya dâhil olmaları dolayısı ile ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri önemini sürekli artırmaktadır.

1997-2017 dönemi yıllık verilerini kapsayan ve NAFTA ülkelerinin incelendiği bu çalışmada göç, istihdam, gayrisafi yurtiçi hâsıla ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Göç ve istihdam arasında pozitif bir ilişki olduğu yani göçün istihdamı olumlu yönde etkilediği gözlenmiştir. Göç olgusu genel olarak kamuoyunda olumsuz bir toplumsal olay olarak değerlendirilmekte iken göçü çeken politikalar ve göçmen işçiye olan ihtiyaç göz önüne alındığında bilinen önyargılar değişmektedir. Göç akışını doğru yönlendirmek doğru yerlerde değerlendirmek olumsuz etkilerini törpüleyecektir. Çünkü küresel dünyada emek hareketliliğini durdurmanın mümkün olmadığı kabul edilirse bu olguyu ekonomiye katkı sağlar şeklinde değerlendirmek ülkeler açısından daha mantıklı görünmektedir.

Dinamik yapısı ile uluslararası göç geçmişten günümüze her dönem sosyal bilimlerin ortak konusu olmaya devam edecektir. Uluslararası göç sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin yanı sıra göçü çekmek için uygulanan politikalar, göçü engellemek için uygulanan politikalar ile hem siyasi hem ekonomik hem de sosyolojik bir olgu olarak literatürde yer almaya devam edecektir. Dolayısı ile dinamik özelliğinden kaynaklı olarak son dönemde göç, boyut ve özellik değiştirmiş olsa da çalışma alanlarındaki dinamizmini de korumaktadır. Geçmişten günümüze bazı dönemler yaşanan kitlesel ve zorunlu göçler bir insanlık dramı olarak bilinse de ortada olan gerçek bu göç akışının zamanla vardığı ülkenin ekonomik ve sosyal hayatına dâhil olmasıdır. Bu bağlamda pozitif iktisat çerçevesinde göç olgusunun değerlendirilmesiyle etkilerinin ve sonuçlarının daha net anlaşılacağı kabul edilmelidir. Ortaya çıkan gerçekler açısından durumu ele almak göçün sonuçlarının değerlendirilip daha uygun politikaların düzenlemesi açısından oldukça önemlidir.

Çalışmada ele alınan ülke grubu açısından göç istihdam ilişkisi pozitif görünmektedir. NAFTA ülkelerinden özellikle ABD ve Kanada ekonomik, sosyal ve bireysel özgürlükler açısından nihai hedef olma özelliği taşıdığından dolayı ve dönem dönem göç akışını harekete geçirecek politikalar ile göç potansiyelinden faydalanmayı tercih eden ülkelerdir. Ekonomik hayat içine dahil olan göçmenler, çalışmamızın sonuçlarından görüldüğü gibi istihdama pozitif yönde etki etmektedir. Bu kesim işgücüne dahil olmakta, elde ettikleri gelir ile tüketim grubu içinde yer almakta yani toplam talebi artırmaktadır. Dolayısı ile göçmenler ekonomik büyüme için de tetikleyici bir unsur haline dönüşmektedir.

Sanayi devriminin kolaylaştırdığı küreselleşme ile belli bir ivme kazanarak artan uluslararası göç, milenyum döneminde ekonomi bilimi için önemini artırmış ve yoğun bir şekilde ampirik çalışmaların araştırma konusu olmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar ile uluslararası göçün sadece negatif etkilerinin olmadığı gözlenmektedir. Dolayısı ile özellikle göç alan ülkeler açısından değerlendirildiğinde, ülkeler göçmen nüfusu planlı bir şekilde ekonomik yapıya dâhil ettiklerinde bu olgu, göçün olası negatif sosyal ve ekonomik etkilerini devre dışı bırakacaktır. Bundan sonraki çalışmalarda artık göçmen nüfusun ekonomi içindeki farklı etkilerine de odaklanmak, pozitif etkilerinin değerlendirilmesi açısından önemli olacaktır. Literatür bu konuda boşluklar içermekte olup birçok araştırma yapılmasına müsait durumdadır.

KAYNAKÇA

- Barbu, T. C., Vuřă, M., Străchinaru, A. I., Cioacă and Sorin, I., (2017). An Assessment of the Immigration Impact on the International Housing Price. *Amfiteatru Economic*, 19(46), pp. 682-695.
- Borjas, J. G., (2003). The Labor Demand Curve Is Downward Sloping: Reexamining Then Impact of Immigration on The Labor Market. *National Bureau of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, Ma 02138 June, Working Paper 9755* <http://www.nber.org/papers/w9755>
- Breusch, T. S. and Pagan, A. R., (1980). The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), Econometrics Issue (Jan.), pp. 239-253.
- Dalen, H. P., Gronewold, G., ve Fokkema, T. (2005). Remittances and their Effect on Emigration Intentions in Egypt, Morocco and Turkey. *Tinbergen Institute Discussion Paper*, TI 2005-030/1.
- De Haas, H. (2005). International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts. *Third World Quarterly*, (8), pp 1269 – 1284.
- De Haas, H. (2010). Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264.
- Massey vd., (1998). *World in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Oxford University Press.
- Pedroni, P. (2000). Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels. *Advances in Econometrics*, 15, 93-130.
- Pedroni, P. (2001). Purchasing Power Parity Tests in Cointegrated Panels. *Review of Economics and Statistics*, 83(4), 727-731.
- Pesaran, M. H., Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Phillips, P.C. and Hansen, B.E. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes. *The Review of Economic Studies*, 57(1), 99-125.
- Saikkonen, P. (1992). Estimation and Testing of Cointegrated Systems by an Autoregressive Approximation. *Econometric Theory*, 8(1), 1-27.
- Sjaastad, L.A. (1962), The Costs and Returns of Human Migration. *The Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.
- Stock, J.H. and Watson, M.W. (1993), A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated Systems. *Econometrica*, 61(4), 783-820.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

International migration is a very comprehensive and important topic that can be discussed in economic, political and socio-cultural dimensions. The complex nature of the phenomenon of international migration, in terms of the cause and the effect, has led to the emergence of approaches to a better understanding of migration and their criticism over time. The phenomenon of migration is influenced by socio-economic, political changes and transformations on a national and global scale, but is also an important part of these changes. Therefore, it is not possible to understand and theoretically explain the migration by keeping it separate from these changes. The fact that migration is a multidisciplinary and interdisciplinary phenomenon leads to the examination of the subject by researchers working in different fields such as economics, sociology, anthropology, political science.

Migration can take place at national and international level. Human mobility within the borders of the country is at the national level and is called domestic migration. At the international level in other words, the human flow across the borders expressed as foreign migration or international migration. In this context, different concepts such as the international labour movement, brain migration, transnational migration are used in the literature to specify the migration at the international level. In this study, the concepts of international labour migration and migration were used in the same sense.

The concept of globalization is a concept at the heart of national and international migration when it is evaluated in the context of the 21st century. The need for a broad examination of the phenomenon of globalization is emerging in order to improve global coordination, to understand the role of national policies and migration from economic pain. Similar to this trend, the report published in 2005 by the Global Commission on Migration emphasized the importance of the relationship between globalization and migration. According to the report, migration is channeled from a different point of view to globalization. It is hard for some industries to survive without migrant workers. Therefore, migrant labour is critical of its pain for the functioning of the global economy, regardless of whether it is classified as skilled or unskilled. Second, globalization has increased global communication methods and their speed. In this way, migrants not only explore opportunities, but also have the opportunity to move faster from their own countries to other countries. Finally, the presence of diasporas created as a result of previous migrations paves the way for new migrants to be easily accepted by society in countries where they migrate.

The phenomenon of globalization is considered a category that occurs in historical conditions from the 1990s to the present day. Starting in the end of the 20th century, the 21st century was the first time. This development phenomenon, which continues since the 19th century, is discussed in three main aspects. 1-Direct global economic migration movements related to the globalization of the economy consist of technical and administrative personnel in a high-level position in multinational corporations and employees of academics, international official and civil organizations. 2-Regional migration movements refer to spatial migration, which is indirectly associated with economic globalization and reflects the competitiveness created by capitalism in the globalized world economy such as the North American Free Trade Agreement (NAFTA) and the European Union (EU). 3-International immigration movements include illegal or legal labour immigrants to the place where family members are located in the context of family reunification, and refugees. Economic results and globalization affect the segment that is most involved in this category.

Methodology

The phenomenon of migration has become an area interest for economists as well as sociologists in recent times. Studies on migration, which constitutes a field of study in economics, often contribute to the literature empirically. In this study, the relationship between immigration and macroeconomic variables such as employment, gross domestic product and consumer price index was investigated. In this context, its economic opportunities, employment potential, high-wage ability and the NAFTA (North American Free Trade Agreement) member group (United States, Canada, Mexico), including the USA and Canada, were examined annually data from the period

1997-2017. The effects of migration and on macroeconomic variables were investigated using panel data analysis.

Findings (Results)

The impact of international migration on selected macroeconomic variables in the target country has been investigated. According to the empirical findings, there are significant relationship between variables. For instance, an increase of 1% in immigration increases the employment rate by 0.33%.

Conclusion

According to the results supported by findings, it is observed that migration flows should not be considered only as a problematic sociological phenomenon. It is supported by studies that negative effects of migration flows, which are difficult to control, can turn into positive results when managed wisely.

Discussion

In a global world, we can say that the migration movement will maintain dynamism in the future and that the field of work in economic science will expand further. The problems that arise due to the phenomenon of immigration concern countries that emigrate as well as countries receiving immigration. For this reason, the new immigration policy in the world should be established and this policy should adopt the understanding of the most effective way to search with international cooperation.

Some of the policies that can be implemented in relation to international migrants are as follows: -take measures to stop intense migration flows and adapt existing migrants solve their problems; -clarify the laws about immigrants; -referring qualified immigrants to work domestically with various incentives and supports; -employment of immigrants from abroad, in jobs appropriate to their knowledge and skills to earn higher income; -the participation of immigrants in the housing construction of immigrants who are officially established in the country; - preventing migrants from being employed in informal economy.

THE RELATIONSHIPS BETWEEN PRESENTEEISM, PERCEIVED ORGANIZATIONAL SUPPORT, CLIMATE OF FEAR AND VIGOR*

Araştırma Makalesi / Research Article

Şahin, D. ve Aydın Ş. (2020). The Relationships Between Presenteeism, Perceived Organizational Support, Climate of Fear And Vigor. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 30-43.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.746463>

Geliş Tarihi: 25.03.2020.

Kabul Tarihi: 12.01.2021

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Dilek ŞAHİN
Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi
dileksahin@duzce.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-0865-7763

Prof. Dr. Şule AYDIN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi
suleaydin@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-8760-643X

ABSTRACT

Evaluating the human resources most effectively is crucially significant for the achievement of the enterprises. The productivity and achievement of the nurses who play important roles especially in the quality of health services are of great importance. One of the factors affecting productivity is the disease inherent in human beings. Continuation of the work despite the illness that negatively affects the productivity of the employee is called presenteeism and is examined in terms of organizational variables. The purpose of this study is to reveal the relationships among the presenteeism, climate of fear, perceived organizational support, and vigor. Data was collected from 418 nurses by survey and analyzed through Structural Equation Model. According to the results of the analysis, it was determined that climate of fear had positive effect and perceived organizational support had negative effect on presenteeism. Nevertheless, it was also determined that presenteeism and perceived organizational support positively affected the affectedness to vigor, and climate of fear affected negatively. It is determined that the effects of organizational factors on presenteeism are important and a model is revealed based on these results.

Anahtar Kelimeler: Presenteeism, Perceived Organizational Support, Climate of Fear, Vigor.

PRESENTEEİSM (İŞTE VAR OLAMAMA) İLE ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEK, KORKU İKLİMİ VE DİNÇLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÖZ

İnsan kaynaklarının verimli şekilde değerlendirilmesi işletmelerin başarısı için önemlidir. Özellikle sağlık hizmetlerinin kalitesinde önemli bir role sahip olan hemşirelerin verimliliği ve başarısı hizmet sunumunda önemli bir yer tutmaktadır. Verimliliği etkileyen faktörlerden birisi de insanın doğasında bulunan hastalık olgusudur, çalışanın verimliliğini olumsuz olarak etkileyecek hastalık durumuna rağmen işe devam etmesi ise presenteeism (işte var olamama) olarak adlandırılmakta ve örgütsel değişkenler açısından incelenmektedir. Bu çalışmanın genel amacı presenteeism (işte var olamama) ile korku iklimi, algılanan örgütsel destek ve dinçlik arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Veriler 423 hemşireden anket aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre korku ikliminin pozitif yönde ve algılanan örgütsel desteğin negatif yönde işte var olamama üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, işte var olmama ve algılanan örgütsel desteğin pozitif yönde, korku ikliminin

* This study was prepared from a part of the doctoral dissertation fulfillment by Dilek ŞAHİN under Prof Şule AYDIN counseling. The funding **source** of this study was supported by TÜBAP 2014-37 Project.

ise negatif yönde dinçlik üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında örgütsel faktörlerin işte var olamama üzerinde etkili olduğu belirlenmiş ve bu sonuçlara dayanarak bir model ortaya konulmuştur.

Keywords: Presenteeism (İşte Var Olmama), Algılanan Örgütsel Destek, Korku İklimi, Dinçlik.

1. INTRODUCTION

Sickness can reduce productivity at work (Koopman et al., 2002; Martinez and Ferreira, 2011; Middaugh, 2007; Edington and Schultz, 2008). However, there is another hidden danger that influences the productivity of an organization, at least as much as illness: presenteeism (Johns, 2010). Presenteeism is especially high among employees in service sectors such as education, social welfare and health care (Aronsson et al., 2000; Bergström et al., 2009). This is because employees in professions that provide services related to the basic needs of human beings feel a stronger need to be at work, thus they show a higher level of commitment to being at work when compared to other professions (Bergström et al., 2009). In nurses, psychosocial and physical characteristics at work (e.g. shift work, night shifts, inflexible work schedules, unpredictable hours, unsocial hours) lead to occupational stress (Martinez and Ferreira, 2011). Another problem for Turkey is not sufficient number of nurses. Also, data belongs to the year 2017 in Health Statistics Yearbook (2017) shows that number of nurses and midwives per 100.000 population is 272. It shows Turkey is situated below the European Union average. It negatively affects the health of nurses and increases the pressure on being at work.

There are many studies investigating the causes and consequences of presenteeism. Its emergence essentially depends on business and individual factors (Aronsson and Gustafsson, 2005; Baker&McClearn et al., 2010; Rantanen and Tuominen, 2011). The individual factors leading to presenteeism were investigated in terms such as gender (Aronsson and Gustafsson, 2005; Böckerman and Laukkanen, 2009; Johns, 2010; Martinez and Ferreira, 2011; Simpson, 1998), age and educational level (Agudelo-Suárez et al., 2010; Aronsson and Gustafsson, 2005). The business factors leading to presenteeism were investigated in terms of being employed regularly or contractually (Bierla et al., 2013; Martinez and Ferreira, 2011), the hierarchical level in the organization (Bierla et al., 2013; Prater and Smith, 2011; Simpson, 1998), heavy work load (Biron et al., 2006), unhealthy working conditions and ineffective leadership (Edington and Schultz, 2008), supervisory support (Lu et al., 2013) and organizational support (Arslaner and Boylu, 2017). Its negative effects on organizations are greater than estimated (Aronsson et al., 2000; Bergström et al., 2009; Biron et al., 2006; Böckerman and Laukkanen, 2009; Hansen and Andersen, 2008; Rantanen and Tuominen, 2011).

2. THEORETICAL BACKGROUND AND HYPOTHESES

Presenteeism is a new concept of health in the workplace. It has become a current issue since the 1990s following a shift in the business climate (Brown et al., 2011). There are numerous definitions for the term presenteeism in the literature (Johns, 2010). In this study, presenteeism was considered within the context of those employees who keep working, even though they are not fully productive due to illness or other medical conditions (Martinez and Ferreira, 2011).

Perceived organizational with effect on presenteeism, support represents the belief of the individual that their efforts made for the organization will be rewarded, their contributions would be considered and their health and welfare would be looked after. In other words, the perceived organizational support is the loyalty of organizations for the employees (Rhoades and Eisenberger, 2002). When considered within this context, it may be assumed that the level of organizational support theoretically influences presenteeism. Empirical studies also support this theoretical assumption. Lu et al. (2013) found that supervisory support buffered the negative impact of presenteeism. Baker&McClearn et al. (2010) stated that the employee's relationship with the level of support offered by the organization/management influences presenteeism. It was observed that as the support of managers decreases, the more employees prefer to come to work, since they think their absence due to sickness would not be tolerated by managers (Caverley et al., 2007; Quazi, 2013).

H₁: Perceived organizational support has direct negative effect on presenteeism.

Through perceived organizational support, the socio-emotional needs of employees, such as belonging, being respected and receiving approval from others, are satisfied (Armeli et al., 1998). Social change, which is maintained through socio-emotional benefits such as respect, approval and concern in the relationships between employees and employers, sustain the efforts and loyalty of employees so long as tangible incentives via salaries and supplementary payments continue. This process of change may contribute to the formation of a mutual norm which requires the obligation to pay back the supplier of such benefits (Armeli et al., 1998). This strengthens the performance of employees related to the organizational outputs and their devotion to the organization, and this leads to greater effort in achieving the organizational objectives (Armeli et al., 1998; Kaplan and Öğüt, 2012; Özdevecioğlu, 2004; Rhoades and Eisenberger, 2002). In contrast, perceived organizational support decreases and employees feel they have fewer responsibilities to their employers. Correspondingly, organizational loyalty decreases and their work-related performance standards also decrease (Eisenberger et al., 1997). Moreover, Ott et al. (2019) stated that POS as job resource fosters employees' work engagement. Shaheen et al. (2018) obtained indicated a significant positive influence of perceived organizational support on work engagement level.

H₂: Perceived organizational support has positive effect on vigor.

In another factors related to business are the attitudes of the administrators towards absenteeism (Dolu et al., 2013; Martinez and Ferreira, 2011; Böckerman and Laukkanen, 2009) and the fear of being out of work (Hansen and Andersen, 2008).

Some feelings become prominent in the organizational climate. One of the dominant feelings may be fear. Fear is a mechanism that enables human beings who encounter an unexpected and unforeseen occasion to focus their mind to source of fear (Furedi, 2001). According to Cure (2009), losing a job, resigning, changing, losing status, power and authority, making mistakes, and fear of being ignored are common causes of a climate of fear.

The climate of fear is the distortion it causes in communication between individuals. In particular, employees prefer to justify themselves when they feel they have a problem (Furedi, 2001). In addition, they cannot express their problems vocally, and are afraid of encountering negative results if they express their problems (Thongsukmag, 2003).

Individuals who work in establishments which are dominated by a climate of fear, encounter white-knuckle lives. This causes anxiety and several health problems that may trigger presenteeism. A study conducted by Griney and Singleton (2000, as cited in Johns, 2010) identified discomfort among employees in cases of enforcement following their absence. They also reported that members of the group displayed reluctance when other members of the group called in sick. Nyberg et al. (2008) found that levels of presenteeism due to sickness were higher when administrators in a workplace adopted authoritarian leadership styles. In a study conducted by the National Foundation for Infectious Diseases in 2004, it was determined that 20% of employees went to work even though they were in poor health, as they were afraid of negative responses from the administrators, while 18% of them kept going to work as they were afraid of losing their job (Martinez and Ferreira, 2011).

H₃: Climate of fear has direct positive effect on presenteeism.

The effects of fear on the climate of an organization have been investigated in several studies which found that fear negatively influences organizational learning and the quality of output of an organization (Ashkanasy and Nicholson, 2003). When fear is dominant, problems and difficulties are exaggerated and possible solutions are overlooked (Furedi, 2001). Cure (2009) and Thongsukmag (2003) emphasized that feelings of fear limit perception and thought. This state may negatively affect the creativity of the employee and their capacity to think more effectively and generate ideas. It also increases gossiping and emotional exhaustion and thus decreases performance.

Kataria et al. (2013) and Lee (2015) were investigated work engagement in terms of the psychological climate. A positive psychological climate increased work engagement, while the opposite led to a decrease. On the other hand, Clark and Loxton (2012) found low levels of work engagement among employees who reported fear at work, and had a low level of psychological acceptance.

H₄: Climate of fear has direct negative effect on vigor.

The result of presenteeism is generally associated with loss of productivity (Lui and Johnston, 2019) and engagement (Admasachew and Dawson, 2011; Garczynski et al., 2013).

Work engagement is defined as “the positive and satisfying mood which is concerned with work” (Schaufeli et al., 2002). According to this definition, work engagement is a motivational process and consists of sub-dimensions such as vigor, dedication and absorption. Vigor is characterized with high energy levels, gathering oneself mentally more quickly during work, a desire to make an effort related to work, and being persistent even if there are problems (Schaufeli et al., 2002; Schaufeli and Bakker, 2004). Dedication is characterized by meaning, enthusiasm, inspiration, pride and sense of contentment while absorption is being completely focussed and paying close attention to work (Schaufeli et al., 2002).

Attridge (2009) determined that employees who do not feel well, either mentally or physically, and encounter problems of presenteeism, were seen to have decreased work engagement which manifested in their performance. Schaufeli et al. (2006) found there was a positive relationship between work engagement and the observed status of health and happiness, while there was a negative relationship between work engagement and absence due to sickness. Johns (2009) determined a neutral effect between work engagement and absence. On the other hand, Admasachew and Dawson (2011) found that there was a negative relationship between presenteeism and work engagement in terms of health care workers. For vigor explains energy levels, which is one of the dimensions of work engagement an individual owns during work: their determination for making effort and mental endurance, It can be affected more than presenteeism. Michishita et al. (2007) associated presenteeism and vigor in wellness programs.

H₅: Presenteeism has negative effect on vigor.

H₆: Presenteeism mediates the relation between climate of fear and vigor.

H₇: Presenteeism mediates the relation between perceived organizational support and vigor.

1.1 Aim and Design

The research is based upon the assumption that perceived organizational support and a climate of fear influence presenteeism and consequently influences vigor. Based on our theoretical analysis, we formulate the following hypotheses (Figure 1).

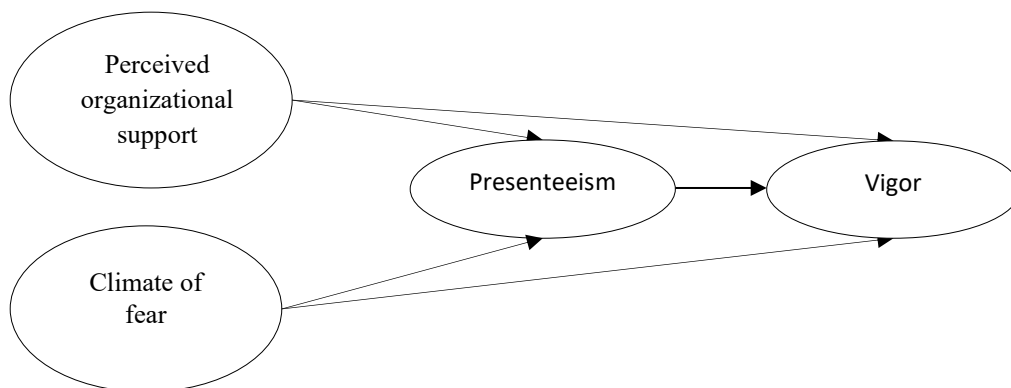

Figure 1. Theoretical Model

2. METHOD

2.1. Study Site and Participants

In this study, 909 nurses working at central public hospitals in Tekirdağ, Kırklareli and Edirne in the region of Thrace, Turkey, were chosen as the entire population sample. The study aimed to collect data from the entire population, thus a sample selection was not conducted. Data was collected from 418 nurses in the previously mentioned population who voluntarily participated in the

study. For the research, data was collected through face-to-face interviews. The participants ranged between 18 and 57 years of age, 393 (92.9%) of them were female. Of the nurses, 295 (69.70%) were married and 270 (66.20%) had children. A total of 44 (10.40%) of the participants had graduated from high schools, 133 (31.40%) had a diploma of an associate degree, 228 (53.90%) had a bachelor's degree and 18 (4.30%) had a graduate diploma.

2.2. Instruments

Within the scope of the study, the researchers adopted and implemented four different scales to collect data related to issues within the framework: presenteeism, perceived organizational support, a climate of fear, and work engagement. Moreover, data was also collected through an information form. To obtain language equivalence while adopting the scales, the scales were translated from English into Turkish by two specialists who were experts in both English and Turkish, and who were experienced in translation. Then, two additional experts, who were also experienced in translation, translated the Turkish texts into English. Those translation forms were compared to each other by four experts in the field and the pre-application was conducted. As a result of the pre-application, four unclear questions were revised after review by the experts, and the form used in the main application was established.

2.2.1. Presenteeism Scale

To determine problems that employees encounter at work, the Stanford Presenteeism Scale-SPS 6 developed by Koopman et al. (2002) was adapted into Turkish culture and implemented. The scale consists of 6 items on a 5 point Likert scale. It has two sub-dimensions: Being Unable to Avoid Distractibility and Failing in the Achievement of the Task. A higher score indicates a higher level of presenteeism. Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were carried out. In this study, it was determined that the structure in the unique form of SPS 6, because of AFA, was protected and consisted of two factors. The total contribution of those two factors gave a variance of 74.06%. As a result of CFA, the error variance of the two observed variants in the sub-dimension of Failing in the Achievement of the Task was high (.91, .84). Since the data showed deviation from the expected values, it was decided to employ the dimension of Being Unable to Avoid from Distractibility in the research model to evaluate the independent variables. The fit indices of the presented model were as follows: $\chi^2_{(423)} = 7.31$ $p < .05$; $\chi^2/Sd = 1.82$, RMSEA = .04, RMR = .02, CFI = 1.00 and GFI = .99. The Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient for the original scale is .80. In this study, this has a value of .89. Average variance extracted (AVE) and composite reliability (CR) values for the scale were calculated. AVE value was suggested as .50 and above, CR value was suggested as .70 and above by Fornell and Larcker (1981). But Psaila and Vagner (2007) stated that AVE values above .40 are also acceptable (Psaila and Wagner, 2007) and Fornell and Larcker (1981) stated that if AVE was less than 0.50 but CR retained a value higher than 0.6, then convergent validity of the construct was still adequate (Fornell and Larcker, 1981). AVE value for Being Unable to Avoid Distractibility was calculated as .72 and CR value as .88. The factor loadings of the items are between .81 and .89.

2.2.2. Perceived Organizational Support Scale

To measure perceived organizational support, the Perceived Organizational Support Scale (POS) employed by Eisenberger et al. (1997) was adapted into Turkish culture and employed in the study. The scale consists of 8 items on a 5 point Likert scale and one factor was asserted. Obtaining high scores indicated a high perception of organizational support. The result of EFA manifested a structure of a single factor which explains the 72.23% of total variance. It was found that both factors have low levels of factor load values and those items were excluded after review by the experts. As a result of CFA, the single factor structure with 6 items was verified and the model fit indices were found as: $\chi^2_{(423)} = 5.06$ $p < .05$; $\chi^2/Sd = .83$, RMSEA = .00, RMR = .00, CFI = 1.00 and GFI = 1.00. The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the original scale is .80. In this study it was found to be .81. AVE value for the six items in the scale was calculated as .65 and CR value as .85. The factor loadings of the items are between .66 and .91.

2.2.3. Climate of Fear Scale

In order to measure the climate of fear, the Scale for the Climate of Fear developed by Ashkanasy and Nicholson (2003) was adapted into Turkish culture and employed in the study. The scale consists of 13 items on a 5 point Likert scale and two factor asserted. Achievement of high scores indicates high levels of a climate of fear. As a result of EFA, it was determined that the factor load values of an item were low. Consequently, those items were excluded from the scale after review by the experts. A structure with two factors and twelve items was found to explain 55.93% of total variance. As a result of CFA, a structure with two factors called Feeling of Uneasiness and Fear of Expressing Thoughts was confirmed. Model Fit Indices were measured as $\chi^2_{(423)} = 189.03$ $p < .05$; $\chi^2/df = .83$, RMSEA = .08, RMR = .06, CFI = .96 and GFI = .93, respectively. The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the original scale is .93. In this study, it was found to be .83. AVE value for Feeling of Uneasiness was calculated as .47 and CR value as .85. The factor loadings of the items are between .51 and .84. AVE value for Fear of Expressing Thoughts was calculated as .48 and CR value as .83. The factor loadings of the items are between .60 and .76.

2.2.4. Work Engagement Scale

In order to measure vigor, the Scale of Work Engagement (Utrecht Work Engagement Scale–UWES) developed by Schaufeli et al. (2002) was adapted and employed. The scale was implemented in accordance with a 5 point Likert scale. The scale has 17 items with three sub–dimensions such as Vigor, Dedication and Absorption. The results of EFA and CFA indicate that the original structure of the scale was preserved. The total contribution of the factors to the variances is 67.47%. Model Fit Indices were measured as $\chi^2/df = 3.9$, GFI = .89, CFI = .97, RMSEA = .08 and RMR = .06. The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the original scale is .80 for Vigor, .91 for Dedication and .75 for Absorption. In this study, these figures were .92, .90 and .88, respectively. The total of the scale is .87. AVE value for Vigor was calculated as .60 and CR value as .85. The factor loadings of the items are between .63 and .93. AVE value for Dedication was calculated as .58 and CR value as .83. The factor loadings of the items are between .63 and .87. AVE value for Dedication was calculated as .56 and CR value as .85. The factor loadings of the items are between .60 and .89.

2.2.5. Information Form

Data about the socio–demographic variants of the employees and their job status was collected through a data collection. It was prepared by the researchers.

2.3. Research and Findings

This research is in the form of a survey. In order to examine the associations between variables, the present study used frequency and descriptive statistics, Sepearson’s correlation tests, and structural equation modeling (SEM). Multivariate normality of all variables were assessed with Mardia’s coefficient. The observed variables demonstrated a Mardia’s coefficient of kurtosis above P (P+2) throughout the sessions (c.r.=13,998 \geq 1,96, $p=0,00 < 0.05$). Thus, we used Robust Maximum Likelihood (Robust ML) as the estimation method for factor extraction. The robust maximum likelihood estimator was used for the model estimation because it allowed the data to deviate from multivariate normality to a certain degree. For data analysis of the SEM, a Linear Structural Relationship (LISREL 8.80) program was employed. Firstly, Table 1 shows the mean, standard deviation, and internal consistency among research variables.

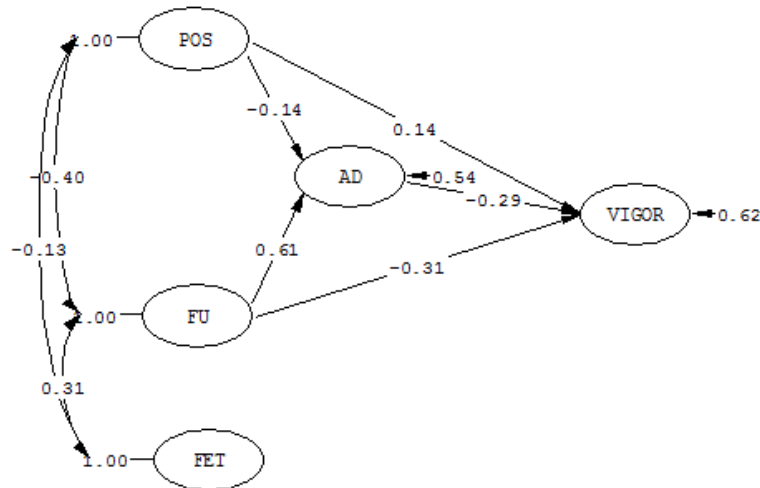
Table 1: Mean, Standard Deviation And Relationship Between of Research Variables.

Variable	Mean	Std. Deviation	1	2	3	4	5
1 Avoiding Distraction	8.94	3.46	–				
2 Perceived Organizational Support	15.29	5.22	–,35**	–			
3 Feeling of Uneasiness	19.85	5.58	,58**	–,32**	–		
4 Fear of Expressing Thoughts	15.71	4.33	,18**	–,08	,28**	–	
5 Vigor	19.59	5.23	–,51**	,35**	–,52**	–,15**	–

** $p < 0.001$

As seen in Table 1, a positive and significant relationship was determined between the scores of fear of expressing and avoiding distraction, avoiding distraction and feeling of uneasiness and fear of expressing, feeling of uneasiness and fear of expressing scores, and vigor and perceived organizational support ($r = .18, .58, .28, \text{ and } .35, p < .01$). But, a negative and significant relationship was determined between the scores of avoiding distraction and perceived organizational support, avoiding distraction and vigor, and perceived organizational support and feeling of uneasiness, feeling of uneasiness and vigor and fear of expressing thoughts and vigor ($r = -.35, -.51, -.32, -.52, \text{ and } -.15, p < .01$). No significant relationship was observed between the perceived organizational support and fear of expressing thoughts ($p > .05$).

Factors in the research model included the causal relationships between Avoiding Distraction (AD), Feeling of Uneasiness (FU), Fear of Expressing Thoughts (FET), Perceived Organizational Support (POS) and Vigor (VIGOR). In modifying the initial model, we eliminated two non-significant paths including the paths from Fear of Expressed Thoughts to Avoiding Distraction and Vigor ($t \leq 1.96$). Wald tests suggested that the removal of these non-significant paths did not increase the model chi-square. The revised model was retained as the final structural model. The overall fit of the final model was good. The fit indices of the model were found as: $\chi^2/df=2$, GFI=.90, CFI=.98, RMSEA=.05, and RMR=.05. The final structural model with standard path coefficients is presented in Figure 2. The final model explained 46% of the variance in AD and 38% of the variance in VIGOR.

Chi-Square=642.69, df=302, P-value=0.00000, RMSEA=0.052

Figure 2. Structural Model (Avoiding Distraction [AD], Feeling of Uneasiness [FU], Fear of Expressing Thoughts [FET], Perceived Organizational Support [POS] and Vigor [VIGOR])

Total, direct, and indirect effects of independent and mediator variables on outcome variable are shown in Table 2. POS and FU was directly and indirectly associated with VIGOR via AD.

Table 2: Standardized Estimates of Total, Direct and Indirect Effects on Vigor

	Effect	S.E.
POS → VIGOR (total effect)	.17*	.05
POS → VIGOR (direct effect)	.14*	.05
POS → AD → VIGOR (total indirect effect)	.04*	.02
FU → VIGOR (total effect)	-.48*	.05
FU → VIGOR (direct effect)	-.31*	.07
FU → AD → VIGOR (total indirect effect)	-.17*	.04

Avoiding Distraction [AD], Feeling of Uneasiness [FU], Perceived Organizational Support [POS] and Vigor [VIGOR].

* $p < .05$

3. RESULTS AND CONCLUSIONS

In this section, firstly the construct validity of the adapted measurement tools and then the validity of the model are discussed. χ^2/df value vary between 0 and 5,00; $2.50 \leq$ is considered to indicate a good model fit (Kline, 2011), and values of ≤ 5.00 is considered to indicate a poor model fit (Hooper, Coughlan, and Mullen, 2008). The χ^2/df values of the presenteeism, perceived organizational support, and climate of fear scale were found as 1.82, .83 and .83. It is indicated that they are a good fit index. But, work engagement scale was 3.9. It is interpreted as poor model. For the GFI, and CFI, values vary between 0 and 1.00; values of 1.00 are considered to indicate a perfect model fit, values of $\geq .95$ are considered to indicate a perfect model fit, and $\geq .90$ are considered to indicate a good model fit (Hooper, Coughlan, and Mullen, 2008; Hu and Bentler, 1999). The CFI and GFI values of the all of the scales were found as 1.00, 1.00, .96, and .97. These values posited a good coherence. For RMSEA, and RMR, values vary between 0 and 1.00; 1.00 are considered to indicate a perfect model fit, and values of $\leq .05$ are considered to indicate a well-fitting model and; for RMSEA, a cut off of 0,06 is recommended, but SRMR .08 or less reasonable by Hu and Bentler (1999). However, RMSEA (Hooper, Coughlan, and Mullen, 2008) and SRMR (Kline, 2011) values of ≤ 10.00 are evaluated poor model fit. RMSEA and RMR values of four scales were found as .04 and .02, .00 and .00, .08 and .06 and .08 and .06. Findings showed that all of the scales fit the data well. Also, the fit indices of the structural model were found as: $\chi^2/df=2.00$, GFI=.90, CFI=.98, RMSEA=.05, NFI=.96 and RMR=.05. The CFI value can be interpreted good model index, to χ^2/df and CFI perfect. RMSEA and RMR indicates a perfect coherence.

The first hypothesis of the research is “Climate of fear has direct positive effect on presenteeism”. The analysis verified this hypothesis. The existence of punishment-oriented and unpredictable responses in the workplace leads employees to encounter difficulties in expressing their problems in every aspect. The employee avoids taking time off when sick despite having the right to do so, due to the fear of negative responses from managers and workmates. Griney and Singleton (2000) pointed out that uneasiness emerged when there are some enforcements after a definite absence. It was also reported that some team members displayed a reluctance that was related to other colleagues who call in sick (Johns, 2010). When there is absence from work due to sickness, factors such as being afraid of negative attitudes of managers or workmates, or being unable to guess responses, foster presenteeism. Nyberg et al. (2008) observed that levels of presenteeism dependent on sickness increased when administrators in the workplace adopted forms of autocratic leadership. In a study by the National Foundation for Infectious Diseases in 2004, 20% of employees went to work even though they were in poor health, as they were afraid of negative responses from their managers, while 18% of them were afraid of losing their jobs (Martinez and Ferreira, 2011). The findings of this study overlap with the findings of the four previously mentioned studies. A climate of fear demoralizes employees and increases stress. For this reason, the study reveals the negative effects on employees’ health and it causes individuals to perceive their health level as bad.

“Perceived organizational support has direct negative effect on presenteeism” is the second hypothesis of the research. The analyses verified the hypothesis. Support from the organization and administrators may decrease employees’ attitudes of presenteeism (Baker-McCleary et al., 2010). If support from administrators is low, employees may prefer to go to work since they assume that their managers will not tolerate absence due to sickness (Quazi, 2013), consequently their presenteeism also increases (Caverley et al., 2007). The findings of this research are in line with the results of previously mentioned research. Based on those results, we may conclude that employees who do not feel organizational support were at risk in terms of presenteeism. Wellness, the health of employees, and their loyalty to work would increase on condition that they are supported and feel less pressure to attend work when ill.

The third hypothesis of the research was determined as: “Presenteeism has direct negative effect on vigor” Analysis indicates that the vigor of employees who are influenced by presenteeism decreases. The results of studies related to the issue are contradictory. According to Attridge (2009), employees who feel mentally or physically unwell and suffer from presenteeism, experience a decrease in their work engagement, which also influences their performance. Higher levels of work engagement lead to lower levels of presenteeism. Schaufeli et al. (2006) found a positive relationship

between work engagement and the sensed status of health and happiness, while they found a negative relationship with absence due to sickness. Admasachew and Dawson (2011) determined a negative relationship between presenteeism and work engagement among health workers. Johns stated that presenteeism is located between work engagement and absence (Johns, 2009). According to the results of this study, it may be concluded that individuals who experience presenteeism are not engaged at work, therefore they do not work vigorously and may fail to meet expected levels of performance.

“Climate of fear has negative effect on vigor” is the fourth hypothesis of the research. Analyses verify the hypothesis. The research findings of Clark and Loxton (2012), Kataria et al. (2013) and Lee (2015) point out that work engagement is influenced by the psychological climate. A positive psychological climate increases work engagement, while a negative psychological environment decreases work engagement. The results of this study are in line with the common results of earlier studies: a climate of fear creates a negative organizational climate and this decreases vigor. When a climate of fear hinders the thoughts, skills and attitudes of employees, it is clear that they will not feel vigorous.

The fifth hypothesis of the research is “The perceived organizational support increases vigor”. The fifth hypothesis was also verified. Caesens and Stinglhamber (2014) and Biswas and Bhatnagar (2013) determined a positive relationship between organizational support and work engagement. The results of this research are parallel to those findings. Employees’ levels of vigor increase depending on the perceived organizational support.

The sixth hypothesis of the research is “Presenteeism mediates the relation between climate of fear and vigor” and seventh hypothesis of the research “Presenteeism mediates the relation between perceived organizational support and vigor” was verified. Presenteeism, on the other hand, was directly associated with vigor and mediated the relationships of perceived organizational support and climate of fear with vigor.

In this study, self – assessment method was used in the evaluations. This is the most important limitation of the research. Data collection measurements using the method are based on two basic assumptions. These are participants’ awareness of the measured area and willingness to provide information about themselves (Bing, LeBreton, Davison, Migetz, and James, 2007). In addition, the reliability of the responses may be negatively affected if the responses give rise to social acceptance, promotion expectation or vice versa (Heidemeier and Moser, 2009, as cited in Şahin, 2015). Hence, workers may have manipulated responses to the variables examined in the study. This potential negative situation can be minimized by including qualitative data in the study. Thus, more reliable and detailed results can be revealed.

REFERENCES

- Admasachew, L. and Dawson, J. (2011). The Association between Presenteeism and Engagement of National Health Service Staff. *Journal of Health Services Research and Policy*, 16 (suppl 1), 29-33. doi:10.1258/jhsrp.2010.010085
- Agudelo-Suárez, A. A., Benavides, F. G., Felt, E., Ronda-Pérez, E., Vives-Cases, C. and García, A. M. (2010). Sickness Presenteeism in Spanish-Born and Immigrant Workers in Spain. *BMC Public Health*, 10(1), 791. doi:10.1186/1471-2458-10-791
- Armeli, S., Eisenberger, R., Fasolo, P. and Lynch, P. (1998). Perceived Organizational Support and Police Performance: The Moderating Influence Of Socioemotional Needs. *Journal of Applied Psychology*, 83(2), 288.
- Armstrong, M. (2009). *Armstrong’s Handbook of Human Resource Management Practice*. London and Philadelphia: Kogan Page.
- Aronsson, G. and Gustafsson, K. (2005). Sickness Presenteeism: Prevalence, Attendance-Pressure Factors, and an Outline of a Model for Research. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 47(9), 958-966. doi:10.1097/01.jom.0000177219.75677.17
- Aronsson, G., Gustafsson, K. and Dallner, M. (2000). Sick But Yet At Work: An Empirical Study of Sickness Presenteeism. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54(7), 502-509. doi:10.1136/jech.54.7.502

- Arslaner, E. and Boylu, Y. (2017). Perceived Organizational Support, Work-Family/Family-Work Conflict and Presenteeism In Hotel Industry. *Tourism Review*, 72(2), 171-183. doi: 10.1108/TR-09-2016-0031
- Ashkanasy, N. M. and Nicholson, G. J. (2003). Climate of Fear in Organisational Settings: Construct Definition, Measurement and a Test of Theory. *Australian Journal of Psychology*, 55(1), 24-29. doi:10.1080/00049530412331312834
- Attridge, M. (2009). Measuring and Managing Employee Work Engagement: A Review of the Research and Business Literature. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 24(4), 383-398. doi:10.1080/15555240903188398
- Baker-McClearn, D., Greasley, K., Dale, J. and Griffith, F. (2010). Absence Management and Presenteeism: The Pressures on Employees to Attend Work and the Impact of Attendance on Performance. *Human Resource Management Journal*, 20(3), 311-328. doi:10.1111/j.1748-8583.2009.00118.x
- Bergström, G., Bodin, L., Hagberg, J., Lindh, T., Aronsson, G. and Josephson, M. (2009). Does Sickness Presenteeism Have an Impact on Future General Health?. *International Archives Of Occupational and Environmental Health*, 82(10), 1179-1190. doi:10.1007/s00420-009-0433-6
- Bierla, I., Huver, B. and Richard, S. (2013). New Evidence on Absenteeism and Presenteeism. *The International Journal of Human Resource Management*, 24(7), 1536-1550. doi:10.1080/09585192.2012.722120
- Biron, C., Brun, J. P., Ivers, H. and Cooper, C. (2006). At Work but Ill: Psychosocial Work Environment and Well-Being Determinants of Presenteeism Propensity. *Journal of Public Mental Health*, 5(4), 26-37. doi:10.1108/17465729200600029
- Biswas, S. and Bhatnagar, J. (2013). Mediator Analysis of Employee Engagement: Role of Perceived Organizational Support, PO Fit, Organizational Commitment and Job Satisfaction. *Vikalpa*, 38(1), 27-40. doi:10.1177/0256090920130103
- Böckerman, P. and Laukkanen, E. (2009). Presenteeism in Finland: Determinants by Gender and the Sector of Economy. *Ege Academic Review*, 9(3). doi:10.21121/eab.2009319701
- Brown, H.E., Gilson, N.D., Burton, N.W. and Brown, W.J. (2011), Does Physical Activity Impact on Presenteeism and Other Indicators of Work Place Well-Being?. *Sports Medicine*, 41(3), 249-262.
- Caesens, G. and Stinglhamber, F. (2014). The Relationship between Perceived Organizational Support and Work Engagement: The Role of Self-Efficacy and Its Outcomes. *European Review of Applied Psychology*, 64(5), 259-267. doi: 10.1016/j.erap.2014.08.002
- Caverley, N., Cunningham, J. B. and MacGregor, J. N. (2007). Sickness Presenteeism, Sickness Absenteeism, and Health Following Restructuring in a Public Service Organization. *Journal of Management Studies*, 44(2), 304-319. doi:10.1111/j.1467-6486.2007.00690.x
- Clark, D. M. T. and Loxton, N. J. (2012). Fear, Psychological Acceptance, Job Demands and Employee Work Engagement: An Integrative Moderated Meditation Model. *Personality and Individual Differences*, 52(8), 893-897. doi:10.1016/j.paid.2012.01.022
- Cure, L. K. (2009). *Fear Within The Workplace: A Phenomenological Investigation of The Experience of Female Leaders*. Unpublished Doctoral Dissertation, Capella University, Kansas.
- Dolu, N., Elalmış, D. D. and Keloğlan, S. (2013). Vardiyalı Çalışan Hemşirelerde Dikkat Düzeyinin Elektrodermal Aktivite ile Cinsiyet Hormonları Arasındaki İlişkisi Yönünden İncelenmesi (The Investigation of Attention Level in Nurses Working Night Shifts and The Relationship Between Sex Hormone and Electrodermal Activity). *Archives of Neuropsychiatry*, 50(3), 197-201. doi:10.4274/npa.y6094
- Edington, D. W., and Schultz, A. B. (2008). The Total Value of Health: A Review of Literature. *International Journal of Workplace Health Management*, 1(1), 8-19. doi:10.1108/17538350810865569
- Eisenberger, R., Cummings, J., Aemeli, S. and Lynch, P. (1997). Perceived Organizational Support, Discretionary Treatment, and Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 812-820. doi:10.1037/0021-9010.82.5.812
- Fornell, C. and Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models With Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. doi:10.1177/002224378101800104

- Furedi, F. (2001). *Korku Kültürü: Risk Almann Riskleri* (Culture of Fear), 1st edition, (Trans.) B. Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garczynski, A. M., Waldrop, J. S., Rupperecht, E. A. and Grawitch, M. J. (2013). Differentiation between Work and Nonwork Self-Aspects as a Predictor of Presenteeism and Engagement: Cross-Cultural Differences. *Journal of Occupational Health Psychology, 18*(4), 417. doi: 10.1037/a0033988
- Hansen, C. D. and Andersen, J. H. (2008). Going Ill to Work—What Personal Circumstances, Attitudes and Work-Related Factors are Associated with Sickness Presenteeism?. *Social Science and Medicine, 67*(6), 956-964. doi:10.1016/j.socscimed.2008.05.022
- Johns, G. (2009). Absenteeism or Presenteeism? Attendance Dynamics and Employee Well-Being in Susan Cartwright and Cary L. Cooper (Ed.). *The Oxford Handbook of Organizational Well Being*, Oxford: Oxford University Press.
- Johns, G. (2010). Presenteeism in the Workplace: A Review and Research Agenda. *Journal of Organizational Behavior, 31*(4), 519-542. doi:10.1002/job.630
- Kaplan, M. and Öğüt, A. (2012). Algılanan Örgütsel Destek ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Analizi: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama (The Analysis of Relationship between Perceived Organizational Support and Organizational Commitment: A Case of Study in Hotel Businesses). *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 17*(1), 387-401.
- Kataria, A., Garg, P. and Rastogi, R. (2013). Psychological Climate and Organizational Effectiveness: Role of Work Engagement. *IUP Journal of Organizational Behavior, 12*(3), 1- 33.
- Koopman, C., Pelletier, K. R., Murray, J. F., Sharda, C. E., Berger, M. L., Turpin, R. S., . . . Bendel, T. (2002). Stanford Presenteeism Scale: Health Status and Employee Productivity. *Journal of Occupational and Environmental Medicine, 44*(1), 14-20. doi: 10.1097/00043764-200201000-00004
- Lee, J. J. (2015). Drivers of Work Engagement: An Examination of Core Self-Evaluations and Psychological Climate among Hotel Employees. *International Journal of Hospitality Management, 44*, 84-98. doi:10.1016/j.ijhm.2014.10.008
- Lu, L., L. Cooper, C. and Yen Lin, H. (2013). A Cross-Cultural Examination of Presenteeism and Supervisory Support. *Career Development International, 18*(5), 440-456. doi: 10.1108/CDI-03-2013-0031
- Lui, J. N. M., and Johnston, J. M. (2019). Working While Sick: Validation of the Multidimensional Presenteeism Exposures and Productivity Survey for Nurses (MPEPS-N). *BMC Health Services Research, 19*(1), 542. doi: 10.1186/s12913-019-4373-x
- Martinez, L. F. and Ferreira, A. I. (2012). Sick at Work: Presenteeism Among Nurses in a Portuguese Public Hospital. *Stress and Health, 28*(4), 297-304. doi:10.1002/smi.1432
- Michishita, R., Jiang, Y., Ariyoshi, D., Yoshida, M., Moriyama, H., Obata, Y., ... and Yamato, H. (2017). The Introduction of an Active Rest Program by Workplace Units Improved the Workplace Vigor and Presenteeism among Workers. *Journal of Occupational and Environmental Medicine, 59*(12), 1140-1147.
- Middaugh, D. J. (2007). Presenteeism: Sick and Tired at Work. *Dermatology Nursing, 19*(2), 172.
- Nyberg, A., Westerlund, H., Magnusson Hanson, L. L. and Theorell, T. (2008). Managerial Leadership is Associated with Self-Reported Sickness Absence and Sickness Presenteeism among Swedish Men and Women. *Scandinavian Journal of Social Medicine, 36*(8), 803-811. doi:10.1177/1403494808093329
- Ott, A. R., Haun, V. C. and Binnewies, C. (2019). Negative Work Reflection, Personal Resources, and Work Engagement: The Moderating Role of Perceived Organizational Support. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 28*(1), 110-123. doi: 10.1080/1359432X.2018.1550076
- Özdevecioğlu, M. (2004). Algılanan Örgütsel Desteğin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkileri (The Effects of Perceived Organizational Support on Tendency to Leave Work). *Amme İdaresi Dergisi, 37*(4), 97-115.
- Psaila, G. and Wagner, R. (2007). *E-Commerce and Web Technologies*. Linz: Springer.
- Prater, T. and Smith, K. (2011). Underlying Factors Contributing To Presenteeism and Absenteeism. *Journal of Business and Economics Research, 9*(6), 1-14. doi:10.19030/jber.v9i6.4374
- Quazi, H. (2013). *Presenteeism: The Invisible Cost to Organizations*. NewYork: Springer.

- Rantanen, I. and Tuominen, R. (2011). Relative Magnitude of Presenteeism and Absenteeism and Work-Related Factors Affecting Them among Health Care Professionals. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 84(2), 225-230. doi:10.1007/s00420-010-0604-5
- Rhoades, L. and Eisenberger, R. (2002). Perceived Organizational Support: A Review of the Literature. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 698-714.
- Schaufeli, W. B. and Bakker, A. B. (2004). Job Demands, Job Resources, and Their Relationship with Burnout and Engagement: A Multi-Sample Study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293-315. doi:10.1002/job.248
- Schaufeli, W. B., Salanova, M., González-Romá, V. and Bakker, A. B. (2002). The Measurement of Engagement and Burnout: A Two Sample Confirmatory Factor Analytic Approach. *Journal of Happiness Studies*, 3(1), 71-92. doi:10.1002/job.248
- Schaufeli, W. B., Taris, T. W. and Bakker, A. B. (2006). Dr. Jekyll or Mr Hyde? On the Differences Between Work Engagement and Workaholism in Ronald J. Burke (Ed.), *Research Companion to Working Time and Work Addiction* (p. 193-220), Massachusetts: Edward Elgar Publishing Limited.
- Shaheen, M. and Krishnankutty, R. (2018). The Mediation of Psychological Capital in the Relationship of Perceived Organizational Support, Engagement and Extra-Role Performance. *International Journal of Knowledge Management*, 14(4), 30-45. doi: 10.4018/IJKM.2018100103
- Simpson, R. (1998). Presenteeism, Power and Organizational Change: Long Hours as a Career Barrier and the Impact on the Working Lives of Women Managers. *British Journal of Management*, 9(1), 37-50. doi:10.1111/1467-8551.9.s1.5
- Thongsukmag, J. (2003). *Fear in The Workplace: The Relationships among Sex, Self-Efficacy, and Coping Strategies*. Unpublished Doctoral Dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University, US.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

İşte var olamama çalışan verimliliğini düşüren önemli faktörlerden birisidir. İşte var olamama çalışanın hastalık veya diğer tıbbi durumlar nedeniyle tam olarak üretken olmamasına rağmen çalışmaya devam etmesi olarak tanımlanmaktadır. İşte var olamama daha çok hizmet sektöründe görülen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Nedenleri, kişisel ve örgütsel olmak üzere yapay olarak ayrılmış iki alt kategori altında açıklanmaktadır. Kişisel faktörlerden bazıları arasında yaş, cinsiyet, eğitim, kişilik etmenleri yer almaktadır. Yönetici desteği, örgütsel destek, aşırı iş yükü, liderlik tarzı, örgüt iklimi türü, çalışma şekli (geçici-kadrolu veya tam zamanlı-yarı zamanlı), işte olma baskısı gibi etmenler ise örgütsel faktörler arasında öne çıkan etmenlerdir. İşte var olamama durumu algılanan örgütsel destek ve örgüt iklimi ile de ilişkilidir.

Algılanan örgütsel destek bireyin örgüt için çabalarının ödüllendirileceği, katkılarının dikkate alınacağı ve sağlık ve refahının gözetileceği inancını temsil eden bir kavramdır. Örgütsel olarak desteklenmediğini düşünün bir çalışan hastalık izinleri kullanma konusunda veya bu durumu dile getirmede zorluk yaşayabilecek ve aynı durumdaki bir çalışan işe karşı dinçliğini de kaybedecektir. Örgüt iklimi de işte var olamamanın önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Hatta, güncel çalışmalarda persenteeism iklimi olarak isimlendirilen bir kavram tartışılmaktadır. Sorunların açık konuşulmadığı, sesli olarak ifade edilmediği, işini kaybetme gibi korkuların bulunduğu ve olumsuz sonuçlarla karşılaşma düşüncesinin olduğu korku iklimi aynı zamanda işte var olamamanın nedenleri arasında yer almaktadır. Korku iklimi aynı zamanda kişilerin işlerine odaklanmaktan çok korkuya odaklanmalarını sağlayan ve işteki dinçliği olumsuz etkileyen bir faktördür. Dinçlik ise çalışma esnasında bir kişinin sahip olduğu enerji seviyesi ile açıklanmakta ve işte var olmama durumunda düşmektedir.

Bu çalışmanın genel amacı presenteeism (işte var olamama) ile korku iklimi, algılanan örgütsel destek ve dinçlik arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir model sunmaktır.

Metot

Araştırma kapsamında, Trakya Bölgesi'nde bulunan Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli il merkezindeki devlet hastanelerinde çalışan ve çalışmaya gönüllü katılım sağlayan hemşirelerin tamamından veri toplanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, 423 kişi bu çalışmaya gönüllü olarak katılmıştır. Çalışma kapsamında işte var olmamayı ölçmek için Koopman ve diğerlerinin (2002) Stanford Presenteeism Ölçeği 32 formundan geliştirdiği, alan yazında da sıkça kullanılan 6 ifadeden oluşan Stanford Presenteeism Ölçeği 6 (Stanford Presenteeism Scale-SPS 6) kısa formu kullanılmıştır. Algılanan örgütsel desteği ölçmek için Eisenberger ve diğerleri (1997) tarafından geliştirilen Algılanan Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği (Perceived Organizational Support-POS), korku iklimini ölçmek için Ashkanasy ve Nicholson'ın (2003) geliştirdiği 13 ifadeden oluşan Korku İklimi Ölçeği ve dinçliği ölçmek için Schaufeli ve diğerlerinin (2002) geliştirdiği 17 ifadeden oluşan Çalışmaya Tutkunluk Ölçeği (Utrecht Work Engagement Scale-UWES) kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin Türkçe uyarlamaları, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları araştırma kapsamında gerçekleştirildikten sonra, verilerin analizinde yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır.

Bulgular

Bu araştırma sonuçlarına göre işte var olamama üzerinde; korku ikliminin pozitif anlamlı yönde ve algılanan örgütsel desteğin anlamlı ve negatif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. . Bununla birlikte, işte var olmama ve algılanan örgütsel desteğin pozitif yönde, korku ikliminin ise negatif yönde dinçlik üzerinde etkili olduğu belirlenmiş ve araştırmanın teorik modeli istatistiksel olarak kabul edilmiştir ($\chi^2/df:2$, GFI: 0,90, CFI: 0,98, RMSEA: 0,05, NFI: 0,96, RMR:0,05). Aynı zamanda işte var olmamamın, korku iklimi ve algılanan örgütsel destek ile dinçlik arasında kısmı aracı rolü bulunduğu da belirlenmiştir. Sonuç olarak ortaya atılan modelde işte var olamamanın varyansının algılanan örgütsel destek ve korku iklimi tarafından %46 düzeyinde açıklanabildiği belirlenmiştir. Dinçliğin varyansı ise örgütsel destek, korku iklimi ve işte var olamama tarafından %38 düzeyinde açıklanabilmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Hastaneler, sadece iş ile ilgili ekonomik değer üreten ve hizmet alanların ihtiyaçlarını karşılayan birimlerin ötesinde çalışanların ruhsal-sosyal-fiziksel sağlığını etkileyen ve böylelikle toplum sağlığının geneline de katkı sunan kuruluşlardır. Bir çalışanın sağlık düzeyi ise iş süreçleri ve işin verimliliğini etkileyen en önemli etmenler arasında yer almaktadır. Bireyler sağlığını kaybettiklerinde dinlenerek sağlıklarına kavuştuklarında işe dönmeleri, hasta olarak işe gelip üretimde ve iş süreçlerinde aksaklıklara yol açmasından daha fazla olumlu sonuçların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bunun için çalışan sağlığı ve sağlığına bağlı genel iyilik hali yöneticiler tarafından önemsenmeli, geliştirilmeye çalışılmalı ve işte var olmama olgusunun ortaya çıkışını önlemeye yönelik gerekli tedbirlere başvurulmalıdır.

Bu çalışmada, korku ikliminin işte var olamama üzerinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Korku iklimi yükseldikçe, işte var olamama durumu paralelinde yükselmektedir. Öte yandan, algılanan örgütsel desteğe bağlı olarak işte var olamama olgusu düşmektedir. İşte var olamama ve korku iklimi ise dinçliği olumsuz etkilemektedir. Algılanan örgütsel destek ise dinçlik düzeyi üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır. İşte var olamama durumu, korku iklimi ve dinçlik ile algılanan örgütsel destek ve dinçlik arasında aracı etkiye sahiptir. Dolayısıyla, çalışanların iş yerlerine ilişkin algıladıkları örgütsel destek oranı ile olumlu çalışma iklimi ve genel sağlık düzeyilerindeki iyilik halinin yüksek olmasının çalışanların dinçliğinin artmasına katkı sunduğu yorumuna varılabilir. Çalışanların korku, baskı, disiplin gibi ceza yöntemleri ile verimliliklerini artırmayı denemek yerine; pozisyona uygun aday seçme, kurumsal yatırımların en uygun adaya sağlanması, olumlu çalışma iklimi oluşturulması örgütsel destek mekanizmalarının harekete geçirilmesi, çalışanların kurumsal olarak desteklenmesi (sağlığı geliştirme programları, aile hayatını geliştirmeye yönelik destekler, kreş vb.) gibi uygulamaların çalışanların verimliliklerinin yükselmesi ve iş motivasyonlarının artışına daha fazla katkı sunacağı görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİSİNİN OKUMA VE ANLAMA SORUNLARI ÜZERİNE BİR EYLEM ARAŞTIRMASI

Araştırma Makalesi / Research Article

Esener, P., Tahiroğlu, M. ve Temur, M. (2021) | Geliş Tarihi: 01.06.2020
Dördüncü Sınıf Okuma ve Anlama Sorunları Üzerine | Kabul Tarihi: 29.01.2021
Bir Eylem Araştırması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli* | E-ISSN: 2149-3871
Üniversitesi SBE Dergisi, 11(1), 44-63.
DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.746555>

Pınar ESENER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, Temel Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans

pinar_esener2@hotmail.com

ORCID No: 0000-0002-5277-7124

Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

mtahiroglu@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-8862-3234

Arş. Gör. Murat TEMUR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

murattemur@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-8548-6342

ÖZ

Bu çalışmada, ilkokul 4. Sınıfta öğrenim gören bir öğrencinin okuma ve okuduğunu anlama sorunlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma tekniklerinden eylem araştırması deseni kullanılmıştır. Öğrencinin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda ölçütler katılımcının, Yanlış Analiz Envanterine göre endişe düzeyinde olması; zihinsel, fiziksel, görsel ve işitsel herhangi bir engelinin olmaması; ilkokul 2, 3 veya 4. sınıfta olması olarak belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak Yanlış Analiz Envanteri, Ses Kayıtları, Araştırmacı Gözlemleri ve Okuma Metinleri kullanılmıştır. Öğrencinin okuma sırasında yaptığı hatalar belirlendikten sonra alan yazın incelenmiş ve bu hataların giderilmesinde kullanılabilecek teknik ve stratejiler belirlenmiştir. Bu teknik ve stratejiler ile öncelikle bir pilot çalışma yapılmış, içerisinden öğrencinin ilgisini çeken ve çalışma açısından faydalı olduğu görülen Tekrarlı Okuma, Eko Okuma, Sesli Düşünme Stratejisi ve Bir Şey Söyle Tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Daha sonra araştırmacılar öğrencinin durumunu dikkate alarak 45 saatlik bireysel bir çalışma programı hazırlamışlardır. Bu 45 saatlik çalışma programının uygulama sürecinde, 30 saat bireysel okuma programı, 15 saat ise okuduğunu anlama çalışması yapılmıştır. Uygulama sonucunda öğrencinin kelime tanıma düzeyinin Endişe Düzeyinden Öğretim Düzeyine yükseldiği görülmüştür. Fakat okuduğunu anlama düzeyi artmış olmasına rağmen yine de Endişe Düzeyinde kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okuma Güçlüğü, Akıcı Okuma, Okuduğunu Anlama.

AN ACTION RESEARCH ON READING AND COMPREHENSION PROBLEMS OF A 4TH GRADE STUDENT

ABSTRACT

In this research, it is aimed to eliminate the problems of reading and reading comprehension of a student that is studying in 4th grade in primary school. One of the qualitative research techniques, action research pattern, was used in the research. Criterion sampling was used to determine the student. In this context, the criteria for participant were determined as to be in Anxiety Level According to Error Analysis Inventory,

having no mental, physical, visual and auditory disability, studying in elementary school 2th, 3rd or 4th grades. Error Analysis Inventory, Voice Recordings, Researcher Observations and Reading Texts were used as data collection tools. After determining the misreads during the student reading, the literature was examined and the techniques and strategies that could be used to eliminate these errors were determined. With these techniques and strategies, a plot study was conducted first, and it was decided to use Repetitive Reading, Eco Reading, Thinking Aloud Strategy and Say Something Technique, which attracted the students' attention and were found to be beneficial for the study. The researchers then prepared a 45-hour self-study program, taking into account the student's situation. In the application process of this 45-hour study program, 30-hour individual reading program and 15-hour reading comprehension study were conducted. As a result of the application, it was seen that the student's word recognition level increased from Anxiety Level to Education Level. However, although the level of reading comprehension increased, the level of reading comprehension remained at Anxiety Level.

Keywords: Reading Difficulty, Fluent Reading, Reading Comprehension.

1. GİRİŞ

Okuma Razon'a göre (1982) basılı ya da yazılı şekilleri, belli kurallar doğrultusunda seslendirme, Akyol (2018, s. 1) tarafından ise yazarla okuyucu arasındaki etkili iletişime bağlı olarak, uygun bir yöntem ve amaç doğrultusunda düzenli bir ortamda, önbilgilerden faydalanılarak gerçekleştirilen anlam kurma süreci olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte sayfada yer alan görsel bilgiler anlam oluşturmak amacıyla zihnimizde bulunan görsel olmayan bilgilerle birleşir (Johnson, 2017, s.4). Dehaene (2017, s. 28) gözlerin, okuma sırasında bir sözcüğün üzerine odaklanarak onun anlamına ve telaffuzuna ulaşılan kadar önemli bir işlevinin olduğunu ifade eder. Aslında ona göre, okuma işlemi bu kadar basit bir eylem değildir. Görsel imajda yer alan her bir parça farklı bir ışık alıcısı ile tanımlandığından herhangi bir sözcük retinaya girdiği anda sayısız parçaya ayrılır. Daha sonra bu sözcükte yer alan harfleri deşifre etmek, harflerin hangi sırada olduklarını bulmak ve sözcükleri tanımlamak için bu parçaları tekrar birleştirmek oldukça karmaşık ve zor bir süreçtir.

Okumayı bilmek, yazılı bir parçanın içindeki duygu, düşünce ve fikirleri kavramaktır. Bu süreçte, görme ve işitme fonksiyonları, zihinsel yetenekler vb. harekete geçer (Razon, 1982). Bu yüzden okuma, zihinsel beceriler ile beraber dil becerilerine de katkı sağlayan bir öğrenme alanıdır. Bireyler okuma sayesinde aldıkları bilgileri zihninde kavramlara dönüştürmekte ve uzun süre depolamaktadır. Bu nedenle de, özellikle ilköğretimde Türkçe öğretimi sürecinde düzenli ve sistemli çalışmalarla okuma becerilerinin gelişmesi için çaba sarf edilmekte ve bu beceriye ayrı bir önem verilmektedir (Güneş, 2019, s. 127). Amerika Birleşik Devletleri National Reading Panel'in verilerine göre okumayı öğrenmede beş temel beceriye vurgu yapıldığı belirtilmektedir. Bu beceriler "fonolojik farkındalık, ses bilgisi, akıcılık, kelime bilgisi ve anlamadır" (Balci, 2015, s. 3). Çalışma sırasında, öğrencinin özellikle akıcı okuma ve anlamada sorunlar yaşadığı tespit edildiğinden bu iki beceriyi geliştirmeye dönük uygulamalar yapılmıştır.

Bireyin, ilköğretille başlayan ve hayatının tamamını etkileyen okuma sürecinde verimli olması için akıcı okuma becerisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu beceriyi kazanan birey, duraksamadan hızlı bir şekilde okuyacak, okuduğunu anlayıp yorumlayacak ve bu sayede bilgiye ulaşacaktır (Altunbaş-Yavuz, 2016). Akyol (2018, s. 4) akıcı okumayı "noktalama işaretleri, vurgu ve tonlamalara dikkat edilerek, geriye dönüş ve kelime tekrarına yer verilmeden, heceleme ve gereksiz duruşlar yapılmadan, anlam üniteleri halinde, konuşurcasına yapılan okuma" olarak tanımlamıştır. Penner-Wilger'e (2008, s. 2) göre ise akıcılık üç bileşenden oluşur. Bunlar doğru okuma, hızlı okuma ve prozodidir.

Tanımlarından da anlaşıldığı üzere akıcı okuma, doğru, hızlı ve prozodik okuma olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır. Akıcı okumayı geliştirmek için öğrencilere ilk sırada doğru okuma öğretilmelidir. Bunu sağlamak için ise öncelikle, kelime tanıma ve kelime ayırt etme becerileri kazandırılmalıdır (Baştuğ ve Demirtaş-Şenel, 2019). Bu becerilerden kelime tanıma, kelime ya da kelimeleri doğru bir biçimde seslendirmektir. Kelime ayırt etme ise kelimeyi doğru seslendirmenin yanı sıra onun anlamını da bilmeyi gerektirir (Akyol, 2018).

Akıcı okumanın ikinci önemli unsuru ise uygun hızda okumadır. Okuyucu doğru kelime tanıma becerisini kullanarak metni uygun bir hızda okumalıdır. Okuma hızı, kelimeyi görme yani kodunu çözme ile o kelimeyi sesli veya sessiz olarak okuyuncaya kadar geçen süredir (Baştuğ ve

Akyol, 2012, s. 398). Akıcı okumanın üçüncü unsuru olan prozodi kavramı ise genellikle konuşma becerisi ile ilgili bir kavram olarak bilinse de okuma ile de yakından ilişkilidir. Okuma sırasında metnin anlamına uygun bir şekilde vurgulu, tonlamalı, ritmik ve duygulu olarak okunması anlamına gelir (Ateş, 2016, s. 208-209). Akıcı okumayla çocuğun kelimeleri kolayca tanımasının yanında anlama üzerinde de mutlaka durulmalıdır. Kelimeleri, cümleleri anlamalı ve bu anlamı ön bilgileriyle birleştirerek zihninde yapılandırılmalıdır (Güneş, 2019, s. 176). Okuma süreci açısından değerlendirildiğinde akıcı okumak kadar anlama da önemlidir. Dolayısıyla okuduğunu anlama süreci planlanmalı ve öğrencilere bu doğrultuda öğretim yapılmalıdır. Bu süreçte öğrencilere okuduğunu anlama stratejileri öğretilmeli ve bu stratejiler kullanılmalıdır. Okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası kullanılacak okuduğunu anlama stratejilerine yer verilmesi anlamın yapılandırılmasına katkı sağlayacaktır (Özdemir & Baş, 2019, s. 48).

Bilindiği gibi okuma öğretimi ilkökul döneminde başlar çünkü bireyler okumanın teknik yönünü burada öğrenir ve okur olma yolunda ilerler. Okumanın teknik yönü ile ilgili sorunu olan hiçbir öğrenci bir metni tam olarak okuyamaz ve kavrayamaz (Ülper, 2010, s. 43). Bu öğrenciler, okumayı öğrenme için yeterli fırsat verilmesine rağmen yeni harfleri öğrenmekte zorlanma, harf-ses eşleştirme, harfleri ayırt etme, harflerin ses ve şeklini hatırlama, harflerin başlangıç ve bitiş noktalarına dikkat etme gibi konularda sorun yaşarlar. Bu tip sorunlar da öğrencilerin okumayı öğrenmelerinde gecikmeye sebep olur (Şen-Kösem & Bakacak, 2019, s. 36). Harfleri öğrenmede gecikme veya sorunlar yaşama ise ilerleyen süreçlerde öğrencide okuma ve anlama sorunlarının oluşmasına sebep olur.

Bu sorunlardan en yaygın görülenlerden birisi, disleksi olarak bilinen okuma güçlüğüdür (Şen-Kösem & Bakacak, 2019, s. 1). Okuma güçlüğü görülen öğrenciler, öğrendikleri kelimelerin anlamından ziyade seslendirilmesi için çaba harcarlar. Bu öğrenciler için okuma zor bir iş olduğundan sıkılarak okurlar ve okumadan zevk alamazlar (Yılmaz, 2019, s. 15). “Erken dönemde tanılanan, tıbbi ve eğitsel açıdan desteklenen disleksili öğrencilerin okul uyumu ve akademik başarıları artmakta, duygusal ve sosyal açıdan gelişimlerinde olumlu etkiler ortaya çıkmaktadır” (Şen-Kösem & Bakacak, 2019, s. 34). Bu öğrencilerin, öğrenmeye aktif bir hale gelmeleri için motive edilmeleri ve uygun bir ruh haline sahip olmaları gerekmektedir. Böylece beynimiz öğrenme için programlanacaktır (Karaca, Tirit-Karaca, Çalış & Yiğit, 2018, s. 23).

Yukarıdaki düşüncelerin bir uzantısı olarak okuma ve okuduğunu anlamının, eğitim öğretim süreçlerinin temelini oluşturan faktörlerden belki de en önemlisi olduğu söylenebilir. Çünkü okuma ve okuduğunu anlamada sorunlar yaşayan bireylerin eğitim-öğretim süreçlerinde pek de başarılı olamadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla, eğitim-öğretim süreçlerinde öncelikle bu becerilerin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Ancak bazı öğrencilerin, pek çok nedenden dolayı okuma ve okuduğunu anlama becerilerini yeterli düzeyde kazanamadıkları görülmektedir. Bu öğrencilerin pek çoğu, kendi kendilerine bu işin üstesinden gelememekte ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda, alan yazında, okuma ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik pek çok yöntem ve tekniğin kullanıldığı görülmektedir. Ancak kullanılan bu yöntem ve teknikler; öğrencide var olan okuma ve anlama problemlerine, öğrencinin seviyesine ve becerilerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada da okuma ve okuduğunu anlamada sınıf seviyesine göre yetersiz olan bir öğrenciye alan yazında kullanılan okuma ve okuduğunu anlama stratejilerinin katkı sağlayacağı varsayılmıştır. Bu doğrultuda öğrencinin sorunlarını gidermek için Tekrarlı Okuma, Eko Okuma, Bir Şey Söyle Tekniği ve Sesli Düşünme Stratejisi kullanılmıştır. Bu stratejiler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1.1. Tekrarlı Okuma

Tekrarlı okuma, basit ve anlaşılır bir tekniktir. Öğrencinin dakikada okuduğu kelime sayısı istenilen seviyeye gelene kadar, öğretim düzeyine uygun bir metin yüksek sesle okutulur. İstenilen seviyeye ulaşıldıktan sonra, aynı güçlük seviyesinde başka bir metin okutulur ve öğrenciden yine okumada istenilen düzeyi yakalaması beklenir. Bazı durumlarda öğrenciye okuma hataları ve doğru okuduğu kelime sayıları hakkında bilgi verilir (Meyer & Felton, 1999, s. 287). Öğretmenlerin aşına olduğu bu teknik, okumada akıcılığı sağlamak için çok kullanışlıdır. Bu nedenle, tanınması ve kullanılması önemlidir. Ayrıca bu teknik özel öğrenme problemi olan öğrencilerin yanında normal çocuklar için de yararlıdır (Samuels, 1979, s. 403). Ancak henüz temel okuma becerilerini

kazanamadıkları için birinci sınıf seviyesinin altında okuyan öğrencilere pek önerilmez (Therrien & Kubina, 2006, s. 157).

Öğrencinin bir metni tekrar tekrar okuduğu ve okuma hataları konusunda yardım aldığı tekrarlı okuma tekniği, öğrencinin çok sayıda pratik yapmasına yardımcı olduğu için, okumada akıcılığı arttırmaya yönelik etkili bir müdahaledir (Wright, 2001, s. 19). Bu uygulamalar sırasında öğrenciye okutulan metinler genel olarak önceden belirlenen ölçütlere makul bir sürede ulaşılabilecek zorlukta olmalıdır. Öğrencinin bu ölçütlere ulaşmada uzun dönem tekrarlı okuma yapması gerekiyorsa daha kolay metinler kullanılmalıdır. Benzer şekilde, eğer bir okur birkaç okumada tutarlı bir şekilde ölçütlere ulaşabiliyorsa daha zorlu metinler kullanılmalıdır (Therrien & Kubina, 2006, s. 158).

1.2. Eko Okuma

Tecrübeli olan bir okuyucunun (öğretmen, aile, arkadaş vb.) bir cümleyi okuduğu, hemen arkasından ise öğrencinin aynı metni okuduğu bir tekniktir (Yüksel, 2010). Homan, Klesius and Hite'e (1993, s. 95) göre eko okuma sürecinde öğretmen bir söz öbeği veya cümleyi okur. Öğrenciler ise aynı cümle veya söz öbeklerini öğretmenin hemen arkasından okur. Erica M. Knoll'a göre ise eko okuma; öğretmenin önden model olarak okuduğu, öğrencinin de aynı kelime veya cümleyi hemen öğretmenin arkasından onu model alarak tekrar etmesinin istendiği yüksek sesli bir okumadır (Knoll, 2014, s. 6). Ancak eko okumada, paragraf veya metin olarak okuyup, öğrenciye tekrar ettirmek, öğrenci açısından (kısa süreli bellek aralığı zayıf ise) bazı sıkıntılara neden olabilir. Örneğin, öğrenci sesin takibini kaybedebilir (nerede, nasıl ses çıkarması gerektiğini unutabilir) ya da nerede, nasıl okunduğunu unutabilir. O yüzden cümle cümle, hatta cümleleri de parçalayıp sözcük olarak tekrar ettirilmesi, eko okumayı daha faydalı hale getirecektir (Johnson and Lapp, 2012, s. 265). Fakat okunan bu küçük parçaların daha sonra öğrencinin okuması ve takip becerisi geliştikçe artırılmasında fayda vardır. Bu yüzden kelime kelime ya da cümle cümle okunan parçalar öğrencinin gelişim düzeyine göre paragraf paragraf veya bütün metin olarak okunur (Taşkaya, 2017). Bu açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda; eko okumaya, öğrencinin durumuna göre önce küçük parçalarla başlanması ve daha sonra öğrencinin gelişme göstermesi halinde büyük parçalara (paragraf/metin) geçilmesinin yararlı olacağı söylenebilir. Sonuç olarak, her ne şekilde uygulanırsa uygulansın (Johnson & Lapp, 2012, s. 265) Dowhower'a (1994) göre eko okumanın, hem okuma akıcılığının hem de kavrama akıcılığının gelişimini desteklediği ve etkili bir sözlü okuma müdahalesi olduğu ispatlanmıştır (Akt. Johnson & Lapp, 2012, s. 265). Bu nedenle, eko okuma ilkokullarda akıcı okumayı ve okuduğunu anlamayı geliştirmek için çok sık kullanılan bir tekniktir (Knoll, 2014, s. 14).

1.3.Sesli Düşünme Stratejisi

Sesli düşünme, bir öğretmenin metni sözlü olarak okurken düşüncelerini yüksek sesle dile getirdiği, böylece anlama sürecini modellediği üstbilişsel bir teknik veya stratejidir (Harris and Hodges, 1995'ten akt. Block & Israel, 2004). Bu stratejide, metnin seçimine ve metin ile ilgili hazırlanacak sorulara dikkat edilmelidir. Sorular, sadece öğrenci için değil öğrenciyle birlikte kendisi de düşünüyor gibi sorulmalıdır. Bunu sağlamak için öğretmen önceden metni hazırlamalı, ayrıntılı okumalı ve sorular hazırlamalıdır. Öğrencinin verdiği cevaba göre bir sonraki soruya geçmesini sağlayacak nitelikte sorular hazırlamalıdır. Ayrıca tahmin çalışmaları yapabilmek için burada kullanılan metinlerin daha önce öğrenciler tarafından okunmamasına dikkat edilmelidir (Baştuğ, Hiğde, Çam, Örs & Efe, 2019, s.177).

1.4.Bir Şey Söyle Tekniği

Bu teknikte öğrenciye okuması için bir metin verilir. Okuma sırasında öğrenci herhangi bir yerde durdurulur ve ondan metin hakkında kabul edilebilir bir şeyler söylemesi istenir. Öğrenci burada metin ile ilgili (ana düşünce, konu, karakterler vb.) bir şeyler söyleyebilir ya da metin ile ilgili yorum yaparak konuyu ilginç bulduğunu söyleyebilir, hatta metne ekleme yapabilir. Bu yanıtların hepsi kabul edilir. Daha sonra verilen cevapların doğru olup olmadığı ile ilgili tartışılır. Teknik kullanılırken bir öğrenci durdurulup soru sorulduktan sonra başka bir öğrenci okumaya devam ettirilebilir. Yine aynı aşamalar tekrarlanır. Okumada sorun yaşayan öğrencilerin zihni okuma sırasında günlük hayattan farklı şeylerle meşgul olduğu için bu teknik onları da okuma sürecine dâhil etmede etkilidir (Baştuğ, Hiğde, Çam, Örs & Efe, 2019, s. 213).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada, okuma ve okuduğunu anlamada problem yaşayan bir ilkokul öğrencisinin sorunlarının giderilmesi amacıyla nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan eylem araştırması, Ocak'a (2019) göre "eğitim çalışanlarının kendi okullarını, sınıflarını, eğitimsel çalışmalarını ve girişimlerini geliştirmesini ve uygulamasını, bu uygulamaların etkililiğinin değerlendirilmesini eleştirel olarak ele almaktır. Böylece eğitimsel sorunların ele alınmasında farklı bir bakış açısı sunmaktır (s. 2)." Bu bağlamda, eylem araştırması yapan kişiler genellikle bir soruna pratik bir çözüm önerisi getirmeyi amaçlarlar (Creswell, 2012).

Çalışmanın problem durumu ve içeriği göz önünde bulundurularak nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırmasının uygun olacağı kanaatine varılmış; uygulama sürecine ilişkin yapılan planlama da dikkate alınarak eylem araştırması türlerinden teknik/bilimsel işbirlikçi eylem araştırması kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2016, s. 308) göre teknik/bilimsel işbirlikçi eylem araştırması yaklaşımında, uygulamadaki sorunlar araştırmacıya aktarılır. Daha sonra araştırmacı kendi uzmanlığı doğrultusunda sorunlara ne şekilde müdahale edileceğini uygulayıcıya aktarır. Uygulayıcı ise araştırmacıdan gelen öneriler çerçevesinde çalışmayı sürdürür. Bu doğrultuda planlanan çalışma sürecine yönelik açıklamalara Eylem Planının Uygulanması bölümünde yer verilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada katılımcının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede, yapılacak olan araştırmanın amacına bağlı kalınarak bilgi açısından zengin durumlar seçilir ve bu durumlar derinlemesine incelenir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014). Ölçüt örnekleme ise seçilecek örneklem için öncelikle bir dizi ölçüt belirlenir. Daha sonra bu ölçütleri karşılayan durumlar çalışılır. Bu ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden belirlenmiş bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Çalışmamızda ölçütler, katılımcının Yanlış Analiz Envanterine göre Endişe Düzeyinde olması; zihinsel, fiziksel, görsel ve işitsel herhangi bir engelinin olmaması; ilkokul 2, 3 veya 4. Sınıfta olması, olarak belirlenmiştir. Katılımcının seçiminde, çalışmayı kabul etmesi ve okuma becerisinin geliştirilmesi konusunda istekli olması dikkate alınmıştır. İlk aşama olarak etik kurallar gereği öğrencinin adı gizlenmiş ve katılımcıya Ali kod adı verilmiştir. Sonraki aşamada ise, okul yönetimi, öğretmen, aile ve öğrenci uygulama hakkında bilgilendirilmiş ve gerekli izinler alınmıştır.

Öğrenci, sosyoekonomik ve eğitim düzeyi bakımından alt düzeyde ve altı çocuklu bir aileye mensuptur. Annesi ev hanımıdır, babasının ise sabit bir işi yoktur. Annesi ilkokul, babası lise mezunudur. Öğretmeni, Ali'nin okumayı sevmediğini, genelde devamsızlık yaptığını, derslere karşı ilgisiz olduğunu, yavaş ve yanlış okuduğunu, aşırı hareketli olduğu, anlamada sorunlar yaşadığını ifade etmiştir.

2.3. Çalışma Ortamı

Çalışmalar genellikle öğrencinin isteği de dikkate alınarak okul kütüphanesi, rehberlik sınıfı ve ev ortamında gerçekleştirilmiştir. Bu ortamların özellikleri: çocuğun dikkatini dağıtacak uyaranların olmaması, gürültüsüz ve aydınlık olması, bilgisayar ve müzik çalar gibi aletlerin bulunması. Ayrıca ortamda, çocuğun boyuna uygun çalışma masası ve masanın üzerinde kullanılacak olan ders materyalleri hazır bulundurulmuştur. Çalışma sürecinde, oyun araç gereçleri gizli tutulmuş ve sadece o oyun sırasında çıkarılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Öğrencinin okuma düzeyini tespit etmede, Akyol'un (2016, s. 98-106) Haris ve Spay (1990), Ekwall ve Shanker (1988) ve May (1986)'dan yararlanarak Türkçeye uyarladığı Yanlış Analiz Envanteri, ilkokul 2., 3. ve 4. sınıf düzeyi metinler ve öğrencinin metin okuma sırasındaki ses kayıtları kullanılmıştır.

Yanlış Analiz Envanteri sesli okuma sürecinde yapılan hatalar ile okuyucunun kelime ve ses bilgisini, metin sessiz okunduktan sonra okuyucuya sorulan sorularla da anlama seviyesini belirlemeye yardımcı olur. Okuyucunun anlama ve kelime tanımada hangi tür hata yaptığını belirleme konusunda da envanter bilgi verir (Akyol, 2016, s. 98). Çalışmada, öğrencinin okuma becerilerinin tespit edilmesi için Yanlış Analiz Envanterinde yer alan kelime anlama düzeyi ve yüzdeliği belirleme kılavuzu kullanılmıştır. Bu kılavuz ile serbest düzey, öğretim düzeyi, endişe düzeyi olmak üzere üç tür okuma düzeyi tespit edilmektedir.

Veri toplama aracı olarak kullanılan metinler ise MEB ders kitaplarından seçilmiştir. Öğrenciye okutulan metinlerdeki kelime sayısı Akyol'un (2016) önerdiği kriterlere uygun şekilde hazırlanmıştır. Bu kriterler (Akyol, 2016, s. 98):

- a) Birinci ve ikinci sınıflar için, 25-100 kelime arası
- b) Üçüncü ve dördüncü sınıflar için, 100-200 kelime arası

Metne ilişkin anlama düzeyini belirlemek içinse öğrenciye basit ve derinlemesine anlamaya dayalı sorular sorulmuştur; basit anlamayı gerektiren sorular için tam cevap durumuna göre 2, 1, 0 şeklinde; derinlemesine anlamayı gerektiren sorular için tam cevap durumuna göre 3, 2, 1, 0 şeklinde puanlama yapılmıştır. Öğrencinin sorulara verdiği cevaba göre hesaplanan anlama yüzdesi, alınan puanın alınması gereken puana bölünmesiyle elde edilmiştir (Akyol, 2016, s. 100). Öğrencilerin okuma düzeylerine göre buldukları kelime tanıma ve anlama düzeyleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo1. Okuma Düzeyleri ve Yüzdelikleri

Okuma Düzeyleri	Kelime Tanıma	Anlama
Serbest Okuma Düzeyi	%99+	%90+
Öğretim Düzeyi	%95+	%75+
Endişe Düzeyi	%90-	%50-

Ekwall ve Shanker'den (1998) akt. Akyol (2016, s. 103)

2.5.Eylem Planının Hazırlanması

Uygulama öncesi yapılan ölçümlerde öğrencinin, kendi seviyesindeki metinler üzerinde okuma ve okuduğunu anlama bakımından endişe düzeyinde olduğu görülmüştür. Bunun üzerine, uygulamanın ilk aşama olarak öğrencinin okuma düzeyini belirlemek için öğrenciye sırasıyla 3. ve 2. sınıf metinleri okutulmuştur. Öğrencinin okumaları kaydedilerek sınıf eğitimi alanında doktoralı bir akademisyen ile beraber kayıtlar teker teker analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, öğrencinin yanlış okuma (güzel-gözle), ekleme (dürüst-dürüstlük), atlama (bunu-bu), tekrarlama hataları yaptığı (Metni okurken noktalama işaretlerine, vurgu ve tonlamalara dikkat etmediği görülmüştür.) ayrıca metin sonunda sorulan okuduğunu anlama sorunlarına ise nerdeyse hiç cevap vermediği veya veremediği görülmüştür.

Araştırma sürecinde üzerinde çalışılan metinler, öğrencinin seviyesi dikkate alınarak Milli Eğitim Bakanlığı ders kitaplarından seçilmiştir. Daha sonra uzman görüşleri doğrultusunda metinler ile ilgili sorular hazırlanmıştır. Öğrencinin sorunlarının giderilmesinde hangi stratejinin etkili olduğunu tespit etmek için pilot bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sırasında, literatürde akıcı okumayı geliştirmek için sıklıkla kullanılan eko, tekrarlı, eşli, paylaşarak, ahenkli okuma ve kelime tekrar teknikleri denenmiştir. Öğrencinin bu tekniklerden en çok eko ve tekrarlı okuma tekniklerine uyum sağladığı ve bu tekniklerle yapılan çalışmalar sırasında okuma hatalarında azalma olduğu görülmüştür. Ayrıca bu tekniklerden eko okuma ile yapılan çalışmalara öğrencinin ilgi duyduğu ve evde ailesinden de bu şekilde çalışmayı talep ettiği görülmüştür. Bu durumlar göz önünde bulundurularak çalışmada eko ve tekrarlı okuma tekniklerin kullanılmasına karar verilmiştir. Planlama aşamasında ise öğrencinin okuma hatalarının giderilmesinde eko okuma, akıcı okumayı pekiştirmek ve okuma hızını arttırmak için de tekrarlı okuma stratejisinin kullanılması amaçlanmıştır.

Öte yandan, öğrencinin metin sonunda sorulan sorulara pek cevap vermediği ya da veremediği gözlemlendiğinden Sesli Düşünme Stratejisi ve Bir Şey Söyle Tekniği kullanılmıştır. Bir Şey Söyle Tekniğinin kullanılmasındaki amaç öğrencinin konuşmasını sağlamak ve metin hakkında kısa da olsa yorum yapmasına yardımcı olmaktır. Böylece ilerleyen süreçlerde öğrencinin, hem kendini ifade etmesi hem de metin üzerine yorum yapması amaçlanmıştır. Sesli Düşünme Stratejisi ise okuduğunu anlama becerisini geliştirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu strateji ile öğretmenin anlama sürecini modelleyerek öğrenciye göstermesi amaçlanmıştır.

2.6. Eylem Planının Uygulanması

Bu süreçte öncelikle öğrenciye kendi sınıf seviyesinde olan “Size Saygı Duyulmasını Stiyorsanız, Dürüst Olun” (Ataşçi, 2019a, s. 85-86) adlı 4. sınıf metni okutulmuştur. Bu metinde öğrencinin, yanlış analiz envanterine göre okuma seviyesinin endişe düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bunun üzerine çocuğun okuma düzeyini tespit etmek amacıyla öğrencinin bulunduğu sınıf düzeyinden bir sınıf aşağısında 3. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan (Şahbaz-Dağlıoğlu, 2019, ss. 74-77) “Bir Sınıf Müzesi Kuralım” adlı metin okutulmuştur. Yapılan analizler sonucunda, öğrencinin 3. sınıf seviyesi metinlerde de okuma seviyesinin endişe düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu yüzden bir alt seviyede yani, 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki (Ataşçi, 2019b, ss. 168-169) “Papatya ve Gelincik” adlı metin okutulmuştur. Yapılan analizle sonucunda, öğrencinin 2. sınıf seviyesi metinlerde de okuma ve okuduğunu anlama seviyesinin endişe düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Ancak öğrencinin bu süreçte, ekleme, atlama ve yanlış okuma hataları yapmasına rağmen metni uygun bir hızda okuduğu ve pek heceleme yapmadığı görülmüştür. Bunun üzerine öğrenciye bu seviyedeki bir metni birkaç sefer tekrarlı okutunca, yapılan okuma hatalarının hızlı bir şekilde azaldığı ve kısa sürede öğretim seviyesine ulaşıldığı görülmüştür. Bu yüzden 1. sınıf seviyesindeki metinlere inilmeye gerek görülmemiştir. Ancak yine 2. sınıf seviyesinde öğrenciye okutulan farklı metinlerde hata sayısının bazen fazla, bazen az olduğu görülmüştür. Bu durum göz önünde bulundurularak öğrencinin 2. Sınıf düzeyindeki metinlerle uygulamaya başlamasına karar verilmiştir. 2. sınıf düzeyindeki metinlerin öğrencinin ilgisini çekmesi ve anlamada kolaylık sağlaması göz önünde bulundurularak bu seviyede yapılan çalışma süresi uzun tutulmuştur.

Aileden alınan gerekli izinlerden sonra uygulamaya başlanmıştır. Uygulama toplam 45 ders saati sürmüştür. Bu süreçte, öğrencinin okuma hatalarını gidermek için 2. sınıf seviyesindeki “Cimrinin Kedileri” metni ile çalışmaya başlanmıştır. Çalışmalar sırasında birinci aşamada uygulayıcı örnek okuma yapmıştır. Bu sırada öğrenci kalemlerle uygulayıcıyı takip etmiştir. Uygulayıcı okuma arasında öğrenciyi izlemiş ve takip edip etmediğini kontrol etmiştir. İkinci aşama olarak eko (yankılı) okuma tekniği kullanılmıştır. Uygulayıcı bu çalışmayı öğrencinin hızına göre kelime ve cümle düzeyinde yapmıştır. Bu süreçte öğrencinin hata yaptığı kelimeler tekrar okunmuş ve öğrencinin kelimeyi tekrar okuması istenmiştir. Bu çalışma sırasında öğrencinin kelime sonunda yaptığı hataların (biçim-biçimi şeklinde) düzeldiği görülmüştür. Yani kelime sonunda yapılan ekleme ve atlama hatalarında düzelme olduğu; ancak kelime ortasında yapılan ekleme, atlama ve karıştırma hatalarında hala zorlandığı görülmüştür.

Üçüncü aşamada öğrencinin okuma hatalarını azaltmak ve okuma hızını arttırmak için tekrarlı okuma stratejisi kullanılmıştır. Seçilen metin öğrenciye 3 defa tekrarlı okutulmuş ve okuma sırasında öğrencinin hızının artıp artmadığı, bir önceki okuma sırasında yaptığı hataları tekrarlayıp tekrarlamadığı kontrol edilmiş ve not alınmıştır. Öğrenciye okuma hataları ve doğru okuduğu kelime sayıları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra, okunan bir metinde yapılan hata oranının azalma durumuna göre her seferinde 3'er defa olmak üzere belirli aralıklarla tekrarlı okuma çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca öğrenci ile evde de çalışma yapılabilmesi için ödevler verilmiş ve aile konu hakkında bilgilendirilerek yardım istenmiştir. Bu stratejiler ile öğrencinin atlama, ekleme, yanlış okuma vb. hatalarının düzeldiği görüldüğünden ayrıca kelime ve hece çalışmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Metin üzerindeki okuma hataları giderildikten sonra dördüncü aşamaya geçilmiş ve bu aşamada okumanın vurgulu ve tonlamalı olması, öğrencinin metnin anlamı üzerinde durması konularına odaklanılmıştır. Bu süreçte, uygulayıcı ilgili metni sesli ve uygun bir şekilde okumuş, sonra sesini neden alçaltıp yükselttiği, neden okuma sırasında kısa veya uzun süre durduğu konularında öğrenciye sorular sormuş ve açıklamalar yapmıştır. Daha sonra, metin ile ilgili basit ve

derinlemesine anlama soruları sorulmuştur. Ancak öğrencinin bu sorularla ilgili pek bir şey söylemediği görülmüştür. Hatta öğrenci metnin görselleri ile ilgili sorulara yönelik herhangi bir yorum yapmaktan da kaçınmıştır. Ancak bu öğrencinin ders dışında (teneffüste ve okul dışında) arkadaşları veya diğer insanlarla pek bir iletişim sorunu yaşamadığı gözlemlenmiştir. Örneğin, öğretmeni hayvanların ismini söylediğinde onu bildiğini onaylamaktadır ancak kendisine sorulduğunda bir cevap vermemektedir. Bu nedenle anlama ile birlikte öğrencinin kendini ifade etmesi ve sorulan soruları cevaplaması konusunda yardımcı olmak için Bir Şey Söyle Tekniği kullanılmıştır.

Bu tekniğin uygulama sürecinde öğrenciye metinle ilgili sorular sorulmuş ve ondan uygun bir şeyler söylemesi beklenmiştir. Bu amaçla öğrencinin yanıtı zaman zaman metne uygun olmasa da uygulayıcı tarafından uyarı verilmemiş ve yanıtın metin içeriğine yakın bir hale getirilmesi için kısa sorular sorulmuş ve açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca öğrencinin okuduğunu anlama becerisini geliştirmek için Sesli Düşünme Tekniği kullanılmıştır. Uygulayıcı metni öncelikle paragraflarına ayırarak öğrenciye okutmuştur. Daha sonra metin ile ilgili sorular sorulmuştur. Öğrenciden cevap alınamaması durumunda paragraflarda cümleye bölünmüş ve öğrenciye yine sorular sorulmuştur. Bu süreçte öğrenciden soruların cevabını sesli düşünmesi istenmiştir.

Ayrıca çalışma sırasında, başarılı olduğu zamanlarda öğrenci ile birlikte renkli kalemlerle şekiller çizilmiş, mangala, tangram, jenga vb. oyunlar oynanmıştır. Okulda yapılan turnuvalarda (mangala, satranç vb.) öğrenciye görev verilmiştir (örneğin, mangala oyununda hakem). Çalışma süreleri öğrencinin motivasyon, dikkat, istek ve sıkılma durumları gözlemlenerek belirlenmiş olup, öğrencinin sıkıldığı görülünce ara etkinlikler yapılmış (şarkı, çizgi film, oyun etkinlikleri) ve sonrasında çalışmaya devam edilmiştir.

2. sınıf düzeyinde 8 metin ile çalışıldıktan sonra aynı çalışmalar 3. Sınıf düzeyinde 4 metin ile tekrar edilmiştir. 3. Sınıf düzeyinde öğrencinin okuma düzeyi kısa sürede Öğretim Düzeyine yükseldiği için 4. Sınıf düzeyi metinlere geçilmiştir. 4. Sınıf düzeyinde 4 metin ile çalışıldıktan sonra öğrencinin kayda değer bir ilerleme kaydettiği görülmüş ve son ölçüm yapılarak uygulama sonlandırılmıştır.

Çalışmada kullanılan metinler MEB tarafından dağıtılan Türkçe 2. (Ataşçi, 2019a), 3. (Şahbaz-Dağlıoğlu, 2019) ve 4. sınıf (Ataşçi, 2019b) ders kitaplarından seçilmiştir. Uygulama boyunca her bir metin için, metinde yer alan kelimelerin bulunduğu etkinlik kâğıtları hazırlanmıştır. Çalışma boyunca uygulamalar sesli olarak kaydedilmiştir.

3. BULGULAR

Bu kısımda, çalışma öncesinde, çalışma sırasında ve çalışma sonrasında yapılan ölçümlerle ilgili kelime tanıma ve okuduğunu anlama düzeyine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Kelime Tanıma Becerisine İlişkin Bulgular

Ali kod adlı öğrencinin okuma ve okuduğunu anlama düzeyini belirlemek amacıyla yanlış analiz envanteri kullanılmıştır. Öğrenciye öncelikle ön ölçüm için kendi sınıf düzeyinde “Size Saygı Duyulmasını İstiyorsanız Dürüst Olun” adlı metnin toplam 200 kelimelik kısmı okutulmuş ve sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Dördüncü Sınıf Metninde Uygulama Öncesi (İlk Ölçüm) Yapılan Hatalar

Kelimenin Doğrusu	Okunan	Hata Türü	Hata Sayısı
biri	bir		
olanı	olan		
bunu	bu		
düşmeyin	düşmen	Atlama	9
olun	ol		
yeteneklerinizi	yetenekleriniz		
okutun	okut		
olabildiğinizce	olabilince		
arkadaşınıza	arkadaşın		
Dürüst	Dürüslük		
Yalnız	Yalnız		
Hatasına	Hatasında		
Barışık	Barışık	Ekleme	6
Dürüslük	Dürüsütülük		
Tarafsız	tarafsız		
İstiyorsanız	İsetiyorsan		
Ciddiye	Çiddiye		
İstemiyorsanız	İstiyorsanız		
Edebilmek	Edebilecek		
Kendinize	Kendize		
Olabildiğinizce	Olabilirdiğinizce		
yapabilirsiniz	yapabiliriz		
Güzel	Gözel		
İncelemeniz	İncelemez	Yanlış Okuma	17
Buldunuz	bulduğunuz		
sıralayın	Sıralayan		
örneğin	Öğrenin		
yani	Yen		
unutmayın	Unutmayan		
kendinizi	Kendisini		
gülebilesidir	Gülebileceksidir		
tarafı	tarafısı		
Toplam			32*

*Kelime tanıma düzeyi %84 olduğu için *Endişe Düzeyi*

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencinin uygulama öncesinde okuduğu metnin 200 kelimelik bir bölümünde 8 atlama, 6 ekleme, 18 yanlış okuma olmak üzere toplamda 32 hata yaptığı görülmektedir. Öğrencinin, Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı Kelime Anlama Düzey ve Yüzdeliğini Belirleme Kılavuzuna göre kelime tanıma (32/200= 0,16) %16 hata yaptığı ve dolayısıyla 200 kelimelik bir okumada, kelime tanıma düzeyinin %84 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kelime tanıma düzeyi %90'ın altında (%84) olduğu için öğrenci, Endişe Düzeyindedir.

Kendi sınıf seviyesinde okunan metinde yapılan ölçüm sonucunda endişe düzeyinde olduğu görüldüncel, öğrencinin düzeyini belirlemek için bir alt sınıf (3. Sınıf) Türkçe ders kitabından' "Bir

Sınıf Müzesi Kuralım” adlı metnin toplam 200 kelimelik kısmı okutulmuştur. Bu metinde yapılan hatalara ilişkin bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Uygulama Öncesi 3.Sınıf Metninde Yapılan Hatalar

Okuma Hataları	Hata Sayısı	Okuma Düzeyi
Atlama	25	Endişe Düzeyi
Ekleme	3	
Yanlış Okuma	4	
Öğretmen Tarafında Verilen Kelime	0	
Toplam	32	

Tablo 3 incelendiğinde öğrencinin metnin 200 kelimelik bir bölümünde 25 atlama, 3 ekleme, 4 yanlış okuma yaptığı görülmektedir. Öğrenci toplamda 32 hata yaptığı için Akyol’un (2016) Ekwall ve Shanker’den (1988) uyarladığı Kelime Anlama Düzey ve Yüzdeliğini Belirleme Kılavuzuna göre öğrenci Endişe Düzeyindedir. Bu sonuçlar göz önünde bulundurularak öğrencinin bir alt seviyede hangi düzeyde olduğunun belirlenmesi için ikinci sınıf Türkçe ders kitabından “Papatya ve Gelincik” adlı metnin toplam 80 kelimelik kısmı okutulmuştur. Bu metne yönelik okuma düzeyine ilişkin bulgular Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Uygulama Öncesi 2.Sınıf Metninde Yapılan Hata Sayıları

Okuma Hataları	Hata Sayısı	Okuma Düzeyi
Atlama	8	Endişe Düzeyi
Ekleme	10	
Yanlış Okuma	4	
Öğretmen Tarafında Verilen Kelime	0	
Toplam	22	

Tablo 4 incelendiğinde öğrencinin okuduğu 80 kelimelik bir bölümde 8 atlama, 10 ekleme, 4 yanlış okuma yaptığı görülmektedir. Öğrenci toplamda 22 hata yaptığı için Akyol’un (2016) Ekwall ve Shanker’den (1988) uyarladığı Kelime Anlama Düzey ve Yüzdeliğini Belirleme Kılavuzuna göre öğrenci Endişe Düzeyindedir.

Ön uygulama tamamlandıktan ve çalışma seviyesi belirlendikten sonra; 2. sınıf düzeyinde toplam 8 metinle çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonunda öğrencinin başarı düzeyinin arttığı görülmüş, uzman ve öğretmen görüşleri doğrultusunda bu seviyede bir ara ölçüm yapılmıştır. 2. Sınıf düzeyindeki “Papatya ve Gelincik” metni ile yapılan ara ölçüme ilişkin bulgular Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Uygulama Sonrası 2. Sınıf Metninde Yapılan Hata Sayıları

Okuma Hataları	Hata Sayısı	Okuma Düzeyi
Atlama	4	Öğretim Düzeyi
Ekleme	2	
Yanlış Okuma	0	
Öğretmen Tarafında Verilen Kelime	0	
Toplam	6	

Tablo 5 incelendiğinde öğrencinin metnin 80 kelimelik bir bölümünde toplam 6 hata yaptığı için öğrenci, Akyol’un (2016) Ekwall ve Shanker’den (1988) uyarladığı Kelime Anlama Düzey ve

Yüzdeliğini Belirleme Kılavuzuna göre öğrenci Öğretim Düzeyindedir. Ayrıca çocuğa okutulan 2. sınıf düzeyindeki serbest okuma metinlerinde de (bu metinler ilk defa ve bir kez okutulmuştur) bu ölçüme yakın hatalarla okuyabildiği görülmüştür. Bu sonuçlar, öğrencinin 2. Sınıf düzeyinde önemli bir gelişme kaydettiğini göstermektedir.

2. sınıf düzeyinde yapılan çalışmaların sonuçları göz önünde bulundurularak kelime sayısı ve sınıf seviyesi artırılarak 3. sınıf düzeyindeki metinlerle çalışmaya geçilmiştir. Bu düzeyde yapılan çalışmalar sonunda öğrencinin başarı düzeyinin hızlı bir şekilde arttığı ve ilk defa okunan metinlerde yapılan hata sayısının azaldığı (30'lardan 10'lara düştüğü) görülünce bir ara ölçüm yapılmasına karar verilmiştir. 3. Sınıf düzeyindeki “Bir Sınıf Müzesi Kuralım” metni ile yapılan ara ölçüme ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Uygulama Sonrası 3. Sınıf Metninde Yapılan Hata Sayıları

Okuma Hataları	Hata Sayısı	Okuma Düzeyi
Atlama	3	Öğretim Düzeyi
Ekleme	2	
Yanlış Okuma	1	
Öğretmen Tarafında Verilen Kelime	0	
Toplam	6	

Tablo 6 incelendiğinde öğrencinin metnin 150 kelimelik bölümünde 6 hata yaptığı için öğrenci, Akyol’un (2016) Ekwall ve Shanker’den (1988) uyarladığı Kelime Anlama Düzey ve Yüzdeliğini Belirleme Kılavuzuna göre öğrenci Öğretim Düzeyindedir.

3. sınıf düzeyinde yapılan ara ölçüm sonucunda öğrencinin ilerleme kaydettiği görüldüğünde, kelime sayısı ve sınıf seviyesi artırılarak 4. sınıf düzeyindeki metinlerle çalışmaya geçilmiştir. Bu düzeyde yapılan çalışmalar sonunda da öğrencinin başarı düzeyinin arttığı ve ilk kez okunan metinlerde (metni ilk defa okuduğunda), yapılan hata sayısının azaldığı görüldüğünde son ölçümün yapılmasına karar verilmiştir. Burada öğrencinin yapılan çalışma sonucunda (45 saatlik uygulama) gelişme düzeyini tespit edebilmek için ön değerlendirmede kullanılan “Size Saygı Duyulmasını İstiyorsanız Dürüst Olun” adlı metnin 200 kelimelik bölümünü öğrenci tekrar sesli bir şekilde okumuştur (bu metin ölçümler haricinde okutulmamıştır). Son ölçüme ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Dördüncü Sınıf Metninde Uygulama Sonrası (Son Ölçüm) Yapılan Hatalar

Doğru	Yanlış	Hata Türü	Hata Sayısı
portrenizi kendinizi düşünmeyin gülebilmesidir şeyi ağzımızdan	Portrenizi kendini düşmeyin gülebilmesidir şey ağzından	Atlama	6
Sıkça hatasına	sıkıca hatasında	Ekleme	2
Olabildiğince Yararlı Yeni Unutmayın İnancı İnancınızı İnandıklarınızı tartışılıyor	Olabidiğince Yarırlı Yeni Unutmayan İnsancı İnsancınızı İnsandıklarınızı taşıtıyor	Yanlış Okuma	8
Toplam			16*

* Kelime tanıma düzeyi %92 olduğu için **Öğretim Düzeyi**

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencinin uygulama sonrasında yaptığı 200 kelimelik bir okumada 6 atlama, 2 ekleme, 8 yanlış okuma olmak üzere toplamda 16 hata yaptığı görülmektedir. Öğrencinin, Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı Kelime Anlama Düzey ve Yüzdeliğini Belirleme Kılavuzuna göre kelime tanımada ($16/200= 0,08$) %8 hata yaptığı ve dolayısıyla 200 kelimelik bir okumada, kelime tanıma düzeyinin %92 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kelime tanıma düzeyi %90-99 arasında (%92) olduğu için öğrenci, Öğretim Düzeyindedir. Tablo 2 ve 7 karşılaştırıldığında, Ali'nin okuma düzeyinin uygulama öncesinde endişe düzeyindeyken, uygulama sonrasında öğretim düzeyine ulaştığı görülmektedir. Ayrıca bu süreçte öğrenci ile 2. Sınıf düzeyinde 8 metin ile uzun süre çalışılmış olması nedeniyle 3 ve 4. sınıfta okuma düzeyinin hızlıca ilerlediği düşünülmektedir.

3.2 Anlama Becerisine İlişkin Bulgular

Uygulamaya katılan öğrencinin okuduğunu anlama düzeyini belirlemek amacıyla Yanlış Analiz Envanterinin anlama boyutu (bkz. Akyol, 2016, s. 98-106) kullanılmıştır.

Uygulama öncesinde öğrenciye okutulan dördüncü sınıf (kendi sınıf) düzeyindeki Size Saygı Duyulmasını İstiyorsanız Dürüst Olun metnine göre anlama düzeyi ön ölçüm puanlama sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Dördüncü Sınıf Metnine Ait Anlama Düzeyi Ön Ölçüm Sonuçları

Soru	Öğrencinin Cevabı	Doğru Cevap	Alınan Puan / Sorunun Puanı
Metne göre dürüst olmak ne demektir?	Hiç Cevap vermedi	Yalan söyleme türünde değil, kendine karşı dürüst olmaktır.	0/2
Kendisiyle barışık kişinin en önemli özelliği nedir?	Hiç Cevap vermedi	Kişinin kendisine karşı dürüst olması ve kendine gülebilmesidir.	0/2
Sıradan insan olmak istemiyorsak neler yapmalıyız?	İyi olmalıyız	Kendimize karşı dürüst olmalıyız, kendimizi tarafsız bir gözle incelemeliyiz ve arkadaşlarımızın bizimle ilgili samimi düşüncelerini almalıyız	1/3
İnsan, neden inandığı ve düşündüğü gibi davranmalıdır?	Hiç Cevap vermedi	Kişinin kendisiyle barışık olması, iç çatışmaya girmemesi, iki yüzlü olmaması, huzurlu ve tutarlı olması için.	0/3
Toplam			1/10
Yüzde			10*

*Anlama Düzeyi %50'nin altında olduğu için (%10) *Endişe Düzeyi*

Tablo 8 incelendiğinde, uygulama öncesinde öğrencinin, kendi sınıf düzeyindeki "Size Saygı Duyulmasını İstiyorsanız Dürüst Olun" adlı metnin anlama sorularına verdiği cevaplar Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı Anlama Yüzdesi Kılavuzuna göre analiz edildiğinde; anlama düzeyinin ($1/10= 0,10$) %10 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre anlama düzeyi %50'nin altında (%10) olduğu için öğrenci, *Endişe Düzeyindedir*.

2. ve 3. sınıf düzeyinde yapılan ara ölçümlerde öğrencinin kelime tanıma düzeyinin yükseldiği ancak anlama düzeyinde herhangi bir gelişme olmadığı görülmüştür. Durum böyle olunca

4. sınıf düzeyindeki metinlerle çalışılırken anlama çalışmalarına (Sesli düşünme stratejileri ve Bir Şey Söyle Tekniği) ağırlık verilmiştir. Bu çalışmalar sonunda öğrencinin anlama düzeyinde de bir artış gözlenmesine rağmen öğrencinin hâlâ endişe düzeyinde olduğu görülmüştür. Uygulama sonrasında öğrenciye okutulan dördüncü sınıf (kendi sınıf) düzeyindeki Size Saygı Duyulmasını İstiyorsanız Dürüst Olun metnine göre anlama düzeyi son ölçüm puanlama sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Dördüncü Sınıf Metnine Ait Anlama Düzeyi Son Ölçüm Sonuçları

Soru	Öğrencinin Cevabı	Doğru Cevap	Alınan Puan / Sorunun Puanı
Metine göre dürüst olmak ne demektir?	İyi ve doğru olmak	Yalan söyleme türünde değil, kendine karşı dürüst olmaktır.	1/2
Kendisiyle barışık kişinin en önemli özelliği nedir?	Dürüst olması	Kişinin kendisine karşı dürüst olması ve kendine gülebilmesidir.	1/2
Sıradan insan olmak istemiyorsak neler yapmalıyız?	Kendimize dürüst olmalıyız	Kendimize karşı dürüst olmalıyız, kendimizi tarafsız bir gözle incelemeliyiz ve arkadaşlarımızın bizimle ilgili samimi düşüncelerini almalıyız	1/3
İnsan, neden inandığı ve düşündüğü gibi davranmalıdır?	Hiç Cevap vermedi	Kişinin kendiyle barışık olması, iç çatışmaya girmemesi, iki yüzlü olmaması, huzurlu ve tutarlı olması için.	0/3
Toplam			3/10
Yüzde			30*

*Anlama Düzeyi %50'nin altında olduğu için (%30) *Endişe Düzeyi*

Tablo 9 incelendiğinde, öğrencinin uygulama sonrasında Size Saygı Duyulmasını İstiyorsanız Dürüst Olun adlı metnin anlama sorularına verdiği cevaplar analiz edildiğinde; anlama düzeyinin (3/10= 0,30) %30 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre anlama düzeyi %50'nin altında (%30) olduğu için öğrenci, *Endişe Düzeyindedir*. Ancak Tablo 8 ve 9 karşılaştırıldığında, Ali'nin anlama düzeyinin uygulama öncesinde %10 seviyelerindeyken, uygulama sonrasında %30 seviyelerine çıktığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

İlk-ölçüm ve son-ölçüm (Tablo 2 ve 7) bulguları karşılaştırıldığında; Ali (örneklem)'nin uygulama öncesinde, metnin 200 kelimelik bir bölümünü okuduğu ve toplam 32 kelime hatası yaptığı, uygulama sonrasında ise aynı bölüm üzerindeki hatalı kelime sayısının azalıp 16'ya düştüğü görülmüştür. Bu verilere göre uygulama öncesinde Endişe Düzeyinde olan öğrenci, uygulama sonrasında Öğretim Düzeyine ulaşmıştır. Bu durum, uygulanan tekniklerin (Tekrarlı Okuma ve Eko okuma) öğrencinin, yanlış okuma, kelime ekleme ve atlama hataları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde (Çaycı & Demir, 2006; Yüksel, 2010; Duran & Sezgin, 2012; Uzunkol, 2013; Yamaç, 2014; Akyol & Ketenoğlu-Kayabaşı, 2018; Kuruoğlu & Şen, 2018; Ceylan, Laçın & Çetin, 2018; Kanık-Uysal & Akyol, 2019); ilkökul düzeyindeki öğrencilerin okuma sırasında en çok yaptıkları hataların ekleme, atlama, tekrar ve yanlış okuma hataları olduğu

görülmektedir. Therrien ve Kubina (2006, (ss. 156 - 159) bu hataların giderilmesinde tekrarlı okuma stratejilerinin sıklıkla kullanıldığını; yapılan araştırmalar sonunda da bu stratejilerin, engelli öğrenciler de dâhil olmak üzere okuma sorunu olan öğrencilerde etkili olduğunun ortaya konduğunu belirtmektedirler.

Roundy ve Roundy (2009, s. 1103) tarafından yapılan bir çalışmada da, tekrarlı okuma stratejilerinin öğrencilerde, akıcı okumayı, dakikada okunan kelime sayısını, okuma puanını, okumaya yönelik benlik saygısını ve güveni artırdığı ortaya konmuştur. Meyer ve Felton (1999, s. 289-291), akıcı okumayı geliştirmek amacıyla tekrarlı okuma tekniğinin kullanıldığı birçok araştırmayı incelemiştir. Sonuç olarak bu çalışmalarda pek çok araştırmacının, tekrarlı okuma tekniğinin farklı seviye ve özellikteki okuyucuların dakikada okunan kelime sayısını, okuma hızını, doğru okumayı ve kelime tanımayı arttırdığını güçlü kanıtlarla ortaya koyduklarını tespit etmiştir. Gorsuch ve Taguchi (2008) tekrarlı okumanın akıcı okuma ve okuduğunu anlamaya etkilerini inceledikleri çalışmada, deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubu öğrencilerinden daha fazla ve anlamlı düzeyde akıcı okuma becerisi kazandıklarını ortaya koymuşlardır. Kuruoğlu ve Şen (2018), okuma sorunu olan öğrencilerin okuma hatalarını tespit etmek ve bu hataları gidermek için yaptıkları çalışmada, tekrarlı okuma tekniğini kullanarak hızlandırılmış bir eğitim vermişler ve bu eğitim sonunda, çalışmaya katılan öğrencilerin okuma hatalarında azalma olduğunu tespit etmişlerdir. Ceylan, Laçın ve Çetin'in (2018) "tekrarlı okuma yöntemi kullanılarak otizmlili öğrencilerin okuma hatalarını azaltmak ve okuma hızlarını artırmak (s. 23)" amacıyla yaptıkları çalışmada, öğrencilerin okuma hatalarında azalma olduğu ve okuma hızlarının akıcı okuma seviyesinde arttığı belirtilmiştir.

Araştırmamızın bulgularında da, öğrencinin tekrarlı okumalar sonunda, okuma düzeyinin öncekinden daha başarılı olduğu, okuma hızının arttığı ve yapılan hataların azaldığı görülmüştür. Samuels (1979) Tekrarlı Okuma Metodu adlı çalışmasında, tekrarlı okuma çalışması yapan bir öğrencinin her okumasının bir öncekinden daha başarılı olduğunu ve okuma hızı arttıkça kelime tanıma hatalarının azaldığını tespit etmiştir (s. 404). Therrien (2004)'ün, tekrarlı okumanın anlama ve akıcı okuma üzerine etkilerini tespit etmek için yaptığı meta-analiz çalışmasında ise, bu stratejinin engelli olmayan ve okuma güçlüğü çeken öğrencilerde önemli derecede başarılı olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgular, tekrarlı okuma stratejisinin okuma sorunu olan öğrencilerde etkili bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir.

Uygulama sırasında kullanılan ve olumlu anlamda etkisi görülen tekniklerden bir tanesi de eko okumadır. Alan yazında, bu yöntemde okuma becerileri üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır. Örneğin, Duran ve Sezgin (2012), eko okuma yönteminin akıcı okuma üzerine etkisini inceledikleri bir çalışmada, bu yöntemin akıcı okuma problemi olan bir öğrencinin kelime tanıma, anlama ve sesli okuma becerilerini önemli düzeyde geliştirdiğini tespit etmişlerdir. Ancak bizim bu stratejiyi seçmemizin en temel sebebi, öğrencinin oldukça ilgi duyması ve evde aile bireylerinden bu strateji ile çalışmayı talep etmesidir. Bilindiği gibi, ilgi ve istek öğrenme süreçlerinde öğrencinin motive olması ve başarıya ulaşması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Akbaba'ya (2006, s. 343) göre öğrenciler ilgi duydukları şeyleri istekli bir şekilde yaparlar ve yaptıkları işe motive olurlar. Bu ilgi, istek ve motivasyon da onların öğrenme süreçlerinden haz almalarını sağlar ve başarıya ulaşmalarını hızlandırır. Bu bağlamda Yıldız (2010), yaptığı bir çalışmada okumada sadece bilişsel süreçlerin değil motivasyonel süreçlerinde oldukça önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Nitekim, bu uygulama sürecinde yapılan eko okuma çalışmalarına öğrencinin istekli bir şekilde katıldığı görülmüş ve evde de istekli bir şekilde çalıştığı tespit edilmiştir. Özellikle eko okuma çalışmalarından sonra (evde yapılan çalışmalarda dâhil) öğrencinin okumasında önemli düzeyde gelişmeler olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, çalışılacak yöntem/yöntemler belirlenirken, bir pilot uygulama yapılarak öğrencinin de ilgi ve isteğinin dikkate alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmamızda uygulama süreci, tekrarlı okuma ve eko okuma birlikte kullanılarak yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda yürütülen uygulamalar sonucunda öğrencinin okuma hatalarında önemli düzeyde azalmalar olduğu gözlemlenmiştir. Alan yazında tekrarlı okuma, eko okuma, ahenkli okuma, paylaşarak okuma ve kelime tanıma stratejileri gibi stratejilerin birlikte kullanıldığı bazı çalışmaların bulguları incelendiğinde, bu stratejilerin birlikte kullanımının öğrencilerin okuma ve okuduğunu anlama düzeylerine önemli katkıların olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Çayır ve Balcı

(2017), Eko okuma ve tekrarlı okuma tekniklerini de kullanarak oluşturdukları Bireyselleştirilmiş Okuma Programının okuma yetersizliği olan bir öğrenciye uygulanması sonucunda, bu öğrencinin okuma sorunlarının önemli ölçüde azaldığını tespit etmişlerdir. Rasinski (1990), tekrarlı okuma ve dinleme sırasında okuma (Listening-While-Reading) tekniklerinin akıcı okuma üzerine etkilerini araştırdığı çalışmada, her iki yaklaşımda okuma hızı ve doğru okumada önemli kazanımlar sağladığını tespit etmiştir. Kanık-Uysal ve Akyol'un (2019) okuma güçlüğü çeken bir öğrencinin akıcı okuma problemini gidermek için tekrarlı okuma, model okuma, yardımcı okuma, eko (yankılı) ve koro okuma yöntemlerini kullanarak yaptıkları çalışmada, öğrencinin okuma sorunlarının önemli derecede giderildiği belirtilmiştir. Yamaç (2014), okuma güçlüğü çeken bir öğrencinin okuma akıcılığını geliştirmek amacıyla tekrarlı okuma, eşli okuma ve kelime inşası tekniğini bir arada kullanmıştır. Çalışma sonunda uygulanan yöntemlerin öğrencinin, okuma hızı, kelime tanıma düzeyi ve prozodik okumasında önemli derecede etkili olduğunu tespit etmiştir.

Alan yazındaki bazı çalışmalarda, okuma stratejilerinin birlikte kullanılmasının, okuma sorunlarının giderilmesinde etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte bazı çalışmalarda ise bu stratejilerin hem okuma hem de anlama düzeylerinin gelişmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Homan, Klesius, ve Hite (1993) tekrarlı okuma, eko okuma, paylaşarak (cloze) okuma ve ahenkli okuma gibi stratejilerin okuma hızı, hata oranı ve anlama üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada, 7 haftalık bir süre sonunda bu stratejilerin anlama, okuma hızı ve hata oranında iyileşme sağladığını ve eşit düzeyde faydaları olduğunu tespit etmişlerdir. Uzunkol (2013) okurken sıklıkla atlayıp geçme, tekrar, yanlış okuma ve ekleme hataları yapan bir öğrenciye kelime tekrar, eko okuma, tekrarlı okuma, paylaşarak okuma, eşli okuma tekniklerini kullanarak bir eğitim süreci uygulamıştır. Uygulama sonunda öğrencinin, kelime tanıma düzeyinin, okuma hızının, anlama düzeyinin arttığını ve okuma hatalarının da azaldığını tespit etmiştir. Akyol ve Ketenoğlu-Kayabaşı (2018), akıcı okuma ve okuduğunu anlama problemi olan bir öğrenciye eşli okuma ve tekrarlı okuma yöntemlerini kullanarak hazırladıkları bireyselleştirilmiş okuma programını uygulamışlar ve bu uygulamanın sonunda, öğrencinin okuma ve anlama düzeyinin endişe düzeyinden öğrenim düzeyine yükseldiğini belirlemişlerdir. Çayır ve Ulusoy (2014) koro okuma, eko okuma, eşli okuma ve tekrarlı okuma tekniklerini kullanarak hazırladıkları Akıcılığı Geliştirme Programını ikinci sınıfta okuyan 36 kişilik bir öğrenci grubuna uygulamışlar ve süreç sonunda bu öğrencilerin, okuma hatalarının azaldığı, okuma hızlarının ve okuduğunu anlama becerilerinin arttığını tespit etmişlerdir.

Araştırmamızın bulgularında ise okuma hatalarında önemli düzeyde azalma olmuş, ancak katılımcıdan yeterli veri elde edilemediğinden dolayı anlama düzeyi yeterince tespit edilememiştir. Bu yüzden, çalışma sırasında (özellikle, öğrencinin metin sonunda sorulan sorulara pek cevap vermediği veya vermek istemediği gözlemlendiğinden) Bir Şey Söyle Tekniği ve Sesli Düşünme Stratejisi kullanılmıştır. Eko okuma ve eşli okumaya ek olarak anlama çalışmaları sırasında bu tekniklerin kullanılmasıyla, öğrencinin metin hakkında yorum yaptığı ve sorulan sorulara cevap verdiği görülmüştür. Ayrıca çalışma sırasında bu teknikleri kullanılmadan önce yapılan ölçümlerde öğrencinin anlama puanlarının çok düşük olduğu (%10-20 civarında) görülmüştür. Bunun temel sebebinin öğrencinin sorulan soruların çoğuna cevap vermemesinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Çünkü bu durum, öğrencinin okuduğu metinden hiçbir şey anlamadığı anlamına gelmemektedir. Bunun anlaşılması için öğrencinin konu ile ilgili bir şeyler söylemesi gerekir. Bu yüzden okuduğunu anlayıp anlamadığını, anladıysa hangi düzeyde anladığını tespit etmek amacıyla uygulanan Bir Şey Söyle Tekniği ve Sesli Düşünme Stratejilerinden sonra öğrencinin sorulan sorulara cevap vermeye başladığı ve metin hakkında yorum yaptığı görülmüştür. Ancak tüm bu uygulamalar sonunda, öğrencinin anlama düzeyinde bir ilerleme olmasına rağmen, yine de endişe düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. Bu durumda, Bir Şey Söyle Tekniği ve Sesli Düşünme Stratejilerinin öğrencinin kendini ifade etmesi açısından etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu çalışmamızda, pilot bir uygulama yapılarak öğrencinin ihtiyacı, ilgisi ve uygulanan stratejinin ilgili öğrenci üzerindeki verimliliği göz önünde bulundurularak belirlenen stratejilerin uygulanması, öğrencinin akıcı okuma becerilerinin gelişmesine ve okuduğu metin hakkında konuşmasına olumlu katkılar sağlamıştır. Bu yüzden okuma sorunu olan öğrencilerin sorunlarının iyi analiz edilerek yetersizliklerin tespit edilmesi ve bu yetersizliklere uygun stratejilerin belirlenerek uygulanması önem arz etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi öğrencinin ilgi duyduğu

stratejinin önemli katkıları olmuştur. Bu nedenle özellikle uygulanan stratejinin verimliliğinin ve öğrencinin ilgisinin tespit edilerek gerekli çalışmaların yapılması önerilir. Ayrıca anlamaya yönelik düşüncelerin ifade edilmesine yardımcı olmak için Bir Şey Söyle Tekniği ve Sesli Düşünme Stratejisi kullanılabilir.

Okuma veya okuduğunu anlama sorunu olan öğrencilerle yapılan çalışmalarda, özellikle öğrenci ile birebir çalışılması ve düzenli bir programın uygulanması, hem öğrencinin derse karşı motivasyonunu hem de öğrenme hızını artırmaktadır. Ancak eğitim öğretime ara verilen zamanlarda (ailelerin tatil planı, okulların tatil olması vb.) çalışmalar bölünmektedir. Bu nedenle öğrencilerin, öğrendiklerini unutma sorunu yaşayabildikleri görülmektedir. Bu yüzden ebeveynler bilgilendirilerek çalışmalara mümkün olduğunca düzenli, sistematik ve programlı bir şekilde devam edilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 343-361.
- Akyol, H. (2016). *Türkçe öğretim yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akyol, H. (2018). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi* (16.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akyol, H. ve Ketenoglu-Kayabaşı, Z. E. (2018). Okuma güçlüğü yaşayan bir öğrencinin okuma becerilerinin geliştirilmesi: Bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 193(43), 143-158.
- Altunbaş-Yavuz, S. (2016). *Okuma yazma güçlüklerini gidermede orton-gillingham yaklaşımının etkisi*, yayımlanmamış. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ataşçi, A. (2019a). *İlkokul Türkçe 4 ders kitabı*. Ankara: Koza Yayın AŞ.
- Ataşçi, A. (2019b). *İlkokul Türkçe 2 ders kitabı*. Ankara: Koza Yayın AŞ.
- Ateş, M. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Prozodik Okuma Becerileri İle Okuma Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 4(3), 207-216.
- Balcı, E. (2015). *Amerika Birleşik Devletleri'nde disleksili bireylere uygulanan eğitim ve öğretim programlarının Türkiye'de yapılan çalışmalara katkısı açısından değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baştuğ, M., Hiğde, A., Çam E., Örs, E. ve Efe P. (2019). *Okuduğunu anlama becerilerini geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baştuğ, M. ve Demirtaş Şenel, G. (2019). *İlkokuma ve yazma öğretimi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baştuğ, M. ve Akyol, H. (2012). Akıcı okuma becerilerinin okuduğunu anlamayı yordama düzeyi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 394-411.
- Block, C. C. ve Israel, S. E. (2004). The abcs of performing highly effective think-alouds. *The Reading Teacher*, 58(2), 154-167.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, M., Laçın, E. ve Çetin, E. (2018). Tekrarlı okuma yönteminin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okuma hatalarına ve okuma hızlarına etkisi. *International Journal of New Approaches in Special Education*, 1(1), 25-45.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, USA: Pearson Education.
- Çaycı, B. ve Demir, M. K. (2006). Okuma Ve Anlama Sorunu Olan Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4),437- 456.
- Çayır, A. ve Ulusoy, M. (2014). Akıcılığı geliştirme programının ilkökul ikinci sınıf öğrencilerinin okuma ve anlama becerileri üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 3(2), 26-43.
- Çayır, A. ve Balcı, E. (2017). Bireyselleştirilmiş okuma programının disleksi riski olan bir ilkökul öğrencisinin okuma becerileri üzerindeki etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 455-470.
- Dehaene S. (2017). *Beyin nasıl okur?* (2.Baskı) . (Çev. O. Karakaş). İstanbul: Alfa Bilim Yayınları.
- Duran, E. ve Sezgin, B. (2012). Yankılayıcı okuma yönteminin akıcı okumaya etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 145-164.
- Güneş, F. (2019). *İlkokuma yazma öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Güneş, F. (2019). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gorsuch, G. and Taguchi, E. (2008). Repeated reading for developing reading fluency and reading comprehension: The case of EFL learners in vietnam. *System*, 36(2), 253-278.
- Homan, S. P., Klesius, J. P. and Hite, C. (1993). Effects of repeated readings and nonrepetitive strategies on students' fluency and comprehension. *The Journal of Educational Research*, 87(2), 94-99.
- Johnson, A. P. (2017). *Okuma ve yazma öğretimi* (Çev. A. Benzer). Ankara: Pegem.
- Johnson, K. ve Lapp, D. (2012). If you want students to read widely and well—Eliminate round robin reading. D. Lapp ve B. Moss (Ed.), *Exemplary instruction in the middle grades: Teaching that supports engagement and rigorous learning* içinde (ss. 260-276).
- Kanık-Uysal, P. ve Akyol, H. (2019). Okuma güçlüğü ve giderilmesi: Bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 44(198), 17-35.
- Karaca, O., Tirit-Karaca, D., Çalış, S. ve Yiğit, G. (2018). *Disleksi özgül öğrenme güçlüğü* (2. baskı). İstanbul: Psikonet.
- Şen-Köse F. ve Bakacak S. (2019). *Evde ve okulda disleksi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri
- Knoll, E. M. (2014). *Using echo reading and tracking simultaneously during small group read alouds with preschool children*, Unpublished Masters Thesis, Rowan University, Special Education College of Education, New Jersey, USA.
- Kuruoğlu, G. ve Şen, N. (2018). Okuma güçlüğü yaşayan ortaokul öğrencilerin yaptıkları okuma hatalarının incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 101-110.
- Meyer, M. S. and Felton, R. H. (1999). Repeated reading to enhance fluency: Old approaches and new directions. *Annals of Dyslexia*, 49(1), 283-306.
- Ocak, G. (2019). Eylem araştırmasını anlamak. Gürbüz Ocak (Ed.), *eğitimde eylem araştırması ve örnek araştırmalar* içinde (ss.1-42). Ankara: Pegem.
- Özdemir, O. ve Baş, Ö. (2019) Okuma eğitimi. Hayati Akyol ve Ayfer Şahin (Eds.), *türkçe öğretimi öğretmen adayları ve öğretmenler* içinde (ss. 29-54).
- Penner-Wilger, M. (2008). Reading fluency: A bridge from decoding to comprehension. Web: http://edtechpartners.com/wp-content/uploads/2013/10/Fluency_Research.pdf. Erişim Tarihi: 25.03.2020
- Rasinski, T.V. (1990). Effects of repeated reading and listening-while-reading on reading fluency. *The Journal of Educational Research*, 83(3), 147-150.
- Razon, N. (1982). Okuma güçlükleri. *Eğitim ve Bilim*, 7(39), 19-29.
- Roundy, A. R. and Roundy, P. T. (2009). The effect of repeated reading on student fluency: does practice always make perfect? *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 33, 1103 – 1108.
- Samuels, S. J. (1979). The method of repeated readings. *The Reading Teacher*, 32(4), 403-408.
- Şahbaz-Dağlıoğlu, E. (2019). *İlkokul Türkçe 3 ders kitabı*. Ankara: Sonuç Yayınları
- Taşkaya, S.M. (2017). *İlk okuma yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları*. F. S. Kırmızı ve E. Ünal (Ed.) içinde, *ilk okuma yazma öğretimi* (ss. 233-298). Ankara: Anı.
- Therrien, W. J. (2004). Fluency and comprehension gains as a result of repeated reading: a meta-analysis. *Remedial and Special Education*, 25(4), 252-261.
- Therrien, W. J. and Kubina, R. M. (2006). Developing reading fluency with repeated reading. *Intervention in School and Clinic*, 41(3), 156-160.
- Uzunkol, E. (2013). Akıcı okuma sürecinde karşılaşılan sorunların tespiti ve giderilmesine yönelik bir durum çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 970-83.
- Ülper, H. (2010). Okuma süreci: bilişsel işlemler, kavrama ve okuma stratejileri, *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama*, 32-44.
- Yamaç, A. (2014). İlkokul dördüncü sınıf düzeyinde bir öğrencinin sesli okuma akıcılığını artırmaya yönelik bir uygulama. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(2),631-644.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2010). *İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, okuma motivasyonu ve okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Yılmaz, M. (2019). *Okuma güçlüğü ve tedavisi*. Ankara: Gece Akademi.

Yüksel, A. (2010). Okuma güçlüğü çeken bir öğrencinin okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik bir çalışma. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 124-134.

Wright, J. (2001). The savvy teacher's guide: Reading interventions that work. Web: <http://www.jimwrightonline.com/pdfdocs/brouge/rdngManual.PDF>. Erişim Tarihi: 25.03.2020

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this research, it is aimed to eliminate the problems of reading and reading comprehension of a student that is studying in 4th grade in primary school. In this context, firstly, it was decided to determine what kind of misreads the student make in reading, then which techniques should be used and for how long in order to eliminate these misreads. After determining the techniques and action plan, it is aimed to eliminate the reading errors of the student and ensure fluent reading by doing one-to-one studies with the student.

Methodology

In this research, qualitative research method was used to solve the problems of a primary school student who has problems reading and reading comprehension. In addition, considering the problem status and content of the study, it was concluded that action research, one of the qualitative research methods, would be appropriate for the research. Considering the planning made for the implementation process, one of the types of action research, Technical / scientific collaborative action research was used in the process. Criterion sampling was used to determine the student.

The criteria for participant were determined as "to be in Anxiety Level According to Wrong Analysis Inventory, having no mental, physical, visual and auditory disability, studying in elementary school 2th, 3rd or 4th grades. As a first step, the student's name was hidden in accordance with the ethical rules and the participant was given the code name "Ali". In the next stage, the school management, teacher, family and student were informed about the application and necessary permissions were obtained. "Wrong Analysis Inventory", "Voice Recordings", "Researcher Observations" and "Reading Texts" were used as data collection tools. In addition, simple and in-depth comprehension questions related to the texts were created and used to determine the student's level of reading comprehension. These texts, which are used as data collection tools, are selected from the textbooks of the Ministry of Education.

Findings

When the first-measurement and post-measurement (Tables 2 and 7) findings are compared; It was observed that Ali (sample) made a total of 32 misreads while reading a text of 200 words before the application, the number of misreads on the same text decreased to 16 misread words after the application. According to these data, it was seen that the student's word recognition level increased from "Anxiety Level" to "Education Level". This shows that the applied techniques (Repetitive Reading and Echo Reading) are effective on the student's misread, word addition and jump errors. When the findings related to the level of reading comprehension of the student is examined its seen that, according to the "Percentage of Understanding Guide", the level of understanding of the student at his own grade level is ($1/10 = 0.10$) 10% (pre-measurement). After studying the texts at the 2nd and 3rd grade levels with the student, an intermediate measurement was made, and it was observed that the student's word recognition level increased but there was no improvement in the level of understanding. For this reason, while working with texts at the 4th grade level, emphasis was given to comprehension studies (Spoken thinking strategies and Say Something Technique). At the end of these studies, although an increase in the understanding level of the student was observed, the student was still at the level of anxiety. At the 4th grade level, the understanding level of the student increased to 30% (final measurement).

Conclusion and Discussion

In the research, the application process was structured by using repeated reading and eco reading together. As a result of the applications carried out in this direction, it was observed that the student's reading errors decreased significantly. When the findings of some studies in the literature were examined in which the strategies such as repeated reading, echo reading, harmonious reading, sharing reading and word recognition were used together, it was found that the use of these strategies together contributed significantly to students' reading and reading comprehension levels. The results of the research are similar to these studies. In the research, significant decrease in reading errors, but the level of comprehension could not be determined clearly due to a participant that did not say much about it. Therefore, the "Say Something Technique" and the "Think Thinking Strategy" were used

during the study (especially since it was observed that the student did not want to answer the questions asked at the end of the text reading). In addition to echo reading and paired reading, it was seen that by using these techniques during the comprehension studies, the student commented on the text and answers the questions asked. Also, during the study, it was observed that the comprehension scores of the student were very low (around 10-20%) in the measurements made before using these techniques. It was thought that the main reason for this was that the student did not answer most of the questions asked. This does not mean that the student does not understand anything from the text he / she read. in order to understand this, the student must say something about the subject. Therefore, after the "Say Something Technique" and "Voice Thinking Strategies" applied in order to determine if the student understand what he/she read, and at what level of his/her reading comprehension, it was seen that the student started to answer the questions and comment on the text. However, at the end of all these applications, it was determined that the student remained at the level of anxiety even though there was an improvement in the level of understanding.

ÖRGÜTSEL İLETİŞİMİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ: KIRIKKALE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ALAN ÇALIŞMASI*

Araştırma Makalesi / Research Article

Cihan C. ve Alkaya A. (2021). Örgütsel İletişimin Örgütsel Sessizlik Üzerine Etkisi: Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi Alan Çalışması, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 64-85.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.662122>.

Geliş Tarihi: 20.12.2019

Kabul Tarihi: 12.01.2021

E-ISSN: 2149-3871

Celil CİHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı

celilcihann@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-4386-6715

Dr. Öğr. Üyesi Aylin ALKAYA

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Sayısal

Yöntemler Anabilim Dalı

aylin@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-5932-5553

ÖZ

Çalışmanın amacı, örgütsel iletişimin örgütsel sessizlik üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmaktır. Araştırmanın örneklemini 2019 yılında Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesinde çalışan ve araştırmaya katılmayı kabul eden çalışanlar oluşturmaktadır (örneklem çapı n=507). Veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Anket formu örgütsel iletişim ölçeği, örgütsel sessizlik ölçeği ve demografik özellikler bölümlerini içermektedir. Örgütsel iletişimin örgütsel sessizliğe olan etkisini belirlemek amacı ile çok değişkenli regresyon analizi kullanılmıştır. Değişken indirgemede keşfedici faktör analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda örgütsel iletişimin örgütsel sessizliğe anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Keşfedici faktör analizi sonucunda belirlenen faktörlerden dikey-güvenli iletişim, yatay-nüfuz iletişim, güven-memnuniyet iletişimi, yatay-doğruluk iletişimi faktörlerinin kabullenici-korunma amaçlı sessizliğe anlamlı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Doğru-memnuniyet iletişimi, güven-memnuniyet iletişimi, iletişimde kullanılan kanalların doğruluğu ve güven-nüfuz iletişim faktörlerinin koruma amaçlı sessizliğe anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bazı kısıtlılıkları olduğu vurgulanmıştır. Çalışma kapsamında örgütlere ve örgüt çalışanlarına hem örgütsel iletişim hem de örgütsel sessizlik ile ilgili gelecekte çalışmalarda bulunacak araştırmacılara birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, İletişim, Sessizlik, Örgütsel Sessizlik, Örgütsel İletişim.

THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATION ON ORGANIZATIONAL SILENCE: FIELD STUDY OF KIRIKKALE ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effect of organizational communication on organizational silence. The sample of the study consists of employees working in Kırıkkale Organized Industrial Zone in the year of 2019 and who agreed to participate in the study (sample size n=507). The questionnaire survey research method was used as data collection method. The questionnaire included organizational communication scale, organizational silence scale and demographic characteristics. Multivariate regression analysis was used to determine the effect of organizational communication on organizational silence. In variable reduction exploratory factor analysis was used. According to the research results it was found that organizational communication has a significant effect on organizational silence. Vertical-secure communication, horizontal-penetration communication, trust-satisfaction communication, and horizontal-accuracy communication factors

* Yüksek lisans tezinden yararlanılarak oluşturulmuş bir çalışmadır.

which are identified as a result of exploratory factor analysis had a significant effect on acquiescence-defensive silence. Among the factors determined as a result of exploratory factor analysis, correct-satisfaction communication, trust-satisfaction communication, accuracy of channels used in communication and trust-penetration communication factors have been found to have a significant effect on protective silence. It was emphasized that the study had some limitations. Within the scope of the study, some suggestions were made to the researchers who will make future studies on both organizational communication and organizational silence.

Keywords: Organization, Communication, Silence, Organizational Silence, Organizational Communication

1. GİRİŞ

Örgütler servet yaratarak serveti elinde tutan, tüm üyelerine gelir ve statü kazandıran ve böylece üyelerinin daha geniş toplumlarda yaşama şanslarını ve gücünü etkileyen birimlerdir (Pfeffer, 1977). Örgütler için çalışanlar, üretimi gerçekleştiren, örgütün belirlemiş olduğu hedeflere ulaşılması ve hayata geçirilmesi noktasında katkıda bulunan, bu katkılardan dolayı da bazı ihtiyaçlarını örgütten sağlayarak kişiler olarak ifade edilebilir.

Ortak bir amacı gerçekleştirmek adına bir araya gelen bireyler, topluluklar ve gruplar için iletişim önem taşımaktadır. Örgüt üyeleri iletişim kurarak etkileşim halinde olmakta, kendilerini ifade etme imkânı bulmakta ve örgüt faaliyetlerini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Çeşitli ortamlarda ve farklı insan dillerinde iletişim yetkinliği veya iletişim kalıpları geliştirip alabilmemiz için yalnızca sözlü değil, sözsüz olarak iletilen iletişim sürecini yöneten sosyal kuralların, sessizlik eyleminin de farkında olmalıyız (Hymes, 1972). Sözsüz iletişim genellikle sözsüz mesajların gönderilmesi ve alınması yoluyla iletişim süreci olarak anlaşılır. Konuşmak, iletişimin başlıca yolu olmasıyla birlikte sessizlikle de birçok şey ifade edilebilir, öyle ki dil ile anlatmanın güç olduğu herhangi bir şey konuşmadan ifade edilebilir.

Örgütten memnun olmayıp çıkmak istemeyen kişiler doğrudan ses çıkarmaktan çekindiklerinde, doğrudan ses çıkarmanın etkili olacağına inanmadıklarında veya nasıl kullanacağını bilmediklerinde dolaylı ses çıkarma, sessiz kalma yolunu kullanabilir. Hiçbir şey yapmamak, kurumda kalan ve sesi kullanmayanların tercih ettiği seçenektir. Bu, muhtemelen hoşnutsuz örgüt üyeleri ve birçok müşteri tarafından verilen en yaygın cevaptır. Çıkış veya ses çıkarma en azından en düşük düzeyde çaba gerektirirken hiçbir şey yapmamak çoğu zaman en az direnç gösterme yoludur. Hiçbir şey yapmama, sessiz kalma nedenleri; bağlılık, kayıtsızlık, geri durmak veya genel şartlardan memnuniyet nedeniyle olabilir (Kolarska and Aldrich, 1980). Yöneticiler genellikle çıkış ve sese karşı duyarlıdır, bu nedenle yönetim politikalarını değiştirmek için üyelerin veya müşterilerin isteklerini duyurmaları yeterlidir (Hirschman, 1972). Bununla birlikte çalışanın bilgilerini ve düşüncelerini örgüt için fedakârlık ve içgüdülerine bağlı olarak yaşadığı topluma veya kuruma yarar sağlamak amacıyla söylemekten kaçınmak da örgütsel sessizlik boyutudur (Erigüç vd., 2014). Sessiz kalmayı tercih etmek kendinden çok başkalarının iyiliğini düşünerek sessiz kalmayı tercih etmektir (Durgut ve Kâhya, 2015).

Örgütte ortak bir kültür anlayışı gelişmemesi örgütsel iletişimi etkileyecek dolayısıyla iletişim kopukluğu olacağından örgütte yaşanabilecek bazı olumsuzluklarla birlikte paydaşlarının sessiz kalmasına neden olacaktır (Gülova ve Demirsoy, 2012). Örgütün beklenen rekabet avantajlarını elde edebilmeleri için çalışanlarının bilgilerini paylaşmalarını sağlayacak kültürleri geliştirmeleri gerekir (Wenger, 2000). Sessizliğin farklı kültürler için ne anlama geldiğini bilmek de başarılı iletişimin anahtarı olmaktadır. Ticari dünyada, bir iş teklifine sessiz bir tepki Amerikan, Alman, Fransız, Güney Avrupalı ve Arap yöneticiler tarafından olumsuz algılanmaktayken Asya kültürlerinde saygı belirtisi olabilmektedir (Samovar et. al., 2007).

Yüksek müşteri beklentileri, sürekli değişen bir dünyaya işaret eden kalite üzerine daha fazla odaklanma isteği örgütlerin çalışanlarından daha fazlasını istemesine yol açmıştır. Örgütlerde çalışanlarının gerekli kararları alabilen niteliğe sahip, düşündüğünü açıkça söyleyebilen ve sorumluluk alabilen bireyler olmaları talep edilmektedir (Quinn and Spreitzer, 1997). Bir örgütte çalışanlara verilen değer ölçülmesinde yöneticilerin çalışanlarla iletişim kurması, görüş, öneri ve

eleştirilerini dikkate alması belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda örgütlerin büyümesi ya da ilerleyebilmesi için çalışan sessizliği oldukça önemli bir kavramdır. Çünkü çalışan sesliliği sayesinde örgütlerde yaratıcı fikirler, sorunlara karşı geliştirilen çözüm önerileri gibi örgütün işleyişine olumlu katkı sunacak çeşitli durumlarla karşılaşılabilir (Kulualp, 2016). Örgütte sessizlik ortamı olması, ortak bir iletişimin olmaması ve bilgi alışverişi yapılamaması çalışanların düşüncelerini açıkça söyleyememesine neden olacak böylece çalışanlar kurumun gelişimine katkı sağlayamayacaktır (Örücü ve Kambur, 2017). Çalışanların yeni fikirlerle iletişim kurmaya yönelmeleri, fikir ve görüşlerini açıkça ifade etmeleri, sessiz kalmanın değil konuşmanın teşvik edildiği, insan sermayesinin daha etkin bir şekilde kullanılabilirliği iletişim kanalları sağlanmalıdır (Dyne and LePine, 1998). Örgütsel sessizlik üzerine yapılan araştırmalar, tehdit ve/veya risk hissinin çalışanların özgürce konuşma isteğinin kilit bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir (Ashford et. al., 1998).

2. ÖRGÜTSEL İLETİŞİM

Örgütsel iletişim, bireylerin çalıştığı kurumlarda resmi, sosyal birimler arasındaki bilgi akışını sağlayan ve mesajların gönderilmesinde ve alınmasında ortak amaçlar doğrultusunda kullanılan bir iletişim biçimidir. Genellikle yazılı medya (kurul bilgileri, el ilanları ve yazışmalar), teknolojik etkinlikler (bilgisayar programları, telefon sistemleri) ve konuşma etkinlikleri (röportaj yapma, yönetme ve konuşma) aracılığı ile gerçekleşmektedir. Örgütsel iletişim hem sözel hem de sözel olmayan davranışları içeren bir yapıya sahiptir (Greenbaum, 1974).

Örgütlerin rekabet koşullarında ayakta kalabilmeleri, varlıklarını sürdürebilmeleri, işlerinin sorunsuz yürütebilmesi ve örgütün amaçları doğrultusunda ilerlemesi örgüt içi ve örgüt dışı etkin ve sağlıklı iletişimle mümkün olabilecektir (Ekici, 2013). Örgütsel iletişim, örgüt içerisinde yer alan her türlü paydaşın aralarında kurmuş oldukları iletişim ile çalışma ortamındaki uyumluluğu ifade etmektedir. Örgütsel iletişim aracılığıyla çalışanlarla yöneticiler arasında bilgi alışverişi gerçekleşmektedir (Tanrıverdi vd., 2010). İletişim, örgütün tüm üyelerinin önerilerini, görüşlerini ifade edebilmesi ve hayata geçirebilmesinde, örgütün üyeleri arası ilişkilerde, birlikte iş yapabilmesinde, iş akışının yürütülmesinde ve örgütün amaçlarını gerçekleştirebilmesinde oldukça önemlidir. Örgütsel iletişimin amacı örgütün tüm üyeleri arasında bilgi akışının sağlanması, bireyler arası ortak bağlantı kurulması, iş birliği sağlama durumu veya düzenidir (Vural, 2012).

2.1. Örgütsel İletişimin Boyutları

İletişimin gerek bireyin hayatında gerekse örgütsel yapıdaki önemini ve etkililiğini ifade etmek amacıyla örgütsel iletişimin boyutları bilgilerine yer verilmiştir. Muchinsky (1974) örgütsel iletişimi, örgütsel iklim, iş memnuniyeti ile ilişkisi olan ve örgütlerde yüksek düzey ilişkilerin yansıtılmasında ve iş tatmini için karakteristik özellikler sağlayan 7 boyutunun olduğunu ifade etmiştir.

2.1.1. Güven

Örgütlerde ilişkilerin kurulmasında ve yürütülebilmesinde iletişim ve güvenin hem çalışanlar hem de yönetim açısından önemlidir. İletişimde güven oluşturmak için tepkisiz kalmamak, konuşurken karşımızdakilerin anlayıp anlamadıklarını zaman zaman sınamak, herhangi bir konuda bilgi aktarımında bulunurken konuya ilişkin uygun sorular sorarak ek bilgilerle konuyu pekiştirmek ve kendini doğru şekilde ifade etme hususları yardımcı olacaktır.

2.1.2. Nüfuz

Örgütsel iletişimde nüfuz, çalışanların karakteristik özellikleri doğrultusunda iş yükünün algılanan çöküntü miktarlarını ölçmektedir. Nüfuz örgütlerde iletişim düzeninin karakteri olarak tanımlanmaktadır. Bu özellik doğrultusunda örgüt çalışanları nezdinde eylemlerinin yönetildiği kabulü oluşmaktadır (Sumardi, 2015).

1.1.3. Etkileşim İsteği

Etkileşim isteği, çalışanların örgüt içerisindeki etkileşimin kavramsallaştırılmasını ifade etmektedir. Örneğin, ast-üst, çalışanlar ve müşteriler, çalışanlar ve iş arkadaşları, müşteriler ve diğer müşteriler şeklindedir (Vilani-Yavetz and Rafaeli, 2003).

2.1.4. Doğruluk

Örgütsel iletişim ikliminin en önemli belirleyicilerinden birisi olan doğruluk, çalışanlar arasında iletilen bilgilerin doğruluğunun örgüt içerisinde değişmesi ve kontrol edilmesinin uygunluğunu ifade etmektedir (Holbrook, 2012).

2.1.5. Dikey İletişim

Örgüt içerisinde hiyerarşik olarak konumlandırılan çalışanlar arasındaki iletişimi içermektedir. Dikey iletişim aşağı ve yukarı doğru gerçekleşen iletişim akışlarını kapsamaktadır (Baker, 2002). Dikey iletişim örgütlerde hiyerarşik bir düzen içerisinde bir seviyeden diğer seviyeye akan iletişimi temsil etmektedir. Eğer iletişim akışı üst kademelerden alt kademelere doğru gerçekleşiyor ise bu aşağıya doğru iletişim, tam tersi şekilde gerçekleşiyor ise yukarı doğru iletişim olarak adlandırılmaktadır (Robbins, 2002).

2.1.6. Yatay İletişim

Örgütlerde yatay iletişim biçimi genel olarak aynı çalışma grubundaki çalışanlar, aynı seviyedeki çalışma grubunun üyelerinin iletişim türüdür (Sumardi, 2015).

2.1.7. İletişimde Memnuniyet

Örgütte iletişimden memnuniyet, görünüş olarak kolay erişilebilen ve ölçülebilen değişkenler dışında kalan faktörlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Memnuniyet faktörleri doğruluk, bilgi akışı, bilgi paylaşımı, güvenilirlik, iletişim kanalının etkinliği ve etkileşimin sıklığı ile ifade edilmektedir (Vilani-Yavetz and Rafaeli, 2003).

3. ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Örgüt üyelerinin sessizliğinden söz ederken örgütün çalışanı olan veya olmayan, örgüt müşterisi olan veya olmayan, örgütün tüm paydaşları olan tüm birey ve kurumların sessizliğini kapsamaktadır. Sessizliğin örgütlerde tanımı ve algısı çok daha farklı olabilmektedir. Örgütsel sessizlik örgüt yapısı, yönetim biçimi, yönetici veya örgüt üyesi özellikleriyle ilişkili olabilir. Üyesi veya müşterisi olarak kötüye giden bir örgütte kalmayı seçen kişiler şikâyetlerini dile getirmeyi veya sessiz kalmayı seçebilir.

Barry'ye (1974) göre örgütsel sessizlik, harekete geçmeme, katılım sağlamama ve memnuniyetsizliğe cevap olarak hiçbir şey yapmamayı temsil etmektedir. Çıkış, ses, bağlılık ve umursamamak teorisi ve araştırması ilerledikçe, siyaset bilimindeki ekonomik modellerden, örgütlenme davranışındaki sessizliğin rolünün bir kenara düştüğü görünen psikolojik modellere doğru bir kayma oldu. Sessizlikle ilgili tepkileri ölçen (örneğin, "hiçbir şey söylememek", "hiçbir şey yapmamak", "sessiz kalmak") bağlılık ölçekleri içinde gömülü olarak incelendi. Kolarska ve Aldrich (1980), ses ve sessizliğin ortaya çıkma nedenlerini tartıştılar. Örgütsel sessizliği memnuniyetsiz çalışanlar tarafından muhtemelen en yaygın fakat en az anlaşılan ifade şekli olarak gözlemlemişlerdir. Örgütsel araştırmalar alan yazınında geçmiş dönemde sessizliğin iletişim biçimi olduğuna nadiren yer verildiği görülmektedir (Tannen, 1985). İletişim kavramı bilgi ve ilişki boyutlarıyla ele alındığında örgütsel sessizlik bilgi akışındaki bir sorun olup iletişim ve ilişki sürecinde çözümlenmesi önerilmektedir. Örgütsel iletişimin tam olarak kurulamadığı örgütlerde, örgütsel sessizliğin açıklığa kavuşturulması bakımından eksiklikler ortaya çıkabilir (Aktaş ve Şimşek 2015). Örgütte çalışanların sessiz kalmaları eski dönemlerde kuruma uyum sağlamaları ya da alışma süreci olarak nitelendirilirken günümüz koşullarında çalışanların örgüt içerisinde oluşan olumsuz durumlardan kaçınma ya da geri çekilme davranışı olarak ifade edilmektedir (Eren, 2003).

Alt düzey çalışanlar ile üst düzey yöneticiler arasındaki iletişim boşlukları, çıkış ve ses çıkarmalarıyla ilgili bilgilerin yanıt verme gücüne sahip kişilere ulaşmasını engelleyebilir. Çalışanlar, kuruma bağlılık, işlerini kaybetme korkusu veya etkili iletişim kanallarının bulunmaması nedeniyle bilgi aktarmada başarısız olabilir ve sessiz kalmayı tercih edebilir. Bireylerin sessiz kalmayı tercih etmeleri bazen isteyerek bazen de istem dışı olarak gerçekleşmektedir. Örgüt çalışanların hangi durumda sessiz kaldığının bazen farkında olmamakta ya da dikkate almamaktadır. Çalışanların sessiz kalmasında en önemli nedenlerinden birisi kendi düşüncelerinin örgüt için

değersiz ve önemsiz olduğu varsayımını kabul etmeleridir. Eğer çalışanlar sessizliğe karşı direnirler ve gerekli koşulları kendileri açısından geliştirebilirlerse örgüt içerisindeki özgüvenleri ve motivasyonları artabilmektedir.

Çalışanlar iş yerindeki problemlerle ilgili konuştuklarında genellikle tehdit olarak görülme; sorun çıkarıcı, şikâyetçi ya da dedikoducu olarak anılmaktan korkmaktadırlar (Yalçınsoy, 2017). Dışlanma korkusu, üstlerle ilişkilerin zayıflama kaygısı, düşüncelerin uygunsuz ve önemsiz olduğu varsayımı, konuşulması durumunda işini kaybetme korkusu örgüt çalışanlarının sessiz kalma davranışı göstermelerine neden olmaktadır (Kahveci ve Demirtaş, 2013). Sessizlik çalışanlarda stres, depresyon, psikolojik sorunlarla karşı karşıya gelmelerine ve diğer sağlık problemlerine neden olabilmekte, kişisel mutluluklarını etkilemektedir (Fapohunda, 2016).

Pinder ve Harlos (2001), bazı çalışanların kötü muamele karşısında neden sessizleştiğini, bazılarının sessizliğini nasıl kırdığını ve hangi örgütsel bağlamda çalışanların sessizliğini sağladığını ve güçlendirdiğini açıklayan bir model sunmuş ve modelin insan kaynakları yönetimi için olduğu kadar gelecekteki araştırmalar için etkilerini tartışmıştır. Örgütlerde sessizliğin beş ikili işlevini belirlemiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir;

- Sessizlik çalışanları hem bir araya getirir hem de birbirinden uzak tutar.
- Sessizlik insan ilişkilerine zarar verdiği gibi ilişkileri düzeltebilir.
- Sessizlik, bilgiyi hem sağlamakta hem de gizlemektedir.
- Sessizlik derin düşünce veya düşünce eksikliğinin bir işaretidir.
- Sessizlik hem karşı gelme hem de onay vermenin bir işareti olabilir.

Bazı çalışanlar sesini çıkarma sistemlerinden kullanabilecek oldukları halde vazgeçmekte ve sessiz kalmaktadır (Harlos, 1998). Örgütlerin sessizlikten olumsuz etkilenmemesi için çalışanlarının sessizliğini doğru yönetmesi ve sessizliğin örgütün yararına olumlu sonuçlarını ortaya çıkarması gerekmektedir.

Örgütsel sessizlikle ilgili yapılan çoğu araştırmada sessizliğin çok boyutlu olduğuna ve alt boyutlarının da irdelenmesi gerektiği hususuna vurgulamalar yapılmıştır. Örgüt çalışanlarının yaptıkları iş boyutunda fikirlerini söylemekten kaçınmalarını kabullenen, savunan ve koruyan sessizlik boyutları olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda yapılan araştırmaların sonucu yönetime muhalif tutumlar sergileyen çalışanların fikirlerini söyleme ya da söylemekten kaçınma gibi herhangi bir çekincelerinin olmadığını göstermiştir (Harlos, 1998). Örgütlerde sessizliğin olmasına, örgüt çalışanlarının sessiz kalmayı seçmesine neden olan en temel etmenler; yönetim sessizliği, yönetici sessizliği ve çalışan sessizliğidir.

Psikolojik olarak güvenli ortamlar, örgütün üyeleri arasında karşılıklı saygı duyma düzeyinin artmasına ve kişiler arası farklılıkları açık ve dürüst ifade etme riskini almalarına yardımcı olur (Edmondson, 1999). Ampirik bulgular, güvenli ve kapsayıcı ortamların, çalışanlar arasında daha fazla öğrenmeye dâhil olmak üzere çok sayıda örgütsel ve bireysel faydalar sağladığını göstermiştir (Carmeli and Gittel, 1999; Carmeli, Brueller, and Dutton, 1999 aktaran: Edmondson, 1999). Fikirlerini ve kaygılarını karar vericilere ileten çalışanlar, örgüt içinde önemli ve değerli bir değişim kaynağı olabilir (Frohman, 1997; Zhou and George, 2001; Dutton, et. al., 2001 aktaran: Sumanth, 2011).

Üst düzey yöneticilerin özellikle astlardan olumsuz geribildirim alma korkusu örgütlerde sessizlik ortamı oluşmasını kolaylaştıran önemli bir etkidir (Bagheri et. al., 2012). Örgüt çalışanları ile yeteri kadar iletişimde bulunmayan yöneticiler çalışanların örgüt içerisinde sessizliği seçmelerine doğrudan etki etmektedir. Yöneticiler çalışanlarla açık bir şekilde iletişim kurmazsa hem örgüt hem de çalışanlar için olumsuz durumlar ortaya çıkabilir. Yöneticilere duyulan güven duygusu ne kadar çok olursa o örgüt daha başarılı işler yaparak rekabet ortamında bir adım öne çıkabilecektir (Kahveci ve Demirtaş, 2013).

Çalışan sessizliğinin ya da sessizliğinin oluşumunda etki eden bazı faktörler; çalışan bireylerin kişilikleri ve dürtülerinden oluşan kişisel faktörlerle ses çıkarma sonucunda karşılaşılacak olası risk algısı, örgüt kültürü ve kuralları, yöneticiler tarafından sağlanan destek algısından oluşan örgütsel faktörleridir. Örgütlerde bireyler karşılaştıkları olumsuz durumlar karşısında sessiz kalmayı ya da açık ve çekinmeden konuşmayı tercih edebilir (Kolarska and Aldrich, 1980). Örgütsel sessizlik,

çalışanların bilgi ve yeteneklerini örgüte aktarmaması (Kaygın ve Atay, 2014) ile sorunların çözümüne yönelik düşüncelerin saklanması ve hiçbir şekilde ifade edilmemesidir (Dilek ve Taşkıran, 2016).

Çalışanların örgüt içerisinde sergilemiş olduğu sessizlik davranışının temelinde yatan üç örgütsel sessizlik davranış türü bulunmaktadır. Örgütsel sessizlik türleri; kabullenici sessizlik, korunma amaçlı sessizlik ve koruma amaçlı sessizlik başlıkları altında sınıflanmıştır.

3.1. Kabullenici Sessizlik

Örgütte çalışanların herhangi karşılaşılan problem, konu ya da durumla ilgili gelişmelere kendi istek ve arzularıyla kabullenmesi sonucunda görüş ve düşüncelerini söylememesi olarak tanımlanabilir (Çalışkan ve Pekkan, 2017). Kabullenici sessizlik Pinder ve Harlos (2001) tarafından boyun eğme, alçak gönüllülük ve istifaya dayalı olarak ilgili fikirlerin pasif olarak esirgenmesi ve Dyne, Ang ve Botero (2003) tarafından kasıtlı olarak pasif ve haksız davranış olarak tanımlanmıştır. Bir çalışan, konuşmanın anlamsız ve fark yaratma ihtimalinin düşük olduğu inancına dayanarak değişim ve sorunlar konusundaki fikirlerini açıklamayabilir. Alternatif olarak, durumu etkileyebilecek kişisel yetenekler hakkında düşük öz yeterlik değerlendirmelerine dayanarak bir çalışan görüş ve bilgileri kendine saklayabilir. Her iki durumda da sessizlik, temel istifanın bir sonucudur. Çalışanlar bir fark yaratmadıklarına inandıklarında iletişimi keserler ve çalışanların ileriye dönük olarak fikir veya önerilere katkıda bulunma olasılığı düşüktür.

Çalışanların sergilemiş olduğu kabullenici sessizlik davranış türünün altında pasif bir davranış yapısı bulunmaktadır. Böyle bir tutumun benimsenmesinde etkili olan en önemli faktör görüş belirtilse dahi önemsizleneceği düşüncesidir. Benimsenen bu düşünce sonucunda çalışan mevcut durumu kabullenmekte ve durumlar hakkında görüş bildirmek istememektedir (Karadal, 2011).

3.2. Korunma Amaçlı Sessizlik

Korunma amaçlı sessizlik “İlgili düşünceleri, bilgileri ya da fikirleri vermemek, korkuya dayalı kendini koruma şeklidir. Bireyi dış tehditlerden korumayı amaçladığı için kasıtlı ve ileriye dönük önlem alma amaçlı bir davranıştır (Schlenker and Weigold, 1989). Korunma amaçlı sessizlik, en iyi kişisel strateji olarak düşünceleri, bilgileri ve fikirleri vermemeye yönelik bilinçli bir kararın takibinde farkındalığı ve alternatifleri dikkate alınmasını içeren daha ileriye dönük önlem almadır (Dyne et. al., 2003). Pinder ve Harlos (2001), sessizliği konuşmanın sonuçlarının kişisel olarak rahatsız edici olacağı korkusuna dayanarak, kendini korumak için ilgili fikirlerin daha aktif olarak durdurulması olarak tanımlanmıştır. Korunma amaçlı sessizlik dışsal tehditler göz önüne alındığında doğrudan kendini koruma amaçlı olarak görüşlerini esirgeme davranışını bilinçli bir şekilde seçmesidir. Örgüt içerisinde yaşanan problemlerin ve olası sorunların yukarıya taşınmasından rahatsızlık duymasından kaynaklı olarak ortaya çıkmakta ve şekillenmektedir. Bu durum ast ve üstler arasındaki hiyerarşik ilişkiye dayanan bir sessizlik etkisi olarak belirtilmektedir. Eğer çalışanlar üstlerine duydukları güvensizlik derecesi yüksek ise örgüt içi meseleleri üste bildirme konusunda tedirginlik duyar ve sessiz kalmayı tercih eder (Oran ve Akan, 2017). Örgüt içerisinde bilgi paylaşımı çalışanlar açısından tehlikeli, riskli ve tehditkâr bir durum olarak görülmektedir. Böylesi duygular çalışanların bilgi paylaşımını engellemekte ve kendilerini korumak için sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olmaktadır (Rhee et. al., 2014).

3.3. Koruma Amaçlı Sessizlik

Başkalarına veya örgüte fayda sağlamak amacıyla işle ilgili fikir, bilgi veya görüşlerin örgüt içi ve dışından kişilere iletilmemesi (esirgenmesi), sosyal açıdan yapılan yararlı sessizliktir. Kasıtlı ve ileriye yönelik düşünülen bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Dyne et. al., 2003). Sosyal açıdan yapılan yararlı sessizlik kişiye yönelik olumsuz neticeler olması korkusu yerine başkaları için endişe etme nedeniyle yapılır.

Çalışanların sergilediği koruma amaçlı sessizlik tutumu çalışan tarafından bilinçli sergilenmekte olan bir tutum olmakla birlikte bu tutumun özünde ben yerine diğerleri fikri

bulunmaktadır (Dyne et. al., 2003). Çalışanlar örgüt içerisinde iş ortamını paylaştığı diğer arkadaşlarının menfaatlerini düşünmekte ve örgüt içinde gerçekleşen olumsuz gelişmeleri hiçbir şekilde dışa yansıtılmamaktadır (Çakıcı, 2010).

Koruma amaçlı sessizliği, kabullenici ve korunma amacı sessizlikten ayıran en önemli kısmı isteğe bağlılık ilkesinin olmasıdır. Bu sessizlik türünde çalışanın örgütün ya da örgüt üyelerinin amaçlarına katkı sağlamak amacıyla işle alakalı bilgi ve düşüncelerini saklamasını ifade etmektedir (Özgen ve Sürgevil, 2008).

4. ÖRGÜTSEL İLETİŞİMİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN BELİRLENMESİNE İLİŞKİN UYGULAMA

4.1. Çalışmanın Değişkenleri ve Hipotezi

Çalışmanın temel değişkenleri bağımsız (açıklayan) değişkeni örgütsel iletişim ve bağımlı (açıklanan) değişkeni örgütsel sessizliktir. Örgütsel sessizlik ve örgütsel iletişim alan yazınına dayalı olarak örgütsel sessizliğin örgütsel iletişimden etkilendiği öngörülmektedir. Çalışmanın araştırma sorusu: “Örgütsel iletişimin örgütsel sessizlik üzerinde etkisi var mıdır?” olmuştur. Bu çerçevede, çalışmanın hipotezi iki tümleyen yokluk ve alternatif hipotezi aşağıdaki gibidir:

H_0 : Örgütsel iletişimin örgütsel sessizlik üzerinde etkisi yoktur.

H_1 : Örgütsel iletişimin örgütsel sessizlik üzerinde etkisi vardır.

4.2. Çalışmanın Yöntemi

Bilimde bilgide sağlamlığa ulaşımında en önemli adım, veriyi bilimsel temellere dayalı olarak toplamaktır. Anket yöntemi bilimsel bilgi için temel kaynaklardan biri olup kişilerden belirli bir değişken veya değişkenler bakımından bilgi toplanmaya çalışılır (Alkaya, 2003). Çalışma için belirlenen hipotez testi için gerekli birincil verilerin derlenmesinde alan uygulamasında veri toplama yöntemi olarak kitleden seçilen örneklem birimlerine yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkilere dayalı etkiyi belirlemeye yönelik çalışmanın amacına ve hipotezine uygun olarak nedensel araştırma yöntemlerinden çok değişkenli regresyon analizi ve keşfedici faktör analizi (KFA) çalışmanın istatistiksel yöntemleri olarak belirlenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki yapılarını belirlemede ve değişken indirgemedede keşfedici faktör analizi ile örgütsel iletişimin örgütsel sessizlik üzerine etkisini araştırmada çok değişkenli regresyon analizi kullanılmıştır.

Sayısal olarak ölçülebilen değişkenler arasındaki ilişki için bir gösterim sağlayan Karl Pearson (1896) tarafından ilişki katsayısı regresyon modellerini mümkün kılmıştır. Spearman (1904), gerçek uygulamada, Pearson (1896) ilişki katsayısını kullanarak çok sayıda değişkenle çeşitliliği açıklamada hangi değişkenlerin ilişkili olduğu veya bir araya geldiği bir yapı belirlemiştir. Spearman (1904) tarafından önerilenler bu yapıdaki analizler KFA olarak sınıflandırılmıştır. KFA 1940 yılında Lawley (1940) tarafından geliştirilmiştir. KFA, değişkenler arasındaki bağımlılık yapısının yok edilmesi, boyut indirgeme (değişken sayısını azaltmak, değişkenleri sınıflamak) amacıyla ve başka analizler için veri hazırlama tekniği olarak kullanılan çok değişkenli istatistiksel analiz tekniklerinden biridir (Tatlıdil, 1996).

Örnekleme araştırmalarında kitle hakkındaki bilgiler ve araştırma değişkeniyle ilişkili olduğu belirlenen yardımcı değişkenler kullanılarak etkin tahminler yapılmaya çalışılır. Regresyon tahmini araştırma (bağımlı) değişkeniyle ilişkili yardımcı (bağımsız) değişken bilgisine dayalı istatistiksel tahminin doğruluğunu arttırmak amacıyla tasarlanmıştır (Cochran, 1953). Regresyon tahmini iyi etkinliğe sahip tahminler yapılması amacıyla ilgilenilen değişkenle ilişkili yardımcı değişken bilgisini kullanarak çeşitli uygulamalarda nedensel kanıtları elde etmede yararlanılan bir yöntemdir (Fuller, 2002). Çalışmada çok değişkenli regresyon analizi, birden fazla sayıda bağımlı değişken Y_1, Y_2, \dots, Y_k , $k > 1$ ile bir veya birden fazla sayıda bağımsız değişken X_1, X_2, \dots, X_r , $r \geq 1$ arasındaki sebep sonuç ilişkisini matematiksel model olarak belirlendiği yöntem kullanılmıştır.

Çalışmadan elde edilen verilerin analiz yöntemleriyle değerlendirilmesinde istatistiksel yazılımlardan IBM SPSS Statistics 24 ve R programından yararlanılmıştır.

4.3. Örneklem Süreci

Olasılık veya olasılık olmayan bir örneklem yönteminin belirli bir uygulamaya uygun olup olmadığı, örneklemin amaçlarına ne kadar iyi hizmet ettiğine (amaca uygun belirlenmesine) (Biemer, 2010), erişilebilirlik, yorumlanabilirlik, kullanılan yüksek kalitede işlemlere (Valliant, 2018) bağlıdır. Olasılık olmayan örneklem yöntemleri, olasılık örneklem yöntemlerine kıyasla daha az zaman alıcı, daha az maliyetli ve birçok durumda uygulanmaya daha uygun olmaları nedeniyle özellikle pazar ve kamuoyu araştırmalarında oldukça sık kullanılmaktadır (Levy and Lemeshow, 1999). Çalışmada olasılık olmayan örneklem yöntemlerinden karar örneklemeyle sektörlere göre örneklem birimlerinin seçimi yapılacağına karar verilmiştir. Çalışmanın kitlesini T.C. Sanayi Bakanlığı'na bağlı Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı Kırıkkale Organize Sanayi bölgesinde yönetici olmayıp çalışan statüsünde görev yapanlar oluşturmuştur. Hedef kitlede toplam birim sayısı $N = 1800$ çalışandır. Çalışmada hedef kitledeki çalışanların sektörlere göre dağılımları ile ön test, pilot çalışma sürecinden edinilen bilgiler doğrultusunda örneklem birimlerinin araştırmanın konusu hakkındaki görüşlerinde homojen yapıda oldukları belirlenmiştir. Çalışmanın alan uygulaması 2019 yılı Mayıs ayında anket formlarını örneklem birimlerinin kendilerinin doldurması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

En az alınması gereken örneklem büyüklüğü n için faktör analizinde Kline (1979) ve Gorsuch (1983) en az 100, Guilford (1954) en az 200, Cattell (1978) en az 250 olmasını, Comrey ve Lee (1992) 100=zayıf, 200=orta, 300=iyi, 500=çok iyi, 1000 ve üzeri=mükemmel derecelendirme ölçeğini önermiştir (MacCallum et. al., 1999). Comrey ve Lee (1992) 500=çok iyi derecelenmesi dikkate alınmıştır. Çok değişkenli regresyon analizinde amaç model kurmaktır. Model kurma alan yazınına dayalı Comrey ve Lee (1992)'nin öneride bulunduğu 10:1 oranı dikkate alınmıştır. Çalışmada toplam değişken sayısı 49'dur. Dolayısıyla, $n = (49).(10) = 490$ olarak hesaplanır. $n = 490$ iken araştırma kapsamında yanıtlamama, kayıp veri, geçersiz anket formları ve aykırı gözlemler sorunlarıyla karşılaşılacağı düşüncesiyle hedef kitleyi en iyi temsil edebilmek amacıyla örneklem büyüklüğü $n = 580$ birimden oluşturulmuştur. Geçersiz anket formları ve aykırı gözlemler ayıklanarak analizlerin uygulanacağı nihai örneklem büyüklüğü $n = 507$ olmuştur.

4.4. Anket Formunu Oluşturan Ölçekler

Tasarlanan anket formunda araştırma konusuyla ilgili önceden geliştirilmiş ve geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçekler kullanılmıştır.

Örgütsel İletişim Ölçeği:

Çalışma kapsamında örgütsel iletişimi ölçmede Sumardi'nin (2015) çalışmasından Muchinsky (1974) ve Roberts ve O'Reilly (1974) dayalı 34 ifadeden ve yedi alt boyuttan oluşan örgütsel iletişim ölçeği kullanılmıştır.

Örgütsel Sessizlik Ölçeği:

Dyne, Ang ve Botero'in (2003) çalışan sessizliğini ölçmek için geliştirdiği örgütsel sessizlik ölçeğinde, yöneticilere çalışanlarının sessizlik davranışları hakkındaki görüşlerinin ölçme amacıyla yöneltilen 15 ifadeden ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Yapılan çalışma kapsamında Taşkıran'ın (2010) çalışmasında Dyne vd.'nin (2003) çalışan sessizliği ifadelerinin doğrudan çalışanlara yöneltilmiş biçimi olan örgütsel sessizlik ölçeğinden faydalanılmıştır.

Çalışmada katılımcıların örgütsel iletişim ve örgütsel sessizlik ifadelerine ne derece katılıp katılmadıklarına ilişkin 5 düzeyli alternatif cevap seçenekleri Likert türünde oluşturulmuştur. Alternatif cevap seçenekleri: 1: Hiç katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5:Kesinlikle Katılıyorum olmuştur.

4.5. Ön Test ve Pilot Çalışma Uygulaması

Anket formunun ve alan yönteminin küçük bir ölçekte denemesinin ön test yapılmasının faydalı olduğu belirlenmiştir (Cochran, 1953: 8). Ön testte anket formunun yeniden tasarımı, uygulama takvimi ve anketin uygulanma zamanı, veri toplama yönteminde anket formlarının yanıtlayıcıların kendilerinin doldurmasına karar verilmiştir. Böylece anket formunun geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Pilot çalışmada anket formu değerlendirilmesi ve ölçek yapılarının

güvenilirliklerinin tespit edilmesi 85 örneklem birimiyle gerçekleştirilmiştir. Cronbach α , ifadeler arasında ortak faktörlere yüklenebilen test varyansı oranını tahmini ve alt sınırını vererek homojenlik dayalı ortak faktör toplanmalarının bir göstergesidir (Cronbach, 1951). Tüm ölçeğin tutarlılığının değerlendirildiği güvenilirliğin bir ölçüsü olan Cronbach α için genel olarak kabul edilen alt sınır 0,70'dir (Robinson et. al., 1991, aktaran Hair vd., 2014). $0,80 \leq \text{Cronbach } \alpha \leq 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir ve $0,60 \leq \text{Cronbach } \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir bir ölçektir şeklinde değerlendirilir (Özdamar, 1999). Pilot çalışmada güvenilirlik analizi sonucu Cronbach α değeri, iletişim ölçeği için 0,852 ve sessizlik ölçeği için 0,790'dir. Bu nedenle, her bir bileşenin güvenilir olduğuna karar verilmiştir.

4.6. Çok Değişkenli Analiz Varsayımlarının İncelemesi

Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden çok değişkenli regresyon analizi ve faktör analizinde verilerin nicel yapıda; verilerin tek değişkenli ve çok değişkenli normal dağılımlı; değişkenler arası doğrusal ilişki olması temel varsayımları vardır. Çalışmada verilerde aykırı gözlem içerip içermediği kutu çizim grafiklerine ve Mahalanobis uzaklık ölçülerine dayalı araştırılmış ve uç değerler (extreme values) veriden çıkarılmıştır. Normallik, doğrusallık varsayımların sağlanmaması veya uç değerlerin olması durumlarında veride logaritmik, kare, karekök, ters, üstel gibi çeşitli dönüşümler yapılabilmektedir. Dönüşümlerin arkasındaki fikir dağılım problemlerini veya uç değerleri düzeltmek için tüm verilerin dönüştürülmesidir (Kish, 1965). Mardia (1974) çok değişkenli durumları için tek değişkenli çarpıklık ve basıklık ölçümlerini içeren t istatistiğinin bazı sağlamlık çalışmalarının belirli yönlerini genişleterek çok değişkenli çarpıklık ve basıklık ölçümlerini önermiştir. Çalışmada tek değişkenli normal dağılım varsayımının sağlanıp sağlanmadığı Kolmogrov-Smirnov testiyle, kutu, P-P ve histogram grafikleriyle ve tanımlayıcı istatistiklerden çarpıklık ve basıklık katsayılarıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Normal dağılım olmayan değişkenlerde $1/(6-Y_i)$ ve kare alma dönüşümleri uygulanmıştır. Dönüşüm yapılan veride tek değişkenli yaklaşık normallik varsayımı sağlanmasıyla çok değişkenli normal dağılımlı olma incelemesi Mardia (1974) testiyle verinin çok değişkenli normal dağılımlı olduğu belirlenmiştir. Çalışmada normal dağılımlı veride kayıp veri ve soru yanıtlamama düzeltmelerinde ortalama değer atama yöntemi uygulanmıştır.

4.7. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya katılan çalışanların demografik özelliklerinden katılımcıların %34,7'si kadın, %65,3'ü erkek çalışandır. %35,8'i 18-30, %11,8'i 31-40, %25,2'si 41-50, %19,1'i 51-60 ve %5,9'u da 61 ve üstü yaşadadır. %31,2'si ilkökul, %29,6'sı ortaokul, %17,9'u lise, %11,6'si ön lisans, %9,7'si de lisans ve lisansüstü eğitim durumuna sahiptir. %23,3'ü bir yıldan az, %25,2'si 1-5, %23,7'si 6-10, %15,4'ü 11-15 yıl ve %12,4'ü ise 15 yıldan fazla süredir çalışma hayatındadır. Çalışanların %16,4'ü 10001-20000, %17,9'u 2001-30000, %30,4'ü 3001-40000, %21,9'u 4001-50000 TL ve %13,4'ü 5000 TL'den fazla aylık geliri vardır.

Çalışmada anketin güvenilirliğini ölçmek üzere Cronbach alpha katsayılarından yararlanılmıştır. İletişim ölçeği güvenilirlik analizi sonucu Cronbach alpha değeri 0,975 ve sessizlik ölçeği için güvenilirlik analizi sonucu Cronbach alpha değeri 0,941 dir. Ölçeklerin güvenilirlikleri yüksek seviyede çıkmıştır. Bunun nedeni araştırma başlangıcı yapılan ön test ve pilot çalışmanın rolünün büyük olduğu düşünülmektedir.

Keşfedici faktör analizindeki (KFA) değişkenler arasındaki bağımlılık yapısının yok edilmesi, boyut indirgeme (değişken sayısını azaltmak, değişkenleri sınıflamak) amacıyla ve başka analizler için veri hazırlama tekniği olarak kullanılan çok değişkenli istatistiksel analiz tekniklerinden biridir (Tatlıdil, 1996). Çalışmada değişkenler arasındaki ilişki yapılarını belirlemek ve değişken indirgemek amacıyla KFA kullanılmıştır.

Çalışmada örgütsel iletişim ve örgütsel sessizlik ölçeği verilerine uygulanan KFA sonuçları ve KFA sonucu oluşan her bir faktör için güvenilirlik analizi Cronbach α değerleri sırasıyla Tablo 1 ve Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 1: Örgütsel iletişim ölçeği faktör analizi sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör yükü	Özdeğer	Varyans (%)	Cronbach α
Dikey-güvenli iletişim		9,051	12,635	0,837
Bu işyerinde tüm iletişim kanallarıyla üst yöneticilere ulaşılr.	0,816			
Ben ve iş arkadaşlarım yöneticimizden daima güvenilir bilgi alırız.	0,814			
Üst yönetimden gelen talimatlar açık ve tutarlıdır.	0,747			
Edindiğim bilgilerin pek çoğu yönetimden gelir.	0,742			
Amirlerim ve iş arkadaşlarım bana daima güvenilir bilgi verirler.	0,651			
Yatay-nüfuz iletişim		3,626	11,139	0,831
Diğer bölümlerdeki çalışanlarca paylaşılan bilgiler daima güvenilirdir ve işyerinin ilgilendiklerini yansıtır.	0,817			
Üst yönetimle bilgi düşünce paylaşmak için doğruca yöneticime gitmeliyim.	0,759			
Ben ve iş arkadaşlarım başarımız için önemli olan bilgileri daima paylaşılrız.	0,728			
Üst yöneticiler daima alt düzey çalışanlardan gelen işle ilgili haberlerine güvenlr.	0,660			
Bu işyerinde bilgi önemli kaynaktır.	0,629			
Doğru-memnuniyet iletişimi		2,305	10,371	0,894
Diğer bölümlerden edindiğim bilgi detaylı ve kesindir.	0,885			
Yöneticilerimden edindiğim bilgi detaylı ve kesindir.	0,872			
İletişimdeki bilgi paylaşımından memnunum.	0,763			
Amirlerim ve iş arkadaşlarımla her zaman yazılı iletişim kurmak isterim.	0,700			
Etkili-memnuniyet iletişimi		1,916	10,360	0,879
İletişimin akışından memnunum.	0,854			
İletişimin etkileşim sıklığından memnunum.	0,814			
Amirlerim ve iş arkadaşlarımla her zaman yüz yüze etkileşimde bulunmak isterim.	0,748			
Günlük kaynaklardan edindiğim bilgi detaylı ve kesindir.	0,729			
Güven-memnuniyet iletişimi		1,566	9,468	0,946
İletişimin güvenilirliğinden memnunum.	0,886			
Amirlerim ve iş arkadaşlarımla her zaman sanal ortamda iletişim kurmak isterim.	0,880			
İş arkadaşlarımdan edindiğim bilgi detaylı ve kesindir.	0,847			
İletişimde Kullanılan Kanalların Doğruluğu		1,371	9,288	0,946
Amirlerim ve iş arkadaşlarımla her zaman telefonla iletişim kurmak isterim.	0,894			
İletişim kanallarının etkinliğinden memnunum	0,883			
İdarecilerimden edindiğim bilgi detaylı ve kesindir.	0,860			
Güven-Nüfuz iletişim		1,246	7,179	0,784
Yöneticilerden aldığım bilgiyi iş arkadaşlarıma aktarırken rahat hissederim.	0,807			
İhtiyacım olan bilginin pek çoğunu resmi (iş raporu, mektup, vb.) kanallardan alırım.	0,755			
Diğer bölümlerden aldığımız bilgi tutarlı ve güvenilirdir.	0,674			
Yatay-doğruluk iletişim		1,148	6,210	0,721
Bu işyeri, daima açık iletişim kanallarını korumayı taahhüt eder.	0,723			
Üst yönetime düşüncelerimi kabul ettiririm.	0,593			
Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği ölçüsü değeri: KMO = 0,80 Bartlett küresellik testi ki-kare değeri = 12786.385 s.d. = 406 p = 0,00 Açıklanan toplam varyans (%) = 76,649				

Çalışmada örgütsel iletişim ölçeği için özdeğeri 1 üzerinde ve faktör yükü 0,50 üzeri olan faktör yüklerine dayalı 8 faktör olmuştur. KMO = 0,80 için 0,80'lerde, değerli yorumu yapılabilir. Bartlett küresellik testi önem düzeyi $p=0,00<0,05$ faktör analizinin veriler için faydalı, yaklaşık olarak çok değişkenli normal ve faktör analizi için kabul edilebilir olduğu yorumu yapılır. Temel bileşenler analizi uygulanarak varimax döndürme sonrası belirlenen 8 faktör toplam değişimin %76,65'ini açıklamaktadır. Tüm faktörler için Cronbach α kabul edilen alt sınır 0,70'in üzerinde belirlenmiştir. Belirlenen 8 faktör çalışmanın bağımsız değişkenleri olmuştur.

Tablo 2: Örgütsel sessizlik ölçeği faktör analizi sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör yükü	Özdeğer	Varyans (%)	Cronbach α
Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik		7.763	59.716	0,943
İş yeri içinde fark yaratabileceğime inanmadığım için iyileşme ile ilgili fikirlerimi ifade etmem.	0.875			
Beni ilgilendirmediğini düşündüğüm için, buradaki işlerin nasıl daha iyi yapılabileceği konusundaki fikirlerimi ifade etmem.	0.860			
Yöneticimin tepkisinden korktuğum için değişime yönelik fikirlerimi söylemem.	0.847			
Çalıştığım iş yerinde alınacak kararlara rıza gösteren biri olduğum için düşüncelerimi kendime saklarım.	0.830			
Çalıştığım iş yerinde sorunlara çözüm üretme konusunda düşüncelerimi kendime saklarım.	0.803			
Çalıştığım iş yerinde benimle ilgili olmadığı için, değişime yönelik yapılan öneriler hakkında konuşmada isteksizim.	0.786			
Yöneticimin tepkisinden korktuğum için işimle ilgili bilgileri başkasıyla paylaşmam.	0.723			
Koruma Amaçlı Sessizlik				
Çalıştığım iş yeri ve iş arkadaşlarımla ilgili gizli kalması gereken bilgileri en uygun şekilde muhafaza ederim.	0,893	1.851	14.237	
Çalıştığım iş yeri ve iş arkadaşlarıma yarar sağlamak için özel bilgileri kendime saklarım.	0,885			
Çalıştığım iş yerinin veya iş arkadaşlarımla sınırlarını söylemem konusunda başkalarından gelen baskılara direnirim.	0,773			
İş yerimde çalışmaya devam edebilmek için işle ilgili olumsuz durumları görmezden gelirim.	0,749			
İş yerimdeki devamlılığımı korumak için iyileştirmeye yönelik fikirlerimi ifade etmektan kaçınırım.	0,704			
Çalıştığım iş yeri ve iş arkadaşlarıma zarar verebilecek bilgileri açıklamayı reddederim.				
Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği ölçüsü değeri = 0,911 Bartlett küresellik testi ki-kare değeri=6167.509 s.d. = 78 p = 0,00 Açıklanan toplam varyans (%) = 73.954				

Örgütsel sessizlik ölçeği için özdeğeri 1 üzerinde ve faktör yükü 0,50 üzeri olan faktör yüklerine dayalı 2 faktör oluşmuştur. KMO = 0,80 için 0,80'lerde, değerli yorumu yapılabilir. Bartlett küresellik testi önem düzeyi $p=0,00<0,05$ faktör analizinin veriler için faydalı, yaklaşık olarak çok değişkenli normal ve faktör analizi için kabul edilebilir olduğu yorumu yapılır. Temel bileşenler analizi uygulanarak varimax döndürme sonrası belirlenen 2 faktör toplam değişimin %76,65'ini açıklamaktadır. Tüm faktörler için Cronbach α kabul edilen alt sınır 0,943'ün üzerinde belirlenmiştir. Belirlenen 2 faktör çalışmanın bağımlı değişkenleri olmuştur.

4.7.1. Korelasyon Analizi

Pearson ilişki katsayısı, iki değişken arasında doğrusal bir ilişki olduğunu varsayar (Pearson, 1896). Bağımlı değişkenler ile doğrusal yapıda ilişki olmadığı belirlenen değişkenler üzerinde doğrusallaştırılan dönüşümler uygulanmıştır. Y_1 : Kabullenici-korunma amaçlı sessizlikte X_8 : Yatay-

doğruluk iletişim değişkeninde üstel ve Y_2 : Koruma amaçlı sessizlikte X_3 : Doğru-memnuniyet iletişimi değişkeninde kare alma dönüşüm uygulanmıştır.

Korelasyon analizinde değişkenler:

Bağımlı değişkenler:

Y_1 : Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik

Y_2 : Koruma amaçlı sessizlik

Bağımsız değişkenler:

X_1 : Dikey-güvenli iletişim

X_2 : Yatay-nüfuz iletişim

X_3 : Doğru-memnuniyet iletişimi

X_4 : Etkili-memnuniyet iletişimi

X_5 : Güven-memnuniyet iletişimi

X_6 : İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu

X_7 : Güven-nüfuz iletişim

X_8 : Yatay-doğruluk iletişim

Tablo 3: Y_1 ve Y_2 bağımlı değişkenleri ile bağımsız değişkenler arası ilişki katsayısı değerleri

		X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8
Y_1	r	0,360*	0,346*	0,058	0,060	0,335*	0,058	0,075	-0,232*
	P	0,000	0,001	0,192	0,174	0,002	0,192	0,091	0,003
Y_2	r	0,022	0,043	0,674*	0,006	0,477*	0,179*	0,434*	-0,058
	P	0,616	0,330	0,000	0,896	0,000	0,000	0,000	0,196

*İlişkiler 0,05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Y_1 : Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik değişkeni ile X_1 : Dikey-güvenli iletişim, X_2 : Yatay-nüfuz iletişim, X_5 : Güven-memnuniyet iletişim değişkenleri arasında anlamlı ($p < \alpha = 0,05$) ve aynı yönlü (pozitif) ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak ölçeklerde, kabullenici-korunma amaçlı sessizlik faktöründe olumsuz ifade edilmiş cümleler ve iletişim faktörlerinde (dolayısıyla, Dikey-güvenli iletişim, Yatay-nüfuz iletişim, Güven-memnuniyet iletişim) olumlu ifade edilmiş cümleler vardır. Bu nedenle, iletişimin bu boyutları iyi yönde artarken kabullenici-korunma amaçlı sessizliğin düşeceği yorumu yapabiliriz. Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik değişkeni ile X_8 : Yatay-doğruluk iletişim arasında anlamlı ($p < \alpha = 0,05$) ve ters yönlü (negatif) ilişki olduğu belirlenmiştir. Yatay-doğruluk iletişim faktöründe “Bu işyeri, daima açık iletişim kanallarını korumayı taahhüt eder.” ve “Üst yönetime düşüncelerimi kabul ettiririm.” ifadelerine katılım düzeyi arttığında kabullenici-korunma amaçlı sessizliğin de artacağı yorumlanabilir. Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik ile Doğru-memnuniyet iletişimi, etkili-memnuniyet iletişimi, İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, Güven- nüfuz iletişim arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Koruma amaçlı sessizlik ile Doğru-memnuniyet iletişimi, Güven-memnuniyet iletişim, İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, Güven- nüfuz iletişim değişkenleri arasında anlamlı ($p < \alpha = 0,05$, yokluk hipotezi reddedilmiştir) ve aynı yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. İletişimin bu boyutları iyi yönde artarken koruma amaçlı sessizliğin artacağı yorumunu yapabiliriz (iki faktörde

de olumlu ifade edilmiş cümleler vardır). Koruma amaçlı sessizlik ile Dikey-güvenli iletişim, Yatay-nüfuz iletişim, etkili-memnuniyet iletişimi ve Yatay-doğruluk iletişim arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

4.7.2. Kabullenici-Korunma Amaçlı Sessizlik için Regresyon Model Tahmini

Dikey-güvenli iletişim, Yatay-nüfuz iletişim, Güven-memnuniyet iletişim, Yatay-doğruluk iletişim bağımsız değişkenlerinin Kabullenici-Korunma Amaçlı Sessizlik bağımlı değişkeni üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

Tablo 4: Y_1 : Kabullenici-Korunma Amaçlı Sessizlik ile Dikey-güvenli iletişim, Yatay-nüfuz iletişim, Güven-memnuniyet iletişim, Yatay-doğruluk iletişim arası çoklu regresyon analizi sonuçları

Bağımsız değişkenler	$\hat{\beta}$	t	p
Sabit	0,014	0,302	0,763
X_1 : Dikey-güvenli iletişim	0,191	2,840	0,005
X_2 : Yatay-nüfuz iletişim	0,157	2,343	0,019
X_5 : Güven-memnuniyet iletişim	0,207	6,666	0,000
X_8 : Yatay-doğruluk iletişim	-0,168	-2,953	0,004
$F = 42,875$, $p = 0,00$			
$R^2 = 0,381$ Durbin-Watson d = 1,92			

Varyans analizi sonucu $F = 42,875$ ve önem düzeyi $p=0,00 < \alpha=0,05$ olduğu en az bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Regresyon modelinin Y_1 : Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik değişkeni ile X_1 : Dikey-güvenli iletişim, X_2 : Yatay-nüfuz iletişim, X_5 : Güven-memnuniyet iletişim değişkenleri arası regresyon modelinin anlamlı olduğu söylenebilir. Regresyon modeli için açıklama miktarı $R^2 = 0,381$ olmuştur. Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik değişiminin %38,1'i modelde Dikey-güvenli iletişim, Yatay-nüfuz iletişim, Güven-memnuniyet iletişim tarafından açıklanabilmektedir. Regresyon analizi temel varsayımlardan biri hata terimleri arasında ilişki olmamasıdır. Hata terimleri arasında ilişki olması otokorelasyonun varlığını gösterir (Ünver ve Gamgam, 1996). Hata terimindeki otokorelasyonu belirlemede Durbin-Watson testi kullanılmaktadır. Durbin-Watson d istatistiği tablosundan $n=500$ ve bağımsız değişken sayısı 4 iken $d_U = 1,86523$ olarak belirlenir (Savin and White, 1977). Çalışmada $d_U = 1,86523 < d = 1,92 < 4 - d_U = 2,13477$ aralığında değer aldığı için otokorelasyon sorunu yoktur.

Regresyon model tahmini,

$$\hat{Y}_{1i} = 0,014 + 0,191X_{1i} + 0,157X_{2i} + 0,207X_{5i} - 0,168X_{8i}$$

Y_1 : Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik

X_1 : Dikey, güvenli iletişim

X_2 : Yatay, nüfuz iletişim

X_5 : Güven, memnuniyet iletişim

X_8 : Yatay, doğruluk iletişim

olarak belirlenir. Modeldeki Dikey, güvenli iletişim, Yatay, nüfuz iletişim, Güven, memnuniyet iletişim ve Yatay, doğruluk iletişim birlikte düşünüldüğünde, dikey-güvenli iletişim 1; yatay-nüfuz iletişim 1; güven-memnuniyet iletişim 1 ve yatay-doğruluk iletişim 1 değerini aldığımda Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik 0,41 olarak kestirimi yapılır. İletişim düşük olduğunda Kabullenici-korunma amaçlı sessizlikte düşük olmaktadır. Modelde iletişim boyutlarının hepsi için 5: "Kesinlikle

katılıyorum” değeri alması durumunda kabullenici-korunma amaçlı sessizlik kestirim değeri 1,949 \cong 2: “Katılmıyorum” olur. Örgütte iletişim yüksek olduğunda Kabullenici-korunma amaçlı sessizliğin düşük olduğu belirlenmiştir.

4.7.3. Koruma Amaçlı Sessizlik için Regresyon Model Tahmini

Çalışmada Y_2 : Koruma amaçlı sessizlik ile X_3 : Doğru-memnuniyet iletişimi, X_5 : Güven-memnuniyet iletişimi, X_6 : İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, X_7 : Güven-nüfuz iletişim arası çoklu doğrusal regresyon analizi çözümlenmeleri sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Koruma amaçlı sessizlik ile Doğru-memnuniyet iletişimi, Güven-memnuniyet iletişimi, İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, Güven-nüfuz iletişim arası çoklu regresyon analizi sonuçları

Bağımsız değişkenler	$\hat{\beta}$	t	p
Sabit	$2,105.10^{-16} \cong 0$	0,00	1,00
X_3 : Doğru-memnuniyet iletişimi	0,424	20,753	0,00
X_5 : Güven-memnuniyet iletişim	0,277	13,620	0,00
X_6 : İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu	0,108	6,472	0,00
X_7 : Güven-nüfuz iletişim	0,284	12,066	0,00
$F = 200,917$, $p = 0,00$			
$R^2 = 0,616$ Durbin-Watson $d = 2,085$			

Regresyon analizi modeli anlamlılığı testi varyans analiziyle yapılmıştır. Varyans analizi sonucu $F = 200,917$ ve önem düzeyi $p=0,00 < \alpha=0,05$ olduğu için en az bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Regresyon modelinin Koruma amaçlı sessizlik ile Doğru-memnuniyet iletişimi, Güven-memnuniyet iletişim, İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu ve Güven-nüfuz iletişim arası regresyon modelinin anlamlı olduğu söylenebilir. Bağımlı değişkendeki değişimin %61,6’sı modelde Doğru-memnuniyet iletişimi, Güven-memnuniyet iletişim, İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, Güven-nüfuz iletişim tarafından açıklanabilmektedir. $d_U = 1,86523 < d = 2,085 < 4 - d_U = 2,13477$ aralığında değer aldığı için otokorelasyon sorunu yoktur.

Regresyon model tahmini,

$$\hat{Y}_{2i} = 0,574 X_{3i} + 0,377 X_{5i} + 0,179 X_{6i} + 0,334 X_{7i}$$

Y_2 : Koruma amaçlı sessizlik

X_3 : Doğru-memnuniyet iletişimi

X_5 : Güvenli-memnuniyet iletişim

X_6 : İletişimde kullanılan kanalların doğruluğu

X_7 : Güven-nüfuz iletişim

olarak belirlenir.

Modeldeki dört değişken birlikte düşünöldüğünde, doğru, memnuniyet iletişimi 1; güvenli, memnuniyet iletişim 1; iletişimde kullanılan kanalların doğruluğu 1 ve güven, nüfuz iletişim 1 değerini aldığında koruma amaçlı sessizlik 1,093 \cong 1 olarak kestirimi yapılır. Modelde iletişim boyutlarının tümü için 5 değeri alması durumunda Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik kestirim

değeri $5,465 \approx 5$ olur. İletişimin dört boyutu ile koruma amaçlı sessizlik aynı yönlü ve doğru orantılı olarak değişim göstermektedir. İletişimi yüksek olan çalışanların koruma amaçlı sessizlik düzeyi yüksek olmaktadır yorumu yapılabilir. İletişimin boyutları olan doğru-memnuniyet iletişim, güvenli-memnuniyet iletişim, iletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, güven-nüfuz iletişimin ile koruma amaçlı sessizlik üzerinde olumlu etkisi tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Çalışmadan çeşitli bulgular elde edilmiştir. Yüzde dağılımları incelendiğinde çalışanların örgütsel iletişim ifadelerine olumsuz katılım oranının düşük ve çoğunluğunun olumlu katılma yönünde cevap verdiği belirlenmiştir. Sessizlik ifadelerinde kararsızım yanıtı en çok verilen cevap olmuştur. Örgütte kabullenici sessizliğin, korunma ve koruma amaçlı sessizliğe kıyasla daha fazla yaşandığı tespit edilmiştir. Çalışanların örgütsel iletişim için “Hiç katılmıyorum” ile “Katılmıyorum” olumsuz yanıt yüzdeleri %22’nin altında olurken “Katılıyorum” ile “kesinlikle katılıyorum” olumlu yanıt yüzdeleri %52,6’nın üzerinde olmuştur. Örgütte iletişim sorunu yaşayan oranının düşük olduğu söylenebilir. Buna göre örgüt içerisinde çalışanların hem ast ve üst ilişkilerinde hem de kendi aralarında iletişim kanallarını kullanırken zorlanmadığı söylenebilir.

Sessizlik ifadelerinde “Hiç katılmıyorum” ile “Katılmıyorum” olumsuz yanıt yüzdeleri %6,1-%30,2 arasında değişmiştir. “Katılıyorum” ile “kesinlikle katılıyorum” olumlu yanıt yüzdeleri %25,7 ile %42,2 arasında olmuştur. “Kararsızım” yanıtının diğer tüm yanıtlardan daha fazla verildiği yüzde dağılımlarından görülmektedir. Örgüt çalışanları kendilerini sessizlik boyutunda ifade ederken genellikle kararsız oldukları görülmektedir. Tıpkı sessizliğe neden olan faktörlerde olduğu gibi çalışan fikirlerini ifade ederken konuşma ya da konuşmama hususunda kararsız kaldığı gibi. Çalışanları sessizliğe yönlendiren nedenlere bakıldığında çalışanların çoğunluğu fikirlerinin önemsenmemesi, destek bulamaması, dışlanma korkusu gibi nedenlerden dolayı sessiz kalmayı tercih edebilmektedir. Bu da çalışanların kararsız yapıları ile ilişkilendirilebilir.

Örgütsel sessizlik ile etkili-memnuniyet iletişimi dışındaki tüm örgütsel iletişim faktörleri arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, koruma amaçlı sessizlik faktörü ile dikey-güvenli iletişim, yatay-nüfuz iletişim, etkili-memnuniyet iletişimi ve yatay-doğruluk iletişim faktörleri ilişkisiz bulunmuştur. Dikey-güvenli, yatay-nüfuz ve güven-memnuniyet iletişim faktör ifadelerine katılım düzeyi arttığında kabul edilen-korunma amaçlı sessizlik düşeceği bulgusuna ulaşılmıştır. Yatay-doğruluk iletişim faktör ifadelerine katılım düzeyi arttığında kabul edilen-korunma amaçlı sessizliğin de artacağı yorumlanmıştır. Doğru-memnuniyet iletişimi, güven-memnuniyet iletişim, iletişimde kullanılan kanalların doğruluğu, güven- nüfuz iletişim faktörlerine katılım düzeyi arttığında koruma amaçlı sessizliğin artacağı yorumlanmıştır.

Kabullenici-korunma amaçlı sessizlik üzerinde dikey-güvenli iletişim, yatay-nüfuz iletişim, güven-memnuniyet iletişim ve yatay-doğruluk iletişimin etkisi olduğu belirlenmiştir. Yatay-doğruluk iletişim ters yönde etkilemektedir. Yatay-doğruluk iletişimi oluşturan “Bu işyeri, daima açık iletişim kanallarını korumayı taahhüt eder.” ve “Üst yönetime düşüncelerimi kabul ettirim.” ifadelerine katılım arttığında kabullenici-korunma amaçlı sessizliğin düşeceği beklenir.

Koruma amaçlı sessizlik üzerinde doğru-memnuniyet iletişimi, güvenli-memnuniyet iletişim, iletişim kanalların doğruluğu ve güven-nüfuz iletişimin etkisi vardır ve aynı yönlüdür. İletişimi yüksek olan çalışanların koruma amaçlı sessizlik düzeyi yüksek olmaktadır yorumu yapılabilir.

Roberts ve O’Reilly’nin (1979) yaptığı araştırmada örgütsel iletişim sürecine katılan bireyler ve kendilerini izole eden bireyler karşılaştırıldığında, örgütsel iletişime kendisini kapatan ve izole eden çalışanların örgüt içerisinde daha az iletişim kurdukları, örgütsel sessizlik olarak ifade edilen bilgileri bilerek kendisine saklama eğiliminde buldukları ve daha düşük iletişim doyumunda olduklarını saptanmıştır. Örgütsel sessizlik örgütleri etkilediği kadar bireyleri de etkilemektedir. Sosyal bir varlık olarak ele alınan insan çevresi ile sürekli olarak iletişim kurmak zorundadır ve bu sayede sosyalleşebilmektedir. Fakat iletişim kanallarının kapalı tutulduğu örgütlerde çalışanların konuşmaları kendileri açısından risk teşkil ettiği için sessiz kalmaları sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle sessiz kalmayı tercih eden çalışanlarda iş devamsızlığı, işten ayrılma ve işe

karşı istenmeyen davranışlarda bulunma gibi hoşnut olmayan durumlar oluşturabilmektedir (Bagheri vd., 2012).

Ayduğ ve diğerleri (2017) tarafından öğretmenlerin örgütsel sessizlik görüşlerinin araştırıldığı çalışmalarında okulda iletişimin açık ve sağlıklı işlenmesini sağlayan okul yöneticilerinin atanmasıyla öğretmenlerin sessizlik davranışı göstermelerinin önlenebileceği belirlenmiştir.

Tecimen ve Kara'nın (2017) Ankara'da faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otellerden seçilen örnekleme yapılan çalışmasıyla örgütsel sessizlik ile iletişim arasında orta düzeyde ters yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir.

Saygılı (2018) araştırmasıyla Ankara'da havacılık bakım merkezlerinde görev yapan 324 çalışana uygulanan anket çalışmasıyla örgütsel iletişim ile örgütsel sessizlik arasında ters yönlü ilişki belirlenmiştir. Dikey iletişimin kabullenmiş sessizlik düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, savunma amaçlı sessizlik ve örgüt yararına sessizlik davranışında azalmaya neden olduğu belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalarla (Yeşilaydın vd., 2016), çalışanların örgütsel sessizliği üzerinde örgütsel iletişimin önemli etkileri olduğu ortaya konmuştur (Kılıç ve Saygılı, 2019). Kılıç ve Saygılı (2019) çalışmasında çalışanların örgütsel sessizliği ile örgütsel iletişimi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Bununla birlikte, çalışanların örgütsel iletişimi, kabullenici sessizliğini ve savunma amaçlı sessizliğini negatif yönde, örgüt yararına sessizliğini ise pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir.

Örgütsel sessizlik ile iletişim konulu çalışmaları incelendiğinde; sağlıklı ve etkili şekilde işleyen örgütsel iletişimin çalışanların sessiz kalma davranışlarını engellediği, çalışanları motive ettiği ve performanslarına olumlu yönde katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Örgütsel sessizliği yorumlarken sessizliğin koruma amaçlı boyutu örgüt yararı açısından olumlu yönde değerlendirilebilir. Dolayısıyla, alan yazında örgütsel sessizliğin bir sorun olduğu yönünde tanımlaması yapılacaksa eğer örgütsel sessizliğin tanım ve çerçevesinin araştırmacılar ve bilim insanları tarafından kabullenici sessizlik ve korunma amaçlı sessizlik çerçevesinde yapılması daha doğru olacaktır.

Örgütsel sessizliğin hâkim olduğu örgütlerde dikkat edilmesi gereken durumlardan birisi çalışma ortamıdır. Örgütlerde çalışanların görüş, fikir ve eleştirilerini çekinmeden beyan edebildiği, işle ilgili sorunları tartışabildiği, düşüncelerine önem verildiği ortamlar düzenlenirse çalışanların örgütsel sessizlik davranışı gösterme gereksinimi duymayacaklardır.

Örgütsel sessizliği gidermek için çalışan motivasyonuna önem verilmeli, öğrenmeyi ve konuşmayı destekleyen bir örgüt kültürünün benimsendiği, iletişim kanallarının açık olduğu güven ortamının sağlandığı örgütler oluşturmak önem taşımaktadır (Kurnaz ve Karatepe, 2018: 58).

Çalışma ortamının kültürel değerlerle çeşitlendirilmesi, herkesin duygu ve düşüncelerine önem verilmesi örgütlerin bir aile ortamı olarak algılanmasını sağlamaktadır. Örgüt içerisinde iletişim olanaklarının zenginleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi çalışanların itaatine dayanan kabullenici sessizliği ve çalışanların korkmasına neden olan ve korku temelli oluşan korunma amaçlı sessizliği azaltan faktörler arasında yer almaktadır (Vakola and Bouradas, 2005).

Çalışan sessizliği olması halinde iletişim problemleri ortaya çıkacak ve dolayısıyla örgütün tüm işleyişi zarar görebilecektir (Beheshtifar, Borhani ve Moghadam, 2012: 280, Aktaran: Yalçınsoy, 2017). Yöneticiler etkili iletişim yolları geliştirerek anlatmak istediklerini ve çalışanların kendilerine aktarmaya çalıştığı herhangi bir konu veya sorunu yanlış anlaşılmaya mahal vermeden iletebilirler. Etkili iletişim tüm çalışanların, yöneticilerin, hissedarların ve müşterilerin önem verdiği bir konudur. Örgütte etkili iletişim kanallarının olması çalışanın örgüte olan aidiyet ve bağlılığını arttıran temel unsurlardan biridir (Yiğit, 2018). Örgüt üyelerinin birbiriyle olan etkileşimi, bilgi paylaşımı, koordineli bir şekilde çalışması ve örgüt içi haberleşme unsurlarına dikkat edilmesi örgüt yararına olacaktır.

Çalışmanın sınırlılıkları şöyledir: Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesinde çalışan ve araştırmaya katılmayı kabul eden çalışanlarla sınırlandırılmış olması; çalışanların çeşitli nedenlerle

anket ifadelerini içtenlikle cevaplamamış olması olasılığı ve bulguların çalışmanın yapıldığı organize sanayi bölgesini temsil ediyor olmasıdır.

Yapılan araştırma sonucunda kabullenici sessizlik ve korunma amaçlı oluşumunu engelleyebilmek amacıyla şu önerilerde bulunulabilir:

- Çalışanların fikirlerini açık bir şekilde ifade edebilmeleri için cesaretlendirilmeleri ve uygun çalışma ortamları sunulması faydalı olacaktır.
- Örgüt içerisinde karşılaşılan sorunların çözümünde ya da yapılan herhangi bir işte fikri olan her çalışanın desteklenmesi ve çalışanların konuşmaları halinde olumsuz durumlarla karşılaşmayacakları iş ortamı oluşturulmasıyla örgütün işleyişine olumlu fayda sağlanabilecektir.
- Çalışanların örgüt içerisinde kullandıkları iletişim türleri sessizliğin oluşmasında ya da oluşmamasında rol aldığı düşünüldüğünde örgüt içi iletişime dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bazı zaman dilimlerinde örgüt içerisindeki iletişim kanallarının denetlenmesi, iletişim kanalları oluşturulması ve sorun olduğu düşünülen iletişim türlerinin yeniden yapılandırılması faydalı olacaktır.
- Örgüt içerisinde farklı birimlerin koordineli bir şekilde çalışmaları ve örgütün yararına olabilen bilgilerin eş zamanlı ve doğru bir şekilde aktarılması, çalışanların bildiklerini saklamamasına özellikle kabullenici ve korunma amaçlı sessizliğin giderilmesine veya en azından azaltılmasına yardımcı olacaktır.
- Örgütsel iletişim kanallarının çalışanların yararına düzenlenmesi ve sessizliğe neden olacak unsurların giderilmesi oldukça önemlidir. Etkili bir iletişim ortamının sağlanması, güvenli ve doğru bir iletişim şekliyle gerçekleştirilmesiyle kabullenici sessizlik ve korunma amaçlı sessizlik davranışlarının azaltılmaya çalışılabilir.

Koruma amaçlı sessizliğin artmasına sağlamada örgüte duyulan güven ortamının ve iletişimin artırılması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, H. ve Şimşek, E. (2015). Bireylerin Örgütsel Sessizlik Tutumlarında İş Doyumu ve Duygusal Tükenmişlik Algılarının Rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 205-230.
- Alkaya, A. 2003. *Anket Araştırmalarında Yanıtlamama ve Çift Örneklem Yöntemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ashford, S. J., Rothbard, N. P., Piderit, S. K. and Dutton, J. E. (1998). Out On a Limb: The Role of Context and Impression Management in Selling Gender-Equity Issues. *Administrative Science Quarterly*, 43(1), 23-57.
- Ayduğ, D., Himmetoğlu, B. ve Turhan, E. (2017). Öğretmenlerin Örgütsel Sessizliğe İlişkin Görüşlerinin Nitel Bir Araştırma ile İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1120-1143.
- Bagheri, G., Zarei R. and Aeen, M.N. (2012). Organizational Silence (Basic Concepts and Its Development Factors). *Ideal Type of Management*, 1(1), 47-58.
- Baker, K.A. (2002). *Communication, Chapter 13: Organizational Communication*. Managing Science as a Public Good: Overseeing Publicly – Funded Science, Retrieved December 20, 2018 from the <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.448.8283&rep=rep1&type=pdf>.
- Barry, B. (1974). Exit, Voice, and Loyalty. *British Journal of Political Science*, 4(January):79-107.
- Biemer, P. P. (2010). Total Survey Error Design, Implementation, and Evaluation. *Public Opinion Quarterly*, 74(5), 827-848.
- Cochran, W. G. (1953). *Sampling Techniques*, New York: John Wiley & Sons Inc.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient Alpha and The Internal Structure of Tests. *Psychometrika*, 31(1), 93-96.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 145-162.

- Çalışkan, A. ve Pekkan, N. Ü. (2017). Örgütsel Sessizliğin İş Performansına Etkisi: Etik İkliminin Aracılık Rolü. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Türk Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-19.
- Dilek, Y. ve Taşkiran, E. (2016). Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7 (13), 402-434.
- Durgut, M. ve Kâhya, C. (2015). Duygusal Emek ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki: Kamu İç Denetçileri Üzerinde Örnek Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 348-364.
- Dyne, L. V., Ang, S. and Botero I. C. (2003). Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1360-1392.
- Dyne, V. L. and LePine, J. A. (1998). Helping and Voice Extra-Role Behaviors: Evidence of Construct and Predictive Validity. *Academy of Management Journal*, 47(1), 108-119.
- Edmondson, A. C. (1999). Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams. *Administrative Science Quarterly*, 44(2), 350-383.
- Ekici, K. M. (2013). *İletişim*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Eren, E. (2003) *Yönetim organizasyon*, İstanbul: Beta Basım.
- Erigüç, G., Özer, Ö., Songur, C. ve Turaç, İ. S. (2014), Bir Devlet Hastanesinde Hemşirelerde Örgütsel Sessizlik Üzerine Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 61- 84.
- Fapohunda, T. M. (2016). Organizational Silence: Predictors and Consequences Among University Academic Staff. *International Journal for Research in Social Science and Humanities Research*, 2(1), 83-103.
- Fuller, W. A. (2002). Regression Estimation for Survey Samples. *Survey Methodology*, 28(1), 5-23.
- Greenbaum, H. (1974). Administer Voice. *The Academy of Management Journal*, 17(4), 739-754.
- Gülova, A. A. ve Demirsoy, Ö. (2012). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Ampirik Bir Araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 3(3), 49-76.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2014). *Multivariate Data Analysis*, New York: Pearson Education Limited.
- Harlos, K. (1998). *Organizational Injustice and Its Resistance Using Voice and Silence*. Unpublished PhD Thesis, University of British Columbia, Canada.
- Hirschman, A. O., (1972). *Exit, Voice, and Loyalty*. Cambridge: Harvard University Press.
- Holbrook, M. M. (2012). *Communication and Morale in Public Schools*, Unpublished Master Thesis, Master of Arts in Communication, University of Wisconsin, USA.
- Hymes, D. H. (1972). On Communicative Competence In Pride J. B. and Holmes J. (Ed.) *Sociolinguistics. Selected Readings* (p. 269-293), Harmondsworth: Penguin.
- Johnson, R. A. and Wichern, D. W. (1982). *Applied Multivariate Statistical Analysis*, London: Prentice Hall International.
- Kahveci, G. ve Demirtaş, Z. (2013). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerinin Örgütsel Sessizlik Algıları. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 50-64.
- Karadal, H. (2011) *Örgütsel Sessizlik Davranışı: Etkenleri ve Etkileri, Yönetimde Birey ve Örgüt Odaklı Davranışlar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kaygın, E. ve Atay, M. (2014). Mobbingin Örgütsel Güven ve Örgütsel Sessizliğe Etkisi - Kamu Kurumunda Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(2), 95- 113.
- Kılıç, T. ve Saygılı, İ. (2019). Örgütsel İletişimin Örgütsel Sessizliğe Etkileri: Havacılık Bakım Merkezlerinde Bir Uygulama, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 111-125.
- Kish, L. (1965). *Survey Sampling*. New York: John Wiley & Sons.
- Kolarska, L. and Aldrich, H. (1980). Exit, Voice, and Silence: Consumers' and Managers' Responses to Organizational Decline. *European Group for Organizational Studies*, 1(1), 41-58.

- Kraut, R. E., Robert, S. F., Robert, W. R. and Barbara, L. C. (1990). *Informal Communication in Organizations: Form, Function, and Technology*. Beverly Hills CA: Sage Publications.
- Kulualp, H. G. (2016). Çalışan Sessizliği İle Bazı Kişisel Ve Örgütsel Özellikler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(4), 745- 761.
- Kurnaz, S. ve Karatepe, S. (2018). Dönüştürücü Liderlik Tarzı ve Örgütsel Sessizlik İlişkisi: Kamu Kurumları Açısından Bir Değerlendirme, *Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* içinde (s. 53-64), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Levy, P. S. and Lemeshow, S. (1999). *Sampling of Populations: Methods and Applications*, New York: John Wiley & Sons Inc.
- MacCallum, R. C. and Widaman, K. F., Zhang, S. and Hong, S. (1999). Sample Size in Factor Analysis, *Psychometric Methods*, 14(1), 84–99.
- Mardia, K. V. (1974). Applications of Some Measures of Multivariate Skewness and Kurtosis in Testing Normality and Robustness Studies. *Sankhya: The Indian Journal of Statistics*, 36(2),115–128.
- Muchinsky, P. M. (1974). Organizational Communication: Relationships to Organizational Climate and Job Satisfaction. *The Academy of Management Journal*, 20(4), 592-607.
- Oaster, T. R. F. (1989). Number of Alternatives per Choice Point and Stability of Likert-Type Scales. *Perceptual and Motor Skills*, 68(2), 549–550.
- Oran, F. Ç. ve Akan, B. B. (2017). Örgütlerde Korku Kültürüne İlişkin Bir Model Önerisi. *V. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series*, (s. 627-639), Kırklareli.
- Örücü, E. ve Kambur, E. (2017). Otel Çalışanlarında Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Güven İlişkisi: Bandırma İlçesi Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1109-1123.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlarla İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özgen, I. ve Sürgevil, O. (2008). *Örgütsel Sessizlik Olgusu ve Turizm İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi*, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Pearson, K. (1896). Mathematical Contributions to the Theory of Evolution. III. Regression, Heredity, and Panmixia. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 187(0), 253–318.
- Pfeffer, J. (1977). *Power and Resource Allocation in Organizations, In New Directions in Organizational Behavior*, Chicago: St. Clair Press.
- Pinder, C. C. and Harlos, K. P. (2001). Employee Silence: Quiescence and Acquiescence as Responses to Perceived Injustice. Rowland, K. M. and Ferris, G. R. (Ed.), *Research in Personnel and Human Resources Management* (p. 331–69), New York: JAI Press.
- Quinn, R. E. and Spreitzer, G. M. (1997). The Road to Empowerment: Seven Questions Every Leader Should Consider. *Organizational Dynamics*, 26(2), 37-40.
- Rhee, J., Dedahanov, A. and Lee, D. (2014). Relationships Among Power Distance, Collectivism, Punishment, and Acquiescent, Defensive, or Prosocial Silence. *Social Behavior and Personality*, 42(5), 705-720.
- Roberts, K. H. and O'Reilly, C. A. (1974). Measuring Organizational Communication. *Journal of Applied Psychology*, 59(3) 321-326.
- Rusbult, C. E., Zembrodt, I. M. and Gunn, L. K. (1982). Exit, voice, loyalty, and neglect: Responses to dissatisfaction in romantic involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(1), 1230-1242.
- Samovar, L. A. (1998). *Communication between Cultures*, United States: Wadsworth Publishing Company.
- Savin, N. E. and White, K. J. (1977). The Durbin-Watson Test for Serial Correlation with Extreme Sample Sizes or Many Regressors. *Econometrica* 45(8), 1989-1996.
- Saygılı, İ. (2018). *Örgütsel İletişim ve Örgütsel Bağlılığın Örgütsel Sessizliğe Etkisi: Ankara'da Faaliyet Gösteren Havacılık Bakım Merkezlerinde Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Schlenker, B. R., and Weigold, M. F. (1989). Self-Identification and Accountability. In Giacalone R. A. and Rosenfeld P. (Ed.), *Impression Management in The Organization* (p. 21–43), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Spearman, C. (1904). The Proof and Measurement of Association Between Two Things. *American Journal of Psychology*, 15(1), 72-101.
- Sumanth, J. J., (2011). *Be Careful What You Ask for: How Highly Inclusive Leaders Diminish Upward Communication Quality*, Unpublished Doctoral Thesis, University of North Carolina, US.
- Sumardi, D. (2015). *The Impact of Servant Leadership and Organizational Communication On Employees' Job Satisfaction: Case of Public Services Government Organization*, Unpublished Master Thesis, Anadolu University Graduate School of Social Sciences, Eskişehir.
- Tannen, D. (1985). *Silence: Anything but Perspectives On Silence*. New Jersey: Ablex Publication.
- Tanrıverdi, H., Adıgüzel, O. ve Çiftçi, M. (2010). Sağlık Yöneticilerine Ait İletişim Becerilerinin Çalışan Performansına Etkileri: Kamu Hastanesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), 95-105.
- Taşkıran, E. (2010). *Liderlik Tarzının Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Adaletin Rolü ve Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tatlıdil, H. (1996). *Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*, Ankara: Cem Ofset.
- Tecimen, M. ve Kara, M. (2017). Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Sessizlik ve İşgören Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(15), 247-261.
- Ünver, Ö. ve Gamgam, H. (1996) *Uygulamalı İstatistik Yöntemler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Vakola, M. and Bouradas, D. (2005). Antecedents and Consequences of Organizational Silence: An Empirical Investigation. *Employee Relations*, 27(5), 441–458.
- Valliant, R., Dever, J. A. and Kreuter, F. (2018). *Practical Tools for Designing and Weighting Survey Samples*, New York: Springer.
- Wenger, E. (2000). Communities of Practice and Social Learning Systems. *Organization*, 7(2), 225-246.
- Vilani-Yavetz, I. and Rafaeli, A. (2003). Organizational Interactions: A Basic Skeleton with Spiritual Tissue In Giacalone R. A. and Jurkiewicz C. L. (Ed.), *Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance*, (p. 76-92). New York: M.E. Sharpe Publications.
- Yalçınsoy, A. (2017). Örgütsel Sessizlik ve Sonuçları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1),1-19.
- Yiğit, E. (2018). İç iletişim metotlarıyla çalışan bağlılığını artırmak, *Vibons Türkiye*, https://medium.com/@vibons_turkiye/iç-iletişim-metotlarıyla-çalışan-bağlılığını-artırmak-5c2514472e98 adresinden 30 Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The main purpose of this study is to determine the effect of organizational communication on organizational silence. Investigating the organizational communication effect on organizational silence of employees in the Kırıkkale organized industrial zone is one of the basis of the research.

Methodology

The aim of this study is to determine the effect of organizational communication on organizational silence. Individuals and members of the organization need to communicate with each other in order to fulfill their duties or to carry out their social functions within the organization (Kraut et al., 1990). Organizational communication refers to the harmony in the working environment with the communication established between all stakeholders within the organization. Organizational communication refers to the harmony in the working environment with the communication established among all stakeholders of the organization.

Why and in what consequences the person remains silent? (Harlos, 1998). According to Barry (1974), organizational silence represented not taking action, not participating, and doing nothing in response to dissatisfaction at the organization. As a fourth category, ignoring was added by Rusbult et. al. (1982). Kolarska and Aldrich (1980) gave the definition of “silence” instead of commitment for passive constructive behaviors such as being silently supportive and patient. Kolarska and Aldrich (1980) gave the definition of “silence instead of calling it passive constructive behaviors such as being quietly supportive and patient. Employees of the organization can avoid from expressing their opinions in their organization accepted, defending and protecting expressed as the dimensions of silence.

Organizational communication topic is presented in section 1 and organizational silence topic is presented in section 2. Section 3 includes survey includes the application which conducted at the Kırıkkale Organized Industrial Zone on employee and application findings and evaluations.

Findings (Results)

The research question was: Does organizational communication have an effect on organizational silence? In this framework the study hypothesis was “H1: Organizational communication has an effect on organizational silence”. The sample of the study consists of employees working in Kırıkkale Organized Industrial Zone in the year of 2019 and who agreed to participate in the study (population size $N = 1800$ sample size $n = 507$).

The questionnaire survey research method was used as data collection method. In the pre-test study, the questionnaire was redesigned, the application calendar, time schedule of survey application was decided and in the data collection method and it was decided that the questionnaires should be completed by the respondents themselves.

The questionnaire included the Turkish version of organizational communication scale proposed by Sumardi's (2015), organizational silence scale proposed by Dyne et. al. (2003) and demographic characteristics. According to the pilot study it was determined that the sample units are homogeneous in their opinions about the research subject. Sampling units were selected according to sectors by a nonprobability sampling method of judgment sampling. As a result of the reliability analysis in the pilot study, the Cronbach α value was 0.852 for the communication scale and 0.790 for the silence scale. Therefore, it has been decided that each component is reliable and that no statement is drawn. In the study, the mean value assignment method was used for the loss data and non-answer corrections in normal distributed data.

The sample size n was determined based on the literature of model establishment (the aim of the regression analysis is to establish a model). The 10: 1 ratio proposed by Comrey and Lee (1992) was taken into consideration as it was aimed to perform multivariate regression analysis. In variable reduction exploratory factor analysis was used. Multivariate regression analysis was used to determine the effect of organizational communication on organizational silence. According to the regression model estimation of acceptance-preventive silence; vertical-secure communication,

horizontal-penetration communication, trust-satisfaction communication, horizontal-accuracy communication has an effect on silence for accepting-protection purposes.

Conclusion and Discussion

According to the research results it was found that organizational communication has a significant effect on organizational silence. Vertical-secure communication, horizontal-penetration communication, trust-satisfaction communication, and horizontal-accuracy communication factors which are identified as a result of exploratory factor analysis had a significant effect on acquiescence-defensive silence. Among the factors determined as a result of exploratory factor analysis, correct-satisfaction communication, trust-satisfaction communication, accuracy of channels used in communication and trust-penetration communication factors have been found to have a significant effect on protective silence.

Evaluations were made within the scope of the study. When interpreting organizational silence, the protective dimension of silence can be evaluated positively for the benefit of the organization. Therefore, if the definition of organizational silence is a problem in the literature, it would be more appropriate for the definition and framework of organizational silence to be made within the framework of accepting silence and protection silence by researchers and scientists.

15. YÜZYILDA DÜNYA EKONOMİSİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ*

Araştırma Makalesi / Research Article

Develi, E.S. (2021). 15. Yüzyılda Dünya Ekonomisinin Genel Görünümü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 86-101.
DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.802933>

Geliş Tarihi: 30.09.2020
Kabul Tarihi: 31.01.2021
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Erdem Selman DEVELİ
İller Bankası A.Ş. Adana Bölge Müdürlüğü
esdeveli@hotmail.com
ORCID No: 0000-0003-2097-207X

ÖZ

Dünya ekonomisindeki hâkimiyet mücadelesi farklı yüzyıllarda farklı bölgelerin ön plana çıkmasına tanık olmuştur. Erken dönemlerden itibaren dünyanın en güçlü ekonomisi olma özelliğini taşıyan Asya, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Özellikle Portekiz ve İspanya'nın öncülüğünde gelişen Coğrafi Keşiflerin etkisiyle, bu yüzyılın sonlarına doğru hem Amerika'ya hem de Batı Afrika kıyılarından Hindistan ve Güneydoğu Asya'ya ulaşan Avrupa ise dünya ekonomisinin yeni merkezi olma yolunda hızla ilerlemiştir. Asya ile Avrupa'nın dışında bu dönemde ön plana çıkan diğer bölge ise Ortadoğu ve Osmanlı Coğrafyası'dır. Dünya ekonomisinin merkezi olma iddiası bulunmamakla birlikte her iki kıtayı birbirine bağlayan önemli ticaret yollarının merkezinde yer alan bu bölge, bu sayede sürekli canlı bir ekonomiye sahiptir. Bu çalışma, dünya ekonomisinin merkezinin Asya'dan Avrupa'ya kayacağına sinyallerini vermesi açısından önemli bir dönem olan 15. yüzyılda ekonomik anlamda ön plana çıkan bölgelerin incelenmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Ekonomisi, Dönüşüm, Asya, Avrupa, Osmanlı Coğrafyası.

THE GENERAL VIEW OF THE WORLD ECONOMY IN THE 15TH CENTURY

ABSTRACT

The struggle for domination in the world economy witnessed different regions coming to the fore in different centuries. Since the early ages, Asia, which had been the strongest economy in the world, started to lose this power gradually from the second half of the 15th century. Especially with the effect of the Geographical Discoveries led by Portugal and Spain, Europe reaching both America and from the West African coast to India and Southeast Asia towards the end of this century has rapidly progressed to become the new center of the world economy. Apart from Asia and Europe, the other region that came to the fore in this period were the Middle East and Ottoman Geography. Although it does not claim to be the center of the world economy, this region, which is located at the center of the important trade routes connecting both continents, in this way, has a constantly vibrant economy. This study aims to examine the economically prominent regions in the 15th century, which is an important period in signaling that the center of the world economy will shift from Asia to Europe.

Keywords: World Economy, Transformation, Asia, Europe, Ottoman Geography.

1. GİRİŞ

Amerika Kıtası'nın henüz keşfedilmediği 15. yüzyılın başlarında; Avrupa, Çin, Hindistan ve Ortadoğu olmak üzere başlıca dört büyük ekonominin varlığından bahsedilebilir (Harreld, 2016: 12). Avrupa için 16. yüzyılda yaşanan ekonomik gelişmelerin kökenleri 15. yüzyılda ve özellikle de ikinci yarısında aranmalıdır. Çünkü Kara Ölüm (Veba Salgını), Büyük Kıtık ve Küçük Buz Çağı'nın etkisiyle kıtayı bir bütün halinde ekonomik olarak sarsan 14. yüzyıl ile tamamen bir genişleme

* Bu çalışma, 16.07.2020 tarihinde Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı'nda kabul edilen "Dünya Ekonomisinde Ana Dönüşümler ve Gelecek: 1500 ve Sonrası" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

dönemi olan 16. yüzyıl arasında kalan 15. yüzyıl, Avrupa ekonomisi için yükselişin başladığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde sanayi, ticaret, sermaye ve tarımsal alanlarda yukarı yönlü bir ivme yakalayan Avrupa (Postan, 1939: 160-167) tüm bu gelişmelerin etkisiyle, ilerleyen yüzyıllarda dünya ekonomisinin bir numaralı aktörü haline gelmiştir. Çin ve Hindistan ise özellikle erken dönemlerde gerçekleştirdikleri teknolojik atılımlar ve uzak mesafe ticaretine verdikleri önem sayesinde 1400 yılında küresel ekonomideki toplam %55'lik payları ile bu dönemde en fazla gelişen iki ekonomi olarak ön plana çıkmışlardır (Broadberry vd., 2017).⁵

Batıda Avrupa, güneyde Afrika ve doğuda Hint Yarımadası ve Çin ile hem karayolu hem de denizyolu bağlantısı olan Ortadoğu, özellikle Asya ile Avrupa arasında yüzyıllardır devam eden ticari faaliyetlerin merkezî konumunda olması dolayısıyla güçlü bir ekonomik bölgedir (Harreld, 2016: 16). Bu bölge üzerinde yavaş yavaş söz sahibi olmaya başlayan ve sosyal yapısını fetih temeli üzerine oturtan Osmanlı Devleti ise (Sahillioğlu, 1989: 18) coğrafi konum avantajını iyi kullanarak 15. yüzyıl itibarıyla dünyayla daha çok bütünleşmiştir. Bu sayede uzak bölgeleri güvenli bir şekilde yakınlaştırmış ve dünya üzerinde birbirini tamamlayan iktisadi bir birliğin oluşmasına katkıda bulunmuştur (İnalçık, 1999: 77).

Ekonomik gücün bu dört bölge arasında eşit bir şekilde dağılmadığı 15. yüzyılın başlarında ana güç merkezleri Çin ve Hindistan iken, yüzyılın sonu ise bu süreçten en çok kazançlı çıkan Avrupalı güçlerin, dünyaya tamamen hâkim olacağı yeni bir dönemin habercisidir. Artık dünya ekonomisinin liderliği Asya'dan Batı Avrupa'ya kaymaya başlamıştır (Maddison, 2007: 17).

Bu çalışmanın genel ve özel olmak üzere iki önemli amacı bulunmaktadır. Çalışmanın genel amacı; dünya ekonomisinin merkezinin Asya'dan Avrupa'ya kayacağına sinyallerini vermesi açısından önemli bir dönem olan 15. yüzyılda, ekonomik anlamda ön plana çıkan bölgelerin incelenmesidir. Çalışmanın özel amacı ise; dünya ekonomisi tarihinde zaten sınırlı miktarda bulunan yerli literatürdeki eksiklerin giderilmesine ve bu alandaki çalışmaların artırılmasına yönelik bir katkı sunabilmektir. Bu doğrultuda çalışmanın giriş bölümünü takip eden ikinci bölümünde, Asya'nın güçlü ekonomilerinden bahsedilmiş ve özellikle Çin ekonomisinin yaşadığı güç kaybına değinilmiştir. Üçüncü bölümde, 15. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa ekonomisinin yaşadığı dönüşümde çok önemli bir paya sahip olan ve Portekiz ve İspanya'nın öncülüğünde gelişen Coğrafi Keşifler'den bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde ise Asya ile Avrupa arasındaki önemli ticaret yollarının merkezinde yer alan ve bu sayede son derece gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Ortadoğu ve Osmanlı Coğrafyası incelenmiştir.

2. ASYA EKONOMİSİ

15. yüzyıl, Ming Hanedanlığı döneminde Çin'in ekonomik anlamda giderek güçlendiği bir dönemdir. Bu dönem ayrıca Kara Ölüm'ün etkisinden kurtulan Avrupa ve Akdeniz ile olan ticari faaliyetlerin gelişmesiyle daha çok hareketlenen Güneydoğu Asya'da bir büyüme yüzyılıdır⁶ (Findlay ve O'Rourke, 2007: 125). Bu yüzyılda Asya Bölgesi'nde ekonomik güç Orta Asya, Japonya ve Güneydoğu Asya gibi farklı bölgelere dağılmış olsa da, bu dönemde özellikle Çin ve Hindistan hem dünya ekonomisinin hem de Asya'nın en önemli iki merkezî bölgesi olarak ön plana çıkmıştır (Frank, 1998: 127). Bu ekonomilerden Asya ile Orta Doğu, Anadolu ve Avrupa'yı birbirine bağlayan Orta Asya, Afrika'nın çevresinden dolaşarak Asya'ya ulaşan denizyolu keşfedilse bile önemi kaybolmayan bir bölgedir. Çünkü Afrika'nın etrafını dolaşan denizyolu güzergâhı, nakliye maliyetleri açısından karayolu ile yapılan sevkiyatlara göre çok daha masraflıdır⁷ (Menard, 1991: 249).

⁵ Günümüzde sürekli karşılaştırılan iki önemli güç bölgesi olan Çin ve Batı Avrupa'yı, 15. yüzyıl şartlarında da karşılaştırmak mümkündür. Buna göre 1400 yılında 72 milyonluk nüfusa ve 43,2 milyar dolarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'ya sahip olan Çin; 41,5 milyonluk nüfusa ve 28,1 milyar dolarlık GSYH'ye sahip olan Batı Avrupa'ya kıyasla çok daha güçlü bir ekonomi görünümündedir (Maddison, 2003: 249).

⁶ Güneydoğu Asya tarihinde 1400-1650 yılları arası "Ticaret Çağı" olarak anılmaktadır (Reid, 1993: 1-61).

⁷ Morris Rossabi de Orta Asya kervan ticaretinin bölge için son derece önemli olduğunu ve bu ticaretin 15. yüzyıl boyunca gerilemediğini, aksine gelişerek 17. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir (1990: 351-370). Niels Steensgaard ise bu yorumları destekler nitelikteki çalışmasında, kervanlar aracılığıyla Avrupa'ya ulaşan Asya mallarının, Ümit Burnu'nu dolaşarak getirilenlerden iki kat daha fazla olduğu tahmininde bulunmuştur (1972: 168).

13. yüzyıl kadar erken dönemlerde bile kayda değer ekonomik gelişmelere işaret eden verilerin olduğu Japonya ise, Asya'nın diğer bölgelerinin de dâhil olduğu dış ticaret ağında önemli bir konuma sahiptir. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Japonya'nın dış ticaret hacmi hızlı bir şekilde artmış ve böylece ticari bağlantıları Uzakdoğu'nun diğer bölgelerine, Malakka Boğazı'na kadar yayılmıştır (Sanderson, 1999: 153). Bu dönem aynı zamanda Japonya'nın, Çin kültüründen çok fazla etkilendiği ve iki ülke arasındaki ticaretin canlandığı bir dönemdir. Bu ticari canlanmayla bağlantılı olarak Japon limanları gelişme göstermiş ve Çin'in madeni paraları Japonya'da kullanılmaya başlanmıştır. Paranın kullanılması ile birlikte faizle borç alıp verme, parasal işlemler ve paranın özellikle bir sermaye olma unsuru ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu durum, sermaye yetersizliğinden dolayı sınırlı bir bütçeyle ticaret yapan küçük ölçekli tüccarların ekonomik açıdan canlanmasına neden olmuştur. Ayrıca 1450 yılına gelindiğinde tarımsal üretimdeki verimlilik önceki yüzyıllara göre %45 oranında artmış, endüstriyel gelişim hızlanmış, gemi yapımı ve deniz ticari taşımacılığında yeni teknikler kullanılmaya başlanmıştır (Küçükkalay, 2014: 365-366).

Ortaya çıkan tüm bu gelişmeler Japon ekonomisindeki Çin'in ağırlıklı konumunu gösterse de, aslında Japonya, bu dönemde Çin'in en ciddi rakiplerinden biridir (Frank, 1998: 105). Çin, 15. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren ekonomik ve ticari anlamda güç kaybederken, Japonya ise Uzak Doğu'da hem eski bağlantılarını daha da geliştirmiş hem de kendisine yeni pazarlar aramıştır. Çin'in nefesinin yavaş yavaş tükenmeye başladığı bu dönemde Asya'da büyük bir ekonomik boşluk oluşmuş ve Japonya bu boşluğu doldurmak için adeta koşmaya başlamıştır (Sanderson, 1999: 154).

15. yüzyılda dünyanın en üretken, en zengin ve ticari bakımdan en önemli bölgelerinden biri olan Güneydoğu Asya ise kuzeyde Çin ve Japonya, batıda Güney Asya ve doğuda Pasifik Okyanusu'nun bulunmasından dolayı, dünya ticareti açısından doğal bir kavşak ve buluşma noktası haline gelmiştir (Frank, 1998: 93-96). 11. yüzyıldan başlayarak, 19. yüzyıldaki "Sanayi Çağı"na kadar yaklaşık olarak 800 yıllık dönemde dünya ticaretinin Güneydoğu Asya'dan gelen baharatın azalıp çoğalmasıyla kontrol edildiği dikkate alındığında (Tarling, 1992: 183), hem Burma, Siyam ve Vietnam gibi anakara hem de Endonezya, Java ve Malakka gibi adalar üzerinden gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin büyük bölümü, aslında Avrupalıların bölgeye ulaşmasından çok önce ortaya çıkmıştır (Reid, 1993: 10). Bu ekonomilerden özellikle Endonezya ve Malakka ise Güneydoğu Asya ticaretinin en canlı olduğu bölgelerdir. Arun Das Gupta, 15. yüzyıldaki Endonezya ve yakın çevresindeki durumu şöyle açıklamaktadır (1987: 243-244):

Ticaret aslında genel olarak Java'dan gelen pirincin Endonezya Takımadaları arasında doğu ile batı doğrultusunda her yere taşınan bir ürün alışverişi biçiminde gerçekleşiyordu. Endonezya ticaretinin en temel özelliği iki ana ürün olan biber ve baharatın takımadaların iki ucunda yer almasıydı. Biber; Malaya, Sumatra, Borneo ve Java'nın batısında üretiliyordu. Baharat ise (karanfil, muskat ve küçük hindistan cevizi kabuğu) sadece doğudaki Maluku ve Banda Adaları'nda bulunuyordu. Java; tuz, tuzlanmış balık, pirinç ve çeşitli gıda maddelerinin yanı sıra bir miktar iplik, pamuk ve tekstil ürünleri üretiliyordu... Pirinç ve Java'da üretilen diğer ürünler, Javalı tüccarlar ve gemiciler tarafından, biber ve diğer ithal ürünlerle değiştirilmek üzere Sumatra'ya götürülüyordu. Biber Java'ya ve baharat üretilen adalarındaki büyük talep gören pamuklu ürünleriyle değiştirilmek amacıyla daha uzaktaki Bali'ye ihraç ediliyordu. Tüm bu ticari faaliyetlerin sonunda Javalılar, Maluku ve Banda Adaları'na dönerken yanlarına pirinç ve diğer Java ürünleri, Bali'de üretilen kıyafetler, Hindistan tekstil ürünleri ile Çin porseleni, ipeği ve az miktarda madeni para alıyorlardı... Endonezya'nın ticaretinde en belirgin özelliği hem adalar arası, hem de uluslararası ticaretin birbiriyle iç içe olmasıydı... Bu ticarete ön plana çıkan faktörler ise Java'nın Baharat Adaları'na giden ana güzergâhtaki konumu, Çin'in Endonezya ile olan ticareti ve Avrupalıların baharat talebidir.

Endonezya'nın dışında Güneydoğu Asya'nın bir diğer önemli bölgesi 15. yüzyılda dünyanın dört bir tarafından gelen tüccarlara limanlarını açık tutarak altın çağını yaşayan Malakka'dır. 1511 yılında Portekizlilerce ele geçirilene kadar 100.000 ile 200.000 arasında bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilen Malakka, 15. yüzyıl başlarında Güneydoğu Asya'nın hem en büyük şehri hem de en

önemli ticaret merkezi haline gelmiştir. Doğu-batı ticaretinin, özellikle porselen, kumaş ve gümüş karşılığında baharat ticaretinin genişlemesi, iki önemli ticaret bölgesi olan Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi'ni birbirine bağlayan Güneydoğu Asya'nın en önemli ticaret merkezi olarak Malakka'nın ortaya çıkmasını ve büyümesini sağlamıştır (Thomaz, 1993: 71; Findlay ve O'Rourke, 2007: 134-135). Özellikle Çin'e ait çoğu nakliye gemisinin Malakka'yı bir dönüş noktası olarak kullanması, bu bölgeyi dünyanın en büyük baharat merkezi haline getirmiş ve bu baharatın büyük bölümü Çin'e ihraç edilmiştir. Malakka aynı zamanda, Hint tekstil ürünlerinin Güneydoğu Asya'ya ve Manila üzerinden Amerika Kıtası'na gönderildiği bir dağıtım merkezi görevini de yerine getirmiştir (Frank, 1998: 99).

Asya'nın diğer bir önemli ekonomik bölgesi olan Hindistan'da ise Goa, Kalikut, Kolombo, Madras ve Masulipatam gibi önemli liman şehirleri sayesinde (Das Gupta ve Pearson, 1987: 13) hem kendi iç bölgeleriyle hem de kervanlar aracılığıyla Orta Asya'nın bazı uzak bölgeleriyle ticaret yapıyordu (Frank, 1998: 88). Bu sebeptendir ki Kirti N. Chaudhuri, karadan yapılan Orta Asya kervan ticareti ile Avrasya'nın kıta-aşırı deniz ticaretini birbirlerinin tamamlayıcı ögesi olarak değerlendirir (1985: 172; 1990: 140). Bunun dışında Hindistan, daha verimli ve daha düşük maliyetli pamuklu tekstil üretimine ve ihraç ettiği bibere bağlı olarak Avrupa ve Batı Asya ile yaptığı ticarete, ticaret fazlasına sahip olan taraftır. Bu ürünlerin dışında pirinç, bakliyat ve bitkisel yağ gibi gıda maddeleri hem Basra Körfezi ve Kızıldeniz'in önemli limanlarına ulaştırılıyor, hem de Güneydoğu Asya'nın neredeyse her bölgesine ihraç ediliyordu. Hindistan bu ticaret karşılığında Batı Asya ve Avrupa'dan çok büyük miktarlarda gümüş ve bir miktar da altın elde ediyordu. Ayrıca Hindistan, Güneydoğu Asya ve Çin'e pamuklu dokuma ürünleri ihraç ediyor, karşılığında Güneydoğu Asya'dan baharat, Çin'den ise ipek, porselen ve seramik satın alıyordu. Ancak Hindistan, Güneydoğu Asya ile arasındaki ticarete sürekli açık veriyor ve bu açığı kapatmak için bu bölgeye özellikle de Çin'e, aldığı gümüşü yeniden ihraç ediyordu (Frank, 1998: 88).

15. yüzyılın başlarında Asya'nın en güçlü ekonomisi olan Çin; üretim, nüfus ve ticaret gibi alanlarda çok ciddi ilerlemeler kaydetmiş ve bu sayede diğer bölgelerle arasındaki farkı giderek açmaya başlamıştır. Çin'in bu konuma yükselmesinde temel olarak iki faktörün etkili olduğu belirtilebilir. Bu faktörlerden birincisi, üretim ve dolayısıyla ihracat alanında Çin'in dünya genelinde sahip olduğu ekonomik üstünlüktür (Frank, 1998: 111). Çin'e bu üstünlüğü getiren en önemli ihraç ürünleri ise üçe ayrılmaktadır; kıymetli madenler, tekstil ürünleri ve son olarak da porselen ve seramik gibi ürünler. Kıymetli madenler arasında önemli bir refah göstergesi olarak kabul edilen altın; Japonya, Hindistan ve Filipinler'e ihraç ediliyordu. Pamuk ve ipek gibi tekstil ürünlerine ise Asya'dan (Japonya, Manila ve Hindistan), Avrupa'dan ve Manila-Makao ticaret hattı bağlantısıyla Amerika'dan giderek artan bir talep vardı (Souza, 1986: 5; Flynn and Giraldez, 1996: 54).

Giovanni Botero, Çin ipeğine olan bu talep dolayısıyla ihracatın da inanılmayacak kadar fazla miktarlarda olduğunu belirtmiştir. Buna göre yüz binlerce kilo ağırlığındaki ipek her yıl Portekiz Hint Adaları'na, on beş gemi dolusu ipek Filipinler'e gönderiliyordu. Japonya'ya giden ipeğin miktarı ise tahmin edilemez boyutlardaydı (Aktaran; Adshead, 1988: 217). Porselen ve seramik alanında ise Çin adeta rakipsizdi. Üretilen seramiğin %80'inden fazlası Asya'ya, hacim olarak %16 ancak maddi olarak %50 düzeyindeki yüksek kaliteli kısmıysa Avrupa'ya satılıyordu (Frank, 1998: 112).

Çin ekonomisinin gelişmesinde etkili olan ikinci faktörse, dünya gümüş üretiminde Çin'in yerine getirdiği nihai "havuz" işlevidir. Aslında bu iki faktör birbiriyle bağlantılıdır. Çünkü bu yüzyılda tam bir ticaret merkezi haline gelen Çin'in rakipsiz üretimi ve ipek, porselen ve diğer seramik ürünlerinin ihracatı, yabancıların genelde gümüşle yaptıkları ödeme ile gerçekleşiyordu. Bu dönemde küresel ticaretin gelişmesinde gümüşün son derece önemli bir rol oynadığının farkında olan Çin, dünyanın en büyük gümüş ithalatçısı konumundaydı. Bu ihtiyacının büyük bir kısmını ise Avrupa, Batı Asya, Hindistan, Güneydoğu Asya, Orta Asya ve Japonya'dan karşılıyordu⁸ (Frank, 1998: 111). Ülkeye bu kadar çok miktarda "beyaz metal" girmesi dünyanın en büyük ekonomisini adeta fethetse de, aslında Çin'in parasal açıdan da buna ihtiyacı vardı. Çünkü Çin'in kâğıt para

⁸ Çin, yüzyıllar boyunca bu kadar çok gümüş ithal etmesinden dolayı bir *elektrikli süpürgeye* veya *vakum pompasına* benzetilmiştir (Flynn and Giraldez, 1995: 207).

sistemi 14. yüzyılda bir krize uğramış ve 15. yüzyılın ortalarında ise neredeyse çökmüştür. Dolayısıyla gümüş ithalatı sayesinde bu sisteme istikrarlı bir ikame sağlanmıştır (Flynn ve Giraldez, 1994: 71-84).

Aslında Çin'in bu dönemde Asya'dan başlayarak dünyanın diğer bölgelerine kadar uzanan ticari faaliyetlerde bulunmasında etkili olan en önemli faktörlerden birisi, kültür ve teknoloji alanında erken dönemlerde meydana gelen gelişmelerdir. Yeri değiştirilebilir harflerle yapılan matbaacılık Çin'de daha 11. yüzyılda ortaya çıkmış, bu sayede kısa süre içerisinde çok sayıda kitap yazılmış ve erken dönemlerden itibaren çok büyük kütüphaneler kurmuşlardır (Kennedy, 1988: 6). Bu doğrultuda ahşap kalıp basımının, dünyanın diğer bölgelerinden beş yüzyıl önce Çin'de keşfedilip kullanılmış olması son derece önemlidir (Frank, 1998: 200).

Çin'in son derece bereketli ovalarını birbirine bağlayan kanal sistemlerinde ortaya çıkan gelişmeler de bu bölgeyi önemli kılan faktörlerdendir. Hem şehirlerin hem de ordunun tahıl ürünleri ihtiyacının karşılandığı bu kanallarda tekneler aracılığıyla taşınan tahıl miktarının 11. yüzyılda yaklaşık olarak yıllık 400.000 tona ulaştığı tahmin edilmektedir (Pacey, 1990: 6). Yine 11. yüzyıl gibi erken dönemlerde gelişen Çin demir sanayisi de, sonraki dönemlerde ülkenin çok daha güçlü olmasına katkı sağlaması açısından önemli bir sektördür. Silah yapımı, tarım aletleri ve daha birçok farklı alanda kullanılan demir, 806 yılında yıllık ortalama 13.500 ton üretilirken, 1078 yılına gelindiğinde ise üretim miktarının 125.000 tona çıktığı tahmin edilmektedir (McNeill, 1983: 27). Bu üretim miktarı, yedi yüzyıl sonra Sanayi Devrimi'nin ilk aşamalarında İngiliz demir üretiminden çok daha fazladır (Kennedy, 1988: 6).

Bunların dışında Çin, askerî alanlarda da gelişimini hızlı bir şekilde sürdürmüş ve hem bronz hem de demirden top üretim teknolojisi, 1300'lü yıllarda Avrupa'da yaygınlaşmadan çok önce, Çin'de büyük bir ilerleme kaydetmiştir (Parker, 1991: 185). Top teknolojisindeki gelişme ile paralel bir şekilde ilerleyen barut ve dolayısıyla da barutlu silahların kullanımı, Orta Çağ döneminde Çin'in en önemli başarılarından biriyken (Needham, 1981: 27), Avrupalılar ise barutu ancak 13. yüzyılın sonlarında askerî amaçlı kullanabilmişlerdir. Çinliler ayrıca yaklaşık elli adet fişeğe sahip roketler geliştirip kullanmışlar ve başlangıçta sabit olan roket fırlatma düzeneklerini zamanla hareket edebilir hale getirmişlerdir (Frank, 1998: 196).

Tüm bu teknolojik ilerlemeler aslında denizcilik sektörünü etkileyerek, Çinlilerin uzak mesafe ticaretine başlamalarını ve böylece deniz aşırı bölgeleri keşfetmelerini sağlamıştır. Her ne kadar gemi yapımı 16. yüzyıl Avrupası için ileri teknoloji gerektiren sanayi dallarından biri olarak değerlendirilse de (Pacey, 1990: 72), Çin'in önceki yüzyıllarda Avrupa'dan çok daha ileri düzeyde gemilere sahip olduğu bilinmektedir. Mesela 1420 yılında Ming donanmasının kayıtlarında aralarında uzun mesafeli seferler için tasarlanmış 250 tane gemi ve 400 tane geniş yüzücü tahkimat olmak üzere toplam 1350 tane savaş gemisinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Böyle bir deniz gücünün yanı sıra Japonya, Kore, Güneydoğu Asya ve Doğu Afrika'yla ticaret yapan ve özel kişilerce işletilen pek çok gemi bulunuyordu (Kennedy, 1988: 6).

Gemi teknolojisindeki bu gelişmeler, Çin'in 15. yüzyılda daha çok uzak mesafe ticaretine yönelmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Çin'in en önemli resmi deniz aşırı seferleri, 1405-1433 yılları arasında Amiral Zheng He tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk uzak mesafeli deniz seferine 1405-1407 yılları arasında 317 gemi ve subaylar, askerler, denizciler, tercümanlar, memurlar ve tekne tamir ve bakımından sorumlu ustalardan oluşan toplam 27.870 kişi ile çıkan Zheng He, yedinci ve son seferine ise 1431-1433 yılları arasında çıkmıştır. Güneydoğu Asya, Hindistan, Arap Yarımadası ve Doğu Afrika'daki toplam 37 ülkenin önemli şehir ve limanlarına yapılan bu yolculuklar sayesinde Çin, deniz gücü ile birlikte ticaret ağını da sınırlarının ötesine taşımıştır. Donanmanın koruması altında gelişen deniz ticareti sayesinde Çin'in ihraç mallarının ulaştığı her yerde nüfuzunun giderek artması, Çin'i bu dönemde dünyanın tartışmasız en güçlü ekonomisi konumuna yükseltmiştir (Stuart-Fox, 2003: 82-85).

Ming Hanedanı, Zheng He'nin son deniz seferinden döndüğü yıl olan 1433'ten sonra deniz aşırı seferlere sırtını çevirmiş ve dış ticarete geniş yasaklamalar ve düzenlemeler getirmiştir. Deniz aşırı yerlere açılmayı çekici kılan tüm imkânlarla rağmen Çin, dünyaya arkasını dönmeye karar vermiştir. Bu kararın alınmasında kuzey sınırından gelen Moğol tehdidi etkili olsa da, Çin'in geri

çekilmesindeki kilit unsur, Konfüçyüsçü bürokrasinin tutuculuğudur. Bu doğrultuda kanalların yok olmasına izin verilmiş, ordu periyodik olarak yeni ekipmanlardan yoksun bırakılmış, astronomi saatleri ihmal edilmiş, balıkçılık yasaklanmış, kâğıt para kullanımına son verilmiş ve demir fabrikaları zamanla yok olmuştur. Aynı şekilde bu dönemde dünya ekonomisinin zirvesinde yer alan Çin'in bu konuma yükselmesinde etkili olan en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilen deniz aşırı ticaretin yasaklanması da Çin'i önceki dönemlerden çok daha kapalı hale getirmiştir (Kennedy, 1988: 7-8; Findlay ve O'Rourke, 2007: 139-140).

Böylece Konfüçyüs geleneğine bağlı kalarak içe kapanmayı tercih eden ve bu nedenle özellikle 15. yüzyılın ilk dönemlerinde yakaladığı ivmeyi kaybeden Çin, kurmuş olduğu sistem sayesinde yine de bu dönemin en güçlü ekonomisidir. Merkezinde Çin'in bulunduğu ve Hindistan, İslam ülkeleri ve Avrupa'nın bölgeler arası ticarete daha çok çevre vazifesini gördüğü bu sistem sayesinde uluslararası ticaretin gidişatını Avrupa değil hâlâ Asya belirliyordu (Hamashita, 1994: 97; Findlay ve O'Rourke, 2007: 141).

3. AVRUPA EKONOMİSİ

Avrupa'da feodal üretim tarzı çerçevesinde yaklaşık olarak 1150-1300 yılları arasında aynı anda demografik, ticari ve coğrafi olarak bir genişleme yaşanmıştır. 1300'den 1450'ye kadarki dönemde ise hastalıklar, savaşlar, kıtlık ve ölüm gibi arka arkaya yaşanan şoklar daha önce genişleyen unsurlarda bir daralma ortaya çıkarmıştır. Wallerstein'a göre optimal üretim seviyesine ulaşıldığı için bu daralma kaçınılmazdır ve Avrupa'yı bu yıkımdan ve durağanlıktan kurtaracak olan tek şey paylaşılan ekonomik pastayı büyütme. Bu amaç doğrultusunda tekrar canlanmak isteyen Avrupa, 15. yüzyıldan itibaren nüfus yoğunluğunu çoğaltıp, sahip olduğu toprakları genişleterek kendi payını artırmaya çalışmıştır (1974: 24-37). Bu çabaların bir sonucu olarak da 1450 yılından sonra Avrupa ekonomisinde tekrar bir iyileşmenin başladığı görülmektedir (Braudel, 1983: 135).

15. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren iklim bozulmaları, Büyük Kıtlık ve özellikle de Kara Ölümün etkisinin yavaş yavaş azalması ile birlikte nüfus giderek artmaya başlamıştır. 1300 yılında 53 milyon olan Batı Avrupa nüfusunun (Britanya Adaları, Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya, Almanya, Hollanda, Danimarka, Norveç ve İsveç) 1700 yılında 70 milyona çıktığı tahmin edilmektedir.⁹ 1300-1450 yılları arasında yaşanan problemlerle birlikte nüfustaki azalma dikkate alındığında, bu 17 milyonluk artışın genel olarak 1450 yılından sonra gerçekleştiği belirtilebilir. Sadece rakamsal bir artıştan ziyade tarım ve sanayi sektörleri için yeni emek ve üretilen mallar için yeni pazarlar olarak da değerlendirilen bu nüfus artışı, aynı zamanda önemli bir ekonomik kazanımdır (Clough ve Cole, 1954: 178). Çünkü ortaya çıkan sosyo-ekonomik problemlerle bağlantılı olarak 1350 ile 1450 yılları arasında uygulanan geleneksel toprak kontrolleri ve sınırlı gıda arzı, hane büyüklüğünü ve tüketimi kısıtlamıştır. 1450 yılından sonra ise yavaş yavaş toparlanmaya başlayan Avrupa önceki dönemlerde var olan tüketim baskısını aşarak, tüketiciliğin yükselişi olarak nitelendirilen bir trendi yeniden teşvik etmiştir (Epstein, 2014: 241-248).

Nüfus ve dolayısıyla tüketim talebinin giderek artması ile birlikte öncelikli olarak Avrupa sınırları içerisindeki ticari hayatta bir canlanma ortaya çıkmıştır. Orta Çağ Avrupası'nın güçlü İtalyan şehir devletleri, Kuzey Avrupa ve İber Yarımadası arasında kara ve deniz yolu bağlantısının kurulması, güçlü ticari faaliyetleri de beraberinde getirmiştir. Bu gelişme ile birlikte daha önceki yüzyıllarda belli bölgelerde kurulan fuarlarda yoğunlaşan ticaret ve finans; Anvers, Amsterdam, Londra, Lyon, Lizbon, Augsburg, Cenevre ve Bristol gibi şehirleri ön plana çıkartmıştır. Ticari merkezlerin çoğalması ile birlikte daha güçlü hale gelen Avrupa ise Coğrafi Keşiflerden önce gelişimini hızlandırmış ve sonrasında tüm dikkatini Afrika ve Asya'ya doğru çevirmiştir (Heaton, 2005: 208; Epstein, 2014: 86).

Avrupa ekonomisinde meydana gelen bu değişimi sadece yükselen bir ticaret yapısıyla açıklamak, biraz eksik kalacaktır. Nüfus, tüketim ve ticaretin karşılıklı ilişkisi ile birlikte Avrupa'da 15. yüzyılda meydana gelen birtakım icatlar ve yeniliklerin katkısının da unutulmaması

⁹ Nüfus konusunda farklı tahminler de bulunmaktadır. McEvedy ve Jones yaptıkları bir çalışmada 14, 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa'nın sırasıyla 79, 60 ve 81 milyon nüfusa sahip olduğunu belirtirlerken (1979: 18), Paolo Malanima ise aynı yüzyıllar için Avrupa nüfusunu sırasıyla 94, 68 ve 83 milyon olarak tahmin etmiştir (2007: 26).

gerekmektedir. Bu dönemde maden üretiminde farklı yöntemlerin geliştirilmesi sonucunda 1450-1530 yılları arasında gümüş üretimi beş kat artmış; bakır, bronz, çinko ve demir üretimi ise ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca kumaş üretimi ve ihracatı artmış, 1450'lerden itibaren matbaa kullanımı hızlı bir şekilde yaygınlaşmış ve silah endüstrisi ile barut üretiminde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Heaton, 2005: 207). Savaş sanayisinde meydana gelen gelişmeler ise denizcilik ve taşımacılık alanlarını da etkilemiştir. Böylece Avrupalı büyük güçler hem rüzgâra karşı yelken açabilen, hem deniz savaşına katılabilecek kadar ağır toplar taşıyan, hem de uzun mesafeler boyunca önemli miktarlarda mal taşıyabilecek kadar büyük gemiler inşa etmişlerdir (Spielvogel, 2009: 412). Bu gelişmeler sayesinde Avrupalılar alternatif pazarlar ve yeni ürünler aramak amacıyla büyük bir keşif çağını başlatacak olan uzak mesafe ticaretine yönelmişlerdir (Clough ve Cole, 1954: 178).

15. yüzyılın başından itibaren giderek güçlenmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u ele geçirmesi ve Akdeniz ticaretine hâkim olması, ayrıca Avrupa'nın doğu ile olan ticaretinde Osmanlı ve İtalyan şehir devletlerinin egemenliğinin ortadan kaldırılmak istenmesi, Avrupalı güçlerin farklı ticaret yolları aramasında etkili olmuştur (McKay vd., 2014: 432). Bunun dışında Avrupa'nın bu yeni arayışa girmesinde coğrafi koşulların da etkisi bulunmaktadır. Çünkü genel olarak Avrupa, denize doğru binlerce kilometre boyunca uzanan büyük girintili bir yarımada olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, bir taraftan iklim üzerindeki etkisiyle insanların hayatını büyük ölçüde belirlerken, diğer taraftan da Avrupalıları yeni topraklar keşfetmek ve sömürgeleştirmek için motive etmiştir (Massa, 2006: 1). 15. yüzyıl Avrupası düşünüldüğünde zayıf bir krallık olarak değerlendirilen ve tarım ve balıkçılık gibi temel ekonomik faaliyetlerle uğraşan Portekiz ise, adeta tüm dünyaya yayılacak olan bu patlamayı ateşleyerek Atlantik'e doğru olan bu yönelmeye öncülük etmiştir (Harreld, 2016: 43; Braudel, 1984: 138).

Dönemin daha güçlü devletleri dururken, bu görevi Portekiz'in üstlenmesinin birtakım nedenleri vardır. Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki diğer Avrupa ülkelerinin aksine iç savaşlar ve iç sorunlarla uğraşmayan Portekiz, bu dönemde deniz aşırı yayılma isteğini ve bu isteği mümkün kılacak her türlü maddi imkânlarını maksimize eden tek ülkedir. Bununla birlikte özellikle 15. yüzyılda Portekiz ekonomisinin ilkel veya başlangıç seviyesinde olmadığı belirtilmelidir. Yüzyıllar boyunca hem Müslüman devletlerle, hem de Kuzey Afrika'da kurduğu ilişkiler, Portekiz'de oldukça güçlü bir parasal ekonominin gelişmesine yol açmıştır. Ancak tüm bunlardan daha önemli olan nokta ise Portekiz'in coğrafyasından dolayı başka bir şansının olmamasıdır. İspanya tarafından Batı Avrupa'ya girişi engellenen Portekizliler, diğer Avrupalılardan daha iyi bildikleri Atlantik ve Kuzey Afrika'ya yönelmişler, böylece Afrika kıyıları ve Kanarya Adaları'ndan, İrlanda ve Flandre'a kadar olan kesimlerde erkenden dolaşmaya başlamışlardır. Dolayısıyla Afrika'nın yanı başında bulunan, Atlantik'e kıyısı olan ve geleneksel olarak denize açık bir ülke olan Portekiz, Atlantik Adaları'nın sömürgeleştirilmesi ve Batı Afrika'nın keşfi açısından bölgeye en yakın ülkedir (Braudel, 1984: 140; Wallerstein, 1974: 80-85; McKay vd., 2014: 435).

Sahip olduğu tüm bu avantajları iyi değerlendiren Portekiz, Asya'nın baharat pazarına ulaşmak ve Afrika'dan altın ve köle bulmak amacıyla denizlere açılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 1415'te Cebelitarık Boğazı'nın hemen karşı tarafında yer alan Kuzey Afrika'daki Ceuta şehrini, 1420'de Atlantik'teki Madeira ve 1439'da Azor Adaları'nı¹⁰ ele geçirmiş ve 1443 yılında Kuzey Afrika'daki Arguin'de ilk Afrika ticari yerleşimini kurmuştur. Kısa süre içerisinde elde ettiği ekonomik kazanımları daha da artırmak isteyen Portekiz, Batı Afrika boyunca ilerleyerek Yeşilburun Adaları, Senegal, Gine, Sierra Leone, Gana, Kongo ve Namibya'ya ulaşmıştır. Afrika boyunca yapılan keşifler sayesinde altın, gümüş, fildişi ve köle ticaretinin oluşturduğu ekonomik bir mekân inşa eden Portekizliler, özellikle Afrika altınının Avrupa'ya akışını kontrol etmeye başlamışlardır.

¹⁰ Bugünkü Fas topraklarının Atlantik'e doğru 560 km batısında bulunan Madeira; kereste, şarap ve özellikle de şeker üretiminde son derece verimli bir bölgedir. Portekizliler adayı ele geçirdikten sonra buradaki yerlileri köle işgücü olarak kullanmış ve 1500 yılında Venediklilerin, Kıbrıs'ta ürettiklerinden altı kat daha fazla şeker üretmişlerdir. Üretilen bu şekerler ise özellikle Batı ve Kuzey Avrupa'da tüketilmek üzere Anvers ve Bristol pazarlarında yerini almıştır. Şeker üretimi için pek uygun iklim şartlarına sahip olmayan Azor Adaları ise (Maddison, 2001: 59) hem buğday, koyun, sığır ve keçi yetiştiriciliğinde ön plana çıkmış, hem de Portekizlilerin uzun transatlantik yolculuklarında dinlenme yeri olarak kullanılmıştır (Ciment, 2006: 127). Böylece 15. yüzyılın ortalarından itibaren birer üretim merkezi haline gelen Atlantik Adaları, aynı zamanda Avrupa'dan dünyaya yayılacak olan sömürge sisteminin de habercisidir (Birmingham, 1999: 3).

1488 yılına gelindiğinde ise Bartolomeu Dias, Avrupa ile Asya arasında Atlantik üzerinden bir bağlantı sağlamak ve Hindistan'a ulaşmak amacıyla Afrika'nın batı kıyıları boyunca ilerlemiş ve Ümit Burnu'na ulaşmıştır. Ancak iklim şartlarının ağırlaşması ve yerel halk tarafından çıkartılan isyanlar onu Hindistan'a devam etmek yerine geri dönmeye zorlamıştır. Aradan 10 yıl geçtikten sonra ise 1498 yılında Vasco da Gama, Ümit Burnu'nu geçmiş ve Hindistan'ın güneybatı sahilindeki Kalikut Limanı'na ulaşmıştır. Buraya "Hristiyan ve baharat" bulmak için geldiğini söyleyen da Gama, Hristiyan bulamasa da aradığı baharatı fazlasıyla bulmuştur. Özellikle zencefil ve tarçın gibi kıymetli baharatlarla dolu gemilerin Portekiz'e geri dönmesi ve bu gemilerin yine Atlantik üzerinden Kuzey Avrupa'ya ulaşıp oradan da Avrupa'nın içlerine dağılması sayesinde yatırımcılar çok büyük miktarlarda kârlar elde etmişlerdir (Helps, 1856: 17-57; Cameron, 1993: 100; O'Rourke ve Williamson, 2009: 657; Mckay vd., 2014: 435; Walter, 2012: 6; Harreld, 2016: 43-44; Spielvogel, 2009: 413).¹¹

15. yüzyılın son dönemlerinde Portekiz dışında denizlere yönelen bir diğer devlet ise İspanya'dır. Portekizliler, Hint Okyanusu boyunca doğuya doğru yelken açarak Hindistan'ın baharat ticaretine hâkim olmayı isterlerken; İspanyollar ise Atlantik üzerinden batıya doğru yelken açarak aynı yere ulaşmaya çalışmışlardır (Spielvogel, 2009: 416). İspanya'nın, Asya'ya ulaşmak ve Doğu'nun zenginliklerine sahip olmak amacıyla yeni ticaret yolları arama girişimi, birçok yerin keşfedilmesiyle sonuçlanmıştır. 3 Ağustos 1492'de İspanya adına sefere çıkan Kristof Kolomb, 12 Ekim 1492'de Orta Amerika'nın doğusunda yer alan San Salvador'a ayak bastığında, Hindistan'a ulaştığını zannetmiştir. Daha sonra ise Japonya veya Çin kıyılarına ulaşmak amacıyla güneybatıya doğru yoluna devam etmiş, Küba, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti kıyılarına ulaşmış ve bol miktarda altın ve Kızılderili köle ile birlikte İspanya'ya geri dönmüştür (Cameron, 1993: 102; Mckay vd., 2014: 439; Özcan, 2015: 12-13).¹²

İlk olarak Akdeniz ve Atlantik Adaları'na, daha sonra ise Kuzey ve Batı Afrika boyunca ilerleyerek Atlantik'in ötesine doğru yapılan bu genişlemeler (Wallerstein, 1974: 42) Avrupalıların biber, Hindistan cevizi, zencefil, tarçın, karanfil, parfüm, şifalı ot, boya, ipek, halı ve pamuk gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır (Massa, 2006: 13). Temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması esas amaç olsa da, ticaret geliştiği her yerde farklı coğrafyalardan getirilen yeni ürünlerin tüketim isteğini ortaya çıkarmıştır. Her zaman olduğu gibi aristokrasi kendisini lüksle ya da en azından toplumsal düzeylerine uygun bir konforla donatmak istemiştir (Pirenne, 1937: 79). Bu sebeple temel ihtiyaç maddelerinin dışında keşif hareketlerini başlatan en önemli faktör kıymetli maden arayışıdır. Çünkü hem Avrupa içinde para dolaşımına kaynak sağlayarak ekonominin genişlemesi hem de doğudan baharat ve mücevher ithal etmek için gerekli olan kıymetli madenler sadece Portekiz ve İspanya için değil, Avrupa'nın tamamı için büyük bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda gittikçe daha çok miktarlarda kıymetli maden talebi olan Avrupa; Afrika ve Amerika Kıtası'nın zengin altın rezervlerini ele geçirmeye başlamıştır. Böylece Avrupa'ya taşınan kıymetli madenler tapınakları, sarayları ve Asyalı aristokratların giysilerini süslemek için doğuya; mücevher ve baharatlar ise batıya akmıştır. Bu yayılma her geçen gün Avrupa tüketiminin zeminini genişletmiş ve bu kaynak zemininin Batı Avrupa tarafından eşitsiz bir şekilde tüketilmesini sağlayan siyasal bir ekonomi inşa etmiştir. Bu sebeptendir ki 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyılın başlarında "*Avrupa ölçekli dünya ekonomisi*" olarak adlandırılan yeni bir olgu ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 1974: 15-45).

¹¹ Portekiz'in denizlerdeki bu yolculuğunun sağladığı avantajlar konusunda farklı bir görüş de bulunmaktadır. Herbert Heaton'a göre yeni yollar sayesinde bir Asya limanından yüklenen gemiler Avrupa'ya çok büyük miktarlarda yük taşısa da, bu avantajlar sanıldığı kadar fazla değildir. Mesela yeni yolculuklar eskilerinden daha uzun mesafelerde yapılmaktadır. Lizbon'dan Kalküta'ya, Ümit Burnu'ndan olan yol 9.000 mil kadardır. Kalküta'dan Venedik'e uzanan Kızılderiz güzergâhı ise 5.000 mildir. Uzun yolda gemilerin batma veya taşınan yükün bozulma riski daha fazladır. Bunun dışında Lizbon, bir antrepo olarak iyi bir konuma sahip değildir. Hâlbuki gemilerle buraya gelen ve Avrupa için yola çıkmadan önce bir süre beklemesi gereken malların iyi bir şekilde depolanması gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı Heaton, okyanus güzergâhının diğer alternatif yollara kıyasla daha az avantajlı olduğunu belirtmiştir (2005: 214).

¹² 15. yüzyılın sonlarında yoğunlaşan keşif hareketleri ile birlikte yeni keşfedilen topraklardaki hâkimiyetini onaylatmak isteyen İspanya, bir sınır çizgisi çekilmesi amacıyla Papa'ya başvurmuştur. Bunun üzerine Papa'nın aracılığıyla İspanya ile Portekiz arasında 1494 yılında Tordesillas Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Batı Afrika açıklarındaki Azor ve Yeşilburun Adaları'nın yaklaşık 330 deniz mili batısından geçen hayali bir meridyen çizilmiş ve Hristiyan olmayan dünya daha fazla keşif amacıyla ikiye bölünmüştür. Buna göre Avrupa hariç olmak üzere çizginin batısında keşfedilecek olan yerler İspanya'ya, doğusundakiler ise Portekiz'e ait olacaktır (Cameron, 1993: 102).

Bu gelişmelerin politik yansıması ise irili ufaklı birçok devlete bölünmesinden dolayı Avrupa'da çeşitli ekonomik ve askerî güç merkezlerinin ortaya çıkmasıdır. Portekiz, İspanya, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi farklı bölgelerde ortaya çıkan bu güç merkezleri, sürekli bir gelişme dürtüsüne sahip olan Avrupa'yı ileriye taşıyan en önemli faktörlerden birisidir. Ayrıca bu merkezlerdeki askerî teknoloji ve gemi yapımı konusundaki gelişmelerin bir sonucu olarak silahla donatılmış uzun mesafeli yelkenli gemilerin ortaya çıkışı, Avrupa yayılcılığının önünü açan önemli bir haberdir. 15. yüzyılın sonuna doğru Avrupa, artık deniz ticaretine tamamen egemen olmuş ve okyanuslardaki ticaret yollarını denetleyebilecek konuma gelmiştir. Bu sayede hızlı bir şekilde gelişen Avrupa yayılcılığı, yeni keşifler ve böylece yeni ticaret imkânları getirmiş, bunlar yeni kazançlar doğurmuş, yeni kazançlar ise daha çok yayılmak için itici bir güç oluşturmuştur. Hızlanan bu ekonomik tempo ile birlikte bilim, teknoloji ve askerî alanda ortaya çıkan gelişmelerin en büyük katkısı ise 16. yüzyıl itibarıyla Avrupa'nın üstünlüğünü daha da pekiştirmek olmuştur (Kennedy, 1988: 20-29).

4. ORTADOĞU VE OSMANLI COĞRAFYASI

Coğrafi olarak çok stratejik bir konumda bulunan Ortadoğu; Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika arasındaki hem kara hem de deniz ticaret yollarını birbirine bağlayan önemli bir bölgedir (Mckay vd., 2014: 430). Karayolu üzerinden İstanbul veya Halep'ten başlayıp, Tebriz ve Semerkant'ı geçerek İpek Yolu'na uzanan ticaret yolu, Akdeniz'i Çin'in zenginliğine bağlamıştır. Bağdat'tan başlayarak Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı ve Kuzey Hint Denizi'ni geçen deniz yolu güzergâhı ise Hindistan'ın batısındaki Malabar'a bağlanmıştır. Bir diğer önemli ticaret yolu ise Afrika ve Asya arasındadır. Kuzey Afrika'nın Akdeniz sahillerinden İskenderiye ve Kahire'den yola çıkan tüccarlar, Kızıldeniz'den geçerek Hindistan'a veya Doğu Afrika'nın liman şehirlerine yönelmişlerdir. Avrupa, Anadolu ve Kuzey Afrika'dan başlayarak Asya'ya kadar uzanan farklı ticaret yolları sayesinde Ortadoğu, erken dönemlerden itibaren dünya ekonomisine dâhil olmuştur (Harreld, 2016: 16-17). Ayrıca bu sistemde İstanbul, Bursa ve İzmir gibi ticaret merkezlerine sahip olan Anadolu adeta bir depo vazifesi görürken; Ortadoğu ise tüm bu ticaret ağının yoğunlaştığı en önemli bölge ve Anadolu'ya açılan ticari yolların kapısı konumundadır.

Ortadoğu'nun ticari olarak bu konuma yükselmesinde Osmanlı Devleti ile birlikte Venedik, Floransa ve Ceneviz gibi İtalyan şehir devletlerinin payı son derece önemlidir. Bu devletlerden özellikle 15. yüzyılın ilk yarısında Akdeniz ve Levant¹³ ticaretine hâkim olan Venedik, Ortadoğu üzerinden Asya ile Avrupa arasındaki deniz ticaret yolu bağlantısını sağlamış ve Coğrafi Keşifler dönemine kadar ipek, buğday, baharat ve kıymetli eşyaların taşınmasına aracılık etmiştir. 15. yüzyıl itibarıyla giderek güçlenmeye başlayan ve İstanbul'un fethi ile birlikte bölge üzerindeki hâkimiyetini pekiştiren Osmanlı Devleti ise Asya'dan Ortadoğu'ya ulaşan malların hem Anadolu hem de Ege ve Akdeniz üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlamıştır.

Avrupa ile Asya arasındaki coğrafi ve ekonomik bir kavşağa yerleşerek bundan maksimum fayda sağlamaya çalışan Osmanlılar, kuruluş yıllarından itibaren hem doğuya hem de batıya doğru yayılmışlardır (Frank, 1998: 78-79). 15. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin büyük çaptaki bu askerî ve siyasi girişimlerini mümkün kılan faktör, aslında yüzyıl boyunca gelişen ticari ve ekonomik hayattır. Osmanlılar bir taraftan Levant ticaretinde Avrupalıların siyasi hâkimiyetine ve ekonomik bakımdan imtiyazlı durumlarına son vermeye (İnalçık, 1999: 77); diğer taraftan ise Venedikliler, Fransızlar, Portekizliler, İranlılar veya Araplar gibi, devlete gelir sağlayan önemli ticaret güzergâhlarını kontrol etmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda doğunun baharat ve ipek gibi değerli ürünleri hem kara hem de deniz yoluyla Osmanlı topraklarından geçerek batıya ulaşmıştır (Frank, 1998: 79-80). Adeta bir transit ticaret merkezi haline gelen ve kâr elde etmek, siyasi amaçlarını oluşturmak, geliştirmek ve

¹³ 10. yüzyıldan itibaren Akdeniz'in doğu kıyılarındaki ülkeler, Avrupa literatüründe 'Levant' olarak anılmaktadır. Haçlı Seferleri sırasında Filistin, Suriye, Mısır ve Kıbrıs için, 13. yüzyılda ise Kırım'a kadar uzanan Karadeniz bölgesi için 'Levant' kavramı kullanılmıştır. Ümit Burnu güzergâhının keşfinden sonra Uzakdoğu ülkelerine de 'Uzak Levant' denilmiştir. Doğu Akdeniz kıyılarının Levant olarak anılmasında ise Bizanslılardan serbest ticaret izni almaya çalışan İtalyan denizci şehir devletlerinin önemli rolü bulunmaktadır (Turan, 2003: 145).

ilerletmek amacıyla bir tüccar gibi davranan Osmanlı Devleti (Brummet, 1994: 176) tüm bu kazanımlarını daha da artırmak amacıyla özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde Boğazlar, Akdeniz ve Karadeniz arasındaki ticaretin mutlaka kontrol altına alınmasını hedeflemiştir (İnalçık, 1999: 71-73).

Bu hedef doğrultusunda Rumeli’de Mora, Sırbistan, Eflak, Boğdan ve Arnavutluk; Anadolu’da İstanbul’un dışında Trabzon, Amasra, Sinop, Konya ve Karaman; denizlerde ise Limni, Eğriboz, Semadirek, Ayamavra, Kefalonya ve Zanta Adaları ile Kefe ve Kırım gibi önemli ticaret bölgeleri ve limanları Osmanlı topraklarına katılmıştır. İstanbul merkezli ve Anadolu-Rumeli eksenli kurulan imparatorluğun bu fetih politikalarının bir sonucu olarak, ülkenin genişleyen sınırları içerisindeki bölgeler arasında iktisadi ve ticari faaliyetler hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Bunun dışında Arabistan üzerinden Hindistan ticareti ve Dubrovnik tarafından da Floransa ticareti yine 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermiştir (İnalçık, 2003: 398-403). Fatih Sultan Mehmet’ten sonra tahta geçen II. Bayezid de benzer politikalarla hareket ederek 1484 yılında kuzey ticaretinin antreposu durumunda olan Kili ve Akkırman’ı ele geçirmiştir. Bu sayede kuzey ülkeleriyle Akdeniz arasında yapılacak ticarete en önemli iki liman kontrol altına alınmıştır (Küpeli, 2008: 394).

Bu fetihler sayesinde ülke sınırları ile birlikte ticari ağını da iyice genişleten Osmanlı Devleti; Venedik, Ceneviz, Floransa, Napoli, Milano, Dubrovnik ve İspanya ile olan ticari ilişkilerini geliştirmekle birlikte, özellikle Ceneviz, Venedik, Floransa ve Dubrovnik ile daha yakın ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Çünkü 15. yüzyılda bölge ticaretinde etkili olan Cenevizliler, Kefe’nin Fatih Sultan Mehmet tarafından ele geçirilmesine kadar başta Hindistan’dan olmak üzere kervanlarla Karadeniz’e getirilen malların Avrupa pazarlarına satılmasına aracılık ediyorlardı. Venedikliler ise Arap gemileriyle Yemen, Hindistan ve diğer bölgelerden Mısır’a getirilen ipek, baharat, fildişi, zencefil, biber, karanfil, kıymetli taşlar ve Arabistan esanslarını; Batı’dan getirilen altın, bakır, gümüş, kalay, kurşun ve mercan gibi mallarla değiştiriyorlardı (Lybyer, 1915: 581; Uzunçarşılı, 2011: 683). Hindistan ve İran’dan Anadolu’ya getirilen ipek ve özellikle de yünlü kumaşların Avrupa’ya ulaşmasında ise Floransalıların hâkimiyeti söz konusuydu (İnalçık, 2017: 289-290).

İtalyan şehir devletlerinin dışında Dubrovnik ve Balkanlar da, Osmanlı Devleti’nin özellikle karayoluyla yapılan ticaretinde önemli yer tutan bölgelerdir. İtalya ve dolayısıyla Avrupa ile Osmanlı arasındaki ticarete Çeşme Limanı, denizyolu bağlantısı olarak ön plana çıkarken; Dubrovnik ise karayoluyla yapılan ticarete önemli bir bölgedir. 1400’lü yılların başından itibaren hem ticarete ve hem de bölgesel politikada yavaş yavaş Osmanlı Devleti’ne bağımlı hale gelen Dubrovnik, 1433 yılında her yıl 500 duka altın haraç ödemeyi kabul etmiştir. Bu haraç miktarı 1458’de 1.500 duka altına ve 1467’de ise 5.000 duka altına çıkartılmıştır. Bu haraçlar karşılığında padişah tarafından Dubrovnikli tüccarlara, Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilme özgürlüğü tanınmıştır. Osmanlı hazinesi bu şekilde hem haraç geliri elde ederken, hem de ticaretten doğan bir kazanç sağlamıştır. Dubrovnik ise yapmış olduğu ticareti Osmanlı’nın kontrolü altında Balkanlar’ın tamamına yaymış ve aynı zamanda işlenmiş deri, hayvan derileri, balmumu ve yün gibi malların İtalya’ya ihraç tekeline eline almıştır (İnalçık, 2017: 309-313).

Bu devletlerin dışında 15. yüzyıl sonlarında Rusya ve Lehistan, 16. yüzyılın ortalarına doğru Fransa ile ticari ilişkiler gelişmiştir. Hindistan ve İran ise Osmanlı ticaretindeki ağırlığı hiç eksilmeyen bölgelerdir. Kervanlarla yapılan İran ticareti daha çok dokuma ve halı gibi eşyalar üzerine yoğunlaşırken (Uzunçarşılı, 2011: 683); Hindistan ile olan ticarete ise baharat ağırlıklı konumdadır. Bu ülkelerle yapılan ticarete Bursa’nın önemli bir yeri olduğu görülmektedir. 15. yüzyılda Bursa, hem ülke sınırları içerisindeki İstanbul gibi büyük şehirlere hem de ülke sınırları dışında özellikle de Güney ve Doğu Avrupa’nın büyük bölümüne Hint-Arap malları ile İran ipeğinin temin edildiği önemli bir antrepo haline gelmiştir. Hindistan’dan başlayıp Cidde-Mekke-Şam güzergâhını takip ederek Osmanlı topraklarına giren Hint baharat kargoları; Halep, Konya, Akşehir ve Kütahya’dan geçerek Bursa’ya ulaşıyordu. Bu karayolunun dışında Osmanlı’nın Hindistan mallarını ithal etmesinde, İskenderiye-Akdeniz deniz yolundan da faydalanılmıştır. İthal edilen bu malların ülke içerisine dağıtılmasında iki önemli nokta olan Bursa ve Antalya’nın bu ticaretten elde ettikleri gümrük gelirleri de devlet hazinesine önemli katkıda bulunmuştur. Bu gümrük gelirlerinin

Antalya için 1477 yılında 3.000 duka altını, Bursa için ise 1487 yılında 2.000 duka altını olduğu tahmin edilmektedir (İnalcık, 1960: 137-146).

Osmanlı Devleti doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde geliştirdiği bu ticaret anlayışıyla düşmanca bir tavır takınmak yerine, mümkün olduğu kadar çok kazanç sağlamayı hedeflemiştir (Lybyer, 1915: 581). Ticaretten elde edilen gelirlerin devlet hazinesi için çok önemli olduğunun farkında olan Osmanlı Devleti'nin, 14. yüzyılın ortalarından itibaren farklı devletlere verdiği ve "ahdname" olarak da anılan kapitülasyonlar, bu doğrultuda değerlendirilebilir. İlk kapitülasyonların İtalyan şehir devletlerine verildiği bilinmektedir. Bunun sebebi ise geçmişi çok eskilere kadar uzanan ve özellikle 15. yüzyılda yoğunlaşan Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisindeki ticarete genel olarak İtalyanların hâkim olmasıdır (Acıınar, 2015: 324).

Bu doğrultuda 1352 yılında Orhan Gazi tarafından tanınan kapitülasyonlarla, Anadolu'daki zengin madenlerden çıkartılan şapın ticaretindeki tek hak Cenevizlilere verilmiştir. 1387 yılında 1. Murad döneminde yenilenen bu kapitülasyonlara göre Cenevizliler, Pera'dan yapılan ithalat ve ihracat için gümrük vergisinden muaf tutulurken, ticarete konu olan malların değerinin %8'i oranında bir "pazar resmi" ödemişlerdir (İnalcık, 2017: 273).

Cenevizlilere verilen kapitülasyonlardan sonra Venedikliler de, Osmanlı Devleti'nden hububat ithali ve bu topraklarda yapacakları ticari faaliyetler için birtakım ayrıcalıklar istemişlerdir. Bunun üzerine 1384 yılında Venediklilere verilen kapitülasyonlar 1403, 1411, 1419, 1430, 1446 ve 1454 yıllarında yenilenmiştir. Daha sonra ise Fatih Sultan Mehmet'in Ege Adaları ile Balkan kıyılarını kontrol altına almak istemesi ile 1463-1479 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Venedik Savaşı iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilese de, ticaret tamamen durmamıştır. 1479 yılında yapılan ve 1481 yılında yenilenen antlaşmaya göre Venedik'e daha önce elde ettiği ayrıcalıklara ilave olarak, Karadeniz'de Kefe ve Trabzon'da yapacakları ticari faaliyetlerde birtakım imtiyazlar tanınmıştır. Ancak 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iki ülke arasında meydana gelen çıkar çatışmaları Osmanlı Devleti'ni, Venedik'in alternatiflerini aramaya itmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Venedik'in alternatifleri olarak gördüğü Napoli Krallığı ve Floransa'ya da 15. yüzyılın sonlarında kapitülasyon vermiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Bosna, Arnavutluk, Mora ve Karadeniz'deki yayılcı politikalarına Venedik ve Cenevizlilerin karşı çıkması, padişahın özellikle Floransalılara yönelmesine ve onlara ayrıcalık tanınmasına neden olmuştur. 1454 yılında İstanbul Limanı'na sadece bir tane Floransa gemisi gelirken; İstanbul, Edirne, Bursa, Gelibolu, Pera, Rodos ve Sofya'da bulunan tüccarlar sayesinde gelişen Osmanlı-Floransa ticari ilişkilerinin bir sonucu olarak 1461 yılında üç gemiye kadar çıkmıştır (İnalcık, 2000: 247-248; İnalcık, 2017: 234-284).

15. yüzyılda zirveye ulaşan Levant ticaretinde, Osmanlıların İtalyan şehir devletleri ile özellikle kapitülasyonlar sayesinde daha yoğun bir ticari ilişki kurduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarında yapılacak olan ticarete serbestlik tanınması karşılığında, 1454'te Cenevizliler yıllık 3.000 altın, 1455'te Boğdanlılar 2.000 altın, 1479'da Venedikliler 10.000 altın ve Floransalılar ise 5.000 duka altını ödemeyi kabul etmişlerdir (İnalcık, 2003: 403; İnalcık, 2017: 281).

15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin yoğunlaştığı bu antlaşmalar ve ticari imtiyazlar, hem düzenli olarak ödenen haraclar sayesinde devlet hazinesine katkı sağlamış, hem de dış ticaretin gelişmesine olumlu yönde katkıda bulunmuştur. Çünkü yapılan her antlaşma ve verilen her ticari imtiyaz, siyasi olmasa da ticari sınırları genişletmiştir. Bu doğrultuda daha önceki dönemlerde de kullanılan, kuzeyden başlayıp Anadolu üzerinden Halep, Bağdat ve Mekke'den geçerek güneye ve oradan da doğuya doğru ilerleyen mal akışına, Osmanlılar herhangi bir kısıtlama getirmemişlerdir. Benzer bir şekilde, Ege Denizi'nden başlayarak doğu-batı yönünde Asya'nın uzak iç kesimlerine kadar uzanan kervan ticareti de aktif bir şekilde devam etmiştir. Böylece Osmanlılar, 15. yüzyılda Avrupa'dan başlayıp Doğu'ya kadar ulaşan ana ticaret yollarının kontrolünü ele geçirmeye başlamışlardır (Lybyer, 1915: 577-583).

15. yüzyılda Osmanlı Devleti için ticaret kadar önemli olan bir diğer sektör ise sanayidir. Tarım ağırlıklı bir ekonomi anlayışı benimsenmesinin doğal bir sonucu, sanayi üretiminde girdinin ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıktan temin edilmesidir (Küçükcalay, 2014: 255). Batı Anadolu'da pamuk, Bursa ve İstanbul'da ipek, Ankara ve Tosya'da sof, Edirne'de deri işleri ve ayakkabı,

İstanbul'da ve Selanik'te ise çuha, Avrupa ve kuzey memleketlere ihracatı yapılan önemli sanayi ürünleridir (İnalçık, 1999: 7).

Bu sanayi kollarının dışında Osmanlı Devleti, özellikle para basma amacıyla kullanılan altın ve gümüş madenlerine de ayrı bir önem vermiştir (Kütükoğlu, 1994: 550-551). Bu madenlerin piyasada azalması devleti ekonomik olarak zor durumda bırakabileceği için, altın ve gümüş ithalatı gümrük vergilerinden muaf tutulurken, ihracatı ise yasaklanmıştır (İnalçık, 2017: 54; Tabakoğlu, 2013: 196). Mesela Fatih Sultan Mehmet döneminde ciddi miktarda altın ve gümüş sıkıntısı çeken Osmanlı Devleti, 1454'te Venedik ile yaptığı bir antlaşmada ithal edilen külçe veya sikke halindeki gümüşü, gümrük vergisinden muaf tutmuştur (İnalçık, 1951: 652-653). Bunun dışında 1477 yılında çıkarılan fermanlarda devletin piyasadaki altın ve gümüş miktarını artırmak için birtakım tedbirler aldığı görülmektedir. Kuyumcuların sıkı bir şekilde kontrol edilmesi, eski akçelerin kullanımının yasaklanması ve sahte para basılmasının önlenmesi bu tedbirlerin başında gelmektedir (İnalçık, 1947; Aktaran Akdağ, 1949: 524-525). Sadece Osmanlı Devleti değil, Orta Çağ dünyasında birçok devlet benzer uygulamalarda bulunmuştur. Çünkü bu dönemlerde ülkelerin refahı genel olarak piyasadaki altın ve gümüş miktarı ile ölçülmektedir (İnalçık, 2017: 54).

5. SONUÇ

15. yüzyılın başlarında Çin ve Hindistan dünyanın en güçlü ekonomileri olarak ön plana çıkarken, ilerleyen yıllarda hem Çin'in deniz aşırı ticareti yasaklayarak içe kapanmayı tercih etmesi hem de Coğrafi Keşifler sayesinde Avrupalıların Asya pazarına giderek daha fazla hâkim olması, dünya ekonomisindeki güç dengelerinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu gücün kesin bir şekilde Asya'dan Avrupa'ya geçmesi için çok uzun bir zamana ihtiyaç duyulsa da, dünya ekonomisinin merkezinde meydana gelecek olan kaymanın sinyallerini veren 15. yüzyıl, bu açıdan önemli bir dönemdir.

Asya ile Avrupa'nın dışında, önemli ticaret yollarının merkezinde yer alan Ortadoğu ve Osmanlı Coğrafyası ise bu dönemde ön plana çıkan diğer bölgelerdir. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan deniz yolu güzergâhının bu yüzyılın sonlarına doğru keşfedildiği dikkate alındığında, çok eski zamanlardan beri kullanılan ticaret yollarının üstünde yer alan her iki bölge de hem Kızıldeniz üzerinden gemilerle hem de Orta Asya üzerinden kervanlarla getirilen malların Avrupa'ya ulaşmasında birer dağıtım merkezi görevini üstlenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, özellikle kapitülasyonlar sayesinde İtalyan şehir devletleriyle ticari bağlantılarını geliştirmiş, fetih politikalarında ticari amaçları da dikkate almış ve bu sayede ekonomik anlamda giderek güçlenmeye başlamıştır. Ancak her şeye rağmen unutulmamalıdır ki, bu dönemde dünya ekonomisinin merkezi hâlâ Asya'dır.

KAYNAKÇA

- Acıpınar, M. (2015). Ahidnameler Çerçevesinde Karadeniz'de Ticaret ve Yabancı Tüccarların Durumu (XV-XVII. Yüzyıllar). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:12, 319-336.
- Adshhead, S. A. M. (1988). *China in the World History*, London: Macmillan.
- Akdağ, M. (1949). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti. *Bellekten*, Cilt XII, Sayı 51, 497-571.
- Birmingham, D. (1999). *Portugal and Africa*, New York: Palgrave Publishers Ltd.
- Braudel, F. (1983). *Civilization and Capitalism 15th-18th century, Vol 2*, London: William Collins Sons & Co Ltd.
- Braudel, F. (1984). *Civilization and Capitalism 15th-18th century, Vol 3*, London: William Collins Sons & Co Ltd.
- Broadberry, S., Guan, H. and Li, D. D. (2017). *China, Europa and the Great Divergence: A Study in Historical National Accounting, 980-1850*, University of Oxford: Discussion Papers in Economic and Social History.
- Brummett, P. (1994). *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, Albany: State University of New York Press.

- Cameron, R. (1993). *A Concise Economic History of the World: From Paleolithic Times to the Present*, 2nd Edition. New York: Oxford University Press.
- Chaudhuri, K. N. (1985). *Trade and Civilisation in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Chaudhuri, K. N. (1990). *Asia Before Europe, Economy and Civilisation of the Indian Ocean from the Rise of Islam to 1750*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ciment, J. (2006). *Colonial America: An Encyclopedia of Social, Political, Cultural, and Economic History. Vol 1-5*, New York: Routledge.
- Clough, S. B. and Cole, C. W. (1954). Early Modern Capitalism and the Expansion of Europe. In Joseph L. Blau, Ralph H. Bowen, Peter J. Gay, Sidney Gelber, George T. Matthews, Richard M. Morse and Stephen W. Rousseas (Ed.), *Chapters in Western Civilization Vol. 1* (p. 166-207), New York: Columbia University Press.
- Das Gupta, A. (1987). The Maritime Trade of Indonesia: 1500-1800. In Ashin Das Gupta and Michael N. Pearson (Ed.), *India and the Indian Ocean 1500-1800* (p. 240-275), Calcutta: Oxford University Press.
- Das Gupta, A. and Pearson, M. N. (1987). *India and the Indian Ocean*, Calcutta: Oxford University Press.
- Epstein, S. A. (2014). *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası: Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Findlay, R. and O'Rourke, K. H. (2007). *Power and Plenty: Trade, War, and the World Economy in the Second Millennium*, New Jersey: Princeton University Press.
- Flynn, D. O. and Giraldez, A. (1994). China and the Manila Galleons. In A. J. H. Latham and Heita Kawakatsu (Ed.), *Japanese Industrialization and the Asian Economy* (p. 71-90), London: Routledge.
- Flynn, D. O. and Giraldez, A. (1995). Born with a Silver Spoon: The Origin of the World Trade in 1571. *Journal of World History*, Vol.6, No.2, 201-221.
- Flynn, D. O. and Giraldez, A. (1996). Silk for Silver: Manila-Macao Trade in the 17th Century. *Philippine Studies*, Vol.44, No.1, 52-68.
- Frank, A. G. (1998). *Reorient: Global Economy in the Asian Age*, London: University of California Press Ltd.
- Hamashita, T. (1994). The Tribute Trade System and Modern Asia. In A. J. H. Latham and Heita Kawakatsu (Ed.), *Japanese Industrialization and the Asian Economy* (p. 91-107), London: Routledge.
- Harreld, D. J. (2016). *An Economic History of the World Since 1400*, Virginia: The Great Courses.
- Heaton, H. (2005). *Avrupa İktisat Tarihi*, Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Helps, A. (1856). *The Spanish Conquest in America*, New York: Harper & Brothers Publishers.
- İnalçık, H. (1951). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle. *Belleten*, Cilt XV, Sayı 60, 629-684.
- İnalçık, H. (1960). Bursa and the Commerce of the Levant. *Journal of the Economic and Social History of Orient*, Vol:3, No:2. 131-147.
- İnalçık, H. (1999). Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış. *Osmanlı Ansiklopedisi*. Cilt 1, 37-117.
- İnalçık, H. (2000). İmtiyazat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 22, 245-252.
- İnalçık, H. (2003). Mehmed II. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 28, 395-407.
- İnalçık, H. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-1: 1300-1600*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kennedy, P. (1988). *The Rise and Fall of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London: Unwin Hyman Limited.
- Küçükkalay, A. M. (2014). *Dünya İktisat Tarihi*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Küpeli, Ö. (2008). Osmanlılar ve Doğu Ticaret Yolları Üzerine (XV-XVII. Yüzyıllar). Nilgün N. Kara, Latif Daşdemir ve Özer Küpeli (Ed.), *Prof. Dr. Necmi ÜLKER'e Armağan* (s. 391-405), İzmir: Meta Basım.
- Kütükoğlu, M. (1994). Osmanlı İktisadi Yapısı. Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (s. 511-650), İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

- Lybyer, A. H. (1915). The Ottoman Turks and the Routes of Oriental Trade. *The English Historical Review*, Vol XXX, Issue CXX, 577-588.
- Malanima, P. (2007). *Decline or Growth? European Cities and Rural Economies 1300-1600*. http://www.paolomalanima.it/default_file/default_file/Papers/CITY_COUNTRY1300-1600.pdf
- Maddison, A. (2001). *The World Economy: A Millennial Perspective*, Paris: OECD.
- Maddison, A. (2003). *The World Economy: Historical Statistics*, OECD.
- Maddison, A. (2007). *Chinese Economic Performance in the Long Run*, OECD.
- Massa, P. (2006). The Economy in the Fifteenth Century: Preconditions for European Expansion. In Antonio Di Vittorio (Ed.), *An Economic History of Europe: From Expansion to Development* (p. 1-25), New York: Routledge.
- McEvedy, C. and Jones, R. (1979). *Atlas of World Population History*, Great Britain: Penguin Books Ltd. and Allen Lane.
- McKay, J. P., Crowston, C. H., Wiesner-Hanks, M. E. and Perry, J. (2014). *A History of Western Society*, 11th Edition. Boston: Bedford/St. Martin's.
- McNeill, W. H. (1983). *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society Since A.D. 1000*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Menard, R. R. (1991). Transport Costs and Long-Range Trade, 1300-1800: Was there a European "Transport Revolution" in the Early Modern Era? In James D. Tracy (Ed.), *The Political Economy of Merchant Empires* (p. 228-275), Cambridge: Cambridge University Press.
- Needham, J. (1981). *Science in the Traditional China: A Comparative Perspective*, Hong Kong: The Chinese University Press.
- O'Rourke, K. H. and Williamson, J. G. (2009). Did Vasco da Gama Matter for European Markets? *The Economic History Review*, Vol:62, Issue:3, 655-684.
- Özcan, A. (2015). *Sömürgecilik Tarihi (Afrika-Asya)*, 2. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Pacey, A. (1990). *Technology in World Civilization: A Thousand-Year History*, Cambridge: The MIT Press.
- Parker, G. (1991). Europe and the Wider World, 1500-1750: The Military Balance. In James D. Tracey (Ed.), *The Political Economy of Merchant Empires* (p. 161-195), Cambridge: Cambridge University Press.
- Pirenne, H. (1937). *Economic and Social History of Medieval Europe*, New York: Harcourt Brace & Company.
- Postan, M. (1939). The Fifteenth Century. *The Economic History Review*, Vol:9, No:2, 160-167.
- Reid, A. (1993). *Southeast Asia in the Age of Commerce, 1450-1680. Cilt 2: Expansion and Crisis*, New Haven: Yale University Press.
- Rossabi, M. (1990). The "Decline" of the Central Asian Caravan Trade. In James D. Tracy (Ed.), *The Rise of the Merchant Empires: Long-Distance Trade in the Early Modern World 1350-1750* (p. 351-370), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sahillioğlu, H. (1989). *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Menteş Kitabevi.
- Sanderson, S. K. (1999). *Social Transformation: A General Theory of Historical Development*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Souza, G. B. (1986). *The Survival of Empire: Portuguese Trade and Society in China and the South China Sea 1630-1754*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Spielvogel, J. J. (2009). *Western Civilization*, 7th Edition. California: Thomson Wadsworth.
- Stensgaard, N. (1972). *Carracks, Caravans and Companies: The Structural Crisis in the European-Asian Trade in the Early 17th Century*, Kopenhagen, Studentlitteratur.
- Stuart-Fox, M. (2003). *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*, Australia: Allen & Unwin.
- Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Tarling, N. (1992). *The Cambridge History of Southeast Asia. Cilt: 1, From Early Times to c. 1800*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomaz, L. F. F. R. (1993). The Malay Sultanate of Melaka. In Anthony Reid (Ed.), *Southeast Asia in the Early Modern Era: Trade, Power and Belief* (p. 69-90), New York: Cornell University Press.
- Turan, Ş. (2003). Levant. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 27, 145-147.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi, 2. Cilt*. Ankara: TTK Yayınları.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System 1: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.
- Walter, R. (2012). *Economic Relations Between Europe and the World: Dependence and Interdependence*, European History Online.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

This study aims to examine the regions that came to the fore in the world economy in the 15th century. In this direction, the power shift between Asia, which has been the strongest economy in the world since ancient times, and Europe, which has been rapidly advancing towards becoming the new center of the world economy, especially since the second half of this century, is discussed. Apart from this, the Middle East and Ottoman Geography, which is located at the center of important trade routes connecting both continents and therefore has a constantly vibrant economy, are other important regions that should be examined in this period.

Methodology

In this study, the regions that came to the fore in the world economy in the 15th century are discussed. In this direction, first of all, Asia Region and the strongest economies of this region China, India, Southeast Asia, and Japan, were examined in detail. The region considered after Asia is Europe. Thanks to the Geographical Discoveries developed under the leadership of Portugal and Spain in the first place, it is seen that Europe has progressed rapidly to become the new central power of the world economy, especially since the second half of the 15th century. The Middle East and Ottoman Geography, which is located at the center of important trade routes connecting both continents apart from Asia and Europe, are other regions that should be addressed in this century.

Findings

It is seen that Asia, which was the center of the world economy in the first years of the 15th century, started to lose this power gradually in the following years. The most important factor that causes this power loss is Zheng He's preference to withdraw after returning from his seventh and last sea voyage. The factor that caused this slowdown in Asia is the Geographical Discoveries, led by Portugal and Spain. Thanks to the Geographical Discoveries, reaching the Southeast Asia and China by sea towards the end of this century, Europeans wanted to have all the riches of Asia since the 16th century. Although not as strongest as Asia and Europe, the other important one that draws attention as an important economy in this century is the Middle East and Ottoman Geography. Considering that the sea route, which travels from the West African coasts to Southeast Asia and China through India, was discovered towards the end of this century, the Middle East and Ottoman Geography, which is located on the important trade routes, are the regions that have not lost their importance in this century.

Conclusion and Discussion

In this study, the 15th century, which is an important period in signaling that the world economy's power will shift from Asia to Europe, has been examined. Although the 15th century drew attention as the period when the transformation in the world economy began, the Asia Region, which was weakened compared to the beginning of the century, is still the central power of the world economy in this century. Although Europe will definitely seize this power in the coming centuries, it is an ordinary actor of the world economy centered in Asia in the 15th century.

İŞYERİ ARKADAŞLIĞI İLE ÇALIŞAN ETKİNLİĞİ, PERFORMANSI VE VERİMLİLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN META ANALİZ YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Çankır, B. (2021). İşyeri Arkadaşlığı İle Çalışan Etkinliği, Performansı ve Verimliliği Arasındaki İlişkinin Meta Analiz Yöntemiyle Belirlenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 102-122.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.763907>

Geliş Tarihi: 03.07.2020

Kabul Tarihi: 12.01.2021

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Bilal ÇANKIR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü
bilal.cankir@medeniyet.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-5126-8769

ÖZ

Toplumun önemli unsurlarından olan bireylerin birbirleriyle işyerinde kurduğu etkileşimler ve ilişkiler, örgütsel yaşamın sosyal kısmına etki etmektedir. Günümüze kadar süregelen çalışmalar; işyerlerindeki çalışan ilişkilerinin genellikle olumlu sonuçlar doğurduğunu ifade etmektedir. İşyeri arkadaşlığı, kurumsal yapılarda önemli bir yere sahip olan ve kurum yapısını temsil eden insani ilişkiler kavramıdır ve gerek işletmelere gerek de bireylere önemli faydalar sağlamaktadır. İçinde bulunduğumuz çalışma hayatında giderek popülerleşen takım çalışması metodunda da birbirleriyle iyi anlaşılan bireylerin etkin bir takım çalışması içerisinde uyumlu bir biçimde bulunması arkadaşlık kavramının kurumsal yapılardaki önemini ifade etmektedir. İşyeri arkadaşlık etkileşimleri; bireylerin bağlı oldukları kuruma ve işyeri arkadaşlarına olan güven duygusunu geliştirmekle beraber, bireylerin yaşantılarında sahip oldukları stres ve kaygıyı gidererek mutluluk ve motivasyon artırımına yardımcı olabilmektedir. Tüm bunlarla beraber bireylerin iş süreçlerine olan uyumluluğun hızlandırılmasına, stres ve kaygı duygularının azalmasına, yardımlaşmanın artırılarak kişisel gelişimin üst düzeylere çıkarılmasına, etkinlik ve verimliliğin artırılarak istenilen performans standartlarına erişilmesine önemli yarar sağlamaktadır. İşyeri arkadaşlığı, belirtilen bu tip faydalarından ötürü çok önemli bir kavramdır, üzerinde birtakım çalışmaların yapılması gereken ve aynı zamanda örgütsel davranış alan kapsamına giren insan ilişkilerinin bir bölümüdür.

Bu çalışmada; işyeri arkadaşlığı, çalışan etkinliği, iş performansı, iş birliği ortamı, iletişim ve çalışan verimliliği kavramları ele alınıp, aralarındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada meta analiz yöntemi kullanılmıştır. Veri taramalarında “işyeri arkadaşlığı, etkinlik, iletişim ve iş birliği, iş performansı” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Elde edilen taramalar sonucu hem Türkçe hem de İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır. Seçilen uygulama örneklerine ait veriler CMA (Comprehensive Meta-Analysis) istatistik paket programında analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde ele alınan kavramlar arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşyeri Arkadaşlığı, İletişim ve İş Birliği, İş Performansı ve Çalışan Etkinliği, Meta Analiz.

DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN WORKPLACE FRIENDSHIP AND EFFICIENCY, PERFORMANCE AND PRODUCTIVITY WITH META ANALYSIS METHOD

ABSTRACT

The interactions and relationships that individuals, one of the important elements of the society, establish at the workplace with each other affect the social part of organizational life. Previous studies indicate that employee relations at workplaces often have positive results. Workplace friendship is a concept of human

relations, which has an important place in corporate structures and represents the structure of the institution, and it provides significant benefits to both businesses and individuals. In the teamwork method, which is getting more and more popular in our working life, the fact that individuals who get along well in harmony in an effective teamwork expresses the importance of the concept of friendship in corporate structures. Workplace friendship interactions improve individuals' trust in the institution they are connected to and their workmates, while helping them increase their happiness and motivation by removing the stress and anxiety they have in their lives. In addition, it provides significant benefits to accelerate compliance with individuals' business processes, to reduce their feelings of stress and anxiety, to increase personal development to a higher level, to increase the efficiency and efficiency, and to reach desired performance standards. Workplace friendship is an especially important concept due to this type of benefits; it is a part of human relations that needs some work to be done and fall within the scope of organizational behavior.

In this study, workplace friendship, employee effectiveness, business performance, cooperation environment, communication and employee productivity concepts are examined and the relationship between them is aimed. Meta-analysis method was used in the study. Keywords such as “workplace friendship, activity, communication and cooperation, business performance” were used in data scans. As a result of the searches obtained, both Turkish and English sources were used. Data of selected application samples were analyzed in CMA (Comprehensive Meta-Analysis) statistical package program. As a result of the findings, it can be said that there is a positive relationship between the concepts discussed.

Keywords: Workplace Friendship, Communication and Collaboration, Job Performance and Employee Effectiveness, Meta-Analysis

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönemde insanların yaşamsal davranış biçimlerini emek verdikleri işyerleri önemli derecede etkilemektedir. Yarı zamanlı çalışma şekline ziyade Tam zamanlı biçimdeki işlerde faaliyet gösteren bireyler, sahip oldukları zamanın genelini işyerlerinde geçirmektedirler. Bu durumdan dolayı bireylerin işyeri arkadaşlarıyla, birincil derece yakınlarından daha fazla iletişim ve etkileşim içinde olması kaçınılmaz bir sonudur (Sias, 2009). Arkadaşlık kavramı örgütlerin çalışanlarına işyerlerinde birbirleriyle iletişime geçebilme ve konuşabilme fırsatı tanımlamasıyla birlikte çalışanın buna yönelik gerçekleştireceği eylemler sonucu ortaya çıkmaktadır. Arkadaşlık duygusu çalışanların iş etkinliklerini ve verimliliklerini, işi benimsemelerini ve memnuniyetlerini, işe devam etme gibi önemli iş tutumlarını etkileyebilecek güçlü bir etkidir. Bu etkilerin de farkında olan kurumlar, çalışanlarını arkadaşlık kurmaya teşvik edici birtakım yöntemleri izlemektedirler. İzlenen yöntemlerden başlıca olan takım çalışmalarının, örgüt içerisinde tercih edilerek çalışanların birbirleriyle yakın iletişim kurması, bilgi ve deneyim birikimlerinin paylaşılması sağlanarak işyeri arkadaşlıklarının geliştirilmesi olasılığının artırılması amaçlanmaktadır. İşyerini oluşturan bölüm ve iş birimlerinin fiziksel yerleşiminin düzenlenmesi de çalışanlar arası fiziksel yaklaşım oluşturarak arkadaşlıkların artışına uygun zemin hazırlayacaktır (Krackhardt ve Stern, 1988). Amerika Birleşik Devletleri’nde sürdürülen bir araştırma neticesinde önemli dostlukların %26’sının işyeri arkadaşlıklarına dayandığı tespit edilmiştir (Fischer, 1977). Bireylerin zaman içerisinde işyerlerinde bir gruba dahil olma istekleri, kurulacak olan arkadaşlıkların temelini oluşturmaktadır. Birtakım işletmeler, kurumsal süreçlerin ve sorumlulukların işleyişine zarar geleceği düşüncesiyle çalışanlarının iş yerlerinde arkadaşlıklar kurmasını önlerken; bazı işletmeler ise işyerlerinde kurulacak iş arkadaşlıklarının zarardan ziyade fayda getireceğini düşünerek işyeri arkadaşlığını desteklemektedir (Sias ve ark., 2012). İşyerinde temelleri atılan arkadaşlıklar çalışanlar arası etkileşimi kuvvetlendirmesinin yanı sıra kariyer ve eğitim planlarını, iş çıktılarının verimliliğini, kurumsal bağlılık güdüsü gibi birtakım konular üzerinde de etkileri yer almaktadır. Bireyleri, tecrübe ve birikimlerin karşılıklı olarak paylaşımı yönünde olumlu anlamda birbirlerine yakınlıktır. İşyeri arkadaşlıklarının güçlü olduğu çalışma ortamları, pozitif yönlü kurumsal çıktıları da beraberinde getirmektedir.

2. İŞYERİ ARKADAŞLIĞI

İşyerleri çalışanların işyeri olmasının yanı sıra sosyal ilişkilerinin de beslendiği bir yaşam bölgesi olarak değerlendirilmektedir (Sias ve ark., 2012). İşletmelerin kurum hedeflerine erişebilmesi, beklenen performans seviyesine ulaşılabilmesi ve çalışanın işyerine yönelik bağlılık

durumlarının sağlanabilmesi için işyerinde kurulan arkadaşlık ilişkileri önemli bir rol oynamaktadır. Ailelerden ziyade daha çok iş arkadaşları ile vakit geçirilen bir iş-yaşam dengesinde, şirket içi geliştirilen sosyal ilişkilerin yeri yadsınmaz durumdadır. Çalışanların yaşamlarında yer edinen arkadaşlıkların, bireyin sosyalleşmesi önündeki etkisi oldukça yüksektir. Bu ilişkilerin doğrudan olarak bireyin mutluluğuna ve yaşam refahına etkisi olduğu belirtilmiştir. Örgütlerin faaliyet gösterdiği işyerleri, insanı tutumlara ve iletişim değerlerine oldukça açık alanlar olarak bilinmektedir. İşyerlerinde kurulan arkadaşlıklarda karşılaşılan sosyal ilişkiler, örgüt yapısı içindeki işletmelerin temellerini oluşturmaktadır. Örgüt hedeflerine ulaşılmasında ve işletme performansının etkili bir şekilde yönetiminde çalışanların kurmuş oldukları sosyal ilişkiler önemli bir rol oynamaktadır ve aynı zamanda iş görenlerin sağlıklı, huzurlu bir ortamda istekli bir şekilde faaliyet göstermelerine sebebiyet vermektedir (Bhardwaj, 2016). İşyeri arkadaşlığı tanımına bakıldığında, bireylerin iş yerlerinde gösterdikleri insana dair etkileşimler olarak tanımlanabilmektedir. Bireylerin iş tanımlarından ziyade insanlık duygusu ve etkileşimlerine dayanmaktadır (Berman, West & Richter, 2002). Bireylerin işyerlerinde kurdukları ve en fazla etkilendikleri arkadaşlıklar, sosyal ve duygusal gereksinimleri karşılamaya yöneliktir. Sosyal ve duygusal gereksinimlerin tatmini için düşünülen arkadaşlık kavramının insanlara zorla aktarılması mümkün değildir. Bireylerin gönüllü yollarla isteyerek ve seçerek gerçekleştirdikleri etkileşimlerdir (Rawlins, 1982). Tüm bu kavramlar göz önünde bulundurulduğunda iki birey arasında gönüllülük esasına dayanan arkadaşlık kavramının iki ana özelliği yer almaktadır. Bu özelliklerden birincisi; bireyin gönüllülük şartına dayanıyor olması iken, ikinci özelliği ise kişilerin buldukları ortamda birbirlerini çalışan olarak görmelerinin aksine sosyal bir birey oldukları düşüncesiyle harekete geçmeleridir (Sias ve ark., 2004). Bireylerin kurduğu arkadaşlık ilişkilerinin hangi nedene ve temel dayandığına yönelik olarak; Festinger'in sosyal karşılaştırma kuramına göre bireyler kendi duygu ve davranışlarına göre kendisi ile benzer duygu ve tutumlar içinde bulunan insanlarla etkileşim kurduğunda bireyin kendini daha rahat hissettiği belirtilmiştir. Bireyler kendi duygu ve düşüncelerinin doğruluğunu kabul ettirebilmek için aynı düşüncedeki bireylerle etkileşim kurmayı tercih etmektedirler. Örgütsel anlamda işyeri arkadaşlığı kavramına bakıldığında; kurum içi hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik sunulan performansın, moral ve motivasyonun, işyeri ve çalışan verimliliğinin arttırıldığı görülmektedir (Kram ve Isabella, 1985). İşyeri ilişkilerinde gözlenen sosyal arkadaşlık bağları; karşılıklı güven değerinin, bilgi ve birikim paylaşımının, dostluk ve iş birliği kavramlarının olumlu anlamda daha yüksek seviyelere çıkarılmasına ön ayak olmaktadır. Kurulan arkadaşlık bağları hem iş süreçleri bağlamında hem de kişisel konularda geniş bir etki alanını kapsayarak bireyler arası bağları güçlendirmektedir (Chang, ve ark., 2016).

İşyeri arkadaşlığı Herzberg'in çift faktör kuramına dayanmaktadır (Çankır, 2017; Çankır & Şahin, 2018; Çankır & Arıkan, 2019). Bu teorideki ikincil faktörler içinde yer alır. Bireylerin buldukları ortamı sıkıcılıktan ve tek düzeylikten çıkarıp daha keyif alına bilinen bir ortama çevirmeleriyle birlikte bilgi ve becerilerin karşılıklı olarak paylaşarak, çalışan becerilerinin arttırılması işyeri arkadaşlığının önemli kazanımlarındandır. Çalıştıkları işyerlerinde sosyal arkadaşlık etkileşimleri iyi düzeyde olan çalışanların iş tatminleri yüksek düzeydedir (Robinson, Roth ve Brown, 1993). Bireyler, her ne olursa olsun birtakım çalışma alanlarında ve çalışma saatleri içerisinde, belirli bireylerle sosyal etkileşim kurmadan işlerini gerçekleştirmeyi uygun görmemektedirler. Bundan dolayı da işyerlerinde kurdukları ilişkiler çerçevesinde kendilerine bir sosyal yaşam bölgesi oluşturma niyetindedirler. Çalışanın işyerinde çeşitli nedenlerle sahip olduğu stres ve kaygıların en aza indirilmesine yönelik de kurmuş olduğu arkadaşlık etkileşimlerinin en önemli destek ve sinerji noktalarından biri olduğu düşünülmektedir. Ortak payda çerçevesinde toplanan örgüt çalışanlarında, bireylerin birbirlerine sağlamış oldukları destekler ve sosyal dayanışma ortamı onlar için değerli bir motivasyon ve güç kaynağıdır (Yoon ve Lim, 1999). Çalışanların işyerlerinde keyifle arkadaşlık kurması, mutluluk içeren bir sosyal alan oluşumunu da beraberinde getirecektir. Arkadaşlık, en az iki bireyin herhangi bir kan bağı olmaksızın, tamamen samimi duygularla birbirlerine karşı duydukları güven, sevgi, sadakat, samimiyet vb. hisler ile kurulan ilişkidir (Biçer, 2017). İşyeri arkadaşlığı da arkadaşlık kavramı ile tanımlanabilir. Çalışanların birbirlerine karşı duydukları güven ve ortak değerler neticesinde oluşan ilişkilere işyeri arkadaşları belli hedefler doğrultusunda yakın iletişime sahip olmaktadır ve mutlaka aralarında

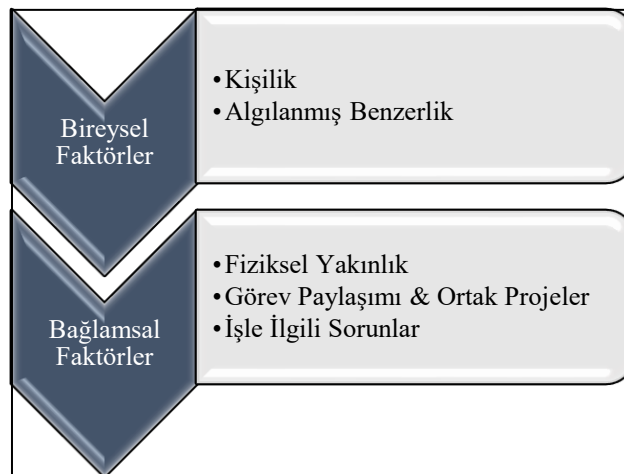
psikolojik bir bağ bulunmaktadır. Çalışanlar birbirlerine işyerindeki pozisyonlarına göre değil tamamen özgün kişilikleriyle yaklaşmaktadır. İşyeri arkadaşlığı ile ilgili az sayıda araştırma mevcuttur, araştırmalardan en önemlisi Kram ve Isabella (1985) ile Sias ve Cahil (1998) tarafından yapılanlardır. Kram ve Isabella, işyerindeki arkadaşlığın stresi azaltıp çalışandaki memnuniyetin arttığını açıklamışlardır. Çalışanlar arasında kurulan arkadaşlık ilişkisi duygusal anlamda kendilerini mutlu hissetmelerine imkân sağlayacağını da dile getirmişlerdir (Cahill, 1998). Çünkü işyeri arkadaşlığı sayesinde çalışanlar örgüt içerisinde birbirlerini desteklemekte, çeşitli paylaşımlarda bulunmaktadır ve böylece örgütte kalma isteği de artmaktadır (Chang ve ark., 2016).

Arkadaşlığın oluşmasında, gelişmesinde işyerleri oldukça önemlidir. Çünkü insanlar uzun süre işyerlerinde vakit geçirmekteler ve olağan şekilde arkadaşlıklar kurulmaktadır. Çoğu işyeri arkadaşlığı, işyeri sınırları içinde kalmayıp günlük yaşantıda da sıkı dostluğa dönüşebilmektedir. Birlikte yaşanan ortak deneyimler işyeri arkadaşlığını da pekiştirmektedir. Çalışanlar arasındaki arkadaşlık ilişkisi, çalışanın öğrenmesine de teşvik sağlar. Liderleri ile güçlü iletişim kurmasını sağlar. Örgüt içerisinde kaliteli iletişim meydana gelir (Herman, 2008).

İşyeri arkadaşlığının çok sayıda yararı olduğu gibi bazı zararları da mevcuttur. Arkadaşlığın zamanla romantik ilişkiye dönebilmesi veya işyeri içerisindeki çalışanlar arası rekabet hissi, terfi ücret vb. durumlar işyeri arkadaşlığını zedeleyebilmektedir (Berman, West & Richter, 2002). Bununla birlikte örgüt içerisindeki çalışan değişim oranlarına da etki edebilmektedir. Arkadaşı işten ayrılan bir çalışan, örgütte kalmak istemeyebilir ve bu durum geride kalan çalışmanı olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak bu tür olumsuz etkilerden ziyade İşyeri arkadaşlığının olumlu sonuçlar doğurması istenmektedir. Olumsuz sonuçlara karşın ise eğitimler vb. yöntemler uygulanmalıdır. (Berman, West & Richter, 2002).

İşyeri arkadaşlığı kavramının, yapılan çalışmalar neticesinde, bireysel ve bağlamsal etkenler vasıtasıyla gelişme gösterdiği belirtilmiştir (Sias ve ark., 2012). Bireysel olan etkenlerde, kişisel özellikler ve benzerlikler ön plandadır. İnsanların kendisine benzeyen veya beğeni duyduğu bireylerle arkadaşlık kurmakta olduğunu ifade etmektedir (Sias ve ark., 2012). Bağlamsal etken ise, arkadaşlığın bulunduğu mevcut ortamdan kaynaklanmaktadır. İşyeri içerisinde veya dışında gerçekleşmektedir. Birlikte ve birbirine yakın çalışan kişilerin arkadaşlık kurması daha olasıdır. İki bireyin iletişim halinde olması, ortamın düzenine ve birbirlerine olan fiziksel mesafeye bağlıdır. Bireylerin ortak projede rol alması, ortak bir görev için çaba sarf etmesi; iki insanın iletişim kurabilme imkanını artırmaktadır. Çalışanların örgüt içerisinde yaşanan sorunlar da yeni arkadaşlıkların kurulmasına olanak sağlamaktadır. İşverenin yaptığı haksızlıkların, adalet dışı tutumların; çalışanların bir olup kenetlenmesine ve uyum içerisinde huzurlu bir ortama olanak sağladığı düşünülmektedir (Sias, 1995).

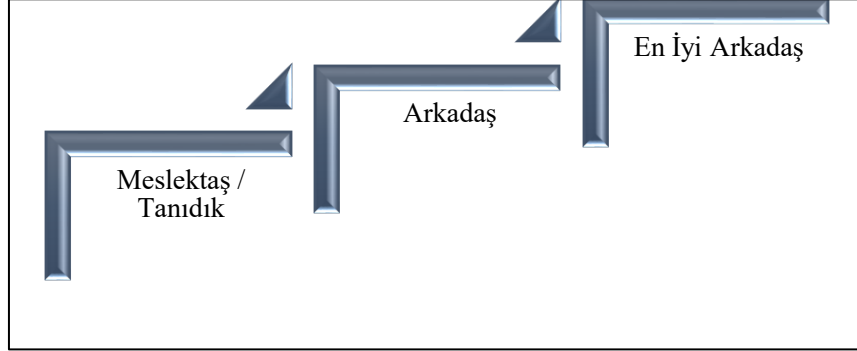
Şekil 1: İş yeri Arkadaşlığı Gelişim Faktörleri

Kaynak: Morrison, R. L., & Nolan, T. (2007). Too Much of a Good Thing?: Difficulties with Workplace Friendships. *University of Auckland Business Review*, 9(2), 30.

Sias ve Cahill (1998), arkadaşlığın gelişimini incelemiştir ve yaşıt arkadaşlıkların geçişle oluştuğunu belirtmiştir. Bireyler arası algılanmış benzerlik, bahsi geçen geçiş süreçlerini oldukça etkilemektedir. İlk geçiş tanışıklıktan arkadaşlığadır. Aynı ortamda çalışan bireylerin ortak paylaşımında bulunması halinde ortaya çıkan arkadaşlıktır. Daha çok iş değil kişisel meseleler konuşmaya başlanır. Sonraki geçiş arkadaşlıktan yakın arkadaşlığa geçiştir. Kişinin sıkıntılarını paylaşabildiği birini bulmasıdır. Aradaki ilişki daha samimi duruma gelmiştir. En son olan geçiş ise yakın arkadaşlıktan çok yakın arkadaşlığa geçiştir. Bu geçişte ise tamamen samimi bir ilişki kurulmuştur, karşılıklı sorunlar konuşulur ve çözülmeye çalışılır (Sias, 1998). Çalışma arkadaşlığı oluşur ve zaman içerisinde çok yakın arkadaşlığa dönüşebilmektedir.

Şekil 2: İş Yeri Arkadaşlığı Gelişim Süreci

Kaynak: Cahill, D. &. (1998). From Coworkers to Friends: The Development of Peer Friendships in the Workplace. *Western Journal of Communication*, 293.

Bireylerin çalıştıkları işletmelerde kurdukları arkadaşlıkların nedenlerini belirlemek isteyen Dotan (2017) bu durumla ilgili 6 adet faktör açıklamıştır.

Şekil 3: İşyerinde Kurulan Arkadaşlıkların Nedenleri

Kaynak: Dotan, H. (2009). Workplace Friendships: Origins and Consequences for Managerial Effectiveness. In *Academy of Management Proceedings* (1), 3.

İşyeri arkadaşlıkları kavramı bir bütün olarak ele alındığında hem çalışanlar üzerinde hem de kurumlar üzerinde etkileri yer almaktadır. Çalışanlar, işyeri arkadaşlıkları aracılığıyla kişisel duygu ve düşüncelerini paylaşma şansını yakalayabilirler, iletişimleri güçlenebilir ve bilgi alışverişinin artırımı sağlanabilmektedir. Çalışanlar işyeri alanında maruz kalınabilecek stres ve zorlu durumlarda arkadaşlarına destek sağlayarak onların motivasyonunu üst seviyeye çekecektir ve bu durum da yapılan işin kalitesini yukarı doğru arttıracaktır. Arkadaşlıkların, çalışanların öğrenme eğilimleri üzerinde de önemli ve olumlu bir etkisi bulunmaktadır. İşe yeni başlayan bireylerin sahip oldukları arkadaşlık bağıyla birlikte, iş sorumluluklarıyla ilgili bilgi ve tanımları daha hızlı kavraması

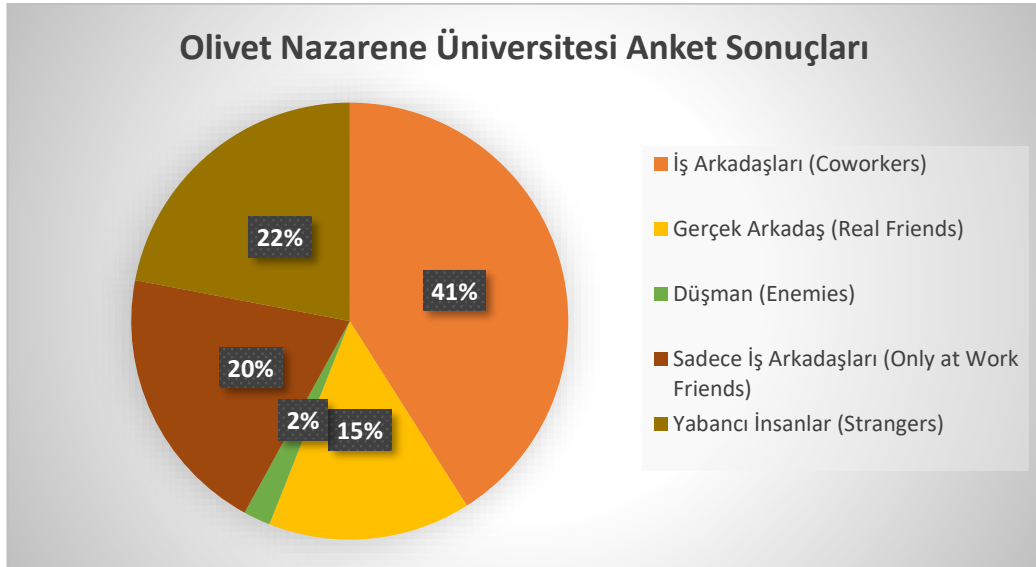
sonucu iş çıktılarının olumlu düzeyde seyretmesini de gerçekleştirmiş olacaktır. Arkadaşlar arası duyulan güven ve empati duyguları, problem anında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayarak hem çalışanın güvenebileceği bir bireyin olduğunu bilmesine hem de iş süreçlerinin aksamadan devam edebilmesine faydalı olacaktır (Şahin & Çankır, 2019).

Ofis ortamlarından depolama sahalarına, üretim bantlarından tarım faaliyetlerine kadar birçok bireyin iş arkadaşlarıyla ailelerinden daha fazla vakit geçirmesi ve onlarla yaşadığı her türlü etkileşimin hayatlarını etkilemesi bilinen bir durumdur.

İnsanlar iş yaşamlarında daha pozitif duygular, daha güçlü motivasyon, daha olumlu organizasyon algısına sahip olduklarında üretken ve yaratıcı olmaktadır. Üretkenliğin ve pozitif bir çalışma hayatının temelinde takım arkadaşları ve iş arkadaşlarıyla karşılıklı olarak bireyin sahip olduğu bağlanma ve güven duygusudur. İnsanların birbirlerine karşı yakın ilişkilere sahip olması daha iyi çalışma sonuçlarına ve takım anlayışının benimsenmesine yardımcı olacaktır. Özellikle hızlı ve dinamik işlerde iş birliği ve iletişim içinde ilerlemek hedeflere ulaşabilmek yolunda büyük önem arz etmektedir. Ekiplerin en büyük parçası olan sosyal etkileşimler var ise Mutlu ekipler verimli ekiplerdir. Ancak değerli iş arkadaşlıklarının teşviki için de kurumların; çalışanlarına değer veren, gelişim fırsatları sunan, çalışanlarının en iyi performans göstermesini sağlamak için uygun stratejileri belirleyen ve tüm bunları şirket kültürüne adapte eden bir politika izlemesi gerekmektedir.

ABD Olivet Nazarene Üniversitesi araştırmacıları tarafından yürütülen ve yaklaşık 3000 tam zamanlı çalışan işçiyle yapılan araştırmaya göre; çalışanların birlikte çalıştıkları insanları beş kategoriye yerleştirmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre çalışanların %35'i birlikte çalıştıkları insanları iş arkadaşı olarak görmekte ve %15'inin iş dışında da arkadaşlıklarının devam ettiği belirlenmiştir. Her beş katılımcıdan dördünün bir arkadaşı olduğu düşünülmektedir (Research On Friends At Work, 2019).

Şekil 4: Olivet Nazarene Üniversitesi Araştırma Sonuçları

Kaynak: Research On Friends At Work, 2019

İşyeri arkadaşlığı ile bazı olumsuz değerlendirme ve araştırma sonuçlarına da ulaşılmıştır. İşletmelerin uygulamalarda kayırmacılığa neden olması nedeniyle akraba, hemşeri ve eşler aynı örgütte çalıştırılmamaktadır. Bunun en önemli nedeni nepotizm ve kronizm olumsuz etkilerinden kaçınmaktır. Özellikle çalışma psikolojisi alan yazınında işyerinde duygusal ilişkilerle ilgili çok farklı görüşler vardır. Bu tür yaklaşımlarda genel yaygın görüş, örgüte olumsuz çıktıları olduğu yönündedir.

3. ÇALIŞAN ETKİNLİĞİ, PERFORMANS VE VERİMLİLİĞİ

Literatürde verimlilik kavramı; girdi ve çıktı arasındaki oran veya ilişki olarak tanımlanmaktadır. Bir hizmet ve yahut bir ürün üretiminde sermaye, emek, vb. kaynakların, hammadde, bina gibi kaynakların doğru ve etkin biçimde kullanılması da verimliliğin başka bir tanımıdır (Prokopenko, 1992). Doğru zaman, doğru iş, doğru kişi ve doğru şekilde yapılan her şeyin verimliliği artırdığı düşünüldüğünde, verimlilik demek, çok çalışmak demek değil mantıklı şekilde çalışmak anlamına gelmektedir. (Kaya, 2008).

İş görenlerde verimlilik ise; örgütte bir performans ölçütüdür. Örgütün etkili ve yüksek performanslı olması, çalışanların performanslarının yükselmesine imkân sağlamaktadır ve çalışanların her faaliyette etkin rol aldıkları gözlemlenmektedir. Örgüt içerisinde çalışanların çalışma imkanları iyileştirilmesi sonucunda verimlilikleri artacaktır ve doğrudan kalitenin arttığı da gözlemlenecektir. Verimliliğin artışı en önemli özellik kalitedir. Örgütte çalışan bireyin kaliteli olması önemlidir. İşin her bir ayrıntısına odaklanmak, her açıdan bakarak farklı görüşlere sahip olmak ve fikir üretmek insana özgü özelliklerdir. Çalışanın kaliteli ve işine özverili yaklaşımı örgütü başarıya, verimliliğe ulaştırır. Minimum ekonomik kaynakların ve az sayıda kaliteli iş gücünün kullanımı ile aynı iş, daha kısa vadeli bir zamanda tamamlanabildiğinde verimlilik sağlanmış olacaktır. Bu durum da hem kalitenin yükselmesini hem de memnuniyet artışını beraberinde getirecektir. Her geçen gün değişim ve gelişim gösteren dünyada, şirketlerin faaliyet göstermesi artık zorlaşmakta ve içerisinde bulunduğu zorlu rekabet ortamında ayakta durabilmesi için şirket çalışanın doğru özellikte ve mevcut iş için doğru kişi olması büyük önem taşımaktadır. İşinde uzman işgücü ile verimliliğin ve etkinliğin daha çok artış göstereceği beklenen olumlu bir durumdur. Bir şirketin gelişmesi, geleceğe yönelik planlar yapabilmesi için, bünyesinde deneyimli ve bilgiye sahip işgücü buldurmalıdır. Şirketler içerisinde gerçekleştirilecekleri; eğitim programları, gelişim seminerleri ile yetenekli işgücüne ulaşabilmektedirler ve destekledikleri sosyal aktiviteler ve arkadaşlık bağları gibi politikalarla iş görenlerin performans ve etkinliklerine doğrudan etki edebilmektedirler. Böylelikle şirket hedeflerine kolaylıkla ulaşım sağlayabilecekler, çalışanların etkinlik ve performansları da bağlı olarak artış görecektir.

Çalışanı, verimlilik adı altında yormanın veya bezdirmenin bir çözüm olmadığı, aksi şekilde verimliliği düşürdüğü açık bir şekilde bilinmektedir. Çünkü kendini makine gibi hisseden iş gören, bir zaman sonra performansı düşecektir ve işletmeye hiçbir yararı olmayacaktır, bunun sonucunda çalışanın etkinliği ve süreçlerin verimliliği düşecektir. Bu durumun önüne geçebilmek için, çalışanlara kıymet verilmesi ve sosyal anlamda da birtakım politikaların izlenmesi gerekmektedir. Çünkü insan, işletmenin en önemli varlığıdır ve verimliliğin de kaynağıdır. Çalışanın motivasyonu artırma, katılımını sağlama, çeşitli eğitim vb. imkanlar sunma, örgüt içi arkadaşlık ilişkilerini arttırmak ve yönlendirmeler yapmak örgüt içi performansı da artıracaktır. Çünkü çalışanlar güdülenmek değil yönlendirilmek isterler. Bu durum çalışanın kendini örgüte ait hissetmesine, işine uyum göstermesine zemin hazırlayacaktır. Verimlilik ve etkinlik, çalışanın akıllı çalışması ve gayretli olması ile artış gösterecektir.

Şekil 5: İşgücü Verimliliğine Dair Yaygın Olan Birtakım Görüşler

İşgücü Verimliliğine Dair Yaygın Olan Birtakım Görüşler
• İşgücü verimliliği ekonomik güç ve yüksek hayat standardı için önemlidir.
• İşgücü verimliliği uzmanlaşma ve iş dizaynı ile artar.
• İşgücü verimliliği işçilerin daha gayretli çalışması ile artar.
• İşçilik üretkenliği işçilerin daha akıllı çalışması ile artar.
• İşgücü verimliliği yönetim politikalarının bir sonucudur.
• İşgücü verimliliği doğrudan ücretle ilgilidir.
• İşgücü verimliliği çevre koşullarının bir fonksiyonudur.

Kaynak: Kobu, B. (2003). *Üretim Yönetimi*, 10. baskı. Avcıol Basım Yayın, s. 12.

İşgücü verimliliği ekonomik güç adına yaşam koşullarımızın refah seviyesinde olabilmesi için önemlidir. Verimliliğin artması ile gayri safi milli hasılda da artış gözlemlenecektir ve Uluslararası anlamda pazar rekabeti arttırılacaktır. Fakat tam tersi bir durum olursa; düşük bir verimlilik ve etkinlik var ise işsizlik, enflasyon, kalkınma seviyesinin düşüklüğü gibi olumsuz durumlara sebebiyet verebilecektir. (Prokopenko, 1992). Bu yüzden kaynakları zamanında, doğru ve etkin biçimde kullanmak önemlidir. İş görenler işlerini uygun, etkili biçimde, kendilerini işlerine vererek yaparlar ise verimliliği artırıcı özellikleri vardır. Etkili iş yapmakta verim artırmada büyük önem taşır. Verim artarsa sağlanan başarı ve gelir bütün ekonomik birimler arasında pay edilmelidir ve bu sebeple çalışanların işlerinde etkili rol oynaması önem arz etmektedir.

Çalışanların görev ve iş tanımlarınca gerçekleştirmeleri gereken sorumluluklarını yerine getirmek için sarf ettikleri emekler karşılığında, elde ettikleri başarıya performans ve bu başarının olumlu çıktılarına etkinlik denilmektedir. Bir iş görenin sergilediği performans, elde ettiği başarı ile direkt olarak ilişkilidir. Çalışanların kendilerinde bulundurduğu inanç, sahip oldukları değerler ve yetenekleri; performanslarını ve etkinliklerini etkileyen birtakım değişkenlerdendir. Performans kavramı, iş görenlerin kendi iş tanımlarına özgü başarımlarını kazanmaları sonucunda etkinlik ve verimliliğe ulaşılması şeklinde de ifade edilebilmektedir. Farklı bir tanıma göre ise Performans kavramı, iş görenin iş esnasındaki davranış ve tutumları ile işin beklenen düzeyi ile gerçekleşme düzeyinin karşılaştırılması olarak da ifade edilebilmektedir (Bingöl, 2003). Örgüt içerisinde yer alan işyeri arkadaşlıkları, yardımlaşma ve dayanışmalar performans kavramını iş hayatında desteklemektedir. Performans; bireyin örgüt hedefleri için kontrol altına aldığı davranış ve tutumlarının bir sonucu, belirlenen bir görevin yerine getirilmesi ve amaçlara ulaşılması, yapılan işlerin etkinlik ve verimliliği, görev ve iş sorumlulukları için emek ve zaman harcanması, iş hedeflerinin miktar ve kalite anlamında gerçekleşme durumları olarak nitelendirilebilmektedir. Performans kavramı örgütsel anlamda ya da bireysel anlamda, davranış temelli olduğu için pozitif veya negatif yönlü olarak değerlendirilebilen bir etkidir. Performans tabiri çalışanlar için sadece bir gösterge durumu olmadığı gibi paralelde, çalışanların kariyer ve gelişim planlarını şekillendiren ve sektörel anlamda başarılı olmanın anlamını ifade eden, terfi ve kariyer fırsatları yolunu açan bir araçtır.

Geçmişten günümüze çeşitli Referansların ele aldığı performans kavramı, birtakım unsur ve tanımlar çerçevesinde çeşitli anlamlar yüklenerek günümüze kadar ulaşma çabası göstermiştir. Elde edilen çalışmalar sonucu araştırmacıların gerçekleştirdiği çalışmalar farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. 1978 yılında Katz ve Kahn'ın gerçekleştirmiş oldukları çalışmalar, 2020 yılında Sonnetag ve Frese'nin gerçekleştirmiş oldukları çalışmalara kadar çeşitli yaklaşımlar ifade edilmiştir. Yapılan çalışmaların genel itibarıyla unsur ve tanımları performans kavramının sınıflandırılması isimli şekil üzerinde ortaya konulmuştur. (Rotundo ve Sackett, 2002).

Tablo 1: Performans Kavramının Sınıflandırılması

Kaynak	Unsur & Tanım
Katz ve Kahn (1978)	Sistemdeki rol performansı: Performansın nicel ve nitel standartlarını karşılama, bu standartların üstüne çıkma
	Yenilikçi ve spontane davranışlar: Örgütsel hedeflere ulaşmayı kolaylaştırma, iş birliği sağlama, örgütü koruma
	Örgüte katılma ve örgütte kalma: Düşük personel devir oranı ve düşük işe gelmeme oranı
Murphy (1989)	Görev Performansı: Görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi
	Kişiler arası ilişkiler: İş birliği sağlama, iletişim kurma ve işle ilgili bilgilerin paylaşımı
	Yıkıcı ve zararlı davranışlar: Güvenlik ve emniyeti ihlal etme, aletlere zarar verme, iş kazaları
Campbell (1990)	Aksama (geç gelme, işe gelmeme, vs.) davranışları: Araç-gereci kötüye kullanma, illegal faaliyetler
	Mesleğe özgü görev performansı: Temel teknik işler
	Mesleğe özgü olmayan görev performansı: Verilen işe özgü olmayan aktiviteler
	Yazılı ve sözlü iletişim yeterliliği: Yazılı materyaller hazırlama ya da sözlü sunumlar gerçekleştirme
	Çaba sarf etme: Ekstra çaba sarf etme, olumsuz koşullar altında çalışmaya istekli olma
	Kişisel disiplini muhafaza etme: Negatif (olumsuz) davranışlardan kaçınma
	Takım ve iş arkadaşları performansını artırma: İş arkadaşlarını destekleyip yardımcı olma, katılımı artırma
	Denetim ve liderlik: Etki, amaçları belirleme, ceza/ödül
Yönetim ve idare: İnsan kaynaklarını yönetme, ilerlemeyi denetleme, problem çözme	
Borman ve Motowildo (1993)	Görev performansı: Resmi olarak işin parçası şeklinde görülen ve örgütün teknik çekirdeğine katkıda bulunan davranışlar
	Bağlamsal performans: İsteğe bağlı, rol tanımlı olması gerekmeyen, sosyal ve psikolojik çevreye katkıda bulunan davranışlar
Borman ve Brush (1993)	Teknik faaliyetler: Planlama, teknik yeterlilik gösterme, idare
	Liderlik ve denetim sağlama: Rehberlik etme, yönlendirme, motivasyon ve koordinasyonu sağlama
	Kişiler arası ilişkiler: İletişim kurma, iyi bir örgütsel imaj oluşturma ve iş ilişkileri
	Yararlı birey davranışları: Örgütün sınırları çerçevesinde çalışma
Welbourne, Johnson ve Erez (1998)	Mesleki roller: İş tanımları ile ilgili işlerini yapma
	Kariyer: Örgüt içerisinde ilerleme kaydetmek için gerekli becerileri edinme
	Yenileşimci (inovasyon): Gerek bireyin gerekse örgütün tamamı ile ilgili yaratıcılık ve yenileşim
	Takım: Örgütün başarısı için iş arkadaşları ve takım üyeleri ile birlikte çalışma
	Takım organizasyonları: Örgüt ile ilgili hassasiyeti nedeniyle görev sınırlarını aşma

Kaynak: Rotundo, M., & Sackett, P. R. (2002). The relative importance of task, citizenship, and counterproductive performance to global ratings of job performance: A policy-capturing approach. *Journal of applied psychology*, 87(1), 66.

4. İŞYERİ ARKADAŞLIĞI VE ÇALIŞAN ETKİNLİĞİ, PERFORMANSI, VERİMLİLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Arkadaşlık kavramı örgütlerin çalışanlarına işyerlerinde birbirleriyle iletişime geçebilme ve konuşabilme fırsatı tanımlamasıyla birlikte çalışanın buna yönelik gerçekleştireceği eylemler sonucu ortaya çıkmaktadır. Arkadaşlık duygusu çalışanların iş etkinliklerini ve verimliliklerini, işi benimsemelerini ve memnuniyetlerini, işe devam etme gibi önemli iş tutumlarını etkileyebilecek güçlü bir etkidir. Bu etkilerin de farkında olan kurumlar, çalışanlarını arkadaşlık kurmaya teşvik edici birtakım yöntemleri izlemektedirler. İzlenen yöntemlerden başlıca olan takım çalışmalarının, örgüt içerisinde tercih edilerek çalışanların birbirleriyle yakın iletişim kurması, bilgi ve deneyim birikimlerinin paylaşılması sağlanarak işyeri arkadaşlıklarının geliştirilmesi olasılığının artırılması amaçlanmaktadır.

İşyeri arkadaşlığı, sahip olduğu birtakım faydalarından ötürü çok önemli bir kavramdır, üzerinde günümüze kadar çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir ve bu çalışmalar da aynı zamanda

Örgütsel Davranış alan kapsamına giren insan ilişkilerini destekleyen niteliktedir. Örgütsel davranış hakkında yapılan çalışmalar içerisindeki en önemli alan, İş yeri arkadaşlıklarıdır ve Üzerinde çalışmalar yapılmasının birtakım haklı sebepleri bulunmaktadır. İşyeri arkadaşlığı kurumsal anlamda insanlar arası ilişkilerin önemini belirtir ve Şirket içerisinde çalışana ve şirkete faydalar sağlamaktadır. Çalışanlar arasındaki birliği ve bütünlüğü, güveni sağlamaktadır. (Krackhardt & Stern, 1988). Şirketin gayri resmi tarafı işyeri arkadaşlığıdır. Krackhardt & Stern (1988), yaptığı çalışmalar neticesinde işyerindeki gayri resmi sosyal ilişkilerin örgüt içindeki gelişime destek sağladığını göstermektedir. Birbirleriyle anlaşılan insanlar, örgüt içerisinde bu durumu başarısına yansıtır. İşyerindeki mevcut arkadaşlık, örgüt içerisindeki etkinliği artırır (Nielsen, Jex, & Adams, 2000). Nielsen ve arkadaşları (2000), işyeri arkadaşlığının psikometri bilim dalına yönelik ölçme değerlendirme tekniklerinin kullanılmadığından dolayı yeterince incelenmediğini düşünerek, yeni ölçme yöntemleri geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Filozoflar, sosyologlar ve diğer bilim alanları tarafından uzun yıllardır arkadaşlık üzerine incelemeler yapılmıştır. Aristo, kitabında arkadaşlığın üç temelinden bahsetmiştir; bu temeller faydalı arkadaşlık, zevke dayalı arkadaşlık ve erdemli arkadaşlıktır. Aristo'ya göre asıl arkadaşlık, erdemli olan arkadaşlıktır (Hruschka, 2010). Arkadaşlık temelli çalışmalar yıllardır sürmekte iken işyeri arkadaşlığı ile ilgili çalışmalar yeni başlamıştır. Maslow, David McClelland çalışmalarında, işyeri arkadaşlığının öneminden bahsetmiştir. İşyerinde ki ilişkilerin, çalışan kişilerin motivasyonlarını güçlendirdiğine yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. 1970'li yıllarda, Hackman ve Lawler, arkadaşlık fırsatı terimini geliştirmişlerdir. İşyeri arkadaşlığı ile ilgili çalışmaların başlangıcı niteliğindedir. Bir telefon şirketinde çalışanlar üzerinde araştırma yapılmış ve sonucunda arkadaşlık ve iş memnuniyeti arasında olumlu ilişki olduğu kanısına varılmıştır. Memnuniyet olumlu etkileyen bu çalışma, motivasyonla bir ilişkilendirme yapamamıştır (Morrison, 2004). Arkadaşlık fırsatının iş memnuniyeti ve bağlılık üzerinde olumlu etkilere sahip iken fakat işten ayrılma gibi olumsuz bir ilişkiye de sahiptir. Elde edilen bulgular, çalışanlara yapılan anketlerin sonucudur. Nielsen, Jex, ve Adams (2000), işyeri arkadaşlığını arkadaşlık fırsatı ve arkadaşlığın görülme sıklığı gibi terimlerle tanımlamaktadır. İki yönünü göstermek için iki çalışma gerçekleştirmiştir, ilk çalışma ölçeğin tutarlılığı ve güvenilirliği ile ilgili iken ikinci çalışma yapısal geçerliliğinin ispatı ile ilgilidir. Bu çalışma, işyeri arkadaşlığının, işyeri bağımlılığı, benimsenmesi ve memnuniyetinde ilişkisinin nasıl olduğunu araştırmak içindir. Çalışma sonucunda, işyeri arkadaşlığının kurumdaki bağlılık ile olumlu ölçüde ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bir diğer araştırma ise Markiewicz ve ark. (2000) tarafından yapılmıştır. İşyeri arkadaşlığının, işyeri memnuniyeti ve çalışan maaşlarıyla ilişkisi olup olmadığı konusunda bir araştırmadır. Araştırma sonucunda iş yerindeki arkadaşlıklar, işyeri memnuniyetini, etkinliği ve başarıyı beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Morrison (2004) ise, örgüt içindeki gayri resmi ilişkiler ve ilişkiler hakkında model sunmuştur. Modelin sonuçları, Riordan ve Griffeth (1995) çalışmalarını destekler niteliktedir. Dotan (2007), işyeri arkadaşlığı ve iş çıktıları arasındaki ilişkiyi konu alan araştırmalara destek vermiştir. Önceki yapılan çalışmaları analiz ederek, bulgularda tutarsız durumlar bulmuştur. Mevcut tutarsızlıkların sebebinin, işyeri arkadaşlığının belirli kalıplar içerisinde incelenmesi olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine başka alternatifler bulmak için arkadaşlığın temel öncüllerini kullanarak işyeri arkadaşlığının farklı iş çıktılarına etkilemesinde yeni metotlar önermiştir.

4.1. Meta Analiz Yöntemi

Meta Analiz metodu, çok sayıda gerçekleştirilen çalışmaların birleştirilip kullanılmasıyla süregelen, birbirlerinden bağımsız araştırma sonuçlarının nicelik olarak incelenmesi ile sentezi gerçekleştiren bir istatistiksel yöntemdir. Aynı konuda yapılan birtakım farklı araştırmalardan bilgiler toplanarak ve birleştirilerek tek bir analizin sentezlenmesini içermektedir. Meta analizi; örneklemin ölçüsünü artırarak istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde etmek, Literatürde yer alan benzer nitelikteki araştırmaları değerlendirmek ve kaynaklarını incelemek, araştırmalar arasındaki etki büyüklüklerini tespit etmek ve elde edilen sonuçlarla ilgili gelecekte araştırılması gereken yeni konuları ifade etmeyi amaçlamaktadır. Meta analizinin uygulanması sürecinde; problemin tanımlanması, analize dahil edilecek kriterlerin tespiti, araştırmaların elde edilmesi, elde edilen araştırmaların sınıflandırılması, bulguların birleştirilmesi ve analiz bulgularının rapor edilmesi adımları yer almaktadır. Bu çalışmada araştırma sorusu olarak; İşyeri arkadaşlığı kavramının, çalışan

verimliliği, etkinliği ve performansı arasındaki ilişkinin meta analiz yöntemiyle belirlenmesi olarak tanımlanmıştır. Tercih edilen konunun kapsamı; işyeri arkadaşlığı, çalışan verimliliği, çalışan etkinliği, çalışan performansı, çalışanlar arası iş birliği ve iletişim gibi birtakım değişkenleri içermektedir.

Bu çalışmadaki temel amaç, işyerlerindeki arkadaşlık bağlarının çalışan etkinliği, iş performansı, iş birliği ortamı, iletişim ve çalışan verimliliği kavramları ile olan etkinin ve ilişkinin yönünü tespit etmektir. Bu amaçla yapılan bu çalışmada, işyeri arkadaşlıkları, çalışan etkinliği ve verimliliği, çalışan performansı, iletişim ve iş birliği gibi temalar ele alınarak ilgili alana katkıda bulunmaktadır. Analizde kullanılacak olan çalışmalar, objektif bir seçimlerle birlikte hem ülkemizde hem de dünyada 2002 – 2020 yılları arasında çalışanlar üzerinde yapılan ve işyeri arkadaşlığı, çalışan verimliliği, çalışan etkinliği, çalışan performansı, çalışanlar arası iş birliği ve iletişim gibi anahtar kelimeleri içeren araştırmalar arasında tercih edilmiştir. Belirlenen kriterlere göre sentezlenen çalışmalar arasında bulguları birleştirmeden önce farklı kalitedeki yaklaşımlar çıkarılmıştır.

Toplamda 15 farklı araştırma, çalışmaya dahil edilmiştir ve bu araştırmalarda 4873 adet çalışana dair sonuçlar yer almaktadır. Çalışmalara ulaşmak için Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi Arama Motoru, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi ve Google Akademik gibi veri tabanlarından faydalanılmıştır. Veri taramalarında “işyeri arkadaşlığı, etkinlik, iletişim ve iş birliği, iş performansı” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Elde edilen taramalar sonucu hem Türkçe hem de İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın istatistiksel işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi için incelenen araştırmalar arasında bir devamlılığın sağlanabilmesi adına elde edilen araştırma sonuçları içerisinde sınıflandırma ve kodlama metodolojisi izlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yayın türü; Makale ve Yüksek Lisans Tezi değişkenlerinden, çalışmaların Ülke çeşitliliği; ABD, Avustralya, Çin, Gana, Güney Kore, Nijerya, Tayvan, Türkiye değişkenlerinden, Çalışmaların Teması; İşyeri Arkadaşlığı & Değerler, İşyeri Arkadaşlığı & İş Çıktıları, İşyeri Arkadaşlığı & İş Katılımı, İşyeri Arkadaşlığı & İş Performansı, İşyeri Arkadaşlığı & Örgütsel Düzey, İşyeri Arkadaşlığı & Verimlilik, İşyeri Arkadaşlığı & Örgütsel İletişim Uyum vb. Çalışan davranışları değişkenlerinden oluşmaktadır.

Tablo 2: Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Genel Karakteristik Özellikleri

	Değişken	Frekans	Yüzde
Yayın Türü	Makale	11	73,33%
	Yüksek Lisans Tezi	4	26,67%
Ülke	ABD	1	6,67%
	Avustralya	1	6,67%
	Çin	1	6,67%
	Gana	2	13,32%
	Güney Kore	1	6,67%
	Nijerya	1	6,67%
	Tayvan	1	6,67%
	Türkiye	7	46,66%
Çalışmanın Teması	İşyeri Arkadaşlığı & Değerler	2	13,33%
	İşyeri Arkadaşlığı & İş Çıktıları	1	6,67%
	İşyeri Arkadaşlığı & İş Katılımı	3	20%
	İşyeri Arkadaşlığı & İş Performansı	3	20%
	İşyeri Arkadaşlığı & Örgütsel Düzey	1	6,67%
	İşyeri Arkadaşlığı & Verimlilik	2	13,33%
	İşyeri Arkadaşlığı & Örgütsel İletişim, Uyum vb. Çalışan Davranışları	3	20%

Tablo 3: Araştırmaların Genel Özeti

	Yazarlar	Çalışma Yılı	Örneklem Sayısı	Çalışma Konusu	Temalar	Analiz Yöntemi	Korelasyon Sonuçları	T-Testi Sonuçları
1	Ali Murat Alparslan & Hüseyin Çiçek & Salih Soydemir	2015	273	İşyeri arkadaşlığının birey-örgüt uyumuna etkisi	Uyum, Kollama, Alınan Destek ve Duyulan Tatmin	Doğrulayıcı faktör, korelasyon ve regresyon	0,553	
2	Carolyn Dickie	2009	359	İşyeri arkadaşlığı ve çalışan davranışının Kültürel çeşitliliği	Dostluk Kavramı, Kayıt Dışılık, İletişim, İşyeri Arkadaşımı Tanıma	ANOVA ve Korelasyon	0,581	
3	Mudasıru İlyas	2016	233	İşyeri Arkadaşlık Fırsatı ve İş Çıktıları arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerde birlik çabası motivasyonun rolü	Arkadaşlık Fırsatı, İş Memnuniyeti, Birlik Çabası Motivasyonu, İşten Ayrılma Niyetleri	Korelasyon, Aracılık ve Moderasyon Analizleri	0,592	
4	Bülent Doğan & Meral Elçi & Gülay Murat	2019	390	Örgütsel İletişimin ve İşyeri Arkadaşlıklarının Psikolojik Güçlendirmeye Olan Etkileri: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Çalışma	İşyeri Arkadaşlığı	Korelasyon, Ortalama ve Standart Sapma	0,346	
5	Can Biçer & Ozan BüyükYılmaz	2017	63	İşyeri Arkadaşlığının İş Katılımına Etkileri	İşyeri Arkadaşlığı, İş katılımı	Korelasyon	0,78	
6	Hsiao-Yen Mao	2006	288	Örgütsel Düzey ile işyeri dostluğu arasındaki ilişki	İşyeri Arkadaşlığı	Korelasyon	0,18	
7	Mehmet Ferhat Özbek	2018	377	İşyerinde Arkadaşlık ve Çalışanlar Üzerindeki Sonuçlarının Teorisi	İşyeri Arkadaşlığı, İş Performansı, İş Etiği	Korelasyon	0,09	
8	Seok-Hwi Song	2014	391	İşyeri arkadaşlığı ve çalışan verimliliği	İşyeri arkadaşlığı ve verimlilik	T-Testi		12,2169
9	Esra Uluçay	2020	241	İşyeri arkadaşlığının iş gören performansına üzerine etkisi	İşyeri arkadaşlığı ve iş gören performansı	T-Testi		12,904
10	Yakup Korkmaz	2020	355	Liderlik davranışları ve işyeri arkadaşlığının çalışma tutkunluğuna etkisi	İşyeri Arkadaşlığı ve değeri	Korelasyon	0,165	
11	Furkan Şahinbaş	2018	300	Pozitif Örgütsel Davranış yaklaşımıyla işyeri arkadaşlığı ve işe adanma ilişkisi	İşyeri arkadaşlığı ve işe adanmışlık	Korelasyon	0,637	
12	Evan M. Berman & Jonathan P. West & Maurice N. Richter, Jr	2002	216	İşyeri ilişkileri: Dostluk Örüntüleri ve Sonuçları	Çalışanların verimlilik algısı	Std. Sapma, Ortalama	0,7	
13	Samuel Ayodeji Omolawal & Yusuf Babatunde Okewole	2019	288	İşyerinde Arkadaşlığın Rolü: Seçilmiş Bir Üniversitede	İşyeri arkadaşlığı, Motive edici faktörler	Korelasyon	0,451	
14	Abednego Fechi Okoe & Henry Boateng & Bedman Narteh & Robert Owusu Boakye	2017	569	İnsan Kaynakları Uygulama çıktılarının ve hizmet inovasyonunun incelenmesi	İşyeri arkadaşlığı, Bilgi Paylaşımı ve İş birliği	Korelasyon	0,323	
15	Lin Chun-Te & Lu Chun-Ling	2009	530	Kurumsal strateji ve İşyeri Arkadaşlığı arasındaki ilişki	İşyeri Arkadaşlığı, Çalışan Performansı, Örgüt Stratejisi	Korelasyon	0,62	

Araştırmaların içermiş olduğu istatistiksel yöntemler, Korelasyon ve T-testi gibi farklı ölçütlere yönelik olduğu için ortak ölçülerin uygulanması güç olmaktadır. Bu sebeple ortak ölçütler çerçevesinde hareket edebilmek adına çalışmada etki büyüklüğü yöntemi uygulanmıştır. Etki büyüklüğü metodu ile farklı çalışmalardan elde edilen sonuçların her çalışma için standart değerler ile ifade edilmesi amaçlanmıştır. Etki büyüklüğü hesaplamaları, Comprehensive Meta-Analysis (CMA Version 2.0) yazılımı kullanarak ve araştırmaların istatistiksel sonuçları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

4.2. Bulgular

Çalışmaların yazılım tarafında modellenmesi sonucu öncelikli olarak Heterojenlik Testi gerçekleştirilmiştir. Heterojenlik Testi, Meta analiz sürecinde incelenen çalışmaların aralarındaki değişkenlik durumunu ifade eden bir terimdir. Çalışmalar arasındaki ilişkinin heterojen olup olmadığını belirlemek adına literatürde çok yaygın kullanılan ve en basit yöntem olan Cochran yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu yaklaşıma göre Q istatistiği ve Ki-kare heterojenlik testi kullanılmıştır. Test sonuçlarında elde edilen Q değeri: 202,915, df(Q): 14 ve p değeri: 0,000 bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre Q değerinin kritik değerin çok üstünde olması ve p değerinin 0,05'den küçük olması nedeniyle anlamlı bir farkın olduğu söylenebilmektedir. Meta analizde yer verilen Q istatistiğinin değeri, çalışma sayısı arttıkça etkilenmektedir. Bu sonuçlara göre incelenen çalışmalar benzer etkiler göstermemiştir, heterojendir. Test bulguları tablosu aşağıdaki şekilde gibidir;

Tablo 4: Heterojenlik Testi Bulguları

Model	Etki Büyüklüğü ve 95% Güven Aralığı						Null Testi		Heterojenlik			
	Çalışma Sayısı	Nokta Tahmini	Standard Hata	Varyans	Alt limit	Üst limit	Z-value	P-Değeri	Q-Değeri	df (Q)	P-Değeri	I-Kare
Sabit Etkiler Modeli	15	0,966	0,033	0,001	0,902	1,030	29,404	0,000	273,204	14,000	0,000	94,876
Rastgele Etkiler Modeli	15	1,168	0,148	0,022	0,877	1,458	7,879	0,000				

Çalışmaların durumunun heterojen olması sebebiyle etki büyüklüğü sonuçları, Rastgele Etkiler modeline göre değerlendirilecektir ve literatürde sıkça kullanılan geniş etki düzeyleri skalası kullanılacaktır. Cohen's d veya Hedges's g olarak bilinen etki düzeyleri aralığı aşağıdaki gibidir. Aralıkların sahip olduğu değerler; -0,15 ile 0,15 arası ilişkinin önemsiz düzeyde olduğunu; 0,15 ile 0,40 arası değerler ilişkinin küçük düzeyde olduğunu; 0,40 ile 0,75 arası değerler ilişkinin orta düzeyde olduğunu; 0,75 ile 1,10 arası değerler ilişkinin geniş düzeyde olduğunu; 1,10 ile 1,45 arası değerler ilişkinin çok geniş düzeyde olduğunu; 1,45 sonrası değerler ise mükemmel düzeyde bir ilişkinin olduğunu temsil etmektedir. Analizlerde elde edilen Korelasyon ve T-Testi sonuçları etki büyüklüğü değerine dönüştürülerek aşağıdaki tabloya göre yorumlanabilecektir ve ilişkinin önem düzeyi hakkında ifadeler sunabilecektir;

Tablo 5: Meta Analiz Etki Düzeyleri

Meta Analiz Etki Düzeyleri					
-0,15	<	Cohen's d & Hedges's g	<	0,15	Önemsiz Düzeyde
0,15	<	Cohen's d & Hedges's g	<	0,40	Küçük Düzeyde
0,40	<	Cohen's d & Hedges's g	<	0,75	Orta Düzeyde
0,75	<	Cohen's d & Hedges's g	<	1,10	Geniş Düzeyde
1,10	<	Cohen's d & Hedges's g	<	1,45	Çok Geniş Düzeyde
1,45	<	Cohen's d & Hedges's g			Mükemmel Düzeyde

Çalışmaların Meta Analiz yöntemi ile gerçekleştirilen rastgele etkiler modeli analiz sonuçları, Hedges's g değerleri ve çalışma ağırlıkları tablosu aşağıdaki gibidir. Tabloda yer alan Hedges's g kolonu, etki büyüklüğünü yani değişkenler arasındaki ilişki miktarını ifade etmektedir. Hesaplanan her bir çalışmaya dair etki büyüklüğüne ait Standart hata, varyans değerleri, etki büyüklüğünün alt ve üst limit aralıkları, Z-Değeri ve P-Değeri istatistikleri kalan diğer kolonlarda yer almaktadır. Tabloda yer alan Ağırlık kolonunda ise, çalışma içi ağırlıkların bir ifadesini temsil etmektedir. Heterojenlik Testi sonucu kullanımına karar verilen Rastgele Etkiler modeline göre ise işyeri arkadaşlığı ve etkinlik değişkeni ile işyeri arkadaşlığı ve performans değişkenine ait tüm çalışmaları ifade eden genel Hedges's g'nin değeri 1,168 bulunmuştur ve standart hata değeri 0,148 olarak tespit edilmiştir. Rastgele etkiler modeline göre işyeri arkadaşlığı ve etkinlik değişkeni ile işyeri arkadaşlığı ve performans değişkenine ait tüm çalışmaları ifade eden çalışmalar arası varyansın ve çalışma içi varyansın genel değeri 0,022 olarak elde edilmiştir. Rastgele etkiler modeline göre sadece işyeri arkadaşlığı ve etkinlik değişkeni için Meta analize dahil edilen çalışmaların Hedges'g etki büyüklüğü değeri 1,166 olarak bulunmuştur. Rastgele etkiler modeline göre sadece işyeri arkadaşlığı ve performans değişkeni için Meta analize dahil edilen çalışmaların Hedges'g etki büyüklüğü değeri ise 1,171 olarak bulunmuştur. Performans değişkenininin sabit tutum olan işyeri arkadaşlığı üzerinde, etkinlik kavramına göre daha çok etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Bu araştırmada Yayın Yanlılığı testleri; Rosenthal's Fail-Safe N, Beeg Correlation Test, Egger's Regression Test ve Duval and Tweedie's Trim and Fill metotları kullanılarak meta analize dahil edilen çalışmaların yayın yanlılığı olup olmadığı kontrol edilmiştir. Meta analize dahil edilen çalışmaların yayınlanmış olması ve yayınlanan çalışmalarda bulunan herhangi bir önyargının meta analiz çalışmasında da karşılığını bulabilmesi adına yanlılık testleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6: Rosenthal's Fail Safe N Testi

Rosenthal's Fail Safe N Testi (Classic Fail Safe-N)	
Gözlemlenen Çalışmalar için Z değeri	31,17339
Gözlemlenen Çalışmalar için P değeri	0,00
Alfa Değeri	0,05
Gözlemlenen Çalışma Sayısı	15
Alfa Değerini P Değerine Getirecek Eksik Çalışma Sayısı	3780

Rosenthal's Fail Safe N Testine göre, gözlemlenen 15 adet çalışmanın ortalama etki büyüklüğünü Alfa: 0,05 değerine yani istatistiksel olarak anlamsız kılabilmek için etki büyüklüğü sıfır olan 3780 çalışma daha bulunduğunda ortalama etki büyüklüğü anlamsız seviyeye çekilebilecektir. Test sonrası elde edilen 3780 değeri meta analize yeterince çalışmanın eklendiğini ve yayın yanlılığının olmadığını göstermektedir. Alfa değerini P değerine getirecek kayıp çalışma sayısının fazla olması tercih edilen ve kabul gören bir durumdur.

Tablo 7: Begg & Mazumdar Korelasyon Testi

Begg and Mazumdar Rank Korelasyon Testi	
Tau	0,54286
Tau için Z Değeri	2,82077
P Değeri (1)	0,00240
P Değeri (2)	0,00479

Begg and Mazumdar Korelasyon testine göre, standart etki büyüklüğü ile varyansın yani standart hatanın arasındaki korelasyon ile istatistiksel olarak anlamlılığın bakılmıştır. Elde edilen Tau: 0,54286 değerine sahip olduğundan ve sıfırdan farklı bir değer içerdiğinden dolayı, işyeri arkadaşlığı ve etkinlik değişkeni ile işyeri arkadaşlığı ve performans değişkenine ait tüm çalışmaları ifade eden genel bir farklılaşma ilişkisi olduğu anlamına gelmektedir. Tau, istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için ise meta analiz çalışmasında yayın yanlılığının olmadığını göstermektedir.

Tablo 8: Egger's Regresyon Testi

Egger's Regresyon Testi	
Standart Hata	3,41265
%95 Alt Limit	3,00038
%95 Üst Limit	17,74556
t Değeri	3,03956
P Değeri (1)	0,00474
P Değeri (2)	0,00949

Egger's Regresyon testine göre yapılan Regresyon analizi sonrası P Değeri -1 ve P Değeri -2'nin istatistiksel olarak anlamsız olması, regresyonda da önyargının bulunmaması ile birlikte Meta analiz çalışmasında yayın yanlılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 9: Duval & Tweedie's Kırp ve Doldur Yöntemi Testi

Duval & Tweedie's Trim and Fill Testi	
Kesilmiş Çalışmalar	0
Sabit Etki Nokta Tahmini	0,9679
Sabit Etki Alt Limit	0,90337
Sabit Etki Üst Limit	1,03243
Rastgele Etki Nokta Tahmini	1,17135
Rastgele Etki Alt Limit	0,87999
Rastgele Etki Üst Limit	1,46271
Q Değeri	273,555

Duval & Tweedie's Kırp ve Doldur yöntemi ile yapılan testler sonrası Meta analize dahil edilen çalışmaların simetrik olduğu ve Kesilmiş Çalışmalar başlığı altında herhangi bir çalışmanın meta analize daha simetrik amacıyla eklenmesine gerek duyulmadığı belirtilmiştir. Rastgele etkiler modeline göre meta analiz çalışması test edildiğinde yayın yanlılığının olmadığı tanısına varılmıştır.

Tablo 10: Rastgele Etkiler Modeli Analiz Sonuçları

Model	Çalışma Adı	Hedges's g	Standart Hata	Varyans	Alt Limit	Üst Limit	Z-Değeri	p-Değeri	Ağırlık
Rastgele Etkiler Modeli	Alparslan & Çiçek & Soydemir - 2015	1,324	0,146	0,021	1,038	1,609	9,087	0,000	6,74
	Dickie - 2009	1,425	0,130	0,017	1,170	1,679	10,962	0,000	6,83
	Ilyas - 2016	1,464	0,163	0,027	1,145	1,784	8,978	0,000	6,63
	Doğan & Elçi & Murat - 2019	0,736	0,108	0,012	0,524	0,948	6,807	0,000	6,94
	Biçer & BüyükYılmaz - 2017	2,462	0,408	0,166	1,663	3,261	6,042	0,000	4,67
	Yen Mao - 2006	0,365	0,120	0,014	0,130	0,600	3,039	0,002	6,88
	Özbek - 2018	0,180	0,104	0,011	-0,023	0,383	1,741	0,082	6,96
	Hwi Song - 2014	1,236	0,119	0,014	1,003	1,470	10,373	0,000	6,89
	Uluçay - 2020	1,664	0,168	0,028	1,334	1,994	9,886	0,000	6,60
	Korkmaz - 2020	0,334	0,108	0,012	0,122	0,545	3,096	0,002	6,94
	Şahinbaş - 2018	1,649	0,150	0,023	1,354	1,943	10,978	0,000	6,71
	Berman & West & Richter - 2002	1,954	0,191	0,037	1,579	2,328	10,216	0,000	6,44
	Omolawal & Okewole - 2019	1,008	0,132	0,018	0,748	1,267	7,614	0,000	6,82
	Okoe & Boateng & Narteh & Boakye - 2017	0,682	0,089	0,008	0,508	0,856	7,684	0,000	7,03
Chun Te & Chun Ling - 2009	1,578	0,111	0,012	1,361	1,795	14,233	0,000	6,93	
Rastgele Etkiler Modeli		1,168	0,148	0,022	0,877	1,458	7,879	0,000	

Çalışmaların %95 güven aralığında Meta Analiz metoduyla gerçekleşen Hedges's g etki değerleri sonuçlarına göre; Alparslan & Çiçek & Soydemir çalışmacılarının 2015 yılında gerçekleştirdikleri işyeri arkadaşlıklarının birey örgüt uyumuna yönelik gerçekleştirilmiş olunan

araştırmanın etki büyüklüğü 1,324 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,74; Dickie araştırmacısının 2009 yılında gerçekleştirdiği işyeri arkadaşlığı, iletişim ve dostluk kavramı üzerine gerçekleştirmiş olduğu araştırmanın etki büyüklüğü 1,425 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,83; İlyas araştırmacısının 2016 yılında gerçekleştirdiği işyeri arkadaşlık fırsatı ve iş çıktıları arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirmiş olduğu araştırmanın etki büyüklüğü 1,464 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,63; Doğan & Elçi & Murat çalışmacılarının 2019 yılında gerçekleştirdikleri işyeri arkadaşlıklarının örgütsel iletişim ve güçlendirmeye yönelik gerçekleştirmiş oldukları araştırmanın etki büyüklüğü 0,736 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,94; Biçer & Büyük Yılmaz araştırmacılarının 2017 yılında gerçekleştirdikleri işyeri arkadaşlığının işyeri katılımına etkisine yönelik yapmış oldukları araştırmanın etki büyüklüğü 2,642 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %4,67; Yen Mao çalışmacısının 2006 yılında yapmış olduğu işyeri arkadaşlığı ve örgütsel düzey arasındaki ilişkiye yönelik çalışmanın etki büyüklüğü 0,365 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,88; Özbek araştırmacısının 2018 yılında işyeri arkadaşlığı, iş performansı ve iş etiğine yönelik gerçekleştirmiş olduğu çalışmanın etki büyüklüğü 0,180 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,96; Hwi Song araştırmacısının 2014 yılında yapmış olduğu işyeri arkadaşlığı ve verimlilik üzerine çalışmanın etki büyüklüğü 1,236 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,89; Uluçay araştırmacısının 2020 yılında gerçekleştirmiş olduğu işyeri arkadaşlığının iş gören performansı üzerine etkisine yönelik çalışmanın etki büyüklüğü 1,664 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,60; Korkmaz çalışmacısının 2020 yılında gerçekleştirmiş olduğu işyeri arkadaşlığı ve değeri üzerine etkisine yönelik çalışmanın etki büyüklüğü 0,334 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,94; Şahinbaş çalışmacısının 2018 yılında gerçekleştirmiş olduğu işyeri arkadaşlığı ve örgütsel davranış kavramlarına yönelik elde etmiş olduğu çalışmanın etki büyüklüğü 1,649 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,71; Berman & West & Richter araştırmacılarının 2002 yılında gerçekleştirmiş oldukları işyeri arkadaşlığı ve çalışan verimlilik algısı üzerine yaptıkları çalışmanın etki büyüklüğü 1,954 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,44; Omolawal & Okewole araştırmacılarının 2019 yılında gerçekleştirmiş oldukları işyeri arkadaşlığı ve motive edici faktörlere yönelik çalışmanın etki büyüklüğü 1,008 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,82; Okoe & Boateng & Narteh & Boakye araştırmacılarının 2017 yılında yapmış oldukları işyeri arkadaşlığı, bilgi paylaşımı ve işbirliği üzerine gerçekleştirilen çalışmanın etki büyüklüğü 0,682 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %7,03; Chun Te & Chun Ling araştırmacılarının ise 2009 yılında yapmış oldukları İşyeri arkadaşlığı ve çalışan performansına yönelik çalışmanın etki büyüklüğü 1,578 iken araştırmanın göreceli ağırlığı %6,93 olarak ölçülmüştür.

Elde edilen dağılımlar neticesinde rastgele etkiler modelinde yer alan genel Hedges's g etki büyüklüğü 1,168, varyans değeri 0,022, z değeri 7,879 ve p değeri 0,000 olarak ölçülmüştür. Çalışmaya dahil edilen etkinlik ve performans değişkenlerinin aynı faktörü ölçüp ölçmediği incelenerek, değişkenlerin benzer etkiler göstermediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ise meta analiz etki düzeyleri skalasına göre 1,10 değerinden büyük olan ve 1,45 değerinden küçük olan; 1,168 gibi bir etki büyüklüğüne sahip olan genel etki ölçüsü için Çok Geniş Düzeyde bir ilişkiden bahsedilebilmektedir. Genel etkinin yanı sıra; Rastgele etkiler modeline göre sadece işyeri arkadaşlığı ve etkinlik değişkeni için Meta analize dahil edilen çalışmaların Hedges'g etki büyüklüğü değeri 1,166 olarak bulunmuştur. Rastgele etkiler modeline göre sadece işyeri arkadaşlığı ve performans değişkeni için Meta analize dahil edilen çalışmaların Hedges'g etki büyüklüğü değeri ise 1,171 olarak bulunmuştur. Performans değişkeninin sabit tutum olan işyeri arkadaşlığı üzerinde, etkinlik kavramına göre daha çok etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

5. SONUÇ

Arkadaşlık düşüncesi insanlığın davranış ve tutumlarına etki eden, temel ihtiyaç ve değer gerekliliği olarak görülen bir kavramdır. Günlük hayatta karşılaştığımız birtakım arkadaşlık kavramlarının yanı sıra, ailemizden daha çok birlikte olduğumuz işyeri arkadaşlarımızla beraber işyeri arkadaşlığı da bu kavramlara ek olarak hayatımıza giren yeni bir ifadedir. İnsanların hem kariyer anlamında hem de kişisel anlamda refaha yönlendirildiği bu dönemde, işyerlerinde kurdukları ilişkiler, iletişim ve iş birlikleri ve bunların beraberinde gelişen sağlıklı sosyal denge büyük önem kazanmıştır. Önde gelen bilim adamlarının ve psikologların da belirttiği gibi sosyal ilişkiler genel

mutluluğu temsil etmektedir. Araştırmalar, iş arkadaşlarıyla yapılan küçük bir sohbetin bile üretkenlikte önemli kazanımlara yol açabileceğini gözler önüne sermektedir. Başkalarıyla kurulan gerçek ve pozitif bir arkadaşlığın eksikliği nedeniyle çalışanlar kendilerini mutsuz hissedebilmektedir. Bu durum da işin kalitesinin ve enerji seviyesinin düşmesine neden olmaktadır. Sağlıklı bir şirket kültürü her şeyden önce insanlar ve onların etkileşim, ilişki, iletişim ve iş birliği içerisinde bulunmasıyla ilgilidir. Bu tür ilişkilerin yer almadığı iş arkadaşlıkları, yöneticiler ve liderler arasında ilişkilerin kurulmadığı şirketler sistematik bir çöküşe sahip olacaklardır. Her gün etkileşim halinde bulunan insanlardan memnun kalındığında, bu durum gelişmiş bir iş memnuniyeti duygusu anlamına gelmektedir. Çalışanları destekleyen bir iş arkadaşıyla çalışmak, çalışanın deneyimini zenginleştireceği gibi aidiyet ve pozitiflik hissi vererek harika bir çalışma ortamı yaratmaktadır. İş yerlerinde kurulan iyi ilişkiler daha iyi ve daha hızlı çalışmalarını beraberinde getirmektedir. Çalışma ortamında stres seviyesini düşüren, dürüst ve yapıcı geri bildirimler veren, hedeflere ulaşılması konusunda destekleyici görev üstlenen, yenilikleri destekleyen, karşılaşılan zorluklarda yardımcı olan iş arkadaşlarının yer alması, iş görenin iş hedeflerine yönelik duyduğu motivasyonu daha da arttırmaktadır. Başarılı bir iş hayatına ulaşmanın gereksinimlerinden biri de iyi iş arkadaşlıklarının kurulması haline gelmiştir. Sağlam temeller ve karşılıklı faydalar üzerine kurulan işyeri arkadaşlıkları önce bireyi mutlu ettiği gibi sonrasında ise örgüte verimlilik anlamında olumlu yansımalar sunmaktadır. Kazanılan bu yansımalar işyeri arkadaşlığının; performans, başarı ve verimlilik gibi faktörlere de değindiğinin ispatı niteliğindedir. Örgütler, iş hedeflerine ulaşabilmek adına verimlilik düzeyini arttıracak ve yüksek potansiyele sahip iş görenlerle çalışmayı amaçlamaktadırlar.

Bu çalışma işyeri arkadaşlığı kavramının, çalışan performansı, etkinliği ve verimliliği gibi potansiyel iş çıktıları arasındaki ilişkinin çıkarılmasına yöneliktir. Literatür araştırmaları sonucu derlenen çıktılara göre ve varsayılan teorik bilgileri doğrultusunda işyeri arkadaşlığı ile performans ve işyeri arkadaşlığı ile etkinlik kavramları arasındaki etki ve ilişkiyi açığa çıkarılması amaçlanmıştır. İlişkisel sonuçların tespiti için Meta analiz metodu süreçleri takip edilmiştir. Araştırma, 15 farklı çalışma içerisinde toplamda 4873 adet örnekleme kapsamaktadır. Analiz sürecinde yayın yanlılığının olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Rosenthal's fail Safe-N, Beeg Rank Correlation, Egger's Regression ve Duval & Tweedie's Kırp-Doldur yöntemleriyle birlikte 4 farklı test uygulanmıştır ve elde edilen sonuçlar neticesinde yayın yanlılığının olmadığı tespit edilmiştir. Analizlerin sonrasında elde edilen istatistiksel çıktılar anlamlandırıldığında; işyeri arkadaşlığı kavramının çalışan performansı, etkinliği ve verimliliği gibi potansiyel iş çıktılarıyla arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. İşyeri arkadaşlığı ile etkinlik ve performans parametreleri üzerine gerçekleştirilen etki büyüklüğü ile varyans arasındaki korelasyon sonucu bulunan 0,54286 değeri var olan ilişkinin istatistiksel olarak da ispatı niteliğindedir. Elde edilen sonuçlar dikkate alındığında işyerlerinde kurulan arkadaşlık artış gösterdikçe bu artımın çalışanlar üzerinde iş çıktıları özelinde de artış gösterdiği kabul edilmiştir. İş görenlerin etkinlik ve verimliliği, iş performansı arttırılmak istendiğinde; işyerindeki arkadaşlıklarının geliştirilmesine yönelik birtakım adımların işverenler tarafından atılması gerekmektedir. Sürekli gelişim gösteren rekabetçi iş dünyasında işletmelerin İnsan Kaynakları fonksiyonuna olumlu faaliyetler sürdürebilmesi adına büyük rol düşmektedir. İş görenler için sağlanacak olan uygun çalışma şartları ve iş ortamı, kurum içi arkadaşlık ilişkilerini de beraberinde getirecektir. Şirket içi faaliyet gösteren tüm birimlerin; ast-üst çalışan ilişkilerini ve iş gören çatışmalarını, haksız terfi ve kazançları, zarar verecek düzeye erişen rekabetçi oluşumları kontrol altına alması işyeri arkadaşlıklarını geliştirecek birtakım tutumlar olacaktır. Tüm bu geliştirmelerin sağlanması neticesinde bireylerin performanslarının artışına, problemlerin hızlıca çözümlenmesine, işletme içinde birçok iyileştirmeye olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak; işletmelerin ve örgütlerin rekabetçi çalışma dünyasında ayakta kalabilmek adına öncelikli gayeleri, örgütün ve çalışanların verimlilik ve katılımlarını arttırarak faaliyet gösterebilmektir. Bu gayenin gerçekleştirilebilmesi için ise işverenlerin şirket içi kültürel faaliyetler ve sosyal aktivitelerle işyeri arkadaşlığı kavramını sürekli olarak geliştirmeyi sağlaması gerekmektedir. Bu çalışma; bahsedilen sınırlar çerçevesinde ve mevcut çalışmaların bulgularını yayın yanlılığı olmadan ele alarak, işyeri arkadaşlığı kavramının çalışan performansı, etkinliği ve

verimliliği gibi potansiyel iş çıktılarıyla arasında olumlu ve doğrudan bir bağlantının olduğunu açıkça ifade etmektedir. İşyeri arkadaşlığı kavramının, iş görenlerin çalışma ortamının önemli bir yönü olduğu açıkça görülmektedir.

Çalışma bulguları ışığında işyeri arkadaşlığı kavramının çalışan performansı, etkinliği ve verimliliği gibi potansiyel iş çıktılarıyla arasında nasıl bir ilişkinin bulunduğuna yönelik yürütülen çalışmaların uygulamaya aktarımı adına kanıtlanmış düzeyde değer içeren birtakım yeni çalışmalara ihtiyacın olduğu söylenebilmektedir. Gelecek çalışmalarda işyeri arkadaşlığı kavramının çalışan performansı, etkinliği ve verimliliği gibi potansiyel iş çıktılarıyla arasındaki ilişkiyi inceleyen ve temel alan meta analiz çalışmalarının da yürütülmesi daha faydalı olacaktır. Buna dayanarak daha fazla sayıda yüksek lisans tezi ve doktora çalışmaları yapılarak literatüre kazandırılmalıdır. Çalışmanın geliştirilmesinin önüne geçebilecek birtakım sınırlılıkları da yer almaktadır. Öncelikli olarak Meta analiz çalışmasında yer verilen 15 farklı çalışma dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan örneklemelere ait olması sebebiyle diğer birtakım bölgelere veya dünya geneline genelleştirilmemelidir. Örneklem olarak kullanılan çalışan kitlesinin faaliyet gösterdiği sektörler açısından da birtakım kısıtlamalar yer almaktadır ve bulgular diğer sektörlerde farklılık gösterebilecektir. Çalışmaların yer edindiği bölgelerde görülen ekonomik durumlar ve çalışmaya dahil edilen kullanıcıların cinsiyet dağılımının dengeli olmaması da çalışmanın sonuçlarına etki edebilecek bir diğer kısıtlamalardır.

KAYNAKÇA

- Berman, E. M., West, J. P., & Richter, Jr, M. N. (2002). Workplace relations: Friendship patterns and consequences (according to managers). *Public Administration Review*, 62(2), 217-230.
- Bhardwaj, A. &. (2016). A Two-Wave Study of Self-Monitoring Personality, Social Network Churn, and In-Degree Centrality in Close Friendship and General Socializing Networks. *Group & Organization Management*, 526-559.
- Biçer, C. (2017). *Örgütsel Politika Algısının İşyeri Arkadaşlığına Etkisi ve Bireysel Sonuçları*. Karabük Üniversitesi: Doktora Tezi.
- Bingöl, D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Beta Yayınları.
- Cahill, D. &. (1998). From Coworkers to Friends: The Development of Peer Friendships in the Workplace. *Western Journal of Communication*, 62(3), 273-299.
- Chang, H. T., Chou, Y. J., Liou, J. W., & Tu, Y. T. (2016). The effects of perfectionism on innovative behavior and job burnout: Team workplace friendship as a moderator. *Personality and Individual Differences*, 96, 260-265.
- Çankır, B. & Arıkan, S. (2019). Examining Work Engagement and Job Satisfaction Variables in their Relations with Job Performance and Intention to Quit. *Journal of Business Research-Turk* 11(2), 1133-1150.
- Çankır, B. & Şahin, S. (2018). İş Tatmininin İş Performansına Etkisinde Çalışmaya Tutkunluğun Aracı Rolü: Satış ve Pazarlama Sektöründe Bir Araştırma. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 17, 389-401.
- Çankır, B. (2017). Akademisyenlerde Tükenmişliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 15(29), 193-209.
- Dotan, H. (2009). Workplace Friendships: Origins and Consequences for Managerial Effectiveness. In *Academy of Management Proceedings* (1), 1-6.
- Fischer, C. S. (1977). *Network and Places: Social Relations in the urban setting*. New York.
- Herman, H. M., Dasborough, M. T., & Ashkanasy, N. M. (2008). A multi-level analysis of team climate and interpersonal exchange relationships at work. *The Leadership Quarterly*, 19(2), 195-211.
- Hruschka, D. J. (2010). *Friendship: Development, Ecology, and Evolution of a Relationship*. Berkeley: University of California Press.

- Ilyas, M. (2016). İşyeri Arkadaşlık Fırsatları ve İş Çıktıları Arasındaki İlişkileri ve Bu İlişkilerde Birlik Çabası Motivasyonunun Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- Kaya, B. (2008). İşyerinde Verimlilik Yönetimi.
- Kobu, B. (2003). *Üretim Yönetimi*, 10. baskı. Avcıol Basım Yayın.
- Kram, K. E., & Isabella, L. A. (1985). Mentoring alternatives: The role of peer relationships in career development. *Academy of management Journal*, 28(1), 110-132.
- Lopes Morrison, R. (2005). *Informal relationships in the workplace: Associations with job satisfaction, organisational commitment and turnover intentions* (Doctoral dissertation, Massey University).
- Morrison, R. L., & Nolan, T. (2007). Too Much of a Good Thing?: Difficulties with Workplace Friendships. *University of Auckland Business Review*, 9(2), 32.
- Nielsen, I. K., Jex, S. M., & Adams, G. A. (2000). Development and validation of scores on a two-dimensional workplace friendship scale. *Educational and Psychological Measurement*, 60(4), 628-643.
- Olivet Nazarene Üniversitesi Krackhardt, D., & Stern, R. N. (1988). Informal networks and organizational crises: An experimental simulation. *Social psychology quarterly*, 123-140.
- Prokopenko, J. (1992). *Verimlilik Yönetimi Uygulamalı El Kitabı*. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Rawlins, W. K. (1982). Cross-sex friendship and the communicative management of sex-role expectations. *Communication Quarterly*, 30(4), 343-352.
- Research On Friends At Work. (2019). Olivet Nazarene University: <https://online.olivet.edu/news/research-friends-work> adresinden alındı
- Robinson, S. E., Roth, S. L., & Brown, L. L. (1993). Morale and job satisfaction among nurses: what can hospitals do?. *Journal of Applied Social Psychology*, 23(3), 244-251.
- Rotundo, M., & Sackett, P. R. (2002). The relative importance of task, citizenship, and counterproductive performance to global ratings of job performance: A policy-capturing approach. *Journal of applied psychology*, 87(1), 66.
- Sias, P. M., & Cahill, D. J. (1998). From coworkers to friends: The development of peer friendships in the workplace. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*, 62(3), 273-299.
- Sias, P. M., Heath, R. G., Perry, T., Silva, D., & Fix, B. (2004). Narratives of workplace friendship deterioration. *Journal of Social and Personal relationships*, 21(3), 321-340.
- Sias, P. M., Pedersen, H., Gallagher, E. B., & Kopaneva, I. (2012). Workplace friendship in the electronically connected organization. *Human Communication Research*, 38(3), 253-279.
- Sias. (2008). *Organizing relationships: Traditional and emerging perspectives on workplace relationships*. Sage.
- Şahin, S. & Çankır, B. (2019). Sürdürülebilir Kalite Algısı ve İş Performansı: Çalışmaya Tutkunluğun Aracı Rolü. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28(3), 196-211.
- Yoon, J., & Lim, J. C. (1999). Organizational support in the workplace: The case of Korean hospital employees. *Human relations*, 52(7), 923-945.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Workplace companionship is an especially important concept due to its many benefits; various studies have been carried out to date, and these studies also support the human relations within the scope of Organizational Behavior. The main purpose of this study is to determine the direction of the impact and relationship with the concepts of employee effectiveness, work performance, cooperation environment, communication, and employee productivity in the workplace bonds. In this study conducted for this purpose, workplace friendships contribute to the related field by addressing themes such as employee effectiveness and efficiency, employee performance, communication, and cooperation. The studies that will be used in the analysis have been chosen among the studies that have been carried out on employees between 2002 and 2020 both in our country and in the world, together with objective choices, including keywords such as workplace friendship, employee productivity, employee effectiveness, employee performance, collaboration and communication among employees. Among the studies synthesized according to the determined criteria, different quality approaches were taken before combining the findings.

Methodology

Meta-Analysis method is a statistical method that continues with the synthesis of quantitative studies of independent research results by continuing with combining and using numerous studies. It involves synthesizing a single analysis by gathering and combining information from several different studies on the same subject. Meta-analysis; It aims to achieve statistically significant results by increasing the size of the sample, to evaluate similar research in the literature and to examine its sources, to determine the magnitude of effects between the researches and to express new issues that should be investigated in the future regarding the results obtained. During the implementation of the meta-analysis, the steps of defining the problem, determining the criteria to be included in the analysis, obtaining the researches, classifying the researches obtained, combining the findings and reporting the analysis findings.

In this study, as a research question; The concept of workplace friendship is defined as the determination of the relationship between employee productivity, effectiveness, and performance by meta-analysis method. The scope of the preferred subject; It includes some variables such as workplace friendship, employee productivity, employee effectiveness, employee performance, collaboration among employees, and communication. The research covers a total of 4873 samples in 15 different studies. To determine whether there is bias in the analysis process, 4 different tests were applied with Rosenthal's fail Safe-N, Beeg Rank Correlation, Egger's Regression and Duval & Tweedie's Crop-Fill.

Findings

It was determined that Rosenthal's fail Safe-N, Beeg Rank Correlation, Egger's Regression and Duval & Tweedie's Crop-Fill methods were applied and there were no biases. When the statistical outputs obtained after the analyzes are made sense; It is concluded that the concept of workplace friendship has a positive relationship with potential work outcomes such as employee performance, effectiveness and efficiency. The correlation between the size of the effect on workplace friendship, effectiveness and performance parameters, and variance is 0.54286. Considering the results obtained, as the friendship in the workplaces increases, it is accepted that this increase also increases for the employees in terms of work outcomes.

Conclusion and Discussion

The primary goal of businesses and organizations to survive in the competitive world is to operate by increasing the efficiency and participation of the organization and its employees. To realize this goal, employers should ensure that the concept of workplace friendship is constantly improved through internal cultural activities and social activities. This study explicitly states that there is a positive and direct link between the concept of workplace friendship and potential work outcomes, such as employee performance, effectiveness and efficiency, within the framework of the

mentioned boundaries and by addressing the findings of current studies without publication bias. It is clearly seen that the concept of workplace friendship is an important aspect of the working environment of the employees.

In the light of the findings of the study, it can be said that you need some new studies with proven level of value in order to transfer the studies conducted on the concept of workplace friendship to potential work outcomes such as employee performance, effectiveness and efficiency. In the future studies, it will be more useful to conduct meta-analysis studies that examine and base the relationship between the concept of workplace friendship and potential work outcomes such as employee performance, effectiveness, and efficiency.

There are also some limitations that can prevent the generalization of the study. 15 different studies, primarily included in the meta-analysis study, should not be generalized to some other regions or to the world as they belong to the samples living in different parts of the world. There are also some restrictions in terms of the sectors in which the working population used as a sample operates, and the findings may differ in other sectors. Economic conditions in the regions where the studies take place and the gender distribution of the users included in the study are also other limitations that may affect the results of the study.

LİDERLİK TARZLARI İLE YENİLİKÇİLİK İKLİMİ, YENİLİKÇİLİK İKLİMİ İLE YENİLİKÇİ İŞ YAPMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ*

Araştırma Makalesi / Research Article

Bozkurt, M. B. ve Korkmaz, O. (2021). Liderlik Tarzlarının Yenilikçilik İklimi Ve Yenilikçilik İkliminin Yenilikçi İş Yapma Davranışı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 123-146.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.768472>

Geliş Tarihi: 12.07.2020

Kabul Tarihi: 09.02.2021

E-ISSN: 2149-3871

Mehmet Berat BOZKURT
mehmetberatbozkurt@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-9888-4040

Doç. Dr. Oya KORKMAZ
Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
oyakorkmaz67@tarsus.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-4570-803X

ÖZ

Çalışanların örgüt içerisinde yarattığı yenilik bir örgüt için çok büyük değer ifade etmektedir. Bu değeri büyütebilmek ve çalışanların yenilikçi iş yapma davranışında bulunma motivasyonunu artırmak büyük ölçüde bir liderin liderlik yapma tarzına bağlıdır. Bu nedenle yenilikçilik iklimi ve bu iklimin sebep olduğu yenilikçi iş yapma davranışı liderlik tarzından ayrı düşünülemez. Birbiriyle bu denli alakalı olan bu kavramlar arasındaki ilişkileri daha iyi anlayabilmek başka bir deyişle hangi liderlik tarzının bir örgütte yeniliği daha fazla beslediğini yani yenilikçilik iklimi üzerinde daha fazla etki yarattığını ve bu iklimin çalışanların yenilik yapma davranışını ne ölçüde etkilediğini net bir şekilde ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Bu ilişkileri test etmek amacıyla Mersin ilinde lojistik alanında faaliyet gösteren 19 forwarder firmasında çalışan 114 beyaz yakalı personelden elektronik ortamda yapılan anket yöntemi ile veri elde edilmiştir. Tam sayım yöntemiyle elde edilen bu veriler SPSS ve AMOS paket programları kullanılarak değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda liderlik tarzı ile yenilikçilik iklimi arasında pozitif yönde ve orta düzeyde; yenilikçilik iklimi ile yenilik yapma davranışı arasında ise yine pozitif yönde fakat yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu ilişkiler alt boyutlar itibarıyla da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dönüşümcü Liderlik, Babacan Liderlik, Yenilikçilik İklimi, Yenilik Yapma Davranışı, Liderlik, İnovasyon.

Jel Sınıflandırması: M12, M14, J24, O31

THE INNOVATIVE CLIMATE OF LEADERSHIP STYLES AND EXAMINING THE EFFECT OF THE INNOVATIVE CLIMATE ON THE INNOVATIVE WORK BEHAVIOR

ABSTRACT

The innovation created by employees within an organization has a great value for the organization. Increasing this value and increasing the motivation of employees to do innovative work depends, to a large

* Bu çalışma Doç. Dr. Oya KORKMAZ'ın danışmanlığında yürütülen "Liderlik Tarzının Yenilikçilik İklimine, Yenilikçilik İkliminin ise Çalışanların Yenilik Yapma Davranışı Üzerine Olan Etkisinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

extent, on the leadership style of a leader. For this reason, the innovation climate and the innovative work behavior caused by this climate cannot be considered apart from the leadership style. In this study, which was conducted to better understand the relationships between these concepts that are so closely related to each other and to reveal these relationships more clearly, the influence of leadership style on innovation climate and the influence of innovation climate on innovative work behavior were analyzed. In order to test these assumptions, data were obtained through an electronic survey method from 114 white-collar personnel working in 19 forwarder companies operating in the logistics sector in Mersin. Obtained by full counting method, the data were evaluated using SPSS and AMOS package programs. The results of the analysis showed a positive and medium level relationship between the leadership style and the innovation climate, and a positive but highly significant relationship between the innovation climate and the innovation behavior. These relationships were also studied in terms of sub-dimensions.

Keywords: Transformational Leadership, Paternalistic Leadership, Innovation Climate, Innovation Behavior, Leadership, Innovation.

Jel Classification: M12, M14, J24, O31

1. GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında yer alan örgütler hızlı değişen bir iş çevresiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Hızlı değişen bu iş çevresiyle başa çıkmada örgütlerin kullanabileceği en güçlü araç yeniliktir. Yeniliğin kaynağını ise çalışanlar oluşturmaktadır. Bir örgütün uzun dönem yaşayabilmesi için o örgütün yenilikçilik iklimini örgütünde inşa etmesi ve bu yenilikçilik iklimini örgütün her noktasına yayması gerekmektedir. Bunun için dönüştürücü ve destekleyici liderlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Rekabetçi bir iş çevresinde faaliyet gösteren örgütlerin çalışanlarının yenilikçi iş davranışında bulunması ve bu davranış tarzını besleyen yenilikçilik ikliminin liderler tarafından inşa edilmesi örgütlerin başarısı açısından oldukça önemlidir. Çünkü müşterilerin örgütten beklentileri ve talepleri her geçen gün artarak değişiklik göstermektedir. Bu talebe ancak dönüştürücü ve destekleyici liderlerin inşa ettiği yenilikçilik iklimi ve onun sebep olduğu çalışanların yenilikçi iş davranışı ile cevap verilebilmektedir.

Yenilikçilik iklimi örgütsel iklimin stratejik bakış açısıyla ele alındığı bir iklim türüdür. Bu iklimde yenilik kritik başarı faktörü olarak görülmektedir. Bu başarı faktörü içerisinde; personel ve müşteri memnuniyeti, algılanan hizmet etkinliği gibi unsurlar yer almaktadır. Örgütlere fayda sağlayan bu iklim ancak dönüştürücü liderler tarafından tesis edilebilmektedir.

Yenilikçi iş yapma davranışı yeniliği kapsayan karmaşık ve dinamik bir süreçtir. Yenilikçi iş yapma davranışı yeni fikirlerin ve yaratıcılığın pratikte uygulanması anlamına gelmektedir. Yenilikçi davranış kuruluşların varlıklarını güvence altına almaya ve kızışan rekabet ortamında örgütün mücadele etmesine yardımcı olmaktadır. Modern organizasyonlarda yenilikçi iş yapma davranışı etkili liderliğin bir sonucu olarak görülmektedir. Özellikle dönüştürücü liderler örgüt içerisinde bir entelektüel olarak yeniliği ve dönüşümü başlatıcı bir katalizör görevi görmektedirler.

Dünyanın tek bir pazar haline dönüştüğü günümüz iş dünyasında yaşanan yoğun rekabetin yanında müşterilerin ve tedarikçilerin hızla değişen hiyerarşik ihtiyaçları ve talepleri yenilikçi davranışı zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluğun farkına varan başarılı organizasyonlar yenilikçi çalışanları işe almakta ya da mevcut personeli hizmet içi eğitimlerle geliştirmektedirler. Bu organizasyonlar entelektüel kapasitesi yüksek olan bu personellere uygun liderlik tarzı sunarak ve çalışma iklimi yaratarak onlardan en üst düzeyde verim almaya çalışmaktadırlar. Bu tür organizasyonlar rekabet etmede yaşanan zorluğun üstesinden ancak bu şekilde gelebilmektedirler.

Yenilikçi düşüncelerin çoğunun çalışanlar tarafından üretildiği dikkate alındığında, çalışanların yaratıcılığının teşvik edildiği, beslendiği liderlik tarzlarının o örgütte uygulanması gerekmektedir. Yaratıcılığı besleyip büyütecek liderlerin örgütlerinde moral ajanları gibi çalışmaları ve çalışanlarını olağan üstü amaçları başaracak şekilde motive etmeleri gerekmektedir. Bu gereklilik aslında geleneksel (işlemsel) liderlerin dönüştürücü lider gibi davranmalarına yol açmaktadır. Dönüştürücü liderler çalışanlarını süreçlere katarak ve onlara koçluk/mentorluk yaparak çalışanlarının performanslarını beklentinin üzerine çıkarmaktadırlar. Görüldüğü üzere çalışanların yenilik yapma davranışına katkıda bulunan tek bir liderlik tarzı bulunmamaktadır. Liderin karizması,

kendine olan güveni, personelini etkileme gücü, amaçları, değerleri ve vizyonu çalışma ortamının iklimini dolayısıyla da yenilikçi iş yapma davranışını etkilemektedir.

Her bir liderlik tarzının oluşturacağı farklı örgütsel atmosferlerin ve bu atmosferlerin sebep olduğu farklı örgütsel iklimlerden hangisinin/hangilerinin çalışanların yenilikçi iş yapma davranışına katkı sağladığını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, değişkenlerin birbiriyle olan ilişkisi farklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu durumda çalışmayı literatürde var olan mevcut çalışmalardan farklılaştırmış bu yönüyle literatüre katkı sunmuştur. Bu çalışma bir yönüyle de işletme sahiplerine ve yöneticilere bir mesaj vermesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bilgi iletişim teknolojisinin her geçen gün hızla ilerlediği günümüzde işletmelerin gerek yönetsel gerekse teknolojik açıdan bu gelişmelere ayak uydurmaları gerekmektedir. İşletmelerin bu gelişmelerin gerisinde kalmaları, kendilerini yenileyememeleri onları rakipleriyle rekabet edemez hale getirmekte ve sürdürülebilirliklerini tehlikeye atmaktadır. İşletmelerin böyle bir tehlikeye karşı karşıya kalmamaları için bu çalışma işletme sahiplerine hangi liderlik tarzını sergileyen yöneticileri işe almaları ya da boş pozisyonlara yükseltmeleri konusunda bir fikir vermesi açısından oldukça kıymetli bulunmaktadır. Yöneticiler açısından ise bu çalışma yöneticilerin mevcut liderlik tarzlarından hangi/hangilerini gösterirlerse işletmelerini çevredeki gelişmelere ayak uyduracak bir örgütsel iklimi yapısına dolayısıyla da yenilikçi insan kaynağına sahip olabilecekleri konusunda bir fikir vermektedir.

İletişim teknolojisinin yoğun kullanıldığı lojistik sektöründe rekabet avantajı yaratacak yenilikçi vizyona sahip liderlere ihtiyaç duyulmaktadır. Örgüt içerisinde değişimi başlatacak liderlik tarzının nasıl belirleneceği ve var olan liderlik tarzlarının incelenerek hangisinin/hangilerinin lojistik sektörü için uygun olacağına karar verilmesi açısından bu çalışma oldukça önemlidir. Bu çalışma lojistik sektöründe çalışanların algılarına dayanarak yenilikçiliğe dolayısıyla yenilikçi iklime katkı sunan liderlik tiplerinin ne olabileceği bilinmezine bir yanıt aramaktadır. Farklı sektörde çalışanların algılarına dayanarak yapılan çalışmalarda yenilikçilik ikliminin yenilikçi iş yapma davranışını desteklediği görülmektedir. Bu çalışmada farklı sektör çalışanlarının algılarına dayanarak tespit edilen bu ilişki, lojistik sektörü çalışanları algısı açısından da değerlendirilmiştir (Şan ve Bayraktar, 2017; Imran vd., 2010).

2. YENİLİKÇİLİK İKLİMİ VE YENİLİKÇİ İŞ YAPMA DAVRANIŞI

Günümüzde hızlı değişen iş çevresinde başarılı olmak isteyen örgütler için insan sermayesi oldukça önemli bir rol oynamakta ve sürekli yeni fikirler üreten bir iş gücü oluşturmak ve bu fikirleri organizasyon içinde uygulamak oldukça önemli bir hale gelmektedir. Bu nedenle organizasyonda yeniliği destekleyen güçlü bir örgütsel iklim inşa etmek gerekmektedir (Törökorszagban, 2019: 54).

Örgütsel iklim genellikle çalışanların deneyimi ve organizasyonun algısı olarak ifade edilmektedir. Örgütsel iklim insanların algılarına ya da inançlarına, sonuçlarla ilgili beklentileri şekillendiren çevresel özelliklere, beklenmedik durumlara, gereksinimlere ve çalışma ortamındaki etkileşimlere yansımaktadır (Liu vd., 2019: 774). Yenilikçi davranışları destekleyen örgütsel iklim yenilikçilik iklimi olarak adlandırılmaktadır (Bos-Nehles ve Veenendaal, 2019: 2663). Başka bir deyişle yenilikçilik iklimi yeni bilgi ve uygulamaların üretilmesini teşvik eden uygulama, prosedür ve davranışla ilgili algı olarak tanımlanmaktadır (Sethibe ve Steyn, 2018: 24). Yeni fikirleri öne sürmeyi cesaretlendiren bu örgütsel iklimi sadece yenilik besleyip büyütebilmektedir. Yenilikçilik iklimi, çalışanların yeniliğe dikkatini çeken ve yeniliği destekleyen kolektif bir zihniyete yardımcı olacak bir araç görevi görmektedir (Törökorszagban, 2019: 54).

Yenilikçilik iklimi fikir üretmekten ziyade, fikir uygulama ile çok daha güçlü bir ilişki içerisinde. Yapılan birçok araştırmada yenilikçilik ikliminin ve bilgi paylaşımının yenilikçi iş yapma davranışını büyük ölçüde etkilediği başka bir deyişle yenilikçilik ikliminin ve bilgi paylaşımının yenilikçi iş yapma davranışını artırdığı saptanmıştır. Yenilik ve yaratıcılık araştırmalarının şu anki mevcut durumu ise yenilikçi iş yapma davranışının; bireysel nitelikler, iş çevresi ve çalışanların nasıl sosyalleştiklerinin bir kombinasyonu tarafından tetiklendiğini göstermektedir. Yenilikçilik iklimi; fikir üretmede, fikir geliştirmede ve yenilikçi iş yapma davranışını fikrini gerçekleştirmede pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir (Munir ve Beh, 2019: 271-272).

Bireylerin yenilikçi iş yapma davranışları bireylerin çalışma ortamına ilişkin algılarına bağlıdır. Yenilikçilik iklimi bireylere yayıldığında yenilikçi iş yapma davranışı ortaya çıkmakta ve bu davranış tarzı örgütlere değer katmaktadır. Çünkü çalışanlar bu davranış tarzıyla örgüte etkin bir şekilde geri ödeme yapmakta ve destekleyici yönetim tarzı da bu davranışa katkıda bulunmaktadır. Yenilikçi iklimi algılayan çalışanlar bu iklimde yeterli özerkliğe sahip olmakta ve başarısızlık durumunda alay ve intikam korkusu olmadan inisiyatif alabilmektedirler ((Bos-Nehles ve Veenendaal, 2019: 2668-2669).

Örgütsel yenilikçi iklim, bireyin yenilikçi davranışını teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel yenilikçi davranış ise özellikle hızlı değişen iş çevresinde örgütün uzun dönem yaşamasına ve örgütün etkinliğine büyük katkı sağlamaktadır. İklimin ilham verici doğasının yeniliği teşvik ettiğine dair güçlü bir inanç bulunmaktadır (Liu vd., 2019: 772).

Bireysel yenilikçi davranış iş yeri içindeki üç farklı aktiviteyi içeren faaliyetlerin karmaşık bir seti olarak tanımlanmaktadır. Bu üç farklı aktivite; oluşturma, geliştirme ve yeni fikirleri gerçekleştirilmeden meydana gelmektedir. Bireysel yenilikçi davranış sonuçtan ziyade yenilikçilik süreci üzerine odaklanmaktadır. Yeni fikirlerin üretilmesi; özellikle katkıda bulunmayı, iş görevlerinin yerine getirilmesine yönelik yeni yollar ve çözümler sunmayı, orijinal ya da mevcut ürünler, hizmetler ve iş prosedürlerinden uyarlanan fikirler oluşturmayı; yeni fikirlerin geliştirilmesi aşaması ise yeni fikirler için paydaş onayının ve sponsorluğunun yöneticilerden, amirlerden ve iş arkadaşlarından alınması ve kazanılması durumunu; yeni fikirleri gerçekleştirme aşaması ise yeni fikirlerin uygulanması ve bu yeni fikirlerin ürünlere, hizmetlere, bireysel ve örgütsel etkinliği artıran iş prosedürlerine dönüştürülmesi sürecini kapsamaktadır (Liu vd., 2019: 774).

De Jong ve Hartog (2008) yenilikçi iş yapma davranışını; yeni ve faydalı prosedürler, ürünler, süreçler ve tanıtım aşamasına ulaşmayı hedefleyen ya da fikirleri tanıtmaya teşebbüs eden bir bireysel davranış olarak tanımlamaktadır. Bilim adamları ve uygulayıcılar iş yerinde yenilikçi davranışın önemini ne kadar çok vurgulasalar da, yenilikçi davranışın ölçümünü yapmak hala oldukça zordur. De Jong ve Hartog (2008) yenilikçi iş yapma davranışının; fırsatları keşfetme, fikir üretme, en iyi fikri seçme ve uygulama olmak üzere dört boyutta ölçülebileceğini belirtmiştir. Ölçümün ilk aşaması olan fırsatları keşfetme aşaması; iş süreçlerinin, ürünün ya da hizmetin alternatif yollarını düşünmeyi ya da hizmetin veya en son teslimat sürecinin yollarını geliştirmenin yöntemini içermektedir. Fikir üretimi aşaması ise yenilikçi iş yapma davranışının bir sonraki unsurudur ve fırsatlardan yararlanmanın ilk adımını oluşturmaktadır. Bir kişinin yenilik yapabilmesi için kendisinin sahip olduğu fırsatları bilmesinin yanında önemli olan fırsatlardan yararlanmak için yeni yollar geliştirme yeteneğine de sahip olması gerekmektedir. Fikir üretimi iyileştirme amaçlı bir taslağı ifade etmektedir. Bu aşamada üretilen fikirler; ürün, hizmet, süreç, yeni pazara giriş, çalışma sürecinde bir artış ya da problemlerin çözümü gibi konularla ilişkilendirilmektedir. Bir fikir üretildiğinde en iyi fikri seçme bir diğer önemli husustur. Fikirlerin çoğunun satılması gerekmektedir. Bu durum da alıcıyı ikna edebilme ve satabilme uzmanlığını gerektirmektedir. Önerilen yeniliğin katma değeri konusunda ikna etme çabalarına en iyi fikri seçme aşaması denilmektedir. Yenilikleri uygulamak için koalisyonlara ihtiyaç vardır; fikri potansiyel ortaklara satma gücü ancak bu şekilde elde edilmektedir. Çünkü birçok durumda önerilen yeniliğin potansiyel kullanıcıları genellikle bu yeniliğin katma değerinden emin değildirler. Son aşamada ise desteklenen fikirlerin uygulanması gerekmektedir. Uygulama ile kastedilen şey bir ürünü ya da prosedürü geliştirmek veya yeni bir ürün ya da prosedür inşa etmektir. Fikri somutlaştırmak için çalışanların yoğun çaba ve sonuç odaklı bir tutum içerisine girmesi ve bu fikirleri uygulamaya koyabilecek davranışların bireyler tarafından harekete geçirilmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere De Jong ve Hartog'un (2008) önerdiği bu ölçüm tarzı yaratıcı fikirlerin giriş ve uygulama aşamasının her ikisini birden içermektedir (Rizki vd., 2019: 231 -232).

Bireysel yenilikçi davranış bilişsel bir süreçtir ve bu süreç yeni fikirlerin geliştirildiği ve bu yeni fikirlerin önerilip adapte edildiği davranışsal bir süreci içermektedir. Bireysel yenilikçi davranış yaratıcılıktan çok daha öte bir kavramdır. Personelin konsantrasyonunu ve onların işindeki çok büyük çabanın yatırımını içermektedir. Bireysel yenilikçi davranış için bilgi, beceri ve yetenek kadar motivasyon da oldukça önemlidir (Liu vd., 2019: 775).

Yeniliğin gelişimini destekleyen ve bu iklimi sürdüren organizasyonlarda üyeler kendilerini yeni fikirleri deneme konusunda özgür ve güvende hissetmektedirler. Böyle bir yenilikçi çevrede çalışan personel; risk alabilmekte, özgürce düşünebilmekte ve fikirlerini ve düşüncelerini açıkça paylaşabilmektedir. Böyle bir iklim algısı yenilikçi iş yapma davranışını ortaya çıkarmaktadır (Liu vd., 2019: 775).

Yenilikçi davranış; gelişme ve ilerlemeyle ilgili tüm bireysel faaliyetler ve organizasyonun herhangi bir düzeyinde faydalı bir inovasyon uygulaması olarak tanımlanmaktadır. Yenilikçi davranış; yeni düşünceleri, teknoloji ve tekniklerin gelişimini üstelik spesifik iş alanları içerisindeki işletme prosedürleriyle ilgili yeni metodların uygulanmasını kapsamaktadır (Sönmez ve Yıldırım, 2018: 41).

Bir örgütte yeniliği büyütmek için psikolojik açıdan tehdit yaratmayan, risk almayı destekleyen, personeli inisiyatif kullanma konusunda motive eden bir örgütsel iklim yaratmak oldukça önemlidir. Örgütsel destek ve yönetici desteği bir örgütte çalışanlar tarafından adil olarak algılandığında o örgütte yenilikçi bir davranış gelişecektir. Bir örgütsel iklimin personelin yenilikçi davranışını büyütebilmesi için; o örgütte takım uyumunun, yönetici desteğinin ve özerkliğinin sağlanması gerekmektedir. Bir örgütün yenilikçilik iklimi personelin yenilikçi davranışının öncülü konumundadır (Sönmez ve Yıldırım, 2018: 42-43).

Yenilikçilik iklimi yeni fikirlere açık olma bakış açısına sahip bir firma kültürü olarak tanımlanmaktadır. Yüksek yenilikçilik ikliminde bireyler dış bilgi kaynaklarında karşılaştıkları problemler için aktif olarak uygun çözümler, yeni ve farklı yaklaşımlar aramaktadırlar. Yenilikçilik ikliminde yeni bilgiye uyum ve yeni bilgiye açık olma eğilimi daha fazla olmaktadır (Min vd., 2014: 3518).

3. LİDERLİK TARZI

Bir örgütün başarısında bir liderin gösterdiği liderlik tarzı oldukça önemlidir. Pozitif liderlik tarzı etkili performans elde etmek için iş hedeflerini, rolleri, uzmanlığı ve görevle ilgili diğer sorumlulukları kolaylaştırdığından başarılı performans elde etmede oldukça etkilidir (Sudha ve Shahnawaz, 2020: 281). Ancak etkili liderlik için tek bir reçete bulunmamaktadır (Ergün ve Akcaoğlu, 2020: 931). Çünkü farklı organizasyonlar farklı tür liderlik tarzları gerektirmektedir (Ergün ve Akcaoğlu, 2020: 921). Liderlik tarzı kurumun amacına göre değişmektedir. Bir yönetici görev süresince liderlik tarzını belirlemekte ve belirlediği liderlik tarzını kurumun hedeflerini daha etkili bir şekilde anlamaya yardımcı olacak bir kriter olarak kullanmaktadır (Ergün ve Akcaoğlu, 2020: 932-933).

Başarılı bir liderlik takipçilerinin hazır bulunuşluk düzeyine dayanan en uygun liderlik tarzının seçimine bağlıdır (Raza ve Sikandar, 2018: 74). Liderlik tarzı bir kişinin belirli bir teori ya da modele göre nasıl davrandığı anlamına gelmektedir. Örneğin direktif vermek ya da destekleyici olmak gibi (Raza ve Sikandar, 2018: 76). Bir lider gösterdiği liderlik tarzı sayesinde örgütsel hedeflerin başarımı konusunda çalışanlarına ilham vermekte ve onlara yol göstermektedir (Ch vd., 2017: 49).

Liderlik tarzı; amaç belirlemek, çalışanları belirtilen amaçları başarmaları konusunda heyecanlandırmak, onlara destek olmak ve gereken adımları atmaları için onlara ilham vermek amacıyla yapılan çok boyutlu bir uygulamadır. Liderlik tarzı çalışanların tutum ve davranışlarını etkilemekte ve iş çevresi üzerinde büyük bir etkiye sahip olmaktadır (Nanjundeswaraswamy, 2019: 391). Liderlik tarzı, bir liderin çalışanlarını örgütün vizyonunu gerçekleştirmeye teşvik etmek ve onları etkilemek için kullandığı davranışının bir özelliği olarak tanımlanabilmektedir (Ch vd., 2017: 47). Başka bir deyişle liderlik tarzı, liderin verdiği talimatların yerine getirilmesi için takipçilerin motive ve kontrol edildiği ya da yönlendirildiği lider ile takipçisi arasındaki etkileşimin bir şekli olarak da ifade edilebilmektedir. Liderlik tarzı üç faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlar; liderlerin ve astların özellikleri ile örgütsel çevredir. Bu üç faktöre ek olarak liderlik tarzını belirleyecek bir başka faktör de örgütsel durumdur (Munir ve Iqbal, 2018: 67-68).

Yöneticilerin liderlik davranışlarının çalışma ortamını şekillendirdiği ve çalışanların yaratıcılığının da çalışma ortamından büyük ölçüde etkilendiği göz önüne alındığında, yöneticilerin

liderlik davranışının çalışanların yaratıcılığı üzerinde büyük etki yarattığı söylenebilir. Bu nedenle yöneticinin liderlik tarzları içerisinde yer alan ve çalışanın yaratıcılığını olumlu yönde etkilediği varsayılan dönüşümcü ve babacan liderlik tarzları bu çalışmada incelenmeye değer bulunmuş ve öne sürülen bu varsayımlar çalışanların algısıyla test edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Dönüşümcü Liderlik

Dönüşümcü liderlik ilk defa Burns tarafından 1978 yılında literatüre kazandırılmış bir kavramdır. Burns (1978) coşku, vizyon, güçlendirme, karşılıklı işbirliği ve yaratıcılık gibi niteliklere sahip olan bu tip liderlerin takipçilerinde yüksek motivasyona, performansa ve değerlere yol açabileceğini belirtmiştir. Böylece dönüşümcü liderlik bir liderin takipçilerini motive etmek için duygularını, tutumlarını, değerlerini ve inançlarını takipçilerine iletmesi süreci olarak ifade edilebilmektedir (Wang vd., 2020: 2-3).

Dönüşümcü liderlik evrensel bir pozitif yönetim uygulamasıdır. Dönüşümcü liderler örgütleri için kaynak kazanımı sağlamak ve faydalı sonuçlar üretmektedirler (Lin vd., 2019: 1557). Aynı zamanda karşılıklı güveni sağlamak, işbirliğini teşvik etmekte ve işbirliğinin etkinliğini artırmaktadırlar (Tung, 2019: 1122).

Dönüşümcü liderler organizasyonun vizyonuna bağlı kalacak ilham veren üyeler için oldukça etkili bir liderlik tarzı sergilemektedirler. Dönüşümcü liderler üyelerinin yenilikçi ve problem çözücü olmasına yardım etmekte ve onlara koçluk ve mentorluk yaparak daha iyi performans sergilemeleri için onların liderlik kapasitesini geliştirmektedirler (Mufeed, 2019: 34). Dönüşümcü liderler daha yüksek seviyelerde kolektif etkinlik sağlamak için takipçilerinin davranışlarına uygun bir yapıyı örgüt içerisinde başlatmaktadırlar (Tung, 2019: 1121).

Dönüşümcü liderler bilgi teknolojisini etkileyen ajanlar gibi davranmaktadırlar ve bilgi yönetiminin etkinliğini artırmak için örgütün teknolojik alt yapısını geliştirmektedirler. Dönüşümcü liderler yenilikçi çözümler ve düşünceler üretmek için karar verme teknolojilerini pozitif yönde etkilemektedirler. Aynı zamanda örgütün bütün kademelerinde etkin bir şekilde değişimi uygulamak için çalışanlar arasındaki etkileşimi artırmaktadırlar (Sayyadi ve Provitera, 2019: 22).

3.2. Babacan Liderlik

Babacan liderlik Asya kültürüne ait tipik bir liderlik tarzıdır ve kökleri Çin Konfüçyüs'üne kadar dayanmaktadır. Babacan liderlik; baba yardımseverliği ile otorite ve güçlü bir disiplinin bir araya geldiği bir liderlik tarzı olarak ifade edilmektedir. Babacan liderlik; otoriterlik, yardımseverlik ve ahlak olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Babacan liderliğin otoriterlik boyutu bir liderin mutlak otoriteyi uygularken ki davranışını, astları üzerindeki kontrolünü ve astlarından sorgusuz itaat bekleme gereksinimini ifade etmektedir. Yardımseverlik boyutu ise bir liderin hem iş hem de iş dışında astlarının iyi olması için bütünsel ve kişiselleştirilmiş kaygısını kastetmektedir. Babacan liderliğin ahlak boyutu ise kişisel erdem, öz-disiplin ve özveri konularında üstün bütünlük sağlayan bir lider davranışını ifade etmektedir (Chen vd., 2019: 587-589). Araştırmacılar babacan liderliğin boyutlarının astların iş tutumları ve performansları üzerinde çeşitli etkilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmacılar babacan liderliğin ahlak ve yardımseverlik boyutlarının astların tutum ve davranışları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulurken, otoriterlik boyutunda bir kafa karışıklığı yaşamışlardır. Bazı araştırmacılar babacan liderliğin otoriterlik boyutunun astlar arasında rahatsızlık yarattığını tespit ederken, bazıları bu boyutun astların iş etkinliği üzerinde, takım bağlılığında ve artan örgütsel değişiklikler üzerinde pozitif bir etki yarattığını tespit etmişlerdir. Babacan liderliğin ahlak boyutunun ise evrensel bir kavram olup olmadığını hala açıklığa kavuşturamamışlardır (Bai vd., 2019: 2). Babacan liderliğin bir başka boyutu olan yardımseverlik boyutunun ise astların hata yapmasına ve hatalarını bulup düzeltmeleri için onlara bir şans verdiğini ifade etmişlerdir.

Babacan liderler iş yerinin dışında astlarına aile üyeleri gibi davranmakta ve hayatlarında karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmeleri için onlara yardım etmektedirler. Liderlerin iyilik içeren bu davranışları astların şükranlarıyla karşılık bulmaktadır. Liderlerin nezaketinin, şefkatinin ve anlayışının bir dönüşü olarak astlar daha yüksek düzeyde bağlılık ve katılım göstermeye, daha yüksek performans için çaba harcamaya ve resmi iş görevlerinin ötesine geçme konusunda daha fazla zaman ve enerji harcamaya gönüllü olmaktadır. Bütün bu eğilim ve gönüllü olma durumları

örgütsel yeniliğe katkıda bulunmaktadır. Çünkü yenilikçi faaliyetler rutin değildir. Rutin olmayan faaliyetler genellikle daha güçlü motivasyon ve ekstra çaba gerektirmektedir (Hou vd., 2019: 566).

Yardımsever lider ile astları arasındaki uzun süreli karşılıklı münasebet, duygusal bağ ve yüksek düzeyde güven ile ifade edilen uyumlu bir ilişkiye yol açmaktadır. Bu durum astların kendilerini güvende ve rahat hissettikleri bir iç ortam oluşturmaktadır. Böyle bir ortamda astlar liderlerine güvenmekte, liderlerinin avantajlarından yararlanmakta ve liderlerinin kendilerine adaletsiz davranmayacağına inanmaktadırlar. Bu koşullarda çalışan astlar yeni fikirleri denemek için risk almakta kendilerini daha özgür hissetmektedirler. Üstelik böyle bir ortamda astlar düşüncelerini serbestçe ifade etmek için motive olmaktadır. Böylece birbirlerinden öğrendikleri, birbirlerinden ilham aldıkları bilgi paylaşım süreçlerine katılmaktadırlar. Bilgiyi paylaşmak bilgi kombinasyonuna katkıda bulunmaktadır. Bu katkı da yeniliktir. Ayrıca çalışanların yenilik faaliyetleri içerisine katılımı, çalışanların örgütün yenilik stratejisini anlamasını sağlamakta ve yüksek düzeyde örgütsel yenilik için onların yaratıcılıklarını geliştirmektedir (Hou vd., 2019: 566-567).

1970'lerde akademisyenler babacan liderliğin farklı bir liderlik tarzı olduğunu fark etmişler ve bu liderlik tarzının özellikle Çin ağırlıklı işletmelerde ve bazı Güneydoğu Asya işletmelerinde bulunduğunu fark etmişlerdir. Babacan liderliğin kökleri Çin aile yapısına ve değerlerine kadar gitmektedir. Babacan liderlik astlarına rehberlik eden, koruyan, onların fiziki ve duygusal açıdan yıpranmasını engel olan baba rolündeki bir lider konseptidir (Bai vd., 2019: 1).

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın metodolojisi kapsamında; araştırmanın amacı ve önemi, örnekleme, veri toplama aracı, araştırmanın modeli ve hipotezleri hakkında bilgi verildikten sonra araştırmanın içerik analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yenilik özellikle rekabetin çok yoğun yaşandığı sektörlerde oldukça önemli bir kavramdır. Yenilik ile liderlik tarzını birleştiren bu çalışma yarının şirketlerine ve onların liderlerine bu iki faktörün birleşiminin ortaya çıkardığı sinerjinin ne kadar değerli olduğunu göstermek ve yarının liderlerine örgütlerinde yeniliği nasıl yaratabilecekleriyle ilgili bir girdi sağlamak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bu çalışma temel liderlik tarzlarından babacan ve dönüşümcü liderlik tarzlarının çalışanların yenilik yapma davranışı üzerinde bir etkisinin olup olmadığını test etmek, başka bir deyişle destekleyici ve yenilikçi liderlik tarzlarının örgütte yeniliği besleyip, büyütebildiğini bugünün ve yarının lider adaylarına göstermek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın belirtilen amacına ulaşmada mevcut en iyi seçenek olduğu düşünülen bu iki liderlik tarzı yani babacan ve dönüşümcü liderlik tarzı bu çalışmada incelenmeye değer bulunmuştur. Günümüz şirketlerinin en önemli ihtiyacı olan yenilik ile yeniliğe neden olan liderlik tarzlarını birleştiren bu çalışmanın yönetim alanında var olan mevcut araştırma açığını kapatması açısından oldukça önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, Mersin ilinde lojistik alanında faaliyet gösteren Utikat'a (Uluslararası taşımacılık ve lojistik hizmet üretenleri derneği) kayıtlı 19 Forwarder firması oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Mersin ili küresel çapta uluslararası ticaretle uğraşan birçok forwarder firmasının bulunması nedeniyle tercih edilmiştir (Utikat, 2019). Bu kapsamda, Mersin ilinde faaliyet gösteren 19 Forwarder firmasında çalışan 150 beyaz yakalı personele tam sayım yöntemi ile anket uygulanmış, bu anketlerin ancak 114 tanesinden geri dönüş sağlanabilmiştir. Ayrıca 7 anket hatalı doldurulduğundan değerlendirme dışı bırakılarak 107 anket değerlendirmeye alınmıştır. Bu duruma göre anketlerin geri dönüş oranı %71'dir. Doğru yanıtlanarak geri gönderilen anket sayısının, gönderilen toplam anket sayısına oranı geri dönüş oranı olarak tanımlanmaktadır. Anketlerin geri dönüş oranı büyük ölçüde uygulama biçimine bağlıdır. Ancak sağlıklı yorum yapabilmek için anket geri dönüş oranının %70-80'in üzerinde olması beklenirken, genellikle bu oran %40-60 civarında kalmaktadır (Büyüköztürk, 2005: 144).

4.3. Araştırmanın Veri Toplama Metodu

Bu çalışmada, yenilikçilik iklimi ile çalışanların yenilik yapma davranışları arasındaki ilişkiye liderlik algılarının etkileri hakkında yapılan çalışmalarla ilgili ulusal ve uluslararası alanda yapılmış çalışmaları kapsayan kapsamlı bir literatür araştırması yapılmış ve bu konular hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Araştırmayı sade bir şekilde ifade edecek tarzda hipotezler öne sürülmüş ve öne sürülen bu hipotezlerin sınanması için gerekli olan verilerin toplanacağı ölçekler belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan veriler elektronik ortamda anket yöntemi uygulanarak elde edilmiştir. Veri elde etmede kullanılan anket; yenilikçilik iklimi, yenilik yapma davranışı, dönüşümcü liderlik ve babacan liderlik olmak üzere 5'li Likert yapısındaki 4 ölçekten oluşmaktadır. Ayrıca araştırmada kullanılan bu ölçeklere; yaş, medeni durum, çalışma pozisyonu, aylık gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve iş deneyimi olmak üzere altı demografik soru eklenmiştir.

Bu araştırmada, Önhon ve Turgut'un (2016) "Türkiye'de Telekomünikasyon Sektöründe İş Yerlerindeki Yenilikçilik İklimi İle Çalışanların Yenilik Yapma Davranışları Arasındaki İlişki ve Bu İlişkiye Liderlik Algılarının Etkileri" başlıklı doktora tezinde kullandıkları anketler gerekli izinler alınarak kullanılmıştır.

Yenilikçilik iklimi ölçeği; 16 maddelik yenilik için destek ile 6 maddelik yenilik için kaynak olmak üzere 2 boyuttan ve toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Yenilik yapma davranışı ölçeği ise 3 maddelik fikri üretme, 3 maddelik fikri yayma ve yine 3 maddelik fikri hayata geçirme olmak üzere 3 boyuttan ve toplam 9 maddeden oluşmaktadır. Babacan liderlik ölçeği ise tek boyuttan ve 24 maddeden oluşmaktadır. Dönüşümcü liderlik ölçeği de yine tek boyuttan ve 24 maddeden oluşmaktadır.

4.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Tarama modelinin kullanıldığı araştırmanın ana bağımlı değişkeni yenilik yapma davranışı, alt bağımlı değişkenleri ise fikri üretme, fikri yayma ve fikri hayata geçirmedir. Araştırmanın ana bağımsız değişkeni yenilikçilik iklimi, alt bağımsız değişkenleri ise yenilik için destek ve yenilik için kaynaktır. Diğer bağımsız değişkenler ise babacan liderlik ve dönüşümcü liderliktir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

4.5. Araştırmanın Hipotezleri

- H_{1a}: Dönüşümcü liderlik ile yenilikçilik iklimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{1b}: Babacan liderlik ile yenilikçilik iklimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{1c}: Dönüşümcü liderlik yenilikçilik iklimi üzerinde pozitif etkiye sahiptir.
- H_{1d}: Babacan liderlik yenilikçilik iklimi üzerinde pozitif etkiye sahiptir.
- H_{1e}: Yenilikçilik iklimi ile yenilik yapma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{1f}: Yenilikçilik iklimi arttıkça yenilik yapma davranışı artar.

H_{1g}: Yenilikçilik iklimi arttıkça fikri üretme davranışı artar.

H_{1h}: Yenilikçilik iklimi arttıkça fikri yayma davranışı artar.

H_{1k}: Yenilikçilik iklimi arttıkça fikri hayata geçirme davranışı artar.

4.6. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmada öncelikle AMOS 24.0 (Analysis of Moment Structures) paket programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Böylelikle veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklerin yapısal geçerliliği test edilmiştir. Daha sonra SPSS 20.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılarak ölçeklerin iç tutarlılığı için güvenilirlik analizi, frekans analizi, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve şiddetini saptamak amacıyla Pearson korelasyon analizi, değişkenler arasındaki etkiyi incelemek için de basit doğrusal ve çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

4.7. Frekans Analizi

Tablo 1’de araştırmaya katılan çalışanlara ait betimleyici istatistikler yer almaktadır. Bu tabloya göre; örneklemin %58,9’u erkek, %41,1’i ise kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde; örnekleminde %83,2’lik bir yoğunlukla 21-40 yaş aralığındaki çalışanların yer aldığı görülmektedir. Çalışma pozisyonları açısından incelendiğinde ise satış, operasyon ve şef pozisyonunda çalışan kişilerin örnekleminde daha yoğun olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların bağlı oldukları işletmelerin %87,9’unda 10 ve daha fazla çalışan bulunmaktadır. %92,5’i üniversite mezunu olan örneklemin %85,1’i bir yıldan daha fazla iş deneyimine sahiptir. Araştırmaya katılan çalışanların %68,2’si yöneticisinin erkek olduğunu, %98,1’i ise yöneticisinin 28 yaşından daha büyük olduğunu, %25,3’ü yöneticisinin lisansüstü eğitime sahip olduğunu ve %80,4’ü ise yöneticisiyle 1 yıldan daha uzun bir süredir birlikte çalıştığını ifade etmiştir.

Tablo 1: Betimleyici İstatistikler

	Frekans	Yüzde Oranı
Cinsiyet		
Erkek	63	% 58,9
Kadın	44	% 41,1
Yaş		
21-30	51	% 47,6
31-40	38	% 35,6
41-50	12	% 11,2
51-60	4	% 3,7
61 ve üzeri	2	% 1,9
Çalışma Pozisyonu		
Satış	27	% 25,2
İnsan Kaynakları	4	% 3,7
Muhasebe	4	% 3,7
Şef	15	% 14,0
Fiyatlandırma	6	% 5,6
Operasyon	19	% 17,8
Dokümantasyon	5	% 4,7
İş Geliştirme Departmanı	3	% 2,8
Gümrük	3	% 2,8
Satın Alma	3	% 2,8
Depolama	2	% 1,9

Diğer	16	% 15,0
Firmadaki Çalışan Sayısı		
0-9	13	% 12,1
10-49	35	% 32,7
50-249	27	% 25,2
250 ve üzeri	32	% 30,0
Eğitim Durumu		
Lise	8	% 7,5
Ön Lisans/Meslek Yüksekokulu	11	% 10,3
Lisans/Üniversite	65	% 60,7
Yüksek Lisans	23	% 21,5
İşyerindeki Çalışma Süresi		
1 yıldan az	16	% 14,9
1-5 yıl	51	% 47,6
6-10 yıl	22	% 20,6
11-15 yıl	14	% 13,1
16-20 yıl	2	% 1,9
21 yıl ve üzeri	2	% 1,9
Yöneticinin Cinsiyeti		
Erkek	73	% 68,2
Kadın	34	% 31,8
Yöneticinin Yaşı		
28'den az	2	% 1,9
28-35	21	% 19,6
36-43	50	% 46,7
44-51	24	% 22,4
52 ve daha fazla	10	% 9,4
Yöneticinin Eğitim Durumu		
Lise	6	% 5,6
Ön Lisans/Meslek Yüksekokulu	9	% 8,4
Lisans/Üniversite	65	% 60,7
Yüksek Lisans	25	% 23,4
Doktora	2	% 1,9
Yöneticiyle Çalışma Süresi		
1 yıldan az	21	% 19,6
1-5 yıl	53	% 49,5
6-10 yıl	22	% 20,6
11-15 yıl	9	% 8,4
21 yıl ve üzeri	2	% 1,9

4.8. Geçerlik ve Güvenirlilik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliğinin tespiti için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmış, 3 boyut ve 9 maddeden oluşan yenilik yapma davranışı ölçeğine yönelik olarak gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 2'de, AVE ve

Birleşik Güvenirlik Değerleri Tablo 3’de ve standardize edilmiş çözüm değerleri ise Şekil 2’de verilmiştir.

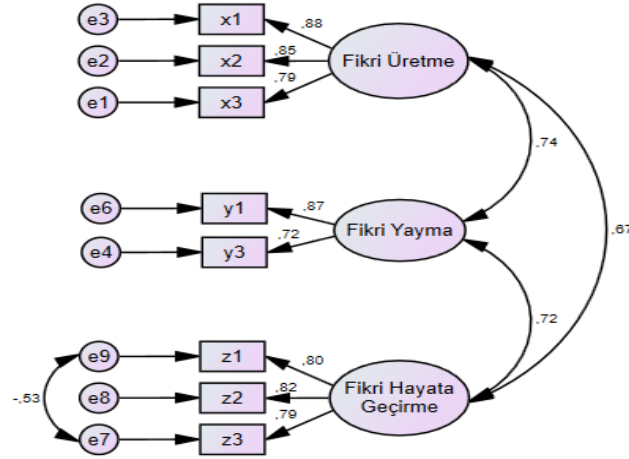
Tablo 2: Yenilik Yapma Davranışı Ölçeği / Önerilen Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Kriteri	χ^2	p	χ^2 / sd	RMSEA	CFI	SRMR	NFI	GFI
Önerilen Uyum Değerleri	30,310	0,016	1,894	0,089	0,971	0,044	0,942	0,937

Tablo 3: Yenilik Yapma Davranışı Ölçeğine Ait AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri

	AVE	CR
Fikri Üretme	0,709	0,880
Fikri Yayma	0,640	0,779
Fikri Hayata Geçirme	0,696	0,873

Şekil 2: Yenilik Yapma Davranışı Ölçeği / Standardize Edilmiş Çözümleme Değerleri

Doğrulayıcı Faktör Analizi sırasında fikri yayma boyutundan 1 madde ölçekten çıkartılmış ve revize edilmiş yenilik yapma davranışı ölçeğinin bütününe ve alt boyutlarına yönelik gerçekleştirilen güvenirlilik analizi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Yenilik Yapma Davranışı Ölçeği - Güvenirlik Analizi

	Cronbach's Alpha	N of Items
Ölçeğin Tümü	0.900	8
• Fikri Üretme Boyutu	0.874	3
• Fikri Yayma Boyutu	0.770	2
• Fikri Hayata Geçirme Boyutu	0.806	3

Tabloda yer alan değerlere bakıldığında yenilik yapma davranışı ölçeğinin tümünün ve alt boyutlarının iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir.

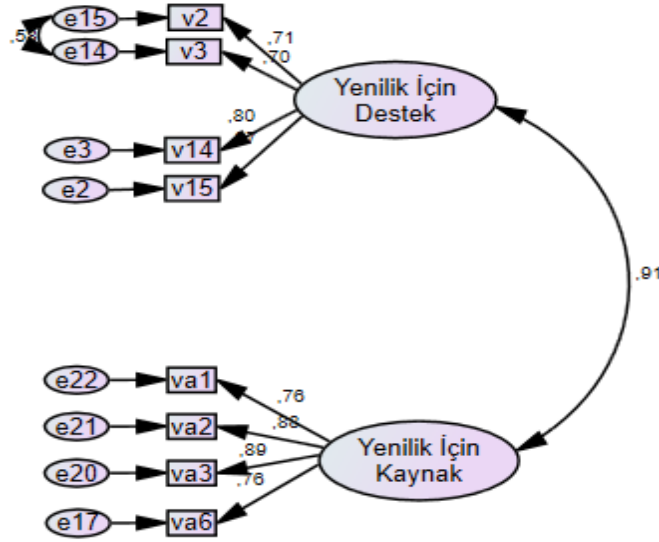
Araştırmada kullanılan 2 boyuttan ve 22 maddeden oluşan yenilikçilik iklimi ölçeğine Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanması sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 5’te, AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri Tablo 6’da, standardize edilmiş çözüm değerleri ise Şekil 3’te verilmektedir.

Tablo 5: Yenilikçilik İklimi Ölçeği / Önerilen Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Kriteri	χ^2	p	χ^2 / sd	RMSEA	CFI	SRMR	NFI	GFI
Önerilen Uyum Değerleri	48,263	0,000	2,681	0,122	0,954	0,048	0,930	0,904

Tablo 6: Yenilikçilik İklimi Ölçeğine Ait AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri

	AVE	CR
Yenilik İçin Destek	0,600	0,856
Yenilik İçin Kaynak	0,679	0,894

Şekil 3: Yenilikçilik İklimi Ölçeği / Standardize Edilmiş Çözümleme Değerleri

Doğrulayıcı Faktör Analizi sırasında yenilik için destek alt boyutundan 12 madde ile yenilik için kaynak alt boyutundan 2 madde çıkartılmış ve revize edilmiş yenilikçilik iklimi ölçeğinin boyutlarına yönelik gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Yenilikçilik İklimi Ölçeği - Güvenirlik Analizi

	Cronbach's Alpha	N of Items
Ölçeğin Tümü	0.928	8
• Yenilik İçin Destek	0.874	4
• Yenilik İçin Kaynak	0.887	4

Elde edilen bu değerlere göre; ölçeğin tümünün ve ölçeğin iki alt boyutunun iç tutarlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

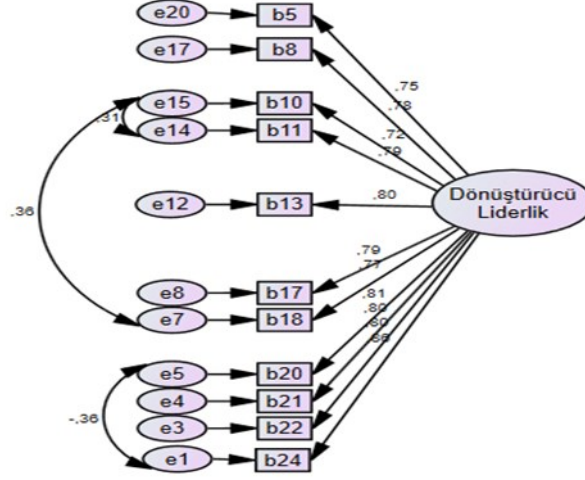
Araştırmada kullanılan tek boyuttan ve 24 maddeden oluşan dönüşümcü liderlik ölçeğine Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanması sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 8’de, AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri Tablo 9’da, standardize edilmiş çözüm değerleri ise Şekil 4’te ifade edilmiştir.

Tablo 8: Dönüşümcü Liderlik Ölçeği / Önerilen Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Kriteri	χ^2	p	χ^2 / sd	RMSEA	CFI	SRMR	NFI	GFI
Önerilen Uyum Değerleri	64,246	0,012	1,567	0,071	0,975	0,034	0,935	0,910

Tablo 9: Dönüşümcü Liderlik Ölçeğine Ait AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri

	AVE	CR
Dönüşümcü Liderlik	0,622	0,942

Şekil 4: Dönüşümcü Liderlik Ölçeği / Standardize Edilmiş Çözümleme Değerleri

Doğrulamalı Faktör Analizi sırasında 13 madde ölçekten çıkartılmış ve revize edilmiş ölçeğe yönelik gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 10’da ifade edilmiştir.

Tablo 10: Dönüşümcü Liderlik Ölçeği - Güvenirlik Analizi

	Cronbach's Alpha	N of Items
Ölçeğin Tümü	0.949	11

Gerçekleştirilen analizler sonucunda; Cronbach’s Alpha katsayısı ölçeğin tümü için 0.949 olarak saptanmıştır. Elde edilen bu değere göre; ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan tek boyuttan ve 24 maddeden oluşan babacan liderlik ölçeğine Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanması sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 11’de, AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri Tablo 12’de, standardize edilmiş çözüm değerleri ise Şekil 5’te ifade edilmiştir.

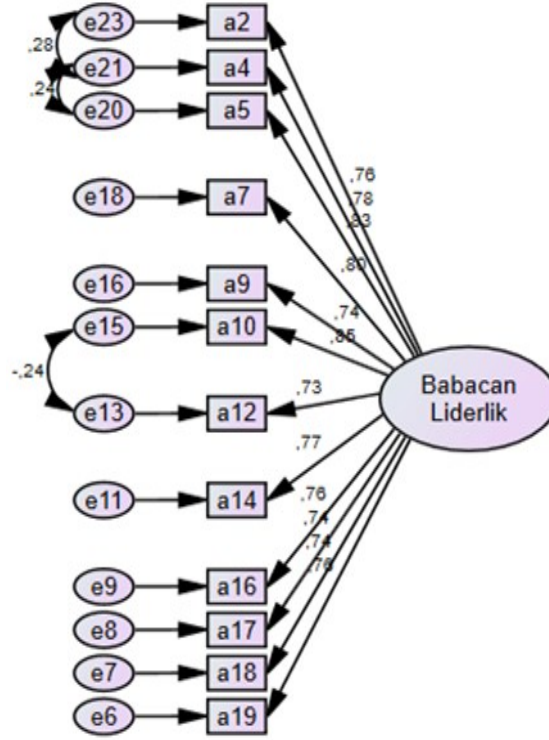
Tablo 11: Babacan Liderlik Ölçeği / Önerilen Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Kriteri	χ^2	p	χ^2 / sd	RMSEA	CFI	SRMR	NFI	GFI
Önerilen Uyum Değerleri	69,945	0,040	1,371	0,057	0,980	0,036	0,930	0,906

Tablo 12: Babacan Liderlik Ölçeğine Ait AVE ve Birleşik Güvenirlik Değerleri

	AVE	CR
Babacan Liderlik	0,575	0,931

Şekil Hata! Belgede belirtilen stilde metne rastlanmadı.: Babacan Liderlik Ölçeği / Standardize Edilmiş Çözümleme Değerleri

Doğrulayıcı Faktör Analizi sırasında 12 madde ölçekten çıkartılmış ve revize edilmiş ölçeğe yönelik gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 13’de ifade edilmiştir.

Tablo 13: Babacan Liderlik Ölçeği - Güvenirlik Analizi

	Cronbach's Alpha	N of Items
Ölçeğin Tümü	0.946	12

Gerçekleştirilen analizler sonucunda; Cronbach’s Alpha katsayısı ölçeğin tümü için 0.946 olarak saptanmıştır. Elde edilen bu değere göre; ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2’de yer alan yenilik yapma davranışı ölçeğine, Tablo 5’te yer alan yenilikçilik iklimi ölçeğine, Tablo 8’de yer alan dönüşümcü liderlik ölçeğine ve Tablo 11’de yer alan babacan liderlik ölçeğine ait önerilen uyum iyiliği değerlerinin Meydan ve Şeşen (2011) tarafından yayımlanan uyum iyiliği istatistiklerine uygun olduğu ve bu ölçeklerin yapı geçerliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu saptanmıştır.

4.9. Normallik Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen normallik testi sonucunda saptanan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk değerleri Tablo 14’de ifade edilmiştir. Örneklem büyüklüğü (n=107) olması nedeniyle Kolmogorov-Smirnov değerleri dikkate alınarak sonuçlar yorumlandığında, bütünleşik olarak yenilikçilik iklimi ölçeğinden, detaylandırıldığında her iki boyutundan, yenilik yapma davranışı ölçeğinin üç alt boyutundan ve dönüşümcü liderlik ölçeğinden elde edilen verilerin normal dağılım göstermediği (p<0.05) görülmektedir. Bu nedenle de analiz içerisinde ek olarak skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerleri incelenmiştir.

Tablo 14: Normallik Test Sonuçları

		Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
<i>Yenilikçilik İklimi Ölçeği</i>	<i>Tüm Ölçek</i>	0.091	107	0.029	0.975	107	0.044
	<i>Yenilik İçin Destek</i>	0.140	107	0.000	0.962	107	0.004
	<i>Yenilik İçin Kaynak</i>	0.135	107	0.000	0.970	107	0.016
<i>Yenilik Yapma Davranışı</i>	<i>Tüm Ölçek</i>	0.071	107	0.200*	0.977	107	0.062
	<i>Fikri Hayata Geçirme</i>	0.161	107	0.000	0.943	107	0.000
	<i>Fikri Üretme</i>	0.139	107	0.000	0.958	107	0.002
	<i>Fikri Yayma</i>	0.188	107	0.000	0.942	107	0.000
<i>Dönüşümcü Liderlik Ölçeği</i>		0.095	107	0.020	0.977	107	0.065
<i>Babacan Liderlik Ölçeği</i>		0.076	107	0.144*	0.986	107	0.307

* p>0.05

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen verilerin skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerleri Tablo 15’de detaylandırılmıştır. Bu tablo incelendiğinde; Kolmogorov-Smirnov değerine göre normal dağılım göstermeyen ölçeklere ve boyutlara ilişkin veri setlerine ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olduğu ve George ve Mallery’nin (2003) sınıflandırmasına göre bu veri setlerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 15: Normallik Testleri – Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

		Statistic	Std. Error
<i>Yenilikçilik İklimi Ölçeği</i>	<i>Skewness</i>	0.062	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.694	0.463
• <i>Yenilik İçin Destek</i>	<i>Skewness</i>	-0.007	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.517	0.463
• <i>Yenilik İçin Kaynak</i>	<i>Skewness</i>	-0.038	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.541	0.463
<i>Yenilik Yapma Davranışı Ölçeği</i>	<i>Skewness</i>	-0.071	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.105	0.463
• <i>Fikri Hayata Geçirme</i>	<i>Skewness</i>	-0.274	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.081	0.463
• <i>Fikri Üretme</i>	<i>Skewness</i>	-0.336	0.234
	<i>Kurtosis</i>	0.315	0.463
• <i>Fikri Yayma</i>	<i>Skewness</i>	-0.466	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.059	0.463
<i>Dönüşümcü Liderlik Ölçeği</i>	<i>Skewness</i>	-0.335	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.258	0.463
<i>Babacan Liderlik Ölçeği</i>	<i>Skewness</i>	-0.144	0.234
	<i>Kurtosis</i>	-0.390	0.463

4.10. Korelasyon Analizi

Kolerasyon olasılık kuramında, iki farklı değişken arasındaki ilişkinin doğrusal gücü ve yönü gösterilmektedir. Tablo 16’da dönüşümcü ve babacan liderlik ile yenilikçilik iklimine yönelik yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları görülmektedir. Bu tabloya göre; dönüşümcü ve babacan liderlik ile yenilikçilik iklimi arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 16: Korelasyon Analizi Sonuçları-1

		<i>Yenilikçilik İklimi</i>
<i>Dönüşümcü Liderlik</i>	Correlation	0.512
	Sig. (2-tailed)	0.000
<i>Babacan Liderlik</i>	Correlation	0.457
	Sig. (2-tailed)	0.000

Tablo 17’de yenilikçilik iklimi ile yenilik yapma davranışı değişkenlerine yönelik yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları görülmektedir. Bu tabloya göre; ana bağımsız değişken yenilikçilik iklimi ile ana bağımlı değişken yenilik yapma davranışı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Alt bağımsız değişkenlerden; yenilik için destek ve yenilik için kaynak ile ana bağımlı değişken yenilik yapma davranışı arasında da yine pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 17: Korelasyon Analizi Sonuçları-2

			<i>Yenilik Yapma Davranışı</i>	<i>Alt Boyutlar</i>		
				<i>Fikri Hayata Geçirme</i>	<i>Fikri Üretme</i>	<i>Fikri Yayma</i>
<i>Yenilikçilik İklimi</i>		Correlation	0.678	0.618	0.534	0.634
		Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000
<i>Alt Boyutlar</i>	<i>Yenilik İçin Destek</i>	Correlation	0.605	0.573	0.442	0.586
		Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000
	<i>Yenilik İçin Kaynak</i>	Correlation	0.667	0.588	0.557	0.606
		Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000

* $p > 0.05$

Tablo 16 ve Tablo 17’de yer alan yapılara ait korelasyon değerlerinin AVE değerlerinin karekökünden düşük olduğu görülmektedir. Bu durum ayırışma geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

Tablo 18: AVE Değerlerinin Karekökü

	AVE Değerlerinin Karekökü
Yenilik İçin Destek	0,775
Yenilik İçin Kaynak	0,824
Dönüşümcü Liderlik	0,789
Babacan Liderlik	0,758
Fikri Üretme	0,842
Fikri Yayma	0,800
Fikri Hayata Geçirme	0,834

4.11. Regresyon Analizi

Tablo 19’da dönüşümcü ve babacan liderlik ile yenilikçilik iklimine yönelik basit doğrusal regresyon analizinin ANOVA sonuçları görülmektedir. Gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucunda; oluşturulan her iki modelin de p değerinin 0.05’ten küçük olması nedeniyle regresyon modellerinin istatistiksel olarak anlamlılık ifade ettiği saptanmıştır.

Tablo 19: Dönüşümcü Liderlik / Babacan Liderlik & Yenilikçilik İklimi - ANOVA

	Sum of Squares		Mean Square	F	Sig.
	<i>Dönüşümcü Liderlik</i>	Regression	1112.099	1112.099	37.394
Residual		3122.667	29.740		
Toplam		4234.766			
	Sum of Squares		Mean Square	F	Sig.
	<i>Babacan Liderlik</i>	Regression	884.425	884.425	27.718
Residual		3350.342	31.908		
Toplam		4234.766			

Enter yöntemiyle gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları Tablo 20’de ifade edilmiştir. Bu tablo incelendiğinde; yenilikçilik iklimindeki değişimin %25,6’sını dönüşümcü liderlikteki değişimin açıkladığı ve bu ilişkiden bağımsız olarak yenilikçilik iklimindeki değişimin %20,1’ini ise babacan liderlikteki değişimin açıkladığı saptanmıştır. Bu sonuçlara göre yenilikçilik ikliminin alabileceği değerler aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir:

$$“Yenilikçilik İklimi = 11.514 + (0.383 \times \text{Dönüşümcü Liderlik})” \quad (1)$$

$$“Yenilikçilik İklimi = 14.223 + (0.303 \times \text{Babacan Liderlik})” \quad (2)$$

Tablo 20: Dönüşümcü Liderlik / Babacan Liderlik & Yenilikçilik İklimi - Model

		β	t	Sig.	R ²	Adjusted R ²
<i>Yenilikçilik İklimi</i>	<i>Constant</i>	11.514	2.579	0.000	0.263	0.256
	<i>Dönüşümcü Liderlik</i>	0.383	0.063	0.000		
<i>Yenilikçilik İklimi</i>	<i>Constant</i>	14.223	2.479	0.000	0.209	0.201
	<i>Babacan Liderlik</i>	0.303	0.058	0.000		

Regresyon analizi sonucunda elde edilen formüllere göre; dönüşümcü liderlikteki 1 birimlik artışın yenilikçilik iklimi üzerinde 0.383 birimlik bir artışa ve babacan liderlikteki 1 birimlik artışın ise yenilikçilik iklimi üzerinde 0.303 birimlik bir artışa neden olduğu saptanmıştır.

Tablo 21’de yenilikçilik iklimi ile yenilik yapma davranışına yönelik olarak ayrı ayrı gerçekleştirilen çoklu regresyon analizlerinin ANOVA sonuçları görülmektedir. Gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucunda; oluşturulan dört modelin de p değerinin 0.05’ten küçük olması nedeniyle bu regresyon modellerinin istatistiksel olarak anlamlılık ifade ettiği saptanmıştır.

Tablo 21: Yenilikçilik İklimi & Yenilik Yapma Davranışı - ANOVA

	Sum of Squares		Mean Square	F	Sig.
<i>Yenilik Yapma Davranışı</i>	Regression	1497.888	748.944	83.323	0.000
	Residual	1717.739	16.517		
	Toplam	3215.626			
• <i>Fikri Üretme</i>	Regression	183.036	91.518	91.401	0.000
	Residual	405.225	3.896		
	Toplam	588.262			
• <i>Fikri Yayma</i>	Regression	129.250	64.625	3.551	0.000
	Residual	192.152	1.848		
	Toplam	321.402			
• <i>Fikri Hayata Geçirme</i>	Regression	199.402	99.701	3.551	0.000
	Residual	323.140	3.107		
	Toplam	522.542			

Gerçekleştirilen dört farklı çoklu regresyon analizinin sonuçları Tablo 22’de ifade edilmiştir. Bu tablo incelendiğinde; yenilik yapma davranışındaki değişimin %45,6’sını, fikri yayma boyutundaki değişimin %39,1’ini, fikri hayata geçirme boyutundaki değişimin %37’sini yenilikçilik ikliminin yenilik için destek ve yenilik için kaynak boyutlarındaki değişimin açıkladığı tespit edilmiştir. Fikri üretme boyutundaki değişimin %29,8’ini ise sadece yenilik için kaynak boyutundaki değişimin açıkladığı belirlenmiştir.

Tablo 22: Yenilikçilik İklimi & Yenilik Yapma Davranışı - Model

		β	t	Sig.	R ²	Adjusted R ²
<i>Yenilik Yapma Davranışı</i>	<i>Constant</i>	13.216	7.557	0.000	0.466	0.456
	<i>Yenilik İçin Destek</i>	0.384	2.021	0.046		
	<i>Yenilik İçin Kaynak</i>	0.782	4.400	0.000		
• <i>Fikri Üretme</i>	<i>Constant</i>	5.712	6.724	0.000	0.311	0.298
	<i>Yenilik İçin Destek</i>	0.025	0.266	0.791*		
	<i>Yenilik İçin Kaynak</i>	0.361	4.177	0.000		
• <i>Fikri Yayma</i>	<i>Constant</i>	2.395	4.094	0.000	0.402	0.391
	<i>Yenilik İçin Destek</i>	0.157	2.472	0.015		
	<i>Yenilik İçin Kaynak</i>	0.191	3.212	0.002		
• <i>Fikri Hayata Geçirme</i>	<i>Constant</i>	5.109	6.735	0.000	0.382	0.370
	<i>Yenilik İçin Destek</i>	0.202	2.456	0.016		
	<i>Yenilik İçin Kaynak</i>	0.230	2.990	0.003		

* p > 0.05

Bu sonuçlara göre yenilik yapma davranışının alabileceği değerler aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir;

“Yenilik Yapma Davranışı = 13.216 + (0.384 x Yenilik İçin Destek) + (0.782 x Yenilik İçin Kaynak)”

“Fikri Üretme = 5.712 + (0.361 x Yenilik İçin Kaynak)”

“Fikri Yayma = 2.395 + (0.157 x Yenilik İçin Destek) + (0.191 x Yenilik İçin Kaynak)”

“Fikri Hayata Geçirme = 5.109 + (0.202 x Yenilik İçin Destek) + (0.230 x Yenilik İçin Kaynak)”

Dört modelden oluşan regresyon analizi sonucunda elde edilen formüllere göre;

- Yenilikçilik için destek boyutundaki 1 birimlik artışın yenilik yapma davranışı üzerinde 0.384 birimlik bir artışa, yenilikçilik için kaynak boyutundaki 1 birimlik artışın ise yenilik yapma davranışı üzerinde 0.782 birimlik bir artışa neden olduğu,
- Yenilikçilik için kaynak boyutundaki 1 birimlik artışın fikri üretme üzerinde 0.361 birimlik bir artışa neden olduğu,
- Yenilikçilik için destek boyutundaki 1 birimlik artışın fikri yayma üzerinde 0.157 birimlik bir artışa, yenilik için kaynak boyutundaki 1 birimlik artışın ise fikri yayma üzerinde 0.191 birimlik bir artışa neden olduğu,
- Yenilikçilik için destek boyutundaki 1 birimlik artışın fikri hayata geçirme üzerinde 0.202 birimlik bir artışa, yenilikçilik için kaynak boyutundaki 1 birimlik artışın ise fikri hayata geçirme üzerinde 0.230 birimlik bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Günümüz iş dünyasında yaşanan hızlı değişimlerin yol açtığı kızışan rekabet ortamı örgütleri sürekli olarak yeni ürünler üretmeye ve bu ürünleri piyasaya sürerek yeni pazarlar ya da daha çok pazar payı elde etme yarışına itmektedir. Bu nedenle bir örgütün pazarda lider olabilmesi için yeniliği yaşam biçimi haline getirmesi gerekmektedir. Yeniliğin ortaya çıkmasında ve sürekli hale gelmesinde ise insan kaynağı oldukça önemli bir unsuru teşkil etmektedir. Bu unsurdan en üst düzeyde yararlanmak için liderlik tarzının yarattığı örgüt ikliminin yenilikçi olması ve çalışanları yenilik yapma davranışı konusunda motive etmesi ve onlara ilham vermesi gerekmektedir. Yenilikçi iş yapma davranışının örgütlerin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemli olduğunu düşündüğümüz bu çalışmada aşağıdaki şu önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Dönüşümcü ve babacan liderlik ile yenilikçilik iklimi arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca ana bağımsız değişken yenilikçilik iklimi ile ana bağımlı değişken yenilik yapma davranışı arasında ve alt bağımsız değişkenlerden yenilik için destek ve yenilik için kaynak ile ana bağımlı değişken yenilik yapma davranışı arasında da yine pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Dönüştürücü ve babacan liderlik vasfının yüksek olduğu işletmelerde bu tarz yöneticiler çalışanların yenilikçi ruhunu ortaya çıkaracak yaratıcı bir örgüt iklimini kurumlarında oluşturmakta ve bu sayede onların farklı düşünce tarzlarını örgüte yansıtmasına imkân vererek örgütte değişimi ve dönüşümü gerçekleştirmektedirler.

Bu çalışmanın dışında örgütlerin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemli olan bu konuda yapılan çalışmalardan birisi de Turgut ve Begenirbaş'ın (2013) yaptığı bir çalışmadır. Turgut ve Begenirbaş (2013) Kütahya'daki iki kamu ve iki özel hastanede çalışan 398 kişi üzerine yaptıkları bir çalışmada yenilikçilik ikliminin boyutları ile yenilikçi iş yapma davranışı arasında olumlu ilişkiler olduğunu tespit etmişlerdir (Turgut ve Begenirbaş, 2013: 118). Noor ve Dzulkifli (2013) ise bu konuda yaptıkları bir çalışmada liderlik tarzının örgüt iklimini belirlemede kritik bir rol oynadığını, örgüt ikliminin ise çalışanların yaratıcılığını artırarak çalışanların yenilikçi iş yapma davranışını etkilediğini ifade etmişlerdir (Noor ve Dzulkifli, 2013: 131-132).

Görüldüğü üzere bir liderin göstermiş olduğu yönetim tarzının yenilikçi örgüt iklimini doğrudan, yenilikçi iş yapma davranışını ise dolaylı yönde etkilediği bu ve benzeri çalışmalarda belirtilmiştir. Bu kapsamda bir liderin çalışanlarının yenilikçi iş yapma davranışını artıracak bir örgüt iklimini kurumunda tesis edebilmesi için çalışanlarına onları bunaltmayacak şekilde açık, istek uyandıran zorlu işler vererek onların yaratıcı yeteneklerini canlı tutması ve geliştirmesi gerekmektedir. Çünkü karmaşık ve zor işler çalışanları heyecanlandırmaktadır. Ayrıca çalışanların

özgür bırakılması, insiyatif almasına izin verilmesi, fikirlerini açıkça tartışacakları ortamların sağlanması ve beceri çeşitliliği içeren işlerin onlara verilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ekip çalışması teşvik edilerek kişilerarası uyum sağlanmalıdır. Yönetici çalışanlarına karşı olabildiğince şeffaf olmalı ve güven ortamını örgütünde tesis etmelidir. Yönetici belirsizlik ortamlarında rahat ve esnek olmalı, çalışanlarını risk alma konusunda teşvik etmeli, çalışanlarının hatalarını görmezden gelip tolere etmelidir. Çalışanlarıyla iyi iletişim kurarak onlara öğrenme ve gelişme fırsatı sunmalıdır. Ayrıca örgütün bütün kaynaklarından tüm çalışanların faydalanması sağlanmalı ve yaratıcılığı teşvik eden net bir misyon ortaya konulmalıdır.

Örgüt iklimi aslında örgüt kültürünün bir parçasıdır. Örgüt ikliminin en önemli belirleyicisi ise liderin gösterdiği davranıştır. Eğer bir lider yeniliği örgütün tutumu ve davranışı haline getirebilirse yenilikçi bir örgüt iklimini kurumunda inşa etmiş olur. Böyle bir örgütsel iklimde çalışan personelin örgütsel gelişime ve yeniliğe olan katkısına değer verilir. Çalışanların yenilik sürecine çeşitli şekillerde katkıda bulunmasına ise izin verilir. Çünkü bugünün örgütleri artık dünün örgütleri değildir. Bugünün örgütleri yepyeni problemlerle karşı karşıya kalmaktadır ve bu problemlerin çözülebilmesi için farklı düşünen yaratıcı çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle günümüzde farklı düşünen yaratıcı çalışanları teşvik eden liderlere, onların inşa ettiği yenilikçilik iklimine ve bu iklimin pozitif sonucu olan yenilikçi iş yapma davranışına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın tek bir il ve tek bir sektör üzerinde yapıyor olması ve bu ildeki ve bu sektördeki çalışan bireylerin değişkenler konusundaki eğilimlerinin ölçülmeye çalışılıyor olması, başka bölgelerdeki ve başka sektörlerdeki çalışanların bakış açılarının bu çalışmaya yansıtılmamış olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Gelecekte bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacılara bu konuyu farklı sektörlerle özellikle de bilgi teknolojileri şirketlerine uygulamaları tavsiye edilmektedir. Bu çalışmanın farklı sektörlerle uygulanması halinde farklı sonuçların elde edileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmada gelecekte bu konu üzerinde çalışma yapacak olan araştırmacılara farklı sektör çalışanlarının ve yönetim kademelerinin yenilik yapma davranışlarına hangi faktörlerin ve hangi koşulların nasıl etki ettiğini araştırmaları ve yenilikçi iş yapma davranışları üzerinde etkili olan kritik psikolojik süreçleri, bireysel ve kavramsal öncülleri dikkate alarak bu çalışmayı tekrarlamaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Bai, S., Lu, F. ve Liu, D. (2019). Subordinates' Responses to Paternalistic Leadership according to Leader Level. *Social Behavior and Personality*,47(11), 1-14.
- Bos-Nehles, A. C. ve Veenendaal, A. A. R. (2019). Perceptions of HR Practices and Innovative Work Behavior: The Moderating Effect of an Innovative Climate. *The International Journal of Human Resource Management*, 30(18), 2661-2683.
- Bozkurt, M. B. ve Korkmaz, O. (2019). *Liderlik Tarzının Yenilikçilik İklimine, Yenilikçilik İkliminin İse Çalışanların Yenilik Yapma Davranışı Üzerine Olan Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarsus.
- Burns, J. M. (1978). *Leadership*, New York, NY: Harper & Row.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket Geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Ch, A. H., Ahmad, S., Malik, M. ve Batool, A. (2017). Principals' Leadership Styles and Teachers' Job Satisfaction: A Correlation Study at Secondary Level. *Bulletin of Education and Research*, 39(3), 45-56.
- Chen, Y., Zhou, X. ve Klyver, K. (2019). Collective Efficacy: Linking Paternalistic Leadership to Organizational Commitment. *Journal of Business Ethics*, 159, 587-603.
- De Jong, J. ve Hartog, D. N. D. (2008). Innovative Work Behaviour: Measurement and Validation, Scales Research Reports H200820, *EIM Business and Policy Research*, 1-27.
- Ergün, M. ve Akcaoğlu, M. Ö. (2020). Predictive Power of Humor Types in Explaining Leadership Styles in Different Organizations. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 921-937.

- George, D. ve Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Hou, B., Hong, J., Zhu, K. ve Zhou, Y. (2019). Paternalistic Leadership and Innovation: The Moderating Effect of Environmental Dynamism. *European Journal of Innovation Management*, 22(3), 562-582.
- Imran, R., Saeed, T., Anis-ul-Haq, M. ve Fatima, A. (2010). Organizational Climate as a Predictor of Innovative Work Behavior. *African Journal of Business Management*, 4(15), 3337-3343.
- Lin, S-H. (J.), Scott, A. B. ve Matta, K. F. (2019). The Dark Side of Transformational Leader Behaviors for Leaders Themselves: A Conservation of Resources Perspective. *Academy of Management Journal*, 62(5), 1556-1582.
- Liu, F., Chow, I. H-S., Zhang, J-C. ve Huang, M. (2019). Organizational Innovation Climate and Individual Innovative Behavior: Exploring The Moderating Effects of Psychological Ownership and Psychological Empowerment. *Review of Managerial Science*, 13(4), 771-789.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi: AMOS Uygulamaları*, Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Min, J., Lee, J., Ryu, S. ve Lee, H. (2014). Individuals' Interaction with Organizational Knowledge under Innovative and Affective Team Climates: A Multilevel Approach to Knowledge Adoption and Transformation. In R. H. Sprague (Ed.), *47th Hawaii International Conference on System Science* (pp. 3515-3524). Waikoloa, Hawaii: IEEE.
- Mufeed, U. (2019). Transformational Leadership and OCTAPACE Culture - A Study of Academic Staff in Select Universities. *International Journal on Leadership*, 7(2), 33-40.
- Munir, H. ve Iqbal, M. Z. (2018). A Study of Relationship between Leadership Styles of Principals and Job Satisfaction of Teachers in Colleges for Women. *Bulletin of Education and Research*, 40(2), 65-78.
- Munir, R. ve Beh, L-S. (2019). Measuring and Enhancing Organisational Creative Climate, Knowledge Sharing, and Innovative Work Behavior in Startups Development. *The Bottom Line*, 32(4), 269-289.
- Nanjundeswaraswamy, T. S. (2019). Leadership Styles in Mediating The Relationship between Quality of Work Life and Employee Commitment. *International Journal for Quality Research*, 14(2), 387-412.
- Noor, M. H. ve Dzulkifli, B. (2013). Assessing Leadership Practices, Organizational Climate and Its Effect towards Innovative Work Behaviour in R&D, *International Journal of Social Science and Humanity*, 3(2), 129-133.
- Önhon, Ö. ve Turgut, T. (2016). *The Relationship between Organizational Climate for Innovation and Employees' Innovative Work Behavior; The Moderating Effects of Leadership Behavior: ICT Sector in Turkey*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Raza, S. A. ve Sikandar, A. (2018). Impact of Leadership Style of Teacher on The Performance of Students: An Application of Hersey and Blanchard Situational Model. *Bulletin of Education and Research*, 40(3), 73-94.
- Rizki, M., Parashakti, R. D. ve Saragih, L. (2019). The Effect of Transformational Leadership and Organizational Culture towards Employees' Innovative Behaviour and Performance, *International Journal of Economics and Business Administration*, VII(1), 227-239.
- Sayyadi, M. ve Provitera, J. M. (2019). Transformational Leadership's Link with Technology and Knowledge, *Industrial Management*, 18-23.
- Sethibe, T. ve Steyn, R. (2018). The Mediating Effect of Organizational Climate on The Relationship between Leadership Styles and Their Components on Innovative Behaviour. *Journal of Entrepreneurship and Innovation in Emerging Economies*, 4(1), 22-32.
- Sönmez, B. ve Yıldırım, A. (2018). The Mediating Role of Autonomy in The Effect of Pro-Innovation Climate and Supervisor Supportiveness on Innovative Behavior of Nurses. *European Journal of Innovation Management*, 22(1), 41-58.
- Sudha, K. S. ve Shah Nawaz, M. G. (2020). Narcissism Personality Trait and Performance: Task-Oriented Leadership and Authoritarian Styles as Mediators. *Leadership & Organization Development Journal*, 41(2), 280-293.

Şan, D. ve Bayraktar, O. (2017). Research in Business and Social Science. *İşletme & Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 68-86.

Törökországbán, A. I. S. (2019). The Relationship between Organizational Climate for Innovation and Employees' Innovative Work Behavior: Ict Sector in Turkey. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 11, 53-65.

Tung, H-L. (2019). The Dual Processes of Transformational Leadership: The Mediation Effect of Identification. *Corporate Management Review*, 39(2), 117-153.

Turgut, E. ve Begenirbaş, M. (2013). Çalışanların Yenilikçi Davranışları Üzerinde Sosyal Sermaye ve Yenilikçi İklimin Rolü: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 23(2), 101-124.

Wang, S., Peng, M. Y-P., Xu, Y., Simbi, V. T., Lin, K-H. ve Teng, T-C. (2020). Teachers' Transformational Leadership and Students' Employability Development: A Social Cognitive Career Perspective. *Social Behavior and Personality*, 48(5), 1-15.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Innovation is a very important concept, particularly in sectors where competition is very intense. This study, which combines innovation and leadership style, was designed to show future companies and their leaders how valuable the synergy brought about by a combination of these two factors is and to provide tomorrow's leaders with an input on how to build innovation in their organization. Furthermore, this study was designed to test whether paternalistic and transformative leadership styles have an impact on the employees' innovative work behavior, in other words, to demonstrate today's and tomorrow's leader candidates the supportive and innovative leadership styles can foster and grow innovation in the organization. These two leadership styles, i.e. paternalistic and transformative leadership styles, which are considered to be the best available option in achieving the mentioned purpose of the study, have been found to be worth examining in this study. Combining innovation, which is the most important need of today's companies, and the leadership styles that cause innovation, this study is considered to be very important in terms of closing the existing research gap in this field.

Methodology

This study is intended to examine the influence of leadership styles on the innovation climate and the influence of the innovation climate on employees' innovative work behavior. For this purpose, data was obtained by electronic survey method from 114 white-collar employees of 19 forwarder companies registered with the Mersin Branch of Utikad (Association of International Forwarding and Logistics Service Providers). The survey used to obtain data consists of 4 scales in the 5-point Likert scale, which are the innovation climate, innovative behavior, transformative leadership and paternalistic leadership. Six demographic questions consisting of age, marital status, work position, monthly income level, education level and work experience were also added to these scales, which are used in the research.

Findings

As a result of the frequency analysis, 58.9% of the sample was found to be male and 41.1% female. Examining the age distribution, it was seen that the sample included those employees aged 21-40 with a majority of 83.2%. Examining the participants in terms of their work positions, it was determined that the people who worked in sales, operations and chef positions were more dominant in the sample. There are 10 or more employees in 87.9% of the businesses to which the employees involved in the study are attached. 85.1% of the sample, 92.5% of which are university graduates, has more than one year of a work experience. 68.2% of the employees who participated in the study said that their managers were male, 98.1% said that their managers were over 28 years of age, 25.3% said that their managers had received postgraduate education and 80.4% said that they had been working with their managers for more than a year.

As a result of the correlation analysis showing the linear strength and direction of the relationship between the two different variables, it was determined that there was a positive and moderately significant relationship between "the transformative and paternal leadership" and "the innovation climate". In addition, as a result of this analysis, it was determined that there was a positive and high level of significant relationship between innovation climate, the main independent variable, and innovative behavior, the main dependent variable. It was determined that there was a positive and high level of significant relationship between "the support for innovation and the resource supply for innovation", among from the sub independent variables, and "the innovative work behavior", the main dependent variable. In businesses where transformative and paternalistic leadership qualifications are high, the managers with such qualifications set up the innovative organization climate to bring out the employees' innovative spirit and in this way they realize the change and transformation in their organization by allowing them to reflect their different way of thinking to the organization.

Conclusion and Discussion

The organizations that want to secure their present and future, use innovativeness as a means of competition. Sustainable innovativeness is required in order for the competitive advantage to be

sustainable and appropriate leadership style should be determined for sustainable innovativeness. Generally accepted view today is that the one leadership style is not enough to bring success in every case. Therefore this study investigated only the impact of two leadership styles on innovation which are considered to have influence on the worker's innovation activities. The findings of the research are of guidance nature for the directors in choosing the right leadership style while they determine their leadership style for innovation, and for the businesses to deliver a higher level of innovation performance. Additionally, the results of the research creates an awareness for the directors and business owners on the matter that innovation could be used as a means of competitive advantage. Besides the mentioned positive contributions of the research, analysis of only two of the current leadership styles in this research forms the limitation of the research.

EINE STATISTISCHE ANALYSE DES LEHRWERKS „NETZWERK A1 DEUTSCH ALS FREMDSPRACHE“ IN BEZUG AUF DIE VIER GRUNDLEGENDEN SPRACHFERTIGKEITEN, VOKABELN UND GRAMMATIKAKTIVITÄTEN

Forschungsartikel / Research Article

Tanrikulu, L. ve Üstün, B. (2021). Eine Statistische Analyse Des Lehrwerks „Netzwerk A1 Deutsch Als Fremdsprache“ In Bezug Auf Die Vier Grundlegenden Sprachfertigkeiten, Vokabeln Und Grammatikaktivitäten. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 147-162.
DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.869432>

Geliş Tarihi: 27.01.2021
Kabul Tarihi: 15.03.2021
E-ISSN: 2149-3871

Öğr. Gör. Dr. Bilal ÜSTÜN
Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu
bustun@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9490-3109

Doç. Dr. Lokman TANRIKULU
Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi
ltanrikulu@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-1862-8176

ABSTRACT

In dieser Studie soll das Lehrwerk Netzwerk A1-Deutsch als Fremdsprache im Hinblick auf die vier grundlegenden Sprachfertigkeiten, Vokabeln und Grammatikaktivitäten statistisch analysiert werden. In dieser Arbeit wurde die Inhaltsanalyse, eine Methode der qualitativen Forschung, angewendet. Als Datenquelle für die Forschung wurde das Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache verwendet. Das Lehrwerk Netzwerk A1 wurde gemäß dem GER konzipiert. Es wird vom Klett-Langenscheidt Verlag in München herausgegeben. In der Studie wurde, mit dem Ziel die Statistiken über die Übungen und Aufgaben zu den vier Sprachfertigkeiten, dem Wortschatz und der Grammatik auszuarbeiten, eine numerische Analyse erstellt. Nach der Untersuchung aller Kapitel des Lehrwerks Netzwerk A1 wurde festgestellt, dass die Gesamtzahl der Aktivitäten 1253 beträgt. 46% der Aktivitäten befinden sich hierbei im Kursbuch, 54% im Arbeitsbuch. Im Rahmen der untersuchten Literatur kann festgestellt werden, dass das Lehrwerk Netzwerk A1, Gegenstand dieser Studie, ein zeitgenössisches Fremdsprachenlehrwerk ist und dass es weit entfernt von traditionellen Methoden des Sprachunterrichts ist. Für weitere Studien mit der Lehrwerkreihe Netzwerk, wird die Untersuchung und der Vergleich der Lehrwerke Netzwerk A2 und Netzwerk B1, für Personen und Institutionen, die die Verwendung der Lehrwerkreihe in Betracht ziehen, vorteilhaft sein.

Schlüsselwörter: Lehrwerk, Deutsch als Fremdsprache, Sprachfertigkeiten, Netzwerk A1, Lehrwerkanalyse.

A STATISTICAL ANALYSIS OF THE TEXTBOOK “NETWORK A1 GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE” IN RELATION TO THE FOUR BASIC LANGUAGE SKILLS, VOCABULARY AND GRAMMAR ACTIVITIES

ABSTRACT

In this study, the textbook Netzwerk A1-Deutsch als Fremdsprache is to be statistically analyzed with regard to the four basic language skills, vocabulary and grammar activities. In this work, the content analysis, a method of qualitative research, was used. The textbook Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache was used as the data source for the research. The textbook Netzwerk A1 was designed according to the CEFR. It is published by Klett-Langenscheidt Verlag in Munich. In the study, a numerical analysis was carried out with

the aim of developing the statistics on the exercises and tasks relating to the four language skills, vocabulary and grammar. After examining all the chapters of the Netzwerk A1 textbook, it was found that the total number of activities is 1253. 46% of the activities are in the course book, 54% in the work book. In the context of the literature examined, it can be said that the textbook Netzwerk A1, the subject of this study, is a contemporary foreign language textbook and that it is far removed from traditional methods of language teaching. For further studies with the textbook series Netzwerk, the examination and comparison of the textbooks Netzwerk A2 and Netzwerk B1 will be advantageous for persons and institutions considering the use of the textbook series.

Keywords: Textbook, German as a foreign language, language skills, Netzwerk A1, textbook analysis.

1. EINFÜHRUNG

Das Interesse und die Nachfrage an der deutschen Sprache in der Türkei hat, insbesondere seit der Migration der türkischen Gastarbeiter nach Deutschland, in den 1960er Jahren und den Anfängen ihrer Sesshaftigkeit dort, noch weiter zugenommen. Aufgrund dieser steigenden Nachfrage wird der Deutschunterricht in den meisten Sekundarstufen in der Türkei als Wahlfach angeboten. Im Hochschulbereich steht Deutsch sowohl als Wahlfach als auch als Bachelorfach Deutsch als Fremdsprache, in den Abteilungen für Deutschlehrausbildung, zur Auswahl. Dementsprechend werden auf diesen Ebenen verschiedene Deutschlehrwerke verwendet. "Aus historischer Sicht erfolgte die weitverbreitete Einführung von Lehrwerken für den Fremdsprachenunterricht in das Unterrichtsleben mit der Erfindung des modernen Buchdrucks in Deutschland durch Gutenberg (Johannes Gensfleisch zu) Gutenberg " (Başaran, 2017: 25). Beim Recherchieren der jeweiligen Literatur wurde beobachtet dass der Begriff Lehrwerk von vielen Forschern, auf unterschiedliche Weise definiert wurde. Laut Gülersoy (2013: 8) ist das Lehrwerk „eines der in einem Unterricht verwendeten Werkzeuge und bildet die Grundlage für die Entwicklung des Unterrichts. Mit anderen Worten ist das Lehrwerk eine grundlegende Quelle, die zur Anwendung in einem bestimmten Fach und für Schüler eines bestimmten Niveaus verfasst worden ist. Weiterhin sind die Inhalte dieser grundlegenden Quelle geeignet für den Lehrplan und sie wurde demnach untersucht und genehmigt“. Semerci (2004: 49) definiert das Lehrbuch hingegen als „eines der wichtigsten Werkzeuge in Bezug auf Bildung, das einfach zu bedienen ist, jedem Schüler zugänglich ist“, und als eines der wichtigsten Hilfsmittel, „in dem die Informationen direkt gegeben werden, das kontinuierlich verwendet werden kann, worauf jederzeit zugegriffen werden kann und das die Lücken des verbalen Unterrichts füllen kann". Nach Şahin (2008: 133) ist das Lehrbuch „ein gedrucktes Lehrmaterial, das gemäß den Zielen, Inhalten, dem Lehr-Lernprozess sowie den Mess- und Bewertungsdimensionen in einem Bildungsprogramm erstellt und für Lernzwecke verwendet wird“. Das nationale Bildungsministerium (MEB) (MEB, 1995; zitiert nach. Şahin, 2008: 134) definiert in seiner Verordnung Lehrbücher als „ein für Bildungszwecke gedrucktes Werk, das in allen, in formalen und nicht formalen Bildungseinrichtungen jeglicher Art und jeden Grades verwendet wird und dessen Inhalte in Übereinstimmung mit den Lehrplänen erstellt werden“. „Wenn ein Buch als Lehrbuch bezeichnet wird, bedeutet dies, dass es dem Lehrplan des entsprechenden Faches entspricht. Daher ist es ein geeignetes Werkzeug, um die Strategien, Methoden und Techniken umzusetzen, die für die Ziele und Verhaltensweisen dessen Programms erforderlich sind“ (Kılıç und Sezen 2003; zitiert nach. Taş, 2007: 520). Laut Cortazzi und Jin (1999; zitiert nach İşcan und Yassıtaş, 2018: 51) können „Lehrbücher im Fremdsprachenunterricht verschiedene Aufgaben übernehmen: Sie können Lehrer, Leiter Quelle, Ausbilder, Autoritätsperson sein“. Von diesem Standpunkt aus kann „der Beitrag der Lehrwerke für Fremdsprachen zum Unterricht nicht außer Acht gelassen werden“ (Ünver und Genç, 2009: 322). Zusammenfassend lässt sich sagen, dass Lehrwerke "den Lern- und Lehrprozess direkt beeinflussen" (Gök, 2003; zitiert nach: Özkan, 2010: 1126). Damit sich Lehrwerke für Fremdsprachen positiv auf die Lern- und Lehrtätigkeit auswirken können, ist es von Bedeutung, dass sie gemäß dem Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen erstellt werden. „Der Gemeinsame Europäische Referenzrahmen für Sprachen soll einen gemeinsamen Rahmen für Themen wie Fremdsprachenprogramme, Programmrichtlinien, Prüfungen und Lehrbücher in Fremdsprachen, in den europäischen Ländern bieten (Arslan und Coşkun, 2012: 2)“. „Damit Fremdsprachenlerner*innen erläutern können, was sie auf welchem Niveau tun können, wurden klare, verständliche und standardisierte Sprachniveaus, in 6 Kategorien erstellt. Es wird

betont, dass sich unter jedem Sprachniveau die Sprachfertigkeiten Hören, Lesen, an Gesprächen teilnehmen, zusammenhängendes Sprechen und Schreiben befinden“ (Arslan und Coşkun, 2012: 2). Im Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen (GER) werden die Sprachniveaus in drei Abschnitte unterteilt: Elementare Sprachverwendung, Selbständige Sprachverwendung und Kompetente Sprachverwendung. Elementare Sprachverwendung wird als A1-A2, die Selbständige Sprachverwendung als B1-B2 und die Kompetente Sprachverwendung als C1-C2 klassifiziert. Die Sprachkompetenzen nach dem Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen sind in Tabelle 1 aufgeführt.

Tabelle 1: Sprachniveaus des Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmens für Sprachen

Elementare Sprachverwendung	
A1	A2
„Kann vertraute, alltägliche Ausdrücke und ganz einfache Sätze verstehen und verwenden, die auf die Befriedigung konkreter Bedürfnisse zielen. Kann sich und andere vorstellen und anderen Leuten Fragen zu ihrer Person stellen und kann auf Fragen dieser Art Antwort geben. Kann sich auf einfache Art verständigen, wenn die Gesprächspartnerinnen oder Gesprächspartner langsam und deutlich sprechen“.	„Kann Sätze und häufig gebrauchte Ausdrücke verstehen. Kann sich in einfachen, routinemäßigen Situationen verständigen. Kann mit einfachen Mitteln die eigene Herkunft und Ausbildung, die direkte Umgebung und Dinge im Zusammenhang mit unmittelbaren Bedürfnissen beschreiben“.
Selbständige Sprachverwendung	
B1	B2
„Kann die Hauptpunkte verstehen, wenn klare Standardsprache verwendet wird und wenn es um vertraute Dinge geht. Kann sich einfach und zusammenhängend über vertraute Themen und persönliche Interessengebiete äußern. Kann über Erfahrungen und Ereignisse berichten, Träume, Hoffnungen und Ziele beschreiben und zu Plänen und Ansichten kurze Begründungen oder Erklärungen geben“.	„Kann Fachdiskussionen im eigenen Spezialgebiet, Texte zu konkreten und abstrakten Themen verstehen; Kann sich so spontan und fließend verständigen, dass ein normales Gespräch mit Muttersprachlern ohne grössere Anstrengung auf beiden Seiten gut möglich ist. Kann sich zu einem breiten Themenspektrum klar und detailliert ausdrücken, einen Standpunkt zu einer aktuellen Frage erläutern und die Vor- und Nachteile verschiedener Möglichkeiten angeben“.
Kompetente Sprachverwendung	
C1	C2
„Kann ein breites Spektrum anspruchsvoller, längerer Texte verstehen und auch implizite Bedeutungen erfassen. Kann sich spontan und fließend ausdrücken, ohne öfter deutlich erkennbar nach Worten suchen zu müssen. Kann die Sprache im gesellschaftlichen und beruflichen Leben oder in Ausbildung und Studium wirksam und flexibel gebrauchen“.	„Kann Informationen aus verschiedenen schriftlichen und mündlichen Quellen zusammenfassen und dabei Begründungen und Erklärungen in einer zusammenhängenden Darstellung wiedergeben. Kann sich spontan, sehr flüssig und genau ausdrücken und auch bei komplexeren Sachverhalten feinere Bedeutungsnuancen deutlich machen“.

Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen: Lernen, lehren, beurteilen, 2002

Bei der Definition des Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmens für Sprachen beschreibt Kara (2011: 160): "Der Zweck der vorherrschenden kommunikativen Methode besteht darin, sicherzustellen, dass alle Fertigkeiten gleich schnell Fortschritte machen". Die genannten Fertigkeiten sind die vier Grundfertigkeiten Hören, Lesen, Schreiben und Sprechen. Diese Fertigkeiten können wie folgt definiert werden: Die Hörfertigkeit: „die Fähigkeit, die Botschaft einer Person, die spricht oder vorliest, vollständig zu verstehen“ (Özbay, 2006; zitiert nach Özbay und Melanlioğlu, 2012: 88); die Lesefertigkeit: „die Aktivität, einem schriftlichen Text, mit kognitiven

Verhaltensweisen, eine Bedeutung zuzuweisen“ (Kaçar, 2012: 168); die Schreibfertigkeit: „ein langfristiger Prozess, bei der ein Individuum sein Wissen und viele Sätze zum Thema zusammenstellen muss“ (Ungan, 2007; zitiert nach Yavuz, 2020: 19); und schließlich die Sprechfertigkeit: „das Übertragen von Worten, mit Hilfe von Gedanken und Gefühlen, auf die andere Person“ (Eren Şengül, 2019: 5). Bei, als gut und ausreichend eingestuften, Lehrwerken ist es notwendig, Aufgaben und Übungen in Bezug auf vier grundlegende Sprachkenntnisse aufzunehmen. Bei der Untersuchung der zugehörigen Fachliteratur wurde festgestellt, dass viele Arbeiten über die Inhalte der Deutschlehrwerke verfasst wurden (Çarıkçı und Sakarya Maden, 2016; Çeltik, 2016; Genç, 2010; Karataş, 2014; Ördek, 2017; Sakarya Maden, Kula und Çalışkan, 2017; Telemeci, 2017; Ünver und Genç, 2009). Es gibt jedoch keine (hier Analysierten Lehrwerk) Studie, die die Statistik der Aktivitäten zu den vier Fertigkeiten in den Lehrwerken darlegt. In dieser Studie soll das Lehrwerk Netzwerk A1-Deutsch als Fremdsprache im Hinblick auf die vier grundlegenden Sprachfertigkeiten, Vokabeln und Grammatikaktivitäten statistisch analysiert werden. Zu diesem Zweck werden Antworten auf die folgenden Forschungsfragen gesucht:

- a. Was sind die Statistiken zu den Höraufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache?
- b. Was sind die Statistiken zu den Leseaufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache?
- c. Was sind die Statistiken zu den Schreibaufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache?
- d. Was sind die Statistiken zu den Sprechaufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache?
- e. Was sind die Statistiken zu den Wortschatzaufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache?
- f. Was sind die Statistiken zu den Grammatikaufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache?

2. FORSCHUNGSMODELL

In dieser Arbeit wurde die Inhaltsanalyse, eine Methode der qualitativen Forschung, angewendet. Es ist möglich, qualitative Forschung als eine Forschung zu definieren „bei der qualitative Datenerfassungstechniken wie Beobachtung, Interview und Inhaltsanalyse verwendet werden, wobei ein qualitativer Prozess befolgt wird, um Wahrnehmungen und Ereignisse in der natürlichen Umgebung auf realistische und ganzheitliche Weise aufzudecken“(Yıldırım und Şimşek, 2008: 39). Die Inhaltsanalyse umfasst andererseits die Analyse der zu untersuchenden, schriftlichen Materialien, die Informationen über das Phänomen oder die Fakten enthalten. Traditionell ist die Inhaltsanalyse als Methode bekannt, die von Historikern, Anthropologen und Linguisten verwendet wird“ (Yıldırım und Şimşek, 2016: 189). „Welche Dokumente wichtig und als Datenquellen relevant sind, hängt eng mit dem Forschungsproblem zusammen. Beispielsweise, können in einer Forschung über die Bildung folgende Arten von Dokumenten als Datenquellen dienen: Lehrbücher im Bereich Bildung, Anordnungen zum Lehrprogramm(Lehrpläne), inner- und außerschulische Korrespondenzen, Aufzeichnungen von Schülern, Sitzungsprotokolle, Aufzeichnungen und Dokumente zur Schülerbetreuung, Handbücher für Schüler und Lehrer, Hausaufgaben und Prüfungsblätter von Schülern, Unterrichtspläne, Lehrerdokumente, offizielle Dokumente über die Bildung usw.“ (Bogdan und Bilken, 1992; Goetz und LeCompte, 1984; zitiert nach Yıldırım und Şimşek, 2016: 189-190).

3. DATENQUELLE

Als Datenquelle für die Forschung wurde das Lehrwerk Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache verwendet. „Das Buch richtet sich an Erwachsene und Jugendliche ab 16 Jahren ohne Vorkenntnisse, die Deutsch für Freizeit, Beruf, Studium oder Schule lernen wollen“ (Pilaski und Wirth, 2012: 4). Das Lehrwerk Netzwerk A1 wurde gemäß dem GER konzipiert. Es wird vom Klett-

Langenscheidt Verlag in München herausgegeben. Die Erstausgabe erschien im Jahr 2011. Das Lehrwerk besteht aus den fünf Komponente: Kursbuch, Arbeitsbuch, Lehrerhandbuch, Intensivtrainer A1 und Testheft A1. In dieser Studie wurden Kursbuch und Arbeitsbuch untersucht. Numerische Daten zu Kursbuch und Arbeitsbuch sind in Tabelle 2 angegeben:

Tabelle 2: Numerische Daten zum Kurs- und Arbeitsbuch

Band	Anzahl der Kapitel	Gesamtseitenzahl	Seitenzahl pro Kapitel	Verkaufspreis in der Türkei 2020
Kursbuch	12	160	10	169,90 TL
Arbeitsbuch	12	168	12	178,90 TL

Aus Tabelle 2 ist zu entnehmen, dass beide Bänder aus 12 Kapiteln bestehen. Während jedes Kapitel im Kursbuch aus 10 Seiten besteht, besteht jedes Kapitel im Arbeitsbuch aus 12 Seiten. Die Gesamtseitenanzahl des Kursbuchs ist 160, während die Seitenanzahl im Arbeitsbuch 168 ist. Das Kursbuch wurde in der Türkei im Jahre 2020 für 169,90 TL angeboten, während das Arbeitsbuch für 178,90 TL angeboten wurde.

4. DATENANALYSE

Strauss (1987; zitiert nach Yıldırım und Şimşek, 2016: 237) betont, dass „Datenanalysemethoden in der qualitativen Forschung nicht standardisiert werden können und dass die Standardisierung der Datenanalyse den qualitativen Forscher einschränken wird“. In diesem Zusammenhang wurde in der Studie, mit dem Ziel die Statistiken über die Übungen und Aufgaben zu den vier Sprachfertigkeiten, dem Wortschatz und der Grammatik auszuarbeiten, eine numerische Analyse erstellt. Die numerische Analyse ist die Quantifizierung von Daten. „Die Quantifizierung qualitativer Daten ist die Verwandlung von schriftlichen Daten, die durch Interviews, Beobachtungen oder Inhaltsanalysen gewonnen wurden, in Zahlen, unter Anwendung bestimmter Prozesse. Obwohl Ziffern und Zahlen häufig mit quantitativen Forschungstypen in Verbindung gebracht werden, ist es möglich, qualitative Daten in gewissem Maße auf Zahlen zu reduzieren. Der Zweck der Reduzierung qualitativer Daten auf Zahlen besteht nicht darin, Verallgemeinerungen mithilfe statistischer Methoden vorzunehmen oder Beziehungen zwischen einer begrenzten Anzahl spezifischer Variablen zu suchen“ (Yıldırım und Şimşek, 2016: 256). Zu diesem Zweck wurden alle Einheiten im Kurs- und Arbeitsbuch des Lehrwerks ausführlich untersucht, nach im Voraus bestimmten Kategorien klassifiziert und als Prozentsatz ausgedrückt. „Bei dieser Methode kann der Forscher, der bestimmte und im Voraus erstellte Kategorien hat, feststellen, wie oft die relevante Kategorie wiederholt wird“ (Yıldırım und Şimşek, 2016: 256). „Prozentberechnungen spielen eine wichtige Rolle bei der systematischen Umwandlung von Beobachtungs-, Interview- oder Dokumentdaten in Zahlen. Die Angabe qualitativer Daten in Prozent ist eine der am häufigsten verwendeten Methoden zur Datenanalyse und -präsentation in der qualitativen Forschung“ (Yıldırım und Şimşek, 2016: 257).

5. BEFUNDE

In diesem Abschnitt werden die statistischen Daten zu den Übungen und Aufgaben im Lehrwerk Netzwerk A1 bezüglich der vier grundlegenden Sprachfertigkeiten, Vokabeln und der Grammatik, in Tabellen dargestellt.

Statistische Informationen über das erste Kapitel („Guten Tag“) wurden in Tabelle 3 angegeben.

Tabelle 3: Statistische Angaben zu Kapitel 1

1. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	4 (%11)	10 (%27)	8 (%22)	10 (%27)	2 (%5)	3 (%8)	37 (%100)
Arbeitsbuch	14 (%23)	8 (%13)	6 (%10)	23 (%37)	7 (%11)	4 (%6)	62 (%100)
Total	18 (%18)	18 (%18)	14 (%14)	33 (%34)	9 (%9)	7 (%7)	99 (%100)

Aus Tabelle 3 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 37 Übungen und Aufgaben befinden. 11% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 27% auf die Hörfertigkeit, 22% auf die Sprechfertigkeit, 27% auf die Schreibfertigkeit, 5% auf die Wortschatzarbeit und 8% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 62 Übungen und Aufgaben. 23% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 13% auf die Hörfertigkeit, 10% auf die Sprechfertigkeit, 37% auf die Schreibfertigkeit, 11% auf die Wortschatzarbeit und 6% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 99 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 18% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 18% auf die Hörfertigkeit, 14% auf die Sprechfertigkeit, 34% auf die Schreibfertigkeit, 9% auf die Wortschatzarbeit und 7% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im ersten Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 33% ist, und die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Grammatik mit 7% ist.

Statistische Angaben zum zweiten Kapitel („Freunde, Kollegen und ich“) sind in Tabelle 4 aufgeführt.

Tabelle 4: Statistische Angaben zu Kapitel 2

2. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	6 (%16)	7 (%18)	6 (%16)	11 (%28)	4 (%11)	4 (%11)	38 (%100)
Arbeitsbuch	14 (%22)	9 (%14)	5 (%8)	12 (%18)	14 (%22)	10 (%16)	64 (%100)
Total	20 (%20)	16 (%16)	11 (%10)	23 (%23)	18 (%17)	14 (%14)	102 (%100)

Aus Tabelle 4 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 38 Übungen und Aufgaben befinden. 16% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 18% auf die Hörfertigkeit, 16% auf die Sprechfertigkeit, 28% auf die Schreibfertigkeit, 11% auf die Wortschatzarbeit und 11% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 64 Übungen und Aufgaben. 22% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 14% auf die Hörfertigkeit, 8% auf die Sprechfertigkeit, 18% auf die Schreibfertigkeit, 22% auf die Wortschatzarbeit und 16% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 102 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 20% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 16% auf die Hörfertigkeit, 10% auf die Sprechfertigkeit, 23% auf die Schreibfertigkeit, 17% auf die Wortschatzarbeit und 14% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im zweiten Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 23% ist, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Sprechfertigkeit mit 10% ist.

Statistische Informationen zum dritten Kapitel („In der Stadt“) sind in Tabelle 5 angegeben.

Tabelle 5: Statistische Angaben zu Kapitel 3

3. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	5 (%16)	8 (%24)	3 (%9)	4 (%12)	6 (%18)	7 (%21)	33 (%100)
Arbeitsbuch	9 (%15)	6 (%10)	6 (%10)	14 (%23)	11 (%18)	14 (%24)	60 (%100)
Total	14 (%15)	14 (%15)	9 (%10)	18 (%19)	17 (%18)	21 (%23)	93 (%100)

Aus Tabelle 5 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 33 Übungen und Aufgaben befinden. 16% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 24% auf die Hörfertigkeit, 9% auf die Sprechfertigkeit, 12% auf die Schreibfertigkeit, 18% auf die Wortschatzarbeit und 21% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 60 Übungen und Aufgaben. 15% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 10% auf die Hörfertigkeit, 10% auf die Sprechfertigkeit, 23% auf die Schreibfertigkeit, 18% auf die Wortschatzarbeit und 24% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 93 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 15% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 15% auf die Hörfertigkeit, 10% auf die Sprechfertigkeit, 19% auf die Schreibfertigkeit, 18% auf die Wortschatzarbeit und 23% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im dritten Kapitel, die Grammatik, mit 23% ist, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Sprechfertigkeit mit 10% ist.

Statistische Informationen zum vierten Kapitel („Guten Appetit“) sind in Tabelle 6 angegeben.

Tabelle 6: Statistische Angaben zu Kapitel 4

4. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	6 (%15)	14 (%34)	8 (%19)	7 (%17)	4 (%10)	2 (%5)	41 (%100)
Arbeitsbuch	6 (%12)	5 (%11)	6 (%12)	16 (%33)	9 (%20)	6 (%12)	48 (%100)
Total	12 (%13)	19 (%21)	14 (%16)	23 (%26)	13 (%15)	8 (%9)	89 (%100)

Aus Tabelle 6 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 41 Übungen und Aufgaben befinden. 15% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 34% auf die Hörfertigkeit, 19% auf die Sprechfertigkeit, 17% auf die Schreibfertigkeit, 10% auf die Wortschatzarbeit und 5% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 48 Übungen und Aufgaben. 12% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 11% auf die Hörfertigkeit, 12% auf die Sprechfertigkeit, 33% auf die Schreibfertigkeit, 20% auf die Wortschatzarbeit und 12% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 89 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 13% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 21% auf die Hörfertigkeit, 16% auf die Sprechfertigkeit, 26% auf die Schreibfertigkeit, 15% auf die Wortschatzarbeit und 9% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im vierten Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 26% ist, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Grammatik, mit 9% ist.

Statistische Informationen zum fünften Kapitel („Tag für Tag“) sind in Tabelle 7 angegeben.

Tabelle 7: Statistische Angaben zu Kapitel 5

5. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	10 (%21)	13 (%28)	12 (%25)	5 (%11)	3 (%6)	4 (%9)	47 (%100)
Arbeitsbuch	11 (%18)	6 (%10)	7 (%12)	17 (%28)	8 (%13)	11 (%19)	60 (%100)
Total	21 (%20)	19 (%18)	19 (%18)	22 (%20)	11 (%10)	15 (%14)	107 (%100)

Aus Tabelle 7 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 47 Übungen und Aufgaben befinden. 10% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 28% auf die

Hörfertigkeit, 25% auf die Sprechfertigkeit, 11% auf die Schreibfertigkeit, 6% auf die Wortschatzarbeit und 9% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 60 Übungen und Aufgaben. 18% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 10% auf die Hörfertigkeit, 12% auf die Sprechfertigkeit, 28% auf die Schreibfertigkeit, 13% auf die Wortschatzarbeit und 19% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 107 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 20% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 18% auf die Hörfertigkeit, 18% auf die Sprechfertigkeit, 20% auf die Schreibfertigkeit, 10% auf die Wortschatzarbeit und 14% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeiten mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im fünften Kapitel, die Schreib- und Lesefertigkeit mit 20% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Wortschatzarbeit mit 10% ist.

Statistische Informationen zum sechsten Kapitel („Tag für Tag“) sind in Tabelle 8 angegeben.

Tabelle 8: Statistische Angaben zu Kapitel 6

6. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	6 (%11)	13 (%24)	15 (%28)	10 (%19)	4 (%7)	6 (%11)	54 (%100)
Arbeitsbuch	14 (%24)	6 (%10)	5 (%9)	17 (%29)	7 (%12)	9 (%16)	58 (%100)
Total	20 (%18)	19 (%17)	20 (%18)	27 (%24)	11 (%10)	15 (%13)	112 (%100)

Aus Tabelle 8 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 54 Übungen und Aufgaben befinden. 11% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 24% auf die Hörfertigkeit, 28% auf die Sprechfertigkeit, 19% auf die Schreibfertigkeit, 7% auf die Wortschatzarbeit und 11% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 58 Übungen und Aufgaben. 24% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 10% auf die Hörfertigkeit, 29% auf die Sprechfertigkeit, 12% auf die Schreibfertigkeit, 16% auf die Wortschatzarbeit und 19% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 112 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 18% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 17% auf die Hörfertigkeit, 18% auf die Sprechfertigkeit, 24% auf die Schreibfertigkeit, 10% auf die Wortschatzarbeit und 14% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im sechsten Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 24% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Wortschatzarbeit mit 10% ist.

Statistische Informationen zum siebten Kapitel („Kontakte“) sind in Tabelle 9 angegeben.

Tabelle 9: Statistische Angaben zu Kapitel 7

7. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	13 (%24)	13 (%24)	12 (%22)	10 (%18)	3 (%6)	3 (%6)	54 (%100)
Arbeitsbuch	17 (%30)	7 (%12)	6 (%11)	11 (%19)	8 (%14)	8 (%14)	57 (%100)
Total	30 (%27)	20 (%18)	18 (%16)	21 (%19)	11 (%10)	11 (%10)	111 (%100)

Aus Tabelle 9 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 54 Übungen und Aufgaben befinden. 24% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 24% auf die

Hörfertigkeit, 22% auf die Sprechfertigkeit, 18% auf die Schreibfertigkeit, 6% auf die Wortschatzarbeit und 6% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 57 Übungen und Aufgaben. 30% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 12% auf die Hörfertigkeit, 11% auf die Sprechfertigkeit, 19% auf die Schreibfertigkeit, 14% auf die Wortschatzarbeit und 14% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 111 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 27% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 18% auf die Hörfertigkeit, 16% auf die Sprechfertigkeit, 19% auf die Schreibfertigkeit, 10% auf die Wortschatzarbeit und 10% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im siebten Kapitel, die Lesefertigkeit mit 27% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Wortschatzarbeit und die Grammatik mit 10% ist.

Statistische Informationen zum achten Kapitel („Meine Wohnung“) sind in Tabelle 10 angegeben.

Tabelle 10: Statistische Angaben zu Kapitel 8

8. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	8 (%15)	12 (%22)	12 (%22)	13 (%24)	5 (%9)	4 (%8)	54 (%100)
Arbeitsbuch	14 (%25)	8 (%14)	7 (%13)	14 (%25)	9 (%16)	4 (%7)	56 (%100)
Total	22 (%20)	20 (%18)	19 (%17)	27 (%25)	14 (%13)	8 (%7)	110 (%100)

Aus Tabelle 10 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 54 Übungen und Aufgaben befinden. 15% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 22% auf die Hörfertigkeit, 22% auf die Sprechfertigkeit, 24% auf die Schreibfertigkeit, 9% auf die Wortschatzarbeit und 8% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 56 Übungen und Aufgaben. 25% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 14% auf die Hörfertigkeit, 13% auf die Sprechfertigkeit, 25% auf die Schreibfertigkeit, 16% auf die Wortschatzarbeit und 7% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 110 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 20% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 18% auf die Hörfertigkeit, 17% auf die Sprechfertigkeit, 25% auf die Schreibfertigkeit, 13% auf die Wortschatzarbeit und 7% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im achten Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 25% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Grammatik mit 7% ist.

Statistische Informationen zum neunten Kapitel („Alles Arbeit?“) sind in Tabelle 11 angegeben.

Tabelle 11: Statistische Angaben zu Kapitel 9

9. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	8 (%15)	11 (%21)	14 (%26)	12 (%23)	3 (%6)	5 (%9)	53 (%100)
Arbeitsbuch	14 (%25)	7 (%12)	6 (%11)	14 (%25)	6 (%11)	9 (%16)	56 (%100)
Total	22 (%20)	18 (%17)	20 (%18)	26 (%24)	9 (%8)	14 (%13)	109 (%100)

Aus Tabelle 11 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 53 Übungen und Aufgaben befinden. 15% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 21% auf die

Hörfertigkeit, 26% auf die Sprechfertigkeit, 23% auf die Schreibfertigkeit, 6% auf die Wortschatzarbeit und 9% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 56 Übungen und Aufgaben. 25% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 12% auf die Hörfertigkeit, 11% auf die Sprechfertigkeit, 25% auf die Schreibfertigkeit, 11% auf die Wortschatzarbeit und 16% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 119 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 20% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 17% auf die Hörfertigkeit, 18% auf die Sprechfertigkeit, 24% auf die Schreibfertigkeit, 8% auf die Wortschatzarbeit und 13% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im neunten Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 24% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Wortschatzarbeit mit 8% ist.

Statistische Informationen zum zehnten Kapitel („Kleidung und Mode“) sind in Tabelle 12 angegeben.

Tabelle 12: Statistische Angaben zu Kapitel 10

10. Ünite	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	9 (%17)	14 (%25)	15 (%27)	6 (%11)	5 (%9)	6 (%11)	55 (%100)
Arbeitsbuch	14 (%28)	7 (%13)	6 (%12)	9 (%17)	7 (%13)	9 (%17)	52 (%100)
Total	23 (%21)	21 (%20)	21 (%20)	15 (%14)	12 (%11)	15 (%14)	107 (%100)

Aus Tabelle 12 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 55 Übungen und Aufgaben befinden. 17% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 25% auf die Hörfertigkeit, 27% auf die Sprechfertigkeit, 11% auf die Schreibfertigkeit, 9% auf die Wortschatzarbeit und 11% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 52 Übungen und Aufgaben. 28% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 13% auf die Hörfertigkeit, 12% auf die Sprechfertigkeit, 17% auf die Schreibfertigkeit, 13% auf die Wortschatzarbeit und 17% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 107 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 21% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 20% auf die Hörfertigkeit, 20% auf die Sprechfertigkeit, 14% auf die Schreibfertigkeit, 11% auf die Wortschatzarbeit und 14% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im zehnten Kapitel, die Lesefertigkeit mit 23% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Wortschatzarbeit mit 11% ist.

Statistische Informationen zum elften Kapitel („Gesund und munter“) sind in Tabelle 13 angegeben.

Tabelle 13: Statistische Angaben zu Kapitel 11

11. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	12 (%21)	14 (%24)	15 (%26)	9 (%15)	4 (%7)	4 (%7)	58 (%100)
Arbeitsbuch	11 (%22)	5 (%10)	4 (%9)	15 (%31)	11 (%22)	3 (%6)	49 (%100)
Total	23 (%21)	19 (%18)	19 (%18)	24 (%22)	15 (%14)	7 (%7)	107 (%100)

Aus Tabelle 13 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 58 Übungen und Aufgaben befinden. 21% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 24% auf die

Hörfertigkeit, 26% auf die Sprechfertigkeit, 15% auf die Schreibfertigkeit, 7% auf die Wortschatzarbeit und 7% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 49 Übungen und Aufgaben. 22% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 10% auf die Hörfertigkeit, 9% auf die Sprechfertigkeit, 31% auf die Schreibfertigkeit, 22% auf die Wortschatzarbeit und 6% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 107 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 21% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 18% auf die Hörfertigkeit, 18% auf die Sprechfertigkeit, 22% auf die Schreibfertigkeit, 14% auf die Wortschatzarbeit und 7% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im elften Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 22% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Grammatik mit 7% ist.

Statistische Informationen zum zwölften Kapitel („Ab in den Urlaub“) sind in Tabelle 14 angegeben.

Tabelle 14: Statistische Angaben zu Kapitel 12

12. Kapitel	Lesen	Hören	Sprechen	Schreiben	Wortschatz	Grammatik	Total
Kursbuch	11 (%19)	12 (%21)	14 (%24)	13 (%22)	5 (%9)	3 (%5)	58 (%100)
Arbeitsbuch	11 (%23)	10 (%20)	5 (%10)	15 (%31)	4 (%8)	4 (%8)	49 (%100)
Total	22 (%21)	22 (%21)	19 (%18)	28 (%26)	9 (%7)	7 (%7)	107 (%100)

Aus Tabelle 14 kann entnommen werden, dass sich im Kursbuch insgesamt 58 Übungen und Aufgaben befinden. 19% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 21% auf die Hörfertigkeit, 24% auf die Sprechfertigkeit, 22% auf die Schreibfertigkeit, 9% auf die Wortschatzarbeit und 5% auf die Grammatik.

Im Arbeitsbuch gibt es insgesamt 49 Übungen und Aufgaben. 23% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 20% auf die Hörfertigkeit, 10% auf die Sprechfertigkeit, 31% auf die Schreibfertigkeit, 8% auf die Wortschatzarbeit und 8% auf die Grammatik.

Bei gemeinsamer Betrachtung des Kurs- und Arbeitsbuchs zeigt sich, dass in beiden Büchern insgesamt 107 Übungen und Aufgaben enthalten sind. 21% dieser Aktivitäten beziehen sich auf die Lesefertigkeit, 21% auf die Hörfertigkeit, 18% auf die Sprechfertigkeit, 26% auf die Schreibfertigkeit, 7% auf die Wortschatzarbeit und 7% auf die Grammatik.

Auf dieser Grundlage kann festgehalten werden, dass die Fertigkeit mit dem höchsten Anteil an Übungen und Aufgaben, im zwölften Kapitel, die Schreibfertigkeit mit 26% sind, und dass die Fertigkeit mit dem geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben die Grammatik mit 7% ist.

Aus den Ergebnissen der Analyse des Lehrwerks Netzwerk A1 geht hervor, dass sich in allen Kapiteln insgesamt 1253 Übungen und Aufgaben befinden und dass davon 46% im Kursbuch und 54% im Arbeitsbuch enthalten sind.

6. SCHLUSSFOLGERUNG UND DISKUSSION

In dieser Studie wurden die Statistiken über die Aufgaben und Übungen im Lehrwerk Netzwerk Deutsch als Fremdsprache nach den vier Sprachfertigkeiten, der Wortschatz- und Grammatikarbeit ausgearbeitet. Nach der Untersuchung aller Kapitel des Lehrwerks Netzwerk A1 wurde festgestellt, dass die Gesamtzahl der Aktivitäten 1253 beträgt. 46% der Aktivitäten befinden sich hierbei im Kursbuch, 54% im Arbeitsbuch.

Im Kurs- und Arbeitsbuch wurden insgesamt 247 Übungen und Aufgaben zur Lesefertigkeit entdeckt. Es wurde festgestellt, dass sich 40% dieser Aktivitäten im Kursbuch und 60% im Arbeitsbuch befinden. Bei der Untersuchung der Übungen und Aufgaben zur Hörfertigkeit wurden im Kurs- und Arbeitsbuch insgesamt 225 Aktivitäten entdeckt. Während sich 63% dieser Aktivitäten

im Kursbuch befinden, sind 37% im Arbeitsbuch. Bei der Untersuchung der Übungen und Aufgaben zur Sprechfertigkeit wurden in den Büchern insgesamt 203 Sprechaktivitäten gefunden. Es wurde festgestellt, dass sich 66% dieser Aktivitäten im Kursbuch und 34% sich im Arbeitsbuch befinden. Wenn man die Übungen und Aufgaben zur Schreibfertigkeit in den Büchern untersucht, sieht man, dass es insgesamt 287 Aktivitäten gibt. 38% dieser Aktivitäten befinden sich im Kursbuch und 62% im Arbeitsbuch. Bei Betrachtung der Übungen und Aufgaben zum Wortschatz wurden insgesamt 149 Aktivitäten entdeckt. 32% dieser Aktivitäten befinden sich im Kursbuch und 68% im Arbeitsbuch. Bei der Untersuchung der Übungen und Aufgaben zur Grammatik wurde festgestellt, dass die Bücher 142 Aktivitäten enthalten. Während 36% dieser Aktivitäten sich im Kursbuch befinden, sind 64% im Arbeitsbuch.

Die Gesamtzahl der Übungen und Aufgaben zur Lesefertigkeit macht 20% aller Aktivitäten im Buch aus. 8% dieser Aufgaben und Übungen befinden sich im Kursbuch, 12% dagegen im Arbeitsbuch. Bei der Untersuchung der Übungen und Aufgaben zur Hörfertigkeit in den Büchern, wurde festgestellt, dass sie 18% aller Aktivitäten ausmachen. 11% dieser Aktivitäten befinden sich im Kursbuch und 7% im Arbeitsbuch. Bei der Untersuchung der Übungen und Aufgaben zur Sprechfertigkeit in den Büchern wurde festgestellt, dass sie 16% aller Aktivitäten ausmachen. 11% dieser Aktivitäten befinden sich im Kursbuch und 5% im Arbeitsbuch. Die Gesamtzahl der Übungen und Aufgaben zur Schreibfertigkeit macht 23% aller Aktivitäten aus. 9% dieser Aktivitäten befinden sich im Kursbuch und 14% im Arbeitsbuch. Die Übungen und Aufgaben zur Grammatikarbeit in den beiden Büchern machen 11% aller Aktivitäten aus. 4% dieser Aktivitäten befinden sich im Kursbuch und 7% im Arbeitsbuch. Die Gesamtzahl der Übungen und Aufgaben zur Lesefertigkeit macht 20% aller Aktivitäten im Buch aus. 8% dieser Aufgaben und Übungen befinden sich im Kursbuch, 12% dagegen im Arbeitsbuch.

Nach der Auswertung der statistischen Angaben zum Lehrwerk Netzwerk A1 wurde festgestellt, dass der größte Anteil (23%) an Aufgaben und Übungen der Schreibfertigkeit gewidmet wurde. Es kann gesagt werden, dass die Schreibfertigkeit die schwierigste der Fertigkeiten zum Erlernen ist, deshalb wohl dieser Anteil. In diesem Forschungsfeld wurden viele Studien zu Sprachfertigkeiten in Lehrbüchern gemacht (Çarıkçı, 2015; Çeltik, 2016; Tiryaki, 2013; Yılmaz, 2019). Bei Untersuchung dieser Quellen, zeigt sich, dass die Schreibfertigkeit, die Fertigkeit ist, die am schwierigsten angeeignet wird. Çakır (2010: 166) stellt fest, dass „Schreibfertigkeit, die Fertigkeit ist, die für Schüler und Lehrer im Fremdsprachenunterricht die größten Schwierigkeiten bereitet. Yaman (2010; zitiert nach Aytan und Tunçel, 2015: 51) verwendet ähnliche Ausdrücke wie Çakır und beschreibt die „Schreibfertigkeit als die Fertigkeit, mit der Schüler am meisten Schwierigkeiten haben“. Unter diesem Gesichtspunkt versteht es sich, dass die Schreibfertigkeit in einem anspruchsvollen Lehrbuch hervorgehoben werden sollte. Schiller (1954; zitiert nach Demir, 2012: 344) gibt an, dass Lerner*innen den größten Teil ihrer Energie für das Schreiben aufwenden; Demir (2012: 344) betont, dass die Lerner*innen kontinuierlich schreiben müssen, um ihre Schreibfertigkeit zu verbessern und um diese Fähigkeit auf einem guten Niveau zu erlangen. Das dafür verwendete Lehrwerk sollte ausreichende Übungen und Aufgaben enthalten, um die Schreibfertigkeit zu verbessern. Brown (2001; zitiert nach Kuş und Bakır, 2013: 397) argumentiert, dass es, als eines der Probleme beim Schreiben, keine Aktivitäten gibt, die die Aufmerksamkeit der Lerner*innen auf sich ziehen und ihre unterschiedlichen Bedürfnisse erfüllen können. Demirel (2002; zitiert nach Kaya, 2013: 90) schreibt, "dass sich die Schreibfertigkeit ziemlich langsam entwickelt und dass daher verschiedene Übungen durchgeführt werden sollten." Im Zusammenhang mit der untersuchten Literatur kann gesagt werden, dass das Lehrwerk Netzwerk A1 verschiedene Schreibaufgaben und Übungen enthält, um den unterschiedlichen Bedürfnissen der Studierenden gerecht zu werden.

Basierend auf den, in der Studie erhaltenen Daten wurde festgestellt, dass die Grammatik im Lehrwerk Netzwerk A1 den geringsten Anteil an Übungen und Aufgaben (11%) aufweist. Als Grund dafür kann genannt werden, dass „mit den neuen Ansätzen, der Zweck des Grammatikunterrichts darin besteht, die Sprache selbst zu lehren und nicht die Regeln der Sprache“ (Güneş, 2013: 73). „Funktionaler Grammatikunterricht ist möglich, indem man ihn vom traditionellen Unterricht fernhält und neue Methoden, Techniken und Strategien anwendet“ (Yaman 2006; zitiert nach Yaman und Süğümlü, 2009: 57). Sağır (2002: 58) argumentiert, dass „im traditionellen Grammatikunterricht

das Ziel eines angemessenen und effektiven Sprachgebrauchs vergessen wird und den Schülern Wissen auswendig gelehrt wird, dass sich nicht in Fähigkeiten und Gewohnheiten verwandeln lässt“. Daher sollten im Sprachunterricht zeitgenössische Methoden angewendet und Lehrbücherwerke im Lichte dieser zeitgenössischen Methoden erstellt werden. „Der Einsatz neuer Lehren, Methoden und Techniken im Grammatikunterricht, einschließlich schülerzentrierter Praktiken, und die Abwendung vom traditionellen Verständnis, wie sie in der modernen Bildung erforderlich ist, ermöglicht den Schülern, dauerhafter und praktischer zu lernen“ (Yaman und Süğümlü, 2009: 57). Nach diesem Verständnis kann gesagt werden, dass die Aktivitäten, denen die Schüler beim Erlernen einer Fremdsprache begegnen, produktionsorientiert sein sollten. Binbaşıoğlu (2003: 76) gibt an, dass die Lerner, am Ende ihrer Ausbildung, in der Lage sein sollten, ein Werk (Text, Theaterstück usw.) zu produzieren, die sich auf das Thema bezieht. Im Rahmen der untersuchten Literatur kann gesagt werden, dass das Lehrwerk Netzwerk A1, Gegenstand dieser Studie, ein zeitgenössisches Fremdsprachenlehrwerk ist und dass es weit entfernt von traditionellen Methoden des Sprachunterrichts ist. Die Tatsache, dass die Aktivitäten für jede Fertigkeit getrennt sind, die meisten Aktivitäten der schwierigsten Fertigkeit zugeordnet sind, die Grammatikaktivitäten den Schülern Schritt für Schritt, implizit und ohne Langeweile zu erzeugen präsentiert werden, beweist, dass das Lehrwerk Netzwerk A1 ein zeitgemäßes Material ist.

Für weitere Studien mit der Lehrwerkreihe Netzwerk, wird die Untersuchung und der Vergleich der Lehrwerke Netzwerk A2 und Netzwerk B1, für Personen und Institutionen, die die Verwendung der Lehrwerkreihe in Betracht ziehen, vorteilhaft sein.

LITERATURVERZEICHNIS

- Arslan, A. und Coşkun, A. (2012). Avrupa dilleri ortak çerçeve programı: Türkiye ve dünyada neler oluyor? *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(12), 1-19.
- Başaran, B. (2017). Diyakronik perspektiften Türkiye’de yabancı dil olarak Almanca örneğinde ders kitapları sorunsalı. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 23-37.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Eğitim ve Öğretim Üzerine Yazılar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çakır, İ. (2010). Yazma becerisinin kazanılması yabancı dil öğretiminde neden zordur? *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 165-176.
- Çarıkçı, T. (2015). ‘Deutsch ist Spitze’ Almanca ders kitabının incelenmesi ve dilbilgisi konularının Türkçe ile karşılaştırılarak dijital ortamda pekiştirilmesine ilişkin alıştırma örnekleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çarıkçı, T. und Sakarya Maden, S. (2016). ‘Deutsch ist spitze!’ Almanca ders kitabı üzerine bir anket çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 189-200.
- Çeltik, H. (2016). *Ortaöğretim kurumlarında okutulmakta olan Almanca ders kitaplarının iletişimsel yeti bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Common European Framework. (2001). *Council for cultural comission, common European framework of reference for language, learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Demir, T. (2012). Türkçe eğitiminde yaratıcı yazma becerisini geliştirme ve küçürek öykü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 343-357.
- Eren Şengül, M. (2019). *Sözlü iletişim becerilerinde karşılaşılan sorunlar: Fransızca öğretmen adayları örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Genç, A. (2010). *Yerel Almanca Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Güneş, F. (2013). Dilbilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), 71-92.
- İşcan Â. und Yassıtış, T. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında kültür aktarımı: Yedi İklim Türkçe eğitim seti örneği (B1-B2 düzeyi). *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 3(1), 47-66.

- Kaçar, H. İ. (2012). Arapça öğretiminde ideal bir okuma-anlama becerisi üzerine. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 167-184.
- Kara, M. (2011). Avrupa dilleri öğretimi ortak çerçeve metni doğrultusunda Türkçe öğrenen yabancılara A1-A2 seviyesinde Türkçe öğretimi programı örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3(3), 157-195.
- Karataş, F. (2014). *4.sınıf Toko Demo Almanca ders kitabının diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni kapsamında analiz edilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, B. (2013). Yaratıcı yazma becerisinin geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalardan bir derleme. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 1(2), 89-101.
- Kuş, A. und Bakır, N. (2013). Yabancı dil öğretiminde beyin temelli tekniklerle yazma becerilerinin geliştirilmesi. *Turkish Studies*, 8(10), 395-403.
- Ördek, E. (2017). *Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokullarında ikinci yabancı dil olarak Almanca ders kitaplarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özbay, M. und Melanlıoğlu, D. (2012). Türkçe öğretim programlarının dinleme becerisi bakımından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7(1), 87-97.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayesi değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Pilaska, A. und Wirth, K. (2012). *Netzwerk Lehrerhandbuch*. München: Klett-Langenscheidt KG.
- Sağır, M. (2002). *İlköğretim Okullarında Türkçe Dilbilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Şahin, A. (2008). İlköğretim birinci sınıf Türkçe ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(3), 133-146.
- Sakarya Maden, S., Kula, T. und Çalışkan, C. (2017). "Schritt für Schritt Deutsch ortaöğretim A1.1 düzeyi Almanca ders kitabı'nın kültür bilgisi ve kültürlerarasılık bağlamında incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 5(2), 121-143.
- Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve Matematik ders kitaplarını genel değerlendirme ölçeği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 49-54.
- Taş, A. M. (2007). Yeni sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 519-532.
- Telemeci, B. (2017). *A1.1 düzeyi "Schritt für Schritt Deutsch" isimli ortaöğretim Almanca ders kitabının dört dil becerisi ve içerik açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tiryaki, E. N. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 38-44.
- Ünver Ş. und Genç, A. (2009). Password Deutsch Adlı Almanca ders kitabının Türkiye baskısının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 321-333.
- Yaman, H. und Süğümlü, Ü. (2009). Dilbilgisi öğretiminde senaryo tabanlı öğrenme yaklaşımının etkililiği: Kelime türleri örneği. *Dil Dergisi*, (144), 56-73.
- Yavuz, E. (2020). *Üstbilişsel beceri odaklı süreç temelli yazma çalışmalarıyla üstün yetenekli ilkokul öğrencisinin yazma becerisinin geliştirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. und Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. und Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ş. (2019). *Konuşma becerisi açısından bir konu alanı ders kitabı incelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In the higher education sector, German is available both as an elective and as a bachelor's degree in German as a foreign language in the departments for German teacher training. Accordingly, different German textbooks are used at these levels. "From a historical point of view, the widespread introduction of textbooks for foreign language teaching into class life took place with the invention of modern letterpress printing in Germany by Gutenberg (Johannes Gensfleisch zu) Gutenberg" (Başaran 2017: 25). When researching the respective literature, it was observed that the term textbook was defined in different ways by many researchers. According to Gülersoy (2013: 8), the textbook is "one of the tools used in a lesson and forms the basis for the development of the lesson. In other words, the textbook is a basic resource written for use in a particular subject and for students of a particular level". In this study, the textbook *Netzwerk A1-Deutsch als Fremdsprache* is to be statistically analyzed with regard to the four basic language skills, vocabulary and grammar activities. For this purpose, answers to the following research questions are sought:

- a. What are the statistics on the listening tasks in the textbook *Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache*?
- b. What are the statistics on the reading tasks in the textbook *Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache*?
- c. What are the statistics on the writing tasks in the textbook *Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache*?
- d. What are the statistics on the speaking tasks in the textbook *Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache*?
- e. What are the statistics for the vocabulary tasks in the textbook *Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache*?
- f. What are the statistics on the grammar tasks in the textbook *Netzwerk A1 Deutsch als Fremdsprache*?

Methodology

In this work, content analysis, a method of qualitative research, was applied. It is possible to define qualitative research as research "using qualitative data collection techniques such as observation, interview and content analysis, following a qualitative process to uncover perceptions and events in the natural environment in a realistic and holistic manner" (Yıldırım & Şimşek 2008: 39).

The textbook *Netzwerk A1 German as a foreign language* was used as the data source for the research. "The book is aimed at adults and young people from the age of 16 without previous knowledge who want to learn German for leisure, work, studies or school" (Pilaski & Wirth 2012: 4). The textbook *Netzwerk A1* was designed according to the CEFR. It is published by Klett-Langenscheidt Verlag in Munich. The first edition appeared in 2011.

Strauss (1987; quoted from Yıldırım & Şimşek 2016: 237) emphasizes that "data analysis methods in qualitative research cannot be standardized and that the standardization of data analysis will limit the qualitative researcher". In this context, a numerical analysis was carried out in the study with the aim of compiling statistics on the exercises and tasks relating to the four language skills, vocabulary and grammar.

Finding

In this study, the statistics on the tasks and exercises in the textbook *Netzwerk Deutsch als Fremdsprache* were compiled according to the four language skills, vocabulary and grammar work. After examining all the chapters of the *NetzwerkA1* textbook, it was found that the total number of activities is 1253. 46% of the activities are in the course book, 54% in the work book.

In this research field, many studies on language skills in textbooks have been made (Çarıkçı 2015; Çeltik 2016; Tiryaki 2013; Yılmaz 2019). Examining these sources shows that writing is the most difficult skill to acquire. Çakır (2010: 166) states that "Writing skills are the skills that create

the greatest difficulties for students and teachers in foreign language teaching. Yaman (2010; quoted from Aytan & Tunçel 2015: 51) uses expressions similar to Çakır and describes “writing skills as the skill with which students have the most difficulty”. From this point of view, it is clear that writing skills should be emphasized in a demanding textbook.

Conclusion and Discussion

In the context of the literature examined, it can be said that the textbook Netzwerk A1, the subject of this study, is a contemporary foreign language textbook and that it is far removed from traditional methods of language teaching.

For further studies with the textbook series Netzwerk, the investigation and comparison of the textbooks Netzwrk A2 and Netzwerk B1 will be advantageous for persons and institutions that are considering the use of the textbook series.

BİLGİ İFŞASI (WHISTLEBLOWING) FARKINDALIĞI: GELECEĞİN MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Araştırma Makalesi / Research Article

Erdoğan, M. ve Oruç Erdoğan E. (2021). Bilgi İfşası (Whistleblowing) Farkındalığı: Geleceğin Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 163-181.
DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.871408>.

Geliş Tarihi: 30.01.2021
Kabul Tarihi: 18.02.2021
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Murat ERDOĞAN
Akdeniz Üniversitesi, İİB Fakültesi, İşletme Bölümü
muraterdogan@akdeniz.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-4506-0731

Dr. Öğr. Üyesi Eda ORUÇ ERDOĞAN
Akdeniz Üniversitesi, İİB Fakültesi, İşletme Bölümü
edaoruc@akdeniz.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-1507-4232

ÖZ

İşletmelerde ortaya çıkan ahlaki, etik ve yasa dışı davranışlar işletme ile ilişkili tüm paydaşların önemli kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. Söz konusu kayıplara neden olan eylemlerin ve bu eylemleri gerçekleştiren kimselerin sayısı her geçen gün artmakla birlikte ahlaki, etik ve yasalara uygun davranan çalışanların da var olduğu ve bu bakış açısına sahip kişilerin söz konusu olumsuzlukları önleyici ve tespit edici bir reaksiyon gösterdikleri bir gerçektir. Bu kapsamda yaşanan birçok finansal skandal, skandalın gerçekleştiği organizasyonda yer alan çalışanlar tarafından ihbar edilmekte ve ortaya çıkarılmaktadır. Örnek olarak Suistimal İnceleme Uzmanları Derneğinin (ACFE) 2018 yılında yayınlamış olduğu raporda hile eyleminin ortaya çıkarılmasında en yüksek pay (%33) çalışanlara ait olduğu sonucu bu durumu desteklemektedir. Bu yönüyle ele alındığında bilgi ifşası söz konusu olumsuzlukların ortaya çıkartılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıklamalar kapsamında bu çalışma bilgi ifşası üzerine kurulmuş ve çalışmada geleceğin muhasebe meslek mensubu adayları olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü lisans öğrencileri, yüksek lisans öğrencileri ve Ticaret Liseleri öğrencilerinin bilgi ifşasına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi üzerine odaklanılmıştır. 2020 Aralık- 2021 Ocak döneminde gerçekleştirilen anket çalışması sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar ihbarcılığın gerek işletme gerek çevre gerekse kamu yararını korumak için olması gereken bir davranış biçimi olduğunu belirtmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Bilgi İfşası, Etik, Etik Davranışlar, Muhasebe ve Finansman.

AWARENESS OF WHISTLEBLOWING: A RESEARCH ON FUTURE PROFESSIONAL MEMBERS

ABSTRACT

Moral, ethical and illegal behaviors that occur in businesses cause all stakeholders related to the business to experience significant losses. Although the number of actions causing the losses in question and the number of those who carried out these actions is increasing day by day, it is a fact that there are also employees who act in accordance with the moral, ethical and lawfulness and that people with this point of view show a preventive and detecting reaction to these negativities. Many financial scandals experienced in this context are reported and revealed by the employees of the organization where the scandal took place. For example, in the report published by the Association of Fraud Investigators (ACFE) in 2018, the result that employees have the highest share (33%) in revealing the act of fraud supports this situation. In this respect, disclosure of information plays an important role in revealing these negativities. Within the scope of these explanations, this study was founded on information disclosure and the study focused on the evaluation of the opinions of the students of the Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Business Administration, graduate students and Commercial High School students, who are the candidates of the future

accounting profession, on information disclosure. When the results of the survey conducted between December 2020 and January 2021 are evaluated in general, the participants state that whistleblowing is a form of behavior that should be in order to protect both the business, the environment and the public interest.

Keywords: Whistleblowing, Ethics, Ethical Behaviors, Accounting and Financial.

1. GİRİŞ

İşletmelerde yaşanan ve sonuçları itibariyle küresel düzeyde yankı uyandıran (Enron, WorldCom, Parmalat vb) finansal skandallar iç ve dış paydaşların ciddi kayıplar yaşamalarına neden olmuştur. Yaşanılan skandallar tüm paydaşların muhasebe ve finans alanı ve bu alanda görev yapan meslek mensuplarının da ciddi şekilde eleştirilmelerine ve sorgulanmasına neden olmuştur (Alleyne vd., 2013: 36). Skandallar sonucunda kurumsal yönetim, etkili denetim, gözetim ve iç kontroller vb. gibi farklı odak noktalarına ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. Bu odak noktalarından biri de bilgi ifşası olarak adlandırılan “whistleblowing” kavramıdır (Aktan, 2006: 1). Miethe ve Rothschild (1994) bilgi ifşasını bir kurumdaki kötü yönetim, israf, hile ve suiistimal vb diğer suç faaliyetlerini ortaya çıkarma ve kontrol etme açısından son derece önemli bir kavram olarak dikkat çektiğini ifade etmiştir (Label ve Miethe, 1999: 87). Miceli, Near ve Dworkin (2009) bilgi ifşasının etkin ve zamanında yapılarak bir işletmenin ortaya çıkan olumsuz durumu hızlı bir şekilde değerlendirebileceğini, oluşabilecek mali zararını ve yaşanabilecek itibar kaybını önleyebileceğini ve işletmenin organizasyon kültürünü geliştireceğini ifade etmektedir.

Bu çalışmada, işletmelerde çeşitli pozisyonlarda görev üstlenecek olan, muhasebe ve finansman meslek mensuplarının etik davranışları kapsamında ele alınan bilgi ifşası kavramı temel alınarak, geleceğin muhasebe ve finansman meslek mensupları olarak beklenen Ticaret Liseleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin bilgi ifşasına ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

2. BİLGİ İFŞASI (WHISTLEBLOWING) KAVRAMI

"Whistleblowing" teriminin kökeni bir polislin suça yönelik bir davranışı engellemek ve ilgili kişiye uyarıda bulunmak amacıyla ısıklık çalması şeklinde kullanılmaktadır (Candan ve Kaya, 2015: 308). "Whistleblowing", Türkçe’de “ısıklık çalmak”, “üfleme” olarak ifade edilebilmektedir. Yabancı literatürde kelimenin esas anlamı bir kişinin dikkatini çekme, sesini duyurma anlamında kullanılmaktadır. Literatürde “organizational wrongdoing / misconduct”, “malpractice” olarak da kullanılmaktadır (Celep ve Konaklı, 2012).

Bir işletmede gerçekleşen dolandırıcılık veya kötüye kullanımın ihbar edilmesi olarak belirtilen whistleblowing, bir kuruluşta çalışmış veya halen çalışmakta olan kişilerin kurumlarında gerçekleşmiş veya devam eden yasa ve etik dışı davranışların bu davranışlara son verebilecek kişi ya kuruluşlara açıklaması, iletmesi, dikkatini çekmesi şeklinde de tanımlanabilir (Near ve Miceli, 1985: 4; Öztürk, 2019: 4)). King (1999) "whistleblowing" kavramını bir kuruluşta ortaya çıkan ve ahlaki kurallara aykırı olan davranışların ilgili kuruluşta yer alan diğer kişiler tarafından ortaya çıkarılması olarak tanımlamıştır. Söz konusu tanımlamalardan sonra bu çalışmada “whistleblowing” kavramı “bilgi ifşası” olarak ele alınacaktır.

3. BİLGİ İFŞASININ ÖNEMİ

İşletmelerde ortaya çıkan ahlaki, yasal ve etik olmayan uygulamaların ortaya çıkarılması sürecinde kullanılan bir yöntem olarak bilinen bilgi ifşası kamu ya da özel sektör ayrımı yapılmaksızın tüm organizasyonlarda ortaya çıkabilmektedir (Kozak ve Şahin, 2018: 31). Özellikle Enron skandalından sonra bilgi ifşasının önemi artmıştır. Bilgi ifşası, ifşa edilecek olaydan etkilenebilecek kişi, kurum ve toplumu ilgili konu hakkında uyarmak amacıyla yapılmaktadır (Kurnaz, Ercan ve Kestane, 2018: 158). Konuya hile çerçevesinden bakılacak olursa işletmeler her geçen gün çalışanları ve çalışanlarla ilişkili taraflarca önemli kayıplarla karşı karşıya kalmaktadır. Hile kasıtlı bir davranış içermektedir. Örneğin bir çalışan, işletmeden nakit para, stok, demirbaş vb. varlıkları çalabilmekte ya da üçüncü taraflarla ilişki kurarak rüşvet alabilmektedir. Diğer taraftan finansal tablo hileleri günümüzde son derece ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz

konusu hile üst yönetim tarafından gerçekleştirilen bir hile türüdür. Buradaki amaç işletmenin mevcut finansal durumunu amaca göre olduğundan fazla ya da az göstermek için yapılan davranışlar bütünü olarak dikkat çekmektedir. Bu hile türünün gerçekleşmesi ile yatırımcılar, kredi verenler ve devlet önemli ölçüde zarar görmektedir. Özellikle son yıllarda ortaya çıkmış olan Enron skandalı üst yönetim tarafından gerçekleştirilen hile olayına en somut örnektir (Bozkurt, 2016: 64-65).

Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği'nin (ACFE) 2018 yılında yayınlamış olduğu "Mesleki Dolandırıcılık Üzerine Küresel Çalışma" adlı raporda "varlıkların kötüye kullanılması" en yaygın gerçekleşen buna karşın en az maliyetli suistimal çeşiti olarak ortaya çıkmıştır. 2690 vakada vakaların %89'u varlıkların kötüye kullanılması şeklinde sonuçlanmış ve vaka başına ortalama 114 bin dolarlık maliyete yol açmıştır. Diğer taraftan "finansal tablo suistimalleri" ise en az ortaya çıkan fakat en çok maliyete neden olan suistimal türü olarak belirtilmiştir. 2690 vakada vakaların %10'u finansal tablo suistimali şeklinde sonuçlanmış ortalama vaka başına 800 bin dolarlık maliyete yol açtığı belirtilmiştir. Söz konusu raporda bilgi ifşasının önemine de değinilmiştir. Tablo 1'de hile davranışını raporlayan kişiler hakkındadır. Tablo 1'de görüleceği üzere hile eyleminin ortaya çıkarılmasında en yüksek pay çalışanlara aittir. Ek olarak Tablo 2'de hile eyleminin raporlanma biçimi yer almaktadır. İlgili raporda herhangi bir raporlama biçimi kullanılmadığında bilgi ifşasını yapan kişilerin %32'si doğrudan denetçiye, %15'i yöneticiye, %13'ü hile araştırma ekibine, %12'si iş arkadaşına, %10'u ise iç denetçiye yaptıkları belirtilmiştir. İstatistiklerden de anlaşılacağı üzere bilgi ifşası hile davranışı gibi önemli maliyetlere yol açan durumların tespit edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 1. Hileyi Raporlayan Kişiler

Raporlayan Kişi	Yüzdesi
Çalışan	%53
Müşteri	%21
Anonim	%14
Satıcı	%8
Diğer	%5
Rakipler	%3
Sahip / Hissedar	%2

(ACFE, 2018)

Tablo 2. Hilenin Raporlanma Biçimi

Raporlama Biçimi	Yüzdesi
Telefon	%42
E-mail	%26
Web tabanından	%23
Mektup	%16
Diğer	%9
Fax	%1

(ACFE, 2018)

Bu bilgiler ışığında bir işletmenin bilgi ifşasının etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesi için uygun bir organizasyon ortamını hazırlaması gerekmektedir. Ek olarak işletmenin gerek çalışanları gerekse ilişkili diğer kişi ve kurumları cesaretlendirecek bir misyona sahip olması bilgi ifşasının

amacına uygun olarak gerçekleşmesine önemli katkı sağlayacaktır. Etkin bir bilgi ifşası ortamının oluşturulmasıyla işletme hem çalışanlar arasındaki dürüst iletişimi güçlendirmiş olacak hem de fonksiyonel denetim ve kontrol faaliyetlerinin etkinliğine katkı sağlayacaktır (Kurnaz, Ercan ve Kestane, 2018: 165).

4. BİLGİ İFŞASINA YÖNELİK LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Bilgi ifşasına yönelik literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde çok sayıda çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları Tablo 3'de belirtildiği gibidir.

Tablo 3. Bilgi İfşasına Yönelik Yapılan Çalışmalar

Çalışmalar	Bulgular
Miceli ve Near (1992)	Bilgi ifşasında bulunan çalışanların iş kaybı, maaş kaybı, yetki kısıtlaması, mobbing vb. gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kaldıklarını ortaya çıkarmıştır.
Hooks ve diğ. (1994)	Bilgi ifşasının finansal tablo hilelerinin tespit edilmesi ve önlenmesinde önemli bir iç kontrol mekanizması olacağını ifade etmiştir.
Near ve Miceli (1995)	Etkin bilgi ifşasına yönelik bir model oluşturulmuştur. Kuruluşların bilgi ifşasına yönelik destekleyici bir politika oluşturmaları tavsiye edilmiş diğer taraftan bilgi ifşasını yapan kişileri koruyucu bir bakış açısının da organizasyonda yer alması gerektiğini aksi halde bilgi ifşasının gerçekleşme olasılığının azaldığını öne sürmüşlerdir.
King (1997)	Bilgi ifşasından kaçınmanın önemli bir nedeninin ilgili çalışma arkadaşını ifşa etmenin kişinin kendisinde sadakatsizlik, ihanet duygusu gibi olumsuz duygular uyandırdığını tespit etmiştir.
Miceli ve diğ. (1999)	Federal hükümetteki bilgi uçuranların %17-38'inin misilleme yaşadığını tespit etmiştir.
Bayraktaroğlu ve diğ. (2005)	Etik eğitiminin yükseköğretimdeki yeri ile ilgili yaptıkları çalışmada diğer ülkelere kıyasla Türkiye'de yükseköğretimde etik eğitiminin yeterli düzeyde ele alınmadığı tespit edilmiştir.
Mesmer-Magnus ve Viswesvaran (2005)	Bilgi ifşası yapanların, işte iyi performans gösteren, daha yüksek eğitilmiş, daha yüksek pozisyonlara sahip, ahlaki akıl yürütme testlerinde daha yüksek puan alan ve bilgi ifşasının etik olmanın bir gerekliliği olarak değerlendiren kişiler olduğu sonucuna varmıştır.
Xu ve Ziegenfuss (2008)	İç denetçilere yapılan çalışmada iç denetçilerin kendilerine sürekli istihdam garantisi ve önemli miktarda nakit ödül vb. gibi finansal ve finansal olmayan teşvikler sağlanması durumunda bilgi ifşasını yapmaya daha istekli olduklarını ortaya çıkarmıştır.
Eweie ve Brunton (2009)	Endonezya'da işletme öğrencileri üzerinde cinsiyet, yaş ve iş tecrübesinin karar verme üzerindeki etkilerinin olup olmadıklarını araştırdıkları çalışmada bayanların, erkeklere göre etik konusunda daha duyarlı oldukları ortaya çıkmıştır.
Lau, Choe ve Ramly (2009)	Geleceğin liderleri olarak görülen öğrencilerin etik uyumlarının araştırıldığı çalışmada kızların erkeklere göre daha etik davrandıkları ortaya çıkmıştır.

Pope ve Lee (2013)	Yarı zamanlı olarak çalışan yüksek lisans öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada yıllık maaşların %20'sine varan bir finansal ödül durumunda bilgi ifşasını yönetime bildireceklerini ifade etmişlerdir.
Akın ve Özdaşlı (2014)	Muhasebe meslek mensupları ile meslek yüksekokulu öğrencilerinin etik kavramının algılanmasına yönelik yapılan çalışmada muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarına kıyasla dürüstlük ve şeffaflık ilkelerinin meslek mensupları tarafından daha fazla ihlal edildiğini düşündükleri tespit edilmiştir.
O'Leary (2014)	Organizasyonun yasa ve etik dışı politika ve kararlarına karşı çıkan kamu çalışanlarının iş arkadaşlarından, denetçilerden ve yöneticilerinden tepki ile karşılaştıklarını ortaya çıkarmıştır.
Alkan (2015)	Geleceğin muhasebe meslek mensubu adayları olan Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı öğrencilerinin etik değerlerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmada kız öğrencilerin etik algı düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu, yaş faktörünün etik algı düzeyini etkilediğini, öğrenim görülen sınıfın ise etik algısını etkilemediği ek olarak gelir düzeyinin öğrencilerin etik algısında farklılığa neden olduğu tespit edilmiştir.
Daştan, Bellikli ve Bayraktar (2015)	Karadeniz Teknik Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme-Maliye ve İktisat bölümleri, dördüncü sınıf öğrencilerine etik, etik ikilem, etik karar ve muhasebe meslek etiği eğitimi konularında farkındalık düzeylerini araştırmak amacıyla yapılan çalışmada alınan muhasebe eğitiminin kalite düzeyinin, mesleki faaliyetlerde etik tutum ve davranışların belirleyicisi konumunda olduğu, kişisel çıkarların ön planda tutulmasının etik dışı davranışlara neden olabileceği ek olarak cinsiyet, öğrenim görülen bölüm ve gelecekte muhasebe mesleğini tercih etme değişkenleri açısından etik değerlere bakışta farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.
Miller ve Thomas (2015)	Bilgi ifşasını gerçekleştirecek kişinin kendinden daha üstün pozisyonda olan bir kişinin sergilemiş olduğu yasa ve etik dışı davranışlar hakkında bilgi ifşasında bulunmaya daha az istekli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Gülmez, Kılılı ve Öz (2016)	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinde öğrenim gören ve çeşitli muhasebe derslerini alan Osmaniye Meslek Yüksekokulu (İşletme ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programı) ön lisans öğrencileri ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İşletme, Yönetim Bilişim Sistemleri, İktisat, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ve Uluslararası Ticaret ve Lojistik bölümü) lisans öğrencilerinin muhasebe meslek etiğine bakış açılarını araştırmak amacıyla yapılan çalışmada meslek etiği ve etik ilkelere bağlılık kapsamında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı olduğu, meslek etiği dersinin ilgili bölüm müfredatlarında yer almasının faydalı olacağı, etik eğitimi ile etik ilkelere bağlılığın artacağı tespit edilmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, geleceğin muhasebe meslek mensubu adayları olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü lisans öğrencileri, yüksek lisans öğrencileri ve Ticaret Liseleri Muhasebe Bölümü öğrencilerinin bilgi ifşasına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca dönük, çalışmada veri toplama aracı olarak, literatür taraması sonucunda Alleyne, Weekes-Marshall ve Arthur (2012); Park, Rehg ve Lee (2005) ve Mustapha ve Siaw (2012) çalışmasında uygulanan anketler temel alınmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket likert ölçeği şeklinde hazırlanmış olup katılımcıların ifadeleri, hiç katılmıyorsa "1", tamamen katılıyorsa "5" puan aralığında yer alan değerlendirmeler üzerinden anlamlandırılmıştır. Anket uygulaması İktisadi ve

İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencileri ve Ticaret Lisesi öğrencileri olmak üzere, 2020 Aralık ve Ocak 2021 döneminde, 250 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde öncelikle demografik göstergelere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Akabinde çalışmada veriler, parametrik testlerin varsayımları karşılandığı için parametrik testler ile analiz edilmiştir.

5.1. Araştırma Sonuçları

5.1.1. Demografik Bulgular

Çalışmada elde edilen demografik bulgular tablo 4'de belirtildiği gibidir. Buna göre ankete cevap veren katılımcıların %51,2'si kadın, %48,8'i erkektir. Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde ağırlıklı olarak 20-24 yaş aralığında katılımcılar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %21,6 lise, %77,6 lisans ve %0,8 lisansüstü öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların aile içi ilişki seviyeleri değerlendirildiğinde %70,4'ü aileleri ile ilişkilerini iyi seviyede tanımlarken, %27,6'sı aileleri ile ilişkilerini orta seviyede tanımlamaktadır. Bununla birlikte aile içi gelir dağılımına bakıldığında %10'nun yüksek gruba, % 84,8'nin orta gruba ve % 5,2'sinin düşük gruba dahil olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Demografik Göstergeler

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	128	51,2
Erkek	122	48,8
Eğitim Durumu		
Lise Seviyesi	54	21,6
Lisans Seviyesi	194	77,6
Lisansüstü Seviyesi	2	0,8
Aile İçi İlişki Seviyeleri		
Kötü	5	2,0
Orta	69	27,6
İyi	176	70,4
Aile İçi Gelir Dağılımı		
Düşük	13	5,2
Orta	212	84,8
Yüksek	25	10

5.1.2. Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Değişkenler arasında anlamlı farklılığın tespit edilmesinde ikili gruplar için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti ile katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşlerini içeren ifadeler arasındaki anlamlı farklılığı test etmek için oluşturulan hipotez şu şekildedir;

H₀= Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri ile Katılımcı Cinsiyeti arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁= Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri ile Katılımcı Cinsiyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 5 ve Tablo 6'da belirtildiği gibidir.

Tablo 5. Grup İstatistik Değerleri

İfadeler	Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
İhbar yapan kişi kahramandır	Erkek	3,2787	1,18714	,10748
	Kadın	3,3750	1,08679	,09606
İhbarcılık, ahlaki bir davranıştır	Erkek	3,8607	1,03904	,09407
	Kadın	3,7813	1,01901	,09007
İhbarcılık, profesyonel olmanın bir gereğidir	Erkek	3,2951	1,19702	,10837
	Kadın	3,1797	1,12546	,09948
Gelecekte kendimi bir muhasebe meslek mensubu olarak hayal ettiğimde; ahlaki değerler benim için çok önemlidir	Erkek	4,0984	1,10154	,09973
	Kadın	3,9375	1,06298	,09395
Sadece zorunlu kaldığımda ihbarcı olmayı tercih ederim	Erkek	2,9426	1,33793	,12113
	Kadın	3,1953	1,25528	,11095
İhbar yapan kişi, sorumluluk sahibi bir vatandaşdır	Erkek	4,0410	1,09392	,09904
	Kadın	3,8438	1,01514	,08973
İhbar yapmak; hileyi, sahtekarlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engeller	Erkek	3,9754	1,02420	,09273
	Kadın	3,7188	1,10073	,09729
İhbarcılık, ahlaki davranışları teşvik eder	Erkek	3,8770	,94106	,08520
	Kadın	3,6875	,98612	,08716
İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim	Erkek	4,2623	,86055	,07791
	Kadın	3,9453	1,01414	,08964
Sadece işletmeye etkisi çok büyükse, suç içeren bir davranışı ihbar etmeyi tercih ederim	Erkek	3,2459	1,28765	,11658
	Kadın	3,2344	1,14661	,10135
İhbarcı olmayı çevremi korumak için tercih ederim	Erkek	3,6967	1,19149	,10787
	Kadın	3,7578	,99405	,08786
İhbar etmeyi, ancak kendimi güvende hissedersen tercih ederim	Erkek	3,3443	1,22488	,11090
	Kadın	3,2344	1,12582	,09951
Sadece başkaları da ihbar ettiğinde ve sonuçları gördüğümde ihbar etmeyi tercih ederim	Erkek	2,7459	1,18225	,10704
	Kadın	2,9141	1,12961	,09984
İhbarcılık, kamu yararını (kamu etkinliğini) artırmaya yardımcı olur	Erkek	3,9180	,94990	,08600
	Kadın	3,7656	,89164	,07881
İhbarcılık, yolsuzlukları önlemeye yardımcı olur.	Erkek	4,0246	,95747	,08669
	Kadın	3,7188	1,07906	,09538
İhbar etmeyi düşünüyorsam hukuki yollara başvururum	Erkek	1,2541	,43715	,03958
	Kadın	1,2031	,40391	,03570
İhbar etmeyi düşünüyorsam sosyal ağlarda paylaşırım	Erkek	1,6148	,48866	,04424
	Kadın	1,6563	,47683	,04215
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde yönetime ihbarda bulunurum	Erkek	1,3279	,47137	,04268
	Kadın	1,2734	,44747	,03955
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde mesai arkadaşlarımla paylaşırım	Erkek	1,5820	,49527	,04484
	Kadın	1,5703	,49698	,04393
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde resmi prosedürleri kullanırım	Erkek	1,5246	,50145	,04540
	Kadın	1,5625	,49803	,04402
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kendime zararı olacağını düşündüğüm için çekinirim ve ihbar etmem	Erkek	1,6557	,49411	,04473
	Kadın	1,5859	,49449	,04371
İhbar etmeyi düşünmüyorsam işten atılmaktan korktuğum için ihbar etmem	Erkek	1,6557	,47709	,04319
	Kadın	1,6016	,49150	,04344
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ayıplanmaktan ve ispiyoncu olarak görülmekten korktuğum için ihbar etmem	Erkek	1,6721	,47137	,04268
	Kadın	1,7109	,45511	,04023
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim kişi ya da kişilerin yaptırım gücünden ve misillemeden korktuğum için ihbar etmem	Erkek	1,6311	,48448	,04386
	Kadın	1,6406	,48170	,04258
İhbar etmeyi düşünmüyorsam başkalarının tepki vermesini beklemeyi tercih ettiğim için ihbar etmem	Erkek	1,8934	,30982	,02805
	Kadın	1,8594	,34900	,03085
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim takdirde bile herhangi bir şeyin düzelmeyeceğini düşündüğüm için ihbar etmem	Erkek	1,4754	,50145	,04540
	Kadın	1,5078	,50190	,04436
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kişilik yapım gereği sessiz kalırım (ihbar etmem)	Erkek	1,9262	,26247	,02376
	Kadın	1,8906	,31334	,02770

Tablo 6. Bağımsız T testi Sonuçları

	Levene's Test for Equality of Variances			t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	Df	Sig.
İhbar yapan kişi kahramandır	Eşit Dağılım	,750	,387	-,670	248	,504
	Eşit Olmayan Dağılım			-,668	243,491	,505
İhbarcılık, ahlaki bir davranıştır	Eşit Dağılım	,206	,650	,610	248	,542
	Eşit Olmayan Dağılım			,610	246,870	,543
İhbarcılık, profesyonel olmanın bir gereğidir	Eşit Dağılım	,612	,435	,786	248	,433
	Eşit Olmayan Dağılım			,784	245,053	,434
Gelecekte kendimi bir muhasebe meslek mensubu olarak hayal ettiğimde; ahlaki değerler benim için çok önemlidir	Eşit Dağılım	,007	,933	1,175	248	,241
	Eşit Olmayan Dağılım			1,174	246,271	,242
Sadece zorunlu kaldığımda ihbarcı olmayı tercih ederim	Eşit Dağılım	,054	,816	-1,541	248	,125
	Eşit Olmayan Dağılım			-1,538	244,940	,125
İhbar yapan kişi, sorumluluk sahibi bir vatandaştır	Eşit Dağılım	,006	,938	1,479	248	,141
	Eşit Olmayan Dağılım			1,476	244,325	,141
İhbar yapmak; hileyi, sahtekârlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engeller	Eşit Dağılım	2,908	,189	1,906	248	,050**
	Eşit Olmayan Dağılım			1,910	247,859	,050**
İhbarcılık, ahlaki davranışları teşvik eder	Eşit Dağılım	,584	,446	1,553	248	,122
	Eşit Olmayan Dağılım			1,555	247,999	,121
İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim	Eşit Dağılım	2,524	,113	2,659	248	,008**
	Eşit Olmayan Dağılım			2,669	244,755	,008**
Sadece işletmeye etkisi çok büyükse, suç içeren bir davranış ihbar etmeyi tercih ederim	Eşit Dağılım	3,521	,062	,075	248	,940
	Eşit Olmayan Dağılım			,075	241,555	,941
İhbarcı olmayı çevremi korumak için tercih ederim	Eşit Dağılım	3,805	,052	-,441	248	,660
	Eşit Olmayan Dağılım			-,439	235,886	,661
İhbar etmeyi, ancak kendimi güvende hissedersen tercih ederim	Eşit Dağılım	1,588	,209	,739	248	,461
	Eşit Olmayan Dağılım			,738	243,743	,462
Sadece başkaları da ihbar ettiğinde ve sonuçları gördüğümde ihbar etmeyi tercih ederim	Eşit Dağılım	1,800	,181	-1,150	248	,251
	Eşit Olmayan Dağılım			-1,149	245,844	,252
İhbarcılık, kamu yararını (kamu etkinliğini) artırmaya yardımcı olur	Eşit Dağılım	,066	,798	1,309	248	,192
	Eşit Olmayan Dağılım			1,307	244,965	,193
İhbarcılık, yolsuzlukları önlemeye yardımcı olur.	Eşit Dağılım	4,751	,530	2,366	248	,019**
	Eşit Olmayan Dağılım			2,373	246,753	,019**
İhbar etmeyi düşünüyorsam hukuki yollara başvururum	Eşit Dağılım	3,678	,056	,958	248	,339
	Eşit Olmayan Dağılım			,956	244,066	,340
İhbar etmeyi düşünüyorsam sosyal ağlarda paylaşırım	Eşit Dağılım	1,805	,180	-,680	248	,497
	Eşit Olmayan Dağılım			-,679	246,696	,498
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde yönetime ihbarda bulunurum	Eşit Dağılım	3,471	,064	,937	248	,350
	Eşit Olmayan Dağılım			,935	245,539	,350
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde mesai arkadaşlarımla paylaşırım	Eşit Dağılım	,138	,711	,186	248	,853
	Eşit Olmayan Dağılım			,186	247,504	,853
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde resmi prosedürleri kullanırım	Eşit Dağılım	1,194	,276	-,600	248	,549
	Eşit Olmayan Dağılım			-,599	247,250	,549
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kendime zararı olacağını düşündüğüm için çekinirim ve ihbar etmem	Eşit Dağılım	1,864	,173	1,116	248	,265
	Eşit Olmayan Dağılım			1,116	247,444	,265
İhbar etmeyi düşünmüyorsam işten atılmaktan korktuğum için ihbar etmem	Eşit Dağılım	3,058	,082	,884	248	,378
	Eşit Olmayan Dağılım			,884	247,916	,377
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ayıplanmaktan ve ispiyoncu olarak görülmekten korktuğum için ihbar etmem	Eşit Dağılım	1,740	,188	-,662	248	,508
	Eşit Olmayan Dağılım			-,662	246,292	,509
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim kişi ya da kişilerin yaptırım	Eşit Dağılım	,096	,757	-,155	248	,877
	Eşit Olmayan Dağılım			-,155	247,280	,877

gücünden ve misillemeden korktuğum için ihbar etmem						
İhbar etmeyi düşünmüyorsam başkalarının tepki vermesini beklemeyi tercih ettiğim için ihbar etmem	Eşit Dağılım	2,684	,103	,815	248	,416
	Eşit Olmayan Dağılım			,817	246,770	,415
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim takdirde bile herhangi bir şeyin düzelmeyeceğini düşündüğüm için ihbar etmem	Eşit Dağılım	,225	,636	-,510	248	,610
	Eşit Olmayan Dağılım			-,510	247,446	,610
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kişilik yapım gereği sessiz kalırım (ihbar etmem)	Eşit Dağılım	3,835	,051	,972	248	,332
	Eşit Olmayan Dağılım			,976	244,016	,330

* %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçları değerlendirdiğinde "İhbar yapmak; hileyi, sahtekârlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engeller" ifadesine dair görüşlerin cinsiyet açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre erkek katılımcılar ihbar yapmanın; hileyi, sahtekârlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engellediği görüşüne daha fazla sahiptirler. "İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim" ifadesi de erkek katılımcılar tarafından daha fazla inanılan görüş olmakla birlikte cinsiyet açısından bu ifade anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Benzer şekilde İhbarcılığın, yolsuzlukları önlemeye yardımcı olacağı görüşü erkek katılımcılar tarafından daha yüksek oranda kabul edilen görüştür. Bilgi ifşasına ilişkin diğer ifadelerde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

5.1.3. ANOVA Test Sonuçları

Çalışma kapsamında çoklu gruplar için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Tek yönlü varyans analizinin temel varsayımları, her bir grubun normal dağılım göstermesi ve grupların varyanslarının homojen olması şeklindedir (Kalaycı, 2010). Tek yönlü varyans analizi yapılmadan önce varsayımlar test edilmiştir. Buna göre varyans homojenliği testi sonucunda p değeri 0.05'ten büyük olduğu için varyansların homojen olduğu görülmektedir. Varsayım sağlandığı için varyans analizi kapsamında hipotezler oluşturulmuştur. Bu hipotezler katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşlerini içeren ifadelerin temel demografik göstergeler açısından farklılık gösterip göstermeyeceğinin değerlendirmesini temel almaktadır.

Öncelikle katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri ile eğitim ilişkisi incelenmiştir. Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri ile Eğitim düzeyleri arasındaki değerlendirme için oluşturulan hipotez şu şekildedir;

H₀= Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri içeren ifadeler ile Katılımcı eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H₁= Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri içeren ifadeler ile Katılımcı eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Elde edilen sonuçlar Tablo 7'de belirtildiği gibidir.

Tablo 7. Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
İhbar yapan kişi kahramandır	Gruplar arasında	4,285	2	2,142	1,670	,190
	Gruplar İçinde	316,819	247	1,283		
	Toplam	321,104	249			
İhbarcılık, ahlaki bir davranıştır	Gruplar arasında	16,915	2	8,458	8,493	,000*
	Gruplar İçinde	245,985	247	,996		
	Toplam	262,900	249			
İhbarcılık, profesyonel olmanın bir gereğidir	Gruplar arasında	20,727	2	10,364	8,143	,000*
	Gruplar İçinde	314,349	247	1,273		
	Toplam	335,076	249			
Gelecekte kendimi bir muhasebe meslek mensubu olarak hayal ettiğimde; ahlaki değerler benim için çok önemlidir	Gruplar arasında	35,770	2	17,885	17,245	,000*
	Gruplar İçinde	256,166	247	1,037		
	Toplam	291,936	249			
Sadece zorunlu kaldığımda ihbarcı olmayı tercih ederim	Gruplar arasında	4,704	2	2,352	1,397	,249
	Gruplar İçinde	416,000	247	1,684		
	Toplam	420,704	249			
İhbar yapan kişi, sorumluluk sahibi bir vatandaşdır	Gruplar arasında	15,684	2	7,842	7,382	,001*
	Gruplar İçinde	262,416	247	1,062		
	Toplam	278,100	249			
İhbar yapmak; hileyi, sahtekârlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engeller	Gruplar arasında	26,629	2	13,315	12,733	,000*
	Gruplar İçinde	258,287	247	1,046		
	Toplam	284,916	249			
İhbarcılık, ahlaki davranışları teşvik eder	Gruplar arasında	34,882	2	17,441	21,755	,000*
	Gruplar İçinde	198,018	247	,802		
	Toplam	232,900	249			
İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim	Gruplar arasında	26,498	2	13,249	16,362	,000*
	Gruplar İçinde	200,002	247	,810		
	Toplam	226,500	249			
Sadece işletmeye etkisi çok büyükse, suç içeren bir davranışı ihbar etmeyi tercih ederim	Gruplar arasında	2,172	2	1,086	,734	,481
	Gruplar İçinde	365,428	247	1,479		
	Toplam	367,600	249			
İhbarcı olmayı çevremi korumak için tercih ederim	Gruplar arasında	7,615	2	3,807	3,244	,041*
	Gruplar İçinde	289,889	247	1,174		
	Toplam	297,504	249			

İhbar etmeyi, ancak kendimi güvende hissedersen tercih ederim	Gruplar arasında	,487	2	,244	,176	,839
	Gruplar İçinde	342,777	247	1,388		
	Toplam	343,264	249			
Sadece başkaları da ihbar ettiğinde ve sonuçları gördüğümde ihbar etmeyi tercih ederim	Gruplar arasında	11,605	2	5,802	4,460	,013*
	Gruplar İçinde	321,339	247	1,301		
	Toplam	332,944	249			
İhbarcılık, kamu yararını (kamu etkinliğini) artırmaya yardımcı olur	Gruplar arasında	23,230	2	11,615	15,230	,000*
	Gruplar İçinde	188,370	247	,763		
	Toplam	211,600	249			
İhbarcılık, yolsuzlukları önlemeye yardımcı olur.	Gruplar arasında	17,057	2	8,528	8,508	,000*
	Gruplar İçinde	247,587	247	1,002		
	Toplam	264,644	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam hukuki yollara başvururum	Gruplar arasında	,788	2	,394	2,251	,107
	Gruplar İçinde	43,216	247	,175		
	Toplam	44,004	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam sosyal ağlarda paylaşırım	Gruplar arasında	,728	2	,364	1,574	,209
	Gruplar İçinde	57,148	247	,231		
	Toplam	57,876	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde yönetime ihbarda bulunurum	Gruplar arasında	1,234	2	,617	2,974	,053*
	Gruplar İçinde	51,266	247	,208		
	Toplam	52,500	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde mesai arkadaşlarımla paylaşırım	Gruplar arasında	,094	2	,047	,190	,827
	Gruplar İçinde	60,962	247	,247		
	Toplam	61,056	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde resmi prosedürleri kullanırım	Gruplar arasında	1,284	2	,642	2,610	,056*
	Gruplar İçinde	60,732	247	,246		
	Toplam	62,016	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kendime zararı olacağını düşündüğüm için çekinirim ve ihbar etmem	Gruplar arasında	1,752	2	,876	3,659	,027*
	Gruplar İçinde	59,148	247	,239		
	Toplam	60,900	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam işten atılmaktan korktuğum için ihbar etmem	Gruplar arasında	,406	2	,203	,864	,423
	Gruplar İçinde	57,998	247	,235		
	Toplam	58,404	249			
	Gruplar arasında	2,210	2	1,105	5,343	,005*

İhbar etmeyi düşünmüyorsam ayıplanmaktan ve ispiyoncu olarak görülmekten korktuğum için ihbar etmem	Gruplar İçinde	51,074	247	,207		
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim kişi ya da kişilerin yaptırım gücünden ve misillemeden korktuğum için ihbar etmem	Gruplar arasında	,174	2	,087	,372	,689
	Gruplar İçinde	57,702	247	,234		
İhbar etmeyi düşünmüyorsam başkalarının tepki vermesini beklemeyi tercih ettiğim için ihbar etmem	Toplam	57,876	249			
	Gruplar arasında	2,518	2	1,259	12,623	,000*
	Gruplar İçinde	24,638	247	,100		
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim takdirde bile herhangi bir şeyin düzelmeyeceğini düşündüğüm için ihbar etmem	Toplam	27,156	249			
	Gruplar arasında	1,309	2	,654	2,642	,073
	Gruplar İçinde	61,175	247	,248		
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kişilik yapım gereği sessiz kalırım (ihbar etmem)	Toplam	62,484	249			
	Gruplar arasında	1,174	2	,587	7,359	,001*
	Gruplar İçinde	19,710	247	,080		
	Toplam	20,884	249			

* %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri içeren "İhbarcılık, ahlaki bir davranıştır", "İhbarcılık, profesyonel olmanın bir gereğidir", "Gelecekte kendimi bir muhasebe meslek mensubu olarak hayal ettiğimde; ahlaki değerler benim için çok önemlidir", "İhbar yapan kişi, sorumluluk sahibi bir vatandaştır", "İhbar yapmak; hileyi, sahtekârlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engeller", "İhbarcılık, ahlaki davranışları teşvik eder", "İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim", "İhbarcı olmayı çevremi korumak için tercih ederim", "Sadece başkaları da ihbar ettiğinde ve sonuçları gördüğümde ihbar etmeyi tercih ederim", "İhbarcılık, kamu yararını (kamu etkinliğini) artırmaya yardımcı olur", "İhbarcılık, yolsuzlukları önlemeye yardımcı olur", "İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde yönetime ihbarda bulunurum", "İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde resmi prosedürleri kullanırım", "İhbar etmeyi düşünmüyorsam kendime zararı olacağını düşündüğüm için çekinirim ve ihbar etmem", "İhbar etmeyi düşünmüyorsam ayıplanmaktan ve ispiyoncu olarak görülmekten korktuğum için ihbar etmem", "İhbar etmeyi düşünmüyorsam başkalarının tepki vermesini beklemeyi tercih ettiğim için ihbar etmem" ve "İhbar etmeyi düşünmüyorsam kişilik yapım gereği sessiz kalırım (ihbar etmem)" ifadeleri ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri ile Ailelerin ortalama gelir dağılımı arasındaki değerlendirme için oluşturulan hipotez şu şekildedir;

H0= Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri içeren ifadeler ile Ailelerin ortalama gelir dağılımı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1= Katılımcıların Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri içeren ifadeler ile Ailelerin ortalama gelir dağılımı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Elde edilen sonuçlar Tablo 8'de belirtildiği gibidir.

Tablo 8. Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
İhbar yapan kişi kahramandır	Gruplar arasında	5,643	2	2,821	2,209	,112
	Gruplar İçinde	315,461	247	1,277		
	Toplam	321,104	249			
İhbarcılık, ahlaki bir davranıştır	Gruplar arasında	1,430	2	,715	,675	,510
	Gruplar İçinde	261,470	247	1,059		
	Toplam	262,900	249			
İhbarcılık, profesyonel olmanın bir gereğidir	Gruplar arasında	1,228	2	,614	,454	,635
	Gruplar İçinde	333,848	247	1,352		
	Toplam	335,076	249			
Gelecekte kendimi bir muhasebe meslek mensubu olarak hayal ettiğimde; ahlaki değerler benim için çok önemlidir	Gruplar arasında	10,541	2	5,271	4,626	,011*
	Gruplar İçinde	281,395	247	1,139		
	Toplam	291,936	249			
Sadece zorunlu kaldığımda ihbarcı olmayı tercih ederim	Gruplar arasında	12,652	2	6,326	3,829	,023*
	Gruplar İçinde	408,052	247	1,652		
	Toplam	420,704	249			
İhbar yapan kişi, sorumluluk sahibi bir vatandaşır	Gruplar arasında	12,245	2	6,123	5,688	,004*
	Gruplar İçinde	265,855	247	1,076		
	Toplam	278,100	249			
İhbar yapmak; hileyi, sahtekarlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engeller	Gruplar arasında	4,192	2	2,096	1,844	,160
	Gruplar İçinde	280,724	247	1,137		
	Toplam	284,916	249			
İhbarcılık, ahlaki davranışları teşvik eder	Gruplar arasında	1,539	2	,769	,821	,441
	Gruplar İçinde	231,361	247	,937		
	Toplam	232,900	249			
İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim	Gruplar arasında	7,018	2	3,509	3,949	,021*
	Gruplar İçinde	219,482	247	,889		
	Toplam	226,500	249			
Sadece işletmeye etkisi çok büyükse, suç içeren bir davranışı ihbar etmeyi tercih ederim	Gruplar arasında	1,237	2	,619	,417	,659
	Gruplar İçinde	366,363	247	1,483		
	Toplam	367,600	249			
İhbarcı olmayı çevremi korumak için tercih ederim	Gruplar arasında	8,968	2	4,484	3,839	,023*
	Gruplar İçinde	288,536	247	1,168		
	Toplam	297,504	249			
	Gruplar arasında	2,494	2	1,247	,904	,406

İhbar etmeyi, ancak kendimi güvende hissedersen tercih ederim	Gruplar İçinde	340,770	247	1,380		
	Toplam	343,264	249			
Sadece başkaları da ihbar ettiğinde ve sonuçları gördüğümde ihbar etmeyi tercih ederim	Gruplar arasında	2,183	2	1,092	,815	,444
	Gruplar İçinde	330,761	247	1,339		
	Toplam	332,944	249			
İhbarcılık, kamu yararını (kamu etkinliğini) artırmaya yardımcı olur	Gruplar arasında	4,138	2	2,069	2,463	,087*
	Gruplar İçinde	207,462	247	,840		
	Toplam	211,600	249			
İhbarcılık, yolsuzlukları önlemeye yardımcı olur.	Gruplar arasında	3,660	2	1,830	1,732	,179
	Gruplar İçinde	260,984	247	1,057		
	Toplam	264,644	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam hukuki yollara başvururum	Gruplar arasında	,754	2	,377	2,154	,118
	Gruplar İçinde	43,250	247	,175		
	Toplam	44,004	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam sosyal ağlarda paylaşırım	Gruplar arasında	,697	2	,348	1,505	,224
	Gruplar İçinde	57,179	247	,231		
	Toplam	57,876	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde yönetime ihbarda bulunurum	Gruplar arasında	,529	2	,265	1,258	,286
	Gruplar İçinde	51,971	247	,210		
	Toplam	52,500	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde mesai arkadaşlarımla paylaşırım	Gruplar arasında	,033	2	,016	,066	,936
	Gruplar İçinde	61,023	247	,247		
	Toplam	61,056	249			
İhbar etmeyi düşünüyorsam kurum içinde resmi prosedürleri kullanırım	Gruplar arasında	,167	2	,084	,334	,716
	Gruplar İçinde	61,849	247	,250		
	Toplam	62,016	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kendime zararı olacağını düşündüğüm için çekinirim ve ihbar etmem	Gruplar arasında	,159	2	,080	,324	,723
	Gruplar İçinde	60,741	247	,246		
	Toplam	60,900	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam işten atılmaktan korktuğum için ihbar etmem	Gruplar arasında	,006	2	,003	,012	,988
	Gruplar İçinde	58,398	247	,236		
	Toplam	58,404	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ayıplanmaktan ve ispiyoncu olarak görülmekten korktuğum için ihbar etmem	Gruplar arasında	,379	2	,189	,884	,414
	Gruplar İçinde	52,905	247	,214		
	Toplam	53,284	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim kişi ya da kişilerin yaptırım	Gruplar arasında	,074	2	,037	,158	,854
	Gruplar İçinde	57,802	247	,234		

gücünden ve misillemeden korktuğum için ihbar etmem	Toplam	57,876	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam başkalarının tepki vermesini beklemeyi tercih ettiğim için ihbar etmem	Gruplar arasında	,032	2	,016	,144	,866
	Gruplar İçinde	27,124	247	,110		
	Toplam	27,156	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam ihbar ettiğim takdirde bile herhangi bir şeyin düzelmeyeceğini düşündüğüm için ihbar etmem	Gruplar arasında	,136	2	,068	,269	,765
	Gruplar İçinde	62,348	247	,252		
	Toplam	62,484	249			
İhbar etmeyi düşünmüyorsam kişilik yapım gereği sessiz kalırım (ihbar etmem)	Gruplar arasında	,008	2	,004	,046	,955
	Gruplar İçinde	20,876	247	,085		
	Toplam	20,884	249			

* %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde Bilgi İfşasına İlişkin Görüşleri içeren "Gelecekte kendimi bir muhasebe meslek mensubu olarak hayal ettiğimde; ahlaki değerler benim için çok önemlidir", "Sadece zorunlu kaldığımda ihbarcı olmayı tercih ederim", "İhbar yapan kişi, sorumluluk sahibi bir vatandaşdır", "İşletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış; eğer başkalarına zarar veriyorsa, bu durumu gerekli mercilere ihbar ederim", "İhbarcı olmayı çevremi korumak için tercih ederim", "İhbarcılık, kamu yararını (kamu etkinliğini) artırmaya yardımcı olur" ifadeleri ile aile içi ortalama gelir arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ

Muhasebe meslek mensuplarının topluma karşı olan sorumlulukları, diğer meslek mensuplarına oranla daha fazladır. Bu çalışma bilgi ifşası (whistleblowing) temel alınarak geleceğin muhasebe meslek mensupları olarak beklenen Ticaret Liseleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin bilgi ifşasına ilişkin görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir.

Bilgi ifşası, ifşa edilecek olaydan etkilenebilecek kişi, kurum ve toplumu ilgili konu hakkında uyarmak amacıyla yapılmaktadır. Ek olarak bilgi ifşası hile davranışı gibi yüksek maliyetlere yol açan durumların tespit edilmesinde de kilit rol oynamaktadır. ACFE (2018) tarafından yayınlanan raporda herhangi bir raporlama biçimi kullanılmadığında bilgi ifşasını yapan kişilerin %32'si doğrudan denetçiye, %15'i yöneticiye, %13'ü hile araştırma ekibine, %12'si iş arkadaşına, %10'u ise iç denetçiye yaptıkları belirtilerek günümüzde muhasebe skandallarını ve hile eylemlerinin engellenmesi ve/veya ortaya çıkartılmasında bilgi ifşasının önemine vurgu yapılmıştır.

Bilgi ifşasının etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için uygun bir organizasyon ortamını hazırlanması gerekmektedir. İşletmenin gerek çalışanları gerekse ilişkili diğer kişi ve kurumları cesaretlendirecek bir misyona sahip olması bilgi ifşasının amacına uygun olarak gerçekleşmesine önemli katkı sağlayacaktır. Etkin bir bilgi ifşası ortamının oluşturulmasıyla işletme hem çalışanlar arasındaki dürüst iletişimi güçlendirmiş olacak hem de fonksiyonel denetim ve kontrol faaliyetlerinin etkinliğine katkı sağlayacaktır.

Çalışmada bilgi ifşasını içeren ifadelerin çeşitli demografik göstergelerden etkilenip etkilenmeyeceğini araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaca dönük sonuçlar değerlendirildiğinde, ihbar yapmanın hileyi, sahtekârlığı, yanlış yönetmeyi ve yozlaşmayı engelleyeceği, işletmelerde meydana gelen usulsüzlük, haksızlık, dolandırıcılık gibi ahlaki olmayan bir davranış eğer başkalarına zarar veriyorsa bu durumun gerekli mercilere ihbar edilmesi ve ihbarcılığın yolsuzlukları önlemeye yardımcı olacağı görüşü temel demografik faktörler açısından farklılık gösteren ortak bilgi ifşasını

içeren ifadeler olarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcılar ihbarcılığın gerek işletme gerek çevre gerekse kamu yararını korumak için olması gereken bir davranış biçimi olduğunu belirtmektedirler. Diğer yandan ihbar etmekten çekinen katılımcılarda genel olarak kendilerine zarar vereceği, ayıplanmaktan çekindiği ve başkalarının önce tepki vermesini beklediği görüşü yaygındır.

KAYNAKÇA

- ACFE. (2018). "Report To The Nations: Global Study on Occupational Fraud and Abuse", 1-80.
- Akın, O., Özdaşlı, K. (2014). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlerinde Uymaları Gereken Etik İlkelerine Uyuma Düzeyine Yönelik Meslek Mensupları İle Meslek Yüksek Okulu Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Algıları", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz, 2014.
- Aktan, C.C. (2006). "Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing", Mercek Dergisi, Ekim, 2006.
- Alkan, G.İ. (2015). "Muhasebe Eğitiminde Etik: Ön Lisans Öğrencilerinin Etik Algılarına Yönelik Bir Araştırma", İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 6 Sayı 2.
- Alleyne, P., Weekes-Marshall, D., Arthur, R. 2012. "Exploring Factors Influencing Whistle-blowing Intentions among Accountants in Barbados", Journal of Eastern Caribbean Studies, Vol.38, 1-2.
- Bayraktaroğlu, S., Özen Kutanis, R., Özdemir, Y. (2005). "Etik Eğitiminde Neredeyiz?: İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri Örneği, İkinci Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, 18-19 Kasım.
- Bozkurt, N. (2016). "İşletmelerin Kara Deliği Hile", Alfa Basım Yayın Dağıtım, Ekim 2016, İstanbul
- Candan, H., Kaya, T. (2015). "İhbarcılık ve Algılanan Örgütsel Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Kamu Kurumunda Araştırma", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2.
- Celep, C., Konaklı, T. (2012). "Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki", Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 4.
- Daştan, A., Bellikli, U., Bayraktar, Y. (2015). "Muhasebe Eğitiminde Etik İnkilem ve Etik Karar Alma Konularına Yönelik KTÜ-İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2015.
- Eweie, G., Brunton, M. (2009) "Ethical Perceptions of Business Students in a New Zealand University: Do Gender, Age and Work Experience Matter?", Journal of Business Ethics, 19, 1(2009).
- Gülmez, C., Kılılı, M., Öz, B. (2016). "Üniversite Öğrencilerinin Muhasebe Meslek Etiğine Bakış Açılarının İncelenmesi OKÜ Öğrencileri Örneği", Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, Vol 2, Issue 3.
- Hooks, K.L., Kaplan, S.E. and Schultz Jnr, J.J. (1994). 'Enhancing Communication to Assist in Fraud Prevention and Detection'. Auditing: A Journal of Practice and Theory, 13.
- Kalaycı, Ş. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Asil Yayıncılık.
- King III, G. (1997). "The Implications of an Organization's Structure on Whistleblowing", Journal of Business Ethics, Vol 20, Issue 4.
- Kozak, M.A., Şahin, S. (2018). "Bilgi İfşası (Whistleblowing) ve Etik İnkilem Üzerine Çıkarımlar", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 29, Sayı 1.
- Kurnaz, N., Ercan, C., Kestane, A. (2018). "Muhasebe Bilgi Kalitesi Ekseninde İç Denetim Ve Bilgi İfşası (Whistleblowing) İlişkisi", Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi, 20/1.
- Label, W.A. ve Miethe, T.D. (1999). "Whistleblowing And External Auditors". The Journal of Applied Business Research, Vol. 15., No.2.
- Lau, T.C., Choe, K. L. ve Ramly, Z. (2009). "Ethical Orientation Of Future Business Leaders: An Exploratory Research" International Review of Business Research Papers. 5; 1.

- Mesmer-Magnus, J.R. ve Viswesvaran, C. (2005). "Whistle-blowing in Organisations: An Examination of Correlates of Whistle-blowing Intentions, Actions and Retaliation". *Journal of Business Ethics*, 62 (3): 277–297.
- Miceli, M. P. ve Near, J. P. (1992). "Blowing the Whistle: The Organisational and Legal Implications for Companies and their Employees". New York: Lexington Books.
- Miceli, M. P., Rehg, M., Near, J. P., & Ryan, K. C. (1999). "Can laws protect whistle-blowers? results of a naturally occurring field experiment". *Work and Occupations*, 26(1), 129–151.
- Miceli, M.P, Near, J.P ve Dworkin, T.M. (2009). "A Word to the Wise: How Managers and Policy-Makers can Encourage Employees to Report Wrongdoing". *Journal of Business Ethics* 86.
- Miller, D. L., and S. Thomas. (2005). "The impact of relative position and relational closeness on the reporting of unethical acts". *Journal of Business Ethics*, 61 (4).
- Mustapha, M., Siaw, L.S. (2012). "Will Final Year Accountancy Students Whistle Blow? A Malaysian Case", *International Journal of Trade, Economics and Finance*, Vol.3, No:5.
- Near, J.P, Miceli, M.P. (1995). "Effective Whistle- Blowing", *Academy of Management Review*, Vol 20, No 3.
- Near, J.P., Miceli, M.P. (1985). "Organizational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing", *Journal of Business Ethics*, 4.
- O’Leary, R. (2014). *The ethics of dissent: Managing guerrilla government* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: CQ Press.
- Öztürk, M.S. (2019). *Denetimde Whistle Blowing Kavramının Önemi*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Park, H., Rehg, M. T., Lee, D. (2005). "The Influence of Confucian Ethics and Collectivism on Whistleblowing Intentions: A Study of South Korean Public Employees", *Journal of Business Ethics*, 58. 387–403
- Pope, K. R., Lee, C. (2013). "Could the Dodd Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010 be helpful in reforming corporate America? An investigation on financial bounties and whistle-blowing behaviors in the private sector", *Journal of Business Ethics* 112 (4): 597–607.
- Xu, Y., Ziegenfuss, D. (2008). "Reward Systems, Moral Reasoning, and Internal Auditors’ Reporting Wrongdoing", *Journal of Business and Psychology* 22 (4): 323–331.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Accounting scandals experienced in the world and effective on a global scale caused serious negativities for internal and external stakeholders. These scandals caused criticism from the accounting-related stakeholders. Accounting professionals have more responsibilities to society than other professionals. An important reason why scandals could not be prevented was evaluated as the unethical behaviors of the accounting professionals. Enron, WorldCom, Parmalat, Tyco etc. Unethical activities experienced in businesses have strengthened these criticisms (Alleyne et al., 2013: 36). After the accounting scandals that took place in the said enterprises and shook the whole world, many studies were made by different circles. These studies have many focal points. One of them draws attention as the studies on the concept of "whistleblowing" (Aktan, 2006: 1). Whistleblowing can be defined as explaining, communicating and attracting the attention of the legal and unethical behaviors that have occurred or are continuing in the institutions of the people who have worked or are currently working in an organization. Whistleblowing is done in order to warn the person, institution and society that may be affected by the event to be disclosed. In addition, information disclosure plays a key role in detecting high cost situations such as fraudulent behavior. In the report published by ACFE (2018), when no reporting format is used, 32% of the individuals who disclose information directly to the auditor, 15% to the manager, 13% to the fraud research team, 12% to their colleague, 10% to internal. The importance of disclosure of information in preventing and / or revealing accounting scandals and fraudulent acts is emphasized by stating what they did to the auditor.

In the study, what are the opinions of future accounting professionals about information disclosure by evaluating the statements containing the opinions of the participants on whistleblowing? question is the focus of the study. Accordingly, the research question is shaped on whether there is an effect of various demographic factors on the evaluations regarding whistleblowing.

In this study, it is aimed to evaluate the opinions of the students of the Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Business Administration, graduate students and Commercial High School Accounting Department students, who are candidates for accounting professions of the future, on whistleblowing.

Methodology

In the study, in order to evaluate their views on whistleblowing, a survey was conducted on 250 students, consisting of undergraduate students of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, graduate students and Commercial High School Accounting Department students in 2021. The Information Disclosure Appraisal Questionnaire applied in the study was created by scanning the literature. Since the assumptions of parametric tests were met in the analyzes, parametric tests were used and the SPSS package program was used.

Findings

When some of the analysis results are evaluated, it is seen that the opinions regarding the statement "Reporting prevents cheating, fraud, mismanagement and corruption" differ in terms of gender. Accordingly, the male participants of reporting; they are more of the opinion that it prevents cheating, fraud, mismanagement, and corruption. The statement "An immoral behavior such as irregularity, unfairness, fraud occurring in businesses; if it harms others, I will report this to the necessary authorities" is also the opinion believed by the male participants, but it is seen that there are significant differences in this statement in terms of gender. Similarly, the view that whistleblowing will help prevent corruption is the view that is more widely accepted by male respondents.

Conclusion and Discussion

When the results obtained are evaluated, the view that reporting will prevent fraud, fraud, mismanagement and corruption, if an immoral behavior such as irregularity, unfairness, fraud in businesses harms others, this situation should be reported to the necessary authorities and reporting

will help prevent corruption basic demographic factors. It has emerged as expressions containing common information disclosure that differ in terms of When evaluated in general, it can be stated that the reporting of the participants is a form of behavior that should be in order to protect the business, the environment and the public interest. On the other hand, it is common for participants who refrain from reporting that it will hurt themselves, avoid being condemned, and expect others to react first.

Accounting professionals have more responsibilities to society than other professionals. This study has been shaped within the framework of the opinions of the accounting professionals of the future on the disclosure of information based on whistleblowing. Information disclosure is carried out in order to warn the person, institution and society that may be affected by the event to be disclosed. In addition, disclosure plays a key role in detecting high-cost situations such as fraudulent behavior.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞININ KRİZ YÖNETİMİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE MÜDÜR GÖRÜŞLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Dağdeviren Ertaş, B. ve Yüner, B. (2021). Millî Eğitim Bakanlığının Kriz Yönetimine İlişkin, Öğretmen ve Müdür Görüşleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 182-196.
DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.871551>

Geliş Tarihi: 31.01.2021
Kabul Tarihi: 11.03.2021
E-ISSN: 2149-3871

Öğr. Gör. Dr. Behiye DAĞDEVİREN ERTAŞ
Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakım ve Gençlik Hizmetleri
behiye.ertas@yobu.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2431-1914

Dr. Öğr. Üyesi Berna YÜNER
Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
berna.yuner@yobu.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7162-8397

ÖZ

COVID-19 (Coronavirus Disease 2019) salgını, 14 Nisan itibarıyla 188 ülkede okulların kapanmasını zorunlu kılmıştır. Dünya genelinde okula kayıtlı öğrencilerin % 91'i bir diğer ifade ile 1,5 milyar öğrenci bu durumdan etkilenmektedir (UNESCO). Türkiye'de pandemi nedeniyle zorunlu eğitime 16 Mart tarihinde 1 haftalık ara verilmiş ve 23 Mart itibarıyla eğitimin uzaktan, internet ve televizyon kanalları aracılığıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır (MEB). Bu çalışmada Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığının COVID-19 salgını kapsamındaki kriz yönetimi incelenmiştir. Nitel olarak yürütülen çalışma kapsamında 4 müdür ve 20 öğretmen ile görüşülerek, bakanlığın risk yönetiminin etkililiği değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda gerek kriz öncesindeki tedbirler açısından gerekse kriz anının yönetimi açısından Eğitim Bilişim Ağının (EBA) önemli bir rolü olduğu görülmüştür. Kriz anının yönetiminde Bakanlık uygulamaları çoğunlukla olumlu ve yeterli görülmektedir. Kriz sonrasında normalleşme sürecinde yeni bir düzenin hakim olacağı, birey, toplum ve aile kavramları için yeni sorumluluklar geleceği görüşü öne çıkmaktadır. Ayrıca telafi eğitimlerinin yapılması ve psikolojik desteğin sağlanmasına ilişkin görüşler hakimdir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Millî Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, Müdür.

THE VIEWS OF TEACHERS AND PRINCIPALS REGARDING CRISIS MANAGEMENT OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION

ABSTRACT

In the COVID-19 (Coronavirus Disease 2019) outbreak, schools were closed in 188 countries as of April 14. One and a half billion students worldwide, which are 91% of students enrolled in the school, are affected (UNESCO). In Turkey, compulsory education was interrupted due to the pandemic for one week on 16 March, and on 23 March, remote/online teaching was decided to conduct via the internet and television channels (MoNE). In this study, the Ministry of Education crisis management in Turkey (MoNE) during the COVID-19 outbreak was examined. Within the scope of the qualitative study, four managers and 20 teachers were interviewed and the effectiveness of the Ministry's crisis management was evaluated. As a result of the study, it was observed that the Education Information Network has a vital role in managing the pre-crisis and crisis moment. During the crisis moment, the practices of the Ministry are mostly seen as positive and sufficient. It was emphasized that there would be a new order in the normalization process after the crisis, and

there will be new responsibilities for individuals, society, and family. Also, the necessity of compensatory education and psychological support were expressed.

Keywords: COVID-19, Ministry of Education, Teacher, Principal.

1. GİRİŞ

COVID-19 (Coronavirus Disease 2019) 12 Mart tarihinde Dünya Sağlık Örgütüncce salgın olarak ilan edilmiştir. Bu salgın kapsamında okullardaki öğrenciler, öğretmenler, okul çalışanları ve devamında bu kişilerin aileleri arasındaki sosyal teması en aza indirmek amacıyla pek çok ülkede okulların kapalı olması kararlaştırılmıştır. Bu kararın temel nedenlerinden biri hastalığı hafif belirtilerle ya da belirtisiz olarak geçiren çocukların (Shen, et al., 2020) virüsü yayma noktasında etkin olmalarıdır. Bir diğer neden ise yürütülen çalışmaların daha önceki salgınlarda okulların kapalı olmasının salgın kontrolünde etkili bir uygulama olduğunu saptamasıdır (Jackson, Mangtani, & Vynnycky, 2014; Rashid, Ridda, & King, 2015). Bin, vd. (2018) salgın durumlarında okulların kapatılmasının salgının en üst düzeye ulaşmasını ortalama 11 gün geciktirirken, bu düzeyi de % 29.7 azaltmakta olduğunu belirtmiştir. COVID-19 salgınına ilişkin de okulların kapalı olmasının, hastalığın özellikle okul yaş gurubu içerisindeki (5-17 yaş) bireylere bulaşmasını azalttığı raporlanmıştır (Cowling, et al., 2020). 14 Nisan itibariyle dünya genelinde 188 ülkede 1,5 milyar öğrenci okulların kapalı olması durumdan etkilenmiştir (UNESCO). Bu şartlar altında bazı ülkeler uzaktan eğitime yönelirken bazıları eğitim takvimini ileri bir tarihe almışlardır. Farklı uygulamalarla da olsa her ülkenin amacı COVID-19'un neden olduğu krizi en başarılı şekilde yönetebilmektedir.

Türkçede “bunalım”, “çözüktü” kelimelerine (TDK) karşılık gelen kriz, beklenilmeyen bir zamanda ortaya çıkan, hızlı bir şekilde yönetilerek çözüme ulaştırılması gereken zor durumları ifade etmektedir (MacNeil & Topping, 2007). Krizler hem bireyleri hem de toplulukları etkilemekte ve süregelen işlerin aksamasına neden olmaktadır (Raphael, 1986). Kriz, etkilediği insanlara, kurumlara ve topluluklara, gerekli önlemler alınmadığı takdirde büyük bir tehdit unsurudur. İşleyişlerin aksamasına hatta durmasına neden olabilecek bir durum ya da olay serisidir. Krizlerin ekonomik etkileri olduğu kadar psikolojik etkileri de vardır. Krizler bireylerde olumsuz duygulara neden olurken, iyi yönetilemediği durumlarda örgütün saygınlığını zedeleyebilmektedir (Bozkurt, Turgay ve Sezen, 1998; Bozgeyik, 2004).

Eğitim örgütleri açısından ele alındığında krizler beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan, acil durum özelliği taşıyan ve tüm okul toplumunu etkileyen olaylar olarak tanımlanmıştır (Brock, Sandoval, & Lewis, 1996). Kriz tanımlarındaki ortak noktalar krizlerin ani bir şekilde meydana gelen kritik öneme sahip ve en hızlı ve etkili şekilde müdahale gerektiren durumlar olmasıdır. Bu noktada kriz yönetiminin önemi ortaya çıkmaktadır çünkü iyi yönetilen krizler birer fırsattır (Fink, 1986). Krizlerin potansiyel sonuçlarını başarıya dönüştürebilmek ancak kriz yönetime hazır bir yönetici ve örgüt sistemi ile mümkündür.

Kriz yönetimi sadece kriz anının idare edilmesi değildir. Kriz yönetimi, krizleri öngörebilen bir yaklaşımla olası durumlara karşı önlemler almayı da kapsamaktadır. Devamında mevcut krizin özelliklerinin tam olarak belirlenmesi kritik öneme sahiptir. Çünkü her krizin kendine has özellikleri ve çözüm yolları olmaktadır. Keskin (2003) kriz yönetim sürecini; krizin sinyallerinin alınması, hazırlık ve krizden korunma, krizin denetim altına alınması, normale dönüş, öğrenme ve değerlendirme olarak beş aşamada ele almıştır. Kriz sinyallerinin alınması, örgütlerin krizlere karşı duyarlılığının bir göstergesidir. Hazırlık ve korunma süreci, yaklaşmakta olan kriz için tedbirlerin alınmasını kapsamaktadır. Krizlere karşı hazırlık süreci başarıyla gerçekleştirildiğinde az maliyetle olası yüksek zararlar engellenmiş olmaktadır. Bununla birlikte örgütlerde en göz ardı edilen süreçlerden olmaktadır (Uzun, 2001). Kriz başladığında, en doğru verilerle betimlenmesi ve mevcut durumun tespit edilmesi gerekmektedir. Ancak doğru tespitler doğrultusunda etkili kontrol mekanizması çalıştırılabilir. Ancak krizlerin sabit ve genel geçer bir çözümü yoktur. Bu nedenle her kriz, kendine has çözümler ve ivedi kararlarla müdahale gerektirmektedir (Pearson & Kovoov, 1997). Kriz yönetiminin etkili olabilmesi için bilgilerin hızla ve güvenilir bir biçimde toplandığı ve aynı

şekilde paylaşılabilirdiği bir iletişim ağına ihtiyaç vardır. Çünkü kriz durumlarında kararların merkezileşmesi kaçınılmazdır (Solmaz, 2006). Ancak bu yolla ivedi kararlar uygulanabilmektedir.

Kriz sonrasında normale dönüş süreci, krizin örgüte verdiği hasarın tespiti ve bu kapsamda yapılacak iyileştirme ve yeniden örgütlenme faaliyetlerini kapsamaktadır. Kriz yönetimi sürecinin etkililiğinin değerlendirildiği son süreç ise öğrenme ve değerlendirmedir (Özdem, 2010). Bu süreç örgütlerin krize ilişkin geribildirimlerle kendilerini olası diğer krizlere hazırlama süreçlerini, yeniden yapılanmalarını kapsar. Kriz sonrası değerlendirmelerle kendini yenileyebilen örgütler dönüşümcü bir özellik kazanarak krizden bir fırsat oluşturmuş olur (Tutar, 2016). Mevcut çalışmada ise kriz yönetim süreci, kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrası olarak üç aşamada ele alınmış ve araştırma verileri bu kapsamda değerlendirilmiştir. Kriz öncesi süreç, sinyallerin alınmasını ve hazırlık sürecine; kriz anı, ilgili duruma müdahale yöntemlerine; kriz sonrası ise biten kriz sonrası değerlendirme ve öğrenme sürecine işaret etmektedir.

Kriz yönetimi birçok sürecin etkin bir biçimde planlı ve koordine şekilde yürütülmesi ile başarıya ulaşabilir. Bu süreçte yaratıcı düşünme, çözüm üretebilme, panik yapmadan ancak ivedi biçimde ortak akli işe koşabilme, iletişimi ve kurumlar arası eşgüdümü sağlayabilme gibi unsurların aynı anda yürütülmesi gerekmektedir. Bu noktada tüm süreçleri hakim bir biçimde, örgütlemeyi ve eşgüdümlemeyi başarıyla yapabilecek bir yönetimin varlığı önem kazanmaktadır. Örgütlerin devamlılığı krizin nasıl yönetildiğine, krizin nasıl yönetildiği de örgütün yöneticilerine bağlıdır. Başarıyla yönetilen bir krizde yöneticiye ve aynı doğrultuda örgüte duyulan güven artarken, tersi durumlarda yöneticinin ve örgütün saygınlığı azalmaktadır (Sayın, 2008).

Bu kapsamda Türkiye’de milli eğitim bakanlığının kriz yönetimine ilişkin bir çalışmanın yürütülmesinin mevcut şartların betimlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığının mevcut kriz öncesindeki hazırlık düzeyi, kriz yönetimdeki etkililiğinin belirlenmesi, ve kriz sonrasında bakanlığa ve sisteme ilişkin beklentilerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca nitel olarak yürütülen çalışma okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin konuya ilişkin görüşlerinin detaylı bir şekilde ele alınmasına imkân vermektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı okul müdürleri ve öğretmen görüşlerine göre milli eğitim bakanlığının COVID-19 salgını sürecindeki kriz yönetiminin irdelenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Milli Eğitim Bakanlığının kriz yönetiminin okulların en önemli paydaşları olan öğretmenlerin ve müdürlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanan bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımında, olgu bilim deseni (fenomoloji) bir araştırmadır. Olgu bilim deseni gerçekte varlığının farkında olunan, ancak derinlemesine ve yeterince ayrıntılı bir bilgiye sahip olunmayan olgulara dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 69). Olgu bilim çalışmalarında, bireylerin deneyimleri anlamlandırmaları ve hem bireysel hem de paylaşılan anlam olarak deneyimlerin bilince dönüşümü derin bir betimleme ile incelenir (Patton, 2014, s. 104). Olgu bilim deseni yorumlayıcı olgu bilim ve betimleyici olgu bilim olmak üzere iki farklı yaklaşımla ele alınır (Van Manen, 1990, s. 25; Shosha, 2012). Araştırmada katılımcıların algı ve deneyimlerini açığa çıkarmak amaçlandığı için betimleyici olgu bilim yaklaşımından faydalanılmıştır (Ersoy, 2018, s. 57).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacılar ana olgu hakkında bilgi edinmek veya onu anlamak için bireyleri maksatlı bir şekilde seçerler (Creswell, 2019, s. 267). Bu amaç çerçevesinde araştırmanın katılımcıları, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarının farklı kademelerinde görev yapan öğretmenlerden ve okul müdürlerinden oluşmuştur. Katılımcıların çalışmaya katılımlarında gönüllülük esası vurgulanmış istedikleri her anda görüşmeyi sonlandırabilecekleri kendilerine bildirilmiştir. Katılımcıların isimleri kodlanarak verilmiştir. Kodlama katılımcıların okul türlerinin, cinsiyetlerinin ve görevlerinin baş harfleri kullanılarak yapılmıştır. Örneğin ilkökulda

çalışan bir kadın öğretmen İÖK1 şeklinde kodla belirtilmiştir. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1:Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Görev	Kıdem	Okul Türü
İOM	Erkek	Müdür	6-10 Yıl	İlkokul
OM	Erkek	Müdür	11-15 yıl	Ortaokul
LM	Erkek	Müdür	11-15 Yıl	Lise
OÖM	Kadın	Müdür	20 yıl ve üzeri	Okul Öncesi
İÖE1	Erkek	Öğretmen	11-15 Yıl	İlkokul
İÖE2	Erkek	Öğretmen	20 yıl ve üzeri	İlkokul
İÖK3	Kadın	Öğretmen	6-10 Yıl	İlkokul
İÖK4	Kadın	Öğretmen	11-15 Yıl	İlkokul
İÖE5	Erkek	Öğretmen	11-15 Yıl	İlkokul
OÖE1	Erkek	Öğretmen	11-15 Yıl	Ortaokul
OÖK2	Kadın	Öğretmen	6-10 Yıl	Ortaokul
OÖE3	Erkek	Öğretmen	6-10 Yıl	Ortaokul
OÖK4	Kadın	Öğretmen	6-10 Yıl	Ortaokul
OÖE5	Erkek	Öğretmen	6-10 Yıl	Ortaokul
OÖÖK1	Kadın	Öğretmen	11-15 Yıl	Okul Öncesi
OÖÖK2	Kadın	Öğretmen	16-20 yıl	Okul Öncesi
OÖÖK3	Kadın	Öğretmen	6-10 Yıl	Okul Öncesi
OÖÖK4	Kadın	Öğretmen	11-15 Yıl	Okul Öncesi
OÖÖK5	Kadın	Öğretmen	11-15 Yıl	Okul Öncesi
LÖK1	Kadın	Öğretmen	6-10 Yıl	Lise
LÖE2	Erkek	Öğretmen	11-15 Yıl	Lise
LÖE3	Erkek	Öğretmen	6-10 Yıl	Lise
LÖK4	Kadın	Öğretmen	11-15 Yıl	Lise
LÖK5	Kadın	Öğretmen	6-10 Yıl	Lise

Tablo 1’den izleneceği gibi katılımcılar okul müdürü ve öğretmenlerden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada katılımcıların Milli Eğitim Bakanlığının kriz yönetimi süreci algılarının kendi düşünceleriyle anlatılmasını sağlamak için, araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve uzman görüşü alınmış (5 alan uzmanı) yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır (Merriam, 2013, s. 88). Görüşme formundaki soruların oluşturulmasında kriz yönetimi süreci esas alınmıştır. Nitel araştırma bireylerin olaylara yükledikleri anlamlar veya olayların nitelendirilmesi temelinde şekillendiğinden (Özdemir, 2010), geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları önemlidir. Nicel araştırmada kullanılan iç ve dış geçerlik nitel çalışmalarda, *inandırıcılık*, *aktarılabirlik*, *tutarlılık* ve *onaylanabilirlik* olarak ifade edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 277). Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğe özen gösterilmiştir. Uzman görüşü alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması, katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak katılmaları ve ses kayıtlarının izinleri alınarak yapılması *inandırıcılık* kriterini; verilerin doğasına sadık kalınarak aktarılması ve amaçlı örneklem yönteminden maksimum çeşitlilik örneklem yönteminin seçilmesi ile *aktarılabirlik* kriterini; veri toplama aracının

oluşturulmasından, veri analizine kadar olan süreçte araştırmacıların birlikte çalışması ile *tutarlılık* kriteri sağlanmıştır. Onaylanabilirlik kriterinin sağlanması için araştırmacıların önce her biri kendi değerlendirmelerini yapmış daha sonra da birlikte ham veriler üzerinde çalışarak, ulaştıkları yargı ve sonuçların örtüşüp örtüşmediği incelenmiştir. Daha sonra örtüşmeyen sonuçlar üzerinde tartışılarak fikir birliği sağlanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmacılar tarafından oluşturulmuş, uzman görüşü alınmış olan yarı yapılandırılmış görüşme soruları katılımcılara okunarak konu ile ilgili düşünceleri için zaman verilmiştir. Tüm görüşmeler her bir katılımcıdan izin alınarak kayıt altına (araştırmacıların ses kayıt özelliği olan cep telefonu ile) alınmıştır. Her bir ses kaydının yazılı dökümü alınarak metne dönüştürülmüş daha sonra katılımcılara fotoğrafları gönderilerek onayları alınmıştır. Görüşme dökümleri teker teker incelenerek analizleri yapılmıştır.

Katılımcıların Milli Eğitim Bakanlığının kriz yönetim sürecini değerlendirmeleri için yapılan araştırmada *krize hazırlık, kriz anı ve kriz sonrası* görüşlerinin belirlenmesi için “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. *Krize hazırlık, kriz anı ve kriz sonrası* evreleri birer tema olarak belirlenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar üzerinden kodlamalar yapılarak temalarla ilişkilendirilmiştir. Kodlamalar öncelikle araştırmacılar tarafından birbirinden bağımsız olarak yapılarak analiz edilmiştir. Ardından araştırmacılar bir araya gelerek yapılan kodlamaları tekrar değerlendirmiş, farklı görüşler oluştuğunda fikir birliği sağlanmıştır. Her tema kodları ile birlikte tablolaştırılarak, frekanslarına yer verilmiştir. Katılımcıların bire bir ifadelerine tabloların altında yer verilmiştir.

Katılımcıların Milli Eğitim Bakanlığının kriz yönetim sürecini değerlendirmeleri için yapılan araştırmada krizden neler öğrenildiğinin belirlenmesi için “içerik analizi” yapılmıştır. İçerik analizinde önceden belirgin olmayan temalar ve boyutlar ortaya çıkarılmaya çalışılır. Kodlamalar öncelikle araştırmacılar tarafından birbirinden bağımsız olarak yapılarak analiz edilmiştir. Analizde öncelikle katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtların tamamı okunmuştur. Benzer olduğu düşünülen kodlar not edilmiş daha sonra bunlar bir araya getirilmiştir. Bir araya getirilen kodların özelliklerine göre kodlar temalandırılarak, temalara isimler verilmiştir. Kodlamalar öncelikle araştırmacıların her biri tarafından ayrı ayrı yapılmış, sonra kodlama güvenilirliğini artırmak için yapılan kodlamalar ve oluşturulan temalar araştırmacıların bir araya gelmesiyle kontrol edilmiş, farklı görüşler oluştuğunda fikir birliği sağlanmıştır. Her tema kodları ile birlikte tablolaştırılarak, frekanslarına yer verilmiştir. Katılımcıların bire bir ifadelerine tabloların altında yer verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde Milli Eğitim Bakanlığının kriz yönetimine ilişkin öğretmen ve müdür görüşlerinin betimsel ve içerik analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular *kriz öncesi hazırlık, kriz anı ve kriz sonrası* ve *krizden öğrenme* temalarından oluşmuştur. Ayrıca bulgular sunulurken öğretmen ve müdürlerin görüşleri doğrudan alıntı ile gösterilmiştir.

3.1 Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin, COVID-19 Pandemisine Yönelik Bakanlığın Tedbirlerine İlişkin Görüşleri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bu alt problem kapsamında katılımcılara şu anda gündemimizde yer alan COVID-19 salgınına ilişkin olarak Bakanlığın olağan üstü durumlara ilişkin tedbirlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece elde edilen verilerde ilk olarak kriz öncesi hazırlık evresi ana tema olarak değerlendirilmiş daha sonra, katılımcıların yanıtları

alt temalara ayrılmış, betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca veriler de katılımcıların ifadeleri yeterli/ yetersiz ve olumlu/olumsuz gibi kategorilere ayrılarak yorumlanmıştır.

Bu konuda katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgular aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Kriz öncesine ilişkin oluşturulan temalar

Alt Kategoriler	Değerlendirme	Müdür	Öğretmen	Frekans
EBA	Yeterli	İM, LM	İÖE1,İÖE2,İÖK3,İÖK4,OÖE1,OÖK5 OÖÖK3, LÖK1,LÖK2, LÖE5	12
	Yetersiz	OM, OÖM	İÖK5,OÖÖK1,OÖÖK5,LÖE3, LÖE4	7
Okul Hijyeni	Olumlu	İM	İÖK3,OÖK5,OÖÖK1,OÖÖK3, LÖE3	6
	Olumsuz	OM	İÖE2,OÖE1,OÖE3,OÖÖK1, OÖÖK5, LÖE3,	7

Tablo 2’den incelenebileceği gibi öğretmenlerin yarısının kriz öncesi hazırlık evresinde alınan tedbirleri olumlu bulduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu ($f=12$) *EBA alt yapısını* hazır ve yeterli değerlendirmektedir. Bakanlığın krize hazırlığı açısından olumlu bir durum olarak yorumlanabilir. Bu temadaki katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

EBA'nın hazır olması boşluk oluşmamasını sağladı. Öğrencileri çoğunun uygulamayı biliyor olması da çok kolaylık sağladı (LM4).

Bence çok iyi hazırlıklı olduklarını düşünüyorum. Çok şükür ki iki bakanlıkta da işinin ehli bakanlar olması bu sürecin de idaresini kolaylaştırdı. (LÖK1)

EBA'nın veliler için kullanımı çok zor oldu. EBA'ya giremeyen velilerim var. EBA'daki çalışmalar özellikle 1. Sınıf için yetersiz (İÖK5)

3.2 Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin, COVID-19 Pandemisinde Bakanlığın Mevcut Duruma Yönelik Uygulamalarına İlişkin Görüşleri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bu alt problem kapsamında katılımcılara şu anda gündemimizde yer alan COVID-19 pandemisinde bakanlığın mevcut duruma yönelik uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece elde edilen verilerde ilk olarak kriz anı evresi ana tema olarak değerlendirilmiş daha sonra, katılımcıların yanıtları alt temalara ayrılmış, betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Tablo 3’te katılımcı görüşlerinin kriz anına ilişkin temaları sunulmuştur.

Tablo 3: Kriz anına ilişkin oluşan temalar

Alt Kategoriler	Değerlendirme	Müdür	Öğretmen	Frekans
Uzaktan Eğitim Uygulamaları	Yeterli	İME,LME	İÖE1,İÖE2, İÖK3, İÖK5, OÖK2,OÖE3, OÖK5,OÖÖK1,LÖK1, LÖK4,LÖK5	13
	Yetersiz	OME,OÖMK,	İÖK4, OÖE3, OÖÖK5	5
Tepki /Reaksiyon	Olumlu	OÖMK, LME	İÖK3,İÖK3, İÖK5,OÖE1,OÖE3, OÖK4, OÖK5, OÖÖK1, OÖÖK4, OÖÖK5,LÖK5	13
	Olumsuz			-
Destek	Olumlu	İME, LME	İÖE2, İÖK3,İÖK4, İÖK5, OÖE1,OÖK2,OÖK4, OÖK5,OÖÖK1, OÖÖK3, OÖÖK4, OÖÖK5,LÖK5	15
	Olumsuz	OME,	LÖK4	2

Tablo 3'ten de izlenebileceği gibi katılımcıların çoğunluğunun kriz evresinde alınan uygulamaları olumlu bulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun *tepki* (f=13), *uzaktan eğitim uygulamaları* (f=13) ve *öğretmenlerin mağdur edilmeyip desteklenmeleri* (f=15) görüşlerini bildirmeleri bakanlığın kriz anını iyi yönetmeleri açısından olumlu bir durum olarak yorumlanabilir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri;

Salgın nedeniyle okullarda, uzaktan eğitimin kısa zamanda uygulanması, öğretmenlerin mağdur edilmemesi konularında yaptığı çalışmaları çok yerinde buluyorum (İÖE2)

Kime sorsanız bu süreçte okulların kapalı kalması gerektiğini söyler. Bakanlığımız en doğru olanı yaptı ve bu süreçte destek öğrenmelerle öğrencilerimizi soğutmamak amaçlandı. Eba TV iyi düşünülmüş. Gayet yerinde buluyorum uygulamaları. Ek ders idari izinli sayıldığımızdan ek derslerin ödeneceği söylenerek, öğretmenlerimizi mağdur etmediler (İÖE3).

Bu denli büyük bir salgında eğer ki okullarımız açık olsaydı çocuklarımız telef olurdu okullara ara verilmesi en akıllıca yöntem oldu. Büyük bir devlete sahibiz tabi ki öğretmenlerini mağdur etmeyecekler buna inanıyorum (OÖK4).

Her şey çocuklar ve öğretmenlerin sağlığı düşünülerek gayet yerinde uygulandı. Bazı uygulamaların anasınıflarına uygulanmasını da çok isterdim. Velilerin de böyle bir talebi var (OÖÖK5).

Bir öğretmen olarak çok memnunum. Bunun karşılığını vermek için de uzaktan eğitim için her yolu deniyorum. Öğrencilerimin hepsine ulaşmaya çalışıyorum (LÖK1)

Tatil zorunlu bir uygulama olması gerekiyordu. Uzaktan eğitimde iyi niyetle olabildiğince yapılıyor. Ek derslerin ödenmesi de öğretmen olarak memnun olduğum bir durum (LÖK5).

3.3 Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin, COVID-19 Pandemisine Yönelik Bakanlığın Kriz Sonrası Normalleşme İçin Önerileri

Bu alt problem kapsamında katılımcılara COVID-19 virüs tehlikesi ortadan kalktıktan sonra eğitim- öğretim sürecinin normale dönmesi için bir öğretmen/müdür olarak neler önerirsiniz? Sorusu yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece elde edilen verilerde ilk olarak kriz sonrası evre ana tema olarak değerlendirilmiş, katılımcıların yanıtları değerlendirilerek alt temalara ayrılmış, betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Tablo 4'te katılımcıların kriz sonrasına ilişkin görüşlerine dayanarak oluşturulan temalar sunulmuştur.

Tablo 4: Kriz sonrasına ilişkin oluşturulan temalar

Alt Temalar	Müdür	Öğretmen	Frekans
Önlem	İME,LME, OME,OÖMK	İÖE1,İÖE2,İÖK3,İÖK5,OÖE3, ,OÖK4,OÖÖK1,OÖÖK3, OÖÖK4,LÖK1, LÖE3, LÖK5	16
Telafl Eğitim	İME,LME, OME,OÖMK	İÖE2,İÖK3,İÖK5,OÖE1,OÖE5, OÖÖK3,OÖÖK4,LÖK1,LÖE2, LÖE3,LÖK4,LÖK5	16
Danışmanlık	OÖM,LM	İÖE2,OÖÖK5,İÖK4, İÖK5,OÖÖK1,LÖE3,	8

Tablo 4 katılımcıların COVID-19 virüs tehlikesi ortadan kalktıktan sonra eğitim- öğretim sürecinin normale dönmesi için önerilerine ilişkin görüşlerini yansıtmaktadır. Katılımcı görüşlerine göre kriz sonrasında *önlem alınması* (f=16), *telafl eğitimi yapılması* (f=16) ve *danışmanlık yapılması* (f=8) önerilerinin çoğunluğun görüşleri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir;

Uzaktan eğitim, okuldaki eğitim gibi olamaz bu kesin. Eğitim öğretim başladıktan sonra okul müdürü ve öğretmenler öğrenciler için ekstra uygulamalar yapabilir telafl adına (İME)

Bence bu süreç hepimiz için zor bir süreç normale döndükten sonra her şeyden önce öğrenci ve öğretmenlerin psikolojik olarak nasıl olduklarının incelenip değerlendirilmesi ve bu konuda gerekli rehabilitasyon yapılmalı ve uyum çalışmalarından sonra eğitim ve öğretime başlanmalı (OOM).

Hijyen konusunda daha üst düzeyde önlemler için çalışma yapılacaktır, umarım bunun maliyeti okullara yüklenmez (İÖE1).

Öncelikle öğrencilerin psikolojik yönden desteklenmesi gerekeceğini ve bu konuda yardım alınmasını öneririm (İÖE2).

Okullar açıldığında çocuklara psikolojik destek sağlanmalı veya ders olarak bu süreç değerlendirilmeli. Veliler bu süreçte çocuklara nasıl yaklaşmalı bunun eğitimi verilmeli. Temizlik konusunda okullardaki faaliyetler artırılmalı (İÖK4).

Temmuz ağustos ayında 2 ay telafi dersleri yapalım eylülün ilk haftası 1 haftalık tatil sonra tekrar yeni eğitim öğretim yılına başlayalım (OÖK2).

Bence bu süreç hepimiz için zor bir süreç normale döndükten sonra her şeyden önce öğrenci ve öğretmenlerin psikolojik olarak nasıl olduklarının incelenip değerlendirilmesi ve bu konuda gerekli rehabilitasyon yapılmalı ve uyum çalışmalarından sonra eğitim ve öğretime başlanmalı (OÖÖK1).

Her şeyden önce çocukların sağlığı çok önemli. Ortaöğretimdeki çocukların eksiklerinin telafi edilmesini diliyorum. Maske takmanın çocukları olumsuz etkileyeceğini düşünüyorum. Küçük çocukların bu konuda kontrollerinin sıkıntılı olacağını düşünüyorum (OÖÖK5).

Okullardaki hijyen artırılmalı. Sınıfların öğrenci yoğunluğu azaltılmalı (mümkünse). Etkinliklerle öğrencilerin normal e dönmesi sağlanmalı (LÖK5).

3.4 Bu krizden neler öğrendik?

Bu alt problem kapsamında katılımcılara COVID-19 pandemisinde süreçten neler öğrendiniz? Sorusu yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece katılımcıların verdikleri yanıtlardan ilk olarak kodlar oluşturulmuş ve daha sonra bu kodlar *eğitim öğretim, sosyalleşme ihtiyacı ve farkındalık* olarak ana temalar altında birleştirilmiştir. *Toplumsal, bireysel ve ailesel* düzen olarak isimlendirilen alt temalar altındaki kodlar ise *yeni düzen* ana temasında birleştirilmiştir. Tablo 5'te krizden öğrenilenlere ilişkin oluşan temalar sunulmaktadır.

Tablo 5: Krizden öğrenilenlere ilişkin oluşan temalar

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı	Frekans
Eğitim/ öğretim		Yüz yüze eğitimin gerekliliği (özlem)	İÖE1,İÖK3,OÖK1	3
		Okulun önemi	OÖK2,OÖE3,OÖÖK5	3
		Öğretmen fedakarlığı	OÖE3	1
		Öğretmenin kıymetini anlaşılmaması	İÖE1,OÖE3	2
		Öğrenci sevgisi	OÖM3,OÖK4	2
Sosyalleşme ihtiyacı		Arkadaşlar	OÖM3,OÖÖK1,LÖK1	3
Farkındalık		Hayatın kıymeti	İÖE2,İÖK3,İÖK5,OÖK2,OÖE3,OÖÖK1,LÖK1,LÖK2,LÖK3,LÖK5	10
		Özgürlüğün kıymeti	OÖÖK3,LÖK1	2
		Paylaşmanın kıymeti	İÖE2	1
		Sağlık	OÖM,İÖK4,OÖE3,OÖÖK1,LÖK4	5
		Aile önemi	İM,OM,OÖÖK1,	3
		Toplumsal	Toplumsal empati Kurallara uymak	LM,İÖE2,İÖK4,OÖE3,LÖE2 OM,LM,LÖK1
Yeni düzen	Bireysel	Yardımlaşma	LÖK1	1
		Özeleştiri	OÖE1,OÖE3,OÖÖK1,OÖÖK2,LÖK2	5
		Tedbirli olma	OM,İÖK4	2
	Aile	Hijyen	LÖK4	4
		Öze dönüş	LÖK5	1
		ekmek	İM,OÖE5,	2
		Evde hayat	OÖE1,LÖE3	2
Aile vakti	İM,OÖÖK1	2		

Tablo 5'ten izlenebileceği gibi kodlar *eğitim öğretim, sosyalleşme ihtiyacı, farkındalık ve yeni düzen* ana temaları altında toplanmıştır. Farkındalık ana teması altında en yoğun cevabın *hayatın kıymeti* (f=10) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu yanıt *yeni düzen* ana temasında *bireysel düzen* alt temasında *öz eleştiri* kodu (f=5) ve *toplumsal düzen* alt temasında *öz eleştiri* kodu izlerken, *farkındalık* ana temasında da *sağlık* kodunun (f=5) izlediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Salgın hastalıklar konusunda eksikliklerimizin farkına vardık. Hijyenik önemini anladık. Toplum olarak gösterdiğimiz reflekslerin salgın hastalıkların yayılma hızına etkisini öğrendik (LÖK4).

Evde yaşamayı, az tüketmeyi, elimizdekilerin değerini bilmeyi, doğadan elimizi çektiğimizde daha güzel olduğunu, uyum sağlamayı (LÖE3).

Sahip olduğumuz büyük bir zenginlik varmış. Elimizdekilerin kıymetini anlama adına büyük bir farkındalık oluşturdu. Millet olarak birbirimizin yarasına dokunma adına fırsat oldu bizim için.. Evde kaldığımız süreç içinde kendi içimize döndük biraz daha (LÖE2).

Kesinlikle hijyenin önemini. Ayrıca kişisel bakım ve öz bakım becerilerinin çocuklar ve yetişkinler için 1. öncelik olması gerektiğini (OÖÖK4).

Bu kriz bana bütün ailemin ve aile fertlerimin ne kadar değerli olduğunu ve arkadaşlarla bir araya gelip sohbet etmenin güzelliğini, öğrencilerimin civil civil etrafımda olmalarının onların gözlerinin içine bakmanın değerini her şeyden önemlisi sağlıklı olmanın ve sağlıklı nefes almanın özgürce gezebilmem dahi ne büyük nimetler olduğunu bir kez daha anlamamı sağladı (OÖÖK1).

Yaşamın, etkileşimin ne kadar önemli olduğunu. Doğanın insandan arınmasıyla kendine geldiğini ve hayvanların özgürce dolaşabildiğini gördük. Sağlık çalışanlarının aslında ne muazzam işler yaptıklarını gördük. Aileler "3 ay yatıyorlar" dedikleri öğretmenlerin aslında ne zorluklarla mücadele ettiklerini gördüler. Öğretmenler çocuk seslerinin dünyanın en büyük senfonisi olduğunun farkına vardılar. Okulumuzu ve çocuk sesi dinletisini özledik (OÖK4).

Sağlığın ne kadar önemli olduğu, hayatta her şeyin bir anda başımıza gelebileceği her zaman hazırlıklı olmamız gerektiği, insanlık olarak neleri yanlış yaptığımızı ve kendimizde neleri değiştirmem gerektiğini, ben duygusundan arınıp birlik, beraberlik duygusuna sahip olmamız gerektiğini, bu süreçte empati kurarak yaklaşmanın önemini ve empati kurmanın güzelliğini öğrendik (İÖK4).

Bu krizden özellikle günlük hayatımızın ne kadar monoton olduğunu düşünürken, aslında ne kadar özgür olduğumuzu ve bunun kıymetini öğrendik. Birbirimize dokunmanın, sarılmanın, sevinç ve üzüntüyü paylaşmanın ne kadar güzel olduğunu öğrendik (İÖE2).

Yüz yüze eğitimin yerini hiçbir şeyin tutmadığını, okulun sadece ders yapılan binalardan çok daha fazla yük taşıdığını, öğretmenlerin her şartta öğrencileri için çalışmaya ve onları ne kadar önem verdiğini gördük (İÖE1).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada dünya genelinde bir krize neden olan ve Türkiye'de örgün eğitime ara vermek zorunda bırakan COVID-19 krizinin milli eğitim bakanlığınca nasıl yönetildiğine

odaklanılmıştır. Nitel olarak yürütülen çalışma kapsamında 4 okul yöneticisi ve 20 öğretmen ile görüşülmüştür. Çalışmada kriz yönetim süreci; kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrası olarak üç aşmada değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda Milli Eğitim Bakanlığının, kriz öncesi hazırlık sürecinde uzaktan eğitim alt yapısının kurulması ve okullarda hijyenin sağlanması temaları çerçevesince değerlendirildiği görülmüştür. 2012 yılında hayata geçirilen ve 2019 yılında içerikleri yenilenerek öğrenciye özel kişiselleştirme imkanı sunan eğitim bilişim ağının (EBA) varlığı kriz öncesinde bakanlığın sahip olduğu önemli bir tedbir olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların çoğu kriz öncesi süreçte bakanlığın sunduğu dijital ortamın yeterli olduğu görüşündedir. Alan yazında EBA'nın öğrencilerin derse yönelik motivasyonunu artırdığını, öğrenme sürecinin kolaylaştırdığını saptayan çalışmalar bulunmaktadır (Kartal, 2017; Tutar, 2015). Ancak bilişim ağının olası krizler açısından değerlendirmesini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma sonucunda EBA içeriklerinin yeterli olmadığını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Benzer şekilde, EBA'ya ilişkin yönetici, öğretmen ve öğrenci görüşlerini inceleyen Yirci ve Bulduk (2018) öğretmen ve yöneticilerin fırsat eşitliğini sağlama anlamında olumlu olmakla birlikte, içerik anlamında EBA'nın yeterli olmadığı görüşünün baskın olduğunu belirtmiştir.

Kriz öncesine ait bir diğer oluştan tema okullardaki temizlikle ilgilidir. Okul hijyeninin yeterli olmadığını ifade eden katılımcılar daha fazladır. Bu bulgu, mevcut çalışmanın devlet okullarında çalışan öğretmenler ve okul müdürlerince yürütülmesinden kaynaklanabilir. Erçetin, ve Eriçok (2016) okul yöneticilerinin yeterlikleri üzerine yaptıkları çalışmalarında kriz yönetimi örgütsel yeterlikler başlığı altında okul yöneticilerinde an fazla bulunan yeterliklerden biri olarak göstermişlerdir. Ancak mevcut çalışma bulguları bu bulguları desteklememektedir. Devlet okullarındaki mevcut öğrenci sayısının fazlalığı, yeterli yardımcı personelin sağlanamaması temizlik konusunda okulları zorlayan en önemli unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda devlet ve resmi okullar arasındaki farklılıkları inceleyen çalışmaların yapılması katkı sağlayıcı olabilir.

Milli eğitim bakanlığının kriz anı yönetimine ilişkin bulgular EBA, tepki/reaksiyon ve destek temaları altında toplanmıştır. Bu süreçte EBA uygulamaları çoğunlukla yeterli görülürken bakanlığın kriz karşısında gösterdiği tepki tüm katılımcılarınca olumlu olarak değerlendirilmiştir. COVID-19 pandemisi ile zorunlu eğitim kapsamında uzaktan eğitim geçen en hızlı ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Eğitim bilişim ağının kriz öncesi hazır olması bakanlığının kriz anında kısa sürede uzaktan eğitime geçebilmesini kolaylaştırmıştır. EBA içeriklerine ulaşılabilmesi adına ülke kapsamında bulunan tüm telefon operatörleri ile gerekli antlaşmaların yapılarak her bir öğrenciye EBA için aylık 3 GB internet sunulması eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi adına bakanlığın attığı önemli adımlardandır. Ayrıca ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde ayrı televizyon kanalları aracılığıyla neredeyse her eve ulaşabilen bir eğitimin yapılması sağlanmıştır. Bir diğer uygulama canlı derler olmuştur. COVID-19 nedeniyle evlerde hayatına devam eden öğrenciler ve öğretmenlerin psikolojik anlamda da zor bir süreç geçirdiği ifade edilebilir. Bu noktada kendi öğretmenleri ile görüntülü canlı ders yapabilmeleri öğrencilerin öğretim içeriklerine ulaşabilmelerini sağlamanın yanı sıra hem öğretmenler hem de öğrenciler için önemli bir psikolojik destek oluşturmuştur.

EBA üzerinden sağlanan ders içerikleri ve ölçme materyalleri öğretmenlerin öğrencileri yönlendirmesi anlamında destek sağlamıştır. Ayrıca süreç içerisinde bakanlığın öğretmenlerin gösterdiği fedakarlığı dile getirerek onların yanında olduğunu göstermesi psikolojik bir destek sağlarken, öğretmenlerin ek ders ödemelerinde bir değişikliğe gidilmemesi mali destek olarak ifade

edilmiştir. Bu bulgulara dayanarak milli eğitim bakanlığının, kriz anında başarılı bir kriz yönetimi sergilediği ifade edilebilir.

Kriz sonrası bakanlığın neler yapması gerektiğine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, cevaplarının önlem, telafi eğitimi ve danışmanlık temalarını oluşturduğu saptanmıştır. Kriz sonrasında normalleşme sürecine geçildiğinde, bireyler geçirilen kriz anının değerlendirilmesini ve buna ilişkin önlemler alınması talep etmektedir. COVID-19 krizi de gerek Türkiye’de gerek dünyada çok geniş bir kitleyi etkilemiştir. Bu doğrultuda bakanlığın bunları gözeterek önemler alması ifade edilmiştir. En sık dile getirilen diğer tema telafi eğitimidir. Krizin zorunlu kıldığı uzaktan eğitim sürecinde yüz yüze eğitimdeki verim hem öğrencilerce hem de öğretmenlerce istenilen düzeyde olmayabilmektedir. Aksoğan’ın (2011) da ifade ettiği gibi özellikle bireysel çalışma becerisi kazanamamış öğrenciler için uzaktan eğitimin etkili olamamaktadır. Öğretim içeriğinin aktarılabilmesinin de ötesinde etkileşimin eğitim içerisindeki rolü düşünüldüğünde katılımcıların telafi eğitimlerini belirtmeleri anlaşılabilir.

Araştırmada son olarak mevcut krizden neler öğrenildiğine ilişkin bir inceleme yapılmıştır. Krizler iyi yönetildiklerinde birer fırsat olabilirler. Ancak, önemli olan krizden dersler çıkarmak ve gerekli adımları atmaktır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ve okul müdürlerin, COVID-19 krizi sonrasında öğrenilenlere ilişkin görüşleri eğitim/öğretim, sosyalleşme ihtiyacı, farkındalık ve yeni düzen olarak isimlendirilmiş dört tema altında toplanmıştır. Eğitim ve öğretim sürecine ilişkin katılımcılar, yüz yüze eğitimin gerekliliği ve sağladığı avantajları dile getirmişlerdir. Örgün eğitim kapsamında okulun rolünün sadece öğretim olmadığı, okulun öğrencilere ve öğretmenlere sosyal bir ortam sunduğu, bu noktada okulun ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, öğretmenliğin fedakârlık gerektiren bir meslek olduğu, kriz sürecinde öğrencilerin öğrenmelerinin en verimli şekilde gerçekleşmesi için öğretmenlerin fedakârca çalıştıkları ve görevlerinin zorluğu noktasında bir farkındalık oluştuğu ifade edilmiştir.

Sosyalleşme ve farkındalık temalarının oluşmasında bireylerin kriz sürecinde izole bir hayat yaşamalarının etkili olduğu düşünülebilir. Çoğunlukla evde ve sınırlı etkileşim içerisinde geçirilen süreç, sosyalleşme ihtiyacının hissettirmiş ve yeni farkındalıklar oluşmasına neden olmuş olabilir. Araştırma katılımcıları krizle birlikte sağlığın, hayatın ve özgürlüklerinin ne kadar kıymetli olduklarını fark ettiklerini belirtmiştir.

Krizin öğrettikleri kapsamında oluşan yeni düzen teması toplumsal, bireysel ve aile olarak üç alt tema altında incelenmiştir. Her bir bireyin, hijyen sağlamak başta olmak üzere tedbirli olması, özeleştiriyi yaparak bireysel sorumluluklarını yerine getirmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Toplumsal alt temada bireylerin, toplumsal rolleri vurgulanmıştır. Kurallara bireysel olarak uymanın ötesinde toplumsal bir bilinç oluşturmanın krizlerin önlenmesinde ve en hızlı şekilde sonlandırılmasında daha etkili olduğu dile getirilmiştir. Aile teması altında, yeni düzen içerisinde aile bireyleriyle birlikte geçirilen zamanın artması, ayrıca bireylerin ev hayatları içerisinde kendi kendine yetebilmeleri noktasında yeterlik kazanmalarının gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca yaş düzeyi ile birlikte virüsün etkileme oranını artması bireylerin ailelileri adına endişe duymasına neden olmuş olabilir.

Araştırma sonuçlarına göre, milli eğitim bakanlığının COVID-19 öncesinde EBA ile krize hazırlıklı olsa da bu alt yapının tam istenilen düzeyde olmadığı ve okulların hijyen yönünden zayıf oldukları ifade edilebilir. Kriz anında bakanlığın yönetimi çoğunlukla yeterli ve başarılıdır. Kriz sonrasında telafi eğitimleri ile öğrencilerin hem öğretim eksikliklerinin tamamlanması hem de

psikolojik olarak desteklenmeleri önemlidir. Krizden öğrenilenlere dayanarak COVID-19 pandemisi sonrasında katılımcıların yeni bir düzen beklentisinde olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu yeni düzen, bireylerin öz bakımlarını gerçekleştirmesini, öz eleştiri yapabilmesini, toplumsal empati yaparak bu bilinç çerçevesinde hareket etmesini gerekli kılmaktadır. Buradan hareketle bireyleri yetiştirecek olan eğitim kurumlarının yeni düzenin gerekliliklerini öğrencilere aktarma noktasında gerekli planlamaları yapması önerilebilir. Ayrıca araştırma sonuçlarına dayanarak eğitim bilişim ağının içeriğinin zenginleştirilmesi, temizlik noktasında okulların daha özenli olabilmesi için gerek materyal gerek personel desteğinin sağlanması, temizlik bütçesinin artırılması önerilebilir. Araştırmanın eğitim sisteminin paydaşları olan öğrenciler ve velilerle yinelenmesi sürecin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi anlamında alana katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoğan, M. (2011). *Harmanlanmış Öğrenmenin Öğrencilerin Akademik Başarısına Ve Öğrenmedeki Kalıcılığa Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Bin, N., S., Alamery, A., Nafesa, A., Aleid, B., & Brazanji, N. (2018). School Closure During Novel İnfluenza: A Systematic Review. *Journal of Infection and Public Health*.11(5), 657-661. DOI: 10.1016/j.jiph.2018.01.003.
- Bozgeyik, A. (2004). *Krizleri Fırsata Dönüştürmek*. Hayat: İstanbul.
- Bozkurt, Ö., Turgay, E. & Sezen, S. (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. TODAİE: Ankara.
- Brock, S. E. Sandoval, J. & Lewis, S. (1996) *Preparing For Crises in The Schools: A Manual For Building School Crisis Response Teams*. Clinical Psychology: Brandon.
- Bulduk, E. & Yirci, R. (2018). *Eğitim Bilişim Ağı (Eba) Üzerine Yönetici, Öğretmen, Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi*. 5. Uluslararası Eğitim Bilimleri Sempozyumunda Sunulan Bildiri, İstanbul. ISBN: 978-605-2132-96-8
- Cowling, B.J., ALI, S.T., Ng T.W.Y., et al. (2020). Impact Assessment Of Non-Pharmaceutical Interventions Against Covid-19 And İnfluenza İn Hong Kong: An Observational Study. *The Lancet Public Health*, 5(5), 279-288. DOI:10.1101/2020.03.12.20034660.
- Creswell, J. W. (2019). *Eğitim Araştırmaları; Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi Ve Değerlendirilmesi*. Edam: İstanbul.
- Erçetin, Ş.Ş. & Eriçok, B. (2016). Yayımlarda yer alan okul yöneticilerinin yeterliklerinin analizi (ULAKBİM 2004-2016), *Turkish Studies*, 11(14), 239-256.
- Ersoy, A. (2018). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri içinde* (s. 51-110). Anı: Ankara
- Fink, S. (1986). *Crisis Management Planning For The Inevitable*. NY American Management Association: New York.
- Jackson, C., Mangtani, P. & Vynnycky, E. (2014). *Impact of School Closures On An İnfluenza Pandemic: Scientific Evidence Base Review*. Public Health England.
- Kartal, H. (2017). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim Bilişim Ağı (Eba) Hakkındaki Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Keskin, F. (2003). Kriz Yönetimi. *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(1), 181-195.
- Macneil, M. & Topping, K. (2007). Crisis Management In Schools: Evidence Based Prevention. *Journal of Educational Enquiry*, 7(1), 64-94.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma, Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Nobel: Ankara.
- Özdem, G. (2010). Kriz Yönetimi. Ed. H.B. MEdeduhoğlu ve K. Yılmaz. *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar*. Pegem: Ankara.

- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1),323-343.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem: Ankara.
- Pearson, C. M., Mısra, K. S., M., Clair, J.A. & Mitroff, I.I. (1997). Managing The Unthinkable. *Organizational Dynamics*, 26(2), 51-64.DOI: 10.1016/S0090-2616(97)90005.
- Raphael, B. (1986). *When Disaster Strikes*. Hutchinson: London
- Rashid, H., Ridda, I., King, C. et al. (2015). Evidence Compendium And Advice On Social Distancing And Other Related Measures For Response To An Influenza Pandemic. *Paediatr Respir Rev*,16(2), 119–26.
- Sayın, N. (2008). *Ortaöğretim Kurumlarında Kriz Yönetimi Stratejilerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Shen, K., Yang, Y., Wang, T., et al.(2020). Diagnosis, Treatment, And Prevention Of 2019 Novel Coronavirus Infection In Children: Experts’ Consensus Statement. *World Journal of Pediatrics*. DOI:10.1007/s12519-020-00343-7.
- Shosha, G. (2012). Employment of Colaizzi’s strategy İn Descriptive Phenomenology: A Reflection Of A Researcher. *European Scientific Journal*, 8(27), 31–43.
- Solmaz, B. (2006). Krizde İtibarın Yönetilmesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(3), 65- 72.
- TDK(2021). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 10.03.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Tutar, H. (2016). *Kriz ve Stres Yönetimi*. Seçkin: Ankara.
- Tutar, M. (2015). *Eğitim Bilişim Ağı (Eba) Sitesine Yönelik Olarak Öğretmenlerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- UNESCO**. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> (Erişim tarihi 30.05.2020)
- Uzun, D. (2001). *Otel İşletmelerinin Krize Hazırlıklı Olma Durumlarının Değerlendirilmesi; Beş Yıldızlı Otellerde Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Van Manen, M. (1990). *Researching Lived Experience: Human Science For An Action Sensitive Pedagogy*. State University of New York Press: Ontario.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin: Ankara.

EXTENDED SUMMARY

THE VIEWS OF TEACHERS AND PRINCIPALS REGARDING CRISIS MANAGEMENT OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION

Purpose

This study aims to examine school principals' and teachers' opinions on the crisis management of the Ministry of National Education during the COVID-19 outbreak. This study is regarded as important as it describes and evaluates the current conditions of the Ministry of Education in Turkey. It aims to determine the Ministry of National Education's current level of preparedness before the crisis, its effectiveness in crisis management, and to determine the expectations regarding the ministry and the system after the crisis.

Methodology

This study, which aims to evaluate the Ministry of National Education's crisis management according to the views of teachers and principals, who are the most critical stakeholders of schools, is conducted in a qualitative research approach, phenomenology pattern. Maximum diversity sampling, one of the purposeful sampling methods, was used in the study. In the study, a semi-structured interview form prepared by the researchers based on the expert opinion (5 experts) was used to evaluate the participants' perceptions of the Ministry of National Education's crisis management process. All interviews were recorded by the researchers with the permission of each participant. The recorded interviews were transcribed, and then the texts were sent to the participants, and their consent was obtained. Interview transcripts were examined one by one.

Findings

The content analysis of teachers' and principals' opinions on crisis management of the Ministry of National Education was analyzed under four themes of pre-crisis preparation, the moment of crisis, and post-crisis and learning from the crisis. It was found that half of the teachers found the measures taken in the pre-crisis preparation phase positive. It was found that the majority of the participants evaluate the practices taken during the crisis phase positive, and based on this finding, it can be interpreted as the Ministry managed the crisis moment well. According to the participants' opinions regarding their suggestions for the normalization of the education-training process after the COVID-19 virus threat, taking measures, remedial training, and counseling after the crisis are found to be mostly revealed opinions.

Conclusion and Discussion

According to the results of the research, it can be stated that although the Ministry of National Education is prepared for the crisis with EBA before COVID-19, it is not at the desired level, and the schools are inadequate in terms of hygiene. In times of crisis, the management of the ministry is mostly adequate and successful. After the crisis, students need to complete their teaching deficiencies and support them psychologically through remedial training. Based on what has been learned from the crisis, it can be concluded that after the COVID-19 pandemic, participants expect a new order. This new order requires individuals to perform self-care, self-criticism, and act with awareness by social empathy. Based on this, it can be suggested that educational institutions that will train individuals should make the necessary planning to transfer the requirements of the new order to the students. Also, based on the research results, it may be suggested to enrich the content of the education information network, to provide both material and personnel support, and to increase the cleaning budget so that schools can be more attentive at the point of cleaning. Repeating the research with students and parents, who are the education system stakeholders, will contribute to the field in terms of evaluating the process from different perspectives.

TÜRK BASININDA MUSTAFA SAGİR

Araştırma Makalesi / Research Article

Lüleci, A. (2021). Türk Basınında Mustafa Sagir. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 197-210.
 DOI: //doi.org/10.30783/nevsosbilen.874964

Geliş Tarihi: 05.02.2021
 Kabul Tarihi: 10.02.2021
 E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah LÜLECI
 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
abdullahluleci@ibu.edu.tr
 ORCID No:0000-0002-3723-7015.

ÖZ

Tarihin her döneminde bilgi en önemli silahlardan biri olmuştur. Bu maksatla devletler, savaş meydanlarında bu önemli silahı her an kullanmaktan geri durmamışlardır. İstihbarat konusunda nam yapmış olan İngiliz Hükümeti, Millî Mücadele yıllarında Mustafa Sagir'i, Hint Hilafet Komitesi temsilcisi kisvesiyle TBMM'yi ortadan kaldırmak ve Mustafa Kemal'e suikast düzenlemek amacıyla Anadolu'ya göndermiştir. Türk istihbaratının etkin çalışmaları ile ortaya çıkarılan bu casusluk olayının kamuoyuyla paylaşılmasında dönemin basın organları üzerlerine düşeni yapmışlardır. Bilhassa Hintli casusun yargılanması sırasındaki tüm ifade ve itiraflarını Türk halkına aktaran basın organları, ateş hattının en gizli yönünü ifşa ederek Millî Mücadelenin kazanılmasında baş aktörlerden biri hâline gelmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Mustafa Sagir, Türk Basını, Casus.

MUSTAFA SAGIR IN TURKISH PRESS**ABSTRACT**

Knowledge has been one of the most important weapons throughout the history. So, all states used this weapon on the battle fields. Britain, which was famous for using this weapon, sent Mustafa Sagir to Turkey as an Indian representative of Caliphate to end Grand National Assembly and to assassinate Mustafa Kemal during the National Struggle Period. Turkish Press played its role on disclosure of this conspiracy which was revealed by Turkish intelligence. Especially, all the statements of Indian spy during his trial were reported to Turkish public by Turkish press making them one of the main actors that made the triumph of National Struggle possible.

Keywords: National Struggle, Mustafa Sagir, Turkish Press, Spy.

1. GİRİŞ

İstihbarat, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan gizli bilgi edinme faaliyetlerindedir. Siyasi ve ekonomik güce paralel olarak artan istihbarat faaliyetleri, tarihin her döneminde kullanılsa da savaş dönemlerinde daha fazla ön plana çıkmaktadır. 1756-1763 Yedi Yıl Savaşları'yla Fransa'yı mağlup ederek Avrupa'nın yeni başat gücü hâline gelen İngiltere'nin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin devreye girip Avrupa'da etkili olmasına kadar bu üstünlüğü sürdürmesinin altında istihbarat alanındaki başarıları yatmaktadır. Bilhassa 20. yüzyılın başlarından itibaren tüm dünyayı etkisi altında bulduran savaşlarda istihbaratın alanı genişlediğinden casus yetiştirmek ya da bulmak ciddi bir problem hâline gelmiştir. Ancak emperyalist faaliyetleri nedeniyle

güneşi batmayan ülke olarak nitelendirilen İngiltere için casus bulmak veya yetiştirmek diğer ülkelere oranla zor olmamış, hatta bu konuda ün yapmışlardır (Lüleci, 2014: 1, 138-159; Tan, 22 Mayıs 1935: 4; Özdal ve Jane, 2014: 221-222).

İngilizlerin istihbarat konusundaki etkinliği, bu alana ayırdıkları sermaye ile de alakalıdır. Nitekim İngiliz istihbaratı, Birinci Dünya Savaşı sırasında daha fazla ekonomik harcama yaparak düşman ülkeler aleyhinde etkili sonuçlar elde etmişlerdir. Paranın bilgi edinmedeki bu rolünü bilhassa Arap coğrafyasındaki bazı Arap aşiretlerin İngilizler lehine gerçekleştirmiş oldukları casusluk faaliyetlerinde görmek mümkündür (Kalaycı, 2018: 183, 193; Lüleci, 2014: 153-159). Savaş sırasında İngilizlerin kullanmış oldukları bu silah, Mondros Mütarekesi'nden sonra işgallere açık hâle getirilmiş Anadolu coğrafyası için de kullanılmak istenmiştir. Millî Mücadele yıllarında İstanbul'u işgal altında bulunduran İngiltere'nin başını çektiği İtilaf Devletleri, Anadolu hareketini engellemek ve TBMM'yi ortadan kaldırmak için Mustafa Sagir adındaki casusu Ankara'ya göndermiştir. Hint Hilafet Komite temsilcisi kisvesi gibi örtülü görevlerle Millî Mücadeleye maddi yardımda bulunmak için İstanbul ve Anadolu'da bulunan ve Osmanlı istihbaratının ortaya çıkardığı Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma yöntemleri kullanan bu casusun akıbeti, zirve dönemlerini yaşayan İngiliz istihbaratının tökezlediği nadir gelişmelerden olacaktır (Özel, 2009: 31-47; Ekinci, 1994: 176-178; Yeni Sabah, 1 Mayıs 1939: 4; Lüleci, 2014: 56-57).

2. MUSTAFA SAGİR'İN HAYATI VE CASUS KİMLİĞİ

Mustafa Sagir, o dönem İngiliz hâkimiyetinde bulunan, Hindistan'ın Peşaver* eyaletinde 1889 yılında dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda çevresindekilerin dikkatini çekip sevgilerini kazanmayı başarmış ve onların etkisiyle Mustafa ismini kullanmaya başlamıştır. Hayatının daha başındayken annesini kaybeden ve babasının Londra'ya gitmesiyle ondan ayrı yaşamak zorunda kalan Sagir, on yaşına geldiğinde duruşu ve tavırlarıyla takdir toplamış ve bölgedeki İngilizler tarafından "Küçük Mister" diye çağrılmıştır. Bu dönemde bölgede yaşanan Müslüman-Mecusi çatışması, Sagir'i daha da ön plana çıkarmıştır. Nitekim olaylara sebebiyet verdiği için günlerdir aranan Mecusi'yi bulması, ileride istihbarat elamanı olabileceğinin işareti olarak kabul edilmiştir (Yeni Sabah, 4 Mayıs 1939: 4; Yeni Sabah, 5 Mayıs 1939: 4; Cumhuriyet, 25 Ocak 1926: 3).

İngiliz Hükümeti, sömürge topraklarından olan Hindistan'da farklı dönemlerde birçok memur görevlendirmişti. Bu memurlar aldıkları sorumluluklar ve gösterdikleri başarılar dolayısıyla İngiliz Hariciye Nezareti tarafından ödüllendirilmişlerdi. Bunlar arasında Delhi'de Sir Welligton, Allahabad'da yirmi yıllık bir başarı memuriyeti olan Sir Foks ve İngiliz Hariciyesinin Peşaver'deki memuru Mister Vinket vardı. Hatta İngiliz Entelijans Servisinin adamlarından Kaptan Rayet de bulunuyordu. Rayet'i diğerlerinden ayıran Mustafa Sagir'i keşfeden kişi olması idi. Sagir'e Hindistan'ın Peşaver kentinde bir Mayıs ayında beş çocuğun birbirleriyle kavga ettiği tatsız bir olay sırasında tesadüf edilmişti. Bu olayın ardından Binbaşı Rayet ile teması derinleşen Sagir'in İngiltere'ye gönderilmesi gündeme gelmiştir.

Bu sıralarda Rayet kadar Vinket'in de dikkatini çekmeyi başaran Sagir, kendisinde görülen zekâ ve kabiliyet dolayısıyla İngiltere'ye götürülmüştür. Öncelikle Londra civarında bulunan Brayton'daki bir mektebe verilen Sagir, dört yıllık eğitiminin ardında iyi bir notla mezun olmuştur. Eğitim giderleri Brayton Kasabası meclis idaresince karşılanmasına rağmen, arka planda bu para İngiltere'deki Hindistan Nezareti'nden sağlanmıştı. Brayton günlerinin ardından İskoçya'ya geçerek

* Afganistan ile Pencap Eyaleti arasında ve Kabil'den gelen bir nehrin kenarında bulunan bir şehirdir. *Yeni Sabah*, 2 Mayıs 1939, s. 4; Peşaver halkının gelenekleri ve dini inanışları hakkında bakınız: *Yeni Sabah*, 3 Mayıs 1939, s. 4; *Yeni Sabah*, 4 Mayıs 1939, s. 4.

iki yıl kadar Oxford Üniversitesi sınavlarına hazırlanmıştır. 1905 yılında Oxford'daki Lincoln Kolejine sınavsız girmiş, dört senelik eğitiminden sonra diplomasını almıştır. Mezuniyetinin ardından Londra'daki Hindistan Nezareti hizmetine alınmıştır. Burada üç subay huzurunda İngiltere, kral ve imparatora sadık kalacağına ve bu uğurda canını ortaya koyacağına dair Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ettirilmiştir. Böylelikle İngilizlerin güvenini kazanan Mustafa Sagir için kendisini yetiştiren İngiliz Hükümet hesabına görev vakti gelmiştir (Haftalık Mecmua, 14 Şubat 1927: 4, 7; Yeni Sabah, 5 Mayıs 1939: 4; Cumhuriyet, 25 Ocak 1926: 3; Özel, 2009: 52).

Mustafa Sagir, İngiliz Hükümeti tarafından yetiştirildikten sonra farklı bölgelere gönderilmiştir. Burada dikkat çeken husus Sagir'in, hemen hemen her bölgede Mister Roscaıyd, Mevlevi Abdüllatif, Mister Vihler, Kocavira, Seyyid Şehabeddini Murtaza, Linkis ve Said Ali gibi farklı takma isimleri kullanması olmuştur (Yeni Sabah, 5 Mayıs 1939: 4; Hâkimiyet-i Milliye, 22 Mayıs 1921: 1). Bu takma isimlerle İran, Hicaz, Yemen, Hindistan, Pakistan, Suriye, Lübnan, Beyrut ve Mısır gibi pek çok bölgeyi dolaşmıştır. Bunlardan 1910 yılında Hintli bir Müslüman kisvesiyle dolaştığı Mısır'da milliyetçi Mısırlıların durum ve eylemlerini gözlemlemiştir. Hatta bu maksatla bölgedeki milliyetçi reislerden olan Ali Fehmi Kâmil ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bir yıl kadar kaldığı bu bölgeden elde ettiği bilgileri, Londra'ya döndüğünde İngiliz Hükümetine raporlar hâlinde sunmuştur. Bu defa Alman üniversitelerinde ayrılıkçı söylem ve fikirlerle beslenen Hintlilerin durum ve hareketlerini gözlemek için Heidelberg Üniversitesi'nde bulunmuştur. Buradaki Hintliler hakkında bilgiler toplayan Sagir, daha sonra 1913 yılının Temmuzundan Ekim ayına kadar sürecek olan bir dünya turuna çıkarılmıştır. İngiliz savaş gemisi ile yapılan bu yolculuk, bir anlamda İngiltere'nin yeni yetiştirmiş olduğu ajanına dünyayı tanıma fırsatı sunmuştur. Sagir, Kasım ayında, İngiltere'nin Southampton Limanı'na döndüğünde Londra'ya çağırılmıştır. Türkiye, İran ve kısmen de Afganistan'ın durumu hakkında bilgi edinmek amacıyla Londra Hindistan Nezareti'nin Umur-ı Şarkiye Dairesi'ne tayin edilmiştir (Yeni Sabah, 5 Mayıs 1939: 4; Hâkimiyet-i Milliye, 9 Mayıs 1921: 2; Cumhuriyet, 25 Ocak 1926: 3; Özel, 2009: 52-53).

Birinci Dünya Savaşı patlak verince İngilizler için Hindistan'ın önemi daha da arttığından Hindistan'a gönderilmiştir. Burada Hindistan genel valisinin maiyetinde bir müddet çalıştıktan sonra Londra Hindistan Nezareti'nde çalışan Maliye Müdürü Lord Radstok'un tavsiyesi üzerine Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Şubesine görevlendirilmiştir. Bu görevi bir yıl kadar sürdürmüş, İsviçre, Stockholm, Danimarka, İspanya, Yunanistan ve Almanya gibi muhtelif bölgelerde casus ve propaganda teşkilatlarıyla uğraşmıştır. Akabinde İsviçre'ye memur edilen Sagir, bu sırada Hint bağımsızlığı peşinde koşan bir vatansaver edasıyla çalışmıştır. Bilhassa tarafsız bir ülke olan İsviçre'de bazı Türk ve Alman vatandaşlarını yanıltarak önemli bilgiler elde etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 9 Mayıs 1921: 2; Özel, 2009: 53).

Savaşın ardından işgal altındaki İstanbul'da İngiliz Sefarethanesine görevlendirilen Sagir, İngiliz himaye ve menfaatine yönelik General Harrigton ve Nelson gibi şahıslarla bilgi alışverişinde bulunmuştur. Anadolu'da ivme kazanan Millî Mücadele hareketini baltalamak amacıyla kendisini Hint Hilafet Komite temsilcisi tanıtarak İnebolu istikametinden Ankara'ya geçmiştir. Millî Mücadele taraftarlarında İngiliz casusu olduğu şüphesi uyandırması üzerine İstiklal Mahkemesinde yargılanmış ve akabinde suçu ispatlanarak 24 Mayıs 1921'de idam edilmiştir (Yeni Sabah, 6 Mayıs 1939: 4; *Yeni Sabah*, 7 Mayıs 1939: 4; *Yeni Sabah*, 8 Mayıs 1939: 4; Hâkimiyet-i Milliye, 25 Mayıs 1921: 1).

3. MUSTAFA SAGİR'İN İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLERİ

Birinci Dünya Savaşı döneminde yeraltı faaliyetlerinin önemi kaçınılmazdı. İtilaf Devletleri bilhassa İngilizler, savaş boyunca farklı coğrafyalarda oluşturdukları teşkilatlar ya da gönderdikleri istihbarat memurları vasıtasıyla İttifak Devletlerinden bilgi sağlamaya çalışmışlardır (Lüleci, 2014: 127-184). Savaşın kazanılmasında önemli olan bu çalışmalar, savaştan sonra Osmanlı topraklarında

devam ettirilmiştir. İngiliz istihbaratının merkez noktalarından olan Kahire'den sonra İstanbul'un da aynı amaçla kullanılmaya başlanmasıyla Kolonel Nelson ve Mustafa Sagir gibi İngiliz menfaatine hizmet eden şahıslar, buraya yönlendirilmiştir. İngiltere'nin İstanbul'daki istihbarat şeflerinden olan Nelson'un, İstanbul'a ayak basmasıyla gerek İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile gerekse farklı istihbarat kanallarıyla Osmanlı Devleti'nin aleyhinde her türlü faaliyete giriştiği görülmüştür. Bir adım öteye gidilerek küçüklüğünden itibaren tabiri caizse çekirdekten yetişme İngiliz casusu Mustafa Sagir, İstanbul'a getirilmiş, böylelikle İngiliz istihbaratının faaliyet alanı ve etkinliği genişlemiştir. Çünkü Mustafa Sagir'in, her şeyden önce Hintli bir Müslüman maskesiyle yapabilecekleri, bölgede İngiliz istihbaratının işini kolaylaştıracağı (*Yeni Sabah*, 1 Mayıs 1939: 4; *Yeni Sabah*, 8 Mayıs 1939: 4).

Mustafa Sagir'i İstanbul'a getiren İngiliz Ayren Dok zırhlısı idi. Tophane önlerinden Galata rıhtımına bir motorla gelen kısa boylu, şişman, gözlüklü ve esmer bir adam olan Sagir'i Kaptan Benet karşılamıştır. Benet'in, otomobili ile Mustafa Sagir'i alması ve ona karşı gösterilen hassasiyetin nedeni; Entelijans Servisinin "Birinci sınıf adamımızdır ve Sir unvanı taşır" diye bildirmesi idi. Mustafa Sagir'in İstanbul'a ayak basmasıyla ilk uğrak yeri İngiliz Sefarethanesi olmuştur. Böylelikle İstanbul'u ve İngiliz istihbaratının önde gelen şef ve memurlarını tanıması sağlanacaktı. İngiliz Sefarethesine geldiğinde karşısında Sagir'i gören başkâtip Rayan, farklı bölgelerde çalıştığı için bu namı casustan haberdardı. Hatta Rayan "*Afgan Emirini öldüren bu casusun görüntüsünden yaman bir adam olduğu fark ediliyor*" diyordu. Yine Nelson ve İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Harrington ile görüşmeler yapmıştır. Bir ara Suriye'de iken kullanmış olduğu Mister Linkes takma ismiyle gerçekleştirdiği bu görüşmeler sırasında İstanbul'un etnik, dini yapısı ve Anadolu hareketi hakkında bilgiler elde etmiştir (*Yeni Sabah*, 2 Mayıs 1939: 4; *Yeni Sabah*, 7 Mayıs 1939: 4; *Yeni Sabah*, 8 Mayıs 1939: 4; Sertoğlu, 1956: 3-5; *Haftalık Mecmua*, 21 Şubat 1927: 4).

Görüşmeler sırasında Harrington üzerinde oldukça kabiliyetli olduğu imajını bırakan Mustafa Sagir'in Hint Hilafet Komitesi temsilcisi kisvesiyle yapacağı çalışmalar, ilk andan itibaren destek görmüştür. Toplantının ardından bir süre İstanbul İngiliz Sefarethesinden dışarıya çıkmayan Sagir, ilerleyen günlerde Nelson, Benet, Harding ve Rayan ile ayrı ayrı görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerden sonra İstanbul'u daha iyi tanımak maksadıyla yanına refakatçi talep etmişti. Bu konuda Benet tarafından kendisine birçok isim sunulmuştur. Bunlardan İngiliz istihbaratına gizli yollardan hizmet eden İstanbul Polis Müdürü Tahsin Bey, gazeteci Cavit Bey ve jurnalcı İhsan Bey, İstanbul'un dini ve etnik yapısı hakkında yardımda bulunmuşlardır. Bir geleneğe sahip İngiliz istihbaratının gazeteci, jurnalcı ve polis gibi halkın nabzını tutan üç farklı meslek grubundan istifade etmesi, konuya verdiği önemi ortaya koymaktadır. Öte yandan *Yeni Sabah*'ta çıkan yazı dizisinde Sagir'in Seyyid Abdülvehhabülkeylani ile iletişime geçtiği yazmaktadır. Arap olan ve uzun müddet Beyrut ve Mısır'da bulunan Seyyid, bir ara Osmanlı ordusunda görev almış, İstanbul'un işgalinin ardından İngiliz Sefaretinde çalışmaya başlamıştı (*Yeni Sabah*, 9 Mayıs 1939: 4; *Haftalık Mecmua*, 21 Şubat 1927: 5). Bu şahıs ile Kaptan Benet'in evinde gizli bir görüşme gerçekleştiren Sagir, gerek Seyyid hakkında gerekse İstanbul ve ahalisi hakkında önemli ve kendince oldukça ilginç bilgilere ulaşmıştır. Başta Mustafa Kemal ve Büyük Millet Meclisi hakkında bilgiler elde eden Sagir'in, halkın Mustafa Kemal'e, Hintlilere, dine ve müttefik devletlere karşı pozisyonu da önemle eğildiği diğer hususlar idi (*Yeni Sabah*, 10 Mayıs 1939: 4).

Mustafa Sagir'in İngiliz Sefarethesinde gerçekleştirdiği görüşmeler burayı sakıncalı bir yer hâline dönüştürmüştür. Dolayısıyla sefarethaneden ayrılmanın kendisinin güvenliği için doğru bir karar olacağını düşünmüştür. Nitekim çok geçmeden Sagir, Sirkeci civarında bir otele yerleşmiş, burada İstanbul gazetelerini takip ederek bölgenin durumu hakkında bilgiler edinmeye çalışmıştır. Bu esnada İngiliz Sefaretinden Hint Hilafet Komitesi temsilcisinin İstanbul'a geldiği haberinin yayılmasını özellikle talep etmiştir. Böylelikle kendisini daha önce görmeyen Müslüman Türklerle

dostluk kurmaya çalışılacaktı. Bu çalışmalar için İstanbul'da farklı mekânlara ve özellikle Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Beyazıt dolaylarındaki kahvehanelere gitmiştir. İsmail ismindeki bir şahsın refakatinde bölgeye giden Sagir, burada halkın kendisini Hint Hilafet Komitesinden biri olarak görmesini sağlamıştır.

Bu güvenin kazanılmasında; Müslümanlık ortak paydası ile Türklerin Hindistanlı Müslüman casuslardan daha az şüphe duyacağı gerçeği de etkili olmuştur. (*Haftalık Mecmua*, 7 Mart 1927: 7; Sertoğlu, 1956: 7, 12-18; *Haftalık Mecmua*, 28 Şubat 1927: 6; *Haftalık Mecmua*, 15 Mart 1927: 5).^{*} Ayrıca bu güven, Hilafet Komitesi temsilcisi kisvesiyle Ankara'ya geçecek olan Mustafa Sagir'in Anadolu'da gün geçtikçe güçlenen Millî Mücadelenin önderi Mustafa Kemal'in ortadan kaldırılması görevi için yeterliydi. Bu maksat için bazı bilgilere ihtiyaç duyuluyordu. Mustafa Kemal'in konaklama yerleri, kimlerle iletişime geçtiği, yanında bulundurduğu adamlar ve üzerinde silah taşımamasından kullandığı otomobilin lambalarının kuvvetli olup olmamasına kadar birçok konu bunlar arasındaydı (*Haftalık Mecmua*, 15 Mart 1927: 5).

Ancak Mustafa Sagir, İstanbul'dan ayrılırken İslam dünyası arasında güçlü bir dayanışma sağladığına dair bir izlenim bırakmak amacındadır. Hatta bu sırada Anadolu'ya yapacağı yardımın hangi yollarla gerçekleştirilebileceğini, İstanbul ile Anadolu bağlantısının nasıl sağlanacağını öğrenmek adına girişimlerde bulunmuştur. Bu çalışmalar, onu amacına yaklaştırırken Anadolu hareketince daha fazla sempati kazanmasına vesile olmuştur (*Haftalık Mecmua*, 28 Mart 1927: 6). Mustafa Sagir'in gerçekleştirmiş olduğu bu girişimler, İstanbul'da bulunan İngiliz istihbaratı tarafından takip edilmekte idi. İngiliz istihbaratına çalışan Ferit Cavit'in raporuna yansıyan Mustafa Sagir'in faaliyetleri, İngilizlerce akıllıca bulunmuştur. Zira Sagir, İstanbul'da oluşturulacak Türk-Hint Cemiyeti ile bölgedeki Kuvayı Milliyecileri tespit etmek imkânına sahip olacağını düşünmüştür. Böylelikle onlarda bıraktığı izlenimle Ankara'nın güvenini kazanacağından kapıların kendine daha kolay açılacağını ve sahada şüphe bırakmadan daha kolay hareket edebileceğini tahmin etmektedir (*Haftalık Mecmua*, 4 Nisan 1927: 5-6). Öte yandan Millî Mücadelenin mali kaynaklarından biri, Hint Hilafet Komitesinin yardımları idi. Bu husus Mustafa Sagir ve işbirlikçilerinin elini güçlendirmiştir. Bu yönüyle herhangi bir şüpheye meydan verilmeyeceği düşünülmüş, Anadolu halkı ve hareketinin güveni kazanılmaya/pekiştirilmeye çalışılmıştır (Müderrişoğlu, 1990: 557-560).

Anadolu hareketiyle bağ kurmak için ortaya atılan Türk-Hint Cemiyeti projesine yoğunlaşan Mustafa Sagir, üyelerinin aylıklı olmasına kadar tüm detayları hesaplamıştır. Bu sırada üyelerinin tüm aylıkları, Hint Hilafet Komitesi vasıtasıyla ödendiği belirtilmişse de gerçekte İstanbul'daki İngiliz istihbaratı tarafından sağlanmıştır. Nelson ve Benet'in etkili olduğu bu günlerde öncelikle 2000 lira verilen Sagir'e 300 bin sterlin tutarında bir kredi vaadinde de bulunulmuştur. Finansman konusu halledilen cemiyetin kurumsal bir kimliğe bürünmesi için ilk toplantı gerçekleştirilmiştir. Böylelikle kadrosu belirlenen cemiyet, çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu toplantıda; Mustafa Sagir'in, Hint Hilafet Komitesi temsilcisi olduğunun ispatına yönelik sorgulamalar, sorunsuzca devam eden işleyişi bir anda zora sokmuştur. Böyle beklenmedik bir durum karşısında kalan Sagir'in imdadına Hint Hilafet Cemiyeti Başkanı olan Muhammed Ali Han'dan aldığı mektuplar ve pasaportunun arkasında cemiyete mensup olduğuna dair resmi kayıt yetiştirilmiştir (*Haftalık Mecmua*, 4 Nisan 1927: 5-6; *Haftalık Mecmua*, 11 Nisan 1927: 5-6; Sertoğlu, 1956: 33-34; Özel, 2009: 92-94).

Türk-Hint Cemiyeti'nin kurulmasının ardından vakit kaybetmeden Ankara'ya bildirilmesi, İngiliz istihbaratının ve dolayısıyla Sagir'in öncelikli isteği olmuştur. Her ne kadar İstanbul'da

^{*} Ankara'ya gönderilmesi düşünülen kişiler arasında Manastırlı Arnavut Ali, Fehmi Bey ve Mister Papazyan gibi bazı şahıslar da vardı. Bunların amacı Mustafa Kemal'e suikast düzenlemektir. *Haftalık Mecmua*, 7 Mart 1927, s. 7; *Haftalık Mecmua*, 15 Mart 1927, s. 5.

kaldığı bu dönemde Fransız ve İtalyan kuvvetlerince Sagir ve bazı cemiyet üyeleri tutuklanmışsa da daha sonra salıverilmişlerdir. Bu durumun, kendisinin casus olabileceği düşüncesini az da olsa hafifleteceği düşünülmüştür. Dolayısıyla tam bu olayın ardından Ankara'ya gitmenin akıllıca olacağını düşünen Sagir ile Yüzbaşı Benet, hedeflerine ulaşacaklarına daha önce hiç olmadığı kadar inanmışlardır (*Haftalık Mecmua*, 18 Nisan 1927: 5-6; *Haftalık Mecmua*, 25 Nisan 1927: 5-6; *Haftalık Mecmua*, 2 Mayıs 1927: 5-6).

Mustafa Sagir'in Ankara'ya geçme isteğini hayata geçirmek için somut adımlar atılmıştır.* Bu kapsamda ezalı mürekkep şişesi temini, Sagir'in en temel isteklerinden biri olmuştur. Zira talep edilen bu şişe, İngiliz casus büroları tarafından sıklıkla kullanılıyordu. Bu yolla beyaz kâğıt üzerindeki yazılar amonyak kullanmak suretiyle belirliyordu. Dolayısıyla Sagir'in haberleşme kanallarından birinin mektuplar olacağı anlaşılmaktadır.

Öte yandan İstanbul ile düzenli bir haberleşme için kuryelerden istifade edilmesi kararlaştırılmıştır. Burada kuryelerin temini kadar onların güvenilirliği ve hizmetlerinin karşılığı olan meblağların sağlanması önemli idi. Bu sebeple Sagir'e Ankara ile İstanbul arasında koordinasyonu sağlayacak kuryelerin hizmeti karşılığı olarak Nelson tarafından 2000 lira verilmiştir. Ayrıca üzerinde fotoğrafı bulunan ay yıldızlı bir kimlik sağlanmıştır (*Haftalık Mecmua*, 9 Mayıs 1927: 5-6; *Haftalık Mecmua*, 16 Mayıs 1927: 5-6; Özel, 2009: 158-159).

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra gizli yollarla kendisini Ankara'ya götürecek vapura binen Sagir'in ilk durağı İnebolu† olmuştur. Korku içinde başlayan bu yolculuk, beklenilen aksine rahat ve güven içinde geçmiştir. Sagir'in Ankara'ya ulaşmadan önceki son durağı ise Kastamonu‡ olmuştur.

4. MUSTAFA SAGİR'İN ANKARA'DAKİ FAALİYETLERİ VE YAKALANMASI

Mustafa Sagir'in İnebolu'dan itibaren Anadolu'ya girişi, önem arz eden hadiselerden biri olmuştur. Bu süreç, önce hapisaneye ve ardından darağacına giden daha da büyük gelişmelere dönüşecektir. Ankara'ya Çankırı istikametinden giriş yapan Mustafa Sagir, konaklamak için Hürriyet Oteli'ne geçmiştir. O ana kadar planlarını gerçekleştiren görünüşte Hint Hilafet Komitesi temsilcisi Sagir için Dâhiliye Vekili olan Adnan Bey'in güvenini kazanmak öncelikli hedef olmuştur. Çünkü Adnan Bey, daha önce Hindistan'da bulunmuş, Hint Hilafet Komitesi başkanı Mehmet Ali Han ile tanışma fırsatı bulmuştu. Böyle bir görüşmenin Ankara Hükümeti tarafından da talep edilebileceğini düşünen Sagir, İstanbul'da bulunduğu dönem zarfında Adnan Bey hakkında geniş bir malumat edinmiştir. Hatta Adnan Bey'in güveninin kazanılması hâlinde Ankara'da çok rahat ve kendisinden şüphelenilmeden hareket edebileceğini düşünmüştür. Nitekim Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleştirilen görüşmede Hint Hilafet Komitesi başkanı adını taşıyan sahte imzalı mektuplarla Dâhiliye Vekilinin güvenini kazanmayı başaramıştır (*Cumhuriyet*, 4 Ocak 1926: 3; Sertoğlu, 1956: 61-62).

* Bulgaristan yoluyla Ankara'ya geçmek isteyen Mustafa Sagir ve işbirlikçileri, Bulgaristan sahillerinden aldıkları motorla havanın da azizliği dolayısıyla Yunanlılar tarafından tutuklanmışlar ve Atina'ya götürülmüşlerdir. 1920 Kasımının ikinci yarısında gerçekleşen bu olayın hemen ardından Atina'dan kurtulan Sagir ve arkadaşları tekrar İstanbul'a gelmişlerdir. *Haftalık Mecmua*, 23 Mayıs 1927, s. 5-6.

† İnebolu'da halk ve hükümet yetkililerince karşılanan Mustafa Sagir, burada bulunduğu süre zarfında yaptığı konuşmalarında gayet ihtiyatkâr tavırlar sergilemiştir. Bilhassa İngilizlerden bahsetmemeyi tercih etmiş, söz aralarında ise Ruslar aleyhinde görüşler bildirmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1921, s. 1.

‡ Mustafa Sagir, beklediği saygı ve hürmeti İnebolu'da görmediğini ve bu durumun kendisini üzdüğünü bildirmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1921, s. 1; *Haftalık Mecmua*, 30 Mayıs 1927, s. 9-10; *Haftalık Mecmua*, 6 Haziran 1927, s. 6; Özel, a.g.e., s. 159-160.

Mustafa Sagir, Ankara'ya geldikten sonra farklı kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu sırada Anadolu hareketi destekçisi olarak görünen Sagir'in az sayıda da olsa gazetecilerle görüşmesi, ona olan güveni daha da artıracaktır. Bu maksatla *Yenigün* gazetesi sahibi ve aynı zamanda mebus olan Yunus Nadi Bey ile de bir görüşme yapmıştır. Esasında milliyetçi bir söyleme sahip bu gazeteci hakkında Albay Nelson'dan yeteri kadar bilgi edinmiştir. Nelson, Yunus Nadi konusunda Sagir'i uyarmış, hatta onunla görüşmemesini öğütlemiştir. Yunus Nadi ile yapılan görüşmede *Yenigün* gazetesini dikkatle takip ettiğini, kendisi hakkında yazılanlardan mutlu olduğunu belirtmiş ve Ankara'da Urduca bir gazetenin çıkarılması isteğini sözlerine eklemiştir. Tabii ki bu konu, Yunus Nadi'nin dikkatini çekmek ve onun güvenini kazanmaktan başka amaç taşımamaktaydı. Hatta *Yenigün* gazetesinden birkaç nüsha alıp Hindistan'a göndermek arzusunda olduğunu bildirerek bu yolla Müslümanlar arasında daha fazla propaganda sağlanacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla bir taraftan Anadolu hareketine daha fazla maddi bir yardım temin edilmiş olacak diğer taraftan Sagir, Ankara'da daha rahat bir hareket alanı bulacaktı (*Haftalık Mecmua*, 13 Haziran 1927: 6; *Haftalık Mecmua*, 20 Haziran 1927: 6; *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1926: 3; *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1926: 3; *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1926: 3; Sertoğlu, 1956: 62-64).

Ankara'da gerçekleştirilen bu görüşmelerin hemen ardından Mustafa Sagir, olup bitenleri İstanbul'a rapor etmek istemiştir. Bu maksatla Dâhiliye Vekili Adnan Bey ve diğer Türk mebuslarıyla geçen konuşmalarını, Ankara'daki siyasi havayı ve Kurtuluş Savaşı hakkındaki düşünceleri içeren mektuplar kaleme almıştır. Tüm faaliyetlerinde sıfır şüphe parolasıyla hareket etmeye itina gösteren Sagir, söz konusu mektubu Adnan Bey'e zarfı açık bir şekilde takdim ederek İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Ramiz Bey adındaki Hint Hilafet Cemiyeti üyesine hitaben yazılan bu mektubun, İstanbul'dan şifreli telgraf ile Stokholm'e çekileceği oradan ise Hindistan'a telsizle ulaştırılacağından bahsedilmektedir. Yine mektuplarla İstanbul'da bununla *İleri* gazetesi yazarlarından Cavid Bey'in ilgileneceği belirtilmiştir. Tabii ki bu zat İngiliz Sefaretinin İstanbul'daki adamlarından olduğu için mektubun ulaşacağı yer İngiliz istihbaratı olacaktır. Mektupların sansürden geçirileceğini düşünen Sagir'in mektupları açık bir şekilde teslim etmesinin nedeni, kendisi hakkında şüphe oluşturmamaktır. Ancak Mustafa Sagir'in bu mektubunu okuyan Adnan Bey, şüpheye meydan verecek bazı hususları tespit etmiştir. Zira düzgün bir İngilizce ile yazılan bu mektubun içeriğinde yer alan "*Ankara'da Alman yoktur. Hintli de yoktur. Yalnız Ankara'ya gelip Türk hizmetine girmiş olan Hintliler vardır*" ifadesi şüpheye meydan veriyordu. Ayrıca bu mektubun eczalı mürekkeple yazıldığına anlaşılmaması üzerine kendisinin casus olabileceği düşünülmeye başlanmıştır.* Bu nedenle polis ve posta müdürlerine, Hürriyet Oteli'ni gözetlemeleri ve Mustafa Sagir'i sıkı bir takibe almaları konusunda talimat verilmiştir. Öte yandan Mustafa Sagir'in göndereceği ve İstanbul'dan kendisine ulaşacak mektupların kendisine verilmesini bildiren Adnan Bey, meseleyi kısa bir sürede çözebileceğini düşünüyordu (Sertoğlu, 1956: 64-66; *Haftalık Mecmua*, 20 Haziran 1927: 6; *Haftalık Mecmua*, 27 Haziran 1921: 6; *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1926: 3).

Aynı günlerde Mustafa Kemal ile de bir görüşme gerçekleştiren Mustafa Sagir, Hint Hilafet Komitesi temsilcisi kisvesini kullanarak Müslümanların Anadolu hareketine olan desteğini belirtmiştir. Hatta görüşme sırasında Hindistan'da toplanan paranın henüz beş milyon İngiliz lirası kadar olduğunu söylemiştir. Ancak bu meblağın daha da artacağını ifade etmesine karşın Mustafa Kemal Paşa'dan beklediği iltifatı alamamıştır. Dahası Mustafa Sagir'in fikirlerinden ve Hint Müslümanlarının yardımlarından memnun olan Yunus Nadi ile bir görüşme gerçekleştiren Mustafa

* Başka bir kaynaktan; mektupların deşifre edilmesinde Mehmet Akif'in de (Ersoy) payı olduğu yazmaktadır. Hakan Bacanlı, "Birinci TBMM'de Burdur Millet Vekili Mehmet Akif (Ersoy) ve Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 34, 2018, s. 16.

Kemal, Sagir için casus ifadesini kullanmıştır. Hatta bu konuda kimseye bir şey söylememesi gerektiğini ve Sagir hakkında inceleme yapıldığını belirtmiştir (Sertoğlu, 1956: 68-70; *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1926: 3; Özel, 2009: 194; *Haftalık Mecmua*, 4 Temmuz 1927: 5, 7).

Mustafa Kemal ile görüşmesinden sonra kendine olan güvenin kaybolduğunu düşünmeye başlayan Sagir, esasında burada bulunduğu zaman zarfında Türk ordusunun Yunan kuvvetleri karşısındaki vaziyeti hakkında bilgiler edinmişti. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın hayatı, günlük rutin işleri, kimlerle iletişim hâlinde olduğu ve otomobilinin süratine kadar en ince detaylar hakkında İstanbul'da bulunan Albay Nelson'a istihbarat sağlamıştı. Ancak yaşanan son gelişmeler karşısında Dâhiliye Vekili Adnan Bey ile görüşerek Ankara'dan ayrılacağını söylemiştir. Tabii ki bu esnada Hindistan'a dönüp Anadolu hareketine daha fazla maddi kaynak toplamak istediği şeklinde bir gerekçe sunmuştur. Ancak durumun farkında olan Adnan Bey'in bunu daha sonra düşünürüz tarzında cevap vermesi, Sagir'i daha da derinden etkilemiş ve kaldığı otele geçerek öncelikle mektupları kaleme aldığı gizli kâğıt ve eczalı mürekkep şişelerini ortadan kaldırmıştır. Ertesi gün Dâhiliye Vekili Adnan Bey ile yaptığı görüşmede Antalya yolu ile önce İtalya'ya ardından ise Hindistan'a geçmek istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine bir akşamüzeri iki komiser ile üç polis, Hürriyet Oteli'ne gelerek Sagir'i polis merkezine götürmüşlerdir. Bu sırada kimyager Refik Bey'in de bulunduğu bir ortamda suçları yüzüne okunan Sagir, çaresiz kalmıştır. Öte yandan kimyager Refik Bey, Sagir'e gelen ve onun tarafından İstanbul'a gönderilen mektupları incelemiş ve gizli yazıları ortaya çıkarmıştı. Hatta Sagir'in ağzından bir mektup yazılarak İstanbul'da İngiliz hesabına çalışan Cavid Bey, Ankara'ya çağırılmıştır.

Anadolu hareketinin bu başarısından haberi olmayan Cavid Bey, Ankara'ya ulaştıktan sonra tevkifhaneye götürülerek sorguya çekilmiştir. Yüksek miktarda para karşılığında Ankara'dan aldığı mektupları Albay Nelson'a götürdüğünü ve ondan aldıklarını da Sagir adına Ankara'ya gönderdiğini itiraf etmiştir. Bunun üzerine Mustafa Sagir, casusluk suçundan, Cavid Bey ise vatana ihanet suçlarından İstiklal Mahkemesine gönderilmişlerdir (Sertoğlu, 1956: 72-74; *Haftalık Mecmua*, 11 Temmuz 1927: 9).

5. MUSTAFA SAGİR'İN YARGILANMASI

Millî Mücadele döneminde Ankara'daki faaliyetleri nedeniyle casusluk suçuyla tutuklanan Mustafa Sagir'in Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanması için ilk duruşma, 1921 Mayıs ayının ilk günlerinde gerçekleştirilmiştir. Büyük ilgiyle takip edilen duruşmaya (*Yeni Sabah*, 1 Mayıs 1939: 4) öncelikle İstanbul ile Ankara arasındaki koordinasyonu sağlayan Ferit Cavit'in ifadesiyle başlanmıştır. Sorgulama sırasında Sagir'i tanımadığını, onunla doğrudan bir ilişkisinin olmadığını bildiren Ferit Cavit, mahkeme heyetinin Sagir'e kendi imzasıyla gönderdiği mektupları hatırlattığında, bunlara itirazının olmadığını söylemiştir. İkinci oturumda da ifadesine devam edilen Ferit Cavit, İngilizlerden para almadığını ama İngiliz Cemiyetine mensup olduğunu belirtmiştir. Ancak Fransızlardan aylık 150 lira aldığını itiraf etmiştir. Bu açıklamalar, Ferit Cavit'in dönemin işgal kuvvetlerinin iki temsilcisi olan Fransa ve İngiltere'nin ajanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Mustafa Sagir, ilk duruşmada kimliğine dair yöneltilen soruları yanıtlamıştır. Bu bağlamda Mustafa Sagir ismini taşıdığını, babasının Zekeriya olduğunu ve 33 yaşından gün aldığını belirtmiştir. Akabinde kendisine farklı hususları ihtiva eden birçok soru yöneltilmiştir. Anadolu'ya ne amaçla geldiniz? şeklindeki soru bunlardan biridir. Amacının Ankara'da bir gazete çıkarıp Türk-İngiliz dostluğuna zemin hazırlamak olduğunu açıklayan Sagir'e İngiliz ileri gelenlerini tanıyıp tanımadığı sorulmuştur. Bu soruya karşılık olarak Albay Nelson ve Dışişleri Bakanı Curzon ismiyle birkaç kişiden bahsetmiştir. Ankara yolculuğu için güzergâh seçimi şeklindeki sorulardan başka, gizli mektupları nasıl hazırladığını açıklaması istenmiştir. Bunun üzerine Sagir, İngiltere Dışişleri

Bakanlığı Doğu İşleri Şubesinde gönderilen eczalı mürekkepleri İstanbul'daki Albay Nelson'dan aldığını söylemiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Mayıs 1921: 1-2; Haftalık Mecmua, 11 Temmuz 1927: 9).

İkinci duruşmasında Mustafa Sagir'e birçok isim taşımasının nedeni sorulmuştur. Mustafa Sagir de kendisine üniversitede Liks, Almanya'da ise İranlı olduğu için İranlıyans denildiğini belirtmiştir. Atalarının Hindistan'a İran'dan geldiklerini söyleyen Sagir, ardından öğrenim hayatının evreleri, ailesinin İngiliz siyasileriyle olan ilişkileri ve Birinci Dünya Savaşı sırasında verilen görevlerle ilgili bilgiler paylaşmıştır. Ayrıca savaş sırasında devlet aleyhinde çalışan isimler hakkında açıklamalarda bulunan Sagir, Mütarekeden sonra kurulan İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne ve İngiltere'nin etkisine değinmiştir. Yine Afgan emirinin öldürülmesi, orduya ve mekteplere yapılacak yardım gibi birçok konuya açıklık getirmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Mayıs 1921: 1-2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Mayıs 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Mayıs 1921: 1-2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Mayıs 1921: 1-2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Mayıs 1921: 1). Mahkeme heyetinin, ilk duruşmada daha çok gündemdeki suçla ilgili bir yargılama yaparken, ikinci duruşmayla birlikte İngiliz casusun asıl kimliğine dair daha fazla bilgi edinmeye, operasyona doğrudan olmasa da dolaylı katkılar yapan çevrelerin tespitine çalıştığı gözlenmektedir. Bu bağlamda bir taraftan Anadolu hareketinin karşısında yer alan Batılı ülkelerin tespitine diğer taraftan ise onların İstanbul ve Anadolu'daki işbirlikçilerinin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Mustafa Sagir'in üçüncü duruşmasına 8 Mayıs 1921 Pazar günü öğleden sonra başlanmıştır. Mahkeme salonunda bulunan şahitlerin ifadelerinden hareketle Mustafa Sagir'in nasıl deşifre edildiğine dair bilgilere yer verilmiştir. Mahkeme Heyetince ifadesine başvuru olanlardan biri de dönemin Dâhiliye Vekili Adnan Bey idi. Adnan Bey, Hint Hilafet Komitesi temsilcisi kisvesiyle gelen Mustafa Sagir'in İstanbul, İnebolu, Kastamonu ve Ankara'ya kadar uzanan yolculuk sürecini anlatmıştır. Ondan şüphelenmesinin ilk gerekçesi olarak Sagir'in yazdığı mektupların birinde Ankara'da Alman ve Hintli bulunmadığına dair ifadeler kullanmasını göstermiştir. Ayrıca büyük bir kâğıtta yalnızca iki üç satırlık bir yazının olmasını mesleki bir hata olarak gördüğünü ve bu durumun ona karşı duyduğu şüpheleri artırdığını belirtmiştir. Ancak mektubun üzerine amonyak dökülerek yazıların ortaya çıkarılmasıyla şüphelerinin gerçeğe dönüştüğünü ve onun büyük bir casus olduğunun kanıtlandığını söylemiştir. Ardından Sagir'in ifadesine devam edilmiş ve ondan ikinci duruşmada olduğu gibi işbirlikçilerine, bağlı olduğu ya da direktif aldığı teşkilatlara, mektuplaşma konularına, Afgan Emirine ve Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'e suikast mevzusuna dair birçok bilgi alınmıştır. Hatta Sagir, Mustafa Kemal'e suikast düzenlemenin bir Müslüman için çok zor olduğunu, bunu yapacak kişinin ancak çok kötü biri olması gerektiğini söylemiştir. Dahası bu suikast için İngiliz casus teşkilatı reisi Nelson'un kendi cebinden on bin lira vermeye hazır olduğunu da itiraf etmiştir. Nitekim bu duruşmada Sagir'in casusluğu daha ince teferruatlarıyla aydınlatılmaya çalışılmıştır. Anadolu hareketini baltalamak gibi bir görevle Ankara'ya gelen İngiliz casusunun bir amacının da Mustafa Kemal'e suikast tertipleme olduğu ortaya çıkarılmıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Mayıs 1921: 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1921: 1-2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Mayıs 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Mayıs 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Mayıs 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Mayıs 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Mayıs 1921: 2; *Anadolu'da Yenigün*, 30 Mayıs 1921: 2; *Anadolu'da Yenigün*, 27 Mayıs 1921: 2). Sorgulamaların yoğunlaşması, Sagir'in casusluğu hakkında daha derin ve özel bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır.

Mustafa Sagir'in dördüncü duruşmasında dış bağlantıları hakkında bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Bu maksatla İran'daki faaliyetleri sorgulanmış, Bağdat eski Belediye Başkanı İzzet Osman'ın ismi ön plana çıkınca onun da ifadesi alınmıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Haziran 1921: 2). Bir sonraki duruşma ise 18 Mayıs 1921'de yapılmıştır. Bu duruşma bir önceki duruşmanın devamı niteliğinde olup Mustafa Sagir, Osman İzzet ve Ferit Cavit'in ifadelerini kapsamaktadır. İnce detayların ve çapraz sorguların ardından kendilerine savunmalarının yazılması söylenmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Haziran 1921: 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Haziran 1921: 2).

Uzun bir yargılama sürecinden sonra, Mustafa Sagir'in savunması mahkeme heyetine sunulmuştur. 19 Haziran 1921 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin nüshasında Mustafa Sagir'e ait olan savunma metni şu şekildedir:

“İngiltere menfaatine çalışmak ve İngiltere hesabına Almanya, İsviçre ve İran gibi bölgelerde casusluk teşkilatı kurmakla suçlanıyorum.

Daha önce söylediklerimi tekrar ederek kendimi hükümetin merhametine bırakıyorum, savunmama şunu ilave ediyorum.

Her şeyden önce ben İngiliz tebaasıyım. Çocukluğumdan itibaren İngilizler tarafından terbiye edildim. Eğer Türkler bana İngilizlerin yaptığı kadar iyilik yapmış olsalardı, kuşkusuz kendileri için kalbim ve ruhumla çalışırdım.

İkincisi: Anadolu Hükümetine hiçbir zararım olmamıştır. Eğer istikametimin devamına izin verilmiş olması hâlinde zarar vereceğim meselesi söz konusuysa, bu da kanunen tartışılmaz. Mesela cebimde dolu bir tabanca ile gidiyorum. Nişan almadıkça, atmadıkça veya birisini öldürmedikçe; bir silahın adam öldürmek için kullanılabilmesi meselesi bir kanun mahkemesine verilemez.

Üçüncüsü: Birçok noktadan kayıtlı bilgiler verdim ki, bunlar Anadolu Hariciye Vekâleti için mümkün olan en büyük yararı sağlayabilir. General Nelson ve General Dermond'un kişilik ve hareketleri hakkındaki ayrıntılar serbest bırakılmam için yeterlidir. Geçen gün mahkeme tarafından bana İran'a dair bazı sorular soruldu. Eğer bunun durumumu iyileştireceğini bilsem, büyük memnuniyetle cevap vermeye hazırım. Esefle dikkate sunuyorum ki, Anadolu Hariciye Vekâletine yazılı olarak verdiğim, önemli bilgilerle dolu notlarım şimdiye kadar bana hiçbir yarar sağlamadı.

İngiltere Hariciye Nezaretiyle, aynı zamanda dostum olan Hindistan valisiyle olan uzun ve kişisel tanışıklığım, İngiliz siyaseti hakkında bana biraz yetkince söz etmek yetkisini veriyor. Eğer bilgi vermek veya vermemek, her ikisi de aynı sonucu verecekse ki, idam hükmüdür. O halde susmak daha iyidir. Bunu size tam bir saygı ile söylüyorum. Lütfen beni ölmüş bir adam kabul etmenizi rica ediyorum. Zannedirim ki, böyle ölmekte olan bir adamın, hayatını serbestçe söylemesi kendisinin bir imtiyaz hakkıdır. Uzun ömürlü olmanız ve yükselmeniz Mustafa Sagir'in daimî duasıdır.” (*Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1921: 2; Özel, 2009: 381-382; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1921: 2).

Savunma metninden anlaşıldığı üzere Sagir, casusluğu hakkında her şeyi itiraf etmektedir. Bunun karşılığında mahkeme heyetinden beraatını istemekten çekinmemiştir. Ancak böyle bir durumun gerçekleşmeyeceğini, Türk adli makamlarının aynı fikirde olmadığını da bilmektedir. Hatta İngiliz tebaası olması, yetiştirilmesi ve onların menfaatine çalışmasının suçluları arasında bir anlamda Türk Hükümetini de işaret etmektedir.

1 Mayıs 1921'de başlayan mahkeme beş duruşmanın ardından 23 Mayıs Pazartesi günü tamamlanmıştır. Küçük yaşlardan itibaren İngilizler tarafından yetiştirilen, kendisine Hint Hilafet

Komitesi temsilcisi süsü vererek İstanbul ve Anadolu'da İngilizler hesabına casusluk yapan, 33-34 yaşlarındaki Mustafa Sagir, yirmi üç günlük yargılamanın ardından Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından idama mahkûm edilmiştir (Özel, 2009: 392-395; *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1921: 1).

6. MUSTAFA SAGİR'İN İDAMI

Mustafa Sagir'in yargılanmaya başlandığı 1 Mayıs 1921 tarihinden itibaren basın büyük bir merakla davayı takip etmiş ve sayfalarına taşımıştır. Bilhassa *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Anadolu'da Yenigün* gazeteleri davayı anbean okuyucularıyla paylaşmıştır. 23 Mayıs 1921'de idam kararının ardından bu defa sadece Ankara basını değil Anadolu'nun farklı yerlerinde basın faaliyetlerini sürdüren gazeteler de gündemi epey meşgul eden Sagir'in idamına geniş yer vermişlerdir.

Mahkemeyi titizlikle takip eden *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 24 Mayıs 1921 tarihli nüshasında "*Mustafa Sagirin İdamına Hükmedildi*" başlığıyla verdiği haberde; İngiliz yetiştirmesi Sagir'in her casus için verilecek ceza olan idama çarptırıldığını duyurmuştur. Müslüman olduğu hâlde İngiliz menfaati için yıllarca çalışan Sagir'in en nihayetinde Türklerin aleyhinde de kullanılmak üzere Anadolu'ya gönderildiği ancak bu maksatlarının sadece gerçekleşmemekle kalmadığı, İngiliz sırlarını da ortaya koyduğu bildirilmiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1921: 1). Öte yandan Sagir'in idama çarptırılmasının dışında Ankara'dan gönderilen mektupların İstanbul'daki adreslerine ulaştırılması konusunda bu suça ortak olan Ferit Cavit, müebbet küreğe ve hareketlerinde şüphe görülen İzzet Osman*, Millî Mücadelenin kazanılmasına kadar Ankara Hükümetinin uygun gördüğü bir yerde kalebentlik cezasına çarptırılmıştır. Deniz kuvvetlerinde teğmen olan Mehmet Ali Efendi'nin ise İstanbul'a iadesine karar verilmiştir (*Anadolu'da Yenigün*, 24 Mayıs 1921: 1; *Bolu*, 2 Haziran 1921: 2).

Hâkimiyet-i Milliye'nin 25 Mayıs 1921 tarihli "*Dünkü İdam*" başlığı ile verdiği haberde ise Ankara'ya çok kötü amaçlarla gelen İngiliz casusuna Anadolu insanının lanet dilediğini yazmaktadır. Esasında İstiklal Mahkemesi tarafından verilen idam kararından Mustafa Sagir'in bilgisi yoktu. Mahkeme bu gibi durumlarda usul gereği mahkûmların yüzüne karşı bir açıklama yapmazdı. Mustafa Sagir olan bitenden habersiz akşam yemeğini yemiş, ardından okuyup yazdıktan sonra uykuya dalmıştır. Ancak Ankara sokaklarında faaliyet devam ediyordu. Bir Ramazan gecesi yaşanan bu olaylardan Ankara halkının haberi vardı. Ankara'ya kötü maksatlar için gelen Sagir'in idamı 24 Mayıs 1921'de sabaha karşı saat dört buçukta Karaoğlan Meydanında gerçekleştirilmiştir. Karaoğlan'da imsak vaktinden sonra büyük bir kalabalığın olduğu sırada darağacının kurulduğunu belirten gazetede, Sagir'in iki buçukta polis merkezine getirildikten sonra burada hazır bulunan din görevlisinin kendisine dini telkinlerde bulunduğu ifade edilmektedir. Bu sırada Sagir'in bazı istekleri olmuştur. Kâğıt kalem isteyen Sagir, İstanbul'daki İngiliz konsolosuna kısa bir mektup yazmış ve hapisanedeki bavulunun konsolosa gönderilmesini istemiştir. Öte yandan abdesthaneye gitmek için izin istediği sırada ceketinde bulunan İngiliz makasıyla intihar etmeyi amaçladığı anlaşılmıştır. Bundan sonra beyaz gömlek giydirilerek jandarmaların koruması altında Karaoğlan Caddesine getirilmiştir. Burada kurulu olan darağacının önüne gelindiğinde kendisine mahkeme kararı okunmuştur. Mahkeme kararının okunmasının ardından Sagir, hiçbir şey söylemeyerek masanın üzerine çıkmıştır. İnfazının gerçekleşmesinin ardından burada bulunan ahali gerek Sagir'e gerekse de onu bu hayata sevk edenlere lanet dileyerek oradan ayrılmışlardır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Mayıs 1921: 1; *Haftalık Mecmua*, 11 Temmuz 1927: 9-10; *Bolu*, 2 Haziran 1921: 2).

* Mustafa Sagir, yargılama sırasında Bağdatlı İzzet Osman'ın İngiliz casusu olduğunu hatta bu konuda Miralay Nelson ile konuştuklarını itiraf etmiştir. *Anadolu'da Yenigün*, 31 Mayıs 1921, s. 2.

7. SONUÇ

Millî Mücadele dönemi ele alınırken genellikle askeri ve siyasi hadiselerle bir çerçeve çizilmektedir. Mustafa Sagir örneği, Millî Mücadelenin sadece askeri ve siyasi mücadele olmadığını, arka planda tarihi araştırmalara konu olabilecek pek çok münferit hadisenin yaşandığını göstermektedir. İngilizler tarafından küçüklükten yetiştirilerek zamanla ünlü bir casus haline gelen Mustafa Sagir'in İstanbul ve Anadolu'daki faaliyetleri, Millî Mücadelenin farklı bir perspektiften de değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bir yönüyle Millî Mücadele sırasında istihbarat savaşlarının da yaşandığını ortaya koymaktadır. Hint Hilafet Komitesi maskesiyle dolaşan Sagir, İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı'nda uyguladıkları casusluk yöntemlerini referans aldığından yakayı ele vermiştir. Zira bu teknikler savaş sırasında Osmanlı istihbaratı tarafından deşifre edilmişlerdi. Dolayısıyla yakın bir geçmişte karşılaşılan bu yöntemlerin farkında olan Türk istihbaratı, istihbarat konusunda zirveyi yaşamış İngilizlere ciddi bir ders vermiştir. Hatta İngilizlerin Türk toplumu için çok önemli olan dini hassasiyetleri hesaba katarak gerçekleştirdikleri bu olayın ardından, Sagir'e ciddi anlamda sahip çıkmamaları yenilgiyi kabullenmek istememelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda İngilizlere karşı Çanakkale ve Kutül Amare'de sahada kazanılan başarı bu defa istihbarat alanında kendini göstermiştir denilebilir.

Millî Mücadelenin olağanüstü şartlarına rağmen Mustafa Sagir'in 1921 Mayıs'ında Ankara'da yargılanması, İngiliz casusluğunun tüm ayrıntılarını ortaya koymuştur. Bu başarı, İngiltere Hükümetini; Türk istihbaratı ve ordusu karşısında daha temkinli davranmaya itmiştir. Nitekim Çanakkale Krizi sırasında Türk ordusu karşısında İngilizlerin savaşı göze alamamasında, sahada kazanılan muharebelerle birlikte kurumsal olmasa da istihbaratın da önemli payı vardır.

KAYNAKÇA

Araştırma Eserler

Bacanlı, H. (2018), "Birinci TBMM'de Burdur Millet Vekili Mehmet Akif (Ersoy) ve Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 34, s. 1-54.

Ekinci, N. (1994), "Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri" *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, S. 14, s. 167-184.

Kalaycı, İ. (2018), "Sona Erişinin 100. Yılında 1. Dünya Savaşı'nın Ekonomik Cephesine Dâir Bir İnceleme", *Avrasya Edütleri*, 54, s. 179-210.

Lüleci, A. (2014), *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya.

Müderrişoğlu, A. (1990), *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Ankara.

Özdemir, B. ve Jane, M. (2014), "La Der Des Ders" in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri", *Akademik Bakış*, C. 7, S. 14, s. 215-246.

Özel, S. (2009), *Casustur Casus*, Derlem Yayınları, İstanbul.

Sertoğlu, M. (1956), *Mustafa Sagir*, Güven Yayınları, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Anadolu'da Yenigün

Bolu

Cumhuriyet

Haftalık Mecmua

Hâkimiyet-i Milliye

Tan

Yeni Sabah

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The main purpose of this study is to take the intelligence activities during the National Struggle period into account in addition to military and political perspectives. We focused on seven different newspapers that covered the Mustafa Sagir case. Also this study emphasizes the importance of the intelligence activities to trigger new studies on the field.

We put forward an example on how British Empire tried to utilize its intelligence services in Anatolia during the National Struggle Period to end the nationalist movement. Mustafa Sagir incidence is just an example among the many other acts of British intelligence agencies. This study offers a brief account of Mustafa Sagir incident, his life story, how he turned to be an agent working on behalf of British Empire. Also the importance of intelligence activities during the National Struggle Period is tried to be stated. Also the effect of Ottoman intelligence services on this event is an important point.

Methodology

The main sources of this study are the newspapers and journals that covered the accounts of event, the statements of Mustafa Sagir and the representations of public opinion on the event. In addition to the primary sources, a wide range of secondary literature on Mustafa Sagir incidence, and intelligence activities is deeply covered in this study.

There are six chapters in this study including the introduction section. In the commencing chapter, the beginning of British intelligence's mission in Anatolia is covered. The main goals of this mission were to eliminate Mustafa Kemal and the Grand National Assembly. The second chapter covers the personality and career of Mustafa Sagir. The main sources of this chapter the periodicals. the context of Mustafa Sagir's life, his education, and his experience in the British intelligence are covered. The third chapter covers Mustafa Sagir's experience in Istanbul. The processes just before he arrived to Ankara and the following events are followed in this chapter. The fifth chapter is about the trial of Mustafa Sagir in the Independence Tribunal. Yeni Gün newspaper is the main source of this chapter. The last chapter is about the execution of his capital punishment. Also the triumph of Turkish side is emphasized.

Findings

The main result of the endeavour of this article is that the British intelligence even though its strength could be defeated and its activities could be revealed by organization with less supplies and opportunities, which was the Grand National Assembly in Mustafa Sagir incidence. Also the symbolic power of the public press could hold an actual place in establishment of an organization to defeat a conspiracy of a greater power. The will of public is greater than the will of great occupant powers.

The records of the Independence Tribunals, the articles of the newspapers, the reports of intelligence agencies offers the technics and methods of Mustafa Sagir in his missions of killing Mustafa Kemal and elimination of the Grand National Assembly. Also, Mustafa Sagir's statements and confessions offers another view for this study.

Also, we challenge the argument that the treaty of Mudros declared the end of Ottoman State. Because, the Mustafa Sagir incident offers a clear state mechanism that was on operation. His trial, questioning period and execution was processed within the borders, facilities and authority of a state mechanism. This mechanism claimed its legitimacy with the gathering of the Grand National Assembly. It could detect and eliminate the threats that were canalized by the enemy forces. This event also is an example of Ottoman officers acted very organized even though the authority of the

Ottoman State diminish and decreased within the borders of Istanbul. The Grand National Assembly was a continuation of the Ottoman State system and the former Ottoman officers carried their experiences to the Grand National Assembly. This event could trigger the argument that the roots of new nationalist government were very strong because they were the last parts of the chains of Turkish states throughout the history.

Conclusion and Discussion

Mustafa Sagir incidence is just an example among many of the intelligence battles throughout Anatolia during the National Struggle period. This study tries to attract the academic attention to this specific field. The National Struggle can be rethought from the perspective of the historians of intelligence.

Though the extraordinary conditions of the National Struggle period, the achievements in Gallipoli, Kutül Amare battles continued in the field of intelligence.

The Grand National Assembly defeated the British intelligence during the very early stage of the National Struggle. The main reason of this achievement was the experienced cadre of statesmen and soldiers in Ankara. As it was stated in the public press National Forces could operate and reveal the conspiracy with its very limited supplies and opportunities.

İŞYERİNDE İNTİKAMCI DAVRANIŞLAR VE MEDEA SENDROMU*

Araştırma Makalesi / Research Article

Kara, E. ve Karadeniz Özbek, S. (2021). İşyerinde İntikamcı Davranışlar ve Medea Sendromu. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 211-223.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.875025>

Geliş Tarihi: 05.02.2021

Kabul Tarihi: 08.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Öğr. Gör. Eray KARA
Giresun Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü
eray.yasar@giresun.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-8614-4918

Dr. Öğr. Üyesi Selda KARADENİZ ÖZBEK
Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
selda.karadeniz.ozbek@giresun.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-4698-2700

ÖZ

Bu çalışmada işyerinde çalışanların intikamcı davranışlarının doğasını açıklamada Medea Sendromunun model alınabileceği varsayımıyla, öğretim elemanlarının Medea Sendromu yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin mevcut duruma konmaya çalışılmıştır. Bu anlamda, Medea'nın maruz kaldığı haksızlık karşısında hissettiği nefreti, çocuklarının canına kıyarak eşinden intikam alma yolunu seçmesinin, öğretim elemanlarının iş yerindeki intikamcı davranışlarını açıklamada model alınabileceği varsayılmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmış, veriler odak grup görüşmesi yoluyla toplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, öğretim elemanlarının adaletsizliği ve liyakatsizliği intikamcı davranış sebebi olarak gördükleri; intikam almak için engelleme, kötüleme, örgütsel sinizm ve sessizlik davranışlarına yöneldikleri bulunmuştur. Kişilerin kendi adaletini tesis etmeye başlamasına imkan bırakmaksızın, örgütlerin çalışanlara adil bir ortam sunması gerekliliği bu çalışmanın önemli sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adaletsizlik, İntikam, Medea, Odak Grup Görüşmesi.

VENGEFUL BEHAVIORS AT WORK AND MEDEA SYNDROME

ABSTRACT

This paper takes Medea Tragedy as a model to elucidate the nature of vengeful behavior of lecturers in a university setting in Turkey. We assumed that Medea's hatred she in the face of injustice, and her choice of revenge on her husband by hurting her children could be taken as a model in explaining the vengeful behaviors of academic staff at workplace. We designed the study in compliance with the qualitative research methods and we collected the data through a focus group interview. The findings reveal that lecturers see injustice and incompetence motives for vengeful behavior; and they turn to behaviors of obstruction, denigration, organizational cynicism, and silence to get revenge. The fact that organizations have to provide a fair environment for all employees without allowing individuals to attempt to establish their own justice is considered as one of the important results of this study.

Keywords: Injustice, revenge, Medea, Focus Group Interview.

* Bu araştırma 10-12 Mayıs 2018 tarihinde 13. Eğitim Bilimleri Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

İnsan doğası karmaşıktır çünkü insan sevgi dolu, nefret dolu, yapıcı ve yıkıcı bir varlık olma özelliğini gösterebilir. İnsanlar sosyal yaşamın bir gereği olarak diğer insanlarla ilişki halindedir. İdealde beklenen toplumu oluşturan bireylerin yaşadıkları çatışmaları her zaman barışçıl yollarla çözmeleridir. Fakat ideal olan pratiğe her zaman yansımamaktadır ve öfke duygularının intikamcı davranışlara dönüşmesi insan yaşamının her alanında görülebilmektedir. İntikam alma davranışı genellikle algılanan bir haksızlık karşısında (Stuckless ve Goranson, 1992), kin ve öfke gibi duygularla (Kasapoğlu, 2007), haksızlık yapma engelleme, aşağılama ve sömürme arzusuyla kendini göstermektedir. İntikam almak isteyen kişilerin temel amacı; sorunu oluşturan kişi ile eşit düzeye gelme ve suçlunun hak ettiği cezayı almasını sağlamaktır (Bradfield ve Aquino, 1999). Diğer bir ifade ile bireyin arzusu kendi adaletini oluşturmaktadır.

İntikamın yarar ve zararlarına ilişkin farklı bakış açıları mevcuttur. Bunlardan biri intikam almayı, geçmişte yaşanan mağduriyetin zaferi olarak değerlendirmektedir. Benzer bir ifade ile intikam almak, bireye haksızlığa karşı dik durabilmek, adaletsizliğin üstüne gidebilmek gibi nitelikleri kazandırmasından ötürü oldukça kabul gören ve haklı bulunan bir davranış türüdür. Diğer bakış açısı ise intikam alınan kişiyle ilişkileri normale döndürebilme ihtimaline karşın, bireyi geçmişe tutsak eden bir duygudur. Çünkü hiçbir ilaç geçen haftaki mide ağrısını tedavi edemez intikam mantıksızdır, erdemli bir davranış değildir. İntikam alma isteği sonu gelmez bir döngünün sebebidir, bireyin ruhsal iyi oluşunu ve kişilerarası iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir (Chakrabarti, 2005; Staub, Pearlman, Gubin ve Hagengimana, 2005).

İntikam, kişisel ilişkilerde olduğu kadar, örgüt içinde de gözlemlenebilir bir davranış şeklidir. Bireyler, çalıştıkları örgütlerin adil olmasını, bir adaletsizlik algıladıklarında ise bu adaletsizliğin düzeltilmesini beklemektedir. Yapılan çalışmalar, adalet algısının iş yerleri için oldukça önemli olduğunun altını çizmektedir (Çetinel ve Taslak, 2018; Töremen ve Çetin, 2010). Beugre (2005) algılanan hata ve olası zararların işyerinde intikamcı davranışa yol açacağını savunmuştur. İntikam gibi kötü niyetli davranışlar, örgütsel davranışlar içinde üretkenlik dışı olarak değerlendirilmektedir.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD, 2017) tarafından sağlanan verilere göre Türkiye, 35 ülke içinde en çok çalışan 11. ülkedir. Yılda 1832 saat çalışma anlamına gelen bu rakam, çalışan nüfusun ait oldukları örgütlerde ciddi boyutlarda zaman geçirdiğinin göstergesidir. Gününün çoğunu geçirdiği bir ortamda, birey düzeltilmeyen bir adaletsizlik gördüğünde duygusal davranabilir: kızabilir, düşmanlık gösterebilir, intikam almak için gerekli zemine sahip olabilir. İntikam davranışı aslında algılanan adaletsizliği gidermeye, oluşan eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik bir yaklaşımdır. Birey, intikam sayesinde adaletin sağlandığını, eşitsizliğin giderildiğini düşünmektedir (Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü, 2012). Beugre (2005), bu düşünceyi kanıtlar nitelikte, algılanan hata ve olası zararların işyerinde intikamcı davranışa yol açacağını savunmuştur.

Hangi davranışın adaletsiz olduğuna karar vermek için bireyin karşılaştırma yapması gerekmektedir (Beugre, 2005). Önceki durumla, başka kişilerle ya da olması gerekenle yapılan bu karşılaştırmalar sonucunda kişi, davranışın adaletsiz olduğuna kanaat getirebilmektedir. Örgütlerde algılanan adalet(sizlik), işyerinde intikam davranışlarının belirleyicisi olabilir (Jawahar, 2002). Yine, Beugre'ye (2005) göre intikam, önceden düşünülen, planlı bir eylem olmasına gerek olmaksızın bilişsel bir modeli takip eden bir sürecin ürünüdür. Üç basamaklı bilişsel modelinde (Beugre, 2005) intikam davranışının anlık gelişen bir davranış türü olmadığını; durumu değerlendirme, sorumluyu bulma ve tepki verme basamaklarını izleyerek oluştuğunu belirtir. Bu tepki, yukarıda bahsi geçen boyutlardan herhangi birinde yaşanmış olana karşı olabilir. Kurban bu noktada önce davranış değerlendirir, ardından sorumluyu belirler. Son aşamada ise intikam davranışının türüne karar vererek harekete geçer. Adaletsizlik –intikam bağlantısı şu üç soruyla da akılda kalabilir: Ne? Kim? ve Nasıl? ‘Ne?’ sorusu ‘Ne oldu? Bu adaletsizlik olarak değerlendirilir mi? Ne derece adaletsiz bir durum?’ sorularına atıfta bulunur. Kişi, burada karşılaştırmalar yapar, ‘Ne olması gerekirken ne oldu?’ sorusuna cevap ararken, beyni ona eşitlik sağlaması için intikama yönelmesini söyler. ‘Kim?’ sorusu kurbanda adaletsizlik algısını oluşturanın kim olduğu sorusudur. ‘Nasıl?’ ise kurbanın

intikamını nasıl alacağına ilişkin aldığı karardır. İntikam, üç şekilde tezahür edebilir: engelleme politikası, düşmanlık ve aleni şiddet.

İş yerinde intikam ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, çalışanların adaletsizlik duyguları arttıkça sorunlara daha yıkıcı şekilde tepki verdiklerini ortaya koymuşlardır (VanYperen, Hagedoorn, Zweers ve Postma, 2000). Örgüt içindeki yıkıcı tepkilerin bazıları hedefin arkasından konuşmak, yalan söylentileri duyup da düzeltmemek, kötü ya da müstehcen mimikler yapmak ya da örgütü kötülemek gibi temelde sözlü ve doğası gereği sembolik düşmanlık içeren davranışları kapsamaktadır (Neuman ve Baron, 1998). Şantaş, Uğurluoğlu, Özer ve Demir (2018) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre dedikodu ve arkadan konuşma, örgütsel intikam davranışının toplam değişkenler arasında %31.1'ini açıklamıştır.

Diğer faktör olan engelleme politikası (obstrüksiyon) kişinin, örgütün hedeflerine ulaşması için kullanması gereken yeteneklerine ket vurması anlamına gelmektedir. Bu tür davranışlar hedef tarafından gereksinim duyulan kaynakları sağlamamak, kaynakları gereksiz yerde harcamak ve kasıtlı performans düşüklüğünü içerir. Üçüncü faktör olan aleni saldırganlık işyeri şiddeti ile aynı anlama gelir ve fiziksel şiddet, çalma ve mala zarar verme şeklinde vuku bulabilir. Benzer şekilde intikam niyeti ile intihar, hırsızlık, görevi ihmal, sabotaj ve saldırgan davranışlar arasında da anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Sommers, Schell ve Vodanovich, 2002). Yapılan çalışmalar, elde edilen bulgular ışığında adalet/adaletsizlik – intikam ilişkisine Medea Trajedisi açısından bakmak, konuya ilişkin yeni bir bakış açısı kazanmak adına faydalı olacaktır.

1.1. Medea Sendromu

M.Ö 400'lü yıllarda Euripides Medea trajedisinden bahsetmiştir. Bu, intikama dönüşen bir aşkın hikâyesidir. Medea, kral olan kocası Jason'ı ölesiye sevmektedir, hatta Altın Postu Jason'ın alabilmesi için kendi ağabeyini öldürmüş ve babasını kandırmıştır. Jason, narsistliğiyle ünlüdür, Medea'nın ona olan aşkını anlamaktan çok uzaktır. On yıllık evlilikleri boyunca iki oğulları olmuştur, ancak Jason başka bir prensesle evlenmek, daha fazla şan şöhret sahibi olmak için Medea'dan ayrılmak ister. Hatta onu ikna edebilmek için bu evliliğin, Medea ve çocuklar için de faydalı olabileceğini söyler. Onsuz yaşamakta bile zorlandığını söyleyen Medea, çok ağır bir depresyon geçirir. İyileşip sosyal statüsünü yeniden kazandığında, Medea, Jason'ın kendisine ne yaptığını anlaması için onun canını acıtma planları yapar ve ilk olarak gelin olacak prensesi zehirler. Jason, onu terk ederek bir parçasını alıp gitmiştir bu nedenle bu acıyı da yaşaması gerektiğini düşünerek iki çocuğunu hançerle öldürür. Ejderha görümlü arabasıyla Jason'dan kaçır ve oğullarının cesedine dokunmasına ya da onları gömmesine dahi izin vermeyerek, Jason'ın canını yakmanın tadını çıkarır(Gordon, 2008; John ve Jacobs, 1988).

FredPine (1995) Medea'yı kadınlara özgü bir tür intikam olarak ele almaktadır (akt. Gordon, 2008). Ancak, erkeklerin de intikamcı davranışlar sergilediği durumlar benzer bir aile içi şiddet araştırmasında (McCloskey, 2001) tarafından ortaya koyulmuştur. Ancak, McGloskey, çalışmasında işsiz ve/ya alkol problemi olan babaların da çocukların gözünde anneyi ezen tavırlar sergilediklerini belirtmiştir. Stuckless ve Goranson (1992), ise erkeklerin intikamcı davranışa yönelik daha olumlu tutum içinde olduklarını ortaya koymuşlardır. Kadın ya da erkek olmalarına bakılmaksızın intikam alma duygusunun insana haz verdiği, eşitliği, dengeyi tekrar kurma konusunda belli bir güç verdiği aşikardır. İş ortamında, kurban eğer suçluya göre alt statüdeyse intikam alması zorlaşır çünkü suçlu kendisinden tekrar intikam almak için daha iyi imkânlarla sahiptir.(Aquino, Tripp, ve Bies, 2007). Bu durum, Koç (2016), tarafından bir vaka incelemesiyle ortaya konmuş; fakülte yöneticileri arasındaki bir sorunun astlar tarafından neden ve nasıl intikamcı eylemler olarak ortaya çıktığını ortaya koymuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, iş yerlerinde intikamcı davranışların doğasını açıklamada Medea trajedisinden yola çıkarak, psikolojik bir kavrama dönüşmüş olan Medea Sendromunun bir model olabileceği varsayılmıştır. Medea, maruz kaldığı haksızlık karşısında hissettiği nefreti, intikamcı

davranışa dönüştürerek, sorumlu gördüğü kişinin canını acıtma yolunu seçmiştir. Bu model, etken aktör, edilgen aktör ve araçsal aktör olarak üç farklı boyut sunmaktadır (Koç, 2016). Bu araştırma ile işyerinde öğretim elemanlarının Medea Sendromu yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin durum ortaya konularak, Medea Sendromunda bahsi geçen intikam davranışı modellenmesi olan etken, araçsal ve edilgen aktörlerin neler olduğunu ortaya konulacaktır.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırma Deseni

Öğretim elemanlarının işyerlerindeki intikamcı davranışlarını ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Fenomenoloji, bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Var olan bir olgu ile ilgili bilgiler elde etmek için bireylerin deneyimlerinden yararlanan bu araştırma yöntemi (Kocabıyık, 2016), bireyin deneyimlerini ödünc almakta (Miller, 2003), geldiği felsefi geleneğin zenginliği ve yaşanmış deneyimlerin asıl anlamını bir araya getirerek psikolojik gerçekliği tanımlamak için kullanılmaktadır (Kocabıyık, 2016). Bu çalışma deseninde, farkında olunan ancak ayrıntılı bilgiye sahip olunmayan olgu (Creswell, 2015) öğretim elemanlarının tanık oldukları adaletsiz uygulamalar ve bunlarla başa çıkma yöntemleri olarak belirlenmiştir. İlgili olgu, metodolojik olarak derinlemesine irdelenmeye (Patton, 2014) çalışılmıştır.

2.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir üniversitede görev yapan öğretim elemanları oluşturmaktadır. Odak grup görüşmesi ile veriler toplanmıştır. Odak grubun oluşturulmasında katılımcı sayısı, araştırmacının görüşmeyi ne kadar kontrol altında tutabileceği ile de ilgilidir (Ekiz, 2003). Katılımcı sayısı ile ilgili farklı görüşler olsa da, genellikle bu çalışmaların az sayıda katılımcı ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu sayı da genellikle 4 ile 10 kişi arasında değişmektedir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011). Bu çalışmada, odak grup ölçüt ve araştırmaya hız ve pratiklik kazandırması (Yıldırım ve Şimşek, 2013) amacıyla kolay ulaşılabilir örneklem tekniğine de başvurulmuştur. Bu odak grubun ölçütü, en az üç yıl aynı üniversitede çalışmış olmaktır. Ayrıca, katılımcıların birden çok üniversite birimini temsil etmesi amacıyla farklı birim ve unvanlardan heterojen bir grup oluşturulmaya çalışılmıştır. Grup içinde yönetici – çalışan ilişkisi bulunan öğretim elemanı bulunmamasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların isimleri, etik kurallar gereği gizli kalması için, rastgele kısa erkek ve kadın isimlerinden seçilerek değiştirilmiştir. Bu şekilde, altı üye bir moderatör ve bir raportörden oluşan çalışma grubu, 2 Nisan 2018, Pazartesi günü saat 18.30'da daha önce belirlenen toplantı salonunda bir araya gelmiştir.

2.3 Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2017-2018 akademik yılı bahar döneminde aynı üniversitede görev yapan öğretim elemanlarından oluşan odak grup görüşmesi yoluyla toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından alanyazın taraması sonucu oluşturulup uzman görüşüne sunulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak katılımcılara beş soru sorulmuştur. Görüşme formundaki sorular, odak grup görüşmesi tekniğinden istenen etkililiğin sağlanması için şu adımlar takip edilerek hazırlanmıştır:

1. Açılış soruları: Her katılımcı bir dakika gibi kısa bir sürede kendini tanıtır.
2. Tanıtma soruları: Bu sorular, tanıtma soruları ve anahtar sorular arasında geçişi sağlayabilir ancak daha derin sorulardır.
3. Bu sorulardan itibaren katılımcılar artık diğer katılımcılarla düşüncelerini paylaşırlar.
4. Anahtar sorular: Bu sorular odak grubun temel sorularıdır. Araştırma sorularına odaklanılır, buraya kadar geçen süre toplam sürenin yarısı kadardır.
5. Araştırma soruları: Bir, iki adet olabilir; bu sorular için de 10–15 dakika verilebilir. Bu süre odak grup görüşmesinin uzunluğuna bağlıdır.

6. Kapanış sorusu: Genellikle son bir sorudur. Katılımcıların son cümlelerini sunmaları sağlanır.

7. Final sorusu: Katılımcılara kısaca değinilmeyen bir konu olup olmadığı sorulur (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011).

İki alan uzmanının görüşüne sunularak yarı yapılandırılmış görüşme formunun güvenilirliği sağlanmıştır. Görüşme sorularından bazıları şu şekildedir:

- Çalışma ortamınızda tanık olduğunuz eşit ve adil olmayan uygulamalara örnek verebilir misiniz?
 - a) Ders dağılımları,
 - b) Kişisel ilişkiler,
 - c) Politika/uygulamalar
- Tanık olduğunuz adaletsizliğe karşı tepkiniz sonucunda kendinizi nasıl hissettiniz?
 - a) Ferahlık,
 - b) Rahatlama,
 - c) Homeostasis,
 - d) Daha çok öfke,
 - e) Eşitlik

2.4. Geçerlik – Güvenirlik Çalışması

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formları kapsam ve yapı geçerliliği için üç alan uzmanından görüş alınmıştır. Güvenirliğin sağlanması için alanyazın taraması sonucunda belirlenen temalara uygun kodlar, deşifre edilen metinde üç farklı araştırmacı tarafından saptanmıştır. Nitel araştırmada içsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği: $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanabilir. Formülde, Δ : Güvenirlik kat sayısını, C : Üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Toplamda bulunan 73 kodun 31'i ilk araştırma sorusu, 2'si ikinci araştırma sorusu ve 40'ü üçüncü araştırma sorusuna ilişkin temalar altında toplanmış ve her biri için ayrı ayrı yapılan güvenirlik hesabı sonucunda ilk temaya ilişkin kodlama iç tutarlılığı sırasıyla $28/(28+3) \times 100 = \%90$, $2/(2+0) \times 100 = \%100$ ve $32/(32+8) \times 100 = \%80$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre araştırma güveniliridir.

2.5 Verilerin Analizi

Görüşmeler özetlenmiş, raporlar ve kısa notlar incelenmiş, veriler gözden geçirilerek, analiz ve raporlama süreci başlatılmıştır. Araştırma verileri, alanyazında var olan temalara uygun kodlamalar yapılarak yorumlanmıştır. Görüşmeden elde edilen ses kayıtları, bilgisayar ortamına aktarılmış ve metinler, alan yazındaki temalar doğrultusunda gruplanmıştır. Araştırma için belirlenen temalara ilişkin detaylar aşağıdaki şekildedir.

Temalar	Alt Temalar
Haksızlık/Adaletsizlik	İkili ilişkiler, Liyakat, Görevlendirmeler
Sorumlular	Kişi, Örgüt
Tepki	Örgütsel sessizlik, Kötü konuşma (sinizm), Performans düşüklüğü, Uzaklaşma
Duygu Durumu	Eşitlik, Güvensizlik, Değersizlik

Şekil 1: Temalar ve alt temalar

Temaların oluşturulmasının ardından, üç alan uzmanı tarafından her bir soru için ayrı ayrı kodlamalar yapılmış ve toplamda 73 kod bulunmuştur.

3. BULGULAR

Bu çalışmada, odak grup görüşmesi ile elde edilen veriler betimsel yolla analiz edilmiştir. Bulgular, üç başlık altında toplanmıştır: a) Öğretim elemanları etken aktör olarak haksızlığın kaynağı olarak neyi ya da kimleri görmektedir? b) Öğretim elemanları, nefret/intikam duygularıyla baş etmek için hangi araçsal aktörlere başvurmaktadır? c) İntikamcı davranışlar aslında hangi edilgen aktörlere zarar vermektedirler?

a) *Öğretim elemanları etken aktör olarak haksızlığın kaynağı olarak neyi ya da kimleri görmektedir?*

İlk olarak, katılımcılardan eşitsizlik, adaletsizlik örneği oluşturabilecek durumlardan bahsetmeleri istenmiştir. Böylece, katılımcıların verdiği cevaplardan yola çıkılarak haksızlığın tanımı yapılmış ve kişilerin bu tür haksızlıklara maruz kalıp kalmadığı ortaya konulmuştur. Bu sayede sendromda Medea'nın Jason'a yüklediği etken değerinin öğretim elemanları tarafından ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Verilen yanıtlarda, Cem 'yönetimin adaletsizlik için gerekçeleri' olduğunu savunarak, dürüst olunmadığından bahsetmiş ve onlara hak vermiştir. 'Oy verdiğim rektör sözünde durmadı, intikamımızı almadı' ifadeleriyle sözünde durmamanın adaletsizlik algısına zemin yarattığını belirtmiştir. Aynı zamanda, grup ile ortak bir fikri paylaşarak 'liyakatsizliğin' en büyük problemlerden biri olduğu görüşünü savunmuştur. Kişisel deneyimlerinden yola çıkan Cem, katılmak istediği kongrelere gereken desteğin sağlanmadığını ve 'kaynakların dağıtımının' herkese eşit yapılmadığının altını çizerek tanık olduğu adaletsizlikleri örneklendirmiştir. Katılımcıların en yaşlı ve kıdemlisi olan Efe, 'liyakatsizliğin', 'ikili ilişkilerin' ve 'karar verme sürecine dahil edilmemesinin' adaletsizlik algısını oluşturan etkenlerin başında geldiğini ifade etmiştir. 'Ders görevlendirmeleri' konusunda deneyimlediği haksızlıklara örnekler vermiş ve bu gibi durumların kendisini 'değersiz hissetmesine' neden olduğunu belirtmiştir. Ela olarak kodlanan katılımcı, idari bir görev almak istemediğinde tehdit edilip haklı gerekçelere dayandırılmadan soruşturma geçirdiğini belirtmiş 'kararına saygı duyulmamasının', 'liyakatsiz kişilerin yönetici durumunda olmasının' ve 'yönetime yakın kişilerin kayırılmasının' adaletsizliği oluşturan kavramlar olduğunun altını çizmiştir. Eti kod adlı katılımcı ise, eşitsizliğin genellikle 'ders dağılımları' sırasında yaşandığını, 'aynı sendikaya üye olmanın ya da yönetimdekilerle ortak çıkarlara sahip olmanın' adaletsiz bir çalışma ortamına zemin sağladığını savunmuştur. Buna ek olarak, birtakım konuların önceden tüm öğretim elemanlarıyla görüşülerek karara bağlanmasına rağmen, daha sonra küçük gruplarla da aynı konuları tekrar değerlendirerek kendilerinin de 'karar alma sürecine dahil ediliyormuş gibi' yapılmasının yarattığı 'değersizlik' hissinden bahsetmiştir. Katılımcılardan Ada, üniversitenin yer aldığı şehirde ya da çevre illerde doğmamış olmanın kendisi için adaletsiz uygulamalar doğurduğundan bahsetmiştir. Herkesin birbirini tanıdığı, haliyle 'koruyup kolladığı' bir ortamda yalnız kalıp kendini 'değersiz' hissettiğini belirtmiştir. Son olarak, Ahu adlı grup üyesi yine 'ders dağılımlarındaki' eşitsizliklerden örnekler vererek 'yönetime yakın' kişilerin birçok konuda avantaj sahibi olduğunun altını çizmiştir.

Bahsi geçen durumlar Medea Sendromundaki, Medea'nın hisleriyle benzerlik göstermektedir. Öğretim elemanları da, tıpkı Medea gibi intikamcı davranışının kabul görmesini sağlayacak zemini adaletsizliğe maruz kalmanın sonucunda yaşadığı değersizlik hissinde bulmuşlar; şu anki içinde buldukları ve gerçekte yanlış olduğunu düşündükleri tavır için birden çok adaletsiz durum örneği vererek kendilerini haklı çıkarma yoluna gitmişlerdir.

a) *Öğretim elemanları, nefret/intikam duygularıyla baş etmek için hangi araçsal aktörlere başvurmaktadır?*

Bu adımda gruba haksızlıkla karşılaştıklarında tepkilerinin ne olduğu ve bu tepkilerinin ardından ne hissettikleri sorulmuştur. Efe söz alarak, 'kendimi rahatlatmak için gidip konuştum' sözleriyle, sorunu 'dile getirmeyi' ve 'sakinleşmeyi' denediğini belirtmiştir. 'Sabırlı' bir kişiliğe sahip olması nedeniyle fazlaca bir tepki göstermediğini belirten Efe, sorumlu gördüğü kişilerle ilişkilerini düzenleyerek, 'resmi çerçevenin' dışına çıkmadığını belirtmiştir. Buna karşın, yaşanan haksızlıkların performansı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunmuş ve 'ister istemez etkileniyorum' ifadelerini kullanmıştır. Olumsuzluklara karşın 'vicdan sahibi' olmasının işini iyi yapmaya devam etmesindeki güç olduğunu vurgulamıştır. Adaletsizliğe verdiği tepkinin sonucunda ise kendini 'kısmen iyi' hissettiğini belirterek intikam duygusunun 'dengeleyici' etkisinden de söz etmiş olduğu sonucuna varılmıştır. Cem ise "haksızlığı kuluçkaya yatırıp zamanı gelince doğumu sağladığını ve sorumlulara 'bunun hissi budur'" şeklinde bir mesaj verme anını beklediğini söylemiştir. Bazen de sorumluları sadece 'ignore ederek (yok sayarak)' cezalandırdığını belirtmiştir. Maruz kaldığı adaletsizlikten ötürü 'fiilen katılmam gereken kongrelere gidemiyorum' diyen Cem, performansına ket vurmak durumunda kalmıştır. Görmezden gelerek yahut sözlü olarak intikamını aldıktan sonra ise 'eşitlendiğimi ve dosyanın kapatıldığını hissediyorum' ifadesini kullanarak intikam almanın 'ilişkilerde eşitliği yeniden sağlamaya yarayan faktör' olduğu fikrini desteklemiştir. Ela kod adlı katılımcı, adaletsizlik örneği olarak belirttiği durum karşısında ilk tepki olarak 'çıldırıldım' ifadesini kullanmıştır. Buna karşın fevri hareket etmeden, hiyerarşik basamakları kullanarak şikayetlerde bulunmuş, ancak 'kişiden' kaynaklı haksızlıkların önüne geçememiştir. Haksız bir şekilde, kendini gözetleyen, 'öğrencilerden ajan tutarak' açığını arayan yöneticiye karşı tepkisinin çok güçlü olmadığını belirtmiş ve 'bizi kurtaran şey inancımız ve öğrencilere olan sevgimiz' ifadelerini kullanmıştır. Tecrübe ettiği olumsuz durumları 'sürekli dile getirdim, herkes bilsin istedim' diyerek aslında intikam basamaklarından 'kötülemeyi' kullandığını belirtmiştir. Bu durum 'örgütsel sinizm' olarak açıklanabilmiştir. 'Aidiyet hissinin azaldığını ve münzevi bir çalışma hayatı' seçtiğini söyleyen Ela, 'örgütsel anlamda sessizliğe' bürünmüştür. 'Ülkeden gitmeyi bile düşündüm' ifadelerini kullanan Ela, haksızlık karşısında kendisini ne kadar değersiz hissettiğini dile getirmiştir. 'Şu an ne düşündükleri benim için hiç önemli değil' diyerek, kendisine haksızlık yapan kişileri yok sayarak çalışma hayatına devam ettiğini belirtmiştir. Eti ise 'Hayalet hoca oldum... kendime bu şekilde özgürlük alanı yarattım' sözleriyle adaletsiz uygulamalardan uzaklaşarak kendini koruduğunu belirtmiştir. 'Oturup ağlamıştım ilkinde ama cahil ağlamasaymış' sözleriyle ise 'uzaklaşma' formülünü zaman içinde keşfettiğinin de altını çizmiştir. Ada çalışma hayatının başlarında maruz kaldığı sıkıntıların iş yükü nedeniyle yaşandığını kavramış ve 'işleri azaltma' yolunu seçmiştir. 'Ağlayarak istifa dilekçemi yazıyordum' diyen Ada, ilişkilerini düzenleyerek sadece 'yapmam gerekenleri yaptım' sözleriyle örgütsel sessizliği işaret etmiştir. Ahu sistemin adaletine hiçbir zaman güvenen biri olmadığından, 'kimsenin ağzına laf vermeden işlerimi yürütüyorum...benim yapım böyle' ifadeleriyle sadece yapması gereken resmi işleri yaptığını ve kişilerle her zaman 'mesafeli' olduğunu belirtmiş ve örgütsel sessizliğin altını çizmiştir.

Medea, trajedisinde Jason'ın canını acıtmak için çocuklarını ve bir prensesi araç olarak kullanarak intikamcı eylemlerde bulunmuştur. Öğretim elemanları da Medea Sendromunun etkilerini yansıtmışlar; asıl performanslarını göstermeyerek, kişiler ve kurum hakkında olumsuz ifadelerde bulunarak, kendilerini sadece resmi işlerle sınırlandırarak, girdikleri derslerde nitelik dışında kaygılar güderek, iş arkadaşlarından uzaklaşıp sosyal ortamlarını daraltarak ve çoğu zaman karşıdakini yok sayıp intikam sırasının gelmesini bekleyerek intikam aldıklarını düşünmüşlerdir.

b) *İntikamcı davranışlar aslında hangi edilgen aktörlere zarar vermektedirler?*

Adaletsiz uygulamaların kaynağı olarak kimin görüldüğü sorusunun yanıtı tartışma sırasında Cem tarafından ‘kimi kime şikayet edeceğim’ diyerek sistemin bir bütün olarak adaletsiz uygulamalar karşısında sessiz olduğunu dile getirmiştir. Efe, haksızlığı örneklendirirken ve sorumlularına işaret ederken edilgen bir yapı kullanmış ve kendisinden ‘biz’ diye bahsetmiştir. Bu şekilde hem bir tarafa tabi olduğunu hem de haksızlığı yaratan kişiyle birlikte, yer aldığı tarafı da sorumlu tuttuğunu belirtmiştir. Genelde sorunların ‘kişi’ düzeyinde görünmesine karşın bir grup tarafından korunduğu Efe’nin de ifadelerinde yer almıştır. Ela kod adlı grup üyesi maruz kaldığı adaletsizliğin sebebinin ‘kişi’ olduğunu özellikle belirtmiş, ancak bu rahatlığı o kişiye sağlayan ‘sistemi’ de suçlamaktan geri kalmamıştır. Eti adlı katılımcı, cinsiyet faktörüne dikkat çekerek, tek kadın olduğu dönemde herhangi bir adaletsizliğe, ayrımcılığa maruz kalmamışken, ‘yönetime yakın birinin hamile eşi’ çalışma arkadaşı olarak aralarına katıldığında ‘idarecinin’ pozitif ayrımcılık adı altında bu kişiyi açıkça kayırdığını gözlemlemiş ve grup içinde paylaşmıştır. ‘Sistemin kendisi mi böyle, Türk kafa yapısı mı bu yoksa biz duygusalız sevdiğimizi yanımıza alır koruruz diye mi bilmiyorum’ sözleriyle aslında bu konu üzerinde hem çokça düşündüğü hem de ‘bilmiyorum’ ifadesine karşın ‘kişilerden yola çıkarak içinde bulunduğu sistemi’ suçladığı sonucuna varmak zor olmamıştır. Katılımcılardan Ahu ise ‘zaten adil olunmuyor’ ifadesiyle içinde bulunduğu sistemin adil olacağı inancını da yitirdiğini belirtmiştir.

Öğretim elemanlarının, tanık oldukları haksızlıkların kaynağını bilmelerine rağmen doğrudan bu kişi veya durumlarla mücadele etmek yerine kendi içlerine kapandıklarını söylemek mümkündür. Trajedisinde, Medea da Jason’a zarar verme fikrinden önce uzun bir hastalık (depresyon) dönemi geçirmiş, yalnız kalmayı seçmiştir. Anca gücünü yeniden toplamaya karar verdiğinde esasen suçlu olmayan kimseleri, bu gücü kazanmasında edilgen aktör olarak kullanmıştır. Bu çalışmada, öğretim elemanlarının ‘çok iyi arkadaşlarımızı yönetici olunca kaybettik’, ‘artık derslerimde süre kaygısı güdüyorum’, ‘hayalet hoca oldum, arkadaşlarımı dışarıdan seçiyorum’ gibi ifadelerde aslın çalıştıkları kuruma olan aidiyet hislerine, öğrencilerine ve kendi potansiyellerini kullanma durumlarına zarar verdiklerini söylemek mümkündür.

Bu bilgilere ek olarak, grup tartışmasından ortaya çıkan, alanyazın pek de rastlanmayan ‘din’ ve ‘vicdan’ kavramlarından bahsetmek gerekebilir. Çünkü tartışma süresinde belirtildiği üzere yöneticiler, adaletsizlik yaptıklarını fark ettiklerinde mağdur kişiyi mutlaka görüşmek için davet ederek ‘hakkını helal et’ ifadesini kullanmışlardır. Bu durum, kendilerinin de inançlı kişiler olmaları nedeniyle ‘vicdanlarını’ rahatlatma yolunu seçtiklerini göstermektedir. Yine yönetici durumundakiler mağdur kişiye ‘yaptığın haramdır’ ifadeleriyle dini anlamda da vicdani yük eklemişler, belki bu sayede daha çok acı çekmelerine neden olmuşlardır. Mağdur olan grup katılımcılarının hemen hemen hepsi ‘vicdanlı’ kimseler olduklarını dile getirmişler, ‘yaradılışlarının’ aşırı bir tepkiye engel olduğunu bildirmişler ve inançları gereği sabretmek durumunda olduklarını belirtişlerdir. Hatta Ela kod adlı katılımcı ‘haksızlık yapan kişi olacağıma haksızlığa uğrayan olurum daha iyi’ sözleriyle kendisini teselli ettiğini dile getirmiştir. Bu tablo ise inançlı bir yöneticinin de adaletsizlik yapabileceğini; adaletsizliğe maruz kalanlar içinse adaletsizlikle başa çıkmada inançlı olmalarının onlara yardım ettiğini ortaya koymuştur.

4. TARTIŞMA

İş yerlerinde intikamcı davranışların doğasını açıklamada Medea Sendromunun bir model olabileceği varsayılarak yürütülen bu çalışmada, işyerindeki öğretim elemanlarının Medea Sendromu yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin durum ortaya konmaya çalışılarak, etken, araçsal, edilgen aktörün neler olduğu modellenerek ortaya koyulması hedeflenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilere göre üniversitede görev yapan öğretim elemanları, genellikle adaletsiz olarak algıladıkları uygulamalar karşısında kendilerini değersiz hissettiklerini dile getirmişlerdir. Liyakatsiz olarak değerlendirdikleri kişilerin yönetimde olması ve ikili ilişkilerle yapıldığı düşünülen görevlendirilmeler, haksızlık olarak kabul edilen uygulamaların başında gelmektedir. Liyakatsizlik hemen hemen tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, çalışma grubundaki öğretim elemanlarının kendilerini gerçekleştirme yolunda adımlar attıkları ancak çalıştıkları kurumda bu

çabalarının göz ardı edildiği şeklinde yorumlanabilir. Değersizlik hissiyle baş etmeye çalışan öğretim elemanları yapılan haksızlıkları Beugre (2005)'nin de üç basamaklı bilişsel modelinde belirttiği gibi kıyaslamalar yaparak değerlendirmektedir. Bu basamakta, benzer durumlar yaşayan kişiler ve olayların bu kişiler için nasıl sonuçlandığı gözlemlenir ve kişi, haksızlığa maruz kalıp kalmadığı konusunda fikir sahibi olur. Yapılan görüşmede öğretim elemanları, aynı duruma maruz kalan farklı kişilere, farklı tepkiler verildiğini gözlemleyerek kendilerini değersiz hissetmiş ve intikam alma yoluna gitmişlerdir. Bu durum çalışanların adalete duyarlılıkları arttıkça sorunlara daha yıkıcı şekilde tepki verdiklerini ortaya koyan çalışmayla (VanYperen, Hagedoorn, Zweers ve Postma, 2000) benzerlik göstermektedir.

Neuman ve Baron (1998) tarafından yapılan çalışmanın bir başka sonucu da hedefin arkasından konuşmak, yalan söylentileri duyup da düzeltmemek, kötü ya da müstehcen mimikler yapmak ya da örgütü kötülemek gibi temelde sözlü ve doğası gereği sembolik düşmanlık içeren davranışları kapsamaktadır. Ancak, öğretim elemanlarının bu türden bir düşmanlık davranışına ilişkin bulguya rastlanmamıştır. Araştırmanın diğer bir bulgusu, öğretim elemanlarının 'farkındalık yaratma' adına tanık oldukları adaletsizlikleri mutlaka dile getirdiklerinden bahsetmeleridir. Ayrıca, birçok katılımcı, iş yaşamlarını resmi işlerle sınırladıklarını ve mümkün olduğuna doğru hareket etmeye çalışarak kendilerini koruduklarını belirtmişlerdir. Park ve Keil (2009) sessizliği üç başlıkta ele almışlardır: Bunlardan ilki bilinçli sessizliktir. Bu sessizlik tipinde, iş görenlerin kasıtlı olarak sessiz kaldıkları, sorun ve düşünceleri hakkında konuşmadıkları görülmektedir. Bu sessizlik tipi, çalışma grubundaki çoğu öğretim elemanının intikamcı davranışını açıklamaktadır. İkinci tip sessizlik, defansif sessizliktir. Bu sessizlik tipinde iş görenlerin kendi menfaatlerini korumak ve çatışma ortamı oluşturmamak için sessiz kalmayı tercih ettikleri görülür. Bu sessizlik tipi de araştırmanın bulgularını açıklar niteliktedir. Çünkü katılımcılar adalete olan inançlarının sarsıldığını ve bu sessizlik sayesinde kendilerini koruduklarını belirtmişlerdir. Son sessizlik tipi ise toplu sessizliktir. Bu çalışmada bu sessizlik türüne rastlanmamıştır.

İnsanın varoluşunun temel amacı, mevcut potansiyelini kullanmak ve içine doğduğu dünyayla bir bütün haline gelebilmektir (Akkaya, 2015). Bunu yapamayan birey mutlu olmakta, kabul görmekte zorlanır, eksikliklerini gidermek için daha fazla çaba göstermesi gerekir. Çalışan bireyin ait olduğu örgütün ona kendini gerçekleştirme fırsatı vermesi gerekir. Kendi öz kimliğini keşfetme ve ortaya koyma çabası içindeki öğretim elemanları da bunu uzmanlık alanları üzerinden yapar. Ancak, haksızlığa tanık olduğunda, öğretim elemanları derslerindeki performans düşüklüğünden, sadece resmi işlere kendilerini kanalize ettiklerinden ve daha az araştırma yapma eğilimde olduklarından bahsederek intikam almanın bir türü olan engelleme davranışı (Beugre, 2005) içinde olduklarından söz etmişlerdir. Bu davranış türü, 452 tam zamanlı çalışanla yürütülen bir çalışmanın sonucunda da Neuman & Baron (1998) tarafından da ortaya koyulmuştur. Engelleme politikası (obstrüksiyon) kişinin, örgütün hedeflerine ulaşması için kullanması gereken yeteneklerine ket vurması anlamına gelmektedir. Bu tür davranışlar hedef tarafından gereksinim duyulan kaynakları sağlamamak, kaynakları gereksiz yerde harcamak ve kasıtlı performans düşüklüğünü içerir. Medea'nın araçsal aktör olarak kullandığı çocuklar gibi öğretim elemanlarının da araçlardan biri olarak engelleme politikasını kullandıkları söylenebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, öğretim elemanlarının etken, edilgen ve araçsal aktör olarak hangi durum ve kişileri algıladıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Odak grup görüşmesi ile tartışma ortamında toplanan veriler, bireylerin benzer duygulara, deneyimlere sahip olduğunu göstermesi açısından olumlu bir etki yaratmıştır. Toplanan veriler, bireylerin baş etmek durumunda kaldıkları adaletsizlikler, bu adaletsizlikleri sorumlu tuttıkları kişi/kurumlar ve intikam alma davranışlarına verdikleri örnekler olarak gruplanmıştır. Örnekleri verilen kasıtlı eylemlerin, Medea Sendromunda olduğu gibi yönetici ve iş arkadaşları ile ilişkilerinde 'dengeyi yeniden tesis etme' amacı taşıdığı ortaya koyulmuştur.

İşyerinde intikamcı davranışlar bu çalışmada Medea Sendromuyla açıklanmaya çalışılmıştır. İntikamcı eylemler kişisel bir menfaat değil, daha üstte bulunan kişinin acı çekmesini sağlamak yönüyle doğrudan intikamla ilişkilendirilmektedir ve her zaman aleni şiddetle sonuçlanması gerekmemektedir. Herhangi bir şekilde, haksızlığa maruz kalan öğretim elemanları adalete olan duyarlılıkları ölçüsünde kıyaslamalar yaparak, kendilerini gerçekleştirme potansiyellerini göz önünde bulundurarak durumun adaletsizliğine kanaat getirmektedirler. Bunu takip eden süreçte intikam alma yoluna giderek, Medea gibi, ilişkilerinde adaleti yeniden tesis etmeyi ummaktadırlar. İntikam alma aşamasında farklı yolları benimseyebilme ihtimallerine karşın, öğretim elemanları adaletsizliğe karşı intikamcı davranış sergileyebilmektedir. Haksızlığın kaynağı olarak görülen kişiye karşı doğrudan bir eylem içinde olmamalarının yanı sıra değersizlik hissiyle baş etmede engelleme, kötüleme ve sessizlik yollarını benimseyebilmektedirler. Öğretim elemanlarının bu davranışları, dengeyi yeniden sağlama amacıyla yaptıkları ve bunu sağladıklarını hissettiklerinde davranışlarının pekiştirilerek devam ettiği söylenebilir.

Medea'yı intikamcı davranışa yönelten adaletsizlik, öğretim elemanlarında da benzer etkilere sebep olmaktadır. Kişilerin kendi adaletini tesis etmeye başlamasına imkan bırakmaksızın, örgütlerin çalışanlara adil bir ortam sunması gerekliliği bu çalışmanın önemli sonuçlarından biridir. Bu nedenle üniversite yöneticilerinin daha şeffaf olma yoluna gitmesi, görevlendirmelerin uzmanlık alanına göre ve önceden belirlenmiş ölçütler dahilinde yapılması önerilebilir. Medea Sendromu temel alınarak intikamcı davranışları inceleyen bu çalışmanın verileri tek bir odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Gruplar çeşitlendirilerek ya da görüşme yoluyla veriler toplanarak araştırma tekrarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akın, M., Özdevecioğlu, M., ve Ünlü, O. (2012). Örgütlerde intikam niyeti ve affetme eğilimlerinin çalışanların ruh sağlıkları ile ilişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45 (1), 77-97.
- Akkaya, Ş. (2015). Varoluşsal bir çaba olarak fotoğraf yoluyla kendini gerçekleştirme: Nan Goldin Örneği. *Moment Dergi*, 2 (2), 8-29.
- Aquino, K., Tripp, T. M., & Bies, R. J. (2007). Getting even or moving on? Power, procedural justice, and types of offense as predictors of revenge, forgiveness, reconciliation, and avoidance in organizations. *Journal of Applied Psychology*, 92 (1), 80.
- Beugre, D. (2005). Reacting aggressively to injustice at work: A cognitive stage model. *Journal of Business and Psychology*, 20 (2), 291-301.
- Bradfield, M., ve Aquino, K. (1999). The effects of blame attributions and offender likableness on forgiveness and revenge in the workplace. *Journal of Management*, 25 (5), 607-631.
- Chakrabarti, A. (2005). The moral psychology of revenge. *Journal of Human Values*, 11 (1), 31-36.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri*. (M. Bütün, ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çetinel, M. H., ve Taslak, S. (2018). Çalışanların ihbarcılık whistleblowing eğilimi ile örgütsel adalet algısı ilişkisinin kavramsal boyutu. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 78-97.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4 (1), 95-107.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Jawahar, I. (2002). A model of organizational justice and workplace aggression. *Journal of Management*, 28 (6), 811-834.
- John, W., ve Jacobs, M. D. (1988). Euripides' Medea: A psychodynamic model of severe divorce pathology. *American Journal of Psychotherapy*, XLIII (2), 308-319.
- Kocabıyık, O. O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 55-66.
- Koç, O. (2016). İş yerinde intikamcı davranışlar ve Medea sendromu: Türk kamu yönetimi alanına ilişkin bir vaka analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14 (28), 587-610.
- McCloskey, L. A. (2001). The "Medeacomplex" among men: The instrumental abuse of children to injurewives. *Violence and Victims*, 16 (1), 19-37.

- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Miller, S. (2003). Analysis of phenomenological data generated with children as research participants. *Nurse Researcher*, 10 (4), 68-82.
- Neuman, J. H., ve Baron, R. A. (1998). Workplace violence and workplace aggression: Evidence concerning specific forms, potential causes, and preferred targets. *Journal of Management*, 24 (3), 391-418.
- Park, C., ve Keil, M. (2009). Organizational silence and whistle-blowing on IT projects: An integrated model. *Decision Sciences*, 40(4), 901-918.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Sommers, J. A., Schell, L. T., ve Vodanovich, S. J. (2002). Developing a measure of individual differences in organizational revenge. *Journal of Business and Psychology*, 7 (1), 207-222.
- Staub, E., Pearlman, L. A., Gubin, A., ve Hagengimana, A. (2005). Healing, reconciliation, forgiving and the prevention of violence after genocide or mass killing: An intervention and its experimental evaluation in Rwanda. *Journal of social and clinical psychology*, 24(3), 297-334.
- Stuckless, N., ve Goranson, R. (1992). The vengeance scale: Development of a measure of attitudes toward revenge. *Journal of Social Behavior and Personality*, 7 (1), 25.
- Şantaş, G., Uğurluoğlu, Ö., Özer, Ö., ve Demir, A. (2018). Do gossip functions effect on organizational revenge and job stress among health personnel? *Journal of Health Management*, 20 (1), 64-72.
- Töremen, F., ve Çetin, T. (2010). Eğitim örgütlerinde adalet: Kavramsal bir çözümleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 58-70.
- VanYperen, N. W., Hagedoorn, M., Zweers, M., ve Postma, S. (2000). Injustice and employees' destructive responses: The mediating role of state negative affect. *Social Justice Research*, 13 (3), 291-312.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

This study started with the assumption that Medea Syndrome, which has widely accepted as a psychological concept, can be a model in explaining the nature of vengeful behaviors in workplaces. Medea chose to hurt the person responsible for the hate she felt when faced with injustice. This model is presented in three different dimensions as active actor, passive actor and instrumental actor (Koç, 2016). With this research, we tried to reveal whether the lecturers in the workplace have Medea Syndrome, what the active, instrumental and passive actors are, and whether they are compatible with the model defined by Koç (2016).

Methodology

Phenomenology, one of the qualitative research designs, was used to reveal the vengeful behaviors of lecturers in their workplaces. Phenomenology aims to reveal individuals' lives, perceptions and attribution to a phenomenon. This research method makes use of the experiences of individuals to get information about an existing phenomenon (Kocabiyık, 2016), and it borrows the experiences of the people (Miller, 2003), bringing together the richness of the philosophical tradition from which it comes and the meaning of the lived experiences and uses it for its psychological reality. The working group of the research are six lecturers working in the same university, but different departments. Data were collected through focus group interviews. The lecturers were chosen carefully in case there is not a pair such as dean/head/director and the lecturer from the same department. Customers' names was randomly selected from short male and female names to keep them confidential as per ethical rules. In this way, the working group of six members, a moderator and a reporter, came together to work earlier on Monday, April 2, 2018, at 18.30.

Findings

The findings are grouped under three headings: a) what or who do faculty members see as the source of injustice as active actors? b) Which instrumental actors do academic staff use to deal with feelings of hate / revenge? c) Which passive actors do vengeful behavior actually harm? The first finding of the study was that the grounds for the acceptance of the vengeful behavior of the faculty members, just like Medea, were found in the feeling of worthlessness as a result of being exposed to injustice; They justified themselves by giving more than one example of unfair situation for the attitude they are in now and which they think is actually wrong. The other finding of the study was that, just like Medea's vengeful acts by using her children and a princess as a tool to hurt Jason, the faculty members take their revenge by being unqualified in their lessons by not showing their actual performance, making negative statements about people and the institution, limiting themselves to only official jobs They thought they were taking revenge by worrying about personal things rather than their careers, moving away from their colleagues and narrowing their social environment, and often ignoring the others and waiting for their turn to revenge. As the last finding of the study, it is possible to say that the faculty members, despite knowing the source of the injustice they witnessed, became more silent instead of directly fighting with these people or situations. In this tragedy, Medea also had a long period of illness (depression) before the idea of harming Jason, and she chose to be alone. However, when she decided to regain his strength, she used essentially non-criminals as passive actors in gaining this power. In this study, it is possible to say that the faculty members actually harm their sense of belonging to the institution they work in, their students and their ability to use their own potential in expressions such as 'we lost our very good friends when I became a manager', 'now I am worried about a longer lesson rather than quality', 'I have become a ghost, I choose my friends from outside the university'.

Conclusion and Discussion

Assuming that Medea Syndrome can be a model in explaining the nature of vengeful behaviors in workplaces, this study aims to reveal whether the faculty members in the workplace have Medea Syndrome by modeling what the active, instrumental, passive actor is. According to the data obtained from the research, the academic staff working at the university stated that they felt worthless in the face of practices that they generally perceived as unfair. They stated that the administrative staff were selected according to personal relations, not professional criteria. Lack of merit was voiced by almost all participants. This situation can be interpreted as that the academic staff in the working group took steps to realize themselves, but their efforts were ignored in the institution where they work. Lecturers trying to cope with the feeling of worthlessness evaluate the injustice practices by making comparisons as stated in the three-step cognitive model of Beugre (2005). In this step, people who have experienced similar situations and how the events result for these people are observed and the person has an idea about whether they have been subjected to injustice. During the interview, the lecturers observed that different reactions were given to different people who were exposed to the same situation, and they felt worthless and took revenge. This situation is similar to the study (VanYperen, Hagedoorn, Zweers, & Postma, 2000) which demonstrated that the higher the sensitivity of employees to justice, the more destructive they react to problems.

As a result, revengeful behaviors in the workplace were resembled to Medea Syndrome in this study. Vengeful acts are not for personal benefit, they are directly associated with revenge in the sense of causing the suffering of the hierarchically higher person and should not always result in overt violence. Lecturers, who are exposed to injustice in any way, make comparisons in accordance with their sensitivity to justice, and consider the unfairness of the situation by considering their potential to realize themselves. In the ensuing process, they seek revenge and hope to restore justice in their relationships, like Medea. Despite the possibility of adopting different ways during the revenge phase, faculty members may exhibit vengeful behavior against injustice. In addition to not taking a direct action against the person who is seen as the source of injustice, they can adopt the methods of obstruction, denigration and silence in dealing with the feeling of worthlessness. It can be said that when faculty members do these behaviors to restore balance and feel that they have achieved it, their behavior is reinforced.

TÜRKŞEKER FİRMALARINDA CRİTİC VE EATWİOS YÖNTEMİYLE VERİMLİLİK ANALİZİ*

Araştırma Makalesi / Research Article

Ilıkkan Özgür, M., Soyu, E., Bağcı, H. ve Demirtaş, C. (2021). Türkşeker Firmalarında Critic ve Eatwios Yöntemiyle Verimlilik Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 224-244.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.877622>

Geliş Tarihi: 09.02.2021

Kabul Tarihi: 23.02.2021

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Munise ILIKKAN ÖZGÜR
Aksaray Üniversitesi, İİB Fakültesi, İktisat Bölümü
mozgur@aksaray.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-8711-3264

Öğr. Gör. Esra SOYU
Aksaray Üniversitesi, Aksaray Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü
esrasoyu@aksaray.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-1614-0967

Doç. Dr. Haşim BAĞCI
Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi
hasimbagci1907@hotmail.com
ORCID No: 0000-0002-5828-2050

Arş. Gör. Dr. Cuma DEMİRTAŞ
Aksaray Üniversitesi, İİB Fakültesi, İktisat Bölümü
cumademirtas@aksaray.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-1475-5530

ÖZ

Şeker sektörü, ekonomik ve sosyal etkileri sebebiyle tüm ülkeler için stratejik bir öneme sahiptir. Bu sektörde sürdürülebilirliğin sağlanması ve rekabet edilebilirliğin artırılması için verimlilik ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; 2002-2019 yılları arasında Türkiye'deki 25 kamu şeker fabrikasının girdi ve çıktılarının önem düzeylerini belirlemek ve belirlenen önem derecelerine göre firmaların verimlilik düzeylerini kıyaslamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle Critic yöntemi ile girdi ve çıktı ağırlıkları, ardından Eatwios yöntemiyle fabrikaların verimlilikleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, yakıt tüketimi önem düzeyi en yüksek girdi iken, şeker üretimi ise önem düzeyi en yüksek çıktıdır. Verimlilik analizine göre; en verimli fabrikalar Ereğli ve Eskişehir iken, en verimsiz fabrikalar ise Kars ve Alpullu'dur.

Anahtar Kelimeler: Şeker Sektörü, Verimlilik, Critic ve Eatwios Yöntemi

EFFICIENCY ANALYSIS OF TÜRKŞEKER COMPANIES WITH CRITIC AND EATWIOS METHOD

ABSTRACT

The sugar industry has a strategic importance for all countries due to its economic and social effects. In this sector, efficiency comes to the fore in order to ensure sustainability and increase competitiveness. In this context, the purpose of the study are to determine the severity levels of inputs and outputs of the 25 public sugar factories in Turkey between the years 2002-2019 and to compare the efficiency levels of the companies

* Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Tarımsal Proje ve Tesisler Daire Başkanı Sayın Dr. Erkan İÇÖZ'e çalışmaya sağladığı katkı ve öneriler için teşekkür ederiz.

according to the severity ratings. In order to achieve this goal, the input and output weights were calculated with the Critic method first and then the efficiency of the factories was calculated with the Eatwios method. According to the findings, while fuel consumption is the most important input, sugar production is the highest level of output. According to efficiency analysis, the most productive factories are Ereğli and Eskişehir, while the most inefficient ones are Kars and Alpullu.

Keywords: Sugar Sector, Efficiency, Critic and Eatwios Method

1. GİRİŞ

Şeker; sakaroz kökenli olan kamış ve pancar ile nişasta kökenli olan mısır, buğday, patates gibi hammaddelerin işlenmesiyle elde edilmektedir. Dünyada üretilen sakaroz kökenli tatlandırıcılar içerisinde 2019/2020 dönemi itibariyle şeker pancarının payı %23.9 ve şeker kamışının payı %76.1'dir. Nişasta bazlı şeker (NBS) ise dünya ölçeğinde sakaroz kökenli tatlandırıcılara göre çok daha az bir paya sahiptir (Türkşeker, 2020: 3).

Tatlandırıcılar içerisinde en büyük paya sahip olan şeker kamışı ve pancardan elde edilen şeker arasında kalite bakımından farklılıklar bulunmamaktadır. Ancak sadece tropik ve alt tropik bölgelerde yetiştirilebilen şeker kamışı, daha düşük üretim ve işleme maliyeti gibi sebeplerle şeker pancarına kıyasla daha düşük maliyetle üretilmektedir (Kaya, 2015: 42).

Şeker pancarının üretimi ve işlenmesi daha maliyetli olmasına rağmen; şeker pancarı, ulusal düzeyde tarım sektörünün gelişimini ve gıda güvenliğinin sürdürülebilirliğini etkileyen temel endüstriyel bitkiler arasında ilk sıralarda yer almaktadır (Tosun, 2016: 1). Şeker pancarı bitkisi şeker üretiminde kullanılmasının yanı sıra hayvancılık sektörü (pancar küspesi ve melas), enerji sektörü (biyoetanol) ve imalat sektöründe (inşaat, gıda, sağlık, kozmetik ve temizlik sektöründe) kullanılmaktadır. Ayrıca şeker pancarının tarımı ve sanayisi; üreticilerin tarımsal bilgi ve kültür düzeyini yükseltmekte, istihdam sağlamakta, refah düzeyini artırmakta, iç göçü yavaşlatmakta ve bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmaktadır (TAGEM (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü), 2018: 1-4). Böylelikle hem sosyal hem de ekonomik anlamda katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de tarıma dayalı sanayi üretiminde stratejik rol oynayan şeker sektörü, sosyal ve ekonomik anlamda sağlamış olduğu çok yönlü katkı sebebiyle ülke ekonomisi için vazgeçilmez bir konumdadır.

Şeker sanayi, Türkiye'nin hem tarıma hem de sanayi alanına hizmet veren en gelişmiş sanayi kolunu oluşturmaktadır (Avcı, 2005: 292). Ancak diğer şeker pancarı üreticileri ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'nin de oldukça düşük maliyetli şeker kamışı ile rekabet etmesi mümkün görülmemekle birlikte, yaratmış olduğu sosyal ve ekonomik katma değer sebebiyle ülke ekonomisi için stratejik öneme sahiptir (TAGEM, 2018:1-4).

Türkiye'de şeker, tamamen şeker pancarından üretilmekte ve yıllık yaklaşık 2.7 milyon ton üretimi ile Türkiye; Rusya, Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) arkasından beşinci sırada yer almakta; Avrupa'da ise Rusya, Fransa ve Almanya'nın ardından 4. sırada yer almaktadır (Türkşeker, 2020: 2-3).

Yaklaşık 83 milyon nüfusu ile Türkiye, önemli bir şeker üreticisi olmasının yanı sıra aynı zamanda önemli bir şeker tüketicisidir. 2019/20 dönemi itibariyle, Türkiye'nin toplam yıllık şeker ve tatlandırıcı tüketimi 3 milyon tonun üzerindedir. Bu tüketimin yaklaşık 2.9 milyon tonu şeker pancarından, yaklaşık 250 bin tonu ise nişasta bazlı şekerden oluşmaktadır (TAGEM, 2020: 2). Hem artan şeker tüketimi hem de son dönemde yaşanan salgınlar özellikle Covid-19 salgını gıda güvenliği ve arzının ülkeler için önemini tekrar gündeme getirmiştir. Salgınla birlikte Türkiye dâhil olmak üzere tüm dünyada tıpkı gıda ürünlerine olduğu gibi dezenfektan ürünlerine de yoğun bir talep artışı olmuştur. Dolayısıyla artan talep bazı ürünlerin özellikle de dezenfektan ürünlerinin fiyatlarını astronomik düzeylere çıkarmıştır. Bu bilgiler ışığında; gelecekte gıda güvenliği ve arzının özellikle de şekerin önemini daha da artacağı söylenebilir. Küresel şeker üretiminin 2029 yılına kadar 179 milyon tona, şeker tüketiminin ise 199 milyon tona çıkması beklenmektedir (OECD and FAO, 2020: 153-158).

Türkiye ve dünya şeker sektöründe birçok sorun bulunmaktadır. Şeker kamışından elde edilen şekerle kıyasla pancardan elde edilen şekerin yüksek maliyetli olmasına ilave olarak, son dönemlerde etkisi giderek artan iklim değişikliği de üretim maliyetlerini artırarak şeker pancarı üreten ülkeleri olumsuz etkilemektedir. Şeker pancarı üreten ülkeler içerisinde Türkiye de bu olumsuz durumdan etkilenmektedir. Çünkü pancar şekerini üretimine bağlı olarak şeker sanayinde girdi maliyetlerinin yüksek olması, şeker fiyatlarının dünya ortalamasından yüksek olmasına yol açmaktadır (Eştürk, 2018: 70-71). Türk şeker sanayi bu yüksek maliyetleri en aza indirmek ve maksimum çıktı sağlamak suretiyle rekabet avantajı elde ederek şeker sektöründeki konumunu sağlamlaştırabilecektir (Daştan, 2018: 479). Rekabet avantajı elde etmek, öncelikle üretimde kullanılan girdilerin ağırlıklarının saptanması ve bu ağırlık çıktılarına göre verimlilik ile etkinliği artıracak adımların atılmasıyla mümkün olabilecektir.

Rekabet avantajı elde edebilmesi ve etkinlik ile verimlilik politikalarının uygulanabilmesinde kamu şeker fabrikaları önemli bir konuma sahiptir. 2019/20 pazarlama yılında Türk şeker sektöründe 980 bin 700 ton üretim kotası ve yaklaşık olarak %36'lık payı ile kamu şeker fabrikaları en büyük paya sahiptir. Bu bakımdan özel fabrikaların rekabet politikalarına yön vermesi konusunda önemli bir rol oynaması beklenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2019). Bu bağlamda çalışmanın 2 temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; Türk Şeker Sektörü'nde yer alan kamu şeker fabrikalarının, üretimde kullandığı girdilerin ve üretim sonucundaki çıktıların ağırlıklarını saptamaktır. İkincisi ise; bu girdi ve çıktılara göre çalışmada kullanılan firmaların verimlilik düzeyini kıyaslamaktır.

Çalışma beş bölüme ayrılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye'de Şeker Sektörünün tarihsel gelişimi ve mevcut durumu ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde, çalışma konusu ile ilgili mevcut literatür incelenmiştir. Dördüncü bölümde, çalışmada kullanılan veri ve değişkenler ile yöntem kısmına yer verilmiştir. Beşinci ve son bölümde ise araştırmanın sonuçları ve politika önerileri sunulmuştur.

2. TÜRKİYE'DE ŞEKER SEKTÖRÜ

Şeker dünya çapında gıda ve gıda dışı üretimlerde kullanılmaktadır. Ayrıca, tatlandırıcı olmanın yanı sıra, gıda endüstrisinde çeşitli başka işlevlere de sahiptir (IMARC, 2021).

Dünyada 2019/20 dönemi itibariyle şeker üretimi; 39,5 milyon tonu pancardan (%24'ü), 126 milyon tonu (%76'sı) da kamıştan olmak üzere toplam 165,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (TAGEM, 2020). Yıllar itibariyle üretim ve tüketimde dalgalanmalar söz konusudur. Dünya şeker sektöründe 2010/11 döneminden 2014/15 dönemine kadar üretim ve arz fazlalığı söz konusu iken, 2014/15 ve 2015/16 döneminde üretim azalmıştır. Buna karşın aynı dönemlerde tüketim artmıştır. Artan tüketim sonucu 2016/2017 döneminde arz açığı meydana gelmiştir. Arz açığını gidermek için 2017/18 döneminde artan üretim miktarı 2018/19 ve 2019/20 döneminde tekrar azalma eğilimine girmiştir. Böylelikle dünya şeker üretimi 2019/20 döneminde %4,4 oranında azalarak 174 milyon tondan 169,6 milyon tona düşmüştür (TAGEM, 2020: 1-3; Türkşeker, 2020:1-2). 2019/20 döneminde şeker üretim ile tüketim arasındaki fark tekrar artmış 1.169 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Dünyada şeker üretimi, 9.154 milyon ton düşüşle son üç yılın en düşük seviyesi olan 169.6 milyon tona gerilemiştir. Bu düşüşle birlikte, 2009'dan bu yana en büyük değişiklik yaşanmıştır. Bu değişikliğin sebebi; Hindistan (-3.638 milyon ton), Avrupa Birliği (-1.880 milyon ton), Tayland (-1.390 milyon ton) ve Pakistan (-0.950 milyon ton) gibi ülkelerdeki üretim düşüşleri ve Rusya'daki (+1.023 milyon ton) üretim artışından kaynaklanmıştır. Aynı dönemde üretim düşerken tüketim de, 2011'den beri ilk kez düşüş göstererek (1.229 milyon ton) bir önceki yıla göre 170.738 milyon tona gerilemiştir. Böylelikle dünya ortalama kişi başına tüketim, 2016'nın en yüksek seviyesi olan 22,9 kg'dan 22,1 kg'a düşmüştür (International Sugar Organization (ISO), 2020). Öngörülen üretim ve tüketim düşüşlerinin ihracata ve ithalata yansması beklenir. Fakat ihracat bir önceki yıla göre % 3,2 oranında artarak 59 milyon 324 bin tona yükselmiştir. Benzer şekilde, ithalatçı ülkelerde de nominal açık olması beklenirken ithalat bir önceki yıla göre % 4,4 oranında yani 2 milyon 525 bin tona

çıkıştır. Bunun sonucu olarak, dünyada fiziksel ithalat ve ihracat arasında 415 bin ton arz açığı beklenmektedir (Türkşeker, 2020: 1-2).

Dünya şeker sektöründe 2020/21 dönemi için yapılan tahminlerde, şeker üretiminin; ABD, Hindistan ve Tayland'da düşmesi, Brezilya ve Rusya'da ise artması beklenmektedir. Bu değişikliklerle birlikte 2020/21 dönemi için toplam üretim tahmini 173,5 milyon ton, tüketim tahmini ise 174,2 milyon ton olup, yaklaşık 0,7 milyon ton arz açığı öngörülmektedir (TAGEM, 2020: 2).

Türkiye'de şeker tamamen şeker pancarından üretilmekte ve yıllık yaklaşık olarak 2.7 milyon ton üretim gerçekleşmektedir. Bu üretim miktarı ile ülkemiz şeker pancarı üreten ülkeler arasında beşinci sırada yer almaktadır. Önemli bir üretici olmasının yanı sıra Türkiye yıllık 3 milyon tonun üzerindeki tüketimi ile dünya şeker tüketiminde 13. sırada yer almaktadır. Bu tüketim, şeker pancarından üretilen beyaz şeker (%90'ı) ile nişastadan üretilen glukoz ve izoglukozdan (%10'ı) karşılanmaktadır (Türkşeker, 2020).

Ülkemiz şeker sektörü 1925 yılından itibaren özel mevzuat hükümlerine göre düzenlense de, 2001 yılında çıkarılan 4634 sayılı Şeker Kanunu'ndan önce dönemsel olarak değişen ihracatçı ve ithalatçı yapısıyla istikrarsız bir görünümüne sahiptir. Bu durum özellikle 1990'lı yıllarda sektörde ciddi istikrarsızlıklara neden olmuştur. Buna bağlı olarak kimi dönemlerde arz fazlası, kimi dönemlerde ise talep fazlasına yol açmıştır. Söz konusu kanun ile üretim planlaması yapılarak bu istikrarsızlık önemli ölçüde azaltılmıştır. Türkiye'de diğer ürünlerde olduğu gibi şekerde de koruma tedbirleri Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Pazara Giriş Tahahütlerine göre belirlenerek ithalatta 2004 yılından itibaren gümrük vergisi % 135 olarak uygulanmaktadır. Bu oran haricinde özel bir koruma tedbiri bulunmadığından sektör dünya şeker fiyatının yurtiçi fiyattan görece düşük olması sebebiyle sektörün rekabet edilebilirliği olumsuz etkilenmektedir (Türkşeker, 2020:25).

Türkiye'de şeker sektöründe; 15 adet pancar şeker üreticisi ve 5 adet nişasta bazlı şeker üreticisi faaliyet göstermektedir. Bunların dışında kota hakkı olmayıp, sadece ihracata yönelik faaliyet gösteren 5 nişasta bazlı şeker üreticisi bulunmaktadır. 2019 yılında 169 bin ton pancar şeker, 26 bin ton NBS ithalatı yapılırken; 30,2 bin ton pancar şeker ihracatı ve 268 bin ton NBS ihracatı yapılmıştır. Türkiye'de yıllar itibariyle çok düşük miktarlarda ithalat yapılsa da bu ithalat daha çok üretimi yapılamayan özel amaçlı (ilaç, laboratuvar vb.) şekerlerden oluşmaktadır. İthal edilen miktar Türkiye'nin bir günlük şeker tüketim miktarının oldukça altında yer almaktadır (TAGEM, 2020: 7).

Türkiye'nin şeker sektörünün tarihsel gelişimine ilişkin politikalar dönemsel olarak incelenecek olursa, Türkiye'de şeker üretimiyle ilgili ilk denemeler, Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde pek çok fabrika kurma girişimi olsa da bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Akpınar & Karadeniz, 2015:234; Temizgüney, 2010:329-330). Bu başarısızlıklar şeker ithaline dayalı bir ekonominin oluşmasına neden olmuştur. Ancak bu durumun sürdürülemez olmasına bağlı olarak, ilk şeker fabrikaları devlet destekli olarak kurulmaya başlanmıştır (Fedai, 2016:462). Şeker fabrikaları kurma girişimlerinin gerçekleşebilmesi ancak Cumhuriyet döneminin sağladığı geniş imkânlar neticesinde Uşaklı Molla Ömeroğlu Nuri (Şeker) öncülüğünde Uşak'ta kurulmuştur. 1925 yılında Uşak Şeker Fabrikası'nın temelleri atılmış ve 1926 yılında ise fabrikanın açılışı yapılmıştır. Bu fabrikanın açıldığı yılda Alpullu Şeker Fabrikası da işletmeye açılarak ilk Türk şekerini üretmiştir (Mülayim & Kaprol, 2016:26-27; Güvemli & Karayaman, 2017: 8-10).

Alpullu ve Uşak şeker fabrikalarının açılmasından sonra 1926 yılında çıkarılan 724 Sayılı Şeker İnhisar Kanunu ile devlet, şeker ithalini kontrol altına alarak; şeker alım ve satımına müdahale etmiştir (Fedai, 2016:462). Daha sonra 1933 yılında Eskişehir Şeker Fabrikası ve 1934 yılında Turhal Şeker Fabrikası kurulmuştur (Karayaman, 2012: 61).

6 Temmuz 1935'de tarımsal, teknik ve idari çalışmaların koordinasyonunun sağlanması, sermaye kaynaklarının birleştirilmesi ve şeker politikalarının tek elden yürütülmesi amacıyla; İş Bankası, T.C. Ziraat Bankası ve Sümerbank'ın hisseleriyle 22 milyon sermayeli Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kurulmuştur (Türkşeker, 2020: 18; Özel, 2007: 53). Türkiye'de şeker ihtiyacının artmasıyla birlikte yeni fabrikaların kurulması için 1951 yılında "Şeker Sanayii'nin Tevsi Programı" ile 1951-1956 yılları arasında 11 şeker fabrikası daha kurulmuş ve kooperatifleşme girişimi başlatılmıştır (Türkşeker, 2020: 18). Söz konusu yıllar arasında kurulan fabrikalar ise; 1953 yılında

Adapazarı, 1954 yılında Amasya, Konya ve Kütahya, 1955 yılında Burdur, Kayseri ve Susurluk, 1956 yılında Elazığ, Erzincan, Erzurum ve Malatya'dır (Eyüpoğlu, 1967:19).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar şeker sektörüne ilişkin yatırımlar genel olarak değerlendirilecek olursa; bu yatırımlar 1923–1945 yılları arasında kamu işletmeciliği üzerinden, 1945'ten sonra ise kooperatifler üzerinden yürütülmüştür. Kamu işletmeciliği üzerinden yürütülen ve pay sahibinin büyük bir kısmının çiftçiler olduğu bu model, 1990'lı yıllara gelindiğinde pancar kooperatiflerine devredilmeye başlanmıştır (Fedai, 2016:462).

Daha sonraki süreçte ise; 1962 yılında Ankara, 1963 yılında Kastamonu, 1977'de Afyon, 1982'de Muş ve Iğın, 1983'de Bor, 1984'de Ağrı ve 1985 yılında Elbistan, 1989 yılında Erciş, Ereğli ve Çarşamba, 1991 yılında Çorum, 1993 yılında Kars, 1998 yılında Yozgat ve 2001 yılında Kırşehir, 2004/2005 döneminde Çumra, 2006/2007 döneminde Boğazlıyan ve Aksaray Şeker Fabrikaları üretime başlamıştır (Eyüpoğlu, 1967:19).

Türkiye'de planlı ve korumacı ekonomi modeline uygun olarak hazırlanan 1956 tarihli 6747 Sayılı Şeker Kanunu 2001 yılına kadar kullanılmıştır. Çünkü Türkiye'de 2000–2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sonrasında Dünya Bankası ve IMF ile yapılan görüşmeler sonrası kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi kararı verilmiştir. Çay ve tütünden sonra şeker de bu kapsamda değerlendirilmiş ve 1999 yılında IMF ile yapılan Stand-By anlaşmasında özelleştirmeler ile birlikte yeni bir Şeker Kanunu'nun çıkarılması istenmiştir (Fedai, 2016:463). Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile yaşanan değişimlerle birlikte 4634 Sayılı Şeker Kanunu 2001 yılında kabul edilmiş ve bu kanunla birlikte önemli değişikliklere gidilmiştir (Şeker-İş Sendikası, 2011: 74-77). Bu değişikliklerde Şeker Kanunu'nun amacı; “yurt içi talebin yurt içi üretimle karşılanmasına ve gerektiğinde ihracata yönelik olarak Türkiye'de şeker rejimini, şeker üretimindeki usul ve esaslar ile fiyatlandırma, pazarlama şart ve yöntemlerini düzenlemek” olarak belirlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2001). Ayrıca Şeker Kanunu'nun “şeker üretiminde istikrarın sağlanması ve korunması, sektörün iç piyasada rekabet kurallarına göre yönlendirilmesi, Avrupa Birliği düzenlemeleri, Dünya Ticaret Örgütü ve diğer uluslararası taahhütlere uyum sağlanması, özelleştirmeye olanak sağlayacak hukuki alt yapıların hazırlanması” şeklinde ilkeleri belirlenmiş (Türkşeker, 2020: 22) ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan yönetmelikler çerçevesinde şeker sektörüne yön verilmiştir.

Ayrıca, 1980'li yılların sonunda pancar üretiminde görülen önemli bir artışla birlikte stoklar da aşırı şekilde artmaya başlamıştır. Böylece bu istikrarsızlığı gidermek amacıyla 1998 yılında “Kotalı Üretim ve Kademeli Fiyatlandırma” uygulamasına geçilmiştir. Pancar üretim kotası ve fabrikalar arasındaki kota dağılımı belirleme yetkisi 2001 yılında yapılan değişikliklerle birlikte Türkşeker'den Şeker Kurumu'na devredilmiştir (Şeker-İş Sendikası, 2011: 74-77). Şeker Kurumu, 24.12.2017 tarihinde 30280 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “KHK/696 Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile kapatılarak görev, yetki ve sorumlulukları Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na devredilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2017). Daha sonra 27.03.2018 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7103 nolu Şeker Kanunu “Vergi Kanunları İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (T.C. Resmi Gazete, 2018) ile yeniden düzenlenmiştir.

2001 yılında çıkarılan 4634 Sayılı Şeker Kanunu şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin alt yapısını hazırlamıştır. Ayrıca, şeker üretim ve pazarına kota sistemi yerleştirilmiş; bu kota sistemiyle pancar ekim alanları daha da daralmıştır. Dolayısıyla şeker üretimi ve küspe üretimi azalmış; sonuç olarak bu durumdan hayvancılık da etkilenmiştir. Ayrıca ithal mısırı hammadde olarak kullanan NBS üretimine geniş bir alan açılmıştır (Fedai, 2016:464-465).

Türkşeker, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun (ÖYK) 20 Aralık 2000 tarih, 2000/92 Sayılı Kararı ile özelleştirme kapsamına alınmıştır. 08/10/2007 tarih 2007/57 Sayılı ÖYK kararı ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'deki kamu hisselerinin tamamı özelleştirme kapsamına alınmıştır. Şeker-İş Sendikası bu duruma itiraz ederek ÖYK kararı hakkında yürütmeyi durdurma kararı almıştır. ÖYK'nın 12/08/2008 tarih, 2008/50 Sayılı Kararı ile Türkşeker yeniden özelleştirme programı kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda portföy grupları halinde özelleştirilmesine, Şeker Kurulu tarafından belirlenecek şeker kotası çerçevesinde en az 5 yıl şeker üretim şartı getirilmesine karar verilmiştir (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 2017). Daha sonra ÖYK'nın 21 Aralık 2016 tarih,

2016/67 Sayılı Kararı ile “Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’ nin özelleştirme işlemlerinin 31 Aralık 2018 tarihine kadar uzatılmasına” karar verilmiştir. Özelleştirme sürecinde gelinen son aşamada, 20.02.2018 tarihinde T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 14 fabrikanın özelleştirilmesi için ihale süreci başlatılmış; ihale ilanı 21.02.2018 tarih, 30339 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu kapsamda Kastamonu Şeker Fabrikası dışında; Afyon, Alpullu, Bor, Burdur, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Iğın, Kırşehir, Muş, Turhal ve Yozgat Şeker Fabrikaları’nın pazarlık görüşmeleri tamamlanmış; satışlara ilişkin ÖYK kararları çıkmıştır. Bu fabrikalardan Afyon, Alpullu, Bor, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Kırşehir, Muş ve Turhal’ın devir işlemleri tamamlanmış; Burdur, Yozgat ve Iğın Şeker fabrikalarının satışı ise 25.12.2018 tarihli ve 505 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile iptal edilmiştir (Türkşeker, 2020: 44-46).

Sonuç olarak, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. bir İktisadi Devlet Teşekkülü’dür. Pancardan şeker üreten ve bu sektörde yaklaşık olarak %36’lık paya sahip olan Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. faaliyetlerini; 15 şeker fabrikası, 2 alkol fabrikası, 2 makina fabrikası, 1 elektromekanik aygıtlar fabrikası, 1 tohum işleme fabrikası, 1 araştırma enstitüsü ile sürdürmektedir (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 2020).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde verimlilik ve etkinliğin tanımlanması ve ölçülmesi ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar ile karşılaşılmaktadır. Bu durum; bir taraftan verimlilik ve etkinliğin hangi düzeyde ölçüldüğüne, diğer taraftan ölçme amacına ve buna bağlı olarak girdi ve çıktı tanımlarına dayalı olarak ayrılmaktadır. Buna ilişkin şeker sektöründe verimlilik ve etkinliğe ilişkin yerli ve yabancı literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Aslan (2007) çalışmasında, Türkiye’de kamuya ait 25 şeker fabrikasının 2003 ve 2004 yılları için, söz konusu fabrikalara ait temel girdiler ve çıktılar kullanılarak etkinlik düzeylerini araştırmıştır. Etkinlik düzeylerini belirlemek amacıyla uygulanan Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi sonucuna göre; her iki yılın ortalaması alındığında, şeker fabrikalarının toplam etkinlik ortalaması %98.68, teknik etkinlik ortalaması %99.43, ölçek etkinliği ortalaması %99,24 bulunmuştur. Bu sonuçlar kapsamında, bazı şeker fabrikalarının verimsiz çalıştığı tespit edilmiştir.

Akıncı (2008) çalışmasında, Türkşeker ait şeker fabrikaları ile özel sektöre ait toplam 27 fabrikanın göreceli etkinlik ve verimliliklerini, VZA yöntem kullanılarak 1998-2006 dönemi için incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, kamuya ait fabrikaların özel sektör fabrikalarına kıyasla performansları daha iyi, bölgesel karşılaştırmalarda ise İç Anadolu Bölgesi’ndeki fabrikalar daha iyidir.

Bozdağ (2008) çalışmasında, 1990-2005 tarihleri arasında Avrupa Birliği (AB) 15 ve Türkiye şeker fabrikalarının üretim etkinlikleri ile toplam faktör verimliliklerini analiz etmiştir. Bu fabrikaların üretim miktarları, günlük maksimum pancar işletme kapasiteleri ve işgücü miktarları veri olarak kullanılmıştır. VZA ile yapılan analiz bulgularına göre, üretim etkinliği açısından en etkin ülkenin Türkiye olduğu tespit edilmiştir.

Çoban vd. (2009) çalışmasında, 1 özel ve 2 kamu fabrikasının verimlilik ve etkinlik analizleri VZA yöntemi kullanılarak 1997-2007 dönemi için analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuca göre mülkiyet şeklinin etkinlik üzerinde etkisi yoktur.

Çakır ve Perçin (2012) çalışmalarında, kamuya ait 25 şeker fabrikasının 2002-2009 tarihleri arasında verimliliklerinin zaman içindeki değişimini VZA ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi yardımıyla test etmişlerdir. VZA ile yapılan analiz bulgularına göre; ölçeğe göre sabit getiri varsayımında 12 fabrika etkin; ölçeğe göre değişen getiri varsayımı altında ise 16 fabrika etkin çıkmıştır. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi bulgularına göre ise, şeker fabrikalarında analiz döneminde % 0,6 oranında toplam faktör verimliliği artışı görülmüştür.

Taşdoğan ve Taşdoğan (2012) araştırmalarında, özelleştirme kapsamına alınan Türkşeker’e ait 25 şeker fabrikasının 1994-2009 dönemine ait ara malı ve nihai mal üretim etkinliğini Malmquist Endeksi kullanarak incelemişlerdir. Analiz döneminde şeker fabrikalarının ara malı ve nihai mal üretiminde özellikle teknolojik etkinlik açısından gerileme yaşadığı, özelleştirme sürecinin başladığı 2009 yılında ise bu gerilemenin daha da arttığı tespit edilmiştir.

Kırmızıoğlu (2015) çalışmasında Türkşeker ait şeker fabrikaları coğrafi bölge bazında VZA Yöntemi kullanılarak 2011-2013 dönemi için incelemiştir. Verimli ilk beş fabrika; Afyon, Ereğli, Ilgın, Eskişehir ve Çorum şeker fabrikaları iken, en verimsiz ise Çarşamba, Kars, Alpullu, Elazığ ve Susurluk şeker fabrikalarıdır. Bölge bazlı olarak ise en verimli bölge İç Anadolu Bölgesi iken, Alpullu Şeker Fabrikası'nın bulunduğu Marmara Bölgesi en verimsiz bölgedir, ayrıca Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki fabrikalar da düşük etkinliğe sahiptir.

Karaatlı, vd. (2016), 23 şeker fabrikasının performans değerlendirmesini TOPSİS Yöntemi kullanılarak 2008-2012 dönemi için incelemiştir. Çalışma sonucuna göre, performans açısından Ereğli, Ilgın ve Eskişehir şeker fabrikaları ilk üçe girerken, Alpullu, Elazığ ve Kars şeker fabrikaları ise son sırada yer almaktadır.

Daştan (2018), kamu ve özel şeker fabrikalarının etkinlik ve verimlilikleri 1990–2010 dönemi için VZA yöntemiyle analiz etmiştir. Mülkiyet yapısı ve etkinlik analizi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilen çalışmada, ayrıca özel sektöre ait işletmelerin kamuya ait işletmelere göre daha etkin konumda olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Dikmen ve Bozdağ (2018), Türkşeker'e ait 25 şeker fabrikasının etkinliğini 2003-2016 dönemi için incelemiştir. Etkinliği belirlemek için VZA ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; Çorum, Ereğli, Erzurum ve Kars şeker fabrikaları tam etkin olarak değerlendirilirken, özellikle 2012 yılı sonrasında fabrikaların tümünün etkinliğinde düşüş gözlenmiştir.

Çınar, Atıcı ve Menten (2021), özelleştirilen şeker fabrikalarının teknik etkinliği özelleştirme öncesi (Eylül 2017 - Ağustos 2018) ve sonrası (Ağustos 2018 - Eylül 2019) dönemler için analiz etmişlerdir. Bulgulara göre, analiz edilen dönemlerde genel anlamda bir etkinlik düşüşü olmasına karşın özelleşen fabrikaların etkinliği artmıştır.

Türkiye ile ilgili literatürde on bir çalışma incelenmiş; bu çalışmaların onunda etkinlik ve verimliliğin analiz edilmesinde ve ölçülmesinde VZA; birinde de ((Karaatlı vd. (2016)) TOPSİS yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmaların dördü hariç (Akıncı (2008), Çoban vd., (2009), Daştan, (2018), Çınar, Atıcı ve Menten (2021)) hepsinde kamu şeker fabrikaları analiz edilmiştir. Bir çalışmada ise (Bozdağ (2008)) ülkeler bazında inceleme yapılmıştır. Genel olarak; kullanılan yöntem ve zaman dilimine göre verimlilik sonuçları farklılık gösterse de, en verimli fabrikalar; Çorum, Ereğli, Eskişehir ve Ilgın iken; en verimsiz fabrikalar ise Alpullu, Kars, Ağrı ve Susurluk'tur. Bölge bazlı değerlendirildiğinde, en verimli bölge İç Anadolu Bölgesi iken, en verimsiz bölgeler Doğu Anadolu ve Marmara Bölgesi'dir. Mülkiyet yapısına göre incelendiğinde ise, genel olarak özel fabrikalar bir çalışma (Taşdoğan ve Taşdoğan (2012)) hariç daha verimlidir.

Raheman, Qayyum ve Afza (2009), 1998-2007 döneminde Pakistan'ın 20 şeker fabrikasının verimliliklerini Malmquist Endeksi yardımıyla incelemiştir. Araştırma sonucunda; şeker sektörünün teknik etkinlik ve teknolojik ilerlemeye ihtiyaç duyduğu ve teknik etkinliğin artırılması için sermaye ve işgücü girdilerinin niteliğinin artırılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Mulwa, Emrouznejad ve Murithi (2009), Kenya şeker fabrikalarının 1992'de gerçekleştirilen özelleştirme öncesinin ve sonrasında etkinliklerini ölçmeyi amaçlamışlardır. Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Stokastik Sınır Yaklaşımı'nın kullanıldığı çalışmada; 1980-2000, 1980-1992 dönemi için ortalama teknik etkinlik değeri VZA'da 0.981, stokastik sınır yaklaşımında ise 0.958 iken; 1992-2000 dönemi için ise ortalama teknik etkinlik değeri VZA'da 0.958, stokastik sınır yaklaşımında ise 0.955'tir. Bu değerlere göre, özelleştirme sonrasında etkinlik düzeyi azalmıştır.

Kumar ve Arora, (2011), Hindistan'ın Uttar Pradesh Eyaleti'ndeki şeker endüstrisinin 86 şeker fabrikasının 2003-04 yıllarındaki teknik verimliliğini ölçmüşlerdir. VZA yönteminin kullanıldığı çalışma bulgularına göre; ortalama teknik verimsizliğin yaklaşık yüzde 19 olduğu ve bunun hem yönetsel hem de ölçek verimsizliklerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Ayrıca, firmaların kamu mülkiyetinde olması verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Borychowski, Matuszczak ve Stepień (2019), Avrupa Birliği ortak tarım politikasındaki değişiklikleri dikkate alarak ve Polonya'nın şeker pancarı ve şeker piyasasına ait durumunu ortaya koyarak 2030 yılına ait tahminlerde bulunmuşlardır. Şeker pancarı ve şeker piyasalarına yönelik bir müdahale politikasının çok önemli olduğunu, bunun da sektörün işleyişi ile bağlantılı çeşitli olumlu

ekonomik ve çevresel etkiler gösterdiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca müdahale zorunluluğunun; gözlemlenen üretim, fiyat ve gelir dalgalanmalarından kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Samuel, Witte ve Lehnberger (2019) araştırmalarında, Almanya ve Brezilya'nın rekabet gücünün ortaya konması amacıyla, hem hammadde hem de işleme maliyetleri dahil olmak üzere toplam üretim maliyetlerinin bir mühendislik yaklaşımı ile karşılaştırılması ve bu ülkelerdeki şeker üretim maliyetlerinin hesaplanması hedeflenmiştir. Brezilya'da şeker kamışından elde edilen bir ton beyaz şekeri işleme maliyeti (hammadde maliyetleri hariç) Almanya'da şeker pancarını işleme maliyetinden daha ucuzdur. Hammadde maliyetleri ve ürünlerin satışları da dahil olmak üzere, Brezilya'da beyaz şeker üretiminin Alman fabrikalarına göre toplam 112 \$/ton maliyet avantajı vardır. Üretim maliyetlerindeki önemli farklılıklar işgücü (yüzde 20), amortisman (yüzde 20) ve enerji maliyetleri (yüzde 40) ile ilişkilidir. Bulgular, eşdeğer hammadde maliyetleri ile bile, daha düşük net işleme maliyetlerinin Brezilyalı şeker üreticileri için büyük bir rekabet avantajı olduğunu göstermektedir.

Bernardo, Lourenzani, Satolo, Caldas (2019) araştırmalarında; Brezilya şeker üretimindeki verimliliği ve istikrarı sağlamak amacıyla şeker kamışı ekiminin yeni tarımsal bölgelerdeki tarımsal verimliliğinin analizini yapmışlardır. 2003-2014 yılları arasındaki 12 yılı kapsayan araştırma sonucunda; şeker kamışı ekiminin teşvik edilmesi gerektiği ve böylece şeker üretimindeki verimliliğin arttığı doğrulanmıştır.

Yabancı literatür ile ilgili altı çalışma incelenmiştir. Bu çalışmalarda da analizler genelde etkinlik ve verimlilik üzerine VZA yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmalardan dördünde şeker kamışı ((Raheman, Qayyum ve Afza (2009), Mulwa, Emrouznejad ve Murithi (2009), Kumar ve Arora, (2011), Bernardo, Lourenzani, Satolo, Caldas, (2019)); birinde şeker pancarı (Borychowski, Matuszczak ve Stepień, (2019)) birinde ise şeker pancarı ve şeker kamışı üreten ülkeler (Samuel, Witte ve Lehnberger, (2019)) analiz edilmiştir. Çalışmaların bulguları değerlendirildiğinde; Türkiye'dekine benzer biçimde, kamu (Kumar ve Arora, (2011)) ve özel fabrikaların (Mulwa, Emrouznejad ve Murithi (2009)) etkinlikleri farklılık arz etmektedir. Ayrıca, şeker kamışının maliyetinin pancara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Hem yabancı literatür hem de Türkiye ile ilgili literatür sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; mülkiyet yapısı etkinlik ve verimlilik sonuçlarını farklılaştırmaktadır.

Bu çalışmanın ilgili literatürde yer alan çalışmalardan farkı ve özgünlüğü; hem kullanılan yöntemlerin yeni ve güncel olması, dolayısıyla da henüz analizlerde kullanılmamış olması hem de analiz edilen örneklemin zaman diliminin daha uzun olmasıdır. Böylece çalışmanın güvenilirliği ve analizler hakkında sağlıklı yorumlar yapılabilmesi sağlanmaktadır.

4. VERİ VE YÖNTEM

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada şeker sektöründe faaliyet gösteren kamu şeker fabrikalarının verimlilik düzeyi ölçülmüştür. Bu ölçüm 2002-2019 yılları arasını kapsayan 18 yıl için gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya ait değişkenlerin belirlenmesinde literatür baz alınarak en sık kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenlere ilişkin veriler Türkşeker'in faaliyet raporlarından derlenmiştir. Araştırmanın örneklemi ve değişkenleri Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1: Araştırmanın Örneklemi

Firmalar	Girdiler	Çıktılar
Afyon*, Ağrı, Alpullu*, Ankara, Bor*, Burdur, Çarşamba, Çorum*, Elazığ, Elbistan*, Erciş, Ereğli, Erzincan*, Erzurum*, Eskişehir, Iğın, Kars, Kastamonu, Kırşehir*, Malatya, Muş*, Susurluk, Turhal*, Uşak, Yozgat	-Pancar işleme kapasitesi (hedef ton / gün) (X ₁) - Daimi işçi sayısı (X ₂) - Geçici işçi sayısı (X ₃) - Yakıt tüketimi (ton) (X ₄)	- Üretilen şeker miktarı (Y ₁) - Melas (ton) (Y ₂)

* Özelleştirilen fabrikaları göstermektedir.

Not: özelleştirilen ya da üretime ara verilen yıllar ve fabrikalar şu şekildedir; 2006 (Ereğli, Bor Iğın), 2011 ve 2012 (Çarşamba, Susurluk), 2013 (Alpullu, Çarşamba, Susurluk), 2014 (Ağrı, Alpullu, Çarşamba, Kars), 2015 ve 2016 (Ağrı, Alpullu, Çarşamba, Susurluk), 2017 (Çarşamba), 2018 (Afyon, Bor, Çarşamba, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Kırşehir, Muş, Turhal), 2019 (Afyon, Alpullu, Bor, Çarşamba, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Kırşehir, Muş, Turhal)

Tablo 1’de analiz edilen 25 kamu şeker fabrikasına ait 4 girdi ve 2 çıktı değişkenleri yer almaktadır. Girdiler sırasıyla X_1, X_2, X_3 ve X_4 olarak; çıktılar ise Y_1 ve Y_2 olarak kodlanmıştır. Tablo 1’deki girdiler ve çıktılar literatüre göre belirlenmiştir (Kırmızıoğlu, 2015).

4.2. Yöntem

Araştırmada 2 yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi; Critic yöntemi iken, ikincisi Eatwios yöntemidir. Önem düzeyini tespit edebilmek için Critic yöntemi kullanılmış ve girdi-çıkıtı göstergelerinin ağırlıkları hesaplanmıştır. Bu yöntemin bu çalışma için tercih edilme sebebi; hem nesnel olması hem de verimlilik göstergeleri arasındaki ilişkiyi ölçmesidir. Ardından firma verimliliğini kıyaslamak amacıyla Eatwios yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde daha önceden belirlenen önem düzeyleri yardımıyla 25 firmaya ait verimlilik skorları bulunmuş ve firmalar verimlilik skorlarına göre sıralanmıştır. Eatwios yöntemi, minimum girdiyle maksimum çıktı hedefine en uygun yöntem olduğu için tercih edilmiştir.

4.2.1. Critic Yöntemi

Kriterleri ağırlıklandırmak için kullanılan çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Critic yöntemi, kişisel yargıya dayalı olmayan nesnel bir yöntemdir. Critic yöntemi 5 adımdan oluşmaktadır (Diakoulaki, Mavrotas & Papayannakis, 1995: 765-767):

Birinci adım: Çok kriterli karar verme yöntemlerinin tümünde aynı olan, veri setinden karar matrisi elde edilmektedir.

İkinci adım: Normalizasyon adı verilen karar matrisindeki verileri belirli bir aralıkta toplama işlemidir. Bu işlemi yapabilmek için 1 ve 2 numaralı formüllerden yararlanılmaktadır.

$$R_{ij} = (X_{ij} - X_{jmin}) / (X_{jmax} - X_{jmin}) \quad (1)$$

$$R_{ij} = (X_{jmax} - X_{ij}) / (X_{jmax} - X_{jmin}) \quad (2)$$

1 numaralı formül; olumlu nitelikli pozitif yönlü fayda özelliği taşıyan kriterlerin hesaplanmasında kullanılmaktadır. 2 numaralı formül ise; olumsuz nitelikli negatif yönlü maliyet özelliği taşıyan kriterlerin hesaplanmasında kullanılmaktadır. Normalizasyon işleminden önce kriterlerin niteliği belirlenmelidir.

Üçüncü adım: Normalize edilen kriterlerin birbirleri arasındaki ilişki düzeyini belirleyen korelasyon matrisidir. Bu adımda korelasyon katsayıları yardımıyla korelasyon matrisi oluşturulmakta ve 3 numaralı formül kullanılmaktadır.

$$\rho_{jk} = \frac{\sum_{j=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)(r_{ik} - \bar{r}_k)}{\sqrt{\sum_{j=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)^2 \sum_{j=1}^m (r_{ik} - \bar{r}_k)^2}} \quad (j, k = 1, 2, \dots, n) \quad (3)$$

Dördüncü adım: Normalize edilen veri setine ait standart sapmalar hesaplanmakta ve 4 numaralı formül kullanılmaktadır. Ardından standart sapmalar ve korelasyon matrisi adımları birleştirilerek kriterlere ait toplam bilgi düzeyi hesaplanmaktadır. Bunu hesaplamak için ise 5 numaralı formül kullanılmaktadır.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)^2}{m}} \quad (4)$$

$$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^n (1 - \rho_{jk}) \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (5)$$

Beşinci adım: Analizin son adımında kriterlere ait ağırlıkların hesaplanmasında 6 numaralı formülden yararlanılmaktadır. Hesaplama sonucunda; kriter ağırlıkları toplamı 1 olmakta ve kriter ağırlığı en fazla olan değişken ise en önemli değişken olarak tanımlanmaktadır.

$$w_j = \frac{C_j}{\sum_{k=1}^n (C_k)} \quad (j = 1, 2, \dots, n) \quad (6)$$

4.2.2. Eatwios Yöntemi

Eatwios yöntemi; Efficiency Analysis Technique with Input and Output Satisficing kelime grubunun kısaltılmış hâlidir. Yöntem, 2006 yılında Peters ve Zelewski tarafından geliştirilen verimlilik analizi tekniğidir. Eatwios tekniğinin kullanımında, 4 farklı modelden yararlanılabilmektedir. Bu modeller, tatmin seviyelerine göre farklılık gösterebilmektedir. Girdi ve çıktılar için tatmin seviyesinin belirlenmesi, girdiler için tatmin seviyesinin belirlenmesi, çıktılar için tatmin seviyesinin belirlenmesi, girdi ve çıktılar için tatmin seviyesinin belirlenmemesi üzerine kurulu modellerdir. Bu çalışmada ise şeker sektöründe herhangi bir tatmin seviyesi bulunmadığı için girdiler ve çıktılar için tatmin seviyesi olmayan model kullanılmıştır. Bu modelin adımları şu şekildedir (Peters ve Zelewski, 2006; 2012; Özbek, 2017: 274-277):

Birinci adım: Bu adımda diğer yöntemlerden farklı olarak hem girdi hem çıktı matrisleri için karar matrisi oluşturulmaktadır. Bu matrisler 7 ve 8 numaralı denklemde görülmektedir.

$$\begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (7)$$

i: firma; $i=1,2,3,\dots,m$

j: girdi unsuru; $j=1,2,3,\dots,n$

x_{ij} : i. firmanın j. girdi unsuru açısından sahip olduğu değer

$$\begin{bmatrix} y_{11} & y_{12} & \dots & y_{1l} \\ y_{21} & y_{22} & \dots & y_{2l} \\ \vdots & \dots & \dots & \dots \\ y_{m1} & y_{m2} & \dots & y_{ml} \end{bmatrix} \quad (8)$$

k: çıktı unsuru; $k=1,2,3,\dots,l$

y_{ik} : i. Firmanın k. çıktı unsuru açısından sahip olduğu değer

İkinci adım: Bu adımda yine diğer yöntemlerdekine benzer olan normalizasyon adımdır, fakat bu yöntemde hem girdi hem çıktı matrisi normalize edilmektedir. Normalizasyon formülleri 9 ve 10 numarada görülmektedir.

$$s_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x_{ij}^2}} \quad \forall i, j \quad (9)$$

s_{ij} : i. firmanın j. girdi unsuru açısından normalize edilmiş değeri

$$r_{ik} = \frac{y_{ik}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m y_{ik}^2}} \quad \forall i, k \quad (10)$$

r_{ik} : i. firmanın k. çıktı açısından normalize edilmiş değeri

Üçüncü adım: Bu adımda normalize edilmiş girdi ve çıktı matrislerine ait mesafe ölçüleri hesaplanmaktadır. Bu hesaplama, 11 ve 12 numaralı formüllerde görülmektedir.

$$id_{ij} = 1 - \left(\min_i \{s_{ij}\} - s_{ij} \right) \quad \forall i, j \quad (11)$$

$$od_{ik} : 1 - (\max_i \{r_{ik}\} - r_{ik}) \forall i, k \quad (12)$$

Dördüncü adım: Bu adımda hesaplanan mesafe ölçüleriyle birlikte girdi ve çıktı değişkenlerinin ağırlıkları birleştirilerek verimlilik skorları bulunmaktadır. 13 numaralı formülde verimlilik skoru hesaplaması görülmektedir.

$$P_i : \frac{\sum_{k=1}^l w_k od_{ik}}{\sum_{j=1}^n w_j id_{ij}} \quad (13)$$

w_j : j. girdi unsurunun ağırlık değeri

w_k : k. girdi unsurunun ağırlık değeri

P_i : i. Firmanın performans değeri

Tüm adımlar sonucunda; P_i değeri en yüksek olan firma, en iyi performansa sahiptir.

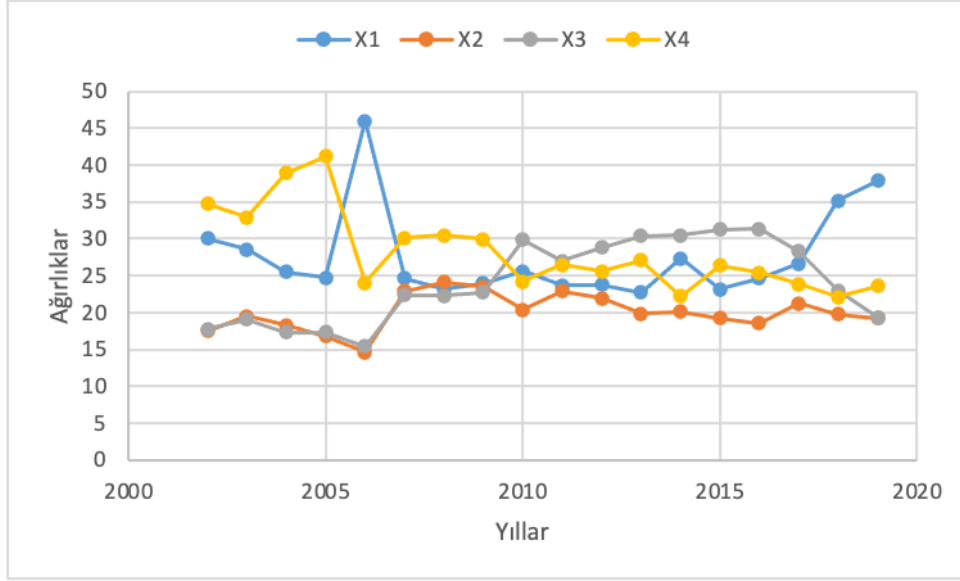
5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmada 2002-2019 dönemlerine ait 18 yıllık veri seti analiz edilmektedir. Öncelikle göstergeler girdi-çıktı olarak ikiye ayrılarak Critic yöntemiyle önem düzeyleri hesaplanmıştır. Ardından Eatwios yöntemiyle firmaların verimlilik düzeyleri hesaplanmıştır. Girdi göstergelerinin ağırlıklarının yüzdeye dönüştürülmüş hâli Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2: Girdi Değişkenlerinin Critic Skorları

Yıllar / Göstergeler	Pancar işleme kapasitesi (hedef ton / gün) (X1)	Daımi işçi sayısı (X2)	Geçici işçi sayısı (X3)	Yakıt tüketimi (ton) (X4)
2002	30,04562122	17,53531071	17,71501683	34,7041
2003	28,55057592	19,50257887	19,08339593	32,8634
2004	25,51163949	18,23383805	17,35848724	38,896
2005	24,7129135	16,78229752	17,32741448	41,1774
2006	45,97640044	14,59868161	15,36530744	24,0596
2007	24,67110722	22,88473398	22,3249295	30,1192
2008	23,19011181	24,10468867	22,27390317	30,4313
2009	23,89705154	23,46657975	22,71889981	29,9175
2010	25,59719358	20,37114036	29,87543862	24,15622744
2011	23,66659001	22,88657594	27,02219996	26,4246341
2012	23,72631522	21,91708044	28,77488931	25,58171504
2013	22,7298609	19,81975353	30,37831628	27,07206929
2014	27,32673702	20,08361545	30,42803735	22,16161018
2015	23,18157691	19,22701674	31,2116077	26,37979865
2016	24,65235552	18,54366494	31,3768265	25,42715304
2017	26,64425119	21,26270873	28,26213929	23,83090079
2018	35,17275644	19,74953626	23,00501669	22,07269061
2019	37,90083966	19,19577352	19,31902341	23,58436342

Tablo 2’de 4 girdi değişkenine ait 18 yıllık Critic skorları yer almaktadır. Bu skorları daha net yorumlayabilmek adına oluşturulan Şekil 1’de girdi değişkenlerinin grafiksel özeti sunulmuştur.

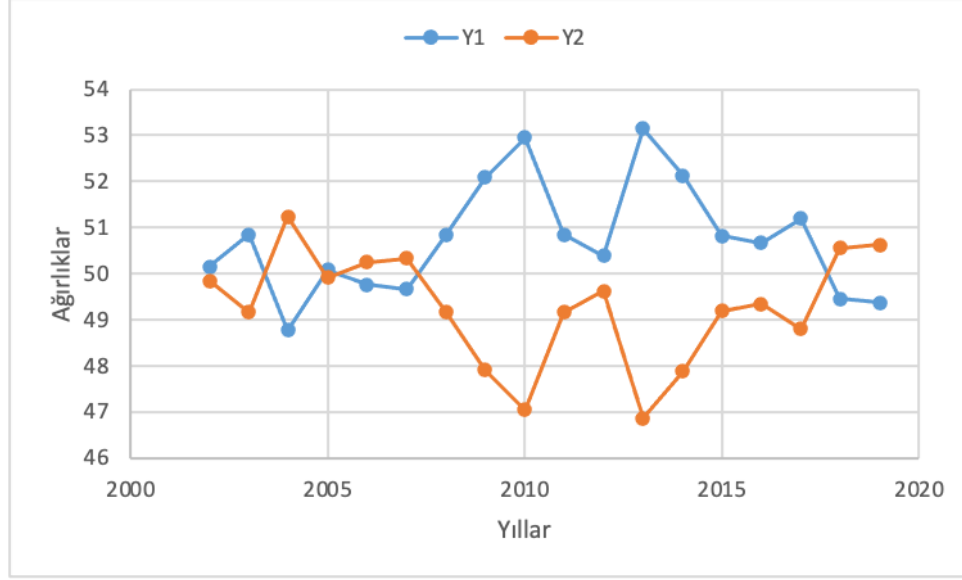
Şekil 1: Girdi Değişkenlerinin Önem Düzeyi

Şekil 1 incelendiğinde; girdi değişkenlerinin ağırlığı yıldan yıla farklılaşmaktadır. 2002-2005 yılları arasındaki 4 yılda en önemli değişken yakıt tüketimi iken, 2006 yılında ise pancar işleme kapasitesi en çok öneme sahiptir. 2007-2009 yılları arasındaki 3 yılda tekrar yakıt tüketiminin ağırlığı en yükseğe çıkarken, 2010-2017 yılları arasındaki 8 yıllık zaman diliminde bu kez geçici işçi sayısı en önemli gösterge olmuştur. Son 2 yıl olan 2018 ve 2019 yıllarında ise pancar işleme kapasitesi en çok öneme sahiptir. Girdi göstergelerinin ardından çıktı değişkenlerinin skorları ise Tablo 3’de sunulmaktadır.

Tablo 3: Çıktı Değişkenlerinin Critic Skorları

Yıllar / Göstergeler	Üretilen şeker miktarı (Y ₁)	Melas (ton) (Y ₂)
2002	50,15218147	49,84781853
2003	50,8411601	49,1588399
2004	48,76756329	51,23243671
2005	50,08363418	49,91636582
2006	49,75446535	50,24553465
2007	49,66720527	50,33279473
2008	50,82761525	49,17238475
2009	52,09027889	47,90972111
2010	52,95525993	47,04474007
2011	50,84144222	49,15855778
2012	50,38544521	49,61455479
2013	53,14080904	46,85919096
2014	52,12581414	47,87418586
2015	50,8136885	49,1863115
2016	50,66410765	49,33589235
2017	51,19511216	48,80488784
2018	49,45048909	50,54951091
2019	49,36990069	50,63009931

Tablo 3’de 2 çıktı değişkenine ait 18 yıllık Critic skorları görülmektedir. Şekil 2’de çıktı değişkenlerinin grafiksel özeti sunulmuştur.

Şekil 2: Çıktı Değişkenlerinin Önem Düzeyi

Şekil 2’de görüldüğü üzere çıktı değişkenlerinin önem düzeyleri yıllar itibariyle farklılık gösterse de 18 yılın tamamına yakın bir dönemde üretilen şeker miktarı daha çok öneme sahiptir. Yıllar itibariyle değerlendirildiğinde; 2002, 2003, 2005 yılları ile 2008-2017 yılları arası en çok öneme sahip çıktı değişkeni üretilen şeker miktarı iken; 2004, 2006, 2007, 2018 ve 2019 yıllarında ise melas değişkeni önemli çıktı değişkenidir.

Critic yöntemiyle belirlenen girdi ve çıktı değişkenlerinin önem düzeyleri baz alınarak Türkiye kamu şeker sektöründe faaliyet gösteren 25 firmanın verimlilik düzeylerini ölçmek için ise Eatwios yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin skorları Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4: Eatwios Skorları

Firmalar /Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Afyon	76,75576	78,93384	80,37506	79,14558	72,65043	74,48103
Ağrı	64,71682	71,15738	70,06232	67,91646	57,83124	60,83956
Alpullu	61,69626	67,2214	70,36942	70,67819	60,06253	62,74567
Ankara	69,26671	74,83698	74,09369	76,83076	68,83607	69,3792
Bor	69,95959	74,51467	74,80015	74,8038	55,02546	67,99545
Burdur	71,80885	78,96047	80,68226	77,57655	73,79545	71,64372
Çarşamba	62,40869	67,7829	67,49137	67,12653	61,13326	60,18191
Çorum	77,37623	75,84952	79,96952	82,13185	74,12526	74,36104
Elazığ	60,63812	70,26033	69,39784	68,78269	61,76899	62,82974
Elbistan	66,75139	75,43788	73,24151	71,9698	62,19413	62,49081
Erciş	60,10107	67,4029	68,89103	67,9543	58,74643	60,51083

Ereğli	88,24697	87,70853	87,74115	86,47865	50,90651	85,35528
Erzincan	62,23896	69,89799	71,61144	71,31216	62,2616	65,33456
Erzurum	66,43273	70,04597	70,92602	72,74835	61,56097	65,66656
Eskişehir	81,56555	86,05404	87,91187	89,41957	80,11615	82,77251
İlgin	78,39856	83,9247	83,17905	85,76762	51,62547	77,95161
Kars	61,18798	68,20153	68,59881	68,45392	57,03432	60,97427
Kastamonu	67,85557	70,60191	73,42426	75,67507	65,16777	66,16884
Kırşehir	66,89709	75,28193	75,12535	76,42019	65,57424	68,61505
Malatya	61,37289	69,1724	70,53202	73,65358	65,92571	66,1652
Muş	65,00159	72,24299	70,78859	73,03053	60,17659	63,26302
Susurluk	70,21169	73,9788	76,97912	76,74153	62,2005	65,462
Turhal	72,63311	80,43701	85,70063	84,67177	79,41738	81,18413
Uşak	63,22298	68,85357	70,93039	69,98866	62,52979	62,68287
Yozgat	68,84047	73,0973	74,7194	75,05852	65,15718	66,54229
Firmalar /Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Afyon	73,13535	70,55325	75,47096	72,43163	78,19017	74,64622
Ağrı	51,10398	48,26347	54,74636	53,84819	51,08796	46,94816
Alpullu	53,40795	50,34866	49,77027	52,65512	51,00219	50,78629
Ankara	60,76907	60,60584	62,75132	67,11471	69,32834	62,65722
Bor	58,98421	59,17491	63,2156	63,89056	63,60738	58,05308
Burdur	64,25338	59,64114	69,02714	70,16881	67,19527	65,9878
Çarşamba	51,81559	48,44429	49,57076	55,42552	55,23049	50,55757
Çorum	63,48383	62,52294	70,00764	72,72679	72,52342	66,7937
Elazığ	52,41146	48,56047	55,10762	54,8782	52,74731	47,4791
Elbistan	52,73568	50,87732	60,40238	62,56639	60,22567	55,67096
Erciş	51,07331	50,36073	52,96218	53,62745	54,17946	50,09427
Ereğli	84,67666	85,20945	85,65193	80,45049	76,5659	80,87879
Erzincan	55,02156	53,8139	55,86392	59,78749	57,53869	53,26506
Erzurum	54,99948	52,01126	55,35209	58,7886	56,0733	51,59492
Eskişehir	73,82147	78,76471	74,7515	80,54164	82,72086	74,81848
İlgin	76,94238	75,40827	70,22674	79,58899	81,71015	74,32475
Kars	50,70928	48,17859	53,77578	54,76241	53,0453	47,82534
Kastamonu	56,16072	55,96012	58,64233	59,3033	56,18853	52,52279
Kırşehir	63,25366	64,02947	63,44174	67,83686	72,41678	65,83909
Malatya	55,34668	54,53015	56,53767	58,89237	57,18596	52,38891
Muş	55,91607	54,99691	57,67023	58,31454	56,46587	50,88091
Susurluk	54,58844	51,72308	54,47227	52,95542	52,7095	48,09446
Turhal	64,34713	63,23913	70,51164	70,83564	64,41079	61,6148

Uşak	54,06311	51,39459	57,30324	59,33574	57,79753	54,09109
Yozgat	57,68681	56,7217	59,44085	63,36986	63,9537	57,89133
Firmalar /Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afyon	77,86962	73,96092	78,67907	79,43141	34,43182	40,79369
Ağrı	50,8309	51,59568	52,14915	55,08505	37,11398	40,85469
Alpullu	54,24566	54,7051	55,06789	56,24765	33,377	43,26911
Ankara	68,14098	64,69389	64,59634	65,06363	51,84017	55,06314
Bor	54,70163	64,43385	62,83761	64,4559	36,29259	43,14734
Burdur	69,65975	66,25168	67,29936	69,30392	49,55507	56,89519
Çarşamba	53,86455	54,05125	54,74055	57,77549	36,25618	43,73208
Çorum	71,93947	69,86647	69,9586	76,12292	34,64846	41,06688
Elazığ	53,85236	50,7774	51,83382	57,01566	38,41824	42,89987
Elbistan	60,90955	58,91142	57,31699	61,72549	36,29259	43,14734
Erciş	54,54509	51,07953	52,12275	54,72329	37,5718	40,63446
Ereğli	83,10053	80,94391	81,88024	83,06097	78,28721	77,62169
Erzincan	61,42965	57,58311	56,41789	59,62386	37,27524	44,39687
Erzurum	58,01215	55,54057	57,3227	60,85944	36,48496	43,39158
Eskişehir	77,6242	75,19022	75,98886	77,18126	66,27288	73,23444
İlgın	78,96755	76,78781	76,52407	78,62557	63,74765	72,53948
Kars	54,55483	50,58948	53,15663	55,64571	34,6592	40,47694
Kastamonu	59,49319	54,58806	54,76461	60,64352	42,0771	49,63223
Kırşehir	72,11387	71,38336	69,40851	75,25541	36,24482	43,0867
Malatya	60,19248	59,72316	59,27371	62,48089	44,14329	51,18934
Muş	57,37368	55,23497	56,01644	58,95848	36,34049	43,20814
Susurluk	57,17693	51,06802	51,35777	63,24993	41,78724	53,70322
Turhal	69,42479	68,69527	67,73396	72,56361	34,43182	40,79369
Uşak	59,91415	57,01962	56,91567	59,50511	40,86627	46,78806
Yozgat	65,44515	62,40619	61,74819	63,29153	47,16156	50,63613

Tablo 4’de 2002-2019 yılları arası 18 yıla ait 25 kamu şeker fabrikasının verimlilik skorları görülmektedir. Genellikle Ereğli şeker fabrikası en verimli firma iken, Eskişehir şeker fabrikası ise ikinci en verimli firmadır. Yıllara göre değerlendirildiğinde; 2004, 2005, 2006, 2011 ve 2012 yıllarında Eskişehir şeker fabrikası en verimli firma iken, 2002, 2003, 2007-2010 yılları ile 2013-2019 yılları arasında Ereğli şeker fabrikası en verimli firmadır. Verimlilik düzeyi en düşük firmalar ise yıldan yıla farklılık göstermesine rağmen; Kars ve Alpullu şeker fabrikaları en düşük verimlilik skorlarına sahiptir.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; Ereğli ve Eskişehir fabrikalarının diğer fabrikalara göre daha verimli olmasını sağlayan başlıca faktörler olarak; pancar ekim alanlarının yüksek olması, hammaddeye yakınlık, pancar işleme ve şeker üretim kapasitelerinin yüksek olması, güçlü teknolojik altyapı gösterilebilir. Ayrıca şeker pancarı üretimi için elverişli iklim koşullarına

sahip olması, daha kaliteli şeker pancarının yetişmesine olanak sağlayarak diğer bölgelere göre verimliliğin daha yüksek olmasını etkilemektedir (Kostakoğlu, Keskin, & Büyük, 2016: 55).

İklim koşulları bazı fabrikalar da önemli verimlilik unsuru olurken, bazı fabrikalarda ise verimsizliğin önemli unsuru olmaktadır. Buna göre en verimsiz fabrikalardan biri olan Kars'da, zorlu coğrafi koşulların varlığı şeker pancarı üretiminde istikrarsızlığa neden olarak şeker üretiminin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ildeki şekerpancarı üretimindeki yetersizliğin ve istikrarsızlığın yanı sıra Türkiye'de değişen şeker politikaları sürekli mali zarara sebep olarak verimliliği olumsuz etkilemektedir (Demir, 2017: 176). Alpullu şeker fabrikasında ise elverişsiz iklim koşulları üretilen pancarda şeker içeriğinin düşük olmasına yol açarak verimsizliğe neden olmaktadır.

6. SONUÇ

Türkiye 83 milyon nüfusu ile önemli bir şeker üreticisi olmasının yanı sıra aynı zamanda önemli bir şeker tüketicisidir. 2019/20 dönemi itibarıyla, Türkiye'nin toplam yıllık şeker ve tatlandırıcı tüketimi 3 milyon tonun üzerindedir. Hem artan şeker tüketimi hem de son dönemde yaşanan salgınlar özellikle Covid-19 salgını gıda güvenliği ve arzının Türkiye için önemini tekrar gündeme getirdiğinden, en önemli gıda ürünlerinden olan şekerin etkin ve verimli üretimi ön plana çıkmaktadır. Ancak Türkiye şeker sektöründe birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunlardan en önemlileri olarak; şekerin yüksek maliyetli olması ve iklim değişikliğinin giderek artan olumsuz etkileri gösterilebilir. Türk şeker sanayisinin bu olumsuz etkileri en aza indirmek ve maksimum çıktı sağlayarak rekabet avantajı elde edebilmesi için öncelikle üretimde etkinlik ve verimliliğin sağlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada 2002-2019 yılları arası 18 yıla ait Türkiye kamu şeker sektöründe faaliyet gösteren 25 firmaya ait verimlilik analizi yapılmıştır. Verimlilik analizinden önce girdi ve çıktı değişkenlerinin önem düzeylerini belirlemek amacıyla Critic yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, girdilerin ve çıktılarının önem düzeyleri yıldan yıla farklılık gösterse de; girdi açısından en önemli değişken yakıt tüketimi iken, çıktı açısından ise şeker miktarıdır.

Önem düzeyleri belirlenen 25 kamu şeker fabrikasının verimlilik analizi ise Eatwios yöntemiyle yapılmıştır. Analiz sonucunda; tüm yıllarda ağırlıklı olarak Ereğli şeker fabrikası ardından ise Eskişehir şeker fabrikası en verimli firmalardır. Verimlilik düzeyi en düşük firmalar ise yıldan yıla değişiklik gösterse de Kars ve Alpullu şeker fabrikaları en verimsiz firmalardır.

TAGEM, 2020 raporunda dünya şeker sektöründe 2020/21 dönemi için yapılan tahminlerde, şeker üretiminin; ABD, Hindistan ve Tayland'da düşmesi, Brezilya ve Rusya'da ise artması beklenmektedir. Bu değişikliklerle birlikte 2020/21 dönemi için toplam üretim tahmini 173,5 milyon ton, tüketim tahmini ise 174,2 milyon ton olup, yaklaşık 0,7 milyon ton arz açığı öngörülmektedir. Türkiye'de de son yıllarda tüketim ile üretim farkı giderek artış eğilimindedir. Bu bilgiler ışığında Türk şeker sektörünün verimliliği ve rekabet edilebilirliğinin artırması önem arz etmekte ve buna yönelik politika önlemlerini gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de şeker üretim tesislerinde yakıt olarak çoğunlukla kömür, doğalgaz ve fuel-oil kullanılmaktadır. Şeker üretimi, enerji yoğun bir sürece ve sürecin her adımı da bir diğerine bağlıdır. Dolayısıyla, öncelikle şeker üretim tesislerinde yakıt tüketimi veya yakıt veriminden bahsediyorsak; yakıtın kendisinden ziyade üretim süreçlerinde iyileştirmeler yapılması daha yerinde olacaktır. Örneğin; yakıt olarak kömür kullanan şeker fabrikalarında akışkan yataklı kömür kazanlarına geçilmesiyle, kömürün daha verimli yakılabilmesi; küspe kurutma işlemi sırasında, alevli kurutma yerine buharla kurutma işleminin tercih edilmesi %90 oranında enerji tasarrufu sağlayabilecektir. Şeker pişirimi sırasında rafine bölümünde kesikli pişirimden sürekli pişirime geçilmesi ile enerji tasarrufu (dolayısıyla yakıt tasarrufu) sağlanabilmektedir. Birçok şeker fabrikasında kurulan yeni nesil santrifüj üniteleri, ürünün kalitesinde yarar sağlamanın yanı sıra enerji tasarrufu da sağlamaktadır. Ayrıca, şeker fabrikalarında kullanılan pancar bıçakları, kazan bacası aspiratörleri, motorlar, pompalar ve vakum pompalarında frekans çeviriciler (değişken hız sürücüler) ile sabit kapasitede çalışılması yerine, çalışma anında ihtiyaç duyulan kapasiteye kendini ayarlaması sağlanarak elektrik tüketimi azaltılabilecektir (Tübitak Mam Yayınları, 2015: 103). Bu

iyileştirmelerinin yanı sıra sürdürülebilir çözüm için fosil yakıtlardan biyoenerjiye ya da yenilenebilir enerjiye geçiş yapılabilir. Şeker pancarı biyoenerji üretimi için önemli bir hammadde. Bu bakımdan şeker fabrikalarında Ar-Ge merkezleri kurularak yakıt maliyetlerinin azaltılmasına ve biyoenerjiye ya da yenilenebilir enerjiye geçiş için projeler yapılabilir (Fedai vd.,2018: 52). Sonuç olarak; üretim sürecinde yapılacak iyileştirmelerin yakıt maliyetini azaltma konusunda önemli rol oynaması beklense de, Türkiye gibi enerjide dışa bağımlı ülkelerde sürdürülebilir çözüm için şeker fabrikalarında fosil yakıtlar yerine biyoenerji ya da yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş sağlayacak projelerin yapılması gerekmektedir. Ülkemizde şeker fabrikalarında yakıt olarak fosil esaslı yakıtların kullanımı her ne kadar devam etse de, bazı şeker fabrikalarında yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme gözlemlenmektedir. Enerji üretiminde şeker endüstrisi atıkları ile elde edilen biyogazın doğalgaz yerine, yakıt kazanlarında yakılarak enerji üretilmesi buna en güncel örnektir (Deviren vd., 2017).

Mevcut çalışmada olduğu gibi, literatürde yer alan çalışmalarda da genellikle İç Anadolu da yer alan fabrikalar daha etkindir. Bölgenin şeker üretiminde etkin olmasında fabrikaların üretim kapasitesi, hammaddeye yakınlık ve şeker kalitesi bakımından iklim şartlarının daha uygun olması gibi unsurlar yer almaktadır. Türkiye’de (Ankara Siteler Bölgesi) ve dünyada (Silikon vadisi) başka sektörlerde uygulamaları olan kümelenme stratejisinin şeker sektörüne de uygulanarak, İç Anadolu bölgesinin şeker üretim merkezi olarak belirlenmesi ve buna yönelik adımların atılması faydalı olacaktır. Ancak, bölge şeker kalitesi bakımından elverişli iklime sahip olsa da bölgenin su kaynakları bakımından yetersiz olması önemli bir handikap oluşturmaktadır. Bu konuda politika yapıcıların bölgenin avantaj ve dezavantajlarını dikkate alarak politika üretmeleri yerinde olacaktır.

İstihdam yaratmak gibi sosyal amaçlarla üretime devam eden etkin olmayan kamu şeker fabrikaları kapatılarak, etkin şeker fabrikalarının kapasiteleri artırılmak suretiyle, çalışanlarının bu fabrikalara kaydırılması mümkündür. Diğer taraftan, şeker verimliliğinin düşük olduğu bölgelerde göç ve terörün önlenmesi için alternatif bitki yetiştiriciliğinin ve istihdamın artırılmasına yönelik yatırımların yapılması gibi kamu politikaları uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akıncı Kılıç, S. (2008). Örgütlerin Verimlilikleri ile ISO14001 Kapsamında Sosyal Sorumluluklarını Gerçekleştirme Dereceleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Şeker Fabrikalarında Bir Uygulama. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akpınar, D. ve Karadeniz, V. (2015). Erzincan Şeker Fabrikasının Kuruluşu, Gelişimi ve Geleceği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 233-243.
- Aslan, Ş. (2007). Performans Ölçümünde Kıyaslama Yöntemi Olarak Veri Zarflama Analizi Nin Kullanımı: Türkiye Şeker Fabrikaları Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 383-396.
- Avcı, S. (2015). Türkiye'de Şeker Sanayinde Yaşanan Değişiklikler ve Coğrafi Sonuçları. *Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*. 457-466.
- Bernardo, R., Lourenzani, W. L., Satolo, E. G. & Caldas, M. M. (2019). Analysis of the Agricultural Productivity of the Sugarcane Crop in Regions of New Agricultural Expansions of Sugarcane Gestão & Produção, 26(3), 1-10.
- Borychowski, M., Matuszczak, A., Stępień, S. (2019). Sugar Market in Poland in The Context of The Support of Agricultural Policy. Current Situation, Trends And Projections, *ActaSci. Pol. Oeconomia* 18 (4), 5-13.
- Bozdağ, E. G. (2008). Türkiye Ve Avrupa Birliği Şeker Sanayilerinin Etkinlik Karşılaştırması 1990-2005. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 45-55.
- Çakır, S. ve Perçin, S. (2012). Kamu Şeker Fabrikalarında Etkinlik Ölçümü: VZA - Malmquist TFV Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 49-64.
- Çınar, Y., Atıcı, K. and Menten, C. (2021). Evaluating Technical Efficiency of Turkish Sugar Production in Pre and Post Privatization Periods. *Sosyoekonomi*, 29(47), 59-78.

- Çoban, O.,Doğanalp, N. ve Yıldırım, E. (2009). “Veri Zarflama Analizi Yardımıyla Şeker Endüstrisinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Konya Şeker Endüstrisi Örneği”, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Atatürk Üniversitesi İİBF, Ekonometri Bölümü, Palandöken/Erzurum.
- Daştan, H. (2018). Türkiye Şeker Sanayinin Etkinlik ve Verimlilik Analizi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(14), 478-498.
- Demir, M. (2017). Kars İlinde Şeker Pancarı Üretimine Beşeri Ve Ekonomik Önemi, Sürdürülebilirliği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (36), 175-190.
- Deviren, H., İlkılıç, C. ve Aydın, S. (2017). Biyogaz Üretiminde Kullanılabilen Materyaller ve Biyogazın Kullanım Alanları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(2), 79-89.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G. and Papayannakis, L. (1995). Determining Objective Weights in Multiple Criteria Problems: The Critic Method. *Computers & Operations Research*, 22: 763-770.
- Dikmen, F. H. ve Bozdağ, E. G. (2018). Türkiye’de Kamu Şeker Fabrikaları İçin Bir Etkinlik Analizi:2003-2016. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 452-470.
- Eştürk, Ö. (2018). Türkiye’de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1) , 67-81.
- Eyüpoğlu, A. C. (1967). *Şeker Fabrikasının Tarihçesi ve Türkiye’de Şeker Sanayii*. Kimya Mühendisleri Odası Yayını.
- Fedai, R. (2016). Bir Politika Alanı Olarak Şeker ve Şeker Pancarı. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 9, Sayı XXVIII, 455-471.
- Fedai, R., Herdem, H. ve Ertuğrul, G. (2018). Yeni Hükümet Sisteminde Şeker Politikalarının Sürdürülebilirliği: Yönetimsel ve Siyasal Açından Bir Değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1 (2), 45-65.
- Güvemli, O. ve Karayaman, M. (2017). Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu ve Gelişmesi. *Accounting and Financial History Research Journal*, (13), 6-50.
- IMARC. (2021). Sugar Market: Global Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecast 2021-2026, <https://www.imarcgroup.com/sugar-manufacturing-plant> (Erişim Tarihi: 15.02.2021).
- ISO. (2020). The Sugar Market, <https://www.isosugar.org/sugarsector/sugar> (Erişim Tarihi: 05.01.2021)
- Karaatlı, M. vd. (2016). Performans Değerlemesinde DEMATEL ve Bulanık TOPSİS Uygulaması, *Ege Akademik Bakış*, Cilt:16, Sayı:1, ss. 49-64.
- Karayaman, M. (2012). *Atatürk Döneminde Şeker Sanayi ve İzlenen Politikalar*. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 53-96.
- Kaya, F. (2015). Küresel ve Bölgesel Şeker Politikalarının Türkiye Şeker Fabrikalarına Etkilerine Bir Örnek; Ağrı Şeker Fabrikası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 31, 41-61.
- Kırmızıoğlu, S. (2015). Coğrafi Bölgeler İtibarıyla Kamuya Ait Şeker Fabrikalarının Örnekleme Yöntemiyle Verimlilik Analizinin Yapılması ve Avrupa Birliği (AB) İle Karşılaştırılması, Şeker Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kostakoğlu, S. F., Keskin, U. ve Büyük, K. (2016). Eskişehir Şeker Fabrikasının Özelleştirilmesine Yönelik Porter'ın Elmas Modeli Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (13), 50-61.
- Kumar, S. and Arora, N. (2011). Assessing Technical Efficiency of Sugar Industry in UttarPradesh: An Application of Data Envelopment Analysis, *Indian Economic Review*, 46(2), 323-353.
- Mulwa, M. R., Emrouznejad, A. and Murithi, F. M. (2009). Impact of Liberalization on Efficiency and Productivity of Sugar Industry in Kenya. *Journal of Economic Studies*, 36(3), 250-264.
- Mülayim, A. and Kaprol, T. (2016). İşçi Sınıfı İçin Modern Yaşamın Kodları:Alpullu Şeker Fabrikası. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 25-32.
- OECD and FAO. (2020). *OECD-FAO Agricultural Outlook 2020-2029*. Rome, Italy: FAO and OECD.
- Özbek, A. (2017). *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Excel ile Problem Çözümü*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Özel, S. (2007). Türkiye Şeker Sanayi Dünyü Bugünü Yarını. Pankobirlik, Ankara.
- Peters, M. L. and Zelewski, S. (2006). *Efficiency analysis under consideration of satisficing levels for output quantities*. In Proceedings of the 17th Annual Conference of the Production and Operations Management Society (POMS), 28(1).
- Peters, M. L. and Zelewski, S. (2012). *Erweiterung von EATWOS um die Berücksichtigung von Satisfizierungsgrenzen für Inputs*. Arbeitsbericht Nr. 38, Insitut für Produktion und Industrielles Informationsmanagement, Universität Duisburg-Essen, Essen.
- Raheman, A., Qayyum, A. and Afza, T. (2009). Efficiency Dynamics of Sugar Industry of Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 48(4), 921-938.
- Samuel, B., Witte T., Lehnberger, A. (2019). International Competitiveness of Value Chains for Sugarbeet and Sugarcane: A Combined Approach to Estimate Production and Processing Costs in Brazil and Germany. *Sugar industry = Zuckerindustrie*, 144(8), 444-450.
- Şeker-İş Sendikası. (2011). *Şekerin Geleceği*. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- T.C. Resmi Gazete. (2001). Şeker Kanunu (Resmi Gazete ile yayımı: 19.4.2001 Sayı:24378) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/kanuntbmmc085/kanuntbmmc085/kanuntbmmc08504634.pdf. (Erişim Tarihi: 15.06.2020)
- T.C. Resmi Gazete. (2017). 24/12/2017 Tarihli ve 30280 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171224-22.htm> (Erişim Tarihi: 15.06.2020)
- T.C. Resmi Gazete. (2018). 27/03/2018 Tarihli ve 30373 Sayılı Vergi Kanunları İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327M2-1.htm> (Erişim Tarihi: 15.06.2020)
- T.C. Resmi Gazete. (2019). 4/2/2019 Tarihli ve 702 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının Eki(5 Şubat 2019). Ocak 28, 2021 tarihinde alındı
- TAGEM (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü). (2018). Tarım Ürünleri Piyasaları Şekerpancarı. Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.
- TAGEM (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü). (2020). Şeker Pancarı, Tarım Ürünleri Piyasa Raporu. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı.
- Taşdoğan, B. ve Taşdoğan, C. (2012). Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Malmquist Endeksi Çerçevesinde Etkinlik Analizi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (23), 59-77.
- Temizgüney, F. (2010). Erzurum Şeker Fabrikasının Açılışı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (43), 329-343.
- Tosun, F. (2016). Şeker Pancarı ve Şeker 2015. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü.
- TÜBİTAK MAM. (2015). *İklim Değişikliği ve Şeker Sektörü*. Ankara: Cem Veb Ofset.
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (2017). Sektör Raporu 2016. TÜRKŞEKER.
- Türkşeker (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Genel Müdürlüğü) (2020). 2019 Sektör Raporu, https://www.turkseker.gov.tr/data/dokumanlar/2019_Sektor_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Sugar is obtained by processing raw materials such as cane and beet originating from sucrose and corn, wheat and potato originating from starch. The share of sugar beet and sugar cane is 23.9% and 76.1% as of 2019/2020 among the sucrose-based sweeteners produced in the world. Starch-based sugar has a much lower share than sucrose-based sweeteners worldwide. Turkey, as well as being a major sugar producer with 83 million population, is also a major consumer of sugar. The total annual consumption of sugar and sweeteners in Turkey was over 3 million tons during the years of 2019/20. Both increased sugar consumption and the recent Covid-19 pandemic brought back the importance of the food safety and the supply to the agenda of Turkey. As a matter of the fact, the sugar sector is facing many problems in Turkey. The most important of these problems are the high cost of sugar and the increasing negative effects of climate change. In order to minimize these negative effects and gain competitive advantage by providing maximum output, it is necessary for the Turkish sugar industry to ensure efficiency and efficiency in production first. Public sugar factories have an important place in gaining competitive advantage and implementing efficiency and efficiency policies. In the 2019/20 marketing year, the public sugar factories have the largest share in the Turkish sugar sector with a production quota of 980700 tons and a share of approximately 36%. In this respect, private factories are expected to play an important role in shaping competition policies. In this context, the study has two main objectives. The first one is to determine the weights of the inputs used in the production and the outputs of the public sugar factories in the Turkish Sugar Sector. The second is to compare the efficiency level of the firms used in the study according to these inputs and outputs.

Methodology

In this study, the efficiency analysis of 25 public companies operating in the sugar sector between the years 2002-2019 was conducted. Two methods were used in the study. The first one was the Critic method while the second was the Eatwios method. The Critic method was used to determine the level of significance and the weights of input-output indicators were calculated. The reason why this method is preferred for this study both objective and is that to measure the relationship between efficiency indicators. Then, Eatwios method was used to compare the firms' efficiency. In this method, the efficiency scores of 25 companies were found with the help of previously determined levels of importance and companies were ranked according to their efficiency scores. The Eatwios method has been chosen because it is the most suitable method with the minimum input and maximum output.

Findings

According to the Critic method; If the importance levels of inputs and outputs differ from year to year, the most important variable is the fuel consumption in terms of input whereas it is the amount of sugar in terms of output. The efficiency analysis of 25 public sugar factories whose importance levels were determined, was made using the Eatwios method. As a result of the analysis, Ereğli and then Eskişehir sugar factories were found to be the most productive companies of all years,. Although the companies with the lowest efficiency vary from year to year, Kars and Alpullu sugar factories are the most inefficient companies. When the findings are evaluated in general, the main factors that make Ereğli and Eskişehir factories more efficient than others were the high quality of beet cultivation areas, the proximity to raw materials, the high beet processing and the sugar production capacities and the strong technological infrastructure. In addition, having favorable climatic conditions for sugar beet production enables higher quality sugar beet to be grown, affecting higher efficiency compared to other regions.

While climatic conditions are an important factor of efficiency in some factories, it is an important element of inefficiency in others. Accordingly, in Kars, which is one of the most inefficient factories, the existence of difficult geographical conditions causes instability in sugar beet production and negatively affects the sustainability of sugar production. In addition, the instability and the shortage of sugar beet production in the province, and Turkey's changing sugar policies cause

financial loss and negatively affect the efficiency. In the Alpullu sugar factory, unfavorable climatic conditions cause low sugar content in the beets produced, causing inefficiency.

Conclusion and Discussion

The highest level of importance for factories is the fuel consumption input. In this context, it is important to implement policies that will minimize the fuel consumption cost. Climate conditions are one of the factors that differentiate efficiency. Therefore, regions with favorable climatic conditions for beet production should be identified and productions should be organized accordingly.

A FAILED INDEPENDENCE MOVEMENT IN THE CONTEXT OF THE GREAT POWERS COMPETITION: THE NORTH CAUCASIAN STRUGGLE FOR INDEPENDENCE (1917-1920)

Araştırma Makalesi / Research Article

Yiğit Gülseven, Aslı (2021). A Failed Independence Movement in the Context of the Great Powers Competition: The North Caucasian Struggle for Independence (1917-1920). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 245-259.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.873522>

Geliş Tarihi: 02.02.2021

Kabul Tarihi: 11.02.2021

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Aslı YİĞİT GÜLSEVEN
Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
asli.gulseven@atilim.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9325-2965

ABSTRACT

In the early twentieth century, with the collapse of the Tsarist government and the Bolsheviks coming to power, the North Caucasian independence struggle became complicated inextricable. This article examines the role of great power competition in the North Caucasian independence movement in the early twentieth century. Focusing on the events between 1917 and 1920, this study analyses how the relations among the great powers and the local actors in the region shaped and directed the course of the events in the region. It explains the difficulties that the North Caucasians faced in the process of formation of 'The Mountainous Republic of the Northern Caucasus,' and it seeks to indicate the reasons of the failure of the Mountaineers' attempt to form a unified republic. Benefiting from *The Times* newspaper's archives, this study explicates whether and how the Russian, German, British and Ottoman states contributed to the course of events that ended with the failure of the newly founded North Caucasian Republic.

Keywords: North Caucasus, Russia, Bolsheviks, Ottoman Empire, Germany, Britain

BÜYÜK GÜÇLER YARIŞI BAĞLAMINDA BAŞARIYA ULAŞMAMIŞ BİR BAĞIMSIZLIK HAREKETİ: KUZEY KAFKASYA BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ (1917-1920)

ÖZ

Yirminci yüzyılın başlarında, Çarlık hükümetinin çöküşü ve Bolşeviklerin iktidara gelmesi ile Kuzey Kafkasya bağımsızlık mücadelesi içinden çıkılmaz bir hale geldi. Bu makale, yirminci yüzyılın başlarında Kuzey Kafkasya bağımsızlık hareketinde büyük güç rekabetinin rolünü incelemektedir. 1917-1920 yılları arasındaki olaylara odaklanan bu çalışma, bölgedeki büyük güçler ile yerel aktörler arasındaki ilişkilerin olayların seyrini nasıl şekillendirdiği ve yönlendirdiğini analiz etmektedir. Ayrıca, Kuzey Kafkasyalıların 'Kuzey Kafkasya Dağlı Cumhuriyeti'nin oluşum sürecinde karşılaştıkları zorlukları ele almakta ve Dağlıların birleşik bir cumhuriyet kurma girişimlerinin başarısızlığının nedenlerini irdelemeye çalışmaktadır. *The Times* gazetesinin arşivlerinden de yararlanan bu çalışma, yeni kurulan Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin başarısızlığı ile sonuçlanan olayların gidişatına Rus, Alman, İngiliz ve Osmanlı devletlerinin nasıl ve ne düzeyde etkide bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Kafkasya, Rusya, Bolşevikler, Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, İngiltere

1. INTRODUCTION

In the early twentieth century, North Caucasians were left in the middle of a power struggle, which involved the Tsarist Russia and later the White Army*, the Bolsheviks, the Ottomans and European powers. Throughout this entire struggle, the Mountaineers† persistently sought to establish and preserve an independent North Caucasian state. For this purpose, they sought help from different powers at different times. The Mountaineers' struggle for independence, during 1917-1920, was one of the most crucial moments in the history of the interwar period, as this struggle was shaped by the presence of the Tsarist army, the Bolsheviks, the Great Britain, Germany and the Ottomans on the scene. During 1917-1920, the power struggle in the Caucasus reached its peak. The North Caucasians seeking to preserve their newly founded Republic and to secure the recognition of the great powers, found themselves in the middle of that power struggle.

This study explores the role of the competition between the great powers in the North Caucasian independence movement. The existing literature contains insufficient discussion on the role of the struggle between the great powers and generally focuses more on how specific events and developments influenced the course of the independence movement.‡ This study aims to provide a wider perspective by focusing on the role of the struggle between the great powers in the North Caucasian Movement. It tries to show how the relations among the great powers and the local actors in the region shaped and directed the course of the events. To analyse the roles of the great powers, this study also draws on *The Times* newspaper's archives, which shed light on the contemporary developments in the region thanks to a widespread intelligence and correspondent network. In the first years of the World War 1 and in its aftermath the Great Britain was a powerful actor in the region. As a matter of fact, the British government was more competent than the other great powers in dealing with the Bolshevik regime and in controlling the activities and goals of other states in the North Caucasus region. The Times was a powerful source of the war and post-war information network, with its reporters spread around the world. Particularly, it provided detailed information flow on the developments in the Caucasus from many places, including Istanbul, Baghdad, Berlin, and Petersburg. It also contained the summary and translation of the articles on Caucasia published in many European newspapers, as well as the Ottoman ones. Therefore, for the purposes of this study, the issues of *The Times* dated between 1 January 1917-31 December 1920 were scanned focusing on the international and local developments concerning the North Caucasus.

This study proceeds as follows: It first provides a historical background of the North Caucasian struggle for independence. It then focuses on the North Caucasian position facing the 1917 revolution and the first attempts of forming a unified state. It then explores the relations of the Mountaineers with the Ottoman Empire, the German and British government. It traces the struggle between the White movement and the North Caucasians. Consequently, it discusses how the independence movement come to an end with the intervention of the Bolsheviks. The concluding part briefly discusses how the independence movement failed in the context of the great power struggle.

2. THE HISTORICAL BACKGROUND

The 1917 Revolution took different forms in the Russian Empire, which consisted of various ethnic and cultural groups of people with different languages, cultures, and historical backgrounds. The only feature common to all North Caucasians was their wish to get rid of the Tsarist rule. (The

* The White Army is the army of the White Movement that is composed of Russian Imperial Generals who fought against the Red Army of Bolsheviks after the October Revolution.

† The Mountaineers is used in lieu of the expression "The North Caucasian Mountaineers." This is a common usage both among the North Caucasus people and in the academic literature.

‡ For this literature see: (Boeck, 1998; Bennigsen, 1983; Werth, 2006; Saparov, 2010; Gokay, 1998; Reynolds, 2005; Reynolds, 2008; Jersild, 2002; Yemeljanova, 2001; Henze, 1996; Aydın, Ergün, 2019; Çelik, 2020; Hacısalıhoğlu, 2013; Yeşil, 2017; Yağcı, 2016; Sukhanova, 2013; Polivina, 2008; Kajarov, 2001; Saydumov, 2018; Golovin, 2011; Murzaev, 2007)

Times, June 5, 1919: 13) The 1917 revolution, thus, was seen as an opportunity to reach independence. These people sought to establish an ethnic, linguistic or religious union and to rearrange their borders in cases where injustice was believed to be at stake. (Kosok, 1956: 47) The North Caucasian people considered the 1917 revolution as a chance to free their region from the Russian rule. Therefore, they looked for any support from the great powers, especially from Germany, Great Britain and the Ottoman Empire. This quest for a protector resulted in the establishment of cooperation with different great powers, which aimed at gaining the national sovereignty of *the Mountaineers*.

In fact the establishment of an independent North Caucasian state had a long journey starting from the Sixteenth Century. Since the second half of the sixteenth century the Russian goal of reaching the warm seas remained unachievable. North Caucasus had always been a strategic region in that sense, as it could provide the Russian access to both the southern seas and the Iranian market. Since 1783 Russian advance towards the North Caucasus faced uprisings (the first *jihād* by Sheikh Mansur*), which blocked Russian advance southwards. Until the sixteenth century the North Caucasus was populated by tribal societies such as Adyges, Ossetians, some of the Kabardians in the west; Muslims in the east, in Daghestan; and Chechens and Ingush in the centre. After the conquest of Astrakhan in 1556 by Russian Tsar Ivan IV (the Terrible) the North Caucasus became the focus of regional conflicts between Russia, the Ottoman Empire, Iran, the Crimean Khanate and the Shaybanis of Turkestan. (Broxup, 1992: 1-4) As V. O. Klyuchevskiy admits the migration and colonization of the country was the most important factor of Russian history. (Klyuchevskiy, 1918: 25) Between 1556 and 1604 the Russian Empire widened its area of annexation over the North Caucasus (aiming at expanding towards Kabardian lands and Daghestan) by means of assimilation, Christianization, military campaigns and building fortresses for further advance. (Jersild, 2000; Yıldız, 2021; Broxup, 1992) By that time Iran and the Ottoman Empire became aware of the Russian threat and began to take part in the division of power in the region.

Image-1: The North Caucasian People

Source: The Times Archive, June 5, 1919 (p.13)

* Sheikh Mansur is the Chechen leader who resisted against the Russian Tsarina Catherine the Great's imperialist policies.

From 1604 to 1783, the North Caucasus became less important for the Russians, Europeans and Iran. However, at the same time religion started to turn into a chief factor in the rivalry between the Ottoman and Russian empires over the North Caucasus. While the Islamic movement gained progress in the western and central part of the region, the Christianization movement decelerated. (Broxup, 1992: 1-4) After the end of the Crimean Khanate in 1783, the North Caucasus was directly faced to Russian offensive. 1783-1824 was the period of Russia's systematic offensive against the North Caucasus. The only exception in that period was the years from 1785 to 1791, when Sheikh Mansur Ushurma's (a Chechen Naqshbandi sheikh) successfully attempted to unite the North Caucasian people against the Russian expansionist policies. In 1791 Sheikh Mansur was captured by Russians, but the possibility of a unity around Islam remained in the memory of the Mountaineers. (The Times, June 5, 1919: 13) However, arguing that the North Caucasian struggle for independence was part of the clash between Islamic Union and the Russian Orthodox rule would be an oversimplification of the issue. The literature that put Islam at the centre of the North Caucasian liberation movement can be considered as superficial as we cannot talk of a homogenous linguistic, cultural and social entity of people, who were just seeking to form an Islamic unity. Instead, the common ground for the Mountaineers' struggle was their struggle for the independence from the Russian rule. However, the Islamic unity partly contributed to the successful organisation of the Mountaineers in their struggle for independence. The period between 1824 and 1922 is generally considered as the *ghazawat* in the Northern Caucasus, referring to the holy wars, aiming at providing the Islamic unity. During this period a new ideology established among the Mountaineers by the Sufi orders and the *Shariat* law became the centre of unity. Moreover, this period is also marked as the occurrence of Shamil's* imamate and his struggles against Russians. (Cornell, 1999: 87; Broxup, 1992: 1-4)

After the Mountaineers were left without the leadership following the capture of Imam Shamil by Russian forces in 1859, the population of the North Caucasus failed to resist against Russian forces and they were left with no alternative but to immigrate to the Ottoman Empire. As the evidence shows, many of them were forced to emigrate and the lands left by the Mountaineers were repopulated by trusted subjects of the Russian Empire. (Henze, 1992: 102) Following the defeat of Shamil in 1859, not only the physical capacity of the North Caucasian army was destabilized, but also the influence of the *Naqshbandiya* tariqat, which had been a religious driving force behind the Mountaineers' struggle for independence, was significantly undermined.† (Henze, 1992: 62-111; Broxup, 62-112, 117-119) North Caucasian Mountaineers, militarily defeated and spiritually hopeless, found the impulsive force in the rising religious order *Qadiriya*. In 1877 *Naqshbandiya* and *Qadiriya* forces had even joined forces to fight against the Russians, but eventually they were defeated; some of the *murids* (followers) were hanged and thousands of them were sent to exile in Siberia. Until 1917, they disposed of the idea of *ghazawat* and transformed into an underground organisation, which was a turning point in the history of North Caucasians.‡ (Henze, 1992: 62-111; Broxup, 1992: 117-119)

From the conquest to the re-conquest§ of the North Caucasian region, the Mountaineers fought not only against the Bolsheviks but also the Tsarist White Army. Even before the fall of the Tsarist government, North Caucasians were involved in an intensive struggle for their lands against the Cossacks** who were convinced that these lands actually had belonged to them. (Pipes, 1995: 103)

* Imam Shamil is the Daghestani leader in the North-East Caucasus, who resisted to the imperial policies of Russian Empire until 1859.

† For the details on the religious sects' history in Northern Caucasus see: (Kutlu, 1999: 67-77); (Tuğrul, 2011: 42-44)

‡ For more information on the spread of Islam to the Northern Caucasus and religious effect on the formation of political movements in the region see: (Bennigsen and Wimbush, 1985: 4-39); (Tarran, 1991: 103-117)

§ The conquest of the Caucasus refers to the Tsarist conquest by 1860s, and the re-conquest refers to the Bolshevik conquest of the region by the early 1920s.

** Cossacks are an eastern Slavic military community living in the south of Russia. For further detail see: (Pipes, 1995: 103)

3. NORTH CAUCASIAN STRUGGLE FOR INDEPENDENCE AND THE GREAT POWERS

Since the conquest of the Caucasus region by Tsarist Russia in the first half of the nineteenth century, the region suffered from land and military governance strategies because there were a twofold leadership in the Daghestan, and the former Kuban and Terek regions: a military governor with the authority of a governor general and an ataman of the Cossacks.* (Kosok, 1956: 47) (The Times, June 5, 1919: 13) The land question frequently caused tensions between the North Caucasians and the Cossacks. Throughout almost a century of war, due to Russian offensive the native population were pushed back to the mountainous area of the North Caucasus. When the war ended by 1864, Russians gave much of the fertile lands and the woodlands to the Cossacks. The conflicts between the Cossacks and the Mountaineers began in March 1917, even before the abdication of Tsar Nicholas II. The chaotic environment of that year had caused the Chechen and Ingush attacks on Cossack villages. In return, the Cossacks began an intensive war against the Mountaineers. (Baddeley, 1999: 5-18, 32-34, 39-45)

In addition to their conflict against the Cossacks, the Mountaineers' struggle against Russian expansionism rose severely following the February Revolution. By the first days of March 1917, a number of elites from several ethnic groups of the Mountaineers met at Vladikavkaz (the centre of the Terek district) with the purpose of discussing the possible outcomes of the Revolution, the breakdown of the Tsarist rule and the possible effects of these developments on the North Caucasian population. The meeting resulted in the establishment of an organisation named "The Union of North Caucasian People," which laid the foundation of the North Caucasian Republic. However this organisation was not the only political institute in the region. In some parts of the Terek district such as Vladikavkaz, Grozny and Kuban, several 'unified committees' were formed by Chechen, Cossack and Bolshevik delegates. This Bolshevik attempt was a turning point that prevented a monopolist North Caucasian control over the region. The North Caucasians faced the same threat they lived through under the Tsarist rule; this time the Bolsheviks could manage to unite Cossacks with a pro-soviet Chechen group to block the counter-revolutionary activities, and most importantly the establishment of an independent North Caucasian state. (Berzeg, 2006a: 16-20)

In order to ease the conflict in the Terek Oblast, the creation of a government in the form of a Mountain Republic could have been a solution for the North Caucasians. Thus, by the first days of May 1917 the *First Mountaineers' Congress* met in Vladikavkaz. On September 20, 1917 the Second Congress met in the village of Andi. The main task of these congresses was first to establish a North Caucasian Republic despite the cultural and political differences, and secondly to establish a federal-democratic state structure within Russia. (Richmond, 2008: 105-106); (Tavkul, 1993: 54-56) But, these congresses soon faced counter attacks from the Bolshevik followers in the region. However, this is not to suggest that all the Mountaineers were against the Russian rule. In fact, some even expected help from the Russians. This could be seen in the case of the First Mountaineers' Congress, where there were pro-Russian and pro-Bolshevik people among the Mountaineers. While pro-Russians were prudent, the newly emerging communists (with Celal Korkmazov[†] at the head) sought to prevent the emergence of the Second Congress in Andi. (Kafli. 1942: 134-135); (Kosok, 1956: 47) Yet, despite all the impediments, the Mountaineers managed to declare the independent North Caucasian Republic[‡] by the end of 1917.

By early 1918 the power balances in the region started to turn to the Mountaineers' disadvantage. The Cossacks, the Volunteer army and the Allied powers entered into cooperation against both the newly founded Republic and the Bolsheviks. Therefore the North Caucasians had no other option but to side with the Ottoman Empire, which had always had close relations with the North Caucasus people. Since 1915 North Caucasian émigrés had formed several committees and

* Kuban-Terek districts cover all the northern ramp of the Caucasian Mountains.

[†] Celal Korkmazov (1879-1938) was the son of the founder of the Daghestan Socialist Party. He was a pro-Bolshevik. For more information on Korkmazov see: (Abdulkadrov, Gasanov, 2016: 359-364)

[‡] The original name of the republic was "The Mountainous Republic of the Northern Caucasus," it was also names as "The Mountaineers' Republic" (*Gorskaya Respublika*).

confederations in Istanbul, one of them being the 'North Caucasian Association,' (*Şimali Kafkas Cemiyeti*) established in the spring of 1918, and provided communication between the Mountaineers in the North Caucasus and the Ottoman government. (Kafılı, 1942; Çelikpala, 2002: 82-86) After the foundation of North Caucasian national assembly, the Bolshevik Government expressed its objection about Ottoman Empire's policies towards the Caucasus. However, both sides continued their operations in the region. The Ottoman government established an army composed of North Caucasian émigrés in the empire, and called it the 'Army of Islam'. This Caucasian army was under the command of Enver Pasha's brother Nuri Pasha, and its ultimate aim was to provide help to the North Caucasian State. (Gökay, 1998: 38; Allen, Muratoff; 468) In addition to Nuri Paşa, Yusuf İzzet Paşa* was sent to the North Caucasian Republic as the representative of the Ottoman government. (Çelikpala, 2002: 95)

Before a peace treaty was signed in Brest-Litovsk,† the Bolshevik forces had occupied Vladikavkaz with the help of Celal Korkmazov. After that attack the Bolshevik rule was extended to all around in the North Caucasus. (Kosok, 1956: 56; Cabağlı, 1996: 83-84) During the meetings in Brest-Litovsk, The North Caucasian Association attempted to send delegates to the Brest-Litovsk under the supervision of the Ottoman Government. However, on the basis of Russian reaction the Ottomans immediately disclaimed their connection with these attempts. (Berzeg, 2006a:143-144) As a response, the Mountaineers refused to accept the authority of the Bolsheviks in the region, which meant that their struggle for sovereignty would become tougher. (The Times, 8 April, 1918: 8)

On January 18, 1918 at the Peace Conference in Brest-Litovsk, Lev Trotsky and Ahmed Nesimi‡ held a meeting, where Trotsky complained about the organisation of the newly emerging independent governments in the Caucasus, and he declared that the Soviet government recognized none of them. Having witnessed Trotsky's threatening manner, Ahmed Nesimi informed Talat Pasha§ on the Russian protest, and Talat Pasha delivered this message to Enver Pasha.** (Berzeg, 2006a: 130; Murgul, 2007: 117)

By March 1918, Lenin started a new effort for annexing the North Caucasus. He appointed the Armenian Bolshevik Stepan Shahumyan as the head of the Baku Commune on March 1918, with the mission of Sovietising the Caucasus and fighting the counter-revolution in the region.†† At that time, the annexation policy of Lenin was continuing and with that purpose the Military Revolutionary Committee of the Bolsheviks went to Baku, and soon Baku became the centre of Sovietization of Transcaucasia and the North Caucasus. (Berzeg, 2006a: 121-122) The North Caucasian Republic refused to contribute to the configuration of a new constitution and objected the authority of the new Russian government over the North Caucasus. These attempts in a sense referred to a de-facto declaration of North Caucasian state's independence. (Berzeg, 2006a: 117-118)

Following the Brest Litovsk peace treaty, a delegation under the leadership of Abdulmedjid Chermoy‡‡ and Haidar Bammat§§ arrived at Trabzon in April, 1918, in order to unite against Russians and to found the Transcaucaisan Confederation, (The Times, February 18, 1919: 6) which was

* Yusuf İzzet Pasha was a Circassian Ottoman, and one of the most prominent members of the North Caucasian Association.

† For more information on the Brest-Litovsk Peace Agreement see: (Warth, 1956); (Schapiro, 1977); (Wheeler-Bennett, 1940); (Kılıç, 1998)

‡ At the Brest-Litovsk Peace Conference, Lev Trotsky was the Soviet representative and Ahmet Nesimi was the Ottoman representative.

§ Talat Pasha was one of the leaders of the Committee of Union and Progress in the Ottoman Empire, and served as the Minister of Interior during the First World War.

** Enver Pasha served as the Minister in War and the Commander-in Chief of the Ottoman Army during the First World War. He was also one of the leaders of the Committee of Union and Progress. He was effective in Ottoman Empire's entrance to the First World War on the side of Central Powers.

†† For further detail on the Azerbaijan commune see: (Ibrahimova, 2008).

‡‡ Abdulmedjid Chermoy is the leader of the National-Liberation movement of the Peoples of the North Caucasus and the Chairman of the Executive Committee of the Union of the Peoples of the North Caucasus (the North Caucasian Republic).

§§ Haidar Bammat is the leader of the National-Liberation movement of the Peoples of the North Caucasus and the Foreign Minister of the North Caucasian Republic.

supposed to include the Central Committee of the Union of the Mountaineers as well as Azerbaijan, Georgia and Armenia. The Ottomans were supposed not only to extent military help but also to have a mediator role between the Southern and the Northern Caucasus. Enver Pasha undertook this mission and organized a meeting with the participation of the two parties.* (Kosok, 1956: 47); (Tavkul, 1993: 54-55); (Kafli, 1942: 136)

On the other side, the independence movement of the Mountaineers took the attention of another power towards the Caucasus. The German government, which was concerned about the Porte's involvement in the North Caucasian affairs, decided to take part in the affairs of the region. The German primary plan was to pursue economic interests in the Caucasus. The natural resources and the strategic location of the area appealed to the Germans to such a high extent that they aimed at not leaving the Caucasus to the British and Ottoman hands.† (Çelikpala, 2002: 91-92) Both the Porte and the British government were suspicious about the German ambitions in the North Caucasus. The Times wrote, "the German newspapers on the East are paying the Russian Moslems great attention, but it may be doubted whether their sympathy with the present movement is sincere." (The Times, 7 January 1918: 13) The newspapers in Istanbul had already called on the Ottoman government to help North Caucasians. Moreover, the Times dated 10 September stated that the region had utmost importance for the Ottomans to safeguard their frontiers in the East, and the Porte was concerned about the Germans' plan to destroy the confidence that the Ottomans had acquired in the region. (The Times, September, 10, 1918: 5) In this atmosphere the North Caucasian Republic was declared on 11 May 1918. After this declaration the Bolshevik government sent a diplomatic note on 30 May 1918, stating that it did not recognize the Mountaineer government, and also stated their concerns about Alliance's recognition of this government. After this declaration the Mountaineers turned to the great powers to ask help against the Bolshevik occupation of the region. The Bolsheviks captured the Petrovsk and began to move to Temir Khan Shura, the capital city of the North Caucasian Republic. (Çelikpala, 2002: 89-93)

On 12 May 1918 the North Caucasian Republic, as usual, turned to the Ottoman government for military help against the Bolshevik troops. The Ottoman Empire sent its forces to the area. (Çelikpala, 2002: 94) On June 4, 1918 a peace treaty was signed in Batumi, between the North Caucasian Republic and the Ottoman Empire. According to this treaty, there would be a continuous peace between the two parties, and the Ottoman government would support the North Caucasians militarily whenever needed. (Kurat, 1990: 662-674); (Kosok, 1956: 58-59) However, by that time, the North Caucasian State appealed also to the German Republic for help. The ambassador of the German Republic in Istanbul, Johann Heinrich von Bernstorff, delivered this appeal to his government on June 12, 1918. (Berzeg, 2006a: 228) Furthermore, on June 28, 1918 the head of the North Caucasian State Abdulmecid Chermoy met with General Kress von Kressenstein‡, and made clear that although they asked for both the Ottoman and German help, they had no intention to accept the Ottoman protectorate in the region. Chermoy stressed that if the Germans failed to help the Mountaineers, the North Caucasian Government would have no alternative but to turn their face to Britain for help. After that confession, the German General first accepted to help the North Caucasians, but soon revoked his promise, as he realized that such assistance would put the German government in a difficult position in the region. (Berzeg, 2006a: 239)

Another player of the power game in the region was the Volunteer Army with the British support. By the beginning of 1918 the Volunteer Army§ began to assume an active role in the region. On 13 April after the death of General Lavr Kornilov**, General Anton Denikin took the command

* For the Transcaucasian Confederation see: (Slye, 2020); (Jane, 2018); (Çolak, 2014).

† To read more on German policies towards the Caucasus during the First World War see: (Fischer, 1967).

‡ General Kress von Kressenstein was a German General who assisted the Ottoman Army during the World War One.

§ The Volunteer Army was an anti-Bolshevik army who fought in the southern part of Russia during the Civil War of 1918-1920.

** Lavr Kornilov was the General of the Russian Imperial Army (the White Army) in the First World War. He took part in the Volunteer Army during the Russian Civil War, together with the other White Army Generals Mikhail Alekseev, Anton Denikin and Pyotr Wrangel.

of the Volunteer Army. Denikin, whom General Mikhael Alekseev fully trusted, was aware of the fact that the Red troops were better equipped and superior in number compared to the White Army. (Kenez, 1971: 115-118) The Cossacks, who were composed of a large number of anti-Bolshevik combatants in the south and east, were supporting the White Army of Denikin and Admiral Kolchak* (Rieber, 1988: 36)

Concerned with the German and Ottoman presence in the North Caucasus The British government decided to support the anti-Bolshevik groups in the region. (Ainsworth, 1991: 621) An article in the Times dated 7 January 1918 suggested: "it is highly possible that during the present anarchy the Moslem groups... are severally falling away, and a belated attempt to restore strong government may drive them out of the Russian orbit altogether. This is the course of events to which the Turks and Germans look forward, for it opens the way for a scheme of their own..." plans in the North Caucasus. (The Times, 7 January 1918: 13) The Russian ex-officer Colonel Lazar Bicherakhov, who was in the Volunteer Army, became the main actor that the British government contacted in the Caucasus. The North Caucasian leaders, chiefly Pshimaho Kotse (Kosok), Abdulmejid Chermoev and Vassan Girey Jabagiev were in close contact with the Ottoman authorities and with Yusuf İzzet Pasha. As a result of all their endeavours and the success of the Army of Islam, a crucial strategic territory, Derbent was captured on 6 October 1918. On the other hand, Bicherakhov's troops under General V. M. Thomson's command went to Baku by October 1918, with the aim of liquidating any Ottoman and German forces left in the Caucasus. By the end of the October, all the Ottoman military personnel left the region. The North Caucasian authorities contacted the British representatives for asking their help against a conquest of the region by the Red Army. (Kosok, 1956: 50)

On 26 November 1918, a delegation of the Northern Caucasian government went to Baku to meet with the British General William Thomson, the commander of a British force at Baku. The aim of the delegation was to ask General Thomson for help against a re-conquest of the region by the Bolsheviks.† In his response letter dated 27 November 1918, the British General William Thomson informed the delegation that the question of independence would be resolved later; until that date the Northern Caucasian Republic would have the opportunity to govern itself on the condition of removing all the remaining Ottoman and German troops from the area. (Berzeg, 2006a: 360-361; Kosok, 1956: 58-59) Following the provisions of the armistice the Ottoman units also left the Northern Caucasus. (The Times, January, 10, 1919: 8; The Times, 11 November 1919: 18) Moreover, in February 1919, in a personal visit to the General Thomson in Baku, the President of the Northern Caucasian government requested to stop the advance of Denikin's White army. However, although Thomson made the promise, it did not prove possible to use his cards in favour of the Mountaineers. (Berzeg, 2006b: 51) In November 1919, in a session of the House of Commons, the Secretary of State for War Sir W. Churchill stated that the British government's only representative in the region was acting with General Denikin. (The Times, 12 November 1919: 18) Although the British government seemed to protect the rights of the Mountaineers' Republic, in fact it aimed at removing the Ottoman and German forces from the region. While accusing Germany of being interested only in the strategic location and the natural resources of the area, Britain was also interested in the oil reserves in the North Caucasus. (The Times January 16, 1918:13)

On November 1919, a parliamentary discussion on the British policies in the North Caucasus revealed important facts. Some parliamentarians were suspicious that the British government had overlooked the invasion of the North Caucasus territory by the Volunteer army under Denikin, They also raised concerns over "whether charges of murder, violation of women, and defiling of mosques had been brought against these volunteer troops; and what steps it was proposed to take to test the truth of these allegations and to make certain that British munitions were not being used to maltreat the people of Northern Caucasia." But the representatives of the British government tried to avoid giving clear answers to these questions by holding the Ottomans, Germans and Bolsheviks responsible for the unease in the region. (The Times, 12 November 1919, 18)

* Alexander Kolchak is the Russian naval commander and leader of the anti-revolutionary White forces, who fought against the Red Army during the Russian Civil War.

† For further detail on the British mission in the Caucasus during the First World War see: (Lemon, 2015)

The White army, under Denikin's command, continued to move in the North Caucasus, but faced the resistance of the Kabardins, Ossetins and Ingushs. Denikin stated in his memories 'Ocherki russkoi smutty' (Denikin, 1991) that "The Northern Caucasus, as before, showed itself to be a boiling cauldron. Chechnya and Daghestan became a new arena of military action that diverted large forces." (Kosok, 1956: 61) Indeed, although the Whites and Reds agreed by the Novocherkassk agreement on not entering the North Caucasian region and recognizing their independence, both violated the agreement. As a result, while General Denikin's army was being expelled from the North Caucasus the Red Army started to take its place. (Kosok, 1956: 60-61)

By the end of 1918 the independence of the North Caucasian Republic was under the threat of both the Bolshevik and the Tsarist armies. The British government was aiming at restoring the Tsarist rule in the region, thus giving support to the White Generals. By that time the Mountaineers' Republic had not yet established a functioning bureaucratic cadre within the Republic. In December 1918 Pshimaho Kotse (Kosok) became the new President of the Republic, after the resignation of Chermoy. Within a month General Denikin attacked the region. President Kosok asked help from the British General Thomson once again, this time against the Denikin army. However the British government continued to support the White Army under the command of Denikin. (Kosok, 1956: 53), (The Times, 10 May 1919: 11) (Çelikpala, 2002: 104-106) By April 1919 the Kosok government was held responsible for the failure and was replaced by the government of General Mikhail Halilov. The British government directed General Halilov to agree with the proposition of Denikin, which finally ended with the disintegration of the North Caucasian Mountaineer Republic. The Republic was divided into four parts. The British administration had long hoped that Wrangel's Army would finally defeat the Bolsheviks. (The Times, August 28, 1920: 10; The Times, 1 September 1920: 9) However, after the disintegration the Bolsheviks managed to turn the situation to their own advantage. Indeed the Mountaineers attempted once more to form a unified state, after the initiatives of Celal Korkmazov, Haydar Bammam and Ali Khan Kantemir. But by February 1920, the Red army took the region under control liquidating General Denikin's Army and ending this second attempt at founding a North Caucasian State. (Çelikpala, 2002: 107-113)

4. CONCLUSION

Initially the Tsarist and then the Bolshevik governments sought to halt the rising nationalism on the North Caucasian side. Actually the Tsarist policy towards nationalities was mainly conservative. Principally, Russian officers resisted any radical reformulations of nationalism. So the army leadership was also conservative in their short-term goals, but in fact in their long-term objectives they were assimilative. In this respect, there was continuity between the Tsarist and Soviet periods. The Bolshevik policies of ethnicity, actually had their roots in Tsarist governance strategies. (Vitarbo, 2007: 700-701) This policy can clearly be observed in Lenin's efforts to annex the North Caucasus. In March 1918, Lenin made a step to fight against counterrevolutionary attempts and transformed Baku into the centre of Sovietisation of Transcaucasia and the North Caucasus.

The Soviet system's main objective was to encourage the plurality of nations rather than the nation-state model. "The Bolsheviks attempted to fuse the nationalists' demand for national territory, culture, language, and elites with the socialists' demand for an economically and politically unitary state." (Martin, 2001: 15) In the mid nineteenth century after Imam Shamil's capture by Russian forces in 1859, many North Caucasians immigrated to the Ottoman Empire. Although the North Caucasian people assumed the status of minority in the region, beginning from the second half of the nineteenth century they still developed a sense of nationality. By the rise of the idea of *ghazawat* the Mountaineers entered into a period of consolidation by the formation of The Union of North Caucasian People. This contributed to the rise of their national consciousness. By the February Revolution of 1917, the nationalist demands became more vocal among Caucasian people (both Northern and the Southern), and their anti-Russian/ anti-Bolshevik feelings became more obvious. From then on, the Bolsheviks saw the approaching threat in the southern Russia. But, this was obviously not the sole threat that they faced. The emergence of the Volunteer Army in the Southern Russia and the support that they received from the European powers, were definitely as threatening as the Mountaineers' independence movement. Because the Bolsheviks did not consider the Ottoman

aid to the North Caucasus as threatening as the European and the White Army involvement in the region, they contented themselves protesting the Ottoman government's support to the Mountaineers, and paid more attention to their struggle with the Europeans and Denikin's Army.

Furthermore, the Bolshevik tactics to take the North Caucasus under control were well-thought. It should be admitted that what brought success to the Bolsheviks in the North Caucasus was their politico-military organisation and their policy to serve the interests of the political elites of the region. The formation of unified committees of Chechens, Cossacks and Bolshevik forces at the Terek district and collaboration with the Bolshevik sympathizers as Celal Korkmazov and Stepan Shahumyan can be considered as examples of this policy.

Throughout the centuries, the Mountaineers did not manage to establish an independent North Caucasian State. The North Caucasians had always been in struggle with the invaders due their specific geographic location. During the Tsarist period, the struggle was against the imperial army and the Cossacks, which were used by the Russians. Later, as they hoped for independence after the overthrow of the Tsar, they continued their fight against the Bolsheviks. In the meantime, the Mountaineers asked for the Ottoman help. However, the War conditions and the military weakness of the Porte prevented a consistent long-term support from the Ottomans to the North Caucasus. The arrival of the European forces in the scene changed the situation yet again. Considering the difficult situation of the Ottomans in the region, the North Caucasians first set their hopes on the German government and then on the British government. However, when the British allied with Denikin's White Army, the Mountaineers were left without support once again. From then on the establishment of a North Caucasian State entered into a new stage, as things were getting complicated further. Finally, when the General Denikin left Russia in 1920, it became apparent that neither the Ottomans nor the German and British governments would or could do more to support the Mountaineers' struggle for independence. Considering the continuity of nationalist aspirations in the Tsarist and Bolshevik governments, the North Caucasian Republic was condemned to live under Russian rule. Actually, the British, German or Ottoman support to the Mountaineers were nothing but attempts to keep a foothold in the region in case the Bolsheviks would be expelled from there. The North Caucasian independence movement took place against the background of the great powers' struggle in the Caucasus in the early twentieth century. In this, the Mountaineers were vulnerable and helpless pawns rather than actors shaping and directing the events.

BIBLIOGRAPHY

1. Archival Documents

The Times Newspaper Digital Archive

January 7, 1918, (p. 13) "The Turk Militant III. Berlin to Bokhara. Threat to British Interests"

January 16, 1918, (p. 13) "Excess Profits Duty Decisions."

April 8, 1918, (p. 8) "Turkish Invasion of Transcaucasia."

September 10, 1918, (p. 5) "Turkey Ignored, Strong Protests against new Russian Treaty."

January 10, 1919, (p. 8) "British Force Sent to The Caucasus. Turkish Atrocities Put Down."

February 18, 1919, (p. 6) "Rival Claims in Transcaucasia. Three Governments Described."

May 10, 1919, (p. 11) "Denikin's Heavy Burden. Insurgent Tribes. Flood Of Aliens From Odessa."

June 5, 1919, (p. 13) "North Caucasian Rivalries. Allies' Duty To Denikin. Turk and Bolshevik Intrigues."

12 November 1919, (p. 18) "Parliament: House of Commons. Denikin's Troops in Caucasia."

August 28, 1920, (p. 10) "Cossack Capital Captured. Wrangel Making Headway. Bolsheviks Alarmed"

September 1, 1920, (p. 9) "Wrangel's Plans. Revolt Spreads in Cossack Country"

1. Other Resources

- Abdulkadirov, Iu. N., Gasanov, N. N. (2016). Podlinni patriot Dagestana i Rossii. In Abdullaev, M. A. *Djelal-ed-din Korkmasov. Zhizn, deiatelnost i sotsialno-politicheskie vozzreniia* (359-364), Makhachkala: Izdatelstvo "Epokha."
- Ainsworth, J. (1991). The Blackwood Report on the Volunteer Army: A Missing Chapter in the Resumption of Anglo-White Relations in South Russia in November 1918. *The Slavonic and the East European Review*, 69(4), 621-645.
- Allen, W.E.D., and Muratoff, P. (1953). *Caucasian Battlefields: A History of the Wars on The Turco-Caucasian Border, 1828-1921*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Aydın, N. and Ergün, E. (2019). Kafkasya Gazavatı Ve Şeyh Şamil. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), 87-114.
- Baddeley, J. F. (1999). *The Russian Conquest of the Caucasus*, Surrey: Curzon Press.
- Bennigsen, A. (1983). Muslim Guerilla warfare in the Caucasus (1918–1928). *Central Asian Survey*, 2(1), 45-56.
- Bennigsen, A. and Wimbush, S. E. (1985). *Mystics and Commissars: Sufism in the Soviet Union*, London: C. Hurst.
- Berzeg, S. E. (2006a). *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1920* (1. Cilt) İstanbul: Birleşik Kafkasya Derneği,
- Berzeg, S. E. (2006b). *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1920* (2. Cilt) İstanbul: Birleşik Kafkasya Derneği,
- Boeck, B. J. (1998). The Kuban' Cossack revival (1989–1993): The beginnings of a Cossack national movement in the North Caucasus region. *Nationalities Papers*, 26(4), 633-657.
- Broxup, M. B. (1992). The Last Ghazawat: The 1920-1921 Uprising. In M. B. Broxup (Ed.), *The North Caucasus Barrier: The Russian Advance Towards the Muslim World* (p. 112-145), London: C. Hurst.
- Cabağı, W. G. (1996). *Kafkas-Rus Çatışması*, İstanbul: Flaş-Ajans.
- Cornell, S. E. (1999). International Reactions to Massive Human Rights Violations: The Case of Chechnya. *Europe-Asia Studies*, 51(1) (Jan., 1999), 85-100.
- Çelik, M. Y. (2020). Kafkas Müslümanlarının Bağımsızlık Mücadelesinde Kafkas İslam Ordusunun Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Eğitim Enstitüsü.
- Çelikpala, M. (2002). *Search For a Common North Caucasian Identity: The Mountaineers' Attempts For Survival And Unity in Response to The Russian Rule*. Unpublished PhD Thesis, Bilkent University Institute of Economics and Social Sciences.
- Çolak, M. (2014). Osmanlı-Alman Rekabeti Çerçevesinde Kafkas Müslümanlarının Bağımsızlığı ve Bakü Meselesi (1917-1918). *History Studies*, 6(1), 27-43.
- Denikin, A. I. (1921). *Ocherki Russkoi Smuty*. Paris: J. Povolozky&C.le, Editeurs.
- Fischer, F.. (1967) *Germany's Aims in the First World War*, London: Chatto&Windus.
- Gökay, B. (1998). The Battle for Baku (May-September 1918): A Peculiar Episode in the History of the Caucasus. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 30-50.
- Golovin, N. N. (2011). *Rossiiskaia Kontrrevoliustsiia v 1917-1918 gg.*, Moskva: Airis-press.
- Hacısalihoglu, M. (Ed.) (2013). *Kafkas Techiri. Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*. İstanbul: BALKAR&IRCICA.
- Henze, P. B. (1992). The Circassian Resistance to Russia. In M. B. Broxup (Ed.), *The North Caucasus Barrier: The Russian Advance Towards the Muslim World* (p. 62-111), London: C. Hurst.
- Henze, P. B. (1996). Russia and the Caucasus. *Studies in Conflict & Terrorism*, 19(4), 389-402.
- Ibrahimova, T. (2008). *Legality of the Intervention Under International Law: The Case Of 1918 Azerbaijan*. Unpublished MA Thesis, University of Tartu.-
- Jane M. (2018). 1914-1922 Döneminde Rusların Trans-Kafkasya Politikası'nın Analizi, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(1), 95-119.

- Jersild, A. (2000). Faith, Custom, and Ritual in the Borderlands: Orthodoxy, Islam, and the 'Small Peoples' of the Middle Volga and the North Caucasus. *The Russian Review*, 59, 512-529.
- Jersild, A. (2002). *Orientalism and Empire: North Caucasus Mountain Peoples and the Georgian Frontier, 1845–1917*, Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Kaflı, K. (1942). *Şimali Kafkasya*, İstanbul: Vakıf Matbaası.
- Kenez, P. (1971). *Civil war in South Russia, 1918: the first year of the Volunteer Army*, (Vol. 1.) Berkeley: University of California Press.
- Kajarov, A.G. (2001). *Kabarda i Balkariia v Protsesse Administrativno-Territorialnogo Pereustroistva Severnogo Kavkaza (1918 - Pervaia Polovina 1920-kh gg.)*. Unpublished PhD. Thesis, Kabardino-Balkarskii Gosudarstvennyi Universitet.
- Kılıç, S. (1998). *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, İstanbul: Dergâh Yayınları 1998.
- Klyuchevskiy V. (1918). *Kurs Russkoi Istorii*, (Vol. 1), Petrograd: Liter.Izd.Otdela P. P. Lebedev-Polyanskiy.
- Kosok, P. (1956). Revolution and Sovietization in the North Caucasus. *Caucasian Review*, (3), 45-53.
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kutlu, T. C. (1999). Şamil Basayev ve Şûra Hareketi, *Kafkasya Yazıları*, (7), 67-77.
- Lemon E. J. (2015). Dunsterforce or Dunsterfarce? Re-evaluating the British mission to Baku, 1918. *First World War Studies*, 6(2), 133-149.
- Martin, T. (2001). *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union 1923-1939*, New York: Cornell University Press.
- Murzaev, T. M. (2007) *Soiuz Gortsev. Russkaia Revoliutsiia Narody Severnogo Kavkaza, 1917-Mart 1918 g.*. Moskva: Partia.
- Pipes, R. (1995). *Russia under the old regime*. London: Penguin.
- Pipes, R. (1997). *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923*, Cambridge, Massachusetts: Cambridge University Press.
- Polivina, M. A. (2008). *Povsednevaia Zhizn Naseleniia Severnogo Kavkaza v Gody Grazhdanskoi Voyny 1917-1920 gg.* Unpublished PhD. Thesis, Moskovskiy Pedagogicheskii Gosudarstvennyi Universitet, 2008.
- Reynolds, M. (2005). Myths and Mysticism: A Longitudinal Perspective on Islam and Conflict in the North Caucasus. *Middle Eastern Studies*, 41(1) 31-54.
- Reynolds, M. A. (2008). Native Sons: Post-Imperial Politics, Islam, and Identity in the North Caucasus, 1917–1918. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 56(2), 221–247.
- Richmond, W. (2008). *The Northwest Caucasus: Past, Present, Future*. London: Routledge Press.
- Rieber, A. J. (1988). Landed Property, State Authority, and Civil War. *Slavic Review*. 47, (1), 29-38.
- Saidumov, M. Kh. (2018) Konstitutsiia Soiuzu Obedinennykh Gortsev Severnogo Kavkaza i Dagestana: Chechniia v Protsesse Stanovleniia Gosudarstvennosti (1917-1918 gg.). *Evrazeiskii Iuridicheskii Zhurnal*, (3), 199-202.
- Saparov, A. (2010). From Conflict to Autonomy: The Making of the South Ossetian Autonomous Region 1918–1922. *Europe-Asia Studies*, 62(1), 99-123.
- Schapiro, L. (1977). *The Peace of Brest-Litovsk. In: The Origin of the Communist Autocracy*, London: Palgrave Macmillan.
- Slye, S. (2020). Turning towards unity: a North Caucasian perspective on the Transcaucasian Democratic Federative Republic, *Caucasus Survey*, 8(1), 106-123.
- Suhanova, N. I., (2013). Obshestvennye Nastroeniia na Severnom Kavkaze v Usloviiah Revoliutsionnykh Peremen 1917-1918 gg. *Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Oblastnogo Universiteta*, (3), 84-89.
- Tarran, M. (1991). The Orthodox Mission in the North Caucasus –End of the 18th – Beginning of the 19th Century. *Central Asian Survey*, 10(1/2), 103-117.

- Tavkul, U. (1993). *Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür*, İstanbul: Ötüken.
- Tuğrul, S. (2011). *Kafkasya Halkları: Volga, Ural, Sibirya*, İstanbul: nasAjans Yayınları.
- Vitarbo, G. (2007). Nationality Policy and the Russian Imperial Officer Corps, 1905-1914. *Slavic Review*, 66(4), 682-701.
- Warth, R. D. (1956). The Allies and the Russian Revolution. From the Fall of the Monarchy to the Peace at Brest-Litovsk. *Science and Society*, 20(1), 84-86.
- Werth, N. (2006). The 'Chechen Problem': Handling an Awkward Legacy, 1918-1958. *Contemporary European History*, 15(3), 347-366.
- Wheeler-Bennett, J. W. (1940). From Brest-Litovsk to Brest-Litovsk, *Foreign Affairs*, 18(2), 196-210.
- Yağcı, Z. (2016). Kuzey Kafkasya'nın Uluslararası Lideri: Sefer Zaniiko. *Bilig*, 76, 59-86.
- Yemelianova, G. M.. (2001). Sufism and politics in the North Caucasus. *Nationalities Papers*, 29(4), 661-688.
- Yeşil, M. M. (2017). Batılı Kaynakların Penceresinden 19. Yüzyılda Kuzey Kafkasyalıların Ruslara Karşı Verdiği Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6,(5), 2670-2690.
- Yıldız, Y. (2017). 18. Yüzyılda Rusya'nın Kuzey Kafkaska'yı Hristiyanlaştırma Politikası. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(18), 429-251.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışma, 1917-1920 yılları arasında, Kuzey Kafkasya bağımsızlık hareketine büyük güçler arası rekabetin bölgedeki yansımalarının rolünü araştırmaktadır. Mevcut literatürde Kuzey Kafkasyalıların bağımsızlık mücadelesi kapsamında belirli olayların ve gelişmelerin bağımsız hareketinin seyrine nasıl etki ettiği mercek altına alınırken, Osmanlı devleti, Almanya ve İngiltere'nin kendi aralarındaki mücadelenin Kuzey Kafkasyalıların bağımsızlık mücadelesine etkileri ve bunun sonuçlarını geniş bir perspektiften ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada, bölgedeki büyük güçler arasındaki ilişkiler ve yerel aktörlerin de etkisiyle Kuzey Kafkasyalıların hangi süreçlerden geçerek bağımsızlıklarını kazandıkları ve yine hangi olayların ve politikaların etkisiyle bağımsızlıklarını tekrar kaybettikleri ortaya konmaktadır. Ayrıca, 1917-1920 arasındaki dönemde Kuzey Kafkasya'daki dağlı halkların Rusya'ya karşı mücadelesinin, hangi kültürel ve sosyal tarihi arka planda cereyan ettiği de çalışmada analiz edilmektedir.

Metodoloji

Bu çalışma, İngilizce, Türkçe ve Rusça dillerindeki ikincil kaynaklar ile İngiliz *The Times* gazetesi arşivinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışmada seçilen ikincil kaynakların bir kısmı Yirminci Yüzyılın başında yaşamış olan ve dönemin olaylarına tanıklık etmiş ve detaylıca kaleme almış şahısların eserleridir. Bunun yanı sıra, aslen Kuzey Kafkasya kökenli olan ve Kuzey Kafkasya'ya dair tarihsel süreci yakından takip etme ve kaleme alma fırsatı bulunan araştırmacıların eserlerinden de faydalanılmıştır.

Çalışmanın ana kaynaklarından biri *The Times* gazetesinin ilgili dönemi kapsayan arşividir. 1917-1920 yılları arası Kuzey Kafkas halklarının bağımsızlıkları için verdikleri mücadelenin en yoğun dönemidir. Aynı zamanda, bu tarihler "Kuzey Kafkasya Dağlı Cumhuriyeti"nin kuruluş ve sona eriş tarihlerini kapsamaktadır. Bu sebeple, çalışmada *The Times* gazetesinin 1917-1920 yılları arasında yayınlanan sayıları taranarak Kuzey Kafkasya ve büyük güçler mücadelesi eksenindeki haberler mercek altına alınmıştır. Bu haberlerde özellikle Almanya'nın Kuzey Kafkasya politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye yaptığı yardımlar ve bölgede izlediği siyaset, İngiltere'nin Beyaz Orduya verdiği destek, İngiliz hükümetinin Kuzey Kafkasya halklarının mücadelesini nasıl değerlendirdiği gibi konular öne çıkmaktadır. Bu haberlerin analizi sonucu elde edilen bulgulara makalede yer verilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmayla Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık mücadelesine etki eden faktörler ele alınmaya çalışılmış ve büyük güçlerin bölgedeki varlığının bu bağımsızlık mücadelesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, 1917 yılında Rusya İmparatorluğu'nda meydana gelen Bolşevik İhtilali sonucu Rus Çarlık rejiminin sona ermesiyle başlayan yeni dönemde, Kuzey Kafkasya halklarının yeni güç mücadelelerinin ortasında kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu yeni dönemde, Bolşevik kuvvetlerinin Çarlık Rusyası'ndan beri süregelen baskıcı rejimi devam ettirme eğiliminde olduğu ve bu sebeple Dağlıların bağımsızlık mücadelesinin zorlu bir sürece girdiği görülmektedir. 1917 yılında Kuzey Kafkasyalı bir grup elit bir araya gelerek Kuzey Kafkasya Halkaları Birliğini kurmayı kararlaştırmıştır. Bu amaçla 1917 yılında Vladikavkaz ve Andi'de iki kongre toplanmıştır. Bolşeviklerin tüm müdahalesine rağmen Kuzey Kafkasya Dağlı Cumhuriyeti 1918 yılında kurulmuştur. Fakat kurulan Cumhuriyet 1918 ve 1919 yıllarında gerek Bolşeviklerle gerekse Beyaz Orduyla olan mücadeleleri sırasında büyük güçlerden yardım istemek durumunda kalmıştır. Büyük güçlerin bu yardım çağrısına verdiği karşılıklar dikkate alındığında Kuzey Kafkasyalılar için en büyük desteğin Osmanlı İmparatorluğundan geldiği anlaşılmaktadır. 1918'de Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye yolladığı Kafkas İslam Ordusu bu çerçevede Dağlıların mücadelesine önemli katkı sağlamıştır. 1918-1919 yılları arasında Almanya'nın bölgedeki doğal kaynaklardan ve bölgenin stratejik konumundan faydalanmak için Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti temsilcilerine yardım sözü verdiği görülmektedir. Aynı şekilde İngiltere'nin de bölgedeki doğal kaynaklarla ilgilenmekle birlikte asıl amacının Bolşevik kuvvetleriyle mücadelede General Denikin'in ordusuna destek sağlamak olduğu görülmektedir. Bunun yanında, Denikin'in ordusunun

Kuzey Kafkasya'da girdiği mücadeleye direnen Dağlıların yardım çağrılarının İngiliz hükümeti tarafından geri planda tutulduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Yirminci yüzyılın başlarında, Kuzey Kafkasyalı halklar uluslararası ve bölgesel bir güç mücadelesinin ortasında kalmıştır. Çarlık Rusya'sı/Beyaz Ordu, Bolşevikler, Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ve İngiltere'yi içeren bu uluslararası mücadele ortamında, Kuzey Kafkasya halkları bağımsız bir Kuzey Kafkasya devleti kurmak amacıyla farklı dönemlerde farklı güçlerden yardım istemişlerdir. 1917-1920 yılları arasında Dağlı halklar diye de anılan Kuzey Kafkasyalıların bu mücadelesi, Çarlık ordusunun, Bolşeviklerin, İngiltere'nin, Almanya'nın ve Osmanlı devletinin Kafkasya'da bir güç unsuru olarak yerlerini alma arzularıyla şekillenmiştir. Kuzey Kafkasyalılar 1917-1920 yılları arasında bağımsız birleşik bir cumhuriyet kurmak için büyük devletlerden umdukları yardımı alamamışlardır. Beyaz Ordu'nun Rusya topraklarından tasfiye edilmesiyle, Kuzey Kafkasyalılar bölgede Bolşeviklerle karşı karşıya gelmişlerdir. Bolşevikler ise Çarlık Politikalarının bir devamı olarak Kuzey Kafkasya'yı baskıcı bir yönetim altında tutmak gayretini sürdürmüşlerdir. Her ne kadar Dağlılara yardım sözü vermiş olsa da, Almanya'nın asıl amacı Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere'ye bölgenin hakimiyetini bırakmamaktır. Osmanlı İmparatorluğu ise kendi sınır güvenliği için stratejik önemi haiz olan Kuzey Kafkasya bölgesinde 1917-1919 yılları arası bir güç olarak yer almış olsa da içinde bulunduğu savaş koşullarında bölgenin bağımsızlık mücadelesi için istikrarlı bir destek sağlayamamıştır. İngiltere ise 1917-1920 arası dönemde Beyaz ordunun Bolşeviklere karşı mücadelesine odaklanmış ve tüm desteğini Denikin ordusuna vermiştir. Kuzey Kafkasya Dağlı Cumhuriyeti temsilcilerinin Beyaz Ordunun bölgedeki baskısına karşı yardım çağrılarına destek sözü veren İngiltere, bu sözü tutmamış günün sonunda bu bölgedeki mücadelenin gidişatını Beyaz Ordu generallerinin inisiyatifine bırakmıştır.

MERKEZİ VOLKANİK KAPADOKYA'NIN ERKEN TARİHÖNCESİ TOPLULUKLARI ÜZERİNE YENİ BULGULAR, AVANOS ÖRNEKLERİ; TOPRAKTEPE VE TÜRKMENLİK TEPESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Güngördü, F. V. (2021). Merkezi Volkanik Kapadokya'nın Erken Tarihöncesi Toplulukları Üzerine Yenibulgular, Avanos Örnekleri; Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 260-285.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.873765>

Geliş Tarihi: 03.02.2021

Kabul Tarihi: 22.02.2021

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Fevzi Volkan GÜNGÖRDÜ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
volkangungordu@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-8483-2415

ÖZ

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin erken yerleşik toplulukları üzerine, özellikle Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ kültürleri hakkındaki bilgilerimiz, bölgenin batısı temelinde, Niğde ve Aksaray illerinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde oluşturulmuştur. Ancak Merkezi Volkanik Kapadokya olarak tanımlayabileceğimiz Nevşehir ilinin ve Doğu Volkanik Kapadokya olarak adlandırabileceğimiz Kayseri'nin en erken yerleşimcileri üzerine elde edilen veriler az sayıdaki yüzey araştırması sonuçlarına dayanmaktadır. Volkanik Kapadokya'nın erken tarihöncesi kültürlerinin bütüncül bir perspektif içinde değerlendirilmesi gerekliliğinin bir sonucu olarak, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Fevzi Volkan Güngördü başkanlığında "Nevşehir İli Neolitik Çağ Yüzey Araştırmaları" projesi (NENESU), 2019 yılında araştırmalarına başlamıştır. Proje bölgenin en erken yerleşik toplulukları üzerine elde edilen çok kısıtlı verilerin geliştirilmesini, dolayısıyla Merkezi Volkanik Kapadokya'nın erken tarihöncesi kültürel özelliklerinin, modern yüzey araştırması tekniklerini kullanarak anlaşılmasını hedeflemektedir. 2020 yılı çalışmaları kapsamında tespit edilen Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi tarihöncesi buluntu yerleri Avanos ilçesinin Merkezi Volkanik Kapadokya'nın en erken yerleşik toplulukları üzerine önemli veriler ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Volkanik Kapadokya, Avanos, Kalkolitik Çağ.

NEW EVIDENCE ON THE EARLY PREHISTORIC COMMUNITIES OF THE CENTRAL VOLCANIC CAPPADOCIA, AVANOS EXAMPLES; TOPRAKTEPE AND TÜRKMENLİK TEPESİ

ABSTRACT

Studies on the earliest settled communities of the Volcanic Cappadocia Region, especially for Neolithic and Chalcolithic periods, are based on the archaeological surveys and excavations which located in the western part of the region, (Niğde and Aksaray). However the current knowledge is so limited for the Central Volcanic Cappadocia (Nevşehir area) and Eastern Volcanic Cappadocia (Kayseri area) that based on a few survey projects. As a result of the necessity on the evaluation of the early prehistoric cultures of the Volcanic Cappadocia in a holistic perspective, in 2019 Nevşehir Neolithic Survey Project (NENESU) was constituted by Fevzi Volkan Güngördü who is from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Archaeology Department. Nenesu Project aim to improve the recent limited information on the early settled societies of the Central Volcanic Cappadocia, by means of today's modern survey technologies. In 2020 survey season, two

prehistoric sites were found in Avanos region which provide significant information about the early prehistoric communities of Avanos and Central Volcanic Cappadoicia.

Key Words: Volcanic Cappadocia, Avanos, Chalcolithic Period.

1. GİRİŞ

Volkanizmaya bağlı yeryüzü şekillerinin yoğun olarak görüldüğü Kapadokya Bölgesi jeologlar tarafından “Volkanik Kapadokya” (Şekil 1) olarak adlandırılmıştır (Toprak, 1998: 55). Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kayseri illerinin oluşturduğu Volkanik Kapadokya, kendi içerisinde üç farklı alt bölge altında değerlendirilir. Niğde ve Aksaray illeri kapsamında tanımlanan “Batı Volkanik Kapadokya”nın volkanizmasının temelini Hasan Dağ, Göllü Dağ, Nenezi Dağ, Keçiboyduran ve Melendiz Dağ, oluşturmaktadır. Nevşehir İli ile ifade edilen “Merkezi Volkanik Kapadokya” bölgesinde, özellikle Acıgöl ve Derinkuyu ilçeleri birçok volkanik oluşumu içerisinde barındırmaktadır. Acıgöl’ün daha doğusunda Göreme ve Ürgüp’te de volkanizma temelli yeryüzü oluşumları yoğun olarak görülmektedir. Kayseri İli ve çevresinin oluşturduğu “Doğu Volkanik Kapadokya”nın volkanizması ise Erciyes Dağı ve etrafındaki diğer volkanik oluşumlar kapsamında değerlendirilmektedir.

Volkanik Kapadokya Bölgesinin de içinde bulunduğu Orta Anadolu’nun tarihöncesi yerleşimlere ev sahipliği yapabileceği, 1950’ler öncesinde ihtimal dâhilinde bile görülmemekteydi. Bu yıllarda James Mellaart tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları, bölgenin birçok tarih öncesi yerleşimini içerisinde barındırdığına dair ilk ipuçlarını ortaya koymuştur (Mellart, 1954:175-240). 1961-1965 yılları arasında James Mellaart tarafından Konya ili sınırları içerisinde bulunan Çatalhöyük’te gerçekleştirilen araştırmalar, Orta Anadolu’nun ilk tarihöncesi arkeolojik kazı çalışması olarak dikkat çekmektedir (Özbaşaran, 2011: 103). Volkanik Kapadokya temeline inildiğinde, 1964 ve 1966 yıllarında Ian Todd’un bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları özellikle bölgenin tarihöncesi yerleşimlerin varlığını ortaya koymasına sebebiyle son derece önemlidir (Todd, 1980).

Volkanik Kapadokya Bölgesi’nde Kalkolitik Çağ üzerine gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde ise İlk kez Burhan Tezcan’ın 1951 yılında Aksaray ve Niğde illerinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları esnasında (Tezcan, 1958), Aksaray ili sınırları içerisinde (Şekil 1), Gelveri Kasabasında, Yüksek Kilise’nin bulunduğu kayalık alanda saptanan Gelveri Yerleşiminde, 1990-1991 yıllarında Ufuk Esin tarafından sondaj çalışmaları gerçekleştirmiştir (Esin, v.d., 1991, Özdoğan, 2019: 453). 2007 yılında ise Sevil Gülçur’un aynı alanda yaptığı sondaj çalışmaları sonucunda çanak çömlek örneklerinin yanı sıra, obsidiyen ve kemik aletlerde açığa çıkartılmıştır (Gülçur, Kiper, 2009., Özbudak, 2012: 270-272).

1994 yılında Aksaray sınırları içerisinde (Şekil 1) Sevil Gülçur başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında saptanan Güvercinkayası yerleşiminde, 1996 yılında arkeolojik kazılar başlatılmıştır (Gülçur, 2004: 142). Geçtiğimiz yıllarda bitirilen kazı çalışmaları bölgenin Orta Kalkolitik döneminin anlaşılması sürecinde temel bilgi kaynağı olarak göze çarpmaktadır.

Aksaray ili, Ortaköy ilçesi, Yukarı Kabakulak köyünün, kuzeydoğusunda (Şekil 1) konumlanan Kabakulak buluntu yeri, 1966 yılında Ian Todd tarafında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilmiş ve buluntular G. Summers tarafından incelenmiştir (Summers, 1991: 125). Summers, çanak çömlek örnekleri ışığında Kabakulak buluntu yerini Geç Kalkolitik Dönem içerisinde değerlendirir (Summers, 1991: 131).

Niğde ile sınırları içerisinde bulunan (Şekil 1) ve ilk kez 1966 yılında Ian Todd tarafından tespit edilen Tepecik Çiftlik yerleşiminde (Todd, 1980), Erhan Bıçakçı tarafından 2000 yılından beri gerçekleştirilen kazı çalışmaları, bölgenin Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik kültürel özelliklerinin anlaşılması üzerine önemli katkılar ortaya koymuştur (Bıçakçı, v.d. 2007: 237, Bıçakçı, 2012: 89-134).

Niğde ilindeki (Şekil 1) bir başka tarihöncesi buluntu yeri olan Köşk Höyük, 1964 yılında Richard Harper ve Margaret Ramsden'in bölgede gerçekleştirdikleri yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Bir sonraki yıl Ian Todd tarafından tekrar ziyaret edilen höyükte 1981-1991 yıllarında Uğur Silistireli tarafından arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir. 1995 yılında Aliye Öztan başkanlığında yeniden başlayan kazılar 2009 yılına kadar devam etmiştir (Öztan 2012: 196). Köşk Höyük araştırmaları Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlerinin anlaşılması hususunda önemli katkılar ortaya koymaktadır (Öztan 2012: 196-200).

Abdullah Hacı başkanlığında, Niğde İli Çamardı, Ulukışla ve Bor İlçeleri kapsamında 2017 yılında başlatılan ve halen devam etmekte olan yüzey araştırmaları, Batı Kapadokya Bölgesi'nin Kalkolitik Çağ kültürel özelliklerinin anlaşılması hususunda güncel veriler ortaya koyması sebebiyle son derece önemlidir (Hacı, 2019).

Nevşehir ili, Gülşehir ilçesinin 8 km kuzeydoğusunda (Şekil 1), Civelek köyünün yakınlarında bulunan Civelek Mağarası'nda 1992 yılında mağara uzmanları tarafından yapılan araştırmalarda mağaranın planı çizilmiş ve arkeolojik buluntular toplanmıştır. Tespit edilen arkeolojik malzeme Andreas Schachner ve Şenay Schachner tarafından incelenmiştir (Schachner, Yenipınar vd., 1997: 11-12). Andreas Schachner Civelek Mağarasını çanak çömlek buluntuları ışığında Erken-Orta Kalkolitik dönemleri içerisine dâhil etmektedir. Daha erken bir zaman aralığına tarihlenen çok zor olduğu görüşündedir (Schachner, Yenipınar vd., 1997: 20). Ulf Dietrich Schoop ise Civelek Mağarası çanak çömlek buluntularını Konya Ovasının kuzeydoğusundaki Erken Kalkolitik Dönem kültür gruplarının farklı bir varyasyonu olarak tanımlamaktadır (Schoop, 2005: 137).

2. NENESU PROJESİ

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin erken tarihöncesi dönemlerinin anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen araştırmaların Niğde ve Aksaray'ı içine alan Batı Kapadokya temelinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Merkezi Kapadokya olarak tanımlayabileceğimiz Nevşehir ilinde ise, erken tarihöncesi dönemler üzerine arkeolojik çalışmalar 1960'lar da Ian Todd'un yüzey araştırmalarının yanı sıra 1990'lar da Ufuk Esin, Sevil Gülçür, Süleyman Yücel Şenyurt ve Sachihito Omura'nın il geneli göz önünde bulundurulduğunda, kısıtlı alanlarda gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları ile sınırlıdır.

Bu bağlamda, özellikle Batı Kapadokya'da gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda kazanılan bilgiler ışığında tanımlanan Volkanik Kapadokya'nın tarihöncesi dönemlerinin, sadece bölgenin batısı temelinde değil, diğer bölgelerinin de dâhil edilerek, bütüncül bir perspektif içerisinde değerlendirilmesinin gerekliliği açık bir şekilde görülmektedir. Bu gereklilik doğrultusunda "Nevşehir İli Neolitik Çağ Yüzey Araştırmaları" (NENESU) projesi, 2019 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Fevzi Volkan Güngördü başkanlığında oluşturulan bir ekip* ile çalışmalarına başlamıştır.

NENESU projesinin temel amacı, Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin erken tarihöncesi dönemlerinin, bütüncül bir bakış açısı içerisinde değerlendirilmesi sürecine katkı sağlamak amacıyla, Merkezi Volkanik Kapadokya Bölgesi üzerine elde edilen kısıtlı bilgileri geliştirerek, bölgenin Volkanik Kapadokya'nın erken tarihöncesi kültürleri içerisindeki yerinin ve çevre kültürleri ile olan ilişkilerinin anlaşılması hususunda yeni verilerin elde edilmesi ve değerlendirilmesidir.

Proje kapsamında Nevşehir ili sınırları içerisindeki, Kozaklı, Hacıbektaş, Avanos, Merkez, Gülşehir, Acıgöl, Ürgüp ve Derinkuyu ilçeleri incelenmektedir. Tarihöncesi insan topluluklarının yerleşim ve besin elde etme stratejileri doğrultusunda uygun görebilecekleri, öncelikle su ve diğer doğal kaynaklar açısından belirli bir potansiyele sahip olmuş ya da halen sahip olan bölgeler

* Bakanlık Temsilcisi Zerrin Akdoğan, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi akademisyenlerinden Prof. Dr. Ali Meydan, Ar. Gör. Burcu Derin, ve bölüm öğrencilerinden Cahit Polat, Muzaffer Dağdibi, Fahrettin Öztürk,

içerisindeki, geçici ya da sürekli yerleşim izlerini barındıran lokasyonların belirlenmesi Nenesu projesinin hedefleri içerisindedir.

Nevşehir ilinin güney bölümünü oluşturan Derinkuyu ve Acıgöl ilçeleri, Niğde ve Aksaray illeri ile tanımlanan Batı Volkanik Kapadokya'nın volkanizma açısından zengin bölgelerinin, Merkezi Volkanik Kapadokya içerisindeki uzantıları olarak göze çarpmaktadırlar. Bu bağlamda özellikle obsidiyen kaynakları açısından zengin bir bölge olmasının yanı sıra, Batı Volkanik Kapadokya'nın erken tarihöncesi yerleşimleri ile yakın konumu nedeniyle Derinkuyu ve Acıgöl ilçelerinin bölgenin tarihöncesi kültürlerinin anlaşılması hususunda önemli verileri içerisinde barındırdığı aşikârdır.

Bölgenin temel su kaynağı olarak tanımlanan Kızılırmak Nehri'nin doğu-batı doğrultusunda akış gösterdiği hattın, Avanos ve Gülşehir ilçeleri üzerinden geçmesi sebebiyle, her iki ilçenin de tarihöncesi yerleşimler için uygun koşulları sağladıkları açıkça görülmektedir. Kızılırmak Nehri'nin kollarının kuzey-güney yönünde uzandığı Ürgüp ve Merkez ilçeleri de benzer bir potansiyeli ortaya koymaktadırlar. Nevşehir ilinin kuzey bölümünü oluşturan Hacıbektaş ve Kozaklı ilçeleri, Volkanik Kapadokya'nın yanı sıra, Orta Anadolu'nun daha kuzeyindeki Kırşehir, Yozgat ve diğer çevre kültürleri ilişkileri açısından değerlendirilmesi gereken bölgeler olarak göze çarpmaktadırlar.

Yukarıda belirtilen bilimsel hedefler ve kapsam doğrultusunda, metodolojik açıdan ilk olarak GIS* yazılımları ve Google Earth haritaları vasıtasıyla araştırma kapsamında incelenmesi gereken lokasyonlar belirlenmiştir. Sonrasında elde edilen araştırma rotalarına ait “KML†” ve “KMZ‡” konum dosyaları, mobil gps yazılımlarına gönderilmiştir. Tespit edilen konumlara, zorlu arazi koşulları sebebiyle yaşanan erişim zorluğu, arazi aracı kullanımıyla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak saptanan bazı konumların sert topografik karakterleri sebebiyle, belirlenen konumlara ulaşım çoğu zaman yürüyerek gerçekleşmiştir. Yüzeysel araştırması ekibi, saptanan konumlara ulaştığında, her ne kadar mobil gps yazılımlarının yönlendirdikleri konum bilgileri temel alınsa da bu konumların içinde buldukları daha geniş alanlar da ekip üyeleri tarafından taranmıştır. Ekip üyeleri aralarında beşer metre mesafe bırakacak şekilde bir hat oluşturmuşlardır. Hattın başında ve sonunda bulunan ekip üyeleri “Compass 55” adlı yazılım vasıtasıyla, taranan hattın her iki ucundan rota kaydı almışlardır. Bu sayede günlük taranan alanlar “GIS” ortamında izlenebilir hale getirilmiştir. Tarama esnasında, bir alanda buluntu yoğunluklarında artış gözlemlendiğinde ise, “Compass 55” yazılımında ayrı bir kayıt girdisi oluşturulmuş ve ekibin diğer üyeleri alanın iç kısmını tararken, yazılımı kullanan iki üye arkeolojik materyalin yayılım alanının sınırlarını belirlemiştir. Alan içerisinde saptanan her bir buluntu için konum bilgisi yine nokta alım yöntemiyle “Compass 55” yazılımı vasıtasıyla sağlanmıştır.

Günlük arazi çalışması gerçekleştirildikten sonra, alınan yürüyüş rotası kayıtları, alan sınır bilgileri ve buluntu konum bilgileri, bilgisayar ortamına aktarılmıştır. “ALOS Research and Application Project” ve “Us Geological Survey” projelerinin internet sayfalarından elde edilen dijital yükseklik modelleri (DEM), vasıtasıyla, “GIS” ortamında oluşturulan haritalar üzerine, günlük arazi çalışmaları sonrasında elde edilen veriler işlenmiştir.

Buluntu yoğunluğu açısından dikkat çeken konumlardan elde edilen veriler ışığında tespit edilen alanların üç boyutlu modeli “Agisoft” yazılımı kullanılarak hazırlanmış ve bu model vasıtasıyla üretilen “geotiff” formatlı resim dosyası, “QGIS” yazılımına yüklenmiştir. Buluntu dağılım verileri aynı dosya üzerine eklenerek, üç boyutlu model üzerinde arkeolojik buluntuların dağılımı gözlemlenmiştir.

3. AVANOS İLÇESİNDEN İKİ TARİHÖNCESİ BULUNTU YERİ: TOPRAKTEPE VE TÜRKMENLİK TEPEŞİ

* GIS: Geographical Information Systems: Coğrafi Bilgi Sistemleri.

† Keyhole Markup Language

‡ Keyhole Markup Language Zipped

NENESU projesi kapsamında, 2020 yılında, Nevşehir ilinin merkez ilçesi ile Avanos ilçesini birbirine bağlayan doğu-batı doğrultusundaki hat üzerinde, Nevşehir-Avanos karayolunun kuzeyi ve güneyinde kalan bölgelerde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Nevşehir-Avanos karayolunun kuzeyi ve güneyinin coğrafi özellikler açısından farklılığı dikkat çekicidir. Aslında coğrafi olarak bu ayrımı karayolunun hemen kuzeyinde, topografyanın ani yükselişi ile tanımlayabiliriz. Doğu-batı doğrultusunda, Kılıçdağ (1228 m.), Çaltı Tepesi (1215 m.) ve Karadağ Tepesi (1209 m.) bir duvar edasıyla yükselirken kuzey ve güney arasında bir set oluşturmaktadırlar (Şekil 17). Bahsedilen hattın kuzeyi, su kaynakları ve buna bağlı olarak yeşil bitki örtüsü açısından kısır bir görünüm ortaya koymaktadır. Volkanik kayaların yoğun olarak görüldüğü arazi, tarım ve hayvancılık faaliyetleri açısından son derece yetersizdir. Bu bölgenin kuzeyinde, doğu-batı doğrultusunda akış gösteren Kızılırmak Nehri'ne yaklaşıldığında ise, nehrin kolları (Kemeragıl Deresi, Kükürtlü Deresi, Hırsız Deresi) kuzey-güney doğrultusunda bir uzanış sergilerler.

Kılıçdağ, Çaltı Tepesi ve Karadağ Tepesinin doğu-batı doğrultusunda oluşturduğu hattın güneyinde ise, hattın kuzeyi ile karşılaştırıldığında su kaynakları ve yeşil bitki örtüsü açısından çok daha zengin bir coğrafya karşımıza çıkmaktadır (Şekil 17). Arkeolojik buluntuların tespit edildiği Türkmenlik Tepesi'nin güneybatısında Balamiç Deresi, güneyinde Çalı Deresi, Karataş Deresi ve Yalakınarı Deresi tanımlanan bölgenin su ihtiyacını karşılamaktadırlar. Bu su kaynakları kuzey-güney doğrultusunda bazı noktalarda kollara ayrılarak yayılırlar. Türkmenlik Tepesi'nin güneybatısında bulunan Karayazı Bağları ve kuzeyindeki Kayaharman Bağları mevkileri yeşil bitki örtüsü açısından zengin alanlardır.

Güney hattı olarak tanımladığımız bölge kapsamında arkeolojik buluntuların tespit edildiği bir diğer merkez olan Topraktepe, Türkmenlik Tepesi'nin kuzeydoğusunda, Nevşehir-Avanos karayolunun hemen güneyinde konumlanmıştır. Doğusundan bulunan Matçaçayı tepeye en yakın su kaynağı olarak tanımlanabilir. Özellikle Topraktepe'nin güneyi, yukarıda bahsedilen su kaynakları ve yeşil bitki örtüsü açısından zengin olan güney hattının kuzeydeki ucudur.

3.1. TOPRAKTEPE

Topraktepe, Avanos ilçesinin güneybatısında (Şekil 1) konumlanmaktadır. 200x200 m. boyutlarında olan tepe, deniz seviyesinden 1040 m. yükseklikindedir (Şekil 2). Doğal oluşumlu bir tepe olarak tanımlayabileceğimiz Topraktepe'nin farklı yüzeylerinde aşınmalar mevcuttur. Tepenin çevresinde, özellikle güneyinde bulunan Çavuşin Köyü ve Göreme Kasabası yoğun peribacası oluşumlarıyla dikkat çekmektedir. Topraktepe'nin 400m. doğusunda bulunan Matçaçayı buluntu yerine en yakın su kaynağıdır. Kızılırmak Nehri tepenin 2 km kuzeyinde doğu-batı yönünde uzanır.

Topraktepe bütün yüzeylerinde aşınmaya maruz kalmıştır. Ancak tepenin geneli göz önünde bulundurulduğunda, kuzey eteği, eğimin daha yumuşak olması ve aşınmanın diğer yamaçlara oranla çok daha düşük olması sebebiyle dikkat çekmektedir. Alanda tespit edilen arkeolojik malzemenin de sadece kuzey eteğinden gelmesinin sebebi de bu olabilir (Şekil 3).

Topraktepe'de 2020 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında toplam 55 tane çanak çömlek parçası yüzeyden toplanmıştır. Değerlendirilen parçaların 27 tanesi ağız, 19 tanesi gövde parçası, 3 tanesi bezemeli gövde parçası, 3 tanesi kulp ve 3 örnekte dip formundadır. Topraktepe çanak çömleğinin tamamı el yapımıdır (Şekil 4). Yapımında gir ya da kahverengi renk tonlarında hamurların kullanıldığı örneklerde, genellikle ince gözenekli, sık dokulu bir yapı göze çarpmaktadır. Mineral katkının baskın olduğu örneklerde, bitkisel katkıların daha az kullanıldığı görülmektedir. Ele geçen çanak çömleklerin büyük bir bölümünde kapların iç ve dış yüzeyleri astarlanmış ve açkılanmıştır. Boyunsuz çömlekler (Şekil 5), boyunlu çömlekler (Şekil 6) ve kâseler (Şekil 7) ana kap formları olarak tanımlanabilir.

“Koyu Yüzlü Açıklı Mallar” olarak adlandırılan çanak çömlek grubu içerisinde değerlendirebileceğimiz Topraktepe örnekleri kendi içerisinde iki alt kategori altında değerlendirilebilir;

- 1- Kahverengi ve Gri Tonları.
- 2- Siyah Renkliler

Koyu yüzü açkılı malların kahverengi ve gri renkli örneklerinde (Şekil 4a) fırınlama esnasındaki atmosferik koşullara bağlı olarak alacalı bir görünüm elde edildiği düşünülmektedir. Siyah renkteki alacalı bölümlerin kapların tüm yüzeylerini kaplamadığı anlaşılmaktadır. Bu tür alacalı örnekler boyunlu ve boyunsuz çömleklerin yanı sıra çanaklarda da karşımıza çıkmaktadır.

Koyu yüzü açkılı malların siyah tonları (Şekil 4b) ise kahverengi ve gri renklilere göre daha az sayıyla temsil edilmektedirler. Bu örnekler sadece çanak formlarıyla temsil edilmektedirler. Dolgu bezekli örnekler de, siyah yüzey rengi sebebiyle bu grup içerisinde değerlendirilebilirler. Ele geçen örnekler gövde parçası formunda olup ve herhangi bir profil göstermezler. Dış yüzeyleri siyah renkte astarlı ve perdahlıdır. Kapların yüzeylerinde keskin uçlu bir alet vasıtasıyla oluşturulan nokta şeklindeki olukların içleri beyaz renkte kil hamuru ile doldurulmuştur. Saptanan örneklerde dolgu bezekler gövde parçasının tüm yüzeyini kaplamaktadırlar. Ancak ele geçen örneklerden bir tanesinde nokta dağılımı üst üste gelen iki yatay çizgi üzerinden sınırlandırılmışlardır (Şekil 8).

Topraktepe yontmataş buluntu topluluğunu oluşturan ana malzeme grubu obsidiyendir. Çakmaktaşı birkaç örnek ile temsil edilmektedir. Dilgi parçası olabilecek örneklerin yanı sıra buluntu topluluğun çoğunluğunu yonga parçaları oluşturmaktadır. Çekirdeklerin bulunması alanda üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini göstermesi açısından önemlidir (Şekil 9).

3.2. TÜRKMENLİK TEPESİ

Türkmenlik Tepesi, Avanos ilçesinin güneybatısında (Şekil 1), Nevşehir-Avanos karayolunun güneyinde konumlanmaktadır. 735x400 m yüksekliğinde olan tepe, deniz seviyesinden 1270 m. yüksekliktedir (Şekil 10).

Kuzeydoğusunda Kayaharmanı Bağları, güneybatısında ise Karayazı Bağları mevkileri olarak adlandırılan yeşillik alanların bulunduğu (Şekil 17) Türkmenlik Tepesi'nin 700 m. güneybatısından Balamiç Deresi, yaklaşık 1 km. güneydoğusundan ise Çalı, Karataş ve Yalakpınar dereleri bulunmaktadır. Özellikle tepenin güney bölümü bahsedilen su kaynakları sebebiyle tarımsal aktiviteler açısından son derece uygun bir bölgedir. Türkmenlik Tepesi'nin hemen kuzeyinde bir taş ocağı günümüzde aktif olarak işletilmektedir.

Türkmenlik Tepesi'nin güney yamacında 2020 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda çanak çömlek parçaları ve yontmataş alet endüstrisine ait örnekler tespit edilmiştir. Tepenin zirvesinde ise volkanik bir krater ağzı bulunmaktadır. Zirve'de muhtemelen Roma Dönemi içerisinde değerlendirilebilecek bir sunak kalıntısının (Şekil 13) yanı sıra büyük olasılıkla sunak ile çağdaş kaya mezarları (Şekil 14) tespit edilmiştir.

Türkmenlik Tepesi'nde tespit edilen az sayıda çanak çömlek parçasının (toplam 10 parça) tamamı gövde parçası formunda olup, Topraktepe örnekleriyle benzerlik göstermektedir (Şekil 11). Koyu Yüzlü Açkılı Mallar olarak adlandırılan çanak çömlek grubu içerisinde tanımlayabileceğimiz Türkmenlik Tepesi çanak çömlek buluntularının çoğunluğu siyah renkliler alt kategorisi altında değerlendirebilir. Gri ya da kahverengi renkte hamurların tercih edildiği buluntuların tamamı el yapımıdır. Dış yüzeylerinde siyah astarın kullanıldığı çanak çömlek parçalarında yine dış yüzeyde mat açkılı tercih edilmiştir. Bu grup içerisinde değerlendirebileceğimiz dolgu bezekli tek parça, Topraktepe örnekleriyle benzer bir şekilde keskin uçlu bir alet vasıtasıyla oluşturulan nokta şeklindeki olukların içleri beyaz renkte kil hamuru ile doldurulmuştur (Şekil 12). Yüzey siyah astarlı ve mat açkılıdır. Ele geçen az sayıda çanak çömlek örneğinin ikisi kahverengi astarlı olup bir örnek siyah alacalıdır.

Türkmenlik Tepesi yontmataş buluntu topluluğunu oluşturan ana malzeme grubu obsidiyendir. Çakmaktaşı birkaç örnek ile temsil edilmektedir. Dilgi parçası olabilecek örneklerin yanı sıra buluntu topluluğun çoğunluğunu yonga parçaları oluşturmaktadır. Çekirdeklerin bulunması alanda üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini göstermesi açısından önemlidir (Şekil 9).

4. M.Ö. 6. BİNYILIN SONU VE 5. BİNYILIN İLK YARISINDA VOLKANİK KAPADOKYA

MÖ 6. Binyılın ilk yarısında Volkanik Kapadokya bölgesinde Neolitik Çağ - Kalkolitik Çağ geçiş sürecinde, Geç Neolitik Dönem ve Erken Kalkolitik Dönem kültürleri göz önünde bulundurulduğunda, her ne kadar bazı yerel farklılıklardan bahsedilse de, genel çerçevede Neolitik Çağ'ın mimari ve çanak çömlek geleneklerinin Erken Kalkolitik Dönem'de de devam ettiği gözlemlenmektedir (Özdoğan, 1993: 179). MÖ 6. Binyılın ikinci yarısında, Gelveri ve Tepecik Çiftlik yerleşimleri doğrultusunda tanımlanan bir ön evreden sonra, yaklaşık olarak MÖ 5400-5200 tarihleri arasında yeni bir yaşam tarzına geçişin izleri bölgede görülmeye başlar (Hacar 2019: 32-33).

Yeni yaşam tarzının ilk göstergesi, yerleşim modellerinde yaşanan değişimdir. Abdullah Hacar, Orta Kalkolitik Dönem olarak tanımlayabileceğimiz, MÖ 6. binyılın sonlarına doğru bölgede var olan üç farklı yerleşim tipinden bahsetmektedir; birinci tip kapsamında değerlendirilebilecek yerleşimler, çevresinde tarım yapılabilecek geniş bölgelerin var olduğu yüksek alanlara kurulan yerleşimlerdir. Bu tanımlamaya örnek olarak Melendiz Ovasında bulunan Tepecik Çiftlik ve Bor Ovasında bulunan Köşk Höyük yerleşimleri gösterilebilir. Her iki yerleşimde hem Geç Neolitik Dönem hem de Erken Kalkolitik Dönem buluntularını içerisinde barındırırlar. “Erken Kalkolitik Dönem’e tarihlenen Tepecik Çiftlik II ve Köşk Höyük II tabakalarının sonuna doğru, şu ana kadar nedeninin kesin olarak belirlenemediği bir değişim sonucunda bölgede farklı bir yerleşim modelinin ortaya çıkışını görmekteyiz” (Hacar, 2019: 31).

İkinci tip kapsamında değerlendirebileceğimiz yerleşimler, çevresinde bulunan vadilere hâkim, sarp kayalıklar ya da yamaçlar üzerine kurulmuşlardır. Bu yerleşimleri birinci tip yerleşimlerden ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi daha erken tabakalara sahip olmamalarıdır. Bu durumun bize gösterdiği üzere yerleşim seçimlerinde daha önceki dönemlerde tercih edilmeyen kıstaslar temel alınmıştır. Aksaray ili sınırları içerisinde bulunan Güvercinkayasası yerleşimi bu tip kapsamında değerlendirilebilir (Hacar, 2019: 32-33).

Üçüncü tip yerleşimler ise kamp alanları ya da mevsimlik yerleşimler olarak tanımlayabileceğimiz geçici yerleşim yerleridir. Hayvancılık faaliyetlerinin bu tip yerleşimlerinin varlığının temel sebebi olduğu düşünülmektedir. Hacar'ın yüzey araştırmaları sırasında tespit ettiği, kayalık bir yamaç üzerine kurulmuş olan Karahavuz Kuzeyi bu tip içerisinde tanımlanabilir (Hacar 2019: 32-33).

Çanak Çömlek buluntuları ışığında kırmızı astarlı ve koyu renkli astarlı, çanak çömlek örneklerinin Erken Kalkolitik Dönem'de kullanıldıkları görülmektedir. Orta Kalkolitik Dönem'de ise koyu renkli astarlı çanak çömlek örnekleri baskın tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizgi, kazı nokta bezekli, çanak çömlek buluntuları ise hem Erken Hem de Orta Kalkolitik Dönemde Volkanik Kapadokya Bölgesinde görülmektedir (Özbudak, 2016: 133-144).

Batı Volkanik Kapadokya'nın Orta Kalkolitik Döneminin tanımlanmasında ana başvuru yerleşimi olarak karşımıza çıkan Güvercinkayasası yerleşiminde bu dönem seramiği dört grup altında değerlendirilmiştir. En yaygın olan birinci grup “Koyu Renkli Açkılılar” olarak adlandırılan gruptur. Tek renkli ve çift renkli yapımlar olarak iki alt grup altında değerlendirilen örneklerin çok renklilerinde kapların dış yüzeyleri siyah iç yüzeyleri ise kırmızı renkte boyanmıştır. Tek renkli örneklerde siyah, gri ve kahverenginin farklı tonları görülmektedir (Çaylı, 2009: 108). Koyu renkli açkılılar olarak tanımlanan grup içerisinde kabartma ve kazı/baskı bezeme örnekleri görülmektedir. Örneğin kabin yüzeyinde oluşturulan panellerin iç kısımlarının nokta biçimindeki baskı bezeklerle doldurulduğu farklı boyutlardaki çanak çömlek örnekleri yerleşimde açığa çıkartılmıştır. Ayrıca oluklarla sınırlandırılmış panellerin iç kısımlarının baklava motifleriyle dolduruldukları örneklerde görülmüştür. Doğal ve stilize tarzda işlenen kabartma bezekli kaplar üzerinde boğa kafası, koçbaşı ve yılan motifleri görülmektedir (Gülçur, 2004: 146). Depolama kapları en yaygın form olarak tanımlanabilir. Farklı boyutlarda ve derinliklerde, basit formu konik ya da yarı küresel gövdeli kâseler ve fincanlar da görülmektedir. Dip formları düz, hafif kıvrılan ve yuvarlak olarak gruplandırılabilir (Gülçur, 2004: 145). “Şevron Bezemeliler” olarak adlandırılan ikinci grup, ilk

grubun daha ince cidarlı örnekleri olarak ta tanımlanabilir. Sokma tekniğiyle oluşturulmuş şevron motifleri bu grubun ayırıcı özelliğidir (Çaylı, 2009: 109). Yüzeyi tarazlı/süpürge izliler ve Açık Renkli Hamurlular olarak adlandırılan üçüncü grup Güvercinkayası Orta Kalkolitik seramiği içerisindeki ikinci yaygın seramik grubu karşımıza çıkmaktadır. Yüzeyi tarazlı örneklerde kapların dış yüzeyleri tarazlı iken, iç yüzeyleri düzeltilmiştir. Kirli bejden pembemsi devetüyüne değişen hamur renkleri bu grupta gözlemlenmiştir. Ağız kenarı altında, parmak baskı düzeltili konik kâseler bu grup için karakteristiktir. Açık renkli hamurlular olarak adlandırılan grupta ise sarımsı bej ve pembemsi tonların hâkim olduğu yuvarlak gövdeli küçük boyutlu kâseler ve ağız kenarından dudaklı, dışa açılan kısa boyunlu çömlekler temel kap formlarını oluşturmaktadır (Çaylı, 2009: 109-110). “Boya Bezekliler” olarak adlandırılan dördüncü grup diğer örneklerle nazaran çok az sayıda örneklerle temsil edilmektedir. İnce bir işçilik gösteren örneklerde açık renk parlak astar üzerine çift renkte boyalı şeritler görülmektedir (Çaylı, 2009: 110-111).

5. SONUÇ

Neveşehir ili Avanos ilçesinin güneybatısında, Avanos ilçesinin merkez ilçesinden ayrıldığı noktadan doğuya doğru ilerlendiğinde, Kılıç Dağ, Çaltı Tepesi ve Çamardı Tepesi'nin iki farklı coğrafi karakterdeki bölgeyi birbirlerinden ayırdıkları açıkça görülmektedir (Şekil 17). Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği üzere, bu ayırımın kuzeyi olarak tanımlanan bölgenin, kayalık ve kurak coğrafyasının aksine, ayırımın güneyinde kalan bölge, içerisinde barındırdığı birçok su kaynağı ve yaygın yeşil bitki örtüsü sebebiyle yerleşime uygun farklı lokasyonları içerisinde barındırmaktadır. Günümüzde de güney hattı sınırları içerisinde kalan bölge, bağıcılık faaliyetleri açısından tercih edilmektedir

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin Orta Kalkolitik Dönem yerleşim biçimleri 3 grup altında sınıflandırılmıştır (Hacıoğlu 2019: 31). Bahsedilen ayırım doğrultusunda, yüzey buluntuları ışığında Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi üçüncü tip yerleşimler olarak tanımlanan kamp alanları ya da mevsimlik yerleşimler içerisinde değerlendirilmelidir. Topraktepe'de arkeoloji buluntularının sadece kuzey yamacı üzerinde kısıtlı bir alanda tespit edilmesinin yanı sıra, bu alanda gerçekleştirilen incelemelerde yüzeyde mimari ile ilişkilendirilebilecek herhangi bir buluntunun saptanamaması bu tür bir tanımlamanın temel sebepleridir. Benzer bir şekilde, Türkmenlik Tepesi'nde tarihöncesi buluntuların tespit edildiği güney yamacı üzerinde de mimari ile ilişkili herhangi bir buluntunun görülmemesi bu alanın kamp alanı ya da mevsimlik bir yerleşim olarak kullanıldığı düşündürmektedir. Özellikle konumlandıkları alanın su kaynakları ve bağlantılı olarak yeşil bitki örtüsü açısından zenginliği, hayvancılık faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, yeşil düzlük alanlarda otlatılan hayvan sürülerinin, bu alanlara hâkim olan tepeler üzerinden kontrol edilmelerine olanak sağlaması sebebiyle, hem Topraktepe hem de Türkmenlik Tepesi yerleşime uygun alanlar olarak tanımlanabilir.

Çanak çömlek buluntuları ışığında Avanos örnekleri (Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi) değerlendirildiğinde, iki buluntu yerinde de tespit edilen örneklerinin arkeoloji literatüründe “koyu yüzlü açkılı mallar” olarak adlandırılan çanak çömlek grubu içerisine dâhil olduğu görülmektedir. Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi, koyu yüzlü açkılı çanak çömlek örnekleri, kendi içerisinde kahverengi-gri tonları ve siyah renkliler olarak iki alt gruba ayrılmaktadır. Her iki alt gruba ait örneklerde de mineral katkının baskın olduğu, bitkisel katkıların ise daha az kullanıldığı görülmektedir. Çanak çömleklerin büyük bir bölümünde kapların iç ve dış yüzeyleri astarlanmış ve açkılanmıştır.

Topraktepe buluntuları üzerinden, kap formlarına dayalı yapılan bir değerlendirmede ise buluntular çanaklar ve çömlekler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kâse formuyla temsil edilen çanak örneklerinde “a,b,c ve d” örnekleri dik profilli kâseler olarak tanımlanabilirken “e” örneği dikleşen kenarlı, yuvarlak gövdeli bir kâse formunu sergilemektedir (Şekil 6, 9). Dik profilli kâseler Tepecik

Çiftlik (Şekil 18) yerleşiminden bilinmektedirler. Dikleşen kenarlı yuvarlak gövdeli kâse formları da hem Tepecik Çiftlik (Şekil 19) hem de Güvercinkayası (Şekil 20) formları içerisinde yer almaktadır.

Topraktepe çömlek formları kendi içerisinde boyunsuz çömlekler ve boyunlu çömlekler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Boyunsuz çömlek formları, dike yakın örneklerden (Şekil 5 a-b-c, 7) daha daralan profillere doğru (Şekil 5, d-e, 7) farklı açılar sergilemektedirler. Benzer formlar Gelveri ve Tepecik Çiftlik yerleşimlerinde görülmezken, Güvercinkayası yerleşiminde birçok örnekle temsil edilmektedirler (Şekil 21). Boyunlu çömlek örnekleri ise sıkma boyunlu, boyun altından omurgalı (Şekil 5-2a) bir örnek ve boyun kısmındaki kavisin korunamadığı ikinci bir örnek ile temsil edilmektedir (Şekil 5-2b). Sıkma boyunlu, boyun altından omurgalı örnek ile karşılaştırılabilecek bir örnek Gelveri yerleşiminden bilinmektedir (Şekil 22). Ayrıca karşılaştırılabilecek boyunlu çömlek örnekleri Tepecik Çiftlik (Şekil 23) ve Güvercinkayası yerleşiminden de (Şekil 24) tanınmaktadır.

Çizi, kazı, nokta bezekli çanak çömlek örnekleri, Batı Volkanik Kapadokya yerleşimlerinde Gelveri, Tepecik Çiftlik, Köşk Höyük ve Güvercinkayası örneklerinden bilinmektedir. Gelveri örneklerinde iç içe geçmiş kıvrımlı paralel hatlar, dalga motifleri, iç içe geçmiş üçgen ve çember motifleri (Özbudak, 2012: 64-65) gibi zengin motif repertuarı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Avanos örneklerinde sadece nokta bezemeleri sınırlandıran yatay iki paralel çizginin oluşturduğu bir kompozisyondan bahsedilebilir. Her ne kadar Gelveri örnekleriyle kompozisyonlar arasında eldeki veriler ışığında ilişki kurmak zor olsa da, Topraktepesi ve Türkmenlik Tepesi örnekleri, özellikle çizgilerle sınırlandırılmış nokta motifleri, Tepecik Çiftlik (Şekil 25), Köşk Höyük ve Güvercinkayası (Şekil 26) örnekleri ile karşılaştırılabilir.

Aksaray ili sınırları içerisindeki Kabakulak buluntu yeri çanak çömlek buluntuları hamur özellikleri, katkı ve yüzey işlemleri açısından incelendiğinde, nokta bezeklerin kullanımı dışında Avanos grubu çanak çömlekleri ile herhangi bir paralellik kurulamamıştır.

Nevşehir ili Gülşehir ilçesi sınırları içerisinde bulunan Civelek Mağarası çanak çömlek buluntuları doğrultusunda, Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi buluntu yerleri ile aynı il sınırları içerisinde bulunması sebebiyle dikkat çekicidir. Hamur, katkı ve yüzey işlemleri üzerinden yapılan sınıflandırma sonucunda tanımlanan grupların yanı sıra formlar ve bezemeler açısından da yapılan karşılaştırmalar da Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi ile ilişki kurulabilecek örnekler görülmemiştir.

Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi'nde 2020 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda yukarıda tanımlanan veriler ışığında, bu iki buluntu yerinin Orta Kalkolitik Dönem içerisinde değerlendirilmesi gerekliliği göze çarpmaktadır. Orta Kalkolitik Dönem'de karşımıza çıkan yeni yerleşim tiplerinden biri olan yamaç üzerine kurulmuş geçici yerleşim modeli Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi için birebir uymaktadır. Çanak çömlek buluntuları ışığında "koyu yüzlü açkılı mallar grubu içerisinde tanımlayabileceğimiz Avanos örnekleri, elde biçimlendirilmeleri, astar-açkılı özellikleri, bezemeleri ve kap formları açısından Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilen Güvercinkayası yerleşimi ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Topraktepe ve Türkmenlik Tepesi buluntu yerleri yaklaşık olarak MÖ VI. binyılın sonu ile MÖ V. binyılın ilk yarısı arasındaki bir zaman dilimi içerisinde değerlendirilmelidir.

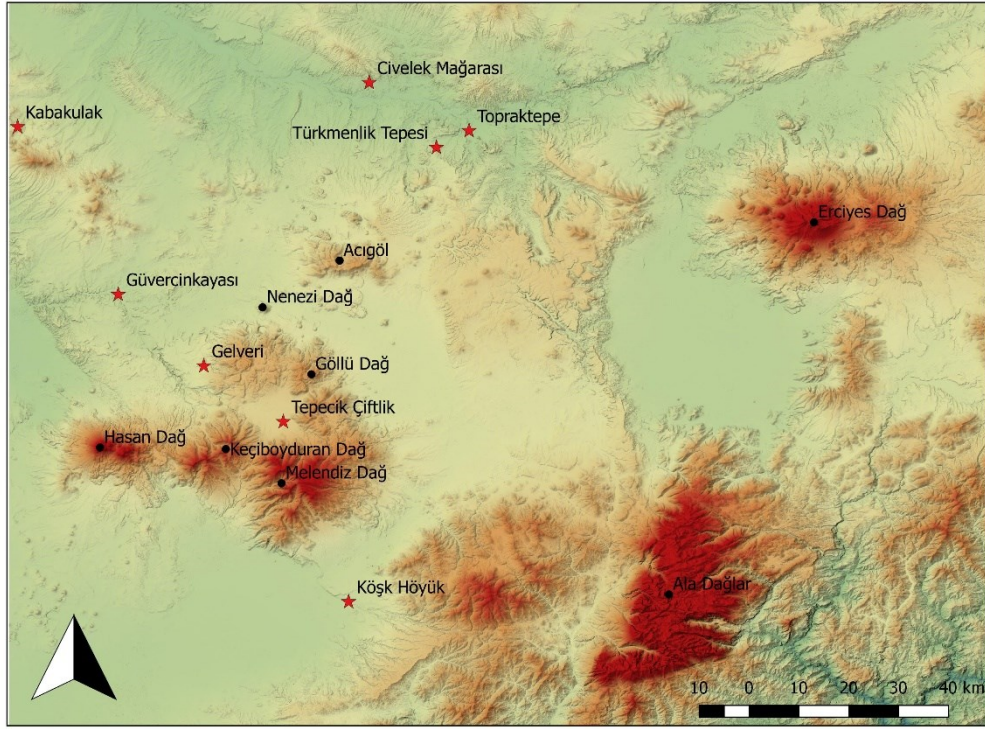
KAYNAKÇA

Bıçakçı, E., Altınbilek-Algül- B, Selma., Godon, M. (2007). Tepecik-Çiftlik. M. Özdoğan, N.Başgelen, (eds.), Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem. Yeni Kazılar Yeni Bulgular (s. 237-253). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bıçakçı, E., Godon, M., Çakan, Y. G. (2012). Tepecik-Çiftlik. M. Özdoğan, N.Başgelen, P. Kunihold (eds.), *The Neolithic in Turkey* Cilt 3, (p.89-134). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Çaylı, P. (2009). *Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkararak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (2018). *Güvercinkayası Orta Kalkolitik Yerleşmesi Depo kapları ve Depolama Alanlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Esin, U., Bıçakçı, E., Özbaşaran, M., Balkan-Atlı, N., Berker, D., Yağmur, İ., Atlı, A. K., (1991). Salvage Excavations at the Pre-Pottery Site of Aşıklı Höyük in Central Anatolia. *Anatolica XVII*: 123-176.
- Gülçur, S. (2004). Güvercinkayası The Black/dark Burnished Pottery: General Overview. *TUBA-AR 7*, 141-164.
- Gülçur, S., Kiper, Y. (2009). Gelveri Yüksek Kilise 2007 Yılı Sondaj Çalışması. *Kazı Sonuçları toplantısı 30/4*, 285-296.
- Hacar, A. (2019). Niğde İli Dağlık Bölgenin Orta Kalkolitik Dönem Buluntu Alanları. P. Çaylı, I. Demirtaş, B. Eser (ed.), *Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur Armağanı* (p. 21-45). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Mellaart, J. (1954). Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. *Anatolian Studies* (1954) 4, 175-240.
- Özbaşaran, M. (2011). The Neolithic on the Plateau. S. R. Steadman, G. McMahon (ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10.000-323 B.C.E.* (p. 99-124.), New York: Oxford University Press
- Özbudak, M. O. (2010). *Gelveri Kültürü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (2012). Kapadokya'da MÖ 6. Binyıl Kronolojisinin Kayıp Halkası. Gelveri Çanak Çömleği Üzerine En Son çalışmalar. *Colloquium Anatolicum 11*: 267-297.
- (2016). *Koyu Yüzlü Çizi-kazı Bezemeli Çanak Çömlek Işığında Orta Anadolu'da Orta Kalkolitik'e Geçiş Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdoğan, M. (1993). Vinca and Anatolia: A New Look at the Very Old Problem. *Anatolica XIX*: 173-193.
- (2019). Yeniden Gelveri. P. Çaylı, I. Demirtaş, B. Eser (ed.), *Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur Armağanı* (s. 447-467). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Öztan, A. (2012). Köşk Höyük (1982-1991, 1995-2009). Dil tarih Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı. Orhan Bingöl, Aliye Öztan, Harun Taşkiran (ed.) *Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)* (s.195-202) Ankara: Ankara Üniversitesi
- Tezcan, B. (1958). Aksaray Çevresinden Derlenen Eserler. *Belleten XXII*: 517-526
- Todd, I. (1980). *The Prehistory of Central Anatolia I The Neolithic Period*. Paul Aström Förlag, Göteborg.
- Toprak, V. (1998). Vent distribution and its relation to regional tectonics, Cappadocian Volcanics, Turkey. *Journal of Volcanology and Geothermal Research* 85, 55-67.
- Schachner, A., Yenipinar, H., Gülyaz, M., Schachner, Ş. (1997). Die-Civelek Höhle in der Nahe von Gülşehir. Eine Neuer Prahistorischer Fundplatz in Zentralanatolien. *Istanbul Mitteilungen* 47, 9-38.
- Schoop, U.D. (2005). *Das Anatolische Chalkolithikum. Eine chronologische Untersuchung zur vorbronzezeitlichen Kultursequenz im nordlichen Zentralanatolien und den angrenzenden Gebieten*. Urgeschichtliche Studien I, Remshalden, Verlag Bernhard Albert Greiner.
- Summers, G. D. (1991). Chalcolithic Pottery from Kabakulak (Niğde) Collected by Ian Todd. *Anatolian Studies* 41, 125-131.

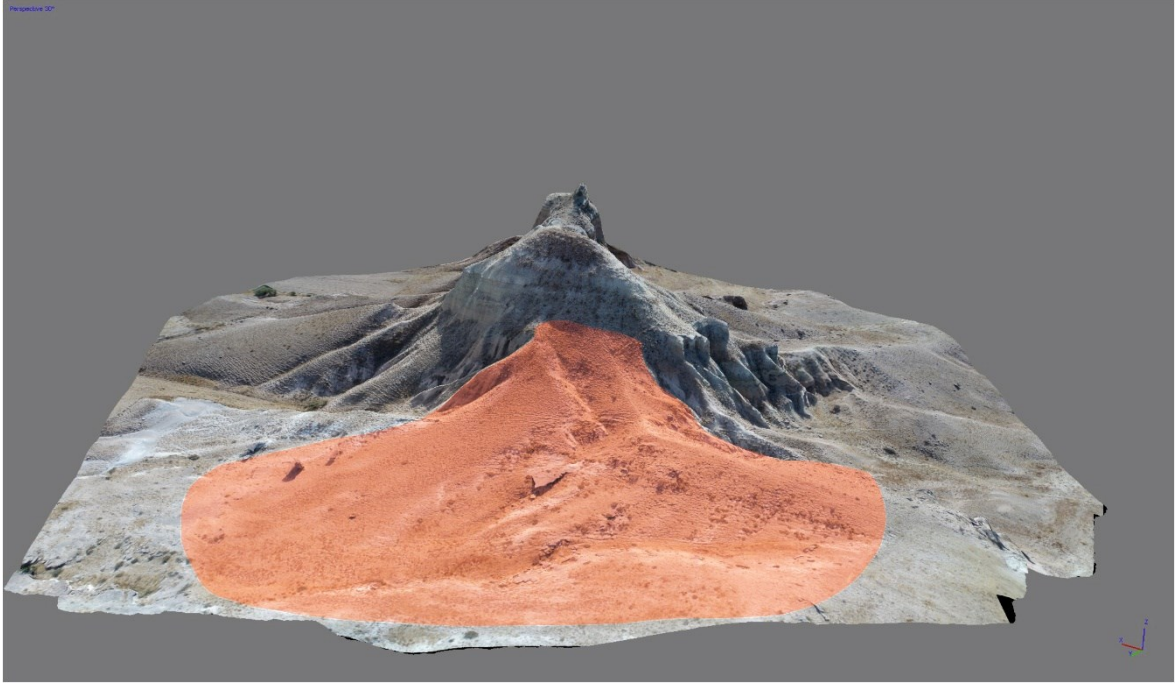
ŞEKİLLER

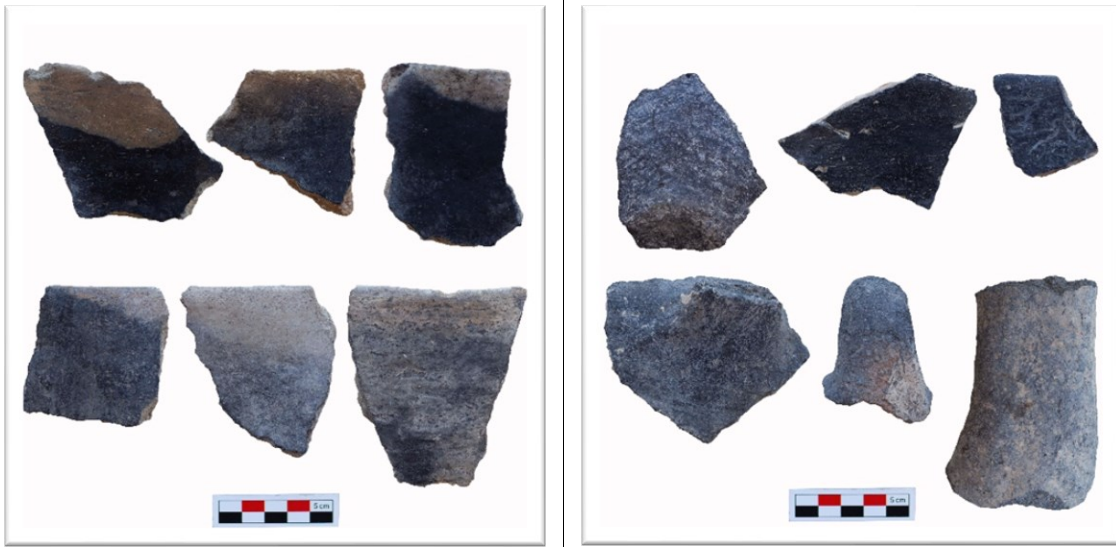
Şekil 1. Volkanik Kapadokya Bölgesi ve Metin İçerisinde Geçen Yerleşimler.

Şekil 2. Topraktepe.

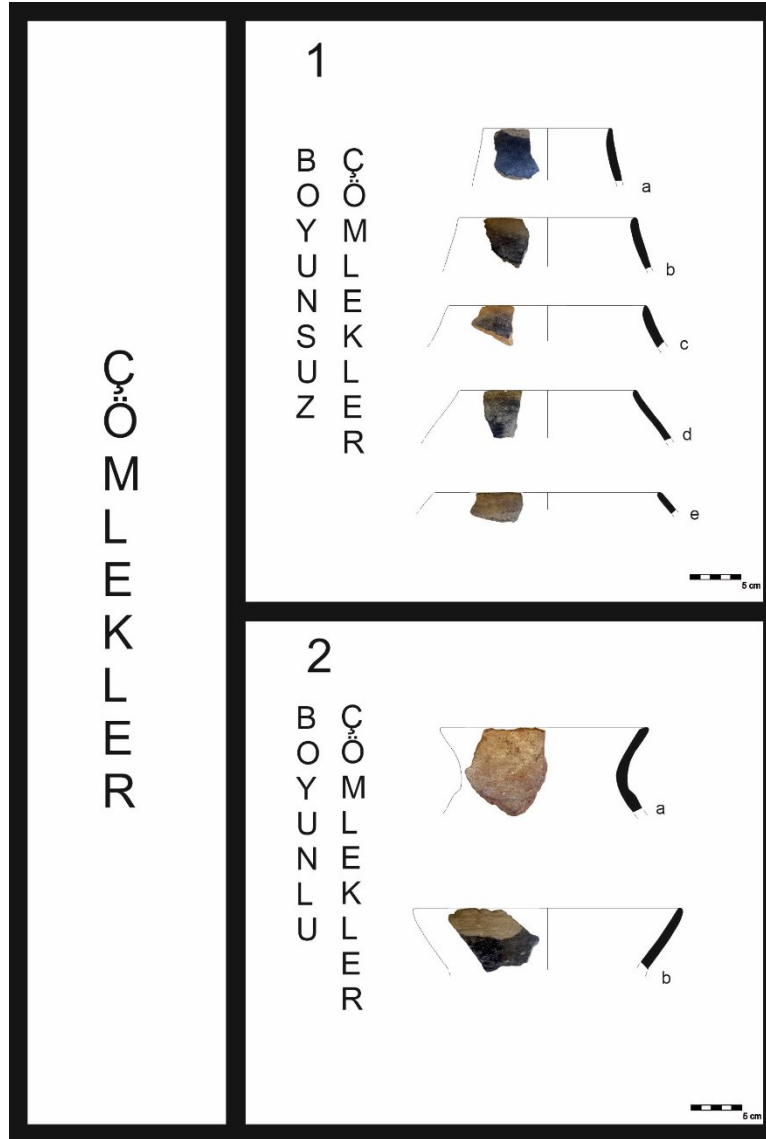
Şekil 3. Topraktepe Kuzey Eteği ve Arkeolojik Buluntuların Yayılımı.

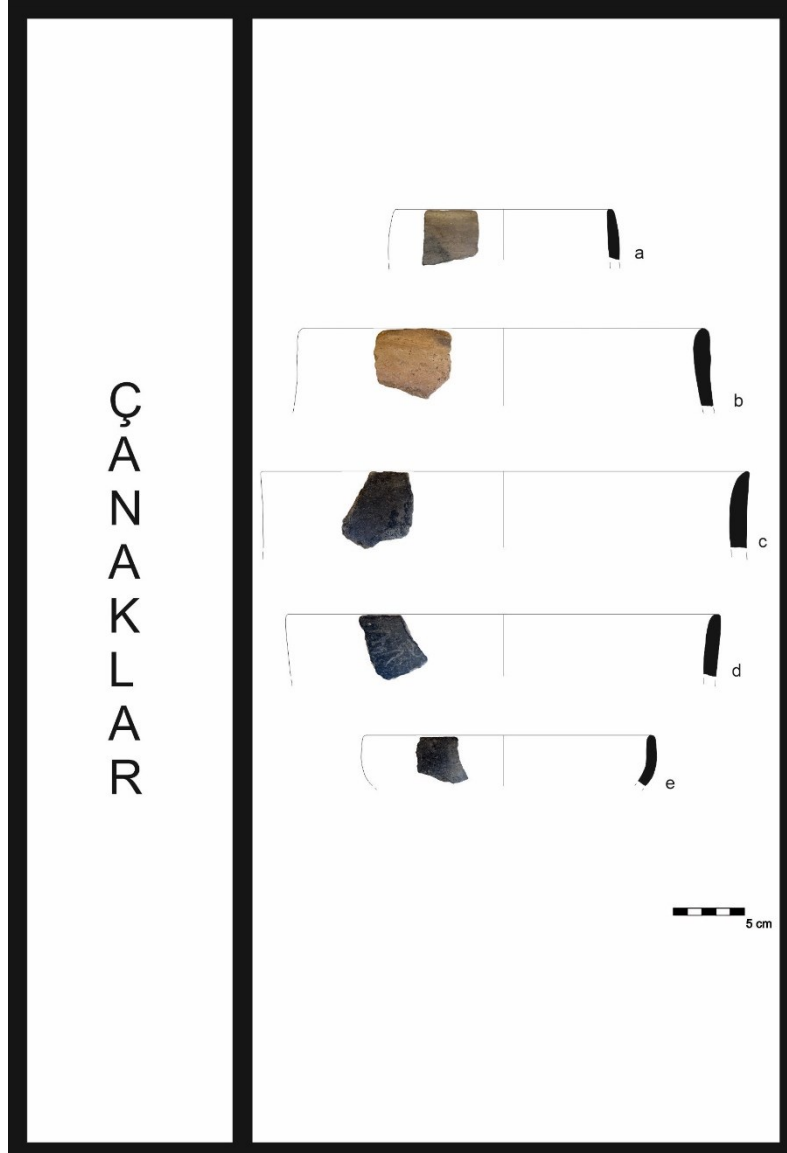
a

b

Şekil 4. Topraktepe Çanak Çömlek Örnekleri
(a. Kahverengi ve Gri Tonları, b. Siyah Renkliler).

Şekil 5. Topraktepe Çömlek Form Tablosu.

Şekil 6. Topraktepe Çanak Form Tablosu.

Şekil 7. Topraktepe, Boyunsuz Çömlekler.

Şekil 8. Topraktepe Boyunlu Çömlekler.

Şekil 9. Topraktepe Çanaklar.

Şekil 10. Topraktepe Nokta Bezekli Çanak Çömlek Örnekleri.

Şekil11. Topraktepe (sol) ve Türkmenlik Tepesi (sağ) Obsidiyen Çekirdekleri.

Şekil 12. Türkmenlik Tepesi.

Şekil 13. Türkmenlik Tepesi Çanak Çömlek Örnekleri.

Şekil 14. Türkmenlik Tepesi Nokta Bezekli Çanak Çömlek.

Şekil 15. Türkmenlik Tepesi Sunak.

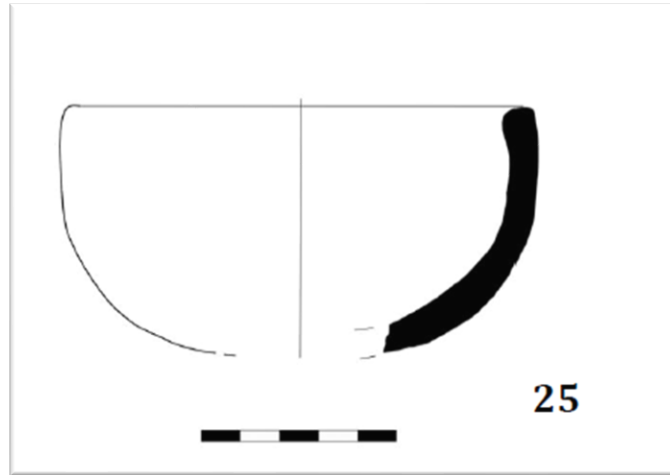
Şekil 16. Türkmenlik Tepesi Kaya Mezarı.

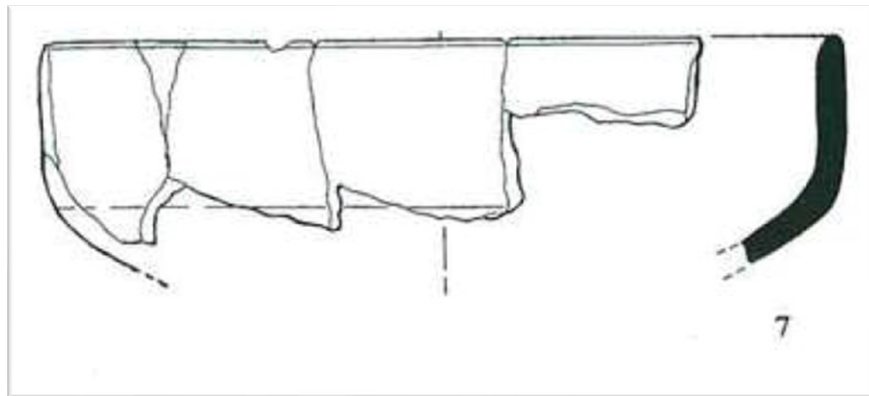
Şekil 17. Nevşehir-Avanos Karayolu Hattı.

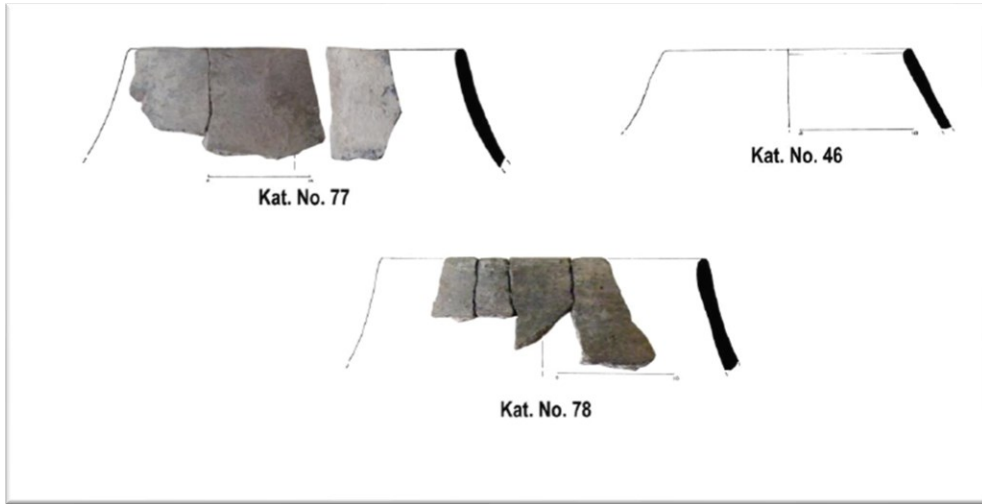
Şekil 18. Tepecik Çiftlik Dik Profilli Kâseler (Özbudak, 2016:191).

Şekil 19. Tepecik Çiftlik Dikleşen Kenarlı, Yuvarlak Gövdeli Kâse (Özbudak, 2016:192).

Şekil 20. Güvercinkayası Dikleşen Kenarlı, Yuvarlak Gövdeli Kâse (Gülçur, 2004:150).

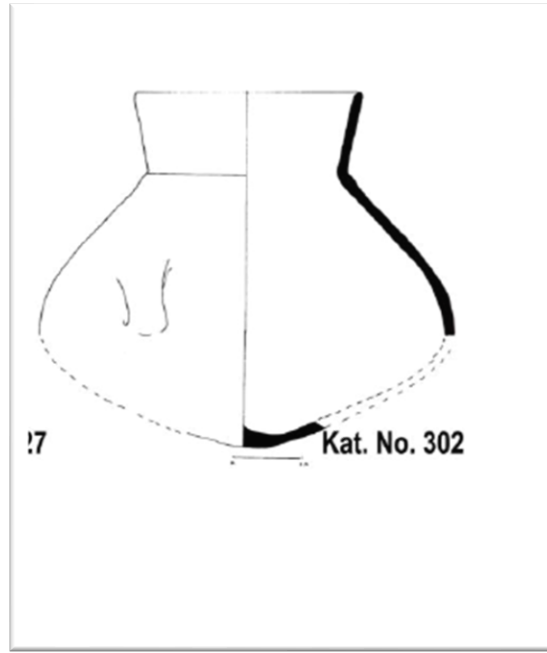
Şekil 21. Güvercinkayası Boyunsuz Çömlekler (Çaylı, 2018: 73).

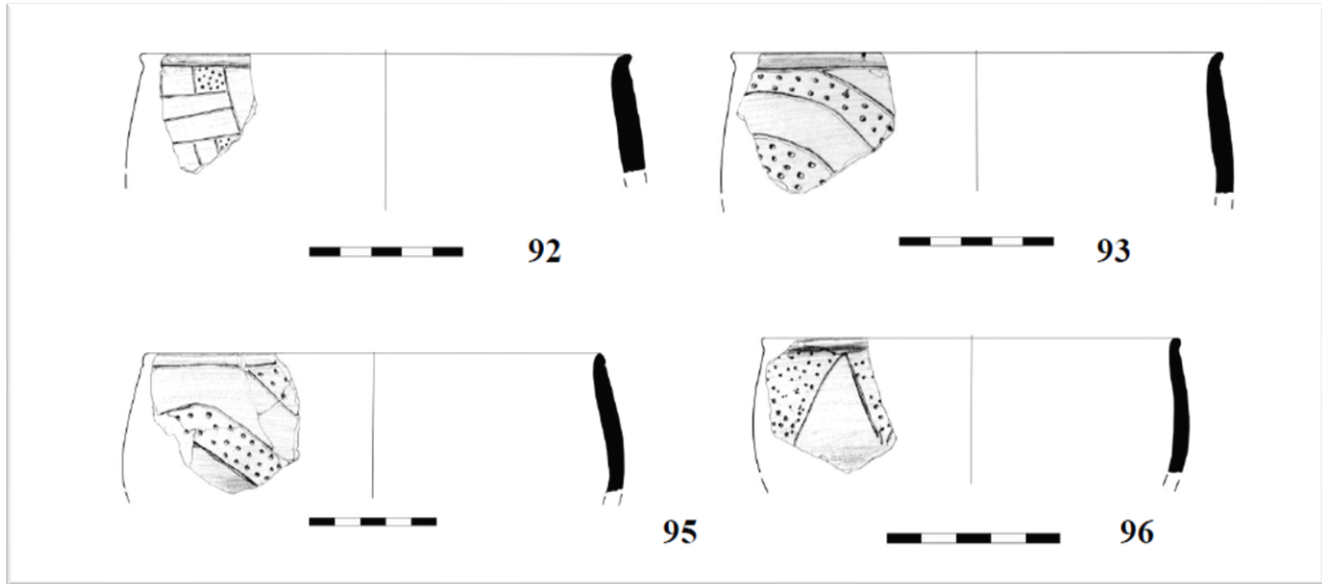
Şekil 22. Gelveri, Boyunlu Çömlek (Özbudak, 2010: 138).

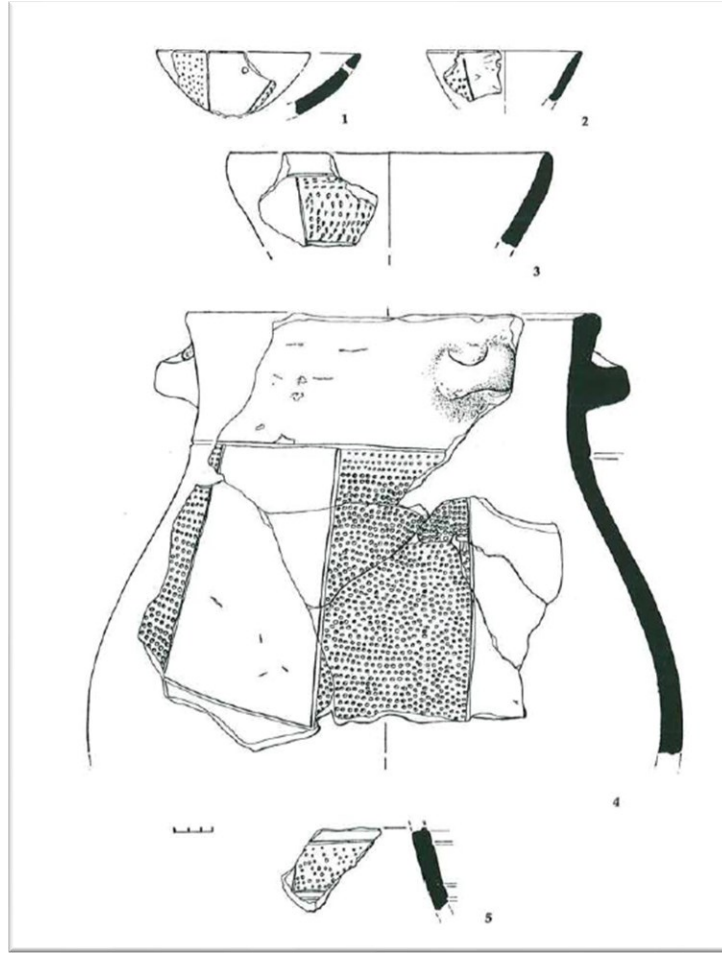
Şekil 23. Tepecik Çiftlik Boyunlu Çömlek (Özbudak, 2016:198).

Şekil 24. Güvercinkayası Boyunlu Çömlek (Çaylı, 2018: 89).

Şekil 25. Tepecik Çiftlik Nokta Bezekli Örnekler (Özbudak, 2016: 205).

Şekil 26. Güvercinkayası Nokta Bezekli Örnekler (Gülçur, 2004:159).

EXYENDED SUMMARY

Purpose

Investigations on the earliest settled communities of the Volcanic Cappadocia Region are based on the western part of the area which comprises Aksaray and Niğde provinces. However current limited information about the early prehistory of the Central Volcanic Cappadocia (Nevşehir province) derives from a few projects. The NENESU archaeological survey project was started in 2019 which aims to research on the earliest settled communities of the Central Volcanic Cappadocia. In 2020 survey season, two prehistoric sites were found in Avanos area. The main purpose of this article is evaluation of the archaeological material from Topraktepe and Türkmenlik Tepesi in order to get information on the early prehistory of the Central Volcanic Cappadocia.

Methodology

Topraktepe and Türkmenlik Tepesi are two prehistoric sites which are located in Avanos district. During the 2020 season of the NENESU archaeological survey project, the surface material from both sites which consist of pottery and lithics were collected systematically. Whole material from Topraktepe and Türkmenlik Tepesi were analyzed and compared with the neighbour contemporary sites.

Findings

Archaeological findings from Türkmenlik Tepesi and Topraktepe are consist of pottery and lithic materials. Pottery examples are comparable with the Western Volcanic Cappadocian prehistoric sites. Famous “Dark Faced Burnished Ware” pottery type is known from Gelveri (Aksaray), Tepecik-Çiftlik (Niğde), Köşk Höyük (Niğde) and Güvercinkayası (Aksaray). Türkmenlik Tepesi and Topraktepe contain same type of pottery fragments. Lithics examples are mainly obsidian. Flint was rarely used for both sites.

Conclusion and Discussion

In the light of the surface material, Topraktepe and Türkmenlik Tepesi are defined as the prehistoric seasonal camp sites. The landscape where both sites are located contain different water sources and green vegetation which provide proper conditions especially for the animal husbandry activities.

The studies on the collected pottery findings indicate the similarities with the Western Cappadocian prehistoric sites by means of the famous “Dark Faced Burnished Ware” pottery type. Topraktepe and Türkmenlik Tepesi pottery were evaluated by manufacture, surface characteristics, forms and decorations and all information indicate the similarity between Western Volcanic Cappadocian prehistoric sites; Gelveri (Aksaray), Tepecik-Çiftlik (Niğde), Köşk Höyük (Niğde) and Güvercinkayası (Aksaray).

According to these similarities, the Avanos sites can be dated a time span between 6th Millennium BC and the first half of the 5th Millennium BC. Topraktepe and Türkmenlik Tepesi are the earliest sites for Avanos district.

EVALUATION OF EMERGENCY DISTANCE LANGUAGE EDUCATION: PERSPECTIVES OF ELT STUDENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

Taşçı, S. (2021). Evaluation of Emergency Distance Language Education: Perspectives of ELT Students. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 286-300.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.877657>

Geliş Tarihi: 09.02.2021

Kabul Tarihi: 03.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Arş. Gör. Dr. Samet TAŞÇI
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü
samettasci@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-3925-3825

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the views of language teaching students on Emergency Distance Language Education (EDLE) during Covid-19 pandemic. The current study specifically aimed to reveal the perspectives of ELT students on EDLE in terms of its suitability, effectiveness, teachability, and study habits of the learners considering their gender, year of education, and time spent on the internet. In addition, this study aimed to reveal problems of EDLE and offer solutions to these problems. The present study employed both qualitative and quantitative research methods. A Likert-type scale and interview forms were used in the data collection process. A total of 116 students answered the items in the Opinions about Distance Education Scale developed by Yıldırım, Yıldırım, Çelik and Karaman (2014). A series of descriptive analysis, T-tests, and One-way ANOVA were used in the analysis of the scale. Content analysis was used for the data collected through interview forms. The results showed that there were no differences in the views of male and female participants on any dimensions of the scale. The only significant difference was found between 2nd and 4th year participants' views regarding the personal suitability dimension of the scale. The most frequently stated problems of EDLE were technological difficulties, mental problems, lack of interaction, material problems, and lack of experience. Flexibility of time and place, efficiency of time and money, and opportunity to improve digital literacy skills were stated to be the advantages while lack of self-discipline and self-motivation, lack of teacher-student and student-student interaction, health problems, slow feedback, and technical problems were expressed as the disadvantages of distance language teaching. Finally, the students think that distance language teaching can be used as additional material in learning process but cannot replace traditional face-to-face education.

Keywords: Emergency distance language teaching, Problems, Foreign language, Covid-19.

ACİL UZAKTAN YABANCI DİL EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: İNGİLİZ DİLİ EĞİTİMİ ÖĞRENCİLERİNİN BAKIŞ AÇILARI

ÖZ

Bu çalışmanın amacı İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin salgın döneminde acil uzaktan dil öğrenimi ile ilgili görüşlerini değerlendirmesidir. Bu çalışma özellikle İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin, uzaktan eğitimin uygunluğu, etkililiği, öğretilebilirliği ve öğrencilerin çalışma alışkanlıkları ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, sınıf, eğlence veya eğitim için internette geçirdikleri zaman açısından herhangi bir değişiklik gösterip göstermediğini bulmayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak, bu çalışma acil uzaktan yabancı dil öğretiminde ortaya çıkan problemleri ve çözüm önerilerini sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde Likert tipi ölçek ve görüşme formları kullanılmıştır. Bu çalışmaya 116 İngilizce öğretmenliği öğrencisi katılmıştır. Likert tip ölçek ile toplanan verilerin analizinde bir dizi betimsel analiz, T-test ve Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. Görüşme formlarıyla elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucu, erkek ve kadın İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin uzaktan eğitime dair görüşlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu göstermiştir. Bu çalışmada anlamlı farklılık bulunan tek boyut 2. ve 4. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitim anketinin uygunluk boyutunda olduğu gözlemlenmiştir. Uzaktan dil eğitiminin en çok ifade edilen

sorunlarının teknolojik zorluklar, zihinsel problemler, etkileşim azlığı, kaynak eksikliği ve deneyim eksikliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzaktan dil eğitiminin avantajları olarak zaman ve mekân esnekliği, para ve zaman açısından ekonomi ve dijital okur-yazarlık becerisi geliştirmesi olarak ifade edilirken dezavantajları olarak da öz-disiplin ve öz-motivasyon eksikliği, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci etkileşiminin azlığı, sağlık problemleri ve yavaş dönütler olduğu ifade edilmiştir. Öğrenciler uzaktan eğitimin dil öğretiminde ek kaynak olarak kullanılabileceğini ancak yüz yüze eğitimin yerini tutamayacağını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Acil uzaktan dil eğitimi, Sorunlar, Yabancı Dil, Covid-19.

1. INTRODUCTION

The advances in Information and Communication Technologies (ICT) reshaped teaching and learning settings. Computer and internet technologies enabled learners to study at their homes at any time without attending traditional face-to-face classes. In other words, distance education provides teaching and learning environment without time or place constraints. There are many reasons for preferring distance education over regular in-class education such as enabling learners control their pace (Cowan, 1995), and providing flexibility or access in terms of time and place (White, 2004). However, in recent time, because of the emergence of Coronavirus (COVID-19) pandemic, distance education has become a necessity for education to continue. The pandemic created uncertainty and panic all over the world and countries rapidly started to use distance education tools to minimize the negative effects of the pandemic on education and to maintain it.

As in other countries of the world, the Turkish government has stopped face-to-face education and education institutions closed down on March 12 (2020) temporarily to prevent the spread of the virus. Ministry of National Education (MoNE) in Turkey announced that primary and secondary schools would start distance education starting from March 23, 2020 (MoNE, 2020). Council of Higher Education (YÖK) in Turkey also announced that universities would be closed for the spring semester to halt the spread of the virus (YÖK, 2020). Since then, universities in Turkey precipitately started to use digital and distance education tools to maintain education. The transition from face-to-face education to distance education was very urgent because in this uncertainty, distance education was the only solution to overcome the educational problems that the pandemic created. Because of the rapid transition from face-to-face to distance education, there was not enough time to systematically plan the distance education process or to train the teachers during the pandemic (Durak and Çankaya, 2020). Thus, distance education during the pandemic is different from the qualified online teaching before the pandemic (Hodges, Moore, Lockee, Trust, and Bond, 2020). Therefore, alternative definitions such as emergency distance education or emergency e-learning were used for the distance education during the pandemic (Toquero, 2020). Accordingly, this rapid transition brought about some problems such as technical and infrastructure problems, the inexperience of teachers about distance education, the distractions from teaching and studying at home, and the efficiency and proportion of online teaching materials (Zhang, Wang, Yang and Wang, 2020).

Within this context, transferring knowledge and materials into distance education platforms without prior experience was highly challenging for language teachers. Language learning students also have difficulty in adapting distance language learning process which requires optimum interaction of student-student and student-teacher. With these considerations in mind, the present study aimed to find out the views of English Language Teaching (ELT) students studying at a public university on distance language education in the shadow of COVID-19 pandemic days. Examining ELT students' perspectives on Emergency Distance Language Education (EDLE henceforth) is important because EDLE is different from face-to-face in-class education or planned and qualified distance education and this was a new experience for ELT students. Such a study would provide new insights into the effectiveness of distance education and would provide implications for the improvement of EDLE.

2. LITERATURE REVIEW

Previous studies on distance education generally focused on the effectiveness and quality of distance education, learner autonomy in distance education, and the perspectives and views on distance education. For example, Xu and Jaggars (2011) evaluated the effectiveness of distance

education specific to introductory Math and English courses among community colleges and concluded that online courses were not as effective as face-to-face courses. The researchers suggested that online courses did not provide instructional and institutional supports to students as much as the face-to-face versions of these courses. On the other hand, Allen, Mabry, Mattrey, Bourhis, Titsworth and Burrell (2004) conducted a meta-analysis to evaluate the effectiveness of distance education and found that distance education, which allowed interaction with native speakers, was more effective than traditional in-class language education. Similarly, Zhao, Lei, Yan, Lai and Tan (2005) conducted a meta-analysis to analyze research in terms of the effectiveness of distance education. Zhao et. al (2005) concluded that there were no significant differences between distance and face-to-face teaching based on aggregated data; however, there were significant differences across the studies. The researchers stated that interaction among students and between instructors as well as the right proportion of human and technology were the keys to increase the effectiveness of distance education. The study also revealed that knowledge and skill can be taught more effectively in distance education. Therefore, the studies on the effectiveness of distance education have contrasting results.

The second arrays of studies on distance education focused on the learner autonomy because autonomy has been defined as the learners' ability to take charge of their own learning (Holec, 1981), the capacity of the learners to take control of their own learning (Benson, 2001), or learners being in charge of setting the goal, choosing methods, materials as well as tasks and finally selecting criteria for evaluation (Brockett and Hiemstra, 1991). Therefore, autonomy has more significant role to play in distance learning (Fotiadou, Angelaki, Mavroidis, 2017) and distance learners need to be autonomous to varying degrees (Moore, 1972). In a similar vein, conducted with 391 distance language learners in Thai context, Vanijdee (2003) noted that learners showed varying degrees of learner autonomy and there were neither absolute autonomy nor total lack of it. She labeled those fairly distinct groups as dynamic and self-sufficient distance language learners. On the other hand, Fotiadou, Angelaki and Mavroidis (2017) found that learners' level of autonomy was above average; however, they needed interaction both with their peers and their tutors regardless of their level of autonomy. The researchers stated that learners needed academic, emotional, and psychological support, and communication had crucial role in autonomy levels of the learners. Firat (2016) aimed to measure autonomy of distance education learners in Turkish context and found that the autonomy level of distance education learners was high. The researcher also revealed that autonomy levels of the learners did not change according to the program they study or gender but there was positive correlation between learner autonomy and learners' Information and Communication Technology (ICT) literacy. Firat (2016) suggested to increase ICT literacy of the learners to increase their learning autonomy.

The third cluster of studies concentrated on the perspectives and views of learners on distance language learning or students' and instructors' attitudes towards distance language learning. For example, Ozudogru and Hismanoglu (2016) conducted a survey model study to reveal first year students' views on distance foreign language courses in Turkish context. The study showed that students had negative views on distance language education as it diminished the opportunities for natural interaction. Furthermore, the study showed that there were statistically significant differences according to gender and faculty. While female students had more positive views than male students on distance language education, vocational college students had more negative views on distance education compared to students studying at other faculties. Similarly, Altunay (2019) investigated Turkish EFL students' views on distance language education and she found that first year EFL students did not have clear idea about the teachability, suitability, effectiveness, and study habits of distance language teaching. Moreover, according to semi-structured interview analysis, students thought that although distance language education provided them the flexibility of time and place, face-to-face language education was more effective than distance language education. On the contrary, Ekmekçi (2015) demonstrated that distance language teaching met the learners' expectations although negative perceptions of distance education such as providing feedback, grading techniques, and clarity of students' responsibility were also stated by the participants. However, all these studies were conducted at regular times. The world goes through an extraordinary

period because of the pandemic and the most effective way to maintain education was distance teaching. However, the transition from face to face teaching to distance teaching was so urgent that naturally, there have been some problems. Some of the previous studies were conducted during the pandemic to reveal those problems and perspectives of the students towards distance education. For example, Hassan and Mirza (2020) found lack of face-to-face interaction, absence of physical gestures and human touch as the limitations of emergency distance education. Students also reported lack of motivation to attend classes and distractions during the class in the study. Likewise, Octaberlina and Muslimin (2020) found similar results in their study. The researchers identified three barriers for EFL learners in emergency distance education. These barriers were lack of personal touch, lack of technology and physical barriers. Huang, Shi and Yang (2020) investigated the students' experiences on emergency remote teaching of English language learning in China, where the pandemic has started. The study concluded that the most widely adopted instruction was grammar translation method during the distance learning and the interaction between student-student and student-instructor was very limited. The study also showed that the learning content and activities were similar to those used in face-to-face instruction and students' motivation was driven by extrinsic goals. Finally, Öztürk Karataş and Tuncer (2020) aimed to explore the effects of emergency distance teaching on language skills development in the Turkish context. Thematic analysis of the study showed that while content and implementation of online classes, flexibility of time and place, use of online resources, cost efficiency and teachers' role were among the advantages of emergency distance education, absence of face-to-face classroom environment, insufficient teacher guidance, technical issues, reading on a computer, and lack of individual effort were among the disadvantages of emergency distance education. The researchers also revealed that the most positively and negatively affected language skill during emergency distance education was writing and speaking respectively.

In the reviewed literature, it can be seen that face-to-face and distance language learning experiences of language learners are different from the distance language learning experiences of students during pandemic days. Therefore, it is a necessity to reveal students' views on the effectiveness and suitability of EDLE during pandemic days. This study specifically aimed to find out the views of language students on EDLE in terms of its suitability, effectiveness, teachability, and study habits of the learners considering their gender, year of education, and time spent in the internet. This study also aimed to reveal the problems, advantages and disadvantages of EDLE. The research questions formulated for the present study are as follows:

1. Are there any differences in the views of ELT students on EDLE in terms of their gender?
2. Are there any differences in the views of ELT students on EDLE in terms of their year of education?
3. Are there any differences in the views of ELT students on EDLE in terms of time spent on the internet for studying or entertainment?
4. What are the views of ELT students on EDLE in terms of its problems, advantages, disadvantages, and suitability?

3. METHOD

3.1. The Participants and Context

The participants of the current study were 1st year (N=38), 2nd year (N=28), 3rd year (N=25), and 4th year (N=25) students studying at the English Language Teaching Department in a Turkish state university. Therefore, a total of 116 students participated in this study. In the selection of the participants, convenience sampling method, a type of non-probability sampling method, was employed because the participants were easy to access and reach, especially in the pandemic days. The data of the study were collected in 2020 spring semester during online Reading II, Linguistics II, Material Development, and Contrastive Turkish-English Grammar lessons. As for the distance education system, Moodle and Zoom applications were used in the instructions.

3.2. Instruments and Data Collection

A Likert-type scale and interview forms were used in the data collection process. The Opinions about Distance Education Scale developed by Yıldırım, Yıldırım, Çelik and Karaman (2014) was the five-Likert-type scale of the study. The scale was applied online and in Turkish. The items of the scale ranged from strongly disagree (1) to strongly agree (5). Opinions about Distance Education Scale consists of 4 dimensions: Personal Suitability (6 items), Effectiveness (5 items), Teachability (4 items), and Study Habits (3 items). Reliability analysis was conducted for each dimension and for the whole scale. Because there were some contrasting items, these items were converted before the reliability analysis. Cronbach Alpha of the scale was found to be .882 for Personal Suitability, .892 for Effectiveness, .859 for Teachability, .705 for Study Habits, and .920 for the whole scale.

In addition to Opinions about Distance Education Scale, online interview forms were used for the data collection. Interview questions were sent to the participants and they were asked to answer the following questions:

1. What are the problems you face in distance language lesson?
2. What are the advantages of distance language teaching?
3. What are the disadvantages of distance language learning?
4. Which lessons are more suitable for distance language learning?
5. What would be your suggestions regarding distance language learning?

3.3. Data Analysis

Both quantitative and qualitative data analysis procedures were employed in this study. The data obtained through the scale were analyzed by using SPSS 23 software. In the analysis of the scale, a series of descriptive analysis, T-tests, and One-way ANOVA were used. Before the analysis process, some contrasting items were converted to be in the same direction. Content analysis was used for the data collected through interview forms. Before the content analysis, the answers of the participants were numbered and classified according their year of education. Then, the data were listed under each interview question. Two researchers read the answers and worked together to code the data. Codes and themes were decided with a consensus. The findings were supported by direct quotations of the participants.

4. FINDINGS

First of all, the mean scores of the items found in the scale were presented below. According to the table below, item 17 (Most of the time, I do not finish the homework or exercises given.) had the lowest mean score ($M= 1.93$) followed by item 11 (Distance learning is more effective than traditional education.). On the other hand, item 12 (Face-to-face interaction is necessary for best English learning.) and item 13 (Communication in face-to-face English learning is more instant and clearer than in distance learning.) had the highest mean scores ($M= 4.18$). Therefore, these items showed that although students have self-discipline to accomplish their assignments or homework, they did not think that EDLE was as effective as face-to-face language education and face-to-face interaction was necessity to accomplish successful language education.

Table 1. Descriptive statistics of the scale items.

Items	Strongly Disagree (N)	Disagree (N)	Neutral (N)	Agree (N)	Strongly Agree (N)	Mean (M)	Std.	
Personal suitability	1. It is convenient for me to learn English through distance education.	21	31	35	21	8	2.69	1.16
	2. Learning English through distance education is suitable for my lifestyle.	32	29	22	25	8	2.55	1.28

	3.	Distance learning is a suitable alternative to obtain the English education I need.	33	26	24	25	8	2.56	1.29
	4.	Distance learning allows me to learn English without losing time.	20	20	30	36	10	2.97	1.23
	5.	I need the flexibility of participating the lesson without time and place constraints.	13	21	20	42	20	3.30	1.26
	6.	It is difficult for me to go to the university campus to study.	28	50	12	13	3	2.08	1.05
Effectiveness	7.	Distance learning makes the student more active in terms of learning English.	43	39	14	16	4	2.13	1.16
	8.	Distance education offers the opportunity to do various activities to learn English.	29	29	32	20	6	2.53	1.19
	9.	Distance education allows students to learn English at their own pace.	18	21	21	46	10	3.08	1.24
	10.	Those learned in English classes are internalized thanks to distance education.	38	33	32	9	4	2.21	1.09
	11.	Distance learning is more effective than traditional education.	53	36	11	9	7	1.97	1.19
Teachability	12.	Face-to-face interaction is necessary for best English learning.	2	7	10	45	52	4.18	0.95
	13.	Communication in face-to-face English learning is more instant and clearer than in distance learning.	3	5	13	42	53	4.18	0.97
	14.	English education is offered better through traditional education compared to distance education	6	6	18	35	51	4.02	1.13
	15.	I need face-to-face communication to learn English.	4	15	11	37	49	3.96	1.16
Study Habits	16.	I have the habit of postponing to accomplish the given assignments or exercises.	18	39	17	29	13	2.82	1.28
	17.	Most of the time, I do not finish the homework or exercises given.	41	55	9	9	2	1.93	0.94
	18.	I wait until the last moment to do my homework or to study for the exams.	27	40	26	10	13	2.50	1.25

In order to find out if there were any differences in the views of the participants on EDLE in terms of their gender, Independent Samples T-test analysis was conducted. The analysis results are

shown in the table below. According to Table 2, there were no differences in the views of male and female participants on any dimensions of Attitudes towards Distance Education Scale.

Table 2. T-test results comparing the effect of gender on the views of the students about distance language teaching

Scale Dimensions	Female (N=86)		Male (N=30)		p
	M	SD	M	SD	
Personal Suitability	15.69	5.97	17.43	5.15	.343
Effectiveness	11.59	4.81	12.83	5.18	.737
Teachability	7.56	3.38	7.83	4.05	.212
Study Habits	11.08	2.73	9.76	2.75	.895

The second research question of the study seeks the differences in the views of the participants on EDLE based on their year of education. One-way ANOVA analysis was conducted to compare the effects of participants' year of education on their views about EDLE. The results of the analysis are as shown in Table 3 below.

Table 3. One-way ANOVA comparing the effects of participants' year of education on their views about distance language teaching

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Personal Suitability	Between Groups	261.989	3	87.330	2.706	.049
	Within Groups	3614.519	112	32.272		
	Total	3876.509	115			
Effectiveness	Between Groups	159.010	3	53.003	2.262	.085
	Within Groups	2624.128	112	23.430		
	Total	2783.138	115			
Teachability	Between Groups	80.969	3	26.990	2.210	.091
	Within Groups	1367.824	112	12.213		
	Total	1448.793	115			
Study Habits	Between Groups	56.635	3	18.878	2.530	.061
	Within Groups	835.606	112	7.461		
	Total	892.241	115			

As shown in Table 3, the effect of year of education on the personal suitability dimension of the scale was significant ($F(3,112) = 2.706, p < .05$). The only significant difference was found in the personal suitability dimension of the scale. A Tukey post hoc test revealed that there were statistically significant differences between 2nd ($M=13.92, SD=4.89$) and 4th ($M=18.16, SD=6.06$) year participants' views regarding the personal suitability dimension of EDLE ($p=.039$).

The third question of the study aimed to reveal if time spent for education and entertainment had any effects participants' views on EDLE. One-way ANOVA results showed that there were no significant differences in the views of participants about EDLE in terms of time spent for education or entertainment.

In addition to quantitative analysis, qualitative analysis was also conducted in the present study. The data collected through interview forms were analyzed quantitatively. The answers of the participants were listed under themes of problems, advantages, disadvantages, suitability, and suggestions. As for the problems with EDLE, the most stated problems were technological difficulties, mental problems, lack of interaction, material problems, and lack of experience. The most frequently stated problem of distance language teaching was technological difficulties. Almost one of every two students indicated problems with internet connection. Statements typifying these views are presented below:

"The second problem was the quality of my internet connection." (P17, 2nd year)

"I have had hard times hearing what teachers say and my connections have failed." (P48, 4th year)

“First, I have some problems about being able to have an internet connection as I live in the village. This is a challenge to me to write an entry to the system and I cannot even talk on the phone very well because of the connection problem.” (P19, 2nd year)

“Firstly, I do not have a good wireless connection. I did not have nonstop lesson during distance linguistic lesson. It paused several times because of my weak internet connection.” (P27, 2nd year)

Participants also stated that they had problems with motivating in lessons. The findings showed that it was difficult for students to focus on their courses. The following quotations exemplify mental problems distance language teaching created:

“Being at home in comfort zone made me lazy. I cannot concentrate on my lesson during distance linguistics lessons.” (P35 3rd year)

“There are so many distractors at home; therefore, it was so hard for me to focus on lessons.” (P24, 2nd year)

“While I was studying on-line or I was looking at the screen, I lost my concentration too many times. Therefore, it is a bit hard to keep going on linguistics lessons on-line.” (P18, 2nd year)

Another frequently stated problem of distance language teaching was the lack of interaction. Most of the students thought that face-to-face interaction was more effective than distance language teaching on the grounds that distance language teaching decreased student-teacher and student-student interaction. Some of the students expressed interaction problems as follow:

“For my humble ideas the first common problem will be face to face interaction because Linguistics is a highly deep an incomprehensible lesson at some points that’s why as a student we may have some understanding and perception problem, these kinds of problems can be solved by asking questions to the lecturer or negotiating with friends. Moreover, in the classroom the learning atmosphere is more convenient and easier, sometimes even if we don’t understand a topic some friends can ask this question and rest of the students learn it in an indirect way which is that an advantage of all of the students.” (P21, 2nd year)

“I think the biggest problem of distance education is not being able to ask instant questions about a subject that is not understood especially in our English lectures such as Linguistics.” (P27, 2nd year)

“Our teacher explains the things that we do not understand in normal education process but in distance lesson, there are lots of things that I do not understand and it is not easy to ask the teacher all my questions about the class.” (P36, 3rd year)

“There is no eye contact and discussion environment in distance education. We cannot easily ask our questions due to the fact that we cannot face our teachers.” (P51, 4th year)

The students also expressed lack of experience and lack of sources as other problems of EDLE. Students did not have distance language education before and it was difficult for them to adapt online courses. Some of the students stated that the online resources were not enough to support their learning. Students’ views are as follow:

“I have not had distance education experience before, so it was hard to follow all lessons through Internet.” (P55, 4th year)

“The first problem I experienced was the process of adapting to the classroom environment at home, because I did not have distance education experience before.” (P10, 1st year)

“The most important factor that affected me negatively was being at home. It is difficult to go to my room and follow the lesson because I have never had such an experience before.” (P39, 3rd year)

Another question of the interview was about the advantages of distance language teaching. The most frequently expressed advantage of distance language teaching was flexibility of time and place. Most of the participants were happy to be at their comfort zone without time constraints and to watch lesson videos whenever they want. The participants also stated time efficiency and cost

efficiency as advantages of distance education. The students did not have to pay for transportation and dormitory fees or they did not lose time while preparing for the school or in traffic. Digital literacy was stated to be another advantage of distance education. The participants stated that this process was an opportunity for them to improve their technology competency skills and to learn new teaching tools.

As for the disadvantages of distance education, most of the participants specified lack of self-discipline and self-motivation. According to the participants, the amount of teacher-student and student-student interaction is very low in distance education. Lack of interaction and many distractors at home makes it difficult for the students to focus on their lessons. Apart from motivation, discipline, planning and concentration problems; health problems, slow feedback, and technical problems were also stated to be disadvantages of distance language teaching. Students think that distance language teaching can be used as additional material in learning process but cannot replace traditional face-to-face education. Moreover, distance language teaching is not appropriate for all the language lessons. The participants' views on the disadvantages of distance language learning as follow:

"In my opinion, distance learning requires self-motivation. Due to the fact that distance learning is flexible, you would like suitable organization, planning and work to create it happen." (P53, 4th year)

"The education given through a camera does not support all necessary information that we need to learn for our job in the future. You cannot make eye contact with your teacher, you cannot ask a simple question without waiting. Maybe for some of the students you cannot focus or adapt to lesson." (P43, 3rd year)

"There is no collaboration in distance language learning. When students are in class, they interact with each other, and it is necessary for learning." (P7, 1st year)

The participants stated theoretical courses to be more suitable for distance language teaching than practical lessons. Most of the students specified that Turkish History, General Culture, English Literature, and elective courses can be taught in distance education even after the pandemic. The students noted that the courses that require reading such as English literature was more suitable while the courses that require interaction and body language such as English Drama was not appropriate for distance language teaching. In general, the students do not think that the courses taught in English Language Teaching Department are suitable for distance education. One of the students expressed the following views:

"I do not think that any lesson is suitable for the distance learning. Especially, language students need to use language and hear the language from first hand. It has to be dynamic and it requires real time practice. These kinds of students need eye contact and feedback, for some cases the feedback needs to happen immediately. Teachers need to monitor students in order to understand their mistakes or accuracy about the language that they are teaching. Distance learning makes it impossible and it reduces efficiency in language learning." (P55, 4th year)

According to the participants, the most important skill they needed during distance education process was digital literacy; therefore, the students suggested that digital literacy lesson should be added to the curriculum of English Language Teaching. The participants stated that they would need to have digital literacy skills not only for their distance education process, but for their future professional career. The participants also expressed that instructors should be active to increase motivation of the students, adapt more technological tools in their courses, and increase student-teacher and student-student interaction. Students' suggestions for distance language teaching are as follow:

"Generally, we aren't motivated in distance education process. I think teachers should arrange a meeting to motivate us." (P3, 1st year)

"We are learning how to use the tool during our lessons. It may be a perfect idea to inform students about how to use distance education tools. A lesson on how to use distance education tools can be added to our curriculum to adapt this process and to solve any problems when we encounter." (P21, 2nd year)

“Students need interaction, and distance language learning does not offer interaction as in the face-to-face education.” (P31, 3rd year)

5. DISCUSSION

The descriptive analysis of the scale showed that the item “Most of the time, I do not finish the homework or exercises given” had the lowest mean score while the items “Face-to-face interaction is necessary for best English learning” and “Communication in face-to-face English learning is more instant and clearer than in distance learning” had the highest mean scores. This finding is compatible with the previous findings (Altunay, 2019; Ozudogru and Hismanoglu, 2016). For example, Altunay (2019) applied the same scale to ELT students and found the same results. The researcher stated that students prefer face-to-face learning in language learning process and they think that they need face-to-face instruction in language learning process. In a similar vein, Ozudogru and Hismanoglu (2016) revealed that distance ELT students had negative attitudes towards distance language teaching and they are not satisfied with distance language learning applications. Therefore, it can be concluded that face-to-face interaction is necessary especially for language learning students and distance language education cannot provide as much interaction as traditional face-to-face education.

One of the important findings of the current study showed that there were not any statistically significant differences in the view of the participants on any dimensions of distance education scale based on their gender. It is hard to make direct comparison of this finding with the previous findings because previous studies were conducted in regular times. Among the previous studies, Altunay (2019) found that there were not any differences in the views of students on distance language teaching regarding their gender. On the other hand, Ozudogru and Hismanoglu (2016) revealed significant differences between males and females only in the ‘Information Content Quality’ dimension of the scale they applied. The scale that is used in the current study did not consider content quality of distance language teaching. Köprülü and Öznacar (2019) analyzed the attitudes towards distance learning in foreign language education based on various variables including gender. The researchers revealed that there were significant differences in the attitudes of male and female student towards distance language education in favor of female students.

The current study demonstrated that there were statistically significant differences between 2nd and 4th year participants’ views regarding the personal suitability dimension of the scale in favor of 4th year students. It is difficult to compare this finding with the previous findings because previous findings on EDLE did not consider year of education as independent variable. The reason for such a finding might be that 4th year students are preparing for The Public Personnel Selection Examination (KPSS) and they spend most of their time for preparing the exam. Being time-efficiency, distance language teaching may be more suitable for them.

One-way ANOVA results showed that there were not any statistically significant differences in the views of ELT students on distance language teaching in terms of time spent on the internet for studying or entertainment. Similarly, Ozudogru and Hismanoglu (2016) revealed no significant differences between time spent on e-learning system and all the dimension of the scale they applied to Turkish students.

The current study also revealed important findings from qualitative analysis. The content analysis showed that technological difficulties, mental problems, lack of interaction, material problems, and lack of experience were the most frequently stated problems of EDLE. These findings were in line with the previous findings. For example, a qualitative analysis conducted in India by Hasan and Khan (2020) revealed that poor network and connection (51%), distractions (16.71%), lack of interaction (14%), poor comprehensibility of content (14%), and lack of support (10.78%) as the top five most disliked elements of distance language teaching.

Flexibility of time and place, time efficiency, cost efficiency, and opportunity for digital literacy skill were expressed as the advantages of distance language teaching in the current study. These findings were compatible with the previous findings. For example, Öztürk Karataş and Tuncer (2020) identified nine themes on the advantages of distance language teaching. These themes were

content and implementation of online courses, comfortable atmosphere of home, free time, properties of distance education platform, use of computer/online tools/resources, time and cost efficiency, teacher's role, no advantages, and no answer. The researchers concluded that distance language teaching was advantageous because it allowed time for focusing on skill development, provided comfort-zone without stress, offered time efficiency, cost efficiency, and gave opportunity for the use of online tools and resources. Correspondingly, Hasan and Khan (2020) demonstrated that flexibility was the most liked element of distance education. Therefore, flexibility of time and place that mostly stated by the participants of the current study as the advantage of EDLE was in line with the previous findings.

The current study showed that the most frequently stated disadvantage of distance language teaching was the lack of self-motivation and self-discipline, and too many distractors at home. Similarly, in Hassan and Khan's study (2020) 40% of the participants disagreed that they felt motivated. On the other hand, Huang, Shi and Yang (2020) revealed that the students' motivation was mainly extrinsically or instrumentally driven. Although this finding may seem to contradict with the findings of this study, the participants of the current study did their homework because of the necessity or to pass the exams as in the study of Huang, Shi and Yang (2020). In a similar vein, in Octaberlina and Muslimin study (2020), "I have too many distractions e.g., games YouTube etc." option was found to be the second barrier preventing the effectiveness of distance education. Consequently, it can be proposed that because students feel lack of motivation in distance language process, they can be easily affected by the distractors at home. Another striking finding of the study showed that the amount of teacher-student and student-student interaction was not as much as the interaction found in face-to-face classes. This finding was similar to the previous findings (Hasan and Khan, 2020; Hassan and Mirza, 2020; Öztürk Karataş and Tuncer, 2020; Octaberlina and Muslimin, 2020). Contrary to this, Huang, Shi and Yang (2020) demonstrated that distance education granted students more opportunities for interaction with their instructors and peers; however, distance education did not provide collaboration between the students as found in the present study. The reason for high interaction in Huang, Shi and Yang (2020) may be caused by application they used in distance education process.

6. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Distance language teaching is the only way to maintain education during COVID-19 pandemic and the pandemic offered an opportunity to test digital platforms of universities and to practice technological way of teaching and learning. However, this urgent and unplanned digital learning transformation brought about some problems, but it also has advantages. The data of the current study showed that the students did not have positive attitudes towards EDLE, but they also know that it is the only way to maintain the continuity of their education. In the process of EDLE, one of the most frequently stated problems was technological issues such as poor internet connection or lack of computer. Such problems create inequality among the students and create a barrier against the implementation of systematic and effective teaching and learning environment. Therefore, governments, policymakers, and institutions should carefully plan their investments because "a systematic approach in investing, planning, and delivering online learning is an absolute must" (Vlachopoulos, 2020, p. 18). Other problems that remain as barrier against the implementation of successful teaching and learning environment during the distance learning were lack of motivation, lack of self-discipline, lack of student-teacher and student-student interaction, and lack of collaboration. To eliminate those problems, instructors should be active participants of the lessons to keep the students engaged and active. The instructors need to provide contexts that allow students to collaborate and interact with each other. They also need to take continuous feedback from their student on the effectiveness of the lessons and reorganize their lessons accordingly. We do not know what the future holds for us or how long this pandemic will continue. Therefore, the instructors and institutions should be prepared for the implementation of Emergency education situations by redesigning they syllabuses or investing in the most effective distance education tools. Because, the content of the lessons and the way how they are implemented define the effectiveness and success of EDLE.

One of the important problems of EDLE was students' lack of experience, which made it harder for them to adapt the process. In addition to that, this process showed us that the most needed skill was the digital literacy skills of the students and instructors. Therefore, it can be suggested that distance language teaching can be used as additional material in language learning process. Using distance education as additional material in teaching and learning process would offer the opportunity for students and instructors to be equipped with digital literacy skills that they will need for teaching and learning process. In addition, adding new courses such as technological knowledge, digital literacy skills, or online tools for language teaching to the curriculum of ELT departments would help students to cope with the problems they face during distance language teaching. Moreover, instructors should be supported by professional trainings focusing on digital literacy and they should be encouraged to combine their pedagogy and content knowledge with their digital literacy skills.

REFERENCES

- Allen, M., Mabry, E., Mattrey, M., Bourhis, J., Titsworth, S., & Burrell, N. (2004). Evaluating the effectiveness of distance learning: A comparison using meta-analysis. *Journal of Communication*, 54(3), 402-420.
- Altunay, D. (2019). EFL Students' views on distance English language learning in a public university in Turkey. *Studies in English Language Teaching*, 7(1), 121-134.
- Benson, P. (2001). *Teaching and researching autonomy in language learning*. Harlow: Longman/Pearson Education.
- Brockett, R. G., & Hiemstra, R. (1991). *Self-Direction in adult learning: Perspectives on theory, research and practice*. London and New York: Routledge.
- Cowan, J. (1995). The advantages and disadvantages of distance education. In R. Howard and I. McGrath (Eds.), *Distance Education for Language Teachers: A UK Perspective* (pp. 14-20).
- Durak, G., & Çankaya, S. (2020). Undergraduate students' views about emergency distance education during the covid-19 pandemic. *European Journal of Open Education and E-learning Studies*, 15(1), 159-174.
- Ekmekçi, E. (2015). Distance education in foreign language teaching: evaluations from the perspectives of freshman students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 176, 390-397. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.487>
- Firat, M. (2016). Measuring the e-learning autonomy of distance education students. *Open Praxis*, 8(3), 191-201.
- Fotiadou, A., Angelaki, C., & Mavroidis, I. (2017). Learner autonomy as a factor of the learning process in distance education. *European Journal of Open, Distance and E-learning*, 20(1), 96-111.
- Hasan, N., & Khan, N. H. (2020). Online teaching-learning during covid-19 pandemic: students' perspective. *The Online Journal of Distance Education and e-Learning*, 8(4), 202-213.
- Hassan, M., & Mirza, T. (2020). Perspective of students regarding online learning during the COVID-19 pandemic. *Tathapi UGC Care Journal*, 19(35), 235-245.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause review*, 27, 1-12. Available online: <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning> (accessed on 5 February 2021).
- Holec, H. (1981). *Autonomy in foreign language learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Huang, M., Shi, Y., & Yang, X. (2020). Emergency remote teaching of English as a foreign language during COVID-19: Perspectives from a university in China. *IJERI: International Journal of Educational Research and Innovation*, (15), 400-418.
- Köprülü, F., & Öznacar, B. (2019). Analysis of university students' attitudes towards distance learning in foreign language education based on various variables. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 10(1), 123-128.
- MoNE. Bakan Selçuk, 23 Mart'ta Başlayacak Uzaktan Eğitime İlişkin Detayları Anlattı. Available online: <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-23-martta-baslayacak-uzaktan-egitime-iliskin-detaylari-anlatti/haber/20554/tr> (accessed on 20 August 2020).
- Moore, M. G. (1972). Learner autonomy: The second dimension of independent learning. *Convergence*, 5(2), 76-88.

- Octaberlina, L. R., & Muslimin, A. I. (2020). EFL students perspective towards online learning barriers and alternatives using moodle/google classroom during covid-19 pandemic. *International Journal of Higher Education*, 9(6), 1-9.
- Ozudogru, F., & Hismanoglu, M. (2016). Views of freshmen students on foreign language courses delivered via e-learning. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 17(1), 31-47.
- Öztürk Karataş, T., & Tuncer, H. (2020). Sustaining language skills development of pre-service EFL teachers despite the COVID-19 interruption: A case of emergency distance education. *Sustainability*, 12(19), 8188.
- Toquero, C. M. (2020). Emergency remote teaching amid COVID-19: The turning point. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), 185-188.
- Vanijdee, A. (2003). Thai distance English learners and learner autonomy. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 18(1), 75-84.
- Vlachopoulos, D. (2020). COVID-19: threat or opportunity for online education? *Higher Learning Research Communications*, 10(1), 16-19.
- White, C. (2004). Independent language learning in distance education: Current issues. *In Proceedings of the Independent Learning Conference 2003* (pp. 1-9).
- Xu, D., & Jaggars, S. S. (2011). The effectiveness of distance education across Virginia's community colleges: Evidence from introductory college-level math and English courses. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 33(3), 360-377.
- Yıldırım, S., Yıldırım, G., Çelik, E. & Karaman S. (2014). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, 3(3), 365-370.
- YÖK (Higher Education Council). Basın Açıklaması—Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç. Available online: <https://basin.yok.gov.tr/AciklamaBelgeleri/2020/04-uzaktan-egitim-ve-yks-ertelenmesine-iliskin.pdf> (accessed on 25 August 2020).
- Zhang, W., Wang, Y., Yang, L., & Wang, C. (2020). Suspending classes without stopping learning: China's education emergency management policy in the COVID-19 outbreak. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(55), 1-6.
- Zhao, Y., Lei, J., Yan, B., Lai, C., & Tan, H. S. (2005). What makes the difference? A practical analysis of research on the effectiveness of distance education. *Teachers College Record*, 107(8), 1836-1884.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışmanın amacı İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin salgın döneminde acil uzaktan dil öğrenimi ile ilgili görüşlerini değerlendirilmesidir. Bu çalışma özellikle İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin, uzaktan eğitimin uygunluğu, etkililiği, öğretilebilirliği ve öğrencilerin çalışma alışkanlıkları ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, sınıf ve eğlence veya eğitim için internette geçirdikleri zaman açısından herhangi bir değişiklik gösterip göstermediğini bulmayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak, bu çalışma acil uzaktan yabancı dil öğretiminde ortaya çıkan problemleri ve çözüm önerilerini sunmayı ayrıca uzaktan yabancı dil eğitiminin avantajlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde Likert tipi ölçek ve görüşme formları kullanılmıştır. Çalışmanın nicel verisi Yıldırım, Yıldırım, Çelik and Karaman (2014) tarafından geliştirilen uzaktan eğitim tutum ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Bu çalışmaya devlet üniversitesinde eğitim gören 116 İngilizce öğretmenliği öğrencisi katılmıştır. Likert tip ölçek ile toplanan verilerin analizinde bir dizi betimsel analiz, T-test ve Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. Görüşme formlarıyla elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu araştırma, erkek ve kadın İngilizce Öğretmenliği öğrencilerinin uzaktan eğitime dair görüşlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı sonucunu göstermiştir. Bu çalışmada anlamlı farklılık bulunan tek boyut 2. ve 4. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitim anketinin uygunluk boyutunda olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ayrıca eğitim veya eğlence için internette geçirilen zamanın uzaktan yabancı dil eğitime dair görüşlerde herhangi bir etkiye neden olmadığı sonucuna varılmıştır. Ölçek maddelerinden “En iyi dil eğitimi için yüz yüze etkileşim gereklidir ve yüz yüze İngilizce eğitiminde iletişim daha anlaşılır ve daha hızlıdır” maddelerinin ortalamaları diğer maddelerin ortalamalarından daha yüksektir.

Uzaktan dil eğitiminin en çok ifade edilen sorunlarının teknolojik zorluklar, zihinsel problemler, etkileşim azlığı, kaynak eksikliği ve deneyim eksikliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzaktan dil eğitiminin avantajları olarak zaman ve mekân esnekliği, para ve zaman açısından ekonomi ve dijital okur-yazarlık becerisi geliştirmesi olarak ifade edilirken dezavantajları olarak da öz-disiplin ve öz-motivasyon eksikliği, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci etkileşiminin azlığı, sağlık problemleri ve yavaş dönütler olduğu ifade edilmiştir. Uzaktan eğitime en uygun dersler Tarih, Genel Kültür ve İngiliz Edebiyatı olduğu öğrenciler tarafından vurgulanmıştır. Öğrenciler uzaktan eğitimin dil öğretiminde ek kaynak olarak kullanılabileceğini ancak yüz yüze eğitimin yerini tutamayacağını belirtmişlerdir.

Sonuç ve Tartışma

Uzaktan dil öğretimi, COVID-19 salgını sırasında eğitimi sürdürmenin tek yoludur ve salgın, üniversitelerin dijital platformlarını test etme ve teknolojik öğretim ve öğrenim yöntemlerini uygulama fırsatı sunmuştur. Ancak bu acil ve plansız dijital öğrenme dönüşümü bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın verileri, öğrencilerin Acil Uzaktan Yabancı Dil Eğitimine karşı olumlu tutumları olmadığını, ancak eğitimlerinin devamlılığını sağlamanın tek yolunun bu olduğunu da bildiklerini göstermiştir. Acil Uzaktan Yabancı Dil Eğitimi sürecinde en sık dile getirilen sorunlardan biri zayıf internet bağlantısı veya bilgisayar eksikliği gibi teknolojik sorunlardır. Bu tür sorunlar öğrenciler arasında eşitsizlik yaratmaktadır. Bu eşitsizlik sistematik ve etkili öğretim ortamının uygulanmasına engel oluşturur. Bu nedenle, hükümetler, karar alıcılar ve kurumlar yatırımlarını dikkatlice planlamalıdır çünkü "çevrimiçi öğrenmeye yatırım, planlama ve sunmada sistematik bir yaklaşım mutlak bir zorunluluktur" (Vlachopoulos, 2020, s. 18).

Acil Uzaktan Yabancı Dil Eğitimi sırasında başarılı öğretim ve öğrenim ortamının uygulanmasının önünde engel teşkil eden diğer sorunlar, motivasyon eksikliği, öz disiplin eksikliği, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci etkileşiminin olmaması ve iş birliği eksikliğidir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için öğretmenler, öğrencileri aktif tutmak için kendileri de derslerin aktif katılımcıları olmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin, öğrencilerin iş birliği yapmasına ve birbirleriyle

etkileşim kurmasına olanak tanıyan bağlamlar oluşturması gerekmektedir. Ayrıca derslerin etkililiği konusunda öğrencilerinden sürekli geri bildirim almaları ve derslerini buna göre yeniden düzenlemeleri gerekir.

Acil Uzaktan Yabancı Dil Eğitiminin en önemli sorunlarından biri, öğrencilerin sürece uyum sağlamalarını zorlaştıran deneyim eksikliği olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra bu süreç bize en çok ihtiyaç duyulan becerinin öğrenci ve öğretmenlerin dijital okuryazarlık becerileri olduğunu göstermiştir. Bu nedenle uzaktan dil öğretiminin dil öğrenme sürecinde ek materyal olarak kullanılabilmesi önerilebilir. Uzaktan eğitimi öğretme ve öğrenme sürecinde ek materyal olarak kullanmak, öğrencilere ve öğretmenlere öğretme ve öğrenme sürecinde ihtiyaç duyacakları dijital okuryazarlık becerileriyle donatılmış olma fırsatı sunacaktır. Ayrıca, Yabancı Dil Eğitimi bölümlerinin müfredatına teknolojik bilgi, dijital okuryazarlık becerileri veya dil öğretimi için çevrimiçi araçlar gibi yeni dersler eklemek, öğrencilerin uzaktan dil öğretimi sırasında karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca öğretmenler, dijital okuryazarlığa odaklanan profesyonel eğitimlerle desteklenmeli, pedagoji ve içerik bilgilerini dijital okuryazarlık becerileri ile birleştirmeye teşvik edilmelidir.

TÜRK EXİMBANK KREDİ TAHSİS UYGULAMASI**Araştırma Makalesi / Research Article*

Eski, S. ve Anlı, A. (2021). Türk Eximbank Kredi Tahsis Uygulaması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 301-330.
 DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.878185>

Geliş Tarihi: 10.02.2021
 Kabul Tarihi: 18.02.2021
 E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Sulhi ESKİ
 İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Lojistik Bölümü
seski@gelisim.edu.tr
 ORCID No: 0000-0003-0879-0089

Aycan ANLI
 Bahçeşehir Üniversite, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
aycananli@gmail.com
 ORCID No: 0000-0002-9349-1042

ÖZ

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.(Türk Eximbank)' nın finans sektörü içerisindeki kredi payı, sağlamış olduğu finansal kaynaklar ve alacak sigortası ile ülke ekonomisi için önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye' de ihracatın artırılması hedefiyle kurulmuş olan Türk Eximbank ihracat yapanlara minimum maliyetli finansman kaynağı sunmaktadır.

Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar kredi tahsis değerlendirme aşamasında işletmelerin kredibilitelerini ölçmek amacıyla uyguladıkları mali analiz yöntemleri ile kredi geri dönüşlerindeki riski en aza indirmeyi hedeflemektedirler. Kredi değerlendirme aşamasında sağlıklı finansal tabloların mali analiz yöntemleriyle değerlendirilmesi süreci Türk Eximbank tarafından da uygulanmaktadır. Türk Eximbank uygulaması uygulama detaylarında ve kullanılacak formlarda farklılıklar göstermektedir.

Çalışmanın amacı; Türk Eximbank'ın işletmelere yapacağı ihracat kredi tahsislerinin değerlendirilmesini mali analiz yöntemlerini de dikkat alarak gerçekleştirmektir. Çalışmanın yöntemi; literatür taraması ve sektörde uygulamadır. Türk Eximbank'ın yapacağı kredi tahsislerinin değerlendirilmesine örnek olacak şekilde seramik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin mali verileri de baz alınarak örnek bir süreç gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; İşletmelerin kredi talep başvurularında kredi tahsis aşmalarından ve tanzim edilecek belgeler hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı, Türk Eximbank'ın kredi değerlendirme aşamasında uyguladığı mali analiz yöntemlerinde işletmelerce sunulan mali tabloların baz alındığı bunun yeterli güven sağlamadığı mali tabloların doğruluğunun diğer resmi platformlardan da kontrol edilmesinin önemli olduğu, yapılan mali analiz analizini yapanın bilgi ve becerisine bırakıldığı bunun da kredi geri ödemelerinde risk yaratabileceği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eximbank, Kredi, İhracat, Banka, Mali Analiz.

TURK EXİMBANK CREDIT ALLOCATION APPLICATION**ABSTRACT**

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Turk Eximbank) contributes significantly to Turkey's economy with the share of loans in the financial sector, the financial resources it provides and the credit insurance services. Turk Eximbank, which was founded to support and increase the export volume in Turkey, offers minimum cost source of funding to exporting firms.

Banks operating in Turkey target minimizing the risk arising from the reimbursement of the credit by applying financial analysis methods to measure the credibility of the customers at credit allocation phase. During the credit evaluation phase, the process of evaluating sound financial statements using financial analysis

* Bu çalışma Aycan ANLI'nın Dr.Öğr.Üyesi Sulhi ESKİ danışmanlığında yürüttüğü "Bankalarda Kredi Tahsislerinde Kullanılan Mali Analiz Yöntemleri ve Türk Eximbank Uygulaması" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

methods is implemented by Turk Eximbank as well. However, Turk Eximbank application differs in application details and forms to be used.

The aim of the study; To evaluate the export credit allocations to be made by Turkish Eximbank to businesses, taking into account the financial analysis methods. The method of the study; literature review and application in the industry. An exemplary process has been carried out based on the financial data of an enterprise operating in the ceramics industry as an example for the evaluation of loan allocations to be made by Turkish Eximbank.. As a result of the study; It is understood that businesses do not have sufficient information about credit allocation and documents to be issued in loan request applications, the financial analysis methods applied by Turk Eximbank during the credit evaluation phase are based on the financial statements offered by the enterprises, this process solely is not reliable, it is important to check the accuracy of the financial statements from other official platforms, the analysis of the financial statements is left to the knowledge and skill of the analyst, and that it may create a risk in loan repayments.

Keywords: Eximbank, Credit, Export, Bank, Financial Analysis.

1. GİRİŞ

Türkiye’ de faaliyetine başlayan Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.(Türk Eximbank) ihracatın artırılması hedefiyle kurulmuş olup, ihracat yapanlara minimum maliyetli kredi sunan bir bankadır. Birtakım katılım bankalarında bulunan danışma mercilerinin onayladığı teminat mektubu eşliğinde Türk Eximbank bünyesinde bulunan uygulamaların kullanılabilirliği hususuna onay vermemekte ve bu sebeple katılım bankacılığı adı altındaki tüm bankaların hepsi aynı oranda Türk Eximbank’ın uygulamalarına ulaşım gerçekleştirememektedir.

Bununla birlikte 2014 senesinde Türk Eximbank’ ın faiz içermeyen finans standartları Sevk Öncesi İhracat Kredisi programı kapsamında düzenlenmiş ve katılım bankaları ile kullanılması başlatılmıştır. Yapılan ihracat ve dış ticaretin para kaynağının finanse edilmesinde Türk Eximbank’ın büyük payı bulunmaktadır. İhracat yapılan işletmeler Türk Eximbank’ın sağlamış olduğu devlet merkezli kredilerle minimum maliyetli finansman sunabilirken, ihracat alacağı sigortası sayesinde güvenli şekilde ihracat gerçekleştirebilmektedirler.

Bankacılık sektörünün önemli yapı taşlarından Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank)’nin finans sektörü içerisindeki kredi hacmi, sağlamış olduğu finansal kaynaklar ile ülke ekonomisi için değerli katkılarda bulunmuştur. Bankacılık sektörünün finansal yapısı ve işletmelerin kredi derecelendirmeleri temel amaç olarak ele alınmıştır.

Türk Eximbank bünyesinde kullanılan kredilerin yıllar itibariyle artış trendinde olduğu bunun paralelinde mevcut risk dağılımının daha fazla işletmeye yöneldiği dikkat çekmektedir. Türk Eximbank tarafından 2019 yılında 26,7 milyar ABD Doları kredi, 17,4 milyar ABD Doları sigorta desteği olmak üzere 44,1 milyar ABD Dolar finansman desteği sağlamıştır. 2020 yılında ise 28,5 milyar ABD Doları kredi, 17,1 milyar ABD Doları sigorta desteği olmak üzere 45,6 milyar ABD Dolar finansman desteği sağlamıştır. Ayrıca 2020 yılında kredili firma sayısında % 2 artış olmuştur(Türk Eximbank,2020). Tamamına yakını teminat mektuplu kredi kullandırımı yapan Türk Eximbank 2017 yılından itibaren Kredi Garanti Fonu A.Ş. ile imzalanan protokol kapsamında KGF kefaletli kredi kullandırımı da gerçekleştirilmektedir. İhracata yönelik kredi tahsis eden Türk Eximbank’ın kredi geri ödemeleri teminat mektuplu olması nedeniyle oldukça düşük seviyelerdedir.

Dünyada yaşanan ekonomik ve siyasi dalgalanmalar kaynaklı geri ödeme sürelerinde uzamalar yaşanmakta olup 2019 yılında kredilerin takibe dönüşüm oranı %0,35’dir. Takibe dönüşüm oranı düşük seviyelerde olmasına rağmen teminat mektubu karşılığı tahsis edilen kredilerin herhangi bir geri ödeme sorunu yaşamaması neticesinde teminat olarak alınan teminat mektuplarının tahsil süreci ve işlem aşamaları zaman ve iş kaybına neden olmaktadır. Tahsis edilen kredilerin geri ödeme sürecinde aksaklık yaşanmaması amacıyla başvuru yapan işletmelerin Mali Tahlil Birimlerinde gerçekleştirilecek analiz sürecinin oldukça detaylı ve dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Söz konusu sıkıntıların minimum düzeye indirilmesi ve Tahsis sürecinin sağlıklı bir şekilde yapılması için Mali Tahlil Birimlerinde tecrübeli Mali Analistlerin çalıştırılması, mali analiz tekniklerinin yorumlanması, evrak temininin oldukça dikkatli ve titiz yapılması önem arz etmektedir.

2. BANKACILIĞIN TEMEL FONKSİYONLARI

Türkiye’de bulunan bankaların uyguladıkları çalışma kapsamlarının yasal şekli, 19.10.2005 yılında kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda yer almaktadır. Bankaların kendi içlerinde fon çokluğu bulunandan alarak fon toplama yapıp fona gereksinimi olana fon aktarma şeklinde doğrudan ya da dolaylı olarak çok sayıda fonksiyonları bulunmaktadır. Bankaların esas fonksiyonları ise aracılık fonksiyonu olmaktadır. Bankaların mevcut verimliliklerini yükseltebilmeleri bu fonksiyonun en kapsamlı biçimde çalışmasıyla oluşmaktadır. Aracılık fonksiyonunun işlevi kredi sunmaya ve mevduat toplamaya aracılık yapılmasıdır. Bankaların toplamış oldukları mevduatlar bütçelerinde pasiflerinde/ yükümlülüklerinde, sunmuş oldukları krediler de aktiflerinde/varlıklarında takibi yapılmaktadır. Bankaların uygulamış oldukları aracılık fonksiyonunu işlevsel biçimde kullanabilmeleri sorumluluklarının maliyeti ve sahip olduklarının getirisi farkının, diğer bir ifadeyle net olan faiz marjının yükseltilmesi ile gerçekleşir. Bankaların pasiflerinde yer alan diğer bir ifadeyle fon sağladıkları kaynaklar (Kale,2017)

- Mevduat
- Para piyasasından sağlamış oldukları fonlar
- Alınan krediler
- İhraç yapılan menkul kıymetler
- Diğer fonlar
- Öz kaynaklar

Bankaların aktiflerinde yer alan, diğer bir ifadeyle alınan fonların değerlendirilmesinin yapıldığı varlıklar (Kale 2017):

- Para piyasası ve likit aktiflerden alacaklar
- Menkul değerler
- Krediler
- Maddi olan varlıklar
- Diğer Aktifler

Bankalar fon çokluğu bulunanlardan toplamış oldukları fonları kredi şeklinde dağıtıp farklı girişimlerin ve yatırımların yapılmasına olanak sunar. Daha detaylı anlatımıyla, bankalar fon çokluğu bulunan birey ve işletmelerden fon gereksinimi bulunanlara kaynak aktararak, fonlara akıcılık kazandırır (Gülhan, 2009). Dünya genelinde bankalara başlıca fon sağlayan işlemlerden olan mevduatlar oldukça kısa süreli olmaktadır; Türkiye’de ise süre 60 gün civarındadır (Uzunoğlu, 2018). Ancak yatırım yapan kişiler ve işletmeler süreli daha fazla olan kredilere gereksinim duymaktadırlar.

Bankalar özel ya da tüzel bireylerden toplamış oldukları kısa süreli olan fonları uzun vadeli olan kredilere çevirerek uzun süreli olan kredilerin kullanılmasını, böylelikle de uzun vadeli yatırım ve planların oluşturulabilmesini sağlar ve ekonomik bakımdan kalkınmanın oluşmasına destek olur. Bankalar işleyiş politikalarının gereği kar elde etmeyi istemektedirler. Bu işleyişe bakarak bankaların çalışmalarını; karlarını maksimum düzeye çıkarmak adına şekillendireceği anlaşılmaktadır. Bankaların yapmış oldukları faaliyetlerinden yüksek oranda kar getirebileceği en önemli durumun başında piyasalarda oluşturdukları kredilerin güvenli biçimde geri dönmeleridir.

Bankaların prestijlerini korumak ve güçlendirmek adına gereken bu işleyiş bankaların mevcut kaynaklarını oldukça iyi kullanıp kar yapacak ve alınan kredileri geri ödeyecek girişimcilere sunması kendi güvenilirliğini artırmakta, sonucunda da doğru girişimcilere sunulan fonlar ekonominin kalkınmasına imkan sunmaktadır (Antepli ve Alpaya, 2019).

Yurtiçi ve yurtdışı ticarete mevcut olan risklerden büyüğü ödemelerin gerçekleştirilmemesidir. Bankalar sunmuş oldukları nakdi krediler sayesinde satıcıların kendilerine kredi sunma durumlarını zaruriyet halinden çıkarmaktadır. Aynı zamanda gayri nakdi sunulan kredilerle, mesela teminat mektubu sunarak işletmelerin işi gerçekleştirme sözü ile alınmış olan avansın boşa harcanmamasına bir takım güvence sunar.

Bilhassa uluslararası yapılan ticarete, ticareti yapan taraflara bankalar anlaşma ve ödemede belirtildiği şekilde malların sunulması garantisini verir. Bankalar sağlamış oldukları kefillikleri sayesinde yurtiçi ve yurtdışı ticaretin gelişerek hareketlenmesine fayda sağlamaktadır (Atik 2013, s. 10). Bankaların ekonomik alanda fon transferine aracı olmalarının yanı sıra diğer önemli faaliyeti kaydi para oluşturmalarıdır. Bankaların oluşturdukları kaydi para, merkez bankasınca bankalara yatırılmış olan mevduatın kararlaştırılan kanuni karşılık miktarı (zorunlu rezerv) çıkarılıp kredi olarak geri verilmesi şeklinde olmaktadır. Esas faaliyetleri dışında da bankalar müşterilerine farklı şekillerde hizmet sunmaktadırlar. Kasa kiralama, para aktarımları, döviz alım ve satım, şahıslara ve işletmelere finansal danışmanlık yapmak, fatura tahsilatlarına aracılık yapmak şeklinde sunulan faaliyetlerden çoğunluğu bugün neredeyse tüm bankalar tarafından sağlanmaktadır.

3. TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI A.Ş. (TÜRK EXİMBANK)

3.1. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) Kuruluş Amaç ve Kredileri

Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank)'nın ilk hedefi ihracatın gelişmesine katkıda bulunmak, ihraç edilecek hizmet ve malların çeşitliliğinin zenginleştirilmesi, ihracı yapılacak ürünlere yeni pazarların ve ülkelerin bulunması, ihracat yapacakların dış ticaretten almış oldukları payın yükseltilmesi için dış ticaret hedefli projelerinde finansal desteğin verilmesi, güvence ve rekabet edebilme hususunda ihracat yapan işletmelere destek sunulması ve ihracat hedefi olan yeni yatırım, satış ve üretimin desteklenmesidir. (Türk Eximbank Kuruluş Esasları Hakkında, 1987: md.8)

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) Kredileri(Türk Eximbank,2021) ;

a. Kısa Vadeli İhracat Kredileri

- Reeskont Kredileri
- Sevk Öncesi İhracat Kredileri (SÖİK)
- İhracata Hazırlık Kredileri (İHK)
- Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi (DTŞİK)
- KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri
- Sevk Sonrası Reeskont Kredisi (SSRK)

b. Orta Uzun Vadeli İhracat Kredileri

- İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi (İYİSK)
- İhracata Yönelik Yatırım Kredisi (İYYK)
- Marka Kredisi
- Avrupa Yatırım Bankası Kredisi (AYB)
- Özellikli İhracat Kredisi

Türk Eximbank bünyesinde 2020 yılında kullanılan kredilerin kredi programı bazlı dağılımı ve işletmelerin dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir. Türk Eximbank tarafından ihracatçılara sunulan kredi programlarından en fazla Reeskont Kredisi kullanımını olduğu görülmektedir. Ancak işletme bazlı yoğunluğa baktığımızda ise diğer bankalar tarafından kullanırımı yapılan Sevk Öncesi İhracat Kredisi kullanımının daha fazla ihracatçıya ulaştığı dikkat çekmektedir.

Tablo1: 01.2020-31.12.2021 Tarihleri Arasında Türk Eximbank Bünyesinde Program Bazında (USD) Kullandırım Bilgileri

PROGRAM ADI	KREDİ KARŞILIĞI	KARŞILIĞI (%)	FİRMA SAYISI	FİRMA SAYISI (%)	KREDİ SAYISI	KREDİ SAYISI (%)	ORT. GÜN SAYISI
Sevk Öncesi İhracat Kredisi	1,514,118,368.37	6.28%	4315	62.86%	11515	37.95%	374.09
Reeskont Kredisi	19,263,430,907.76	79.88%	2026	29.51%	8239	27.15%	381.43
Sevk Sonrası Reeskont Kredisi	376,156,347.03	1.56%	199	2.90%	4712	15.53%	77.77
KOBİ İhracata Hazırlık Kredisi	444,785,165.30	1.84%	1150	16.75%	3559	11.73%	370.77
Faktoring	166,125,380.87	0.69%	42	0.61%	939	3.09%	124.91
İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi	584,808,824.85	2.42%	185	2.69%	319	1.05%	1385.37
İhracata Hazırlık Kredisi	544,221,298.02	2.26%	133	1.94%	270	0.89%	665.30
Özellikli Krediler	226,333,387.89	0.94%	150	2.18%	191	0.63%	1630.86
Turizm Kredisi	55,632,179.60	0.23%	48	0.70%	177	0.58%	402.42
Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi	20,875,046.69	0.09%	60	0.87%	176	0.58%	377.10
Serbest Bölge Sevk Sonrası Reeskont Kredisi	7,855,314.93	0.03%	2	0.03%	91	0.30%	54.66
İhracata Yönelik Yatırım Kredisi	138,705,805.89	0.58%	35	0.51%	65	0.21%	2566.34
Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi	239,985,500.00	1.00%	5	0.07%	26	0.09%	481.92
Katılım Finans Yatırım Kredisi	22,978,099.20	0.10%	9	0.13%	16	0.05%	3424.25
Spesifik Reeskont Kredisi	15,793,979.11	0.07%	1	0.01%	12	0.04%	115.75
Marka Kredisi	456,416,100.00	1.89%	4	0.06%	9	0.03%	3003.33
Döviz Kazandıncı Hizmetler Kredisi	31,337,821.49	0.13%	4	0.06%	8	0.03%	584.50
Serbest Bölge İhracata Hazırlık Kredisi	4,616,519.00	0.02%	3	0.04%	8	0.03%	719.25
Yurtdışı Teminat Mektubu Programı	1,467,231.43	0.01%	3	0.04%	4	0.01%	314.00
Sigortalı Alacağın Teminatına Dayalı Kredi Programı	998,646.96	0.00%	3	0.04%	3	0.01%	356.67
İhracat Alacakları İskonto Programı	95,578.81	0.00%	2	0.03%	2	0.01%	368.00
Total	24,116,737,503.20	100.00%	6865	100.00%	30341	100.00%	349.53

Tablo 2’te 2020 yılında KOBİ ve KOBİ olmayan işletmelerin kullandırımları gerçekleştirilen kredi programının dağılımı yer almaktadır. KOBİ ölçeğinde yer alan işletmelerin Sevk Öncesi İhracat Kredisi kullanımına, KOBİ olmayan işletmelerin ise Reeskont Kredisi kullanımına ağırlık verildiği görülmektedir.

Tablo 2: Türk Eximbank Bünyesinde Kullandırımı Gerçekleştirilen Kredilerin Kredi Çeşitliliğine ve İşletme

PROGRAM ADI	Tutarı	Önceki Dönem Tutarı	USD Karşılığı	Önceki Dönem USD Karşılığı
KAMERUN		432,309,900.07		78,049,969.67
ÖZBEKİSTAN		3,390,765.00		602,000.00
SENEGAL		158,601,548.81		29,170,877.01
Yurtdışı Fuar Katılım Kredisi		699,135.00		122,911.87
İhracat Alacakları İskonto Programı	1,633,049.16	34,926,683.04	95,578.81	6,162,243.38
Sigortalı Alacağın Teminatına Dayalı Kredi Pr...	7,091,560.48		998,646.96	
Yurtiçi Bankalar Alıcı Kredisi	9,584,253.87	13,164,454.35	1,455,732.03	2,420,490.60
Yurtdışı Teminat Mektubu Programı	11,048,874.78		1,467,231.43	
Serbest Bölge İhracata Hazırlık Kredisi	34,657,060.00	4,821,850.30	4,616,519.00	828,841.90
Serbest Bölge Sevk Sonrası Reeskont Kredisi	60,600,558.63	8,684,494.02	7,855,314.93	1,273,907.23
Spesifik Reeskont Kredisi	123,970,192.74	412,013,591.53	15,793,979.11	61,592,905.53
Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi	146,457,981.40	197,106,758.20	20,875,046.69	34,711,111.20
Katılım Finans Yatırım Kredisi	178,799,876.79		22,978,099.20	
Döviz Kazandıncı Hizmetler Kredisi	230,989,568.00	1,763,131.70	31,337,821.49	307,000.00
Turizm Kredisi	415,135,607.00	182,335,673.00	55,632,179.60	31,903,015.63
İhracata Yönelik Yatırım Kredisi	1,056,350,837.65	705,317,431.09	138,705,805.89	123,525,055.02
Faktoring	1,150,159,828.77	1,415,540,028.25	166,125,380.87	248,458,823.28
Özellikli Krediler	1,530,575,142.91	1,450,163,850.11	226,333,387.89	257,644,110.70
Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi	1,667,689,242.50	845,797,519.20	239,985,500.00	147,337,364.00
Sevk Sonrası Reeskont Kredisi	3,068,147,763.49	3,241,203,596.53	376,156,347.03	493,542,165.24
KOBİ İhracata Hazırlık Kredisi	3,157,632,376.50	3,682,884,712.20	444,785,165.30	646,562,358.78
Marka Kredisi	3,232,832,700.00	5,141,338.00	456,416,100.00	985,302.00
İhracata Hazırlık Kredisi	3,755,496,683.90	1,206,307,454.00	544,221,298.02	209,237,390.84
İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi	4,254,997,068.28	3,887,379,108.30	584,808,824.85	688,174,242.42
Sevk Öncesi İhracat Kredisi	10,750,248,488.65	13,706,922,749.95	1,514,118,368.37	2,387,982,409.29
Reeskont Kredisi	135,431,313,207.97	118,068,009,621.25	19,263,430,907.76	20,764,805,937.49
Total	170,275,411,923.47	149,664,485,393.90	24,118,193,235.23	26,215,400,433.08

Ölçeğine Göre Dağılımı

4. BANKALARCA VERİLERİN KREDİLERİNDE AÇILACAK KREDİLER İÇİN UYGULANACAK MALİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Mali analiz ile diğer işletmelerle ve aynı hattaki işletmelerin performanslarının karşılaştırılması, genel olarak işletmenin mevcut durumunun, zayıf ve güçlü yönlerinin keşfedilmesi sağlanır (Besley ve Brigham 2005, s. 481). Yöneticiler işletmenin değerini en üst düzeye çıkarmak, finansman ve yatırım kararları vermeye yardımcı olmak için finansal analizle sağlanan bilgileri kullanırlar ve finansal planlar da bu doğrultuda yapılır. Yatırımcılar (hissedarlar ya da alacaklılar) ise işletmenin cari ve beklenen gelecekteki finansal yükümlülükleri yerine getirebilme becerisini inceleyerek yatırımın cazibesini değerlendirmek için kullanırlar.

Finansal analiznin başlıca amaçları şunlardır (Berk, 2017):

- İşletme faaliyetlerinin başarı derecesinin ölçülmesi,
- İşletme hedeflerine hangi oranlarda ulaştığının incelenmesi,
- İşletme hedeflerine ulaşmamış ise nedenlerinin araştırılması,
- İşletme faaliyetlerinin verimlilik derecesinin ölçülmesi,
- Rakip işletmelerle karşılaştırması yapılması,
- İşletme faaliyetlerinin denetlenmesi,
- Doğru ve düzeltici finansal kararlar alınması,
- İşletme üretim politikasını değerlendirmesi,
- Finansal planlama yapılması.

İşletmelerin finansal gücünü değerlendiren finansal analiz; zaman bakımından kısa ve uzun süreli, amaç bakımından nitelik ve nicelik, kapsam bakımında statik ve dinamik olmak üzere türlere ayrılır (Usta 2011, s. 104).

Kısa süreli finansal analiz, genellikle bir yıl olarak kabul edilen sürede işletmenin kısa vadeli ve günlük finansal faaliyetlerinin analizi yapılır (Usta 2011, s. 105). Uzun süreli finansal analiz, 1-5 yıl arası orta vadeli kabul edilmekle birlikte 5 yıl ve üzeri süreçler uzun vadelidir. Bu tip finansal analizler işletmenin kârlılığı, yatırımları, duran varlık alımları gibi konular üzerinde yapılmaktadır.

Mali analiz çalışması esnasında dört analiz metodu üzerinden araştırma sürdürülür. Analiz yöntemlerinden faydalanılarak işletmelerin borç ödeyebilme potansiyelleri, daimilikleri, varoluşları süresince yaptıkları faaliyet performansları, kazançlarının nasıl finanse edildiği vb. bilgiler belirlenerek hazırlanacak finansal tabloların ileriki zamanda kazanacağı ivme belirlenir. Bankalar da çoğunlukla bu analiz yöntemlerinden yararlanarak mali analiz çalışmalarını yapmaktadırlar.

- Karşılaştırmalı Tablolar Analizi
- Yüzde Yöntemi İle Analiz
- Trend (Eğilim Yüzdeleri Yöntemi) Analizi
- Oran (Rasyo) Analizi

Oran analizinde kullanılan oranlar:

- Likidite oranları
- Faaliyet oranları
- Finansal yapı oranları
- Kârlılık oranları
- Borsa performans oranları

5. TÜRK EXİMBANK KREDİ TAHSİS UYGULAMASI

Türkiye'deki bankaların Mali Tahlil ve İstihbarat departmanlarında, şubeler aracılığı ile kredi talebinde bulunan işletmelerin mali verilerinin ve faaliyetlerinin değerlendirme raporlarının hazırlandığı programlar bulunmaktadır. Bu programlara, mali verileri üzerinde gerçekleştirilen gerekli aktarma arındırmaların yapılmış olduğu işletme finansal verilerin yükleme işlemi yapılır.

Analiz kapsamında işletmelerin ve ortaklarının ticari geçmişleri hakkında toplanan tüm istihbarat bilgileri, işletme yetkilileri ile telefonda veya işletme ziyareti ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde toplanan tüm bilgiler programa yüklenir. İşletmelerin faaliyet konusu hakkında ve gelecekteki beklentileri ile ilgili analistin bazı kalitatif (subjektif) sorular sorarak yanıtlanması beklenir. Bu programlar belli parametrelerde hazırlanmıştır ve işletmenin faaliyet gösterdiği sektör, ölçeği, incelenen analiz dönemleri, işletmeden temin edilen bilgiler ve moralitesi gibi parametreler işlenerek söz konusu program aracılığı ile işletmenin kredi notunu oluşturulmaktadır.

Analist tarafından mevcut veriler ile hazırlanan bu rapor sonrasında müdür yardımcısı veya müdür tarafından kontrol edilir. Söz konusu yetkili ile raporun içeriği ve notu konusunda mutabık kalındıktan sonra işletmenin nihai kredi notu oluşur. Rapordaki bilgiler ve not baz alınarak işletmeye kredi tahsisi gerçekleştirilmek veya kredi talebi red edilmek üzere Kredi Tahsis Birimlerine gönderilir.

Kredi Tahsis Birimlerinde ise şubeler tarafından Kredi Tahsis Formu aracılığı ile talep edilen kredi türü, tutarı ve vade baz alınarak kredi notu uygun olan ve kredi kullandırımı için gerekli şartları sağlayan işletmelere uygun teminat alınması koşulu ile kredi tahsisi gerçekleştirilir.

5.1. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'Dan Kredi Kullanımında Aşamasında Firmaların Beyan Etmesi İstenen Belgeler

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'nin Kredi Kullanımında işletmelerden aşağıda maddeler halinde sıralanan belgeler istenmektedir;

- Hesap Durum Belgesi

Türk Eximbank bünyesinde Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğinin 9/(1) nci maddesi gereği Hesap durum belgesi olarak kabul edilen belgeler ;

- 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve ilgili düzenlemeler uyarınca bağımsız denetime tabi şirketlerin, Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uygun şekilde hazırlanmış ve bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları,
- (a) bendi dışında kalanlar için 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu ve ilgili düzenlemeleri uyarınca düzenlenecek finansal tabloları, yurtdışında yerleşik kişilerin ise tabi oldukları yabancı mevzuat uyarınca düzenleyecekleri uluslararası standartlara uygun dipnotlarını da içeren bilanço ile kâr ve zarar cetvelleri ile bunlara ek mali tabloları kabul ederler. Ortaklık payları için hesap durumu belgesi alınmaz. Halka arz yoluyla ihraç olunacak menkul kıymetlere yapılacak yatırımlarda bu belgeler yerine tasarruf sahipleri için yayımlanan sirkülerin muhafazası yeterlidir.

- Bilanço ve Gelir Tabloları (Son 3 yıl ve ara dönem)

Her sayfasında SMMM ise TÜRMOB kaşesi, YMM ise YMM mührü üzerine paraf veya imza bulunması yeterlidir.

- Tam Tastik Raporu, Denetim Raporu, Bağımsız Denetimden geçen işletmelerin Bağımsız Denetim Raporu

YMM/SMMM ıslak mühür ve imzasına haiz olması yeterlidir.

- Yukarıda belgeleri onaylayan Bağımsız Yeminli Mali Müşavir (YMM) veya Bağımsız Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM)'e ait;

İlgili odadan almış olduğu güncel tarihli faaliyet belgesinin aslı, imza sirküleri veya imza beyannamesi fotokopisi, Denetimde bulunduğu yılları içeren, işletme ile imzaladığı sözleşmelerinin fotokopileri talep edilmektedir.

- Detay mizanlar (Son 3 yıl ve ara dönem)

Alınan bilanço tarihleri ile uyumlu olarak istenmektedir.

- Uzun vadeli Borçların İtfa Planı
- İmza Sirküleri

İşletmeyi temsil ve ilzama yetkili kişilerin güncel noter onaylı imza sirküleri aslı, (işletme yetki ve yetkililerinde değişiklik olması halinde yeni imza sirkülerinin noter onaylı sureti talep edilecektir) talep edilmektedir.

- İşletme yetkilileri tarafından imzalanacak “Muvafakatname”

Gelir İdaresi Başkanlığından işletmenin tam yıl mali verilerinin çekilmesi amacıyla alınmakta olup işletme verilerinin doğruluğunun teyidi sağlanmaktadır.

- Hazirun Cetveli Fotokopisi (A.Ş.’ler için)

İncelenen dönemler arasında içinde bulunulan yıla ait bir hazirun cetveli yok ise mümkün olduğunca en yakın tarihli olanın alınması gerekmektedir.

- Ticari Sicil Gazetesi
- İşletme imza yetkilileri ve ortakların onaylı kimlik belgeleri

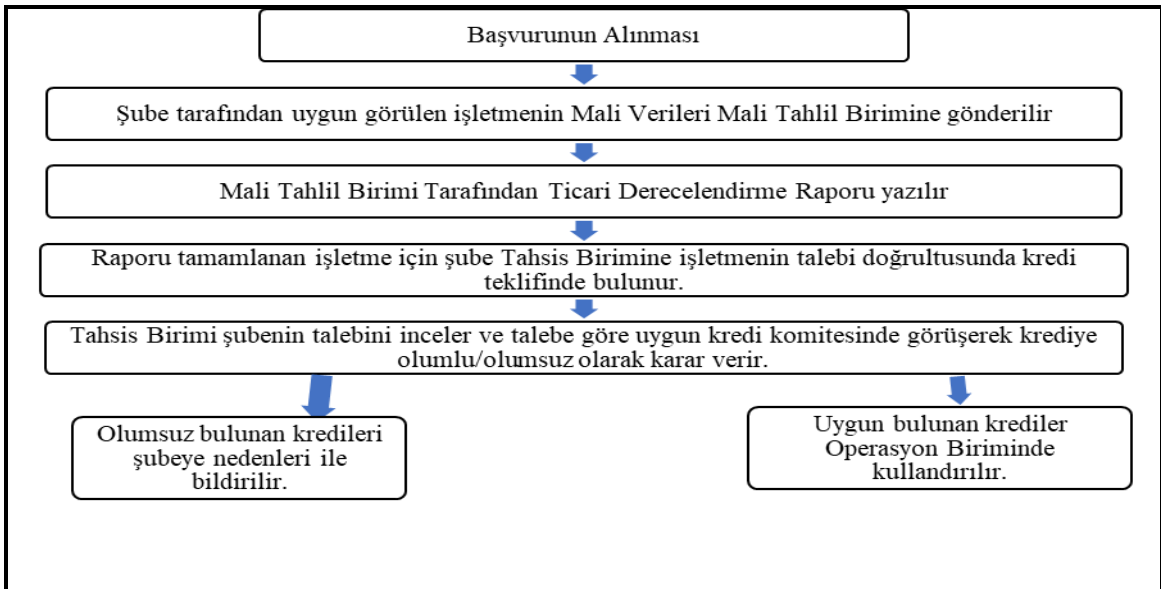
Kredi belgelerine işletme adına imza atacak temsil ve ilzama sahip kişiler ile işletmede %25’i aşan hisseye sahip gerçek kişi ortakların noter tasdikli nüfus cüzdan suretleri, Noter tarafından onaylanacak olan kimliklerin T.C. Kimlik Numarası’nı ihtiva etmesi gerekmektedir.

İşletmelerin yabancı ortağı ve temsil ve ilzama yetkilisi olması durumunda, söz konusu kişilerin pasaportlarının veya ikamet belgesinin noter onaylı örnekleri kabul edilebilir. Nüfus cüzdanlarının orijinallerinin nüfus cüzdanları sahipleri tarafından ibraz edilmesi şartıyla, fotokopilerinin üzerinde Türk Eximbank yetkilileri tarafından “Aslı Görülmüştür” kaşesi vurularak paraflanması halinde de kabul edilecektir.

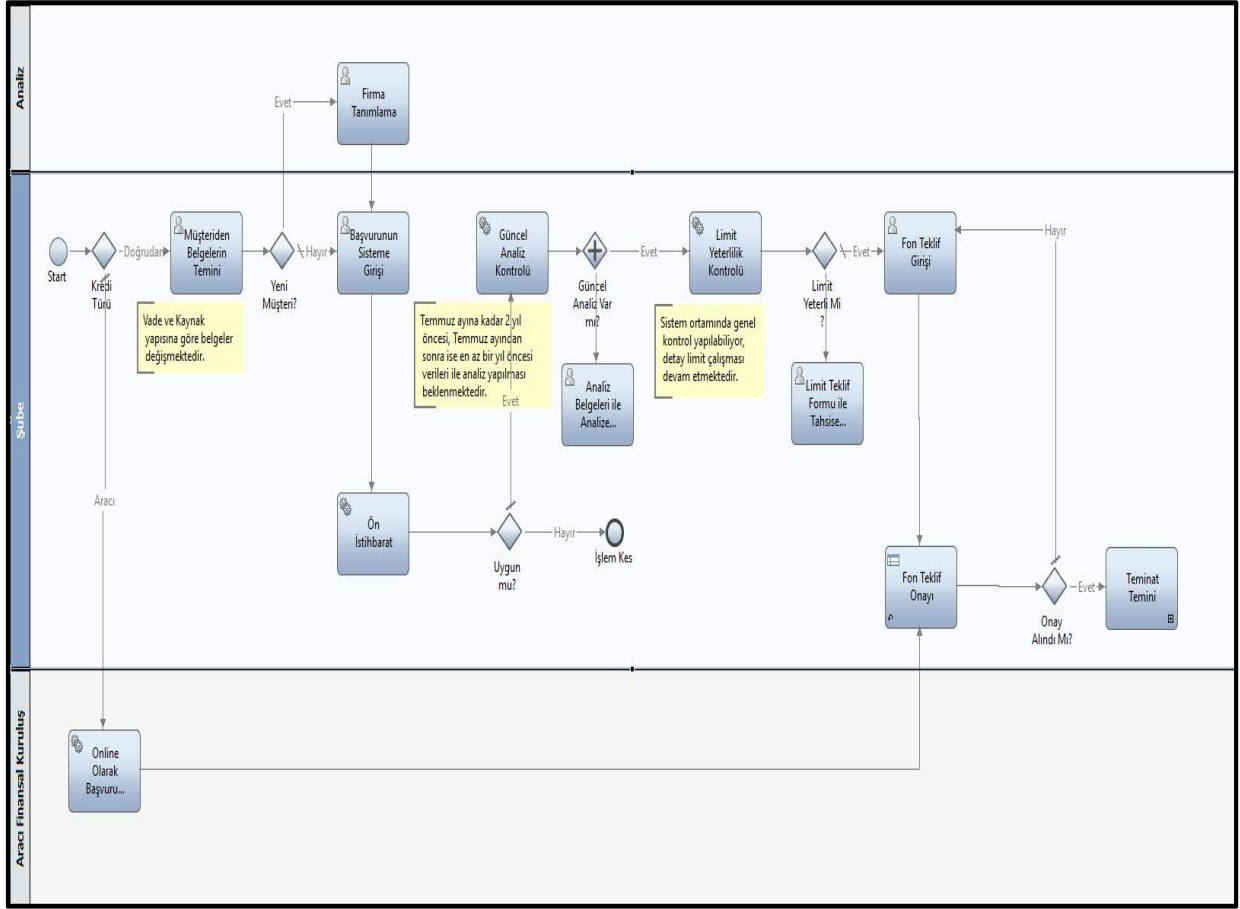
- Kapasite Raporu (İmalatçı işletmeler için)
- Kredi Talep Formu
- Niyet Mektubu, gibi talepler işletmelerden istenmektedir.

5.2. Türk Eximbank Mali Tahlil Ve İstihbarat Formatlı Uygulama

Kredi talebinde bulunan ihracata yönelik mal ve hizmet üreten işletmeler mevcut faaliyetlerinin devam etmesi, yeni yatırımların finansmanı gibi ihtiyaçları için uygun maliyetli kredi imkanlarından yararlanmak amacıyla ikametgah adreslerine en yakın şube aracılığı ile Türk Eximbank’a başvuru yapmaktadırlar. Kredi tahsis talebinde bulunan seramik imalatı konusunda faaliyet gösteren işletme mevcut faaliyetlerinin devam ettirebilmek amacıyla 10 milyon USD tutarında 360 gün vadeli Reeskont Kredisine başvuru yapmıştır. Kredi tahsis aşamaları Şekil 1 ‘de gösterilmiştir.

Şekil 1: Kredi Tahsis Aşamaları

Şekil 2: Kredi Başvurusu Şube İş Akış Süreci

Türk Eximbank kredi olanaklarından yararlanmak isteyen işletmelerin kredi başvurularının değerlendirilebilmesi için; Türk Eximbank'ın internet sitesinde program bazında yer alan dokümanların işletme tarafından hazırlanarak portföyündeki şube yetkilisine sunması beklenmektedir.

Söz konusu başvuru evrak seti esas olarak "Kredi Talep Formu" ve "Niyet Mektubu" ile aracı ihracatçının olması durumunda "Muvafakatname" dokümanlarından oluşmaktadır. Bunlar dışında ilgili kredinin; vade yapısı, kaynağı ve işletmenin özelliklerine göre ek doküman da talep edilebilmektedir.

Şubede çalışan ilgili portföy yetkilisi tarafından temin edilen başvurunun bankanın kullandığı Yeni Kredi Projesi (YKP) sisteminde kayıt altına alınması gerekmektedir. Kredi başvurusunda ilgili şubenin iş akış süreci Şekil 2'de dir.

İlgili işletmenin başvurusunun YKP ortamına girilmesi ile arka planda otomatik olarak işletmeye ilişkin ön istihbarat süreci çalıştırılmakta ve bazı kontroller sağlanmaktadır.

Sistem Ortamına yapılan giriş sırasında limit kontrolü dışında arka planda ayrıca;

1. İşletme İdari Takipte mi ?
2. İşletmenin Sakınca kaydu var mı?
3. İşletmenin Taahhüt Cezası Var mı?
4. İşletmenin Özkaynak Tutarı Negatif mi?
5. İşletme Analiz Raporu Uygun mu?
6. İşletmenin Ödemesi Aksamış Kredisi Var mı?
7. İşletmenin Taahhüdü Gecikmiş Kredisi Var mı?

8. İşletmenin olumsuz Memzuç Kaydı Var mı?
9. İşletmenin Yasaklı Çek Kaydı Var mı?
10. İşletmenin Karşılıksız Çek Kaydı Var mı?
11. İşletme Ön İzlemeye Alınmış Taahhütlü Kredisi Var mı?
12. İşletme Özel İzleme Kapsamında mı? (Haciz vb.)
13. İşletme Kullanım Yapamayacak işletme mi?
14. İşletmenin Yıl İçinde 2 Kez Taahhüt Cezası Var mı?
15. İşletme Ön İzlemeye Alınmış Kredisi Var mı?
16. (Aracı Banka)Aracı Banka Tutar İnisyatife Tabi mi ?
17. Kredi Önerilenlerde Kaydı Var mı?
18. İşletme Ön İzlemeye Alınmış Temlikli Kredisi Var mı?
19. İşletmenin Şüpheli Prim Borcu Var mı?
20. (Aracı)Müşteri Dış Ticaret Şirketi (DTŞ) mi?
21. Paygate(Yasaklı Liste) Eşleşme Var mı?
22. İşletmenin Çalışan Sayısı Uygun mu?
23. TL Koruma Kanun Kapsamında Mı?
24. (Aracı)Müşteri Mali Veri Kontrolü Uygun mu?
25. İşletmenin Kara Liste ilişkisi var mı ?

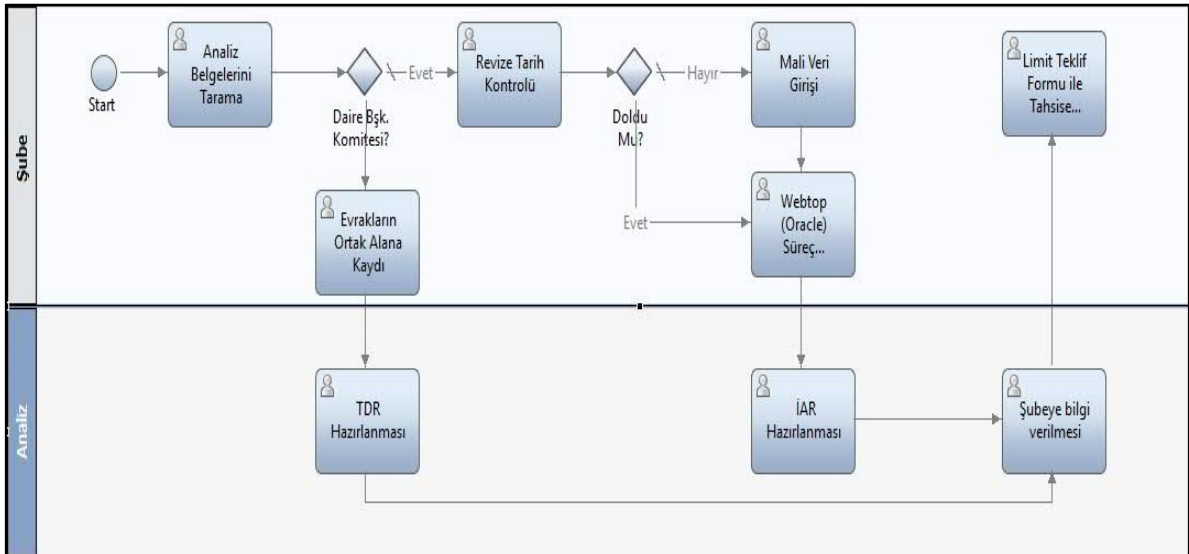
kontrolleri yapılabilmektedir.

Her bir ürün için tanımlanan yukarıdaki 25 maddelik kontrol parametresinden “İşletme Analiz Raporu Uygun mu?” sorusunun cevabına herhangi bir engeli bulunmayan işletmeler için Şekil 3 ‘de analiz süreci başlatılır.

İşletme başvurusuna konu kredinin kullandırım aşamasına kadar ilerletilebilmesi için ilgili işletmenin analizinin güncel olması gerekmektedir.

Türk Eximbank sisteminde bir işletmenin analizinin güncelliği;

- 1 Temmuz tarihine kadar en eski olarak 2 yıl öncesinin yıl sonu verileri ile yapılmış analiz raporunun olması,
- 1 Temmuz tarihinden sonra ise en eski olarak bir önceki senenin yıl sonu verileri ile yapılmış analiz raporunun olması gerekmektedir.

Şekil 3: Kredi Süreci Analiz Birimi İş Akışı

İşletme için analiz çalışmasının kapsamı ve yayımlanacak analiz raporunun türü; ilgili işletmenin limitinin hangi kredi onay makamınca (Yönetim kurulu ve kredi komiteleri) tahsis edileceğine, kredinin hangi programdan kullanılacağına, teminatın türüne vb. şartlara bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir.

Yapılacak analiz ve istihbarat çalışmasının kapsamı bakımından farklı türde analiz raporları hazırlanmaktadır.

- *İstihbarat ve Analiz Raporu (İAR)*

İAR, işletmenin güncel mali verileri ve edinilen istihbari bilgiler çerçevesinde hazırlanan bir analiz raporu türüdür. Toplam kredi limiti Daire Başkanlığı Kredi Komitesi yetki sınırları dâhilinde olan ve tüm kredileri Banka teminat mektubu veya avali karşılığında kullanılacak olan işletmeler için İAR hazırlanması yeterli kabul edilmektedir.

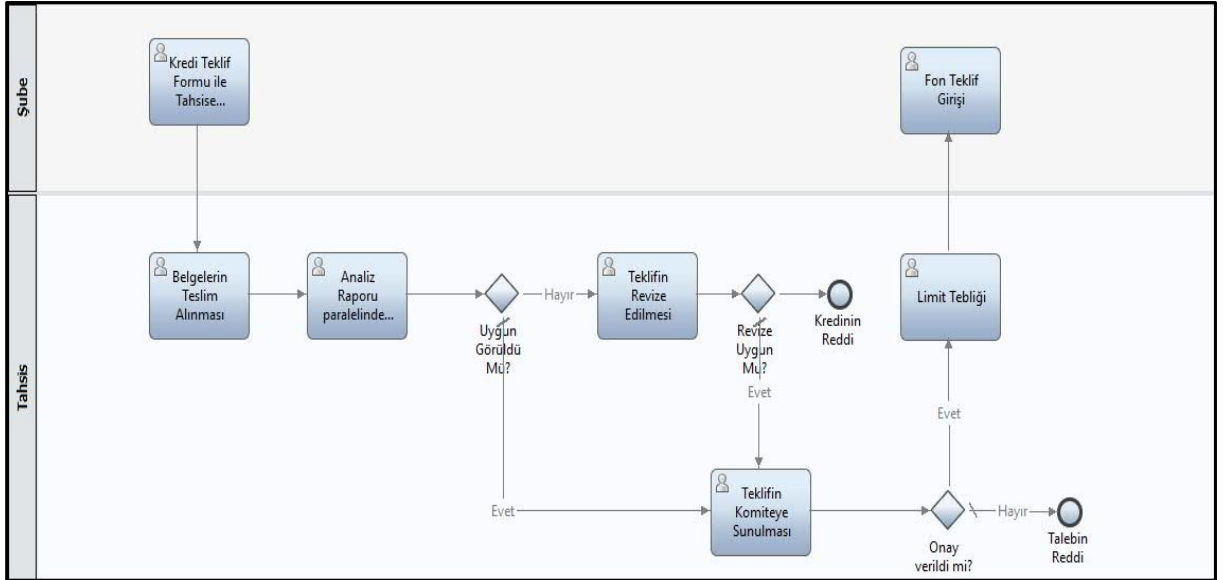
- *Ticari Derecelendirme Raporu (TDR)*

TDR, işletmenin ve bağlı olduğu grubun güncel ve gerekli ise geçmiş mali verileri ve banka, piyasa ve diğer istihbari bilgiler çerçevesinde hazırlanan kapsamı daha geniş bir analiz raporu türüdür. Toplam kredi limiti Daire Başkanlığı Kredi Komitesi yetki sınırlarının üzerinde olan veya teminat mektubu/avali dışındaki teminatlarla limit tahsis edilecek işletmeler için TDR hazırlanması gerekmektedir.

Bunun yanında, esasen İAR hazırlanması yeterli kabul edilen işletmeler için de lüzum görülmesi halinde TDR hazırlanmasına işletme bazında karar verilebilir.

Analiz çalışması bittikten sonra ilgili birim, Türk Eximbank sistemi aracılığı ile başlatılan süreci tamamlamaktadır. Bu çalışma ile ilgili şubeyi bilgilendirir. Sisteme ve ilgili alanlara ilgili çalışmayı yüklemektedir.

Bir kredi sürecinin kullandırım aşamasına kadar ilerletilebilmesi için başlangıç noktası olan başvuru sürecinden sonra işletmenin güncel analizi var ise limit tahsisi aşamasına geçilmektedir Şekil 4.

Şekil 4: Kredisi süreci tahsis birimi iş akış süreci

İlgili tahsis birimi yetkilileri tarafından gelen limit teklifi ön incelemeye tutulur. Ön inceleme sırasında işletmenin talebi, mevcut limiti, riski ile birlikte güncel mali verileri, ihracat projeksiyonları/kontratları, moralitesi, diğer istihbari bilgiler ve kredi özelliğine göre ilave bilgiler ile oluşturulan analizi de dikkate alınarak karar verilir.

İşletmelere limit tanımlanırken; işletmenin kredi değerliliği ile birlikte mevcut ihracat hacmi ve potansiyeli de göz önüne alınmaktadır.

İnceleme sonrasında ilgili tahsis yetkili ve yöneticileri tarafından Kredi Teklif Formu aynen kabul edilebilir. Ya da teklifte eksiklikler tespit edildiğinde ilgili şube/bölge ile irtibata geçilerek teklifin revize edilmesi talep edilebilir.

Şube tarafından iletilen ve tahsis kontrolünden geçen Kredi Teklif Formu (KTF) ilgili komiteye sunulabilmektedir.

Limit teklifi, güncel Yönetim Kurulu Kararı gereği; teminat yapısı ve toplam limit tutarına göre Yönetim Kurulu, Kredi Komitesi, Genel Müdürlük Kredi Komitesi, Genel Müdür Yardımcılığı Kredi Komitesi veya Daire Başkanlığı Kredi Komitesinden birine sunulmaktadır. Yönetim Kurulu tarafından açılacak krediler için herhangi bir sınır olmamakla birlikte kredi komitelerinin açılacak kredinin teminat yapısı ve ürünün çeşidine göre farklı tutarlarda üst yetki sınırları bulunmaktadır.

Limit tahsis edilen işletmelerin teminatlandırılması, ilgili başvurunun hangi program için yapıldığı ve limit tebliğinde hangi teminatların istendiğine göre farklılık gösterebilmektedir.

Mali Tahlil ve İstihbarat			
Daire Başkanlığı			
Page 1			
Firma Tanıtım ve Değerlendirme			
Raporu			
(TDR)			
Firma Unvanı	Seramik A.Ş.		
Müşteri Kodu	1234	Müşteri Rolü	Alıcı ve İhracatçı
Rapor Tarihi	10.03.2020		
Hazırlayan	Aycan ANLI		
Kontrol Eden	XXXX		

Şekil 5: Mali Tahlil Ve İstihbarat Kapak Sayfası

Şekil 5’de Mali Tahlil Birimi tarafından hazırlanan değerlendirme raporunun kapak sayfası yer almaktadır. Söz konusu sayfada işletmenin unvanı, işletmeye ait olan Türk Eximbank nezdinde yer alan müşteri kodu, raporu hazırlayan ve kontrol eden uzman kişilerin adları yer almaktadır. İşletmenin unvanının doğruluğu İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi ve T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan Mersis sisteminden teyit edilir. İşletmenin Türk Eximbank bünyesinde bulunan kredi ve sigorta çalışmaları kontrol edilerek Alıcı, İhracatçı veya Alıcı ve İhracatçı olarak Müşteri Rolü seçilir.

Şekil 6’da solo olarak düzenlenen bütün analiz raporlarında, analizi yapılan her işletmenin Mikro, Orta ve Büyük olarak ölçeğinin, rating notunun ve ortaklara ait temel bilgileri yer aldığı bir sayfa yer almaktadır. Söz konusu bölümde işletmeden alınan evraklar ve internet araştırmaları ile birlikte faaliyet gösterdiği sektör kodu, kuruluş tarihi, ana faaliyet konusu, adresi, bağlı bulunduğu vergi dairesi, vergi numarası ve iletişim adresleri yazılır. İşletmenin nevine göre Limited Şirketi ise Türkiye Ticaret Sicil Gazetesinden (TTSG), Anonim Şirket ise işletmeden temin edilen Hazirun Cetvelinden işletmenin güncel ortaklık yapısı ilgili bölüme girilir ve alt kısmına ortaklığın temin edildiği belge hakkında bilgi verilir. Bilgi ve belgelerin doğruluğu hakkında genel bir bilgi edinmek

amacıyla şirketin mali verilerinin sisteme girildiği Kurumlar Vergisi Beyannamesi, Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Bağımsız Denetim Raporu gibi kaynaklar ilgili bölüme onaylı(SMMM, YMM gibi) veya onaysız olma durumuna göre girişi gerçekleştirilir.

Firma Unvanı	Seramik A.Ş.	Ölçek	B	55,00		
Ana Faaliyet Sektörü	23.31.01 İmalat Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı			% 100		
Kuruluş Tarihi	1.01.1900	Bağlı Olduğu Grup	Diğer			
Faaliyet Konusu	Seramik, karo üreticisi	Konsolide Notu	57,2			
Adresi	Istanbul	Tel No	0212 2122121	Faks No (21) 221 21 21		
Vergi Bilgileri	İl: Istanbul Daire:	VKN / TCKN Sermaye	012 312 3129 331.338.196 TL			
Ortaklık Yapısı						
Adı Soyadı / Unvanı	Payı (%)	Doğum/ Kuruluş Trh.	Doğum Yeri	TCKN/VKN	Görevi	Özgeçmiş / İş Deneyimi / Varlık Durumu
A Holding A.Ş.	95,0					
B Holding A.Ş.	5,0					
14.04.2017 tarihli Haziran Cetveline göre düzenlenmiştir						
Mali Veri Dönemleri						
	1. Dönem	2. Dönem	3. Dönem			
	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016			
Mali Veri Kaynağı	GİB	GİB	GİB			
Mali Veri Onayı	Onaysız	Onaysız	Onaysız			

Şekil 6: İşletmelerin Özet Tanıtım Sayfası

Şekil 7 'de işletmenin genel faaliyet konusu hakkında detaylı bilgi verilir. İşletmenin mevcut faaliyetlerinin içeriği, üretimini ve ticaretini gerçekleştirdiği üretim tesisleri hakkında Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi (TTSG)'nde yer alan sermaye artırımları, ortaklık yapısında gerçekleşen değişiklikler, nevi değişikliği, birleşme, bölünme ve önem arz eden diğer konulardan bahsedilir. Ayrıca sözkonusu işletmenin Türkiye'de ve dünyada yer alan önemli haber ve gelişmelerden de bahsedilir.

Firmanın Tanıtımı
1980 yılında kurulan firma İstanbul'da bulunan aktifine kayıtlı 150.000 m ² açık alan ve 50.000 m ² kapalı alanda kurulu üretim tesislerinde granit seramik ve frit üretimi konusunda faaliyet göstermektedir. Değişik ebatlarda yer karosu, duvar karosu üretmektedir.
Firmaya İstanbul Uluslararası Derecelendirme Hizmetleri A.Ş. tarafından rating raporu düzenlenmiş ve Uzun Vadeli Ulusal Kredi Derecelendirme Notu TR AA, Kısa Vadeli Ulusal Kredi Derecelendirme Notu TR A1 ve görünümü Durağan olarak belirlenmiştir.
İSO en büyük ilk 500 sanayi kuruluşu listesinde Seramik Sanayi A.Ş. 2018'de X. sırada yer almaktadır. TİM'in düzenlediği ilk 1000 listesinde ise 2018'de XX. sırada yer almaktadır.

Şekil 7: İşletmelerin Faaliyetleri Özet Sayfası

	<i>Güncel</i>	<i>31.12.2017</i>	<i>31.12.2016</i>	<i>31.12.2015</i>
Personel Sayısı	619	598	502	387
Dış Ticaret	☒ <i>Var</i> ☐ <i>Yok</i>	<i>31.07.2018</i>	<i>31.12.2017</i>	<i>31.12.2016</i>
İthalat (Bin USD)	8.745	21.843	5.996	5.951
İhracat BEYAN (Bin USD)	41.282	71.389	61.187	53.148
İhracat DTM (Bin USD)	86	265	60.696	53.142
İthalat Yapılan Ülkeler		İhracat Yapılan Ülkeler		
Fas, Şili, Norveç, Güney Afrika Cumhuriyeti, Gürcistan, Peru	%	Hollanda	% 30	
Şili, Çin ve diğer 22 ülke	100	İtalya	20	
		Rusya Federasyonu	10	
		İspanya	10	
		Diğer 13 Ülke (Kuveyt, Katar, Ukrayna, İsrail v.s.)	30	

Şekil 8: İşletmede Çalışan Personel Sayısı, İthalat/İhracat Rakamları ve İhracat Yapılan Ülkelerin

Şekil 8'de işletmede çalışan personel sayısı, ithalat/ihracat rakamları ve ihracat yapılan ülkelerin girişi yapılmaktadır. Personel sayıları şirket beyanı veya Kurumlar Vergisi Beyannamesi dipnotları baz alınarak girilirken, ihracat/ ithalat tutarları ve ihraç kayıtlı satış durumuna göre işletmeden temin edilen Hesap Durum Belgesinden ilgili bölüme girişi gerçekleştirilir. İhracat yapılan ülkelerin de girişinin yapıldığı söz konusu bölümde faaliyet gösterilen ülkelerin risk durumları analiz aşamasında değerlendirmeye tabi tutulur.

Faaliyet bölümünün altında işletmenin faaliyetleri, işçi çıkarma, işçi alma genişleme/daralma gibi performansları hakkında genel bir öngörü sağlanması amacıyla yer alan personel sayıları yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı tarafından sunulan Dış Ticaret Merkezi (DTM) sisteminden ülke bazlı ihracat ve ithalat verileri alınarak işletmenin beyanı ile uyumluluğu kontrol edilir. Ayrıca söz konusu veriler incelenerek işletmenin dışa bağımlılığı, kur dalgalanmalarından etkilenme düzeyi, faaliyet gösterdiği ülkeler ve ihraç kayıtlı satışları hakkında bilgi temin edilebilir.

Şekil 9 İşletmenin hammadde ve ticari mal alımları ülke ve işletme bazlı dağılımı ve alım/satım vadeleri hakkında yukarıda yer alan tablolara bilgi girişi yapılarak ödeme performansı hakkında genel bir kanı oluşturulması sağlanır. Söz konusu alım satım vadesi ile işletmenin mali verileri ile uyumlu olup olmadığı kontrol edilir.

Alışlar					
<i>Satın Alınan Mal/Hizmet Cinsi</i>	<i>Kimden Alındığı</i>	<i>%</i>	<i>Ödeme Koşulları</i>	<i>Para Birimi</i>	<i>Ort. Öd. Süresi</i>
MUHTELİF HAMMADDE	YURT DIŞI MUHTELİF FİRMALAR		PEŞİN	USD/EURO	
MUHTELİF HAMMADDE	YURT İÇİ MUHTELİF FİRMALAR		ÇEK	TL	90-120
Satışlar					
<i>Satılan Mal/Hizmet Cinsi</i>	<i>Kime Satıldığı</i>	<i>%</i>	<i>Tahsilat Koşulları</i>	<i>Para Birimi</i>	<i>Ort. Ths. Süresi</i>
Karo ve Bordür	YURT DIŞI MUHTELİF FİRMALAR		MAL MUKABİLİ	USD/EURO	
Karo ve Bordür	YURT İÇİ MUHTELİF FİRMALAR		PEŞİN/ÇEK	TL	150-180

Şekil 9: İşletmenin Hammadde, Ticari Mal Alımları Ülke ve İşletme Bazlı Dağılımı, Alım/Satım Vadeleri

Üretim yapan işletmelerdeki işletme beyanı ve üretim tesislerinin yer aldığı il/ ilçedeki Ticaret Odaları veya Sanayi Odaları tarafından hazırlanan Şekil 10'da Kapasite Raporundan alınan bilgiler paralelinde işletmenin üretim kapasitesine ait verilerin ilgili alana girişi gerçekleştirilir. Söz konusu kapasite bilgisi ile işletmenin mevcut üretim miktarı ve satışı arasındaki bağlantı ve yapılan yatırımların üretime sağladığı katkı hakkında genel bir bilgi edinilmesi sağlanır.

Kapasite					
Ürün/Hizmet Çeşidi	Kapasite	30.6.2019		31.12.2018	
		Üretim	Satış	Üretim	Satış
Fayans Seramik (m ²)	6.024.504	1.889.876	1.713.322	3.023.204	3.325.037
Porselen (m ²)	5.528.250	1.657.549	1.695.928	3.264.688	3.205.812
Bordür Dekorlu ürünler (adet)	3.464.208	315.972	330.225	701.873	633.601
İşletme 2018 yılında en çok üretilen fayans, seramik ve porselen ürünlerinde ortalama % 50 - 59 kapasite ile çalışmıştır.					

Şekil 10: Kapasite Tablosu

Şekil 11'de yer alan yatırım bölümünde işletmenin 258 Yapılmakta Olan Yatırımlar hesabında yer alan bakiyenin detaylandırılması, devam eden yatırımların maliyeti, finansmanı ve üretime sağlayacağı katkı hakkında bilgi verilir. Ayrıca mali verilerde yer almayan işletme yetkililerinden temin edilen planlanan yatırım ve projeler hakkında detay bilgiye yer verilir. Ayrıca işletmenin yetkililerinden yatırım durumuna göre yapılan veya yapılması planlanan yatırımlara dair varsa Yatırım Teşvik Belgesi veya Fizibilite Raporu temin edilmeye çalışarak finansmanı, maliyeti ve kapasiteye sağlayacağı katkı hakkında genel bir kanı oluşturulmaya çalışılır. Gerçekleştirilen yatırımların işletmenin hasılatı üzerinde etki yaratması ve borçlanma durumuna olan olumlu ya da olumsuz etkisi analiz aşamasında değerlendirilir.

Yatırımlar
Firmanın Torbalı OSB/İzmir'de üretim tesisi yatırımı bulunmaktadır. 2008 ve 2014 yıllarında arsa tahsisleri yapılmış olup bu kapsamda OSB'ye ödenen tutarlar yapılmakta olan yatırımlar kaleminde izlenmiştir. 2 adet fabrikadan oluşacak yatırımın ilk binası için inşaat faaliyetleri Kasım/2017'de başlamış Aralık/2018'de 7,9 Milyon TL maliyetle tamamlanarak faaliyete geçirilmiştir.
Projenin 2. binası için inşaat işlerine 2018 yılında başladığı, bina ve fırın yatırımının 1,5 yıl içerisinde tamamlanacağı belirtilmiştir. İkinci bina için güncelde 4,6 Milyon TL harcama yapılmış olup, inşaatın tamamlanması için ilave 6 Milyon TL daha maliyetin ortaya çıkacağı öğrenilmiştir. Ayrıca tesis içerisine yapılacak fırın inşaatı için 2,5 Milyon USD harcama yapılacağı bilgisi alınmıştır.
Yatırımın tamamlanmasıyla birlikte mevcutta faaliyet gösterilen kiralık tesisin taşınacağı öğrenilmiştir. Yatırımların finansmanında ağırlıklı banka kredilerine başvurulmuş olup, ilave harcamalar için özkaynak ve ortak fonlarının yanı sıra kredi kullanımlarının yapılacağı ifade edilmiştir.

Şekil 11: Yatırım Tablosu

Şekil 12 Türk Eximbank bünyesinde yer alan sigorta programlarından hangilerinden yararlandığı, sigorta poliçeleri ve ödeme performansı hakkında bilgilerin yer aldığı bölümdür.

İşletmenin Türk Eximbank bünyesinde ilk poliçe düzenlenme tarihi, mevcut poliçesinin bitiş tarihi, söz konusu zaman diliminde kaç adet poliçe düzenlendiği, sevkiyat tutarları ve prim tutarlarının yer aldığı ekran görüntüsü raporda ilgili bölüme eklenir.

Bankamızla Olan Sigorta Çalışması:

Seramik A.Ş.'nin ilk poliçe tarihinden itibaren ve son 1 yıllık sevkiyat bildirimleri aşağıdaki gibi olup VGAB kaydı ve tazminat ödemesi bulunmamaktadır. 2014 yılında poliçesi sona eren firmanın aktif poliçesi bulunmamaktadır.

FİRMA DEĞERLENDİRME

POLİÇE TÜRÜ: YURT DIŞI

FİRMA: 21 SERAMİK SANAYİ V
BAĞLI OLD. GRUP: HOLDING
FAALİYET KONUSU: MUHTELİF MAMUL ESYA SERAMİK,CAM,AMYANTTAN MAMULLER

POLİÇE SÜRESİ: 01.01.2014 - 21.10.2014
SİGORTA SÜRESİ (YIL): 20

BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	BEYAN EDİLEN SEVKİYAT TUTARI	SİGORTALANAN SEVKİYAT TUTARI	TAHAKKUK ETMİŞ PRİM TUTARI
05.06.1992	11.07.2019	410.974.225,50	42.201.627,68	171.556,85
01.01.2018	31.12.2018	,00	,00	,00

İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER: BAHAMALAR, SEYŞELLER, POLONYA, RUSYA, MACARİSTAN, İZLANDA, ÇEK CUMHURİYETİ, TRINIDAD VE TOBAGO, ROMANYA, A.B.D, AVUSTURYA, KANADA, BERMUDA, SLOVAKYA

EKSİK BİLDİRİMLER: 2 DONEME AIT AYLIK SEVKİYAT BİLDİRİMİ YAPILMAMISTIR.

PRİM BORCU: ,00

TAZMİNAT ÖDEMESİ: ,00

KREDİ KULLANIMI: 22.201.150.00 ABD DOLARI TUTARINDA PERFORMANS KREDİSİ KULLANMIŞTIR.

İSKONTODAN YARARLANMA DURUMU: ,00

ÖNCEKİ DEĞERLENDİRME: I
SON DEĞERLENDİRME: D SİGORTALI SEVKİYAT TUTARI < 100.000 \$ SİGORTA YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ZAMANINDA VE EKSİKSİZ YERİNE GETİRMEKTEDİR.

Şekil 12: Türk Eximbank İle Olan Sigorta Çalışması

İncelemesi yapılan Seramik A.Ş. 'nin Türk Eximbank nezdinde 05.06.1992 tarihi itibari ile sigorta çalışmasına başladığı görülmekte olup 07/2019'a kadar 42,2 milyon ABD Doları sigortalı sevkiyat yaptığı, güncel olarak ise poliçesinin bulunmadığı görülmektedir.

İşletmenin yurtdışı satışlarından doğan tahsilatı riskli alacaklarının ticari ve politik risklere karşı Türk Eximbank alacak sigortası ile sigortalanan ihracatçıların kapsama alınan ülkelerdeki alıcılarına yaptırılan 360 güne kadar vadeli tüm sevkiyatları alıcı işletmenin tahsis edilen limitler çerçevesinde sigortalandır. Hazırlanan rapor kapsamında Şekil 13 söz konusu alıcılar ve ödeme performansları incelenir .

ALICI BAZINDA ALICI LİMİTLERİ

ALICI: SERAMİK SANAYİ VE TİCARET
ÜLKE: 100 TÜRKİYE
ALICI TÜRÜ: 0 Düşük Riskli Alıcı mı?

ALICI BAŞVURU TUTARI (\$) :
ALICI ONAY TUTARI (\$) : 30.000,00
MAXİMUM ALICI ONAY TUTARI (\$) : 172.369,21
TAZMİNAT TUTARI :
ÖD/V: V 3 1
NEDEN? :

İHRACATÇI	BAŞVURU TARİHİ	ONAY TARİHİ	NDN SIFIR	ONAYLANAN TUTAR	ÖD / VD	BAŞLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	UZMAN	ONAY Y	VGAB İPTAL VAR MI?	LİMİT DEĞ.
2620 36	ORGANİK KİMYA SJ	25.09.2013	09.10.2013	30.000	V 4	25.09.2013	31.08.2015	LSLS	K		
2620 36	ORGANİK KİMYA SA	26.07.2015	01.09.2015	30.000	V 4	01.09.2015	19.07.2016	ARAR	K		
2620 36	ORGANİK KİMYA SA	19.07.2016	19.07.2016	30.000	V 4	20.07.2016	30.06.2017	ARAR	K		
2620 36	ORGANİK KİMYA SA	28.06.2017	18.07.2017	30.000	V 4	01.07.2017	30.06.2018	ABAB	K		
2620 36	ORGANİK KİMYA SA	13.06.2018	20.06.2018	30.000	V 4	01.07.2018	30.06.2019	SGSG	K		
2620 36	ORGANİK KİMYA SA	30.06.2019	02.07.2019	30.000	V 4	01.07.2019	30.06.2020	OAOA	K		
3157 10	İŞBİR SENTETİK DOK	02.01.2014	23.01.2014	88.531	V 3	18.12.2013	16.11.2014	SDSD	K		
3157 10	İŞBİR SENTETİK DOK	17.11.2014	24.12.2014	172.369	V 3	17.11.2014	29.06.2015	SDLS	K		E
7756 7	CAM İŞ MADENÇLİK	25.11.2013	08.01.2014	34.464	V 3	03.12.2013	31.08.2015	LSLS	K		
7756 7	CAM İŞ MADENÇLİK	01.09.2015	01.09.2015	25.658	V 3	01.09.2015	19.07.2016	SDAR	K		E

Şekil 13: Türk Eximbank Bünyesinde Yer Alan Alıcı Bazında Alıcı Limitleri

- **Diğer Bölümler**

Rapor bünyesinde işletmenin grup işletmelerin ortaklık yapısı, faaliyetleri, işletmelerin mali verileri hakkında bilgilerin yer aldığı bir bölümde yer almaktadır. Ayrıca Kamu Aydınlatma Platformu (KAP)'na üye olan işletmelerin piyasa değerleri gibi bilgilere de yer verilir.

Raporda Kurumsal Risk Merkezinden, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kayıtlarından alınan verilerle birlikte işletmenin çek, senet sorgulamaları, kredi ödeme performansları incelenir. Türk Eximbank bünyesinde yer alan banka istihbarat birimi tarafından alınan işletmenin diğer bankalarda yer alan limit/ risk/ teminat yapıları ve ödeme performansları hakkında bilgi de işletmenin değerlendirmesinde incelenen bölümlerdendir. Detaylı bir şekilde araştırması gerçekleştirilen söz konusu moraliter sorgulamalar işletmelerin ödeme performansı hakkında genel bir bilgi edinilmesinde yardımcı olur.

5.2. İşletme Finansal Tabloları

Kredi talep eden işletmelerin en güncel dönem 3 tam yıl ve varsa ara dönem verileri temin edilerek incelemeye alınır. İşletmelerin beyan ettikleri mali verilerin YMM/ SMMM onaylı olması talep edilmektedir. Ayrıca beyan edilen bilanço ve gelir tablosu ile uyumlu detay mizanlar talep edilmektedir.

5.2.1. Bilanço

İşletmelerin şubeler aracılığı ile Mali Tahlil Birimine yönlendirdiği bilanço ve gelir tabloları bankanın sistemine entegre edilmiş olan Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) verileri ile teyit edilerek analiz raporunun ilgili bölümüne girişi sağlanır. Daha sonra detay mizanlar incelenerek gerekli aktarma/ arındırma işlemleri gerçekleştirilir.

Tablo 3: İşletme Bilançosu

BİLANÇO								
AKTİF	30.9.2018	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2015	DİKEY ANALİZ (%)			
					2018/9	2017/12	2016/12	2015/12
Kasa - Banka - D. Hazır Değerler	11.925.675	5.214.462	4.785.783	5.937.052	1	0	0	1
Kasa	0	0	0	0				
Banka	11.925.675	5.214.462	4.785.783	5.937.052	1	0	0	1
Diğer Hazır Değerler	0	0	0	0				
Menkul Kıymetler	0	330.000	940.000	0		0	0	
Kısa Vadeli Ticari Alacaklar	582.973.498	426.848.180	366.484.845	300.560.380	39	34	31	29
Yurt İçi Alacaklar	371.157.736	157.082.615	161.027.753	103.892.616	25	12	14	10
Yurt Dışı Alacaklar	0	0	0	0				
Alacak Senetleri(Net)	199.523.369	242.605.469	193.633.060	178.738.304	13	19	16	17
Verilen Depozito ve Teminatlar	175.381	40.015	40.015	42.515	0	0	0	0
Grup Şti Ticari Alacaklar	12.117.012	27.120.081	11.784.017	17.886.945	1	2	1	2
Diğer Kısa Vad. Alacaklar	8.082.147	7.560.275	3.590.639	4.313.787	1	1	0	0
Ortaklardan Alacaklar	0	0	0	4.193				0
Grup Şti Diğer Alacaklar	3.406.157	1.836.967	1.518.110	1.094.596	0	0	0	0
Diğer Alacaklar	4.675.990	5.723.308	2.072.529	3.214.998	0	0	0	0
Stoklar	291.401.930	210.364.909	197.805.511	167.149.075	19	17	17	16
İlk Madde Malzeme	54.684.819	36.127.219	31.076.138	32.477.271	4	3	3	3
Yarı Mamuller	18.620.023	11.915.450	9.886.699	10.324.961	1	1	1	1
Mamuller	190.519.097	146.557.719	136.067.048	103.527.582	13	12	12	10
Ticari Mallar	2.091.837	6.029.429	15.367.124	12.831.581	0	0	1	1
Ver.Sipariş Avans. ve Diğ. Stoklar	25.486.154	9.735.092	5.408.501	7.987.679	2	1	0	1
Geç. Aylara Ait Gid. ve Gelir Tah.	10.153.662	11.129.798	10.638.957	10.559.193	1	1	1	1
Diğer Dönen Varlıklar	10.687.420	3.950.168	4.772.868	9.197.617	1	0	0	1
Dönen Varlıklar Toplamı	915.224.332	665.397.792	589.018.602	497.717.104	61	53	50	48
UV Senetli/Senetsiz Tic. Alacaklar	0	0	0	0				
Grup Şti Ticari Alacaklar	0	0	0	0				
Verilen Depozito ve Teminatlar	159.273	70.879	60.946	60.328	0	0	0	0
Uzun Vadeli Diğer Alacaklar	0	0	0	0				
Ortaklardan Alacaklar	0	0	0	0				
Grup Şti Diğer Alacaklar	0	0	0	0				
İştirakler (Net)	153.289.837	153.289.836	138.961.683	127.755.873	10	12	12	12
Yıl.Yay.İnşaat ve Onarım Maliyeti	0	0	0	0				
Bağlı Kıymet Toplamı	153.449.110	153.360.715	139.022.629	127.816.200	10	12	12	12
Arazi ve Arsalar	93.627.928	86.939.422	89.353.374	72.922.092	6	7	8	7
Binalar	196.789.297	195.440.826	194.107.646	169.994.964	13	15	16	16
Tesis, Makine ve Cihazlar	832.366.641	791.993.023	1.004.431.541	891.104.735	55	63	85	86
Taahhütler	1.961.483	1.940.509	3.540.601	3.654.200	0	0	0	0
Demirbaşlar	16.446.990	15.326.600	22.315.595	20.977.435	1	1	2	2
Diğer Maddi Duran Varlıklar	8.660.059	8.264.264	8.152.694	7.955.977	1	1	1	1
Birikmiş Amortismanlar(-)	-777.976.401	-721.239.453	-936.432.508	-899.451.021				
Yapılmakta Olan Yatırımlar	25.926.259	29.591.692	29.792.257	110.889.954	2	2	3	11
Yatırımlarla İlgili Avanslar	6.471.322	4.901.021	948.644	2.569.491	0	0	0	0
Maddi Duran Varlıklar	404.273.578	413.157.904	416.209.843	380.617.827	27	33	35	37
Maddi Olm. Duran Varlıklar	82.342.283	71.874.730	68.523.821	60.037.880	5	6	6	6
Birikmiş Amortismanlar(-)	48.527.593	41.547.531	35.903.460	29.928.358	3	3	3	3
Maddi Olm. Duran Varlıklar	33.814.690	30.327.199	32.620.361	30.109.522	2	2	3	3
Diğer Duran Varlıklar	0	0	0	0				
Duran Varlıklar Toplamı	591.537.378	596.845.817	587.852.833	538.543.550	39	47	50	52
AKTİF TOPLAMI	1.506.761.710	1.262.243.609	1.176.871.435	1.036.260.653	100	100	100	100

Park	-330.338	-8.102.604	-43.120.006	-8.650.834				
Bilanço	758.953.257	457.786.426	396.499.241	260.581.453				
Memnuç	758.622.919	449.683.822	353.379.235	251.930.619				
					DİKEY ANALİZ (%)			
PASİF	30.9.2018	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2015	2018/9	2017/12	2016/12	2015/12
Mali Borçlar	482.721.606	330.635.193	279.618.216	260.395.061	32	26	24	25
Banka Kredileri	482.088.042	280.247.368	278.300.000	258.300.000	32	22	24	25
Finansal Kiralama Borçları	303.226	31.040	1.126.429	2.049.241	0	0	0	0
Faktoring	983	152.423	35.508	45.805	0	0	0	0
Diğer	329.355	50.204.363	156.279	15	0	4	0	0
Kısa Vadeli Ticari Borçlar	282.793.380	268.500.031	217.562.252	220.517.157	19	21	18	21
Yurt İçi Satıcılar	249.479.161	227.275.905	204.741.324	181.668.173	17	18	17	18
Senetli Borçlar(net)	0	0	0	-38.200				
Yurt Dışı Satıcılar	0	0	0	0				
Grup Şirketlerine Ticari Borçlar	33.314.219	41.224.126	12.820.928	38.887.184	2	3	1	4
Diğer Kısa Vadeli Borçlar	13.344.867	9.694.304	8.185.674	8.777.615	1	1	1	1
Grup Şirketlere Borçlar	0	0	0	0				
Ortaklara Borçlar	2.819.825	2.800.001	1	2.800.000	0	0	0	0
Diğer Borçlar	3.323.969	2.891.637	2.268.369	2.314.010	0	0	0	0
Kamuya Olan Borçlar	7.201.073	4.002.665	5.917.305	3.663.604	0	0	1	0
Gel. Aylara Ait Gel. ve Gider Tah.	47.748.659	7.248.437	5.259.432	6.056.819	3	1	0	1
Alınan Avanslar	56.750.609	43.808.352	42.452.910	40.926.027	4	3	4	4
Borç ve Gider Karşılıkları	0	2.827.205	1.435.397	3.476.257		0	0	0
Dönem Karından Odenecek Vergi	0	2.827.205	1.009.899	3.476.257		0	0	0
Diğer Borç ve Gider Karşılıkları	0	0	425.498	0				
Kısa Vadeli Borç Toplamı	883.359.121	662.713.521	554.513.882	540.148.936	59	53	47	52
Uzun Vadeli Banka Kredileri	226.231.651	127.151.232	66.864.800	0	15	10	6	
Diğer Mali Borçlar	50.000.000	-0	50.016.224	186.392	3		4	0
Satıcılar	10.612.070	6.894.296	35.343.756	30.563.052	1	1	3	3
Grup Şirketlerine Ticari Borçlar	0	0	0	0				
Borç Senetleri (Net)	0	0	0	0				
Ortaklara Borçlar	4.200.000	5.600.000	11.200.000	11.200.000	0	0	1	1
Grup Şirketlere Diğer Borçlar	0	0	0	0				
Kıdem Tazminatı Karşılıkları	29.954.305	31.590.749	33.969.820	36.325.783	2	3	3	4
Yıl.Yay.İnş. ve On. Hakediş Bed.	0	0	0	0				
Alınan Avanslar	0	0	0	0				
Diğer Borçlar	0	0	0	0				
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	320.998.026	171.236.277	197.394.600	78.275.228	21	14	17	8
BORÇLAR TOPLAMI	1.204.357.147	833.949.798	751.908.482	618.424.163	80	66	64	60
Sermaye	331.388.195	331.388.196	331.388.196	331.388.196	22	26	28	32
Ödenmemiş Sermaye(-)	0	0	0	0				
Ödenmiş Sermaye	331.388.195	331.388.196	331.388.196	331.388.196	22	26	28	32
Serm.Düz.Olumlu/Olumsuz Fark.	75.643.698	75.643.698	75.643.698	75.643.698	5	6	6	7
Yasal Yedekler	10.867.455	10.744.814	10.392.407	9.275.584	1	1	1	1
Diğer Yedekler	50.817.521	50.378.364	49.939.490	28.314.295	3	4	4	3
Geçmiş Yıl Karları	9.025.920	6.695.735	0	0	1	1		
Geçmiş Yıl Zararları(-)	-49.448.979	-49.448.979	-49.448.979	-49.448.979				
Dönem Net Zararı(-)	-124.938.827	0	0	0				
İşletmede Bir. Kar /Geçici D.Kar	0	2.891.984	7.048.142	22.663.695		0	1	2
Ekleme - İndirim	-950.420	0	0	0				
Özkaynaklar	302.404.563	428.293.811	424.962.953	417.836.490	20	34	36	40
PASİF TOPLAMI	1.506.761.710	1.262.243.609	1.176.871.435	1.036.260.653	100	100	100	100

Bilanço girişi ve aktarmalar yapılırken aktif/ pasif dengesinin uyumlu olması önem arz etmektedir.

5.2.2. Gelir Tablosu

Tablo 4: İşletme Gelir Tablosu

GELİR TABLOSU										
GELİR TABLOSU	30.9.2018	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2015	DİKEY ANALİZ (%)				YATAY ANALİZ (%)	
					2018/9	2017/12	2016/12	2015/12	REEL	
					2018/9	2017/12	2016/12	2015/12	2017/12	2016/12
Brüt Satışlar	1.058.133.796	1.170.246.741	973.754.608	1.024.413.988	100	100	100	100	4,8	-24,8
Yurt İçi Satışlar	785.150.029	846.789.055	725.658.338	767.346.945	74,2	72,4	74,5	74,9	2,0	-22,1
Yurt Dışı Satışlar	272.983.767	316.989.607	244.157.916	255.168.401	25,8	27,1	25,1	24,9	9,8	-29,9
Diğer Gelirler	0	6.488.079	3.938.354	1.898.642		0,6	0,4	0,2		-44,8
Satışlardan İndirimler	-82.359.158	-86.174.718	-82.949.481	-82.845.623	5,9	5,7	6,5	6,1	0,4	-13,5
Net Satışlar	995.774.638	1.104.072.023	910.805.128	961.568.365	100,0	100,0	100,0	100,0	4,8	-26,0
Satışların Maliyeti	-751.590.038	-835.955.218	-686.120.306	-744.182.060	76,6	76,7	76,3	77,4	6,2	-26,8
Satılan Mamuller Maliyeti	-710.472.434	-786.766.626	-633.892.655	-690.112.655	71,3	71,3	69,6	71,8	4,8	-26,7
Satılan Ticari Mallar Maliyeti	-41.117.604	-49.188.592	-52.227.651	-54.069.405	4,1	4,5	5,7	5,6	13,2	-3,4
Satılan Hizmet Maliyeti	0	0	0	0						
Brüt Kar / Zarar	244.184.600	268.116.805	224.684.822	217.386.305	24,5	24,3	24,7	22,6	3,9	-23,8
Faaliyet Giderleri	-145.409.827	-167.777.329	-148.302.816	-144.545.111	14,6	15,2	16,3	15,0	9,1	-19,6
Faaliyet Karı / Zararı	98.774.773	100.339.476	76.382.006	72.841.194	9,9	9,1	8,4	7,6	-3,9	-30,8
Finansman Giderleri	-218.352.175	-83.378.046	-56.583.473	-37.746.127	21,9	5,7	6,2	3,9	-72,5	-18,8
Kambiyo Karları	102.137.093	61.743.816	48.531.208	49.371.609	10,3	5,6	5,3	5,1	-42,8	-28,5
Kambiyo Zararları	-76.113.729	-67.213.432	-38.999.715	-47.472.059	7,6	6,1	4,3	4,9	-16,5	-47,2
Diğer Faaliyetlerden Gelirler	24.103.202	25.560.564	28.791.747	32.062.688	2,4	2,3	3,2	3,3	0,3	2,5
Diğer Faaliyetlerden Giderler	-41.210.314	-36.402.702	-28.440.953	-33.943.319	4,1	3,3	3,1	3,5	-16,4	-28,9
Olaganüstü Gelirler	614.749	5.673.616	5.426.846	4.860.829	0,1	0,5	0,6	0,5	773,1	-13,0
Olaganüstü Giderler	-14.892.426	-20.450.859	-26.844.627	-13.834.863	1,5	1,9	2,9	1,4	29,9	19,4
Bilanço Karı	-124.938.827	5.872.433	8.283.039	26.139.953		0,6	0,8	2,7		28,3
Öd. Vergi ve Diğ. Yükümlülükler	0	-2.980.449	-1.234.897	-3.476.257			0,3	0,1		-62,3
Net Kar / Zarar	-124.938.827	2.891.984	7.048.142	22.663.695			0,8	2,4		121,7
Dönem Amortisman / İtfa Tutarı	44.337.740	59.271.861	54.967.543	0	30,5	35,3	37,1		26,5	-15,6
FAVOK (EBİTDA)*	137.751.088	128.522.340	119.814.056	63.886.079	13,8	11,6	13,2	6,8		#####

*EBİTDA hesabı kabaca yapılmakta olup Satışların Maliyetine verilen finansman ve amortisman giderleri dikkate alınmamaktadır.

MALİ ANALİZ TABLOSU				
	2018/9	2017/12	2016/12	2015/12
Net İşletme Sermayesi (TL)	31.865.211	2.684.271	34.504.720	-42.431.832
Carı Oranı(%)	104	100	106	92
Likidite Oranı(%)	68	66	68	58
Ticari Alacak Tahsil Süresi (Gün)	160	141	147	114
Ticari Borç Ödeme Süresi (Gün)	107	120	135	123
Stok Devir Süresi (Gün)	91	89	97	82
Finansman Süresi (Gün)	144	110	110	73
Faiz Karşılama (Kaz)	0	2	1	2
Borç Toplamı / Özkaynaklar (%)	398	195	177	147
Banka Borçları / Özkaynaklar (%)	234	95	81	62
Bilanço Karı / Özkaynaklar(%)	-41	1	2	6
Net Sabit Varlıklar / Özkaynaklar(%)	134	96	98	91
Toplam Borçlar / Net Satışlar(%)	121	76	83	64
Finansman Giderleri / Net Satışlar(%)	22	6	6	4
Kısa Vadeli Banka Borçları / Net Satışlar(%)	48	25	31	27
Kısa Vadeli Banka Borçları / Toplam Borçlar(%)	40	34	37	42
Bilanço Karı / Aktif Toplamı(%)	-8	0	1	3
Gün	273	365	366	365

Mali Analiz Tablosunda işletmenin yatay ve dikey analiz oranlarının da yer aldığı bilanço ve gelir tablosu yer almaktadır. Aktif ve pasifte yer alan tüm kalemlerin başka bir sekmede veri girişi gerçekleştirildikten sonra hesaplar arası bazı düzeltmeler, aktarma ve arındırma işlemleri gerçekleştirilir. Analize uygun hale getirilmiş olan finansal tabloların son hali ise analiz raporunda yer almaktadır.

5.2.3. Mali Analiz Oranları Tabloları

Tablo 5: İşletme Mali Analiz Oranları

MALİ ANALİZ ORANLARI				
RASYOLAR	30.9.2018	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2015
LİKİDİTE (%)				
Cari Oran	103,61	100,41	106,22	92,14
Likidite Oranı	68,26	66,39	67,77	57,54
Nakit Oranı (%)	1,35	0,84	1,03	1,10
Stoklar / Aktif Toplamı	19,34	16,67	16,81	16,13
K. V. Alacaklar / Aktif Toplamı	39,23	34,42	31,45	29,42
FİNANSAL YAPI (%)				
Kaldıraç Oranı	79,93	66,07	63,89	59,68
Özkaynaklar / Y. K. Toplamı	25,11	51,36	56,52	67,56
K.V.Y.K. / Aktif Toplamı	58,63	52,50	47,12	52,12
Duran Varlıklar / Özkaynaklar	195,61	139,35	138,33	128,89
Duran Varlıklar / Devamlı Sermaye	94,89	99,55	94,46	108,55
Dönen Varlıklar / Aktif Toplamı	60,74	52,72	50,05	48,03
K.V. Mali Borçlar / K.V.Y.K.	54,65	49,89	50,43	48,21
K.V. Mali Borçlar / Y.K. Toplamı	40,08	39,65	37,19	42,11
K.V. Mali Borçlar / Aktif Toplamı	32,04	26,19	23,76	25,13
Top. Mali Borçlar / Aktif Toplamı	50,37	36,27	33,69	25,15
Top. Mali Borçlar / Net Satışlar	76,22	41,46	43,53	27,10
DEVİR HIZLARI				
Stok Devir Hızı	3,00	4,10	3,76	4,45
Alacaklar Devir Hızı	1,71	2,59	2,48	3,20
Net İşletme Sermayesi Devir Hızı	31,25	411,31	26,40	
Özkaynak Devir Hızı	3,29	2,58	2,14	2,30
Aktif Devir Hızı	0,66	0,87	0,77	0,93
Finansman Süresi (Gün)	144,43	110,00	109,42	72,95
KARLILIK				
Net Kar (Zarar) / Öz Kaynaklar (%)	-41,32	0,68	1,66	5,42
Net Kar (Zarar) / Aktif Toplamı (%)	-8,29	0,23	0,60	2,19
Faaliyet Karı (Zararı) / Net Satışlar (%)	9,92	9,09	8,39	7,58
Brüt Satış Karı (Zararı) / Net Satışlar (%)	24,52	24,28	24,67	22,61

Tablo 6: İşletme Finansal Göstergeler ve Reel Büyüme Oranları

FİNANSAL GÖSTERGELER VE REEL BÜYÜME ORANLARI								
	ÜFE	**16,37%	**38,96%					
Gelir tablosu rakamları bir önceki yılın aynı dönemine göre, diğerleri ise bir önceki yıl sonuna göre hesaplanmıştır.	30.9.2018	Artış Azalış	31.12.2017	Artış Azalış	31.12.2016	Artış Azalış	31.12.2015	Artış Azalış
Aktif Toplamı	1.508.761.710	-14,1	1.262.243.609	#VALUE!	1.176.871.435	#VALUE!	1.036.280.653	
Net Satışlar	995.774.638		1.104.072.023	#VALUE!	910.805.128	#VALUE!	961.588.365	
Net İşletme Sermayesi	31.865.211	754,3	2.684.271	#VALUE!	34.504.720		-42.431.832	
Dönen Varlıklar	915.224.332	-1,0	665.397.792	#VALUE!	589.018.602	#VALUE!	497.717.104	
Duran Varlıklar	591.537.378	-28,7	596.845.817	#VALUE!	587.852.833	#VALUE!	538.543.550	
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	883.359.121	-4,1	662.713.521	#VALUE!	554.513.882	#VALUE!	540.148.936	
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	320.998.026	34,9	171.236.277	#VALUE!	197.394.600	#VALUE!	78.275.228	
Özkaynaklar	302.404.583	-49,2	428.293.811	#VALUE!	424.962.953	#VALUE!	417.836.490	
Hazır Değerler	11.925.675	54,8	5.544.462	#VALUE!	5.725.783	#VALUE!	5.937.052	
Kısa Vadeli Ticari Alacaklar	582.973.498	-1,7	426.848.180	#VALUE!	366.484.845	#VALUE!	300.560.380	
Kısa ve Uzun Vadeli Ticari Alacaklar	583.132.771	-1,7	426.919.059	#VALUE!	366.545.791	#VALUE!	300.620.707	
Toplam Grup Şirketlerden Alacaklar	3.406.157	33,4	1.836.967	#VALUE!	1.518.110	#VALUE!	1.094.596	
Stoklar	291.401.930	-0,3	210.364.909	#VALUE!	197.805.511	#VALUE!	167.149.075	
Mali Duran Varlıklar	153.289.837	-28,0	153.289.836	#VALUE!	138.961.683	#VALUE!	127.755.873	
Maddi Duran Varlıklar	404.273.578	-29,6	413.157.904	#VALUE!	416.209.843	#VALUE!	380.617.827	
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	33.814.690	-19,8	30.327.199	#VALUE!	32.620.361	#VALUE!	30.109.522	
Kısa Vadeli Banka Kredileri	482.088.042	23,8	280.247.368	#VALUE!	278.300.000	#VALUE!	258.300.000	
Uzun Vadeli Banka Kredileri	226.231.651	28,0	127.151.232	#VALUE!	66.864.800		0	
Toplam Mali Borçlar	758.953.257	19,3	457.786.426	#VALUE!	396.499.241	#VALUE!	280.581.453	
Kısa ve Uzun Vadeli Ticari Borçlar	293.405.450	-23,3	275.394.326	#VALUE!	252.906.008	#VALUE!	251.080.209	
Kısa ve Uzun Vadeli Ortaklara Borçlar	7.019.825	-39,9	8.400.001	#VALUE!	11.200.001	#VALUE!	14.000.000	
Toplam Grup Şirketlere Borçlar	0		0		0		0	
Kısa ve Uzun Vadeli Alınan Avanslar	56.750.609	-6,8	43.808.352	#VALUE!	42.452.910	#VALUE!	40.926.027	
Brüt Kar / Zarar	244.184.600		268.116.805	#VALUE!	224.684.822	#VALUE!	217.386.305	
Faaliyet Karı / Zararı	98.774.773		100.339.476	#VALUE!	76.382.006	#VALUE!	72.841.194	
Vergi, Temettü Öncesi Kar	-124.938.827		5.872.433	#VALUE!	8.283.039	#VALUE!	26.139.953	
Net Kar / Zarar	-124.938.827		2.891.984	#VALUE!	7.048.142	#VALUE!	22.663.695	
Finansman Giderleri	218.352.175		63.378.046		56.563.473		37.746.127	
Amortisman/İtfa Giderleri	44.337.740		59.271.861		54.967.543		0	
Stok Devir Süresi (Gün)	91		89		97		82	
Ticari Alacak Tahsil Süresi (Gün)	160		141		147		114	
Ticari Borç Ödeme Süresi (Gün)	107		120		135		123	

* Bir önceki yılın aynı ayına göre üfe değerini ifade etmektedir.

** Bir önceki mali veri dönem sonuna göre üfe değerini ifade etmektedir.

Finansal göstergeler ve büyüme oranlarının yer aldığı Tablo6'da skollama programı tarafından otomatik olarak hesaplanan ve analize konu işletmelerin ait tüm rasyo değerleri yer almaktadır.

5.2.4. Finansal Olmayan Riskler

Finansal olmayan riskler tablosunda işletmelerin ve ortaklarla ilgili analistin işletme ile görüşmesi ve mali veriler aracılığı ile elde ettiği veriler hakkında subjektif değerlendirmeleri ile Şekil 14'de cevap verdiği sorular bulunmaktadır. Skollama modelinin parametrelerine göre skora etki derecesi her soruya, faaliyet gösterilen sektöre göre farklılık göstermektedir. Bu bölüm işletmelerin notunun oluşmasında önem arz etmektedir.

NİTELİKSEL VE FİNANSAL OLMAYAN NİCELİKSEL ANALİZ	
1. Moralite	
1.1.	Firmanın KKB ve Risk Merkezi Kayıtları (olumsuzluklar) Son yıl: Yok Sondan önceki 2 yıl: Yok Geçmiş: Yok
1.2.	Firmanın Piyasa İtibarı Vasat
1.3.	Ortakların ve İlişkili Şirketlerin KKB ve Risk Merkezi Kayıtları (olumsuzluklar) Son yıl: Yok Sondan önceki 2 yıl: Yok Geçmiş: Yok
1.4.	Ortakların ve İlişkili Şirketlerin Piyasa İtibarı Olumlu
1.5.	Firmanın ve İlişkili Şirketlerin Bankamızla olan çalışmaları Önemsiz sorunlar
1.6.	Firmanın ve İlişkili Şirketlerin Diğer Banka ve Finansal Kuruluşlarla İlişkileri Sorunsuz
2. Ortaklık ve Yönetim Yapısı	
2.1.	Firmanın Faaliyet Süresi 37,2 yıl
2.2.	Firmayı sevk ve idare eden yönetici/ ortağın deneyimi 12 yıl ve üstü
2.3.	Firma ortaklarının değiştirdiği iş kolu sayısı Hiç değiştirmemiştir.
2.4.	Etkin ortak/ortaklar için başında mı? Evet
2.5.	Ortakların firma dışında gelir kaynakları var mı? Evet
2.6.	Ortakların etiği Sorunsuz
2.7.1.	Ortaklar dışında yönetimde söz sahibi bir yönetici var mı? Hayır
2.7.2.	Mevcut Yönetim ve Ortaklardan sonra işin devamlılığını sağlayabilecek aday kişiler var mı? Evet
2.7.3.	Finansman, Muhasebe, Pazarlama, Üretim, Dış Ticaret, İnsan Kaynakları dept. ve profesyonel yöneticileri mevcut mu? Kısmen

3. Faaliyet Bilgileri ve Çalışma Koşulları	4. Ürün,Marka,Pazarlama,Pazar Payı
3.1. İşyerinin/Tesisin Durumu ve Mülkiyeti <i>Ortak/Grup şirketi mülkiyetinde</i>	4.1. Ürünlerin kalitesinin firmaya etkisi <i>Ürün kalitesi iyi/ tercih ediliyor</i>
3.2. Lokasyonun uygunluğu <i>Sektör geneliyle aynı koşullarda</i>	4.2. Marka/Patent/Lisans/Zincir Mağaza Avantajı <i>Normal</i>
3.3. Aynı iş yerindeki faaliyet süresi <i>8 yıl ve üstü</i>	4.3. Dağıtım ve pazarlama ağı(şube, bayi, mobil dağıtım kanalları) <i>Makul</i>
3.4. Kapasite Kullanımı <i>%50 ve üzeri</i>	4.4. Pazarında etkinliği <i>Makul</i>
3.5. Yatırım Faaliyetleri <i>Yatırma İhtiyaç yok</i>	4.5. Pazarlama politikası (reklam, promosyon) <i>Makul</i>
6.1. Çalışanlar sendikası mı? <i>Bilgi yok</i>	5. Dışsal Etkiler
6.2. Personelin niceliği ve niteliği yeterli mi? <i>Bilgi yok</i>	5.1. Sektörde yaşanan sorunların firmaya etkisi <i>Önemsiz düzeyde etkileniyor</i>
3.7. Firma aktiflerinin sigorta durumu <i>Bilgi yok</i>	5.2. Döviz pozisyonunun etkisi (Kur Riski) <i>Düşük</i>
8.1. Mal alım koşulları <i>%25 ve üzeri teminatlı</i>	5.3. Hükümet kararları ve yasal uygulamaların etkisi <i>Etkilenmiyor</i>
8.2. Mal satım koşulları <i>%50 ve üzeri teminatlı</i>	Moralite hariç bilgi alınamayan sorular için %50 oranında Finansal etkileşime başvurulmaktadır.
3.9. Müşterinin tabana yaygınlığı <i>Satışlarından %25'den fazla pay alan yok</i>	
3.10. Tedarikçi bağımlılığı <i>Tedarikçilerinden %40'tan fazla pay alan yok</i>	
3.11. Alacak kalitesi <i>Firmayı etkilemeyecek düzeyde tahsilat gecikmeleri</i>	
3.12. Stok Kalitesi <i>%50 ve üzeri satış kabiliyeti</i>	
3.13. Dış Ticaret Performansı <i>Orta</i>	
3.14. Firmanın ve İlişkili Şirketlerin Diğer Banka ve Fin. Kur. ile çalışma k <i>İpotek (gayrimenkul alımı dışında) veya taşıt rehini(taşıtlı alımı dışında) ile</i>	

Şekil 14: Niteliksel ve Finansal Olmayan Nicelik Analizi

5.3. Mali Analist Kanaati

İncelemeyi yapan mali analist incelenen bilanço ve gelir tablolarını subjektif bir şekilde yorumlar ve yorumlama kısmına işletmeden temin edilen bilgiler, moralitesi ve işletmenin piyasadaki durumu göz önünde bulundurularak Şekil 15'de genel bir değerlendirme yapar.

Raporun en son kısmında yer alan genel değerlendirme bölümünde analizi yapılan işletmelerin hakkında genel olarak bir değerlendirme gerçekleştirilir. İşletmelerin faaliyetine ilişkin bilgilerin ve mali tablolar metine dökülür ve önem arz eden hususlara değinilir. Çalışmada mali verilerine yer verilen işletmelere ilişkin genel değerlendirme bölümünde işletmenin faaliyetleri, mali verilerine paralel uzmanın görüşleri yer almaktadır.

25 yıldır faaliyet gösteren ve seramik imalatı yapan işletmenin 2015/12, 2016/12 ve 2017/12 ve 09/2018 dönemlerine ait Vergi Usul Kanunu (VUK)'na göre düzenlenmiş mali verilerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. İlgili dönemlere ait mali tablolar üzerinde gerekli aktarma/arındırma işlemleri gerçekleştirilmiş ve tablolar analize uygun hale getirilmiştir. Aktarma / arındırma işlemleri gerçekleştirilmiş, mizan verileri detaylı bir şekilde incelenmiş ve işletme ile gerçekleştirilen görüşme neticesinde elde ettiği veriler ışığında analist genel bir değerlendirme yazar. Söz konusu değerlendirme sadece mali verilere ait yorumlar yer almaktadır.

Genel Değerlendirme	
<p>Hazır değerlerde kayda değer bir bakiye bulunmamakta olup bu durum işletmenin likiditesi açısından olumsuz değerlendirilmektedir. İşletmenin dönen varlıkları ticari alacak ve stok ağırlıklı bir görünüm sergilemektedir. İş hacminde yaşanan artışla birlikte ticari alacaklar kalemlerinde son dönemde artış yaşandığı görülmektedir. İşletmenin mizan verilerinde yer alan alıcılar hesabındaki tüm bakiyelerin istihbarat sorguları yapılmış olup donuk bakiyeler tespit edilmemiştir. Stok birikimin iş hacmine kıyasla makul seviyelerde olduğu ve stok devir süresinin önceki yıllara göre paralel seyrettiği görülmektedir.</p>	
<p>Maddi duran varlıklarında cüzi artış yaşanmış olup faaliyet konusu kapsamında cüzi yatırımlar yapıldığı görülmektedir. 09/2018 ara döneminde 7 milyon TL'lik arsa-arazi alındığı görülmekle birlikte işletme yetkilileri tarafından yatırım amaçlı satın alındığı belirtilmiştir.</p>	
<p>Aktiflerinin finansmanını banka kredisi ve ticari borçlarla sağlamaktadır. Nakdi riskleri ağırlıkla kısa vadeli olup, makina modernizasyonları, taşınmaz satın alımları, stok edinimleri, grup işletmelerin fonlanması ve TL'deki değer kaybı sonucu oluşan kur farkları kapsamında nakdi riskleri toplamı, 2017'de yaklaşık 457 milyon TL, 09/2018'de ise 759 milyon TL'ye yükselmiştir. Alınan avans bakiyeleri işletmenin maliyetsiz fon yaratması ve piyasa itibarı açısından olumlu değerlendirilmiştir. Dönemler itibarıyla artarak süreklilik gösteren ve işletme üzerinde bir borç baskısı yaratmayan ortaklara borçlar bakiyeleri özkaynaklarla birlikte değerlendirildiğinde işletmenin makul seviyelerde özkaynak yapısı olduğu söylenebilir. İşletme yetkilileri tarafından ortaklara borçlar kalemlerinin önümüzdeki dönemlerde sermaye artırımını kapatılmasının düşünüldüğünü ifade etmişlerdir.</p>	
<p>Dönemler itibarıyla hem cironun hem de ihracatın artış trendinde olması olumlu olarak değerlendirilmiştir. İşletmenin incelenen dönemlerde esas faaliyetlerinden kar elde ettiği görülmektedir. 09/2018 döneminde artan maliyetlerin yanı sıra finansman giderlerinin ve işletme aleyhine neticelenen diğer faaliyet gelir- gider dengesinin ve olağanüstü zararlarının olumsuz etkisiyle ara dönemde zarar açıkladığı görülmektedir. Öte yandan grubun nakit çıkışı gerektirmeyen yüksek seviyelerdeki amortisman giderleri olumlu bir husus olarak göz ardı edilmemelidir. Ancak 09/2018'de nakit çıkışı gerektirmeyen amortisman giderleri de dikkate alınsa dahi bir önceki dönem rakamlarını yakalayamadığı dikkat çekmektedir.</p>	
<p>Ödenmiş sermayesi 331,4 milyon TL olan işletmenin özvarlık birikimi sermaye yedekleri ve kar yedeklerinin olumlu etkisiyle 2018'de 302,4 milyon TL seviyelerine yükselmiştir. Genel borç toplamı alınan avanslar ve ortak finansmanı hariç tutulsa dahi 2018 yılında iş hacmine kıyasla yüksek seviyelerde iken ara dönemde iş hacminin üzerinde neticelenmiştir.</p>	
<p><i>Hazırlayan</i> Aycan Anlı</p>	<p><i>Kontrol Eden</i> Müdür</p>

Şekil 15: Genel Değerlendirme

Mali verileri incelenerek tamamlanan ve kredi notu tahsis edilen işletmenin Mali Tahlil Birimi tarafından hazırlanmış raporu Kredi Tahsis birimine mail aracılığı ile gönderilir ve bir kopyası ortak alanda saklanır.

İncelemesi yapılan işletmeye ait raporun kapak sayfasında yer alan kredi notu (55) olarak uygun görülerek hazırlanan rapor Kredi Tahsis Birimine gönderilmiştir. Şubenin talep ettiği kredinin uygun olup olmadığına Kredi Tahsis Birimi yetkilileri tarafından karar verilmektedir.

İşletmelerin faaliyetleri ve mali tabloları ile ilgili tespit edilen durumlar şu şekildedir. Uzun süredir işletmenin seramik sektöründe faaliyet göstermesi ve ortakların uzun süreli sektör deneyimlerinin bulunması olumlu bir husus olarak değerlendirilmiştir. Yıllar itibarıyla işletmenin çalışan personel sayısının arttığı görülmektedir. İşletmenin yıllar itibarıyla cirosunun büyüme trendinde olduğu söylenebilmektedir. İhracat gerçekleştirdiği ülkeler değerlendirildiğinde riskli ülkelerin olmaması olumlu olarak değerlendirilmiştir. İşletmenin alım –satım vadeleri arasında oluşan makasta cüzi seviyelerde de olsa yıllar itibarıyla artış yaşanması sonucu işletmenin yabancı kaynak kullanımına yönelmesine, bu sebeple oluşan finansman maliyetleri karlılığının azalmasına

neden olmaktadır. Buna karşılık işletmenin satışlarında avans olarak çalışması maliyetsiz fon yaratması ve piyasa itibarının iyi olduğu düşüncesi tarafımızca olumlu olarak değerlendirilmektedir.

5.4. Kredi Tahsis Değerlendirme Aşaması

İşletmelerin başvuru yaptığı şube işletmelerden temin edilen mali veri ve faaliyetlerine ait bilgileri Mali Tahlil Birimine iletir. Söz konusu veriler aracılığı ile Mali Tahlil Birimi tarafından yazılan raporun olumlu olması durumunda şubeler Kredi Talep Formu aracılığı ile Tahsis Birimlerine talep girişi yaparlar.

Şekil 16'da yer alan Kredi Talep Formunda işletmenin talep ettiği krediler program bazlı limit ve vadelerine ilişkin veriler yer almaktadır.

KREDİ TALEP FORMU							DAİRE BAŞKANLIĞI KREDİ KOMİTESİ		
							TAHSİS I-1		
FİRMA KODU	12345						Onay Tarihi	10.05.2020	
ŞUBE	İSTANBUL AVRUPA	İL	İSTANBUL	YENİ FİRMA			Revize Tarihi	10.08.2021	
VERGİ NUMARASI	1234567890						Rating Notu		
FİRMA UNVANI	SERAMİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.								
BANKA TEMİNAT MEKTUBU, AVALLİ BONO, %100 KGF ÖZKAYNAK									
LİMİT, RİSK DETAYI									
NO	KREDİ TÜRÜ	TEMİNAT DETAYI	MEVCUT LİMİT	MEVCUT RİSK	VADE	TALEP EDİLEN LİMİT	ONAYLANAN LİMİT	ÖNERİLEN TEMİNAT	VADE
			USD	USD		USD	USD		
1	REESKONT	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	-	-		10.000.000	10.000.000	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	720 GÜN
2	İYİSK	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	-	-		5.000.000	5.000.000	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	5 YIL
3	İYYK	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	-	-		5.000.000	5.000.000	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	7 YIL
4	ÖZ. İHR.	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	-	-		5.000.000	5.000.000	BANKA TEMİNAT MEKTUBU	7 YIL
FİRMA TOPLAM			0	0		10.000.000	10.000.000		

Şekil 16: Kredi Talep Formu

Talep edilen kredi limitleri talep doğrultusunda aylık olarak beyan edilen ilgili kredi komitesinde görüşülür.

Söz konusu kredi komitesi ağırlıklı kredi limitlerinin yabancı para cinsinden olması ve kurlarda yaşanan değişkenlik nedeniyle aylık olarak değişkenlik göstermektedir. Limit teklifi teminat yapısı ve toplam limit tutarına göre Yönetim Kurulu, Kredi Komitesi, Genel Müdürlük Kredi Komitesi, Genel Müdür Yardımcılığı Kredi Komitesi veya Daire Başkanlığı Kredi Komitesinden uygun olan komiteye sunulmaktadır.

İncelenen dönemde 10 milyon USD talebi bulunan işletmenin talebi Daire Başkanlığı Kredi Komitesi yetkisinde yer almakta olup kredi komitesinde Kredi Tahsis Müdürü, Kredi Tahsis Daire Başkanı, Bölge Müdürü ve Mali Tahlil Daire Başkanı yer almaktadır. Onaylanan kredinin limitleri sisteme girilir ve ilgili işletmeden kredi kullandırım aşamasında gerekli evraklarının imzası alınarak kredi kullandırımı gerçekleştirilir.

İncelemesi yapılan seramik sektöründe faaliyet gösteren işletmenin kayda değer bir moraliter olumsuzluğunun olmaması ve faaliyet performansının olumlu olması nedeniyle Daire Başkanlığı Kredi Komitesinde görüşülerek kredi limit tahsisine uygunluk verilmiştir.

5.5. Kredi Tahsis Uygulamasının Değerlendirilmesi

Kredi talep eden işletmenin bankacılık mevzuatı, Türk Eximbank'ın bağlı olduğu sair kanun hükümleri (Kuruluş Kanunu, Vergi Kanunu, Ticaret Kanunu, 32 Sayılı Karar, Reeskont Kredileri Uygulama Talimatı v.b.), taraf olduğu sözleşmeler ve uygulama esaslarına uygun olarak kredi tahsisi yapılması gerekmektedir.

İşletmelere limit tanımlanırken; işletmenin kredi değerliliği ile birlikte mevcut ihracat hacmi ve potansiyeli de göz önüne alınmaktadır. İşletmenin kendi bünyesinde, kardeş kuruluşları bünyesinde veya ihraç kayıtlı olarak ihracatı bulunması zorunludur. Kredi değerliliği

değerlendirilirken işletmenin ve kardeş kuruluşlarının Mali Tahlil Birimi tarafından verilen kredi notunun kredibil olması önem arz etmektedir.

Şubeden imzalı olarak gelen Kredi Teklif Formu içerisinde; işletmenin kredi programı bazında var olan limitleri yanı sıra teklif edilen yeni limit tutarı yer almaktadır. Kredi Talep Formunda yer alan talep doğrultusunda ön inceleme yapılarak işletmenin talebi, mevcut limiti, riski ile birlikte güncel mali verileri, ihracat projeksiyonları/kontratları, moralitesi, diğer istihbari bilgiler ve kredi özelliğine göre ilave bilgiler ile oluşturulan analizi de dikkate alınarak karar verilir. Tahsis kontrolünden geçen talep ilgili komite üyelerine sunulur.

Şube personellerinin işletmenin talep ve ihtiyacını iyi analiz ederek Kredi Talep Formlarını doldurmaları gerekmektedir. İşletmenin talebinden az limit talep edilmesi işletmeleri zor durumda bırakabileceği gibi tekrar limit artırımında bulunulması zaman ve iş kaybına neden olmaktadır. Ayrıca yine şube personellerinin ödeme performansı düşük olan işletmeler için kredi talep etmeleri de zaman kaybı doğurmakla birlikte ihtiyacı olan diğer işletmelerin tahsis sürecinde gecikmeler yaşanmasına neden olmaktadır.

Tahsis birimi personelinin kredi talep eden işletmelerin TDR veya İAR olarak raporlarını incelemesinin yanı sıra moraliter sorgulamalarını güncel olarak kontrol etmesi talep, ihtiyaç ve vade sürecini işletme bazında değişkenlik arz edeceğini öngörmelidir. Kredinin görüşüleceği ilgili komiteye işletmelerin gelecek projeksiyonunu, mevcut ödeme performanslarını dikkatli bir şekilde yansıtılması tahsis sürecinde oldukça önemlidir.

Türk Eximbank bünyesinde yeni sistem çalışmaları yürütülmesine rağmen henüz oturmuş bir sistem olmaması nedeniyle kardeş kuruluşları ve ortaklara ait sakınca kayıtlarının tespiti tahsis birimi çalışanlarının mevcut iş yükünü artırmaktadır. Bu ve benzeri durumların önüne geçmek için deneyimli ve dikkatli personeller ile çalışılmalıdır. Mevcut personellerin Mali Tahlil Biriminde daha önceden çalışarak işletmelere ait mali verilerin temin süreci, güvenilirliği gibi konular nedeniyle kredi tahsis sürecinde yaşanabilecek aksaklıklar hakkında genel bir bilgi sahibi olması süreç yönetimi açısından önem arz etmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla ihracata önem verilmesi ve ihracatta katma değer artırılmasının desteklenmesi önem arz etmektedir. İhracatın desteklenmesi amacıyla yeni pazarlara yönelmesi, yeni inovasyon ve Ar-Ge çalışmaları ile ihracatın çeşitlendirilmesi, ihracatçı işletmelerin yaşadığı zorluklarla ilgili düzenlemelerinde yapılması ve rekabet avantajları sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de ihracatçılara finansman desteği sağlamak amacıyla Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank) aracılığı ile ihracatçıya uygun faiz oranları ile finansman desteği sunulmaktadır.

Türkiye’de ihracatçıya uygun finansman imkanı sağlayan, dünya genelinde ihracat yapmak isteyen Türkiye’de imalat yapan işletmelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışan Türk Eximbank 2020 yıl sonu verilerine göre Türkiye’de gerçekleştirilen ihracatın yaklaşık %26,9’una destek olabildiği görülmektedir. Türk Eximbank Türkiye’nin farklı illerinde ve özellikle serbest bölgelerde yeni şube açılışları ile ihracatı desteklemek amacıyla daha fazla ihracatçıya ulaşması hedeflenmektedir.

Bankalar şubelerinde yer alan pazarlama çalışanları aracılığı ile kredi satışı amacıyla müşteri bulma, mevcut müşteriyi koruma ve tanımlanan hedefler çerçevesinde maksimum seviyede kredi kullandırımı yapmaya çalışmaktadır. Mali Analist ve Tahsis birimi çalışanları ise kredi kullandırımı yapılması planlanan işletmelerin ölçeğine ve ihtiyacına göre uygun kredi kullanması amacıyla kredi kullandırımı yapacak işletmenin kredibil olup olmadığını değerlendirmeye çalışırlar.

Türkiye’de ve dünyada yaşanan ekonomik krizlerin bankalar ve işletmeler üzerinde oluşturacağı etkiyi azaltabilmek, kaynaklarını verimli bir şekilde kullanabilmek ve batık kredi oranlarını minimize edebilmek amacıyla bankalar Mali Tahlil ve İstihbarat Departmanlarında (Mali Analiz Birimlerinde) işletmelerin faaliyetlerini ve mali verilerini detaylı bir şekilde inceleyerek düşük risk taşıyan kredi portföyü oluşmayı amaçlamaktadır.

Bankaların Mali Tahlil Departmanlarında çalışan analistler işletmelerin 3 veya 5 yıllık geçmiş dönem performanslarını inceleyerek, gelecek dönemlerde söz konusu işletmelerin nasıl bir performans sergileyecekleri konusunda fikir vermeye çalışırlar. Sözkonusu çalışma kapsamında işletmelerden alınan bilgilerin ve mali verilerin yanı sıra istihbarat birimlerinden temin edilen işletmelerin piyasa ve diğer bankalarla olan çalışmaları ve ödeme performansları hakkında bilgilerden de yararlanılmaktadır.

Mali Tahlil ve İstihbarat çalışmasının kalitesini artırabilmek amacıyla işletmelerin bankalara verdikleri bilgilerin doğruluğu önem arz etmektedir. Mali verilerin analizi aşamasında analizi yapacak olan analistin bilgisi, tecrübesi ve yetkinliği analize yön vermekte olup eksiksiz ve doğru bilgiye ulaşabilmesi analizin doğruluğunu etkileyebilmektedir. Bazı işletmeler daha yüksek kredibilite sahibi olmak, vergi avantajlarından yararlanabilmek ve kamu ihalelerinde yeterlilik sağlayabilmek amacıyla bilanço ve gelir tablosunda makyajlama yapmaktadırlar. Bu durumu önlemek amacıyla bankalarda görev alan Mali Tahlil Uzmanlarının mevcut bilgilerini güncel tutmaları, vergi ve muhasebe uygulamalarında yaşanan değişiklikleri takip etmeleri hazırlanan raporlarının kalitesinin artmasında önem arz etmektedir. Ayrıca işletmelerden alınan verilerin doğruluğunun teyit edilmesi amacıyla kullanılan Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Kredi Kayıt Bürosu (KKB), Dış Ticaret Merkezi(DTM), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası(TCMB) veri tabanı ve bankalara ait veri tabanlarının kısa zaman dilimlerinde güncellenmesi ve işletmelerden alınan bilgiler ile karşılaştırılması önem arz etmektedir.

Örnek olarak tüm bankaların ay sonlarında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'ye kredi tahsis edilen işletmelere ait nakdi ve gayrinakdi tüm limit, risk ve temerrüde düşen unsurların yer aldığı memzuç adı verilen kredi özeti paylaşılmaktadır. Bankaların portalına yansıyan söz konusu kayıtlarda işletmelerin sadece o bankaya ait olan durumu değil tüm finansal kuruluşlardaki (banka, leasing, faktoring vb.) kredibilitesi görülmektedir. Ancak söz konusu kayıtlar 1,5-2 ay geriden gelmektedir. Söz konusu güncel olmayan veri yeni limit tahsis edilecek olan işletmenin limit ve riskinin analizde hata oluşmasına neden olmakta olup verilerin güncel olması analizin doğruluğunda oldukça önemlidir.

Bankalarda işletmelere kullandırımı yapılacak olan krediler için limit tahsisi ve teminat yapısı düzenlenirken Mali Tahlil ve İstihbarat Departmanları tarafından hazırlanan raporlar baz alınmaktadır. Söz konusu raporun doğruluğu ve gerçeği yansıtması işletmelerin kredibilitesini belirlemekte ve kredi kararlarını etkilemekte olup kullanılan kredi tutarı Merkez Bankası kayıtlarına yansıdığı için hatalı bir kredi tahsisi diğer bankaların kredi tahsis aşamasını da etkilemektedir. Bu durum mevcut banka limitlerinin uygun olmayan işletmelere aktarılmasına neden olmakta ve dolaylı olarak ülke ekonomisine de yansımaktadır. Çünkü hatalı kredinin tahsis edilmesi bankaların batık kredi oranlarını artırmakta söz konusu olumsuzluk ülkenin ekonomik kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu olumsuz sürecin oluşmasına engel olmak amacıyla tecrübeli Mali Tahlil Uzmanları ile çalışılmalı, doğru mali analiz teknikleri kullanılmalıdır.

Türk Eximbank'ın amacı ihracata aracılık etmek, mal ve hizmetlerin çeşitliliğini artırılmasına, yeni pazarların bulunması ve Türkiye'nin ihracat payının artırılmasına katkıda bulunmak, ihracatçı işletmelere dış ticaret aşamasında rekabet avantajı sağlamak amacıyla uygun faiz oranlı finansman desteği sağlamaktır. Bu amaçla bünyesinde verilen kredilerde kredi kullanımına uygun bulunan işletmeler için genel bir limit tahsis edilmekte olup söz konusu işletmelere tahsis edilen limit karşılığında ihracat taahhüdünde bulunulması talep edilmektedir.

İhracat taahhüdü talep edilen işletmelerden Türkiye'de faaliyet gösteren diğer bankalardan farklı olarak ihracat tutarları, ihraç kayıtlı satış tutarları, ihracatlarının hangi ülkelere yönelik olduğu ve yurt dışı müşteri potansiyeli konusu incelenmektedir. Söz konusu inceleme aşamasında işletmelerden talep edilen evrakları talep etme süresinde uzamalar yaşanmaktadır. Şubelerce kredi tahsis sürecinin bulunmaması ve tüm kredilerin genel müdürlük bazında Tahsis Birimlerince yürütülmesi bu sürecin uzamasını artırıcı etki yaratmaktadır. Ayrıca bankanın mevcut sisteminde ve uygulamalarında yaşanan iş akış sürecinin kısaltılması ve talep edilen evrakların minimize edilmesi, online başvuru süreçlerine ağırlık verilmesi ile daha çok ihracatçıya ulaşılmasına imkan sağlayabileceği düşünülmektedir.

Türk Eximbank'ın ihracatçılara daha iyi destek sunması amacıyla muhtelif basın-yayın organlarında banka tanıtımının daha çok yapılması, müşteri portföyünü artırmasını destekleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca kredi çeşitlendirmeleri yapılarak büyük ve orta ölçek işletmelerin yanı sıra küçük işletmelere yönelik daha farklı kredi politikaları sunmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Antepli, A., ve Alpay, V. (2019). Türkiye Varlık Fonunun İslami Finansal Enstrümanların Gelişmesine Muhtemel Katkıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 163-179.

Atik, M., (2013). *Bankacılık Sektöründe Faiz Dışı Gelirlerin Banka Geliri ve Riski Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi: ABD ve Türkiye'deki Lider Bankalar Üzerine Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Berk, N., (2015). *Finansal Yönetim*, 11. Baskı, Türkmen Kitapevi.

Besley, S. and Brigham, E.F., (2005). *Essentials of Managerial Finance*. 13. Baskı. USA: South-Western.

Gülhan, Ü., (2009). *Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kale, S., (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 209-220.

Türk Eximbank (2020). Eximbank Faaliyet Raporu, 2019, <https://www.eximbank.gov.tr/content/files/dc833aa4-f8d3-4875-8a2f-3a81c1acdd26/eximbank-faaliyetraporu-2019> adresinden 08 Şubat 2021 tarihinde edinilmiştir.

Türk Eximbank (2021). Ürün ve Hizmetlerimiz, <https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz> adresinden 08 Şubat 2021 tarihinde edinilmiştir.

Usta, Ö., 2011. *İşletme finansı ve finansal yönetim*. 4. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Uzunoglu, Sadi.(2015). 10 Soruda Türkiye'de Bankacılık (1), *Bloomberg HT.*, <https://www.businessht.bloomberght.com/yazarlar/sadi-uzunoglu/1126419-10-soruda-turkiyede-bankacilik-1> adresinden 09 Şubat 2021 tarihinde edinilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Banks operating in Turkey target minimizing the risk arising from the reimbursement of the credit by applying financial analysis methods to measure the credibility of the customers at credit allocation phase. During the credit evaluation phase, the process of evaluating sound financial statements using financial analysis methods is implemented by Turk Eximbank as well. However, Turk Eximbank application differs in application details and forms to be used.

In this study, it is aimed to evaluate the export credit allocations to be made by Turkish Eximbank to businesses, taking into account the financial analysis methods.

Methodology

In the study, literature review and application in the industry. An exemplary process has been carried out based on the financial data of an enterprise operating in the ceramics industry as an example for the evaluation of loan allocations to be made by Turkish Eximbank.

Findings

It is understood that businesses do not have sufficient information about credit allocation and documents to be issued in loan request applications, the financial analysis methods applied by Turk Eximbank during the credit evaluation phase are based on the financial statements offered by the enterprises, this process solely is not reliable, it is important to check the accuracy of the financial statements from other official platforms, the analysis of the financial statements is left to the knowledge and skill of the analyst, and that it may create a risk in loan repayments.

Conclusion and Discussion

Limit allocation and collateral structure for loans to be extended to enterprises in banks is based on the reports prepared by the Financial Analysis and Intelligence Departments. The accuracy and truthfulness of the report in question determines the credibility of enterprises and affects their credit decisions, and since the amount of credit used is reflected in the Central Bank records, an incorrect loan allocation also affects the loan allocation stage of other banks. This situation causes the current bank limits to be transferred to unsuitable enterprises and indirectly reflects on the national economy. Because the allocation of faulty loans increases the bad loan rates of the banks and this negativity results in the inefficient use of the country's economic resources. In order to prevent this negative process from occurring, experienced Financial Analysis Experts should be worked with and correct financial analysis techniques should be used.

Export commitments as export of different amounts from other banks operating in Turkey, the company claimed, export sales registered amount, the export of which is directed towards the country and overseas customers of potential issues are examined. During the aforementioned examination phase, there is a prolongation in the request for documents requested from enterprises.

In order for Turk Eximbank to provide better support to exporters, it is thought that the promotion of the bank in various media organs will support it to increase its customer portfolio. It is also thought that it will be beneficial to offer different credit policies for small businesses as well as large and medium-sized enterprises by making loan diversification.

PROVISORS VE PRAEMUNIRE YASALARI ÇERÇEVESİNDE TAHT VE PAPALIK İLİŞKİLERİ*

Araştırma Makalesi / Research Article

Ülgen, P. & Özer, G. (2020). Provisors ve Praemunire Yasaları Çerçevesinde Taht ve Papalık İlişkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 331-342.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.890858>

Geliş Tarihi: 04.03.2021

Kabul Tarihi: 14.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Pınar ÜLGEN
Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ulgenpinar@gmail.com
ORCID No: 0000-0002- 1587-657X

Gülnur ÖZER
Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
gulnursen17@hotmail.com
ORCID No: 0000-0002-6076-6994

ÖZ

Orta Çağ'da Avrupa'da genel itibarıyla krallık ve kilise arasında rekabet ve çatışma sahnelerine çokça rastlanmaktadır. Dolayısıyla aynı durum, Orta Çağ İngiltere'sinde de görülmektedir. Çünkü Kilise, hukuken Papalığa bağlı olan bir kurumdur. Krallar ve Papalar, İngiliz din adamlarının sadakat ile bağlılıklarını sundukları efendileri idiler. Bunun yanı sıra din adamları ve dini kurumlar da Orta Çağ İngiltere'sindeki ekonomik hayatta çok etkin bir yere sahiplerdi. Yasalar konusunda da geniş yetkilere sahip olan Kilisenin üstünlük iddiaları bir çatışma sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. Bunların en önemlileri ise krallık ve papalık arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası niteliğinde olan 1351 yılında yayınlanan *Provisors Yasası* ve 1353 yıllarında çıkarılan *Praemunire Yasalarıdır*. Bu yasalar ile on üçüncü yüzyılın başlarından beri İngiltere'de büyüyen anti-papalık duygusu belirginleşmiş ve hatta bölge yasalarında kalıcı hale gelmiştir. Bu çalışmada da Krallık ve Kilise arasındaki güç çatışması, bu yasalar çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, İngiltere, Provisors Yasası, Papalık, Praemunire Yasası.

THE THRONE AND PAPAL RELATIONS IN THE FRAMEWORK OF THE STATUTE OF PROVISORS AND PRAEMUNIRE LAWS

ABSTRACT

In the Middle Ages, the kingdom and the scene of rivalry and conflict with each other are frequently encountered. Therefore, the same situation is seen in the Middle Ages England. Because the Church was an institution legally attached to the Papacy. Kings and Popes were lords to whom the British clergy offered their loyalty and allegiance. In addition, his men and religious institutions were influential in economic life in medieval England. The claims of the Church, which has broad authority over the laws, caused it to be lived in a conflict zone. The most important to begin with are the Provisors Law in 1351 and the Praemunire laws enacted in 1353, which were a turning point in the relations between the kingdom and the papacy. With these laws, the anti-papacy feeling of enlargement has become evident since the beginning of the third century and has made itself permanent in the laws of the region. In this market, the power conflict between the Kingdom and the Church will be studied to be evaluated within the framework of these laws.

Keywords: Middle Age, England, The Statute of Provisors, Papacy, The Statute of Praemunire.

* Bu çalışma 13-15 Mart 2020 tarihinde Tokat'ta gerçekleştirilen "İksad 5.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuş olup geliştirilerek yeniden düzenlenmiştir.

1. GİRİŞ

İngiltere tarihinde taht ve kilise arasındaki ilişkide aslında 1351 tarihli *Provisors Yasası (Vekilharç)*, tek başına bir dönüm noktası değildir. Ancak 1353 tarihinde çıkarılan *Praemunire Yasası* ile birlikte İngiltere'nin Papalık ile ilişkisinde belirleyici bir rol oynamıştır. *Provisors ve Praemunire Yasaları*, “İngiltere'nin iç işlerine karşı Papalık müdahalesine ciddi ve kalıcı bir darbe vuran” eylemler olarak ön plana çıkmışlardır. (Davies,1953: 116)

Peki bu yasaların ortaya çıkmasına neler ya da hangi koşullar zemin hazırlamıştı? gibi soruların cevapları, Orta Çağ İngiltere'sinde taht ve kilise arasındaki ilişkinin geçmişinde gizlidir. Çünkü bu cevaplar, dönemin işleyişini yansıtmaları açısından önemlidir. Geriye gidecek olursak On birinci yüzyılda Batı Avrupa'da birçok devletin monarşi ile yönetildiği dönemde İngiltere'de Canterbury Başpiskoposu önderliğinde bir grup ruhban üyesi, yeni kralı seçmiş ve başpiskopos, daha sonra yeni Kral'ın taç giyme törenine başkanlık etmiştir. Kral'ın bu dönemdeki gücü ve otoritesi, mutlaktı. Halk, yetkisini Tanrı'dan aldığına inanılan Kral'a bağlılık yemini ederdi. Ancak bu bağlılık, sınırsız değildi. Kral'ın gücü, ekonomik sistem tarafından sınırlandırılmıştı. Hatta bunun on ikinci yüzyıl İngiltere'sindeki feodal sistemden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü kral, yiyecek, asker gibi ihtiyaçların yanı sıra para için bile lordlarına bağlı sayılırdı. Bu da lordlara belirli ölçüde bir özerklik tanımaktaydı. Ayrıca merkezi bir adalet sistemi yoktu. Başlangıçta kilise ve devlet arasında ilişkiler iyi olmasına rağmen, dini yargının kapsamından dolayı, lordların bu özerklik durumu, ilerleyen zaman içerisinde büyük çatışmalara yol açmıştı. (Jason, 1997: 339-341)

Bu konuda ilk çatışma, 1072 yılında Kral I.William'ın İngiltere'nin hukuk sistemini değiştiren emri[†] vermesiyle başlamıştır. Bundan sonra “Tanrı'nın işi, Sezar'ın işinden” ayrılmış ve her iş için farklı mahkemeler kurulmuştur. (Swanson,1989:140) Bu emir, kilise ve taht arasındaki mücadelenin de başlangıcını oluşturmaktadır.

1154 yılına gelindiğinde ise İngiliz tahtında II. Henry'yi görüyoruz. II. Henry de diğerleri gibi Papalık ile sorun yaşamaktaydı. Kilise'nin devlet üzerindeki etkisini kırmak için kendi şansölyesini Canterbury Başpiskoposluğu'na atadı. Ancak bu başka bir kırılmanın yaşanmasına neden oldu. II. Henry, sadık hizmetkârının enerjisinin ve kararlılığının Kilise ile olan ilişkilerindeki bazı zor sorunları çözmesine yardımcı olacağını umuyordu. Ancak dini mahkemelerin, ceza davaları söz konusu olsa bile tüm din adamları ve tüm Kilise toprakları üzerinde ayrıcalıklı yargı yetkisine sahip olmasından rahatsız olmuştu. (Blockmans and Hoppenbrouwers, 2014: 175)

Thomas Becket şansölye seçildiğinde yeni efendisine istisnasız hizmet ettiği gibi, başpiskopos konumundayken de kendini bütün kalbiyle Kilise'nin özgürlüklerini savunmaya adanmıştı. Modern biyografi yazarlarından Frank Barlow'a göre Becket, bu konuda “tipik bir sonradan görme” gibi davranmıştı ve edindiği bağımsız ve güçlü pozisyondan en iyi şekilde yararlanmaya çalışmıştı. Din adamlarına ilişkin laik yargılara karşı direnmişti. Başpiskopos olarak şansölye iken savunduğu kraliyet toprak vergisine karşı çıkmıştı. Hatta diğer piskoposlardan tam bir itaat talep etti. Ancak bazıları ondan daha iyi ilahiyatçılar olduğundan ve açgözlülüğü yüzünden Thomas Becket, birkaç ay içinde kendisini hem İngiliz kilisesi hem de kral ile çatışma içerisinde buldu. (Blockmans and Hoppenbrouwers, 2014: 176)

Kral, Becket'in bu başkaldırılarına karşı 1164 yılında kraliyet yetkisini din adamlarının ve kilisenin yetkisinin üzerinde tutmak için *Clarendon Anayasaları*[‡] yayınladı. (Kirchner,1960:194) Bu yasanın en dikkat çeken yanı ise din adamlarının gücünü azaltarak tacın gücünü arttırdığı sekizinci maddesidir. Bu maddeye göre: “Temyiz ile ilgili konularda piskopos başpiskoposa kadar gidilebilir. Eğer başpiskopos, adaleti sağlama konusunda başarısız olursa, onlar, sonuçta krala onun emriyle ihtilafın emriyle Başpiskopos mahkemesine sona erdirilebilmesi için gidilmesi gerekir; ancak Kralın rızası olmadan daha ileriye gidilmemelidir.” (Ülgen, 2019:305)

*Papanın bir toprak sahibinin mülküne ait haklarını geçici olarak askıya alıp kendisinin birisini yetkili olarak atama hakkı vardır. Böylece Papa vekili aracılığı ile mülkün gelirlerini toplayabilirdi. Papa yetkisi ile atanıp vekalet eden bu kişilere de “provisor” denmektedir. (Black, 2017: 177)

† I.William'ın emrine detaylı bakınız: (Reppy, 1954)

‡ Clarendon Yasaları detaylı bakınız: (Henderson,1896:11-16)

Aslında meslekten olmayanlar ve din adamları arasında kiliselerin takdimiyle ilgili bir anlaşmazlık çıkarsa, bu konu kralın mahkemesinde çözülecekti. Bir İngiliz kanonistin belirttiği gibi, yüzyıllarca devam eden yargılama yoluyla geliştirilmiş olan bu durum, eylemden çok anlayışla daha alakalı idi. (Cheyette, 1963:299)

Becket, Clarendon yasalarına karşı, özellikle de Kilise'nin haklarına saldıran maddelerine karşı bir boykot ilan etti. Sekiz kişiyi kraliyet zulmünü iletirmek ve Canterbury Kilisesi'ne ait mülkleri satın almakla suçladığı için aforoz etti. Bütün bu çatışmanın sonucunda Thomas Becket öldürüldü. Nihayetinde Kral, Becket'in ölümünün sorumlusu olduğunu kabul etti ve Kilise için dezavantajlı olan bu yasaları geri çekmek zorunda kaldı. (Blockmans and Hoppenbrouwers, 2014: 176)

On üçüncü yüzyıla gelindiğinde ise *Provisors ve Praemunire Yasaları*, İngiltere'de büyüyen anti-papalık duygusunu belirginleştirmiş ve kendilerini bölge yasalarında kalıcı hale getirmişlerdir. (Davies, 1953: 116)

İngiltere Kutsal Kilisesi, Piskoposluk toprağına kurulmuş olmasına rağmen İngiltere Krallığı içerisinde ataları, baronları ve diğer soyluları tarafından kendilerini bilgilendirmek, hayır işlerini yapmak için kiliselerin kurulduğu yerlerde büyük bir değere sahip Advowsonlarda* olduğu gibi bazı mülkler ve gelirler kutsal kilisenin piskoposlarına ve diğer görevlilerine tahsis edilmiştir. Ancak zamanla Papa'nın bu yetkileri İngiltere'de yaşamayan kişilere vermeye başlaması, Kral'ın yetkisini kullanmasına neden olmuştur. (Great Britain, 1963a: 316-317)

On dördüncü yüzyıl, bu çözülmemiş sorunu miras almıştır; ancak bu şekilde bırakmamıştır. Kraliyet çıkarları da buraya dahil edilmiştir. Çoğu Orta Çağ hükümdarı gibi, İngiltere kralları da genel olarak yaygın haklarının kapsamı hakkında yetersiz bilgilendirildiler. Bu duruma çare bulunmaya çalışıldı; ancak tam anlamıyla başarılı olunamadı. Böylece Papa gibi kral da kendisine düşen tüm haklarını kullanıp kullanmama konusunda asla tam olarak emin olamadı. (Cheyette, 1963: 312)

Haklarla ilgili şüphe konusunda örnek olarak Shropshire'daki Hodenet Kilisesi'nin Papalık danışmanı olan Heth Nicholas verilebilir. Davasını Roma'ya temyiz ettikten sonra, kral onun tutuklanmasını ve Şubat 1349'da Konsey huzuruna çıkarılmasını emretti; sonra serbest bırakıldı. Ardından yurt dışına kaçtı, 1354'te geri döndü ve üç yıl hapis yattı. Sonunda 1357'de kral, kilisedeki mülkünü onayladı; Heth, 200 pound daha ödedi ve sonunda rakiplerini Kilise mahkemelerinde yağmalamak için dava etmesine izin verildi. (Graves, 1929: 72-73)

Dolayısıyla karmaşık bir durum ortaya çıkmıştı. On dördüncü yüzyıl Avrupa'sında Papalık hükümlerinin fazlalığı hem din adamlarını hem de kralları kendi arzularını güvence altına almaya teşvik eder hale gelmişti. Ve Papalık hükümler sistemi tamamen yasal olduğundan (ve muhtemelen de çağın tasarlayabileceği en etkili sistemi olduğu için) ve kullanım ile suiistimal arasındaki çizgi, uzunca bir süre aynı kalmıştır. (Cheyette, 1963:295-296)

İngiltere Kilise hukukuna göre Piskopos'un istediği kişiyi bu dini ve gelir sağlayan bir pozisyona papaz olarak atamak ya da aday gösterme hakkı, her zaman önemli çatışmalara neden olmuştur. Kilise ve krallık, on ikinci yüzyıl boyunca bu temel yapı için savaşımıştır. Yaklaşık iki yüzyıl daha süren aralıklı çatışmaların ardından III. Edward, Kara Ölüm' den sonra piskoposlarıyla çalışarak yeni korunma mekanizmaları geliştirdi. (Palmer, 2002:17) Çünkü Papalık hükümleri, sadece papanın kralla değil aynı zamanda kral ve papanın piskoposlar ve ruhban sınıfıyla olan ilişkilerinin belirlenmesine yardımcı olmak ve böylece geç Orta Çağ kilisesinin karakterini etkilemesi açısından hayati önem taşımaktadır. (Mckisack,1959:272)

*"İngiliz hukukunda, bir kilisenin veya dini menfaatin himayesi hakkı, bir kiliseye veya başka bir menfaat için bir din adamının aday gösterilmesiyle kullanılan bir hak." (Sloane, 1907:169; Smith, 2000)

Krallık, *Provisors* yasasından önce “quare impedit*, quare incumbavit† ve quare non admisit‡” gibi yazılı emirleri Papalık danışmanlarına karşı kullanmıştı. Provisors Yasası da öncelleri gibi, İngiliz maaşlı papazlık makamlarında Papalık hükmünden ve yabancı din adamlarının bu makamlara getirilmesinden kaynaklanan sorunları düzeltmeyi amaçlamaktaydı. (Ellis, 1930:112) Çünkü krallık ve kilise arasındaki bu gerginlik, mali taleplerin de artmasına sebep olmuştu. Hatta Papa, yaklaşık 300 kilise makamının yine kendi seçtiği yetkililer için ayrılması gerektiğini bile ilan etmişti. (McGoldrick, 2002:450) Sonuçta Papa, kendi müdahaleleri ile İngiltere’de kilisenin yerleşik düzenini bozmuş, kardinallere ve ikamet etmeyen veya edemeyen diğer yabancılara da maaşlı papazlık makamlarını vermişti. (Sloane, 1913: 516)

Ramsay’e göre Provisors Yasası ile İngiliz Kilise tarihinde çifte bir dönem yaşanmaya başlamıştı. Bu durum hem Roma ile bozulmanın başlangıcına hem de piskoposların kapitüler seçiminin pratik sonuna işaret etmektedir. (Ramsay, 1913: 375) Bu durumda Praemunire Yasası’nın yeniden incelenmesi, öneminin politik olmaktan ziyade yasal olduğunu ve yabancı bir mahkemede kraliyet bilinci meselelerine dava açanlar için yeni cezaların ilan edildiğini göstermektedir. (Davies, 1953: 116-117)

Provisors Yasası’nda Papalık ile yaşanan sorunlarda şikâyetleri ve sorunları çözmek için şu maddeler yer almaktadır:

- (i) Piskoposluk seçimleri ve diğer tüm seçmeli makamlar bundan böyle özgür olacaktı;
- (ii) Yerleşik olanların ve büro sahiplerinin, karşılaştırma ve aday gösterilme(atama) haklarını özgürce kullanacakları;
- (iii) Bu hakların altı ay içinde kullanılmaması durumunda, aday gösterme(atama) işlemi krala geçecekti;
- (iv) Nihayetinde bu yasa, Papalık hükümlerine başvurarak kanonik düzeni bozmaya çalışan tüm kişilere ceza verecekti. Papalık danışmanları, dava vekilleri, uygulayıcıları ve noterleri ile birlikte suçlarını itiraf etmek için kralın mahkemesine getirileceklerdi; kral ve mağdur tarafı tatmin edinceye kadar da kefaletle dahi serbest bırakılmayacaklardı. Serbest bırakılmadan önce sadece gelecekte de bu tür suçları işlemeyeceklerine dair güvence de vereceklerdi. (Davies, 1953: 117)

Anlaşılabacağı üzere Provisors Yasası ile piskoposların ve Kilise’nin diğer ileri gelenlerinin özgür seçimlerinin korunması amaçlanmaktaydı.

Yasanın altında yatan ilkeler ve temel hükümler, bunlardan oluşmaktaydı. Provisors Yasası’nın, VIII. Henry’nin§ hükümdarlığında Roma ile ayrılığa yol açan bir öneme sahip olduğuna yönelik iddialar da bulunmaktadır. Ancak bu iddialar, bazı açılardan eleştiriye maruz kalmışlardır. (Davies, 1953: 117) İlk eleştiri, yasanın resmen ilan edilmemesinden dolayı Papalık yönetiminin bu yasaı resmi olarak tanımamasına yönelik idi. (Haller,1903: 424) Bu yasalar, kesinlikle yerine getirilmiş olsaydı, İngiltere’deki Papalık otoritesi ağır bir şekilde sınırlandırılmış olacaktı. Ancak Papalığın yükselişi, on dördüncü yüzyılda herhangi bir yasa ile ortadan kaldırılamayacak kadar sağlamdı. (Tout,1905:378)

Ayrıca III. Edward, 1327 yılında tahtta başarılı olduğunda maaşlı papazlık makamlarının atama işlemlerini düzeltmiştir. Hatta hem Papalığın hem de tahtın memnuniyetlerini, yasal kurallarını ve haklarını korumak ve de bunları uygulamak için yasal bir prosedür oluşturmuştur. Ancak bu yasa, ilke olarak 1307 yılında I. Edward döneminde *Carlisle* Parlamentosunda öne sürülen önerileri tekrarladığı yönündeki iddialardan dolayı eleştirilmiştir. (Davies, 1953: 119)

* “İngiliz hukukunda bir tımar bölgesini satın alan kişi için kilise hükümsüz kaldığında bir kilise görevlisi önererek birini papaz olarak aday gösterme hakkını yasal olarak sunan emir.” (Nicholson,1809:23)

†“ Quare incumbavit’in emirleri, bir piskoposa neden yasal görevliyi takdimden engellediğini yanıtlamak için kralın mahkemelerine çağırır. Piskopos, yasal görevliyi altı ay içinde tayin etmezse aday gösterme hakkına sahiptir.” (Viner, 1793:127)

‡ “Kral, mahkemesi tarafından atanan kişinin lehine karar verdikten sonra, krallığa atanan tacı kabul etmeyen bir piskoposu dava etmek için bu emirleri kullanırdı.” (Viner, 1793: 130.)

§ “VIII. Henry, En çok Katolik Kilisesi’nden kopması ve Batı Hıristiyan aleminde belirleyici bir an olan İngiltere Kilisesi’nin veya Anglikan Kilisesi’nin temelini atmasıyla ünlüdür.” (Flinn, 2007: 345)

Edward, karşılığında, kralın din adamlarıyla barış içinde olduğunu ilan etmek için Roma mahkemesine elçiler göndermiş ve tüm krallığı için adalet oluşturmak istemiştir. (Luard, 1866: 365)

İngiliz hukuk tarihçisi William Holdsworth'a göre *Provisors ve Praemunire Yasaları* adlı seriyi başlatan *Carlisle Tüzüğü**'dür. Carlisle Tüzüğü sayesinde yabancı amirler tarafından dini evlere uygulanan vergileri ödemek için krallıktan para gönderilmesi yasaklanmıştır. Provisors ve Praemunire Yasaları ile efendilerin ve devletin yararına Papalık himayesinin kötüye kullanımı kontrol edilmeye çalışılmıştır. Provisors Yasası'nın amacı ise manevi efendileri Papa'ya karşı korumaktır. (Holdsworth, 1922: 586)

Tüm bu farklı bakış açıları içerisinde Roma, tek başına “radix omnium malorum (bütün kötülüğün temeli)” değildi. On dördüncü yüzyıldaki din adamlarının bazıları hiyerokratik teorinin daha aşırı versiyonlarını veya uygulamadaki kötüye kullanılmasını düşünmüş olsalar bile kazançları çok olan bir sisteme karşı isyan etmeye çok az meyilliydiler. (Cheyette, 1963: 296)

1351 tarihli Provisors Yasası, haklı menfaat sahiplerini yerinden eden veya çıkarmaya teşebbüs edenlerin derhal tutuklanmasını ve kovuşturulmasını emretmekteydi. Bu, sadece danışmanın kendisini değil, aynı zamanda “Savcılar, İcracıları ve Noterleri” de içeriyordu. (Great Britain, 1963a: 317-318)

The Statute of the Realm 'de yer alan III. Edward'ın Provisors Yasası ile ilgili kısımlarında verilen bilgilere göre; suçtan hüküm giymiş olanlar, serbest bırakılmalarını sağlamak için kefalet veya rehin yardımı olmadan hapsedilmiş olacaktı. Cezaevinden tahliyeleri üç koşula bağlıydı. İlk olarak danışman sanık, krala bir ceza ödemek zorundaydı. Daha sonra yasa, beraat için maaşlı papazlık makamının haklı sahibinin rıza göstermesini gerekli kılmaktaydı. Son olarak, danışman gelecekte haklı bir hak sahibini yerinden etmeye çalışmayacağına dair yemin etmeli ve garanti vermek zorundaydı. Sanık bulunamamışsa, kral ile ilgili ilçedeki davalıya karşı yasadışı işlemler düzenleyebilir veya genel bir tutuklama yazısı verebilirdi. (Great Britain, 1963a: 317-318)

Bir sanığın suçlu bulunmasından sonra hapis cezasıyla derhal tutuklanmasını emreden Provisors Yasası'nın aksine, ilk Praemunire Yasası uyarınca sanığın mahkemeye çıkması konusunda uyarılması emredildi. (Martin, 2003: 42) Praemunire Yasaları, iki aylık bir uyarı verildikten sonra mahkemede görünmeyen tüm mallara, taşlılara, topraklara ve kiracılara el konulmasını zorunlu kılarak, kralın mahkemesinin yargı yetkisini, esas olarak Papalık danışmanlarına karşı korudu. (Great Britain, 1963a: 329; Martin, 2003: 43)

Dolayısıyla sanıklara mahkemeye gelmeleri ve suçlamalarına cevap vermeleri için altmış günlük bir süre verilmiştir. Bununla birlikte uyarıdan sonra ortaya çıkmaması durumunda, Provisors Yasası'nda izin verilenlerden daha sert cezalar verilirdi. Bu uyarı ile amaç sanıklara suçlandıkları suçlardan dolayı bilgi vermek ve onlara savunmaları için hazırlık yapmalarına izin vermektir. Praemunire Yasası sanıkların tanımını provisors ve koruyucularını da kapsayacak şekilde genişletti. Praemunire'nin belirttiği koruyucular, Provisors Yasası'nda yer almamaktadır. (Martin, 2003: 43)

Sanık, iki aydan sonra suçlamalara cevap verse bile mahkemeye gelmediği için hakkını kaybetmiş olacaktı. 1365'teki ikinci Praemunire Yasası, ilk Praemunire Yasası'nı Provisors Yasası ile birleştirdi.† Genel olarak devletin politikasını değiştirmede; ancak yasaları yineledi. 1365 yılı yasası, 1351 yılı Provisors Yasası'na sahip olduğu gibi Papalık danışmanı ve sürdürücülerinin derhal tutuklanmasını istedi. Uyarı yapılmaksızın tutuklandığı takdirde sanık sadece Provisors Yasası'nın cezasını alabilirdi: Yani hapis ve kefalet. (Great Britain, 1963a: 329; Martin, 2003: 4)

Birçok tarihçi, 1351 ve 1353 yılı yasalarının sadece ilan edildiğini ve ciddi bir yaptırım sağlayamadıklarını iddia ederler. Hatta “1351 ve 1353 yasaları ve elli yıl sonra yeniden yürürlüğe girmelerinin Papalığın kontrolsüz eylemine karşı bir engel oluşturduğunu; ancak kilisenin manevi güçlerine dokunmadığını” söylemektedirler. (Thompson, 1947:12) Yani hangi açıdan bakılırsa

* On yedinci yüzyıla gelindiğinde, İngiltere'deki hukukçular, 1307'de yürürlüğe giren Carlisle Tüzüğü'nün, sonraki tüm Provisors ve Praemunire Yasalarının türetildiği kanun olduğunu güvenle söylemişlerdir. Ancak, daha sonraki tarihsel önemine rağmen, Carlisle'de toplanan parlamento, bunu öncelikle ya papalık hükümlerinin kabulü ya da kral mahkemelerinin kararlarını iptal etme ile ilgili konuları tartışmak için yapmamıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Coke, 1671:583; Great Britain, 1963a: 150)

†Ayrıntılı bilgi için bkz. (Tait, 1914: 158-159;313-314; Sayles, 1936:143-145)

bakılsın bu yasaların bir dönüm noktası olmadığı kabul gören görüşler arasındadır. Ama gerçek olan Kilise ile Kral arasındaki çatışmalardır.

Bunun yanı sıra Provisors Yasası incelendiğinde inisiyatifin kralda olduğunu dolayısıyla tüzüğün kasıtlı kraliyet politikasını yansıttığını ileri sürecek bir kanıt bulunmadığı anlaşılacaktır. Önceki yıllarda III. Edward, kendi himaye haklarını tamamen sağlamış ve koruyabilmişti. Piskoposların ve din evlerinin boşluğu vesilesiyle maaşlı papazlık makamlarına kraliyet tarafından atama uygulamasını gayretle uygulamıştı. İdari kayıtların yer aldığı “*Calendar of the Patent Rolls*” adlı eserde bu atamalara rastlamaktayız. Bunlardan bazıları Ely ve Chichester piskoposluklarındaki Haddenham* ve Selsey† kiliseleridir. Bu kraliyet atamalarından bazılarına Papalık danışmanları karşı çıkmıştır. (Davies, 1953: 119) Bir Lombard olan Malebayle’lı Baldrac, apostolik bir harmanlama ile Sutton’a bir başlık ileri sürerken; Henry de Harwedon buna örnek olarak Haddenham ve Dunham’ı iddia etti. Henry, çok kararlı bir adaydı ve sonuçta Dunham’ı ele geçirdi. (Davies, 1953: 120)

Öte yandan, 1351 yılı öncesindeki olaylara bakıldığında kralın siyasi servetinin Papalık hükümleri üzerinde etkisinin olmadığı unutulmamalıdır. Hiç şüphe yok ki, Yüzyıl Savaşı sırasındaki askeri ve diplomatik gelişmelerin seyri, III. Edward’ın Papalık ile ilişkilerini de etkilemişti. Kısa bir süre sonra Papalık ile Fransa’nın politikasının paralel olması ve Papa’nın sempatisinin Fransa kralına yönelmesi, III. Edward’ı Papalık danışmanlarına karşı katı tedbirler almaya yöneltti. (Davies, 1953: 122) III. Edward, Avignon’un Fransız yanlısı olmasından kuşkulanıyordu. Diğer nedenlerin yanı sıra bu şüphe, aslında Provisors (1351) ve Praemunire (1353) Yasaları ile İngiltere’deki Papalık gücünü sınırlama çalışmalarının bir nedeniydi. Bu eylemler, İngiltere’de piskopos olan kişinin daha iyi kontrol etmesine yardımcı olmuştu. Böylece hem yetkin ve hem de sadık bir piskopos yerleşmiş olacaktı. (Fritze, 2002a:111)

III. Edward’ın İngiliz piskoposluklarındaki Papalık danışmanlarıyla ilgili sistemi kullanma becerisi sayesinde uyumlu memurlar, İngiliz Kilisesi’ndeki büyük mevkileri doldurmuştur. Yine de hiyerarşi, tamamen III. Edward’ın adamları ile oluşmamıştır. Buna rağmen Kilise’deki etkili siyasi muhalefetin azalmasında kralın yüksek din adamlarının etkisi vardı. III. Edward, mevkidaşları arasında en çok Kilise’de iktidar sağlama konusunda başarılı olan isimdir. (Ormrod, 2011: 150)

Bazı açılardan Provisors ve Praemunire Yasaları, İngiltere’deki Papalık gücünü kısıtlama konusunda ne kadar eleştirilse de VIII. Henry’nin de önünün açılmasında da önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu yasaların Papalık makamının manevi otoritesini azaltmayı amaçlamadığı bunun yanı sıra İngiltere’de katı kanon yasalarının aksine kraliyet mahkemelerinin bilincine giren Advowson meselelerinde Papa’nın sözünü sınırlamayı da amaçladığı anlaşılmaktadır. (Barrell, 2002: 125-126)

1352 ile 1359 yılları arasında ise İngiliz makamlarına kraliyet atamalarının sayısı yılda ortalama 108 iken 1364- 1365 yıllarında sadece 49 idi. 1360 yıllarında ise durum, daha kötüleşti. Papa V. Urban ise sadece İngiliz makamlarına sayısız hüküm sağlamakla kalmamış aynı zamanda 1364’te Kilise’deki birden fazla makam fazlalığını kınayan ve yasadışı ilan eden bir ferman yayınlamıştı. İngiliz piskoposları, piskoposluklardaki makam çokluğunu araştırmak zorunda kalmış ve yasaklamadan da çoğunu kaybetmişlerdi. III. Edward’ın memurlarını koruyabilmesinin tek yolu, Papalık danışmanlarının kendi makamlarına girmesini engellemektir. Bu nedenle de 1351-3 yasaları yenilenerek yeniden yürürlüğe konulmuştu. Ancak 1375’te XI. Gregory, el konulan makamlardan resmen vazgeçerek bazı İngiliz memurlarının iddialarını desteklemeyi kabul etmişti. (Ormrod, 2011: 150)

Ayrıca II. Richard döneminde Provisors Yasası’nın yenilenmesinde ise Büyük Schisma yani Bölünme, Yüzyıl Savaşları ve döneme hâkim olan siyasi istikrarsızlıklar neden olmuştur. Bu olaylar, II. Richard döneminde tahtı birçok krizle karşı karşıya getirmiştir. Babası ve büyükbabasının başarılarının aksine, II. Richard’ın, Yüzyıl Savaşlarında büyük başarılar elde edememesi, Köylülerin

* “10 Ocak 1341 yılınca Kral bu Kiliseye yetkisini kullanarak John de Martham’ı yetkili olarak atamıştır.” (Great Britain, 1900: 79)

† 8 Ocak 1343. (Great Britain, 1900: 594.)

İsyanı, Wycliffe'in etkisi* ve Lords Appellant dönemi, tahtın zayıflığını göstermektedir. (Martin, 2003: 20) Buna rağmen bu dönem, Orta Çağ İngiltere'sinin gelişiminde birinci sınıf öneme sahip olduğu için II. Richard'ın dönemini ilginç hale getirmiştir. (Hunt, 1906: 113)

8 Nisan 1378 yılında da VI. Urban, tarihteki en istikrarsız papalardan biri olup ve de seçilecek son kardinal olmayan papa olarak uzlaşmazlığı ve mantıksızlığı ile Fransız kardinalleri bir anti-papa seçmeye yöneltti ve böylece 1378-1417 yılları arasında Büyük Batı Bölünmesi (Great Western Schism) başlamış oldu. (McBrien, 1997: 247)

II. Richard'ın kral olmasından bir yıl sonra başlayan, Büyük Batı Bölünmesi, hükümdarlığı boyunca ve ölümünden sonra yaklaşık yirmi yıl boyunca devam etti. Bu süreçte İngiltere, Roma papalarının hattını destekledi ve Avignon papalarını Fransız hükümetinin kuklaları olarak görevden aldı. (Rollo-Koster, 2009: 9; Martin, 2003: 21)

Bu noktada şunu söylemek gerekir ki; 1378'den sonra dini siyasete hâkim olan konu, bölünmeden daha ziyade 1378'den önceki on yıllarda dini siyasete hâkim olan konu ile aynıydı. Yani yargı yetkisi ve vergilendirme yoluyla ifade edilen papalık ayrıcalığı, VI. Urban ve II. Richard arasındaki mücadeleler, İngiliz hükümdarlarını papalarla karşı karşıya getiren durumlardan farklı değildi. Aralarındaki çıkara dayalı iş birliği, zorunlu olarak gerçekleşmeliydi. Bölünme sırasında II. Richard, selefleri gibi uzun müzakerelere girdi ve aynı baskı ve taktikleri kullandı. Ayrıca piskoposların seçimi ve menfaatlerin dağıtımı konusunda da Roma papalarıyla uzlaşmaya vardı. (Daileader, 2009: 96)

Bunun yanı sıra 1337'den 1453'e kadar süren Yüzyıl Savaşı†, büyük bölünme sırasında devam etmekteydi. II. Richard dönemindeki askeri sorunlar, tacın popülerliğinin azalmasına katkıda bulundu. Soylular, II. Richard'ın askeri sanatlar yerine güzel sanatları tercih etmesine öfkeliydiler. Bütün soylular, III. Edward gibi başka bir askeri kahramanın olmasını dilediler. Çünkü II. Richard, savaş için gayret göstermedi ve Yüzyıl Savaşı'na barışçıl bir çözüm bulmaya çalıştı. II. Richard 'ın yönetimi sırasında İngiltere diplomatik başarılar elde etti; ancak Fransa'ya karşı savaşında sadece askeri geri dönüşler yaşadı. Bu askeri kayıplar da tacın gücünü daha da zayıflattı. (Martin, 2003: 25)

Yüzyıl Savaşı'nın yerel dini politika üzerindeki etkisinin önemi de göz ardı edilemez. Bu savaş, Fransızların İngiliz nefretini yoğunlaştırdı ve böylece Fransızların bölünme boyunca Papa karşıtı mücadeleye olan bağlılığını pekiştirdi. Batı'daki bu büyük bölünme, kırk yıl boyunca Hristiyan âlemini parçalamıştı. İngiliz-Fransız savaşının gelişmesindeki etkileri oldukça sarsıcıydı. (Perroy, 1951: 171-172) II. Richard döneminde Yüzyıl Savaşı, İngiltere'ye hem askeri hem de parasal olarak kasvetli başarısızlıklar yaşatmıştı. (Martin, 2003: 26)

1381 yılı Köylü isyanı ise domino taşı gibi birbirini takip eden bir dizi olaydan bir başkasıydı. Veba salgını sonrasındaki nüfus kaybına bağlı iş gücü azlığı, Yüzyıl savaşlarının etkileri insanları zorlarken Wycliffe'in önderliğindeki hareket biri laik biri dini koldan olmak üzere iki isimle halkı isyana götürmüştü. Wat Tyler ile feodal angaryalara karşı çıkan halk John Ball ile dini yönden Kilise'nin zenginliği yüzünden rahatsızlığını dile getirmeye başlamıştı. Ancak isyanı tetikleyen olay Yüzyıl Savaşları'nın masraflarını karşılamak için *poll-tax* denen baş vergisinin toplanması kararıdır. Bu vergiye bağlı olarak köylü sayısındaki azlığın üzerine gönderilen birlik, silahla müdahale edince olaylar karışmış ve 1381 yılında Essex' de durum kontrolden çıkmıştır. (Yavaş, 2020:11-12)

Köylü İsyanları ve Yüzyıl Savaşlarının verdiği yıkımı tam atlatamadan Ocak 1388 tarihinden Mayıs 1389 tarihine kadar İngiltere iktidarında *Lords Appellant* etkisi başlamıştır. Temyizci Lordlar olarak geçen ve acımasız parlamento olarak da bilinen bu grubun amacı, Kral'ı sevdiği beş soyluyu parlamentoda yargılamayı kabul etmeye zorlamaktı. Acımasız Parlamento'daki Avamlar,

* “1330'lu yıllarda Yorkshire'da dünyaya gelen Wycliffe Anglo-Saxson kökenli bir ailedendir.” (Gümüş, 2019:531) “Wycliffe, yozlaşmış olan hiyerarşik kiliseyi eleştirerek zenginliklerinin alınması gerektiğini savunuyordu. Başlattığı hareket giderek yayıldı. Halktan her kesimden destek gördüğü gibi Kraliyet ailesinden ve Avam Kamarası'nda bazı üyelerden de destek gördü.” (Esgin,1998:183) “Wycliffe'in ölümünden sonra onun takipçileri “Lollardlar” ismiyle anılmışlardır. Wycliffe'ten sonra onun görüşlerini daha geniş kitlelere ulaştırmışlardır.” (Çetin Ünal, 2019: 88)

† Savaşın nedeni; İngiltere ve Fransa arasındaki bugünkü güneybatı Fransa topraklarının sahibi olma konusundaydı. 116 yıl boyunca, Avrupa'da bütünleşme fikrinin oluşmasındaki en önemli etkenlerden olan savaşlar nedeniyle Fransa'da ciddi kayıplar yaşanmıştır. Savaş, aynı zamanda ekonomik dengeleri de altüst etmişti. (Özer, 2018: 168)

Temyizcilerin kralın favorilerine saldırısını coşkuyla desteklemişti. 1388 yılında Şubat-Haziran dönemlerinde toplanan Acımasız Parlamento'da kralın sevdiği en önemli kişiler, mahkemede yargılanmış hatta bunlardan bazıları ölüme ve hapis cezasına bazıları da sürgüne mahkûm edilmişti. II. Richard'ın idari yeniliklerine son vererek Kasım 1387'de son bulan idare de ve hatta kraliyet ailesinde üstünlük kurmuşlardı. (Tuck, 1969:225)

Taç, III. Edward'ın son dönemlerinde ve II. Richard'nin döneminde meydana gelen bu karmaşık ve zincirleme olaylar dizisi sırasında yön ve liderlikten yoksundu. İngiltere, özellikle bölünme sırasında Papalık hükümlerine saldırmasına rağmen, Papalık hükümlerinin akışını kontrol etme yeteneği konusunda politik bozulmalarla uğraştı. Ancak 1389 yılı Mayıs ayında II. Richard, *Lords Appellant*'ı devirdi ve devletin kontrolünü ele geçirdi. Hemen ardından da Papalık hükümleri de dahil olmak üzere birçok geniş kapsamlı reformu başlattı. (Martin, 2003: 48)

Kraliyet Mahkemelerinin yargı yetkileri ile Kilise Mahkemeleri arasındaki çatışmalar Fatih William'dan beri zaten oldukça yaygındı. Laik mahkemelerde ve dini mahkemelerde bazı kazanç sağlayan konuları tutmak için yeni yasalar geliştirilmişti. Yine de İngiltere'de dini bağımsızlık, Papalık ve yetki alanı kapsamındaki sorunlar, çatışmalara neden olmaya devam etti. Yüzyıl Savaşı ve Avignon papalığından dolayı ortaya çıkan gerilimler nedeniyle durum, daha da hassaslaşmaya başladı. (Fritze, 2002b: 439)

Dolayısıyla 1351 ve 1353 yıllarında kabul edilen bu yasaları daha sonra 1365 yılında parlamento tarafından kabul edilen, ikinci Premunire Yasası izledi. 1390 yılında II. Richard'ın parlamentosu ise ikinci Provisors Yasası'nı kabul etti. Bunu da 1393 yılında üçüncü Praemunire Yasası izledi. III. Edward'ın hükümdarlığı sırasında 1351, 1353 ve 1365 yasaları ile II. Richard'ın 1390 ve 1393 yasaları, Papalık danışmanlarıyla ilgilenmek için ortak yasaya ek olarak bir yapı oluşturmuştu. Bu ortak hukuk prosedürünün tümünü reddetmeden Provisors ve Praemunire Yasaları, danışmanları kontrol etmek için tutuklama, hapis ve ceza süreçlerini de başlatmıştı. (Martin, 2003: 39-41)

29 Ocak 1390'da parlamento, 1351 Provisors Yasalarına benzeyen ikinci bir Provisors Yasası'nı kabul etti. 1390 yasasının önsözü, Papalık davranışı ile ilgili bir şikâyetin tekrarını anlatmakta ve İngiltere'ye dini maaşlı papazlık makamlarının önemini vurgulamaktadır. (Great Britain, 1963b: 69-73; Martin, 2003: 46) 1351 Provisors Yasası ile 1390 ikinci Provisors Yasası arasındaki en önemli fark, 1390 yasasının bir Papalık danışmanının maaşlı papazlık makamını başarılı bir şekilde kontrol etmesi gerektiği bir tarihi açıkça tanımlamasıydı. (Martin, 2003: 46)

Yani II. Richard, böyle güvencesiz bir otoriteye sahip olmasına rağmen III. Edward'ın rahiplere ait gasplarına karşı başlattığı muhalefeti sert bir şekilde devam ettirdi. Yukarıda bahsettiğimiz gibi yeni bir Provisors Yasası, daha çıkarıldı. Burada ulusal kilisenin bağımsızlığı doğrulanırken, ödeneklerin ortaya çıkaracağı kötü etkileri önlemek için bazı adımlar atıldı ve önlemler alındı. Ayrıca *tithe* *adlı vergilerin güvenliği ile din adamlarının kişisel ayrıcalıkları için de çeşitli düzenlemeler yapılmıştı. (Reeves, 1814: 160)

Praemunire yasaları, İngiltere ile alakalı konuların İngiltere mahkemelerinin yargı yetkisine giren kısmında İngiltere dışındaki bir mahkemeye dava açılmasını veya itirazda bulunulmasını yasaklamaktadır. (Fritze, 2002b: 439) Yasaların görüldüğü 1353 yılında toplanan Büyük Konsey'de ise öncelikli konu, İngiltere'deki papalık otoritesini çevreleyen meseleler değildi. Asıl konu, İngiltere'nin limanlarının durumunu düzenlemek için *Staple Kararnamesi*[†]'ni uygulamaktı. Geleneksel olarak bu tarz tüzükleri büyük konseyler değil parlamentolar yasalayabilirdi. Edward da bu nedenle herhangi bir anlaşmanın tüzük kayıtlarına kaydedilmesini istememişti. Buna rağmen Praemunire Yasası ve Staple Kararnamesi, tüzük kayıtlarına geçirilmiştir. (Ormrod, 2011: 219)

1393 Praemunire Yasası tanımları ve cezaları, 1351 Premunire Yasası'nda çok farklı değildir. II. Richard'ın 16. Yılındaki tüzüğünde açıkça benzer oldukları belirtilmektedir. (Great Britain, 1963b: 86; Martin, 2003: 48) Ancak tüm bu ifadelerle rağmen Provisors ve Praemunire yasalarının uygulanması düzensizdi; çünkü Papa'yı desteklemeye meyilli olan kilise mahkemeleri

* "Kilise ve din adamlarının desteği için vergi olarak alınan yıllık üretim veya kazancın onda biri". (Kain, 1986: 1)

† "III. Edward'ın yönetiminin 27. yılında yapılan yönetmelik ile ham maddelerden sorumlu başkanlar ve memurlara hizmetleri için ödenecek meblağlar belirlenmiştir." (Parliamentary Bills, 1821: 21).

arasındaki anlaşmazlıklar devam etmekteydi. İkinci Provisors Yasası, İngiltere’de papazlık atamalarını kabul edenlere ceza vermiş ve kilise bürolarını doldurmak için İngiliz usullerine herhangi bir misilleme yapılmasını yasaklamış olsa da Papalık yasayı atlatmaya devam etmiştir. (McGoldrick,2002: 450)

Genel olarak bu yasalar, önceki kralların birçok kiliseye ve çeşitli yardım kuruluşlarına sahip olmalarına rağmen, Papalık danışmanlarının kralın hakkını gasp ettiğinden şikayetçi olmaktadır. Aynı zamanda bu yasalar, Papa’nın büyük oranda danışmanlara maaşlı papazlık makamı için atamalar yaptıklarını ve açıkçası parlamentonun da İngilizler için çok az makam sağlanacağından korktuğunu ilan etmişti. (Martin, 2003: 39-40)

Bu noktada şöyle bir soru da akla gelebilir. Krallar, Kilise ile aynı şeylere mi ihtiyaç duymuşlardı? Evet bir dereceye kadar öyleydi. Kâtiplerini desteklemek için bazı yardımlar, politikalarını desteklemek için piskoposlar, savaşlarını desteklemek için para, girişimleri için Tanrı’nın kutsaması ve kişisel kurtuluş gibi...ihtiyaç duymuşlardı. Monarşiler cömert oldukları ve kraliyet yönetiminde din adamları görev yaptığı sürece, kralların maaşlarını Kilise’nin maliyesinden ödemeleri açıkça daha uygun görülüyordu. III. Edward, meslekten olmayanların mahkemelerinde bakan olarak yargılanmasını istediğinde bunu yeniden keşfetti ve resmi geçim masraflarını karşılamak için ödeneklerini artırmak zorunda kaldığını gördü. Papa’nın cömertliğinin bedelini ödediler mi? Evet. Bazen yaşamlarıyla, bazen hazineleriyle ve bazen de özgürlükleriyle. (Cheyette, 1963: 297-298)

Genel olarak Orta Çağ hükümetleri, din adamlarını terfi ettirmeye veya ruhban sınıfına adaleti sağlamaya karar verdiğinde, sınırsız davranmıyordu. VII.Gregory, “Adalet, Tanrı’nın imajıdır” diye yazmıştı. Bu, herhangi bir Orta Çağ prensini memnun edecek bir düşünceydi. Yerleşik yasa, Orta Çağ hükümetlerinin hareket edebilecekleri sınırları belirler, bir öznenin mülkiyetini nasıl alabileceklerini, onu krallıktan nasıl alabileceklerini veya ona ömür boyu nasıl gelir sağlayabileceklerini belirliyordu. Tanrı’nın yeryüzündeki hukuki imajı, kraliyet vekilinin gereksinimlerine uyacak şekilde kolayca değişebilir. Bu yasalar, yargı yetkisini, dini lider ile törenler arasındaki bir menfaati zamansal ve manevi yönünden açıkça ayırmaktaydı. (Cheyette, 1963: 298)

Bazı Protestan ve Anglikan tarihçiler ise Papalık Yönetiminin ilk başlarından itibaren bu süreçte Praemunire yasalarını dönüm noktası olarak kabul ettiler. Bu yasalar, “Papalık müdahalesinin tatbikatında şiddetli ve kalıcı bir felç Papa’nın himayeyi gasp etmesine yol açmama konusundaki ulusal kararlılığın ciddi bir ifadesi” ... Roma ile olan ihlalin başlangıcı” idi. (Ellis, 1930: 338; Stubbs, 1896: 338; Ramsay, 1913:375; Davies, 1953:116-117)

Bu kadar kavram karmaşasına neden olan bu durum karşısında İngiliz kralları, bazen anti - papalık yasalarını uygulamak yerine papalarla iş birliği yaptılar; çünkü bu durum, Papa’nın din adamlarını vergilendirmesini kolaylaştırmaktaydı. Bu gibi durumlarda kral, toplanan gelirin çoğunu elinde tuttu. İkinci Provisors Yasası ise bir ölçüde daha önceki yasalara uymadığı için Parlamentonun II. Richard’a olan memnuniyetsizliğinin bir ifadesiydi. Papalık hükümleri hakkındaki tartışmalar, Mary Tudor’un İngiltere’nin Papa’ya itaatini düzeltmeye çalıştığı XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir. (McGoldrick,2002: 450) Sonuçta Provisors ve Praemunire yasaları, kralı İngiltere’deki hiyerarşinin efendisi yapmıştı. (Hay, 1966: 17)

2. SONUÇ

Provisors ve Praemunire Yasaları, İngiliz çıkarlarını Papalık baskılarından korumak için III. Edward ve II. Richard dönemlerinde yürürlüğe girmiştir. Çünkü bu dönemlerde toplumsal yapıda bozulmalar meydana gelmişti. Hatta bazı lordlara imtiyazlar tanınmış olması, çeşitli sorunların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yani merkezi otoritenin artık kontrol edemediği güçlerin ortaya çıkması, büyük bir tehlikeye dönüşmüştür. Dolayısıyla bu kısıtlamalar, Orta Çağ’da toplumda sosyal ve ekonomik açıdan gelişmelerin önünde de engellerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ve de merkezi otorite, diğer güçlerle işbirliği yoluna gitmiştir. Bu durumda da bahsettiğimiz yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalar, aslında kralların kendi yetkilerini bazı ayrıcalıklı gruplarla paylaşmak zorunda kalmalarından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu noktada onların kendilerine bağlı olduklarını da kanıtlamak istiyorlardı. Ancak İngiliz hükümeti hiçbir zaman bu yasaları tarafsız bir şekilde uygulayamamıştır. Taç, dış politikaya karşı kendi menfaatlerini korumak ve Fransız anti-papalığına

karşı Roma'yı desteklemesi gerektiği için bu tüzükleri olabildiğince esnetmiştir. Bu, daha çok zor durumlarda ve daha alt düzey memurlarda yasayı kullanarak kral ve papa arasındaki çekişme ortamında sosyal bir kontrol politikasıydı. Bu yasalar ne kadar anti-papa olarak görülse de özellikle II. Richard hükümetinde bu amaç dışında kullanılmıştır. Bu da bize daha çok papa otoritesine karşı olma amacını taşımadıklarını ve aynı zamanda kendi kararlarını yürürlükte tutmak için bir teknik olarak kullandıklarını göstermektedir.

Bu şekilde Praemunire, Provisors ile yakından bağlantılı olmaya devam etti. Bir Kilise mahkemesinde görülen ve kralın genel hukuk mahkemelerinde haklı olarak dinlenebilecek herhangi bir dava, artık bir Praemunire Yasası'nın görev alanına girebilirdi. Son olarak diyebiliriz ki; Orta Çağ'da İngiltere'de toplumsal yapıda değişim yaratmayı amaçlayan bu yasalar, aslında Kraliyet çevresinin bir yarattısı olup itaat ve bağlılık faktörlerini ön plana çıkarmayı amaçlamıştı.

KAYNAKÇA

- Barrell, A.D.M.(2002). *The Papacy, Scotland and Northern England,1342-1378*. Cambridge University Press.
- Black, J. (2017). İngiltere Tarihi. Aytaç Yıldız (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Blockmans, W. and Hoppenbrouwers, P. (2014). *Introduction to Medieval Europe, 300–1500*. Abingdon: Routledge.
- Cheyette, F. (1963). Kings, Courts, Cures, And Sinecures: The Statute Of Provisors And The Common Law. *Traditio*, 19. 295-349.
- Coke, E.(1671). *The Second Part of the Institutes of the Laws of England*. London.
- Daileader, P.(2009). Local Experiences of the Great Western Schism in Joelle Rollo-Koster- Thomas M.Izbicki(Ed.), *A Companion to the Great Western Schism(1378-1417)* ,(p. 89-123). Boston: Brill.
- Davies, C. (1953). The Statute of Provisors of 1351, *History*, 38(133). 116-133.
- Ellis, J. T. (1930). *Anti-papal Legislation in Medieval England(1066-1377)*, Catholic University of America.
- Esgin, M. (1998). *Hristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Flinn, F.K. (2007). Henry VIII. *Encyclopedia of Catholicism*. (p.345). New York: Facts on File.
- Fritze, R.H. (2002a). Church(English) in Ronald H.Fritze and William B.Robison (Ed.), *Historical Dictionary of Late Medieval England 1272-1485* (p.107-112). London: Greenwood Press.
- Fritze, R.H. (2002b). Praemunire, Statutes of(1353,1365 and 1393) in Ronald H.Fritze and William B.Robison (Ed.), *Historical Dictionary of Late Medieval England 1272-1485* (p.439-440). London: Greenwood Press.
- Graves, E.B. (1929). The Legal Significance of the Statute of Praemunire of 1353 in Charles Homer Taylor (Ed.), *Anniversary Essays in Medieval History by Students of Charles Homer Haskins* (p.57-80), Houghton Mifflin Company.
- Great Britain (1900). *Calendar of the Patent Rolls 1340-3*. V. London: H.M.S.O.
- Great Britain (1963a). *The Statutes of the Realm*. I. London: Dawsons of Pall Mall.
- Great Britain (1963b). *The Statutes of the Realm*. II. London: Dawsons of Pall Mall.
- Gümüş, T. T. (2019). Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(XXXIX). 528-551.
- Hay,D. (1966). *The Italian Renaissance in its Historical Background*, Cambridge: Cambridge at the University Press.
- Henderson, E.F. (Ed.). (1896). Constitutions of Clarendon, *In Select Historical Documents of the Middle Ages*. London: George Bell and Sons.
- Holdsworth, W. S. (1922). *A History of English Law*, I, Methuen&Company.
- Hunt, W. (1906).*The History of England*, IV. New York: Longsmans.
- Jason, P. D. (1997). The Courts Christian in Medieval England, *The Catholic Lawyer*, 37(4). 339- 341.
- Kain, R.J.P. (1986). *An Atlas and Index of the Tithe Files of Mid-Nineteenth Century England and Wales*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirchner, W. (1960). *Western Civilization*. America: Barnes &Noble.
- Luard, H.R.(Ed.). (1866). *Annales Monastici*, III. London: Longmans.

- Martin, D. L. (2003). *The Crown's Policy against Papal Provisions in the Reign of Richard II: The Statutes of Provisors and Premunire, 1377-1394*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Faculty of the Department of History University of Houston.
- McBrien, R. (1997). *Lives of the popes: the pontiffs from St. Peter to John Paul II*. San Francisco: Harper.
- McGoldrick, J. E. (2002). Provisors, Statutes of (1351 and 1390) in Ronald H. Fritze and William B. Robison (Ed.), *Historical Dictionary of Late Medieval England 1272-1485* (p.450-451). London: Greenwood Press.
- McKisack, M. (1959). *The Fourteenth Century, 1307-1399*. Oxford: Clarendon Press.
- Nicholson, W. (1809). Quare impedit, *The British Encyclopedia, or, Dictionary of arts and sciences*, (Vol.V, pp.23). London: C. Whittingham.
- Ormrod, W. M. (2011). *Edward III*, Gloucestershire: The History Press.
- Özer, G. (2018). Avrupa Tarihinin Akışını Değiştiren Mucize Kadınlardan Biri: Jeanne D'arc. *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı* içinde (s. 166- 178). Antalya.
- Palmer, R.C. (2002). *Selling the Church*, London: The University of North Carolina Press.
- Parliamentary Bills &c. (1821) .III. University of Oxford.
- Perroy, E. (1951). *The Hundred Years War*, London: Eyre & Spottiswoode.
- Ramsay, J.H. (1913). *Genesis of Lancaster: Or, The Three Reigns of Edward II, Edward III, and Richard II, 1307-1399*. Oxford: The Clarendon Press.
- Reeves, J. (1814). *History of the English Law from the time of the Saxons, to the end of the reign of Philip and Mary*. III. London: Reed and Hunter.
- Reppy, A. (1954). *The Ordinance of William the Conqueror (1072)*. New York: Oceana Publications.
- Rollo- Koster, J. (2009) Civil Violence and the Initiation of the Schism, in Joelle Rollo-Koster- Thomas M. Izbicki (Ed.), *A Companion to the Great Western Schism (1378-1417)* ,(p. 9-67). Boston: Brill.
- Sayles, G.O. (1936). *Select Cases in the Court of King's Bench*, ed. G. O. Sayles, London: B. Quaritch.
- Sloane, C. (1907). Advowson. *The Catholic Encyclopedia*. (Vol I, pp. 169-170). New York: The Encyclopedia Press.
- Sloane, C. (1913). Provisors. *The Catholic Encyclopedia*. (Vol XII, pp. 516-517). New York: The Encyclopedia Press.
- Smith, P.M. (2000). The Advowson: The History and Development of a Most Peculiar Property, *Ecclesiastical Law Journal*, 5(26). 320 – 339.
- Stubbs, W. (1896). *The Constitutional History of England* . III Oxford: The Clarendon Press.
- Swanson, R. N. (1989). *Church and Society in Late Medieval England*. Oxford: Blackwell.
- Tait, J. (Ed.). (1914). *Chronica Johannis de Reading et Anonymi Cantuariensis*, 1346-67. Manchester: University of Manchester Press.
- Thompson, A. H. (1947). *The English Clergy and Their Organization in the Later Middle Ages*, Clarendon Press.
- Tout, T. F. (1905). *The History of England from the Accession of Henry III to the Death of Edward III*, New York: Longmans.
- Tuck, J.A. (1969). The Cambridge Parliament, 1388. *The English Historical Review*. 84(331). 225-243.
- Ülgen, P. (2019). Magna Charta Libertatum'a Hazırlık: Clarendon Yasaları. 4. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s. 300-312), Yalova .
- Ünal, Çetin B. (2019). Avrupa'nın Felaketler Yüzyılında Bir Devrimci Olarak John Wycliffe'in Etkisi. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 2(1). 80-94.
- Viner, C. (1793). *A General Abridgment of Law and Equity*. London: G.G.J. and J. Robinson.
- Yavaş, H. (2020). Geç Ortaçağ İngiltere'sinde Bir Devrimci Hareket: 1381 Köylü İsyanları *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*. 3(1). 11-21.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to evaluate the power conflict between the kingdom and the church within the framework of Provisors and Praemunire laws, which were first published in 1351 and 1353. For this reason, the process and its articles are included in the two laws. In addition, by including the events in the aforementioned periods, the reasons that set the ground for these laws are presented.

Methodology

In the study, The Statutes of the Realm was used for the official records of the laws. In addition, the Calendar of the Patent Rolls records and examples of appointments made to the papal authorities that are intended to be regulated by these laws are given. Historical records are included to include the events of the period regarding Edward III and Richard II, who made the laws. By giving place to the official documents of the period of William I and Henry II, which was the period that laid the groundwork for the laws, the articles on the basis of the laws were conveyed.

Findings

In accordance with the chronology, the relations between the kingdom and the church were examined, beginning before the time when laws were passed. In this direction, the order article published in the period of William I and The statements in the Becket incident and Clarendon Laws in Henry's II period were examined. It has been confirmed that the greatest conflict between the church and the kingdom is over power over salaried priesthood offices. The effect of events such as the Black Death during the reign of Edward III, who first enacted the law, on the decline in the power of the kingdom was examined. When the articles of the Provisors law were examined, it was stated that the first law was aimed at protecting the free choices of the bishops and the church. Before the Provisors and Praemunire laws, the laws passed to control appointments were determined and their details were given. According to the information obtained from the records of The Statute of the Realm, the punishment of irregularities in appointments to the priesthood offices was transferred with the Provisors law. The need for Praemunire's law was identified as the inadequacy of the application of Provisors law. By stating the difference between the two laws, it was also stated why there was a need for another law or to update the laws later.

Political events of the period of Richard II It was understood that the power in the church increased due to the peasant revolts and the throne shake during the Lords Appellant period, and they were more courageous in appointments. In addition, the reflection of the influence of the Century wars between France and England in the Great Division on these appointments and the decrease in the power of the Pope in England were stated. The controversy over the papal rulings is when Mary Tudor tried to correct England's obedience to the pope. It was determined that it continued until the century. In addition, the reflection of the influence of the Century wars between France and England in the Great Division on these appointments and the decrease in the power of the Pope in England were stated. There has been controversy that these two laws led to the great separation in Henry VIII's period. Although some historians do not accept this, some claim that the failure of these laws feeds this process. The controversy over the papal rulings is when Mary Tudor tried to correct England's obedience to the pope. It was determined that it continued until the century.

Conclusion and Discussion

The Provisors and Praemunire Statutes were enacted during the reigns of Edward III and Richard II to protect British interests from papal repression. However, the British government has never been able to implement these laws impartially. The Crown stretched these statutes as much as possible, as it had to protect its interests against foreign policy and support Rome against the French anti-papacy. It was mostly a policy of social control in difficult situations and in an environment of strife between king and pope, using the law in lower officials. Although these laws are regarded as anti-popes, they have been used against this purpose, especially in the government of Richard II. This shows us that the laws are not only meant to be against the authority of the pope, but also as a technique to keep their own decisions in effect. In this way, Praemunire continued to be closely connected with Provisors. Any case held in a Church court that could be justly heard in the king's common law courts could now fall within the jurisdiction of a Praemunire charter.

THE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTHERS' EARLY MALADAPTIVE SCHEMAS AND THEIR CHILDREN'S BEHAVIORAL PROBLEMS

Araştırma Makalesi / Research Article

Köçer, G. & Öngören, S. (2020). Annelerin Erken Dönem Uyumsuz Şemaları ile Çocukların Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 343-355.

Geliş Tarihi: 03.02.2021

Kabul Tarihi: 07.04.2021

E-ISSN: 2149-3871

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.873853>

Dr. Öğr. Üyesi Gülhan KÖÇER
Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
gulhankocer@sdu.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2943-8260

Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖNGÖREN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
semaongoren@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-6034-1400

ABSTRACT

Early maladaptive schemas can negatively affect people's lives, as well as their future relationships with their children, and thus their psychological development. The aim of this study was to examine the relationship between mothers' early maladaptive schemas and their children's behavioral problems. The mother's ability to establish a healthy relationship with her child is largely related to her mental health as the mother's mood, tension, or calmness can be reflected in the child. An unhappy and restless mother cannot be expected to raise mentally healthy children. Considering these, it is thought that mothers' early maladaptive schemas can cause tenseness and restlessness in their children and these negative emotions can reflect as problem behaviors. The relational survey model which is one of the general survey models was used as a research model. In this model frame, the relationship between mothers' early maladaptive schemas and children's behavioral problems were examined. The children were from kindergartens and nursery classes of ten different schools that were under the Ministry of National Education in central Nevşehir. The study group was selected randomly and consisted of 300 mothers along with their children whose ages were changing from 48 to 71 months. However, after excluding the missing values from the analysis, the number of participants decreased to 166 and all analyzes were performed based on these corrected data. Descriptive statistics were calculated in the analysis of the data that was collected via "Young Schema Scale" and "Revised Problem Behavior Checklist". Spearman Brown Correlation analysis was used to determine the relationship between the variables. Moreover, a positive relationship between mothers' early maladaptive schemas and children's behavioral problems was found.

Keywords: Mothers, Children, Preschool, Early Maladaptive Schemas, Behavior Problems.*

ANNELERİN ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARI İLE ÇOCUKLARIN DAVRANIŞ PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖZ

Erken dönem uyumsuz şemalar kişilerin kendi hayatını olumsuz olarak etkileyebileceği gibi gelecekte çocuklarıyla ilişkilerini, dolayısıyla onların ruhsal gelişimlerini olumsuz olarak etkileyebilir. Annelerin ruh hali, gerginlikleri ve huzurlu olup olmama durumları genellikle çocuklarına yansır. Mutsuz ve huzursuz bir

* This research is an enlarged and edited version of the oral presentation presented at the X. International Congress of Educational Research on 27-30 April, 2018.

annenin ruhsal açıdan sağlıklı çocuklar yetiştirmesi beklenemez. Haliyle annelerin erken dönem uyumsuz şemalarının çocuklarda ruhsal çatışmalara, huzursuzluklara neden olabileceği, bu olumsuz duyguların da çocuklarda problem davranışlar olarak dışarıya yansıtacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı annelerin erken dönem uyumsuz şemaları ile çocukların davranış problemleri arasında ki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli özelliğine sahiptir. Bu model çerçevesinde 48-71 arası çocuğu olan annelerin erken dönem uyumsuz şemaları ile çocukların davranış problemleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Nevşehir il merkezindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulları ve anasınıfları arasından seçkisiz olarak seçilen on okula devam eden 48-71 ay arası çocuğu olan 300 anne ve çocukları oluşturmuştur. Kayıp değerlerin analiz dışında bırakılmasından sonra katılımcı sayısı 166'ya düşmüş ve tüm analizler düzeltme yapılan bu veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. "Young Şema Ölçeği" ile "Yenilenmiş Davranış Problemleri Kontrol Listesi" ile toplanan verilerin analizinde ilk olarak betimsel istatistikler hesaplanmıştır. Daha sonra değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Spearman Brown Korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmada annelerin erken dönem uyumsuz şemaları ile çocukların davranış problemleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgulara dayanarak annelerin ve anne adaylarının yaşamlarını etkileyen olumsuz duygularla başa çıkabilmeleri için psikolojik destek almaları önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Anneler, Çocuklar, Okul Öncesi, Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Davranış Problemleri.

1. INTRODUCTION

Mental health is one's ability to meet his/her needs harmoniously. While the primary objective of child development is to fulfill basic needs, the main goal of child rearing is to help them fulfill these goals (Rafaeli, Bernstein & Young, 2011/2013). In fact, childhood does not need to be necessarily perfect in order to be mentally healthy, and compatible with the surrounding. "Being good enough" is just enough and to do this, a child needs to feel safe, attached to others, be determined, have self-respect, express himself and have realistic limits. If these needs are met, then, the child may improve a healthy psychological development. When there are serious shortcomings in meeting the child's needs then the problems start to occur. These shortcomings create the things that are called schema (Young & Klosko, 1993/2011). Schemas affect a person's mood, way of thinking, behaving and communicating. They trigger some strong emotions such as anger, sadness and anxiety. However, due to their being rigid and resistant to change, they may become disruptive in later life, and may even cause psychological problems (Atlı-Özbaş, Sayın & Çoşar, 2012; Young & Klosko, 1993/2011). Especially those that are from childhood are damaging experiences, related to self and interpersonal relations may be more dangerous in terms of their effects (Rafaeli et al., 2011/2013).

Early maladaptive schemas are defined as destructive emotional and cognitive patterns that include one's perceptions of himself, others, and the world and repeated throughout life (Kapçı & Hamamcı, 2011; Rafaeli, et al., 2011/2013; Young, Klosko & Weishaar, 2003). Early maladaptive schemas, whose origins extend to childhood and youth experiences, largely reflect the atmosphere of one's early environment (Rafaeli, et al., 2011/2013; Young, et al., 2003). Negative experiences in childhood and youth, which are expressed as toxic life experiences, are the main source of early maladaptive schemas (Young, et al., 2003). In other words, early maladaptive schemas are formed as a result of damaging early life experiences, in which the basic emotional needs of childhood are not met seriously. These emotional needs are as follows: secure attachment to others, belonging, positive identity perception, freedom of expressing thoughts and emotions and self-determination (Rafaeli, et al., 2011/2013; Young, et al., 2003). These early needs that belong to early childhood exist in the strongest form in immediate family. Therefore, problems experienced within the close family are often the primary source of early maladaptive schemas. Early maladaptive schemas that develop early and are closest to one's essence usually develop within this nuclear family. In a broader

sense, the dynamics of the child's family are the dynamics of the child's entire past (Rafaeli, et al., 2011/2013).

Four types of early life experiences can be mentioned as accelerating the acquisition of early maladaptive schemas. The first one is preventing the fulfillment of needs which is damaging. This experience occurs when the child receives less from what is good for him and includes schemas that reflect the constraints in the childhood environment. The child's environment lacks some of the important things, such as stability, understanding or love. This deficiency has a permanent presence in child's mind. The second past experience that triggers early maladaptive schema formation is a traumatic experience. Traumatic experiences such as abuse and victimization affect the child very deeply and cause massive harm to the child. Here, the child usually surrenders instead of dealing with the threat. He/she develops schemas that reflect the existence of danger, pain or threat. In the third type of experience, the child experiences receiving more from what is good. Parents may care too much about their child's life and be protective to an extreme degree. They may not set realistic limits to their child and can give unlimited freedom. That is, offering the child more than s/he needs for his/her healthy development. The fourth type of life experience that forms an early maladaptive scheme is selective internalization and identification with the important ones. The child often selectively identifies and internalizes his/her parents' feelings, thoughts, experiences and behaviors. Another way to explain this process is taking parents as models. With their existence in this world, parents or other adults become models of children. Temperament is another factor that plays an important role in the development of early maladaptive schemas outside the childhood environment. Temperament is a person's innate emotional structure. It identifies how a person reacts to events. The destructive effects of childhood interact with temperament in the formation of early maladaptive schemas. Child's temperament partially directs his/her parents' behaviors towards him/her. As a result, it can be said that the schemas arise from the interaction between the temperament and the formative environment of the child (Ari & Deniz, 2015; Dattilo, 2010/2012; Rafaeli, et al., 2011/2013; Young & Klosko, 1993/2011).

Early maladaptive schemas not only can affect one's own life negatively but also can affect the relationship with his children in the future and thus their inner development. This may cause behavioral problems in children. According to Yörükoğlu (2011), behavioral problems reflect child's inner conflicts and restlessness due to various psychological and physical reasons. Campbell defined problem behavior as hurting self/others around or preventing anyone from learning a new skill and excluding him from the social environment, or the people around, and also not complying with the social norms of the society in which s/he lives in (Campbell, 2006; Gültekin-Akduman, 2016). Many factors can be pointed out as the causes of behavioral problems. Biological factors, environmental and socio-economic factors, wrong parental attitudes, traumas, role modeling, and mass media are among these factors. However, negative mother-child relationship and lack of confidence in child can be shown as the most important reasons.

Just like when a mother nurses her baby and gives him the protein, vitamins and minerals he needs for his physical development; it is also vital for a mother to care, love and treat her baby with kindness for his spiritual development. However, the love of a mother may not be enough just by itself. In order to have a mentally healthy development, children need a family environment which is faithful, peaceful and full of love. Children who grow up in such a family environment will be more peaceful and calm as their emotional needs such as love, belonging and acceptance are adequately met. According to Utay & Utay (2005) when families have positive and warm communication with their children and pay attention to their emotions and needs, then children show less behavioral problems (Özbey, 2010). Emotions like restlessness, tension and anger can be seen in children when the emotional needs of children are not met by the family on time and sufficiently.

According to Yavuzer (1997), children who cannot find a peaceful family environment become insecure and overwhelmed with complex emotions, thoughts and contradictions. These children do not believe and trust those who are around them as they think that nobody likes them and wants them. They display problem behaviors to can attract the attention of adults.

It can be said that unresolved childhood conflicts in the mother or father have an important effect on the formation of restless family environments. In particular, psychological conflicts seen mostly in mothers can prevent children from meeting their emotional needs adequately. This can cause children to develop an overly dependent, insecure and emotionally fragile personality. However, as they do not get enough attention and love from mother, these children may display negative behaviors to attract attention, to reflect anger or to punish their mothers. Gürşimşek, Girgin, Harmanlı & Ekinici (2006) states that the psychological problems seen in mothers are as vital as the deprivation of the mother herself and behavioral problems can be seen in children who are deprived of their mothers' attention and love.

As a result, we can state that children are not born with a behavioral disorder. On the contrary, children try hard to adapt to life when they are born (Güneş, 2014; Öz, 2017). At this point, the parents' duty is to support this effort of the child. Therefore, families, especially mothers, should establish a trust-based relationship with their children, meet their emotional needs and avoid unnecessary obstacles and punishment. The mother's ability to establish a healthy relationship with her child is largely related to her mental health as the mother's mood, tension or calmness can be reflected in the child. An unhappy and restless mother cannot be expected to raise mentally healthy children. Consequently, it is thought that mothers' early maladaptive schemas can cause tenseness and restlessness in their children and these negative emotions can reflect as problem behaviors. The aim of the present study is to examine the relationship between mothers' early maladaptive schemas and their children's behavioral problems.

2. METHOD

If the purpose is to describe a past or current situation, "survey" model is used. The important thing is to be able to observe what exists without changing it. In this model, the researcher can directly examine, integrate and interpret the scattered information by referring to various records that are previously kept and resource people whom the researcher interviewed. The present research has the feature of the relational survey model, which is a type of survey model. In relational survey models, the existence and/or degree of change between two or more variables is tried to be determined. In this study, within the framework of this model, the relationship between the early period maladaptive schemes of mothers having 5-6 year-old children and their children's behavioral problems were examined (Karasar, 1999).

2.1. Study Group

The study group was selected randomly and consisted of 300 mothers along with their children whose ages were changing from 48 to 71 months. These children were from kindergartens and nursery classes of ten different schools that were under the Ministry of National Education in central Nevşehir in the 2017-2018 academic year. After the missing values were excluded from the analysis, the number of participants decreased to 166, and all analyzes were performed on this corrected data. When the demographic characteristics of the study group were examined, it is seen that 45.8% of the mothers participating in the study were between the ages of 20-30, 46.4% of them were between the ages of 31-40 and 7.8% of them were 41 years and older. In terms of educational background, 60.8% of the mothers who participated in the study had primary and secondary education, 31.3% of them had associate and undergraduate degrees, and 7.8% of them had graduate degrees. The demographic characteristics of children participating in the study were as follows; 49.4

of them were girls and 50.6% of them were boys. 67.7% of them were between 49-60 months old and 32.3% of them were between 61-71 months old.

2.2. Data Collection Tools

2.2.1. Young Schema Scale

Young Schema Scale-Short Form 3 (YSS-SF3): In the short form developed by Jeffrey Young based on Schema Therapy (1990, 2003), there are 18 early maladaptive schemes including schema domains: Disconnection/Rejection, Impaired Autonomy/Self-Reveal, Other-Directedness, Impaired Limits, Overvigilance/Inhibition. The Subscales Were, Respectively, Abandonment/Unstability, Mistrust/ Abuse, Emotional Inhibition, Defectiveness/ Shame, Social Isolation/Alienation, Dependence/Incompetence, Vulnerability to Harm or İllness, Enmeshment/Undeveloped Self, Failure, Entitlement/Grandiosity, Insufficient Self-Control, Subjugation, Self-Sacrifice, Approval-Seeking, Negativity/Pessimism, Emotional Deprivation, Unrelenting Standards/ Hypercriticalness and Punitiveness. on a 90-item scale, participants rated each item on a 6-point Likert (1 = totally wrong for me, 6 = perfectly describing me). In the original form of the scale, each sub-scale consists of 5 items and the scores obtained from the sub-scales can vary between 5 and 30. The Turkish version of the scale was adapted by Soygut, Karaosmanoğlu, & Çakır (2009). Five schema domains (Disconnection, High Standards, Impaired Autonomy, Impaired Limits and Other-Directedness) and 14 early maladaptive schemes (Emotional Deprivation, Failure, Negativity, Social Isolation/Mistrust, Suppression of Emotions, Recognition-Seeking, Enmeshment/Dependence, Entitlement/Insufficient Self-Control, Self-Sacrifice, Abandonment, Punitiveness, Defectiveness, Vulnerability to Harm or İllness and Unrelenting Standards. In order to examine the construct validity of the Turkish form of the scale, Principal Component Analysis and Descriptive Factor Analysis were performed. It is concluded that there are 14 schemes gathered under 5 schema domains. The results of the test-retest method, which was applied to determine the reliability of the scale, showed that the scale was reliable ($r = .66-.83$, $p < .01$). Internal consistency coefficients calculated to determine the reliability level of the scale also indicate that the scale is reliable. (Internal consistency coefficients of 14 subscales ranged from $\alpha = .63$ to $.80$, while the internal consistency coefficients of schema domains, which are the top order factors of the scale, ranging from $\alpha = .53$ to $.81$ (Soygut, et al., 2009; Makas & Çelik, 2018). In the present study, Cronbach Alpha internal consistency coefficient for 4 sub-dimensions ranged between $\alpha = .65 - .92$.

2.2.2. Revised Problem Behavior Checklist (RPBCL)

The scale which is originally called Revise Problems Behavior Checklist was developed by Quay & Peterson (1996). Its adaptation to our country was carried out by Kaner & Çiçek (2000) and Kaner & Büyüköztürk (2006). The scale can be applied to teachers, parents, clinicians and caregivers of 5-18 years-old children. It can also be applied to the ones who know the child personally. The scale consists of 6 sub-dimensions; behavior disorder (22 items), social aggression (17 items), attention problems-immaturity (16 items), anxiety-introversion (11 items), psychotic behavior (6 items), motor tensions (5 items). The internal consistency of the scale was examined via The cronbach alpha reliability technique and it was found that the cronbach alpha coefficients ranged between 0.68-0.95. The test-retest reliability coefficient was between 0.49-0.83. Also, the inter-observer reliability coefficients between different groups (eg. teacher-teacher, mother-father, parent-teacher) ranged between 0.52-0.87 (Kaner & Çiçek, 2000; Kaner & Büyüköztürk, 2006). In this study, Cronbach Alpha internal consistency coefficient for 5 sub-dimensions was between $\alpha = .53 - .88$.

2.3. Data Collection

After obtaining the necessary permissions from Nevşehir Provincial Directorate of National Education, the data collection was carried out with the mothers who were volunteers to participate in the study. There were ten kindergarten and nursery classes in the city center of Nevşehir. The children attending these schools were between 48-71 months-old. The mothers were informed about the purpose and scope of the study and were asked to fill out the scales. It was also stated that their children and their information would remain confidential and that volunteering was the basis.

2.4. Data Analysis

Firstly, descriptive statistics were calculated in the analysis of the data collected via “Young Schema Scale” and “Revised Problem Behavior Checklist”. The arithmetic mean, standard deviation, skewness and kurtosis values of the scales were evaluated and distribution characteristics of the scales were determined. The following features can be given as evidence for the existence of normal distribution; arithmetic mean, mode and median being equal or close, skewness and kurtosis coefficients being close to 0 within ± 1 limits, skewness and kurtosis indices calculated by dividing the coefficients of skewness and kurtosis to their standard errors being close to 0 within ± 2 limits, the relative variation coefficient, which expresses the ratio of the standard deviation and the mean as a percentage being between 20 and 25 (Tabachnick & Fidell, 2013; McKillup, 2012; Wilcox, 2012b; Howitt & Cramer, 2011; Lind, et al. 2006 cited in Demir, Saatçioğlu & İmrol, 2016). The findings from the archives indicate that the Young Schema Scale and "Revised Behavior Problems Checklist" scores do not have a normal distribution. The scores obtained from the scales used in the study do not show a normal distribution. In order to determine the relationship between the variables Spearman Brown Correlation analysis was used.

3. FINDINGS

The distribution of scores obtained from the Young Schema Scale and Revised Problem Behavior Checklist subscales is given in Table 1.

Table 1: Descriptive Statistics of Young Schema Scale and Revised Problem Behavior Checklist Subscales

	Arithmetic mean	Median	Standard deviation	Skewness	Kurtosis
Social isolation-insecurity	10.78	9.00	4.56	1.373	.397
Abandonment	6.24	5.00	2.60	3.623	18.378
Defectiveness	7.07	6.00	2.54	3.313	12.761
Emotional deprivation	6.56	5.00	3.86	3.741	15.338
Attention problems immaturity	3.78	3.00	3.72	1.716	4.438
Anxiety-introversion	3.43	3.00	2.68	1.170	1.301
Psychotic behavior	1.05	1.00	1.22	1.392	1.598
Motor tension	1.93	2.00	1.70	.476	-.750
Behavioral disorder	5.30	4.00	5.54	1.461	1.875

For the social isolation-insecurity sub-dimension of “Young Schema Scale” the arithmetic mean was found as 10.78, the median was 9.00, the standard deviation was 4.56, skewness was 1.373. and kurtosis was.397. The same values for abandonment sub-dimension were 6.24 for the arithmetic mean, 5.00 for the median, 2.60 for the standard deviation, 3.623 for skewness and 18.378 for kurtosis. The arithmetic mean for defectiveness sub-dimension was found as 7.07, 6.00 for median, 2.54 for standard deviation, 3.313 skewness and 12.761 for kurtosis. The arithmetic mean of the emotional deprivation sub-dimension was 6.56, the median was 5.00, the standard deviation was

3.86, the skewness was 3.741, and the kurtosis was 15.338. These findings indicate that the Young Schema Scale scores do not have a normal distribution. The same values in "Revised Problem Behavior Checklist" were also calculated. The values were found for the attention problems-immaturity sub-dimension 3.78 for the arithmetic mean, 3.00 for the median, 3.72 for the standard deviation, 1.716 for skewness and 4,438 for kurtosis. The arithmetic mean for the anxiety-introversion sub-dimension was found as 3.43, 3.00 for the median, 2.68 for the standard deviation, 1.170 for skewness and 1,301 for kurtosis. In terms of psychotic behavior sub-dimension, the same values were 1.05 for the arithmetic mean, 1.00 for the median, 1.22 for the standard deviation, 1.392 skewness and 1,598 for kurtosis. The arithmetic mean for the motor tension sub-dimension was 1.93, 2.00 for the median, 1.70 for the standard deviation, .476 for skewness and -.750 for kurtosis. The arithmetic mean for behavioral disorder sub-dimension was 5.30, 4.00 for the median, 5.54 for the standard deviation, 1.461 for skewness and 1,875 for kurtosis. These findings show that the "Revised Behavior Problems Checklist" subscale scores do not have a normal distribution except for the sub-dimension of motor tension.

Table 2. Results of Spearman Brown Correlation Coefficient Showing the Relationship Between Early Maladaptive Schemas of Mothers and Their Children's Behavioral Problems

Variable	1	2	3	4	5	6	7	8	9
(1)Social isolation insecurity	100	.450**	.466**	.552**	.372**	.415**	.411**	.229**	.392**
(2)Abandonment		100	.465**	.348**	.321**	.309**	.244**	.197*	.330**
(3) Defectiveness			100	.418**	.410**	.439**	.362**	.218**	.316**
(4)Emotional deprivation				100	.289**	.291**	.288**	.158*	.249**
(5)Attention problems- immaturity					100	.664**	.554**	.573**	.652**
(6)Anxiety- introversion						100	.452**	.360**	.430**
(7)Psychotic behavior							100	.434**	.501**
(8)Motor tension								100	.602**
(9)Behavior disorder									100

As seen in Table 2, there was a positive significant relation at an intermediate level between social isolation insecurity sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .372$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .415$; $p < 0.01$), psychotic behavior ($r = .411$; $p < 0.01$), and behavior disorder ($r = .392$; $p < 0.01$) sub-dimensions of behavioral problems. Also it is seen that there was a positive significant relation at low level between social isolation insecurity sub-dimensions of early maladaptive scheme, and motor tension ($r = .229$; $p < 0.01$) sub-dimensions of behavioral problems. It is seen that, there was a positive significant relation at an intermediate level between abandonment, sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .321$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .309$; $p < 0.01$) and behavioral disorder ($r = .330$; $p < 0.01$). sub-dimensions of behavioral problems. Besides, it was seen that there was a positive significant relation at low-level between abandonment sub-dimension of early maladaptive schemas, and psychotic behavior ($r = .244$; $p < 0.01$) and motor tension ($r = .197$; $p < 0.05$) sub-dimensions of behavioral problems. There was positive significant relation at an intermediate level between defectiveness sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .410$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .439$; $p < 0.01$), psychotic behavior ($r = .362$; $p < 0.01$) and behavioral disorder ($r = .316$; $p < 0.01$) subdimensions of behavioral problems. Also it was seen that

there was a positive significant relation at low level between defectiveness sub-dimension of early maladaptive scheme and motor tension ($r=.218$; $p<0.01$) sub-dimension of behavioral problems. It was also found that there was a positive significant relation at low level between emotional deprivation sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .289$; $p <0.01$), anxiety-introversion ($r= .291$; $p<0.01$), psychotic behavior ($r= .288$; $p<0.01$), motor tension ($r= .158$; $p<0.05$) and behavioral disorder ($r= .249$; $p<0.01$) sub-dimensions of behavioral problems.

4. CONCLUSION AND DISCUSSION

It can be said that behavioral problems seen in children are mostly caused by communication with the mother. The experiences of mothers with their own mothers since their own childhood play an important role in this communication. Growing up without mother's love and intimacy, children may find it difficult to establish a healthy relationship with their own children when they grow up. Because a mother has actually rehearsed her relationship with her child through the relationship she had with her own mother. The child can assimilate her mother's perspective, mood and way of behavior without realizing. When she herself becomes a mother, she involuntarily may reflect this on her own child. Therefore, it is thought that early maladaptive schemas occurred from negative experiences of mothers during their early years might negatively affect their communication with their children and cause behavioral problems in children. Although there were different reasons in the origin of the 4 schemas under the title of "separation and rejection" in this research, it can be said that being raised up in a family environment which is unfriendly, distant, rejecting and lacks physical contact and emotional satisfaction might be the common reasons of these schemas. The relationship between these four schema domains and behavioral problems are discussed separately below.

When the results of the correlation analysis are examined, there was a positive significant relation at an intermediate level between social isolation insecurity sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity, anxiety-introversion, psychotic behavior, and behavior disorder sub-dimensions of behavioral problems. It was also seen that there was a positive significant relation at the low-level between social isolation sub-dimension of early maladaptive schemas and motor tension sub-dimensions of behavioral problems. People with social isolation insecurity schemes do not feel comfortable in social settings, and they can often be anxious, tense and shy. These people can also avoid developing social relationships and close friendships. Because people with this scheme often feel lonely. On the other hand, these people not only consider themselves socially inadequate but they might also experience the feeling of inferiority. When they become parents, they can try to raise perfect children to cover this feeling of social inadequacy or inferiority. Children who have perfectionist mothers can suppress their energies, emotions and impulses to please their mothers and follow the rules. Over time, these repressed emotions in children may turn into behavioral problems such as aggression, bad temper and anger. Kudu-Arıcın (2017) found in his study that the increase in irrational beliefs including perfectionism and expectations in parents raises the possibility of psychological problems in children. According to Rafaeli et al. (2011/2013), the social isolation insecurity scheme reflecting the needs that were not fulfilled is often caused by social exclusion outside the house or the family's lack of encouragement to socialize the child, intense feelings of shame, imperfection or dislikeness about the person's home and past. However, the formation of this scheme can be influenced by the fact that the parents have this scheme and that children adopt these emotions and behaviors. Arı & Deniz (2015) also indicated that selective internalization or identification of the child with the people s/he cares about is effective in the formation of the schemas; researchers express that children selectively internalize their family's thinking and behavior patterns, their emotions and experiences. In this context, it can be said that children's mothers may internalize the social isolation scheme and this situation may cause anxiety,

introvert, etc. behaviors in children. The study of Sayal (2017) supports the findings of the present one and it was found that mothers' early maladaptive schemas significantly predicted behavior problems sub-dimensions.

It was seen that, there was a positive significant relation at the intermediate level between abandonment sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity, anxiety-introversion and behavioral disorder sub-dimensions of behavioral problems. It was also seen that there was a positive significant relation at low-level between abandonment sub-dimension of early maladaptive schemas, and psychotic behavior and motor tension sub-dimensions of behavioral problems. In the early period, the change of primary caregivers, their inconsistency or not being reliable, long-term health problems of caregiver or the loss of caregiver might interrupt or uniform secure attachment and this be the origin of the abandonment scheme. People with this scheme may experience anxiety about losing their beloved ones. Therefore, mothers with abandonment schemas can avoid establishing a secure attachment with the fear of losing their children even if they wish to establish close relationships with their child. Although the mother establishes a secure bond with her child, she may be concerned about its disruption. In other words, one always finds herself on a similar relationship axis. Sayal (2017) states that persons with this scheme might have difficulty in establishing a trust-based relationship. Studies (Moss, Smolla, Cyr, Dubois-Comtois, Mazzarello & Berthiaume, 2006; Zegers, Schuengel, Van IJzendoorn & Janssens, 2008; Erickson, Sroufe & Egeland, 1985) reveal that children who can not establish a secure attachment with their mothers show behavioral problems. On the other hand, mothers with abandonment schemas can develop an overly possessive and protective attitude towards their children with the anxiety of losing them. Behavioral problems can be seen in children who are raised with an overly protective attitude. According to Yavuzer, as a result of mother's overprotective attitude, the child may become a person who is over-dependent, introvert, having no self-confidence but has emotional breakdowns and adjustment problems (Yavuzer, 2005; Yavuzer, 2010). Many studies show that children raised with an overly protective attitude have behavioral problems (Aunola & Nurmi, 2005; Karakoç Demirkaya & Abalı, 2012; Tabak, 2007).

It was seen that there was a positive significant relation at an intermediate level between defectiveness sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity, anxiety-introversion, psychotic behavior and behavioral disorder subdimensions of behavioral problems. Besides, it was seen that there was a positive significant relation at a low level between defectiveness, sub-dimension of early maladaptive scheme and motor tension sub-dimension of behavioral problems. People with this scheme perceive themselves as bad, refused, worthless and useless or they believe that they do not worth being loved by others (Rafaeli et al., 2011/2013; Young & Klasko, 1993/2011). The source of the schema is generally an unfriendly, critical, punitive, humiliating and rejecting parent style. Mothers who have this scheme can be unwillingly reflecting their own upbringing style to their children when they become mothers, and act in a rejecting manner. Children growing up with this attitude can experience the feeling that nobody wants them or they are rejected when they need love most. This feeling can deeply injure their souls and cause behavioral problems in the future. In addition to this, it can be said that children can perceive themselves as worthless and not loved by mapping their mothers' defect schemas. When children do not feel loved, they might behave aggressively to attract attention, or they become introverted children. According to Yavuzer (2010), children who grow up with a rejecting attitude can be an individual who lacks the feeling of help, can be nervous, have emotional fractures, and has hostile feelings towards others, especially to those who are younger than himself. Gander and Gardiner (1993/2010) stated that not only the personality traits such as insecurity and shyness but also aggressive behaviors can be seen in children raised with a rejecting parental attitude.

It is seen that there was a positive significant relation at a low level between emotional deprivation sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity, anxiety-introversion, psychotic behavior, motor tension and behavioral disorder sub-dimensions of behavioral problems. People who have an emotional deprivation scheme are usually grown up in an extremely unfriendly family environment where emotional needs such as love, affection and acceptance are not met, expressions of emotions and needs are not allowed, time spent is not sufficient and no real parent-child relationship is built. Individuals with this scheme are often unfriendly, dull and distant in their relationships. They can avoid establishing close and emotional relationships with others. It may not be possible for them to show emotional warmth and physical contact to their children even when they become mothers. Because according to people with these schemas, the mother is generally an unfriendly and distant person who can not show her love. On the other hand, children need warm and close relationships with their mothers. Eventually, behavior problems occur when they cannot experience this warm and close relationship with their mothers. According to Özdemir & Davarcı (2013), children who were deprived of their mothers' love and attention while growing up have an insatiable desire for love; and this hunger for love causes some behavioral disorders.

In the study, it was concluded that there was a positive relationship between mothers' early maladaptive schemas and children's behavioral problems. As a result, we can say that early maladaptive schemas caused by toxic experiences in the early period, negatively affect their future communication with their children of individuals, their attitude towards raising children and developing a close emotional attachment with their children. This can cause behavioral problems in children. Children who are psychologically healthy can be raised in a peaceful family environment. It is especially important for the mother to be mentally healthy, peaceful and happy so that she can raise her children well. In this context, it may be suggested that mothers and women who are planning to be mothers should receive psychological support to cope with negative emotions that affect their lives. In addition, the following suggestions might be given for further studies: The relationship between adolescent's early maladaptive schemas and their behavioral problems can be examined. The relationship between mothers' early maladaptive schemas and their children's attachment styles can be examined.

REFERENCES

- Arı, F. A. & Deniz, M. E. (2015). Evliliklerinde sorun yaşayan bireylerin bağlanma stilleri ve erken dönem uyumsuz şemaları. *İnes Journal Uluslar Arası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (5), 13-23.
- Atlı Özbaş, A., Sayın, A. & Coşar, B. (2012). Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerde sınav öncesi anksiyete düzeyi ile erken dönem uyumsuz şema ilişkilerinin incelenmesi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 1, 81-89.
- Aunola, K. & Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76 (6), 1144-1159. [10.1111/j.1467-8624.2005.00841.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00841.x)
- Campbell, S. B. (2006). *Behavior problems in preschool children: clinical and developmental issues*. New York: Guilford Press.
- Demir, E., Saatçioğlu, Ö., & İmrol, F. (2016). Uluslararası dergilerde yayımlanan eğitim araştırmalarının normallik varsayımları açısından incelenmesi, *Current Research in Education*, 2(3), 130-148.
- Dattilio F. M. (2012). *Bilişsel davranışçı çift ve aile terapisi*. M. Benveniste, S. Kızıldağ & P. Turanlı (Çev). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Erickson, M. F., Sroufe, L. A. & Egeland, B. (1985). The relationship between quality of attachment and behavior problems in preschool in a high-risk sample. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1-2), 147-166.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi*. A. Dönmez & N. Çelen (Çev) Ankara: İmge. (İlk baskı. 1993).

- Gültekin Akduman, G. (2014). Çocuklarda görülen uyum ve davranış sorunları. A. Güngör Bayraktar (Ed.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim ruh sağlığı* içinde (ss. 89-123). Ankara: Hedef CS Basım.
- Güneş, A. (2014). *Çocuk eğitiminde 100 temel kural*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gürşimşek, I., Girgin, G., Harmanlı, Z. ve Ekinci, D. (2006). Annenin ruhsal belirtileri ile 5-6 yaş dönemi çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Uluslar Arası Okulöncesi Eğitim Kongresi, İstanbul: YA-PA Yayınları Bildiri Kitabı*, III. 359- 369.
- Kaner, S. & Çiçek, A. (2000). Gözden geçirilmiş davranış problemleri kontrol listesinin türkçeye uyarlanması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 23-34.
- Kaner, S. & Büyüköztürk, Ş. (2006). Yenilenmiş problem davranış kontrol listesi: türkiye uyarlama çalışması. *Yayımlanmamış Araştırma Raporu*.
- Kapçı, E. G. & Hamamcı, Z. (2011). Aile işlevi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. *Klinik Psikiyatri Dergisi: The Journal of Clinical Psychiatry*, 13(3), 127-136.
- Karakoç Demirkaya, S. & Abalı, O. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının okul öncesi dönem davranış sorunları ile ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 13, 67-74.
- Karasar, N. (1999). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kudu Arıcan, A. (2017). Psikolojik problemi olan ve olmayan çocukların anne babalarının akılcı olmayan inançları ve duygusal şemalarının karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Makas, S. & Çelik, E. (2018). Erken dönem uyumsuz şemalar ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (17)67, 926-937.
- Moss, E., Smolla, N., Cyr, C., Dubois-Comtois, K., Mazzarello, T. & Berthiaume C. (2006). Attachment and behavior problems in middle childhood as reported by adult and child informants. *Development and Psychopathology*, 18(2), 425-444.
- Öz, İ. (2017). *Çocukta uyum ve davranış bozuklukları*. İstanbul: Martı.
- Özbey, S. (2010). Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Aile ve Toplum*, (6)22, 9-18.
- Özdemir, S. & Davarci, Y. (2013). *Son kale aile*. Ankara: Korza. <https://books.google.com.tr>.
- Rafaeli, E., Bernstein D. P. & Young J. E. (2013). *Şema terapi ayırıcı özellikler*. M. Şaşıoğlu. (Çev.) İstanbul: Psikonet. (İlk baskı. 2011).
- Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., & Çakır, Z. (2009). Erken dönem uyumsuz şemaların değerlendirilmesi: young şema ölçeği kısa form 3'ün psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 75-84.
- Sayal, B. (2017). *Anne babaların erken dönem uyumsuz şemalarının çocuk davranış sorunları ile ilişkisinin incelenmesi*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tabak, N. (2007). *İlköğretim 1. kademedeki davranış sorunları olan çocukların anne-baba tutumları*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk psikolojisi* (14. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2005). *Ana-baba ve çocuk* (18. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2010). *Ana-baba okulu*. (14. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Young, J. E. & Klosko, J. S. (2011). *Hayatı yeniden keşfedin*. S. Kohen & D. Güler (Çev.). İstanbul: Psikonet. (İlk baskı. 1993).
- Young, J. E., Klosko, J. S., Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practioner's guide*. New York: The Guilford Press. <https://books.google.com.tr/books?id>
- Yörükoğlu, A. (2011). *Çocuk ruh sağlığı*. (31. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zegers M. A., Schuengel, C., Van IJzendoorn, M. H., & Janssens J. M. (2008). Attachment and problem behavior of adolescents during residential treatment. *Attach Hum Dev*, (10)1, 91-103.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

It is thought that mothers' early maladaptive schemas can cause tenseness and restlessness in their children and these negative emotions can reflect as problem behaviors. The aim of the present study is to examine the relationship between mothers' early maladaptive schemas and their children's behavioral problems.

Methodology

The relational survey model which is one of the general survey models is used as a research model. In this model frame, the relationship between mothers' early maladaptive schemas and 48 to 71 months' children's behavioral problems was examined.

The children were from kindergartens and nursery classes of ten different schools that were under the Ministry of National Education in central Nevşehir. The study group was selected randomly and consisted of 300 mothers along with their children whose ages were changing from 48 to 71 months. However, after excluding the missing values from the analysis, the number of participants decreased to 166 and all analyzes were performed based on these corrected data.

Descriptive statistics were calculated in the analysis of the data that was collected via "Young Schema Scale" and "Revised Problem Behavior Checklist".

Findings

there was a positive significant relation at an intermediate level between social isolation insecurity sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .372$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .415$; $p < 0.01$), psychotic behavior ($r = .411$; $p < 0.01$), and behavior disorder ($r = .392$; $p < 0.01$) sub-dimensions of behavioral problems. Also it is seen that there was a positive significant relation at low level between social isolation insecurity sub-dimensions of early maladaptive scheme, and motor tension ($r = .229$; $p < 0.01$) sub-dimensions of behavioral problems. It is seen that, there was a positive significant relation at an intermediate level between abandonment, sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .321$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .309$; $p < 0.01$) and behavioral disorder ($r = .330$; $p < 0.01$). sub-dimensions of behavioral problems. Besides, it was seen that there was a positive significant relation at low-level between abandonment sub-dimension of early maladaptive schemas, and psychotic behavior ($r = .244$; $p < 0.01$) and motor tension ($r = .197$; $p < 0.05$) sub-dimensions of behavioral problems. There was positive significant relation at an intermediate level between defectiveness sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .410$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .439$; $p < 0.01$), psychotic behavior ($r = .362$; $p < 0.01$) and behavioral disorder ($r = .316$; $p < 0.01$) subdimensions of behavioral problems. Also it was seen that there was a positive significant relation at low level between defectiveness sub-dimension of early maladaptive scheme and motor tension ($r = .218$; $p < 0.01$) sub-dimension of behavioral problems. It was also found that there was a positive significant relation at low level between emotional deprivation sub-dimension of early maladaptive schemas and attention problems-immaturity ($r = .289$; $p < 0.01$), anxiety-introversion ($r = .291$; $p < 0.01$), psychotic behavior ($r = .288$; $p < 0.01$), motor tension ($r = .158$; $p < 0.05$) and behavioral disorder ($r = .249$; $p < 0.01$) sub-dimensions of behavioral problems.

Conclusion and Discussion

It can be said that behavioral problems seen in children are mostly caused by communication with the mother. The experiences of mothers with their own mothers since their own childhood play an important role in this communication. Growing up without mother's love and intimacy, children may find it difficult to establish a healthy relationship with their own children when they grow up. Because a mother has actually rehearsed her relationship with her child through the relationship she had with her own mother. The child can assimilate her mother's perspective, mood and way of behavior without realizing. When she herself becomes a mother, she involuntarily may reflect this on her own child. Therefore, it is thought that early maladaptive schemas occurred from negative experiences of mothers during their early years might negatively affect their communication with their children and cause behavioral problems in children. Although there were different reasons in

the origin of the 4 schemas under the title of "separation and rejection" in this research, it can be said that being raised up in a family environment which is unfriendly, distant, rejecting and lacks physical contact and emotional satisfaction might be the common reasons of these schemas.

In the study, it was concluded that there was a positive relationship between mothers' early maladaptive schemas and children's behavioral problems. As a result, we can say that early maladaptive schemes caused by toxic experiences in the early period, negatively affect their future communication with their children of individuals, their attitude towards raising children and developing a close emotional attachment with their children. This can cause behavioral problems in children. Children who are psychologically healthy can be raised in a peaceful family environment. It is especially important for the mother to be mentally healthy, peaceful and happy so that she can raise her children well. In this context, it may be suggested that mothers and women who are planning to be mothers should receive psychological support to cope with negative emotions that affect their lives.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ VE EŞİTSİZLİKLERİ AZALTMADAKİ ROLÜ

Derleme Makalesi / Review

Özer, M., Gençoğlu, C. Ve Suna, H. E. (2021). Okul Öncesi Eğitimin Eşitsizlikleri Azaltmadaki Rolü ve Türkiye’de Gelişimi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 356-370.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.874222>

Geliş Tarihi: 04.02.2021

Kabul Tarihi: 19.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Mahmut ÖZER
Milli Eğitim Bakanlığı
mahmutozer2002@yahoo.com
ORCID No: 0000-0001-8722-8670

Doç. Dr. Cem GENÇOĞLU
Milli Eğitim Bakanlığı
cemgencoglu@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-2589-8673

Dr. H. Eren SUNA
Milli Eğitim Bakanlığı
herensuna@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-6874-7472

ÖZ

Çocuklar okul yılları öncesinde farklı ev ortamlarında bulunmakta ve bu ortamlar gelişimlerini etkilemektedir. Okul öncesi eğitim, özellikle okul öncesi yıllarda öğrenciler arasındaki farkları azaltmak ve öğrencileri eğitime hazırlamak için önemli bir imkân sağlamaktadır. Özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin sahip oldukları dezavantajları büyümeden telafi etmek ve eğitimin başlangıç yıllarında daha eşit koşullar sağlamak için okul öncesi eğitimin önemi birçok çalışmada gösterilmektedir. Bu çalışmada da okul öncesi eğitimin eşitsizlikleri azaltmadaki rolü ile birlikte Türkiye’deki gelişimi incelemiş, mevcut durum ve son yıllarda yapılan iyileştirmeler ele alınmıştır. Okul öncesi eğitimin Türkiye’deki gelişiminin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çalışan kadınların çocuklarının bakımını önceliklendirecek şekilde başladığı ve okul öncesi eğitim veren okulların ilk kez 1961 yılında bir eğitim kurumu olarak tanımlandığı görülmektedir. Kurumsal yapı bağlamında Türkiye’de görülen dönüşüm ile Avrupa ülkelerinde bulunan okul öncesi eğitim kurumlarındaki dönüşümler genel bir benzerlik göstermektedir. Türkiye’de bu kurumların fiziki kapasitelerinin ve yaygınlığının artırılması, işbirliği ile oluşturulmuş güncel eğitim programlarına sahip olması ise 2014 yılında olmuştur. Bu yıldan itibaren “Gezici Öğretmen Sınıfı”, “Gezici Sınıf” ve “Taşıma Merkezi Ana Sınıfı” gibi projelerle dezavantajlı öğrencilerin erişimini artıracak projeler ve işbirliklerinin sayısı da artırılmıştır. Tüm bu çabalarla 1992 yılında %5,1 olan okul öncesi okullaşma oranı 2020 itibarıyla beş yaş grubu için %71’e ulaşmıştır. Gerçekleştirilen projeler ve okul öncesi eğitimin önemine yapılan vurgular, 2023 Eğitim Vizyonunun hedeflerinden “5 yaşın zorunlu eğitim kapsamına alınması”na yönelik atılan önemli adımlardır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, Eğitimde eşitsizlik, Erken çocukluk eğitimi, Sosyoekonomik özellikler.

THE DEVELOPMENT OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN TURKEY AND ITS ROLE IN NARROWING THE EDUCATIONAL INEQUALITY

ABSTRACT

Children experience diverse home environments before the school years and this diversity affect their development. Pre-school education provides an important opportunity to narrow the differences between students in pre-school years and to prepare students for education. Many studies show the positive effect of pre-school education in order to compensate for the disadvantages of students from lower socioeconomic levels

and to provide more equal conditions in the initial years of education. This study examined the development of preschool education and recent improvements in Turkey, and its role in narrowing educational inequalities is also discussed. In the early years of Turkish Republic, the care of working women's children is prioritized in pre-school education institutions. Then, preschool education institutions are defined as educational institutions for the first time in 1961. Historically, this structural transformation in the context of pre-school educational institutions in Turkey is similar with the transformations of these institutions in European countries. In 2014, the physical capacity and the prevalence of these institutions in Turkey have been increased remarkably and education programs have been revised with a collaborative approach. Since 2014, projects such as "Mobile Teacher Class", "Mobile Class" and "Transport Center Class" have been initiated and these projects have led to an increase in the access of disadvantaged students to pre-school education. With all these efforts, the pre-school enrollment rate, which was 5.1% in 1992, reached 71% by 2020 for the 5-year old students. The projects and recent improvements in pre-school education are important steps taken towards "including the 5-year-old students within the scope of compulsory education", which is one of the goals of the Education Vision 2023.

Keywords: Preschool education, Educational inequality, Early childhood education, Socioeconomic status.

1. GİRİŞ

Tüm dünyada özellikle II. Dünya Savaşı sonrası eğitimin kitleleştiği görülmektedir. Böylece toplumlarda farklı kesimlerin eğitime erişimi artmaya başlamış, temel eğitimde ve ortaöğretimde okullaşma oranları giderek artmaya başlamıştır. Yükseköğretimin de giderek kitleleşmesi ile yükseköğretim çağı nüfusunun okullaşma oranları sürekli artış göstermiştir. Ülkeler, beşeri sermayelerine eğitim yolu ile sürekli yatırım yaparak diğer ülkelerle ekonomik rekabette öne çıkmaya çalışmaktadır.

Eğitimin kitleleşmesi ile birlikte eğitimin kalitesi ve kaliteli eğitime toplumun farklı kesimlerinin erişimleri eğitim tartışmalarında daha çok öne çıkmaya başlamıştır. Bir başka deyişle toplumun kaliteli eğitime erişim imkânı giderek daha önemli hale gelmiştir. Özellikle 1966 yılında yayımlanan Coleman raporu eğitimde fırsat eşitsizliklerine dikkatleri çekme açısından çok kritik işlev görmüştür (Coleman ve diğerleri, 1966). Raporun ortaya koyduğu en önemli bulgulardan birisi, okul dışı unsurların öğrenci başarısı üzerindeki etkisinin tahmin edilenin ötesinde olduğudur (Coleman ve diğerleri, 1966). Çalışma bulguları, okul dışı özelliklerin önemli bir göstergesi olarak kabul edilen sosyoekonomik düzeyin öğrenci başarısı ile arasında anlamlı ilişkiler gösterdiğini işaret etmiştir (Coleman ve diğerleri, 1966). Sosyoekonomik özellikler çoğunlukla öğrencinin kontrolü dışındaki unsurlar olduğundan bu ilişki aynı zamanda bir eşitsizlik kaynağı olarak öne çıkmaktadır.

İlerleyen yıllarda yapılan çalışmalarda da okul dışı unsurların öğrenci başarısında önemli bir etki oluşturduğunu gösteren bulgular tartışmaları artırmış, eğitim araştırmalarının odaklandığı bir alan hâline getirmiştir. PISA ve TIMSS gibi farklı bağlamlarda periyodik yapılan uluslararası öğrenci başarı araştırmalarında giderek sosyoekonomik seviye farklılıkları ile akademik başarı arasındaki ilişkiler vurgulanmaya, böylece ülkelerin eğitim sistemlerinin eğitimde ne kadar eşitlikçi bir yapıya sahip olduğu ile ilgili veriler ortaya çıkmaya başlamıştır (Cingöz ve Gür, 2020; Özer, 2020a; Suna, Tanberkan ve Özer, 2020). Bu çalışmalar, öğrencilerin sosyoekonomik seviyeleri ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Sosyoekonomik seviye arttıkça akademik başarı artmaktadır.

Bir toplumda bireyler farklı gelir ve eğitim seviyelerine sahiptir. Dolayısıyla sosyoekonomik seviye açısından her öğrenci farklı arka plana sahip olup eğitime hazır bulunuşlukları değişmektedir. Öğrencilerin eğitimin ilk kademesinin henüz başındaki bu farklılıklar okul içerisinde yeterince dengelenmediğinde öğrencilerin başlangıç durumlarına bağlı olarak akademik başarılarındaki farklar giderek artmaya başlamaktadır. Özellikle erken yaşlarda yapılan okul ayrıştırması ile öğrenciler telafi edilmeyen bu farklılıklarına dayalı olarak farklı okul türlerinde kümelenmektedir (Bölükbaşı ve Gür, 2020; Brunello, 2004; Hanushek ve Woessmann, 2006; Woessmann, 2009; Reichelt ve diğerleri, 2019; Özer ve Perc, 2020; Zimmer, 2003). Böylece, okullar arası başarı farkları olarak kendisini gösteren eğitimdeki eşitsizlikler artmaya başlamaktadır.

Türkiye’de temel eğitimde ve ortaöğretimde yaklaşık 18 milyon öğrenci eğitim almakta olup okullar arası başarı farkları eğitim sisteminin en kök sorunlarından bir tanesini oluşturmaktadır (Arslanargun ve diğerleri, 2016; Bölükbaşı ve Gür, 2020; Cingöz ve Gür, 2020; Güllüpinar ve İnce,

2014; Oral ve McGivney, 2014; Özkan, 2010; Suna, Tanberkan ve Özer, 2020; Suna ve diğerleri, 2020a; 2020b). Yapılan araştırmalar okullar arası başarı farklarında sosyoekonomik arka planın önemli bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir (Cingöz ve Gür, 2020; Suna, Tanberkan ve Özer, 2020). Özellikle liseye geçiş sisteminin bu farkları artırdığı ve okullar arası başarı farklarını daha görünür kıldığını göstermiştir (Bölükbaşı ve Gür, 2020; Cingöz ve Gür, 2020; Suna ve diğerleri, 2020a). Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) yıllardan beri okullar arasındaki başarı farklarını azaltabilmek için çok boyutlu eğitim politikaları uygulamaktadır (Gençoğlu, 2019; Özer, 2021; Özer, Gençoğlu ve Suna, 2020).

Ülkeler eğitimde eşitsizlikleri azaltmaya ve eğitimde fırsat eşitliğini artırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen eğitim politikalarında müdahalenin zamanlaması kritik öneme sahip olup erken müdahale, geliştirilen politikanın verimliliğini artırmaktadır. Bu bağlamda erken çocukluk eğitimi ve okul öncesi eğitim öne çıkmaktadır. Dünya Bankası (2020), erken çocukluk eğitimine yapılan yatırımı, aşırı yoksulluğu engelleme, refah paylaşımını artırma ve ekonomik gelişimi sağlamak için ülkelerin atacağı en etkili adım olarak tanımlamaktadır. Belle (2016), çocukluk döneminde dönüşü en yüksek yatırımların okulöncesi eğitime yapılanlar olduğunu göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında okul öncesi eğitim çocukların okula yönelik hazır bulunuşluklarını artırmada önemli bir işleve sahip olmanın yanı sıra çocuklar arasındaki eşitsizlikleri henüz oluşma aşamasında azaltma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel, sağlayabileceği faydalar açısından okul öncesi eğitime verilen önemin de zamanla artmasını sağlamıştır.

Bilişsel, dil, sosyal ve duygusal yeterlilikler ve beceriler erken yaşta oluşmakta ve sonraki kazanımlar önceki kazanımların üzerine inşa edilmektedir (Heckman, 2006). Bir başka deyişle, akademik başarı mevcut becerilere dayalı olarak yeni becerileri öğrenmeyi içeren birikimsel (cumulative) bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Duncan ve diğerleri, 2007). Dolayısıyla, erken çocukluk döneminde çocukların yaşadıkları çevre ve çocukluğun farklı aşamalarında çocuğun gelişimine yapılan yatırımlar bu gelişimi, bu gelişim de bireylerin hayatlarının sonraki aşamalarındaki başarılarını doğrudan etkilemektedir (Cunha, Heckman, ve Schennach, 2010).

Eğitimin sonraki aşamalarında ortaya çıkan başarı farklılıkları aslında erken çocukluk dönemi ile ilişkili olduğu için bu dönemde yapılacak iyileştirici müdahalelerin verimliliği artmaktadır. Hatta, sonraki müdahalelerin verimliliğinin ötesinde maliyeti de artmaktadır (Cunha, ve diğerleri, 2006; Heckman, 2006). Bu nedenle erken çocukluk döneminde ve okul öncesinde özellikle bu bağlamda dezavantajlı çocuklara yönelik geliştirilen programlar kritik öneme sahip olmaktadır (Reynolds, Wang ve Walberg, 2003; Schweinhart ve diğerleri, 2005). Erken yaşta yapılan bu tip müdahaleler çocukların sadece bilişsel becerilerinin gelişimi açısından önemli olmamakta, ayrıca çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinde, iyilik hâllerinde ve antisosyal davranışları ve hatta suç eğilimlerinde de önemli kısa ve uzun vadeli etkileri olabilmektedir (Barnet, 2011; OECD, 2017).

Dolayısıyla, okul öncesi eğitime özellikle dezavantajlı çocukların erişiminin artırılması sadece bir toplumda eğitimde eşitsizlikleri azaltmayacak, ayrıca beşeri sermayesini de güçlendirecektir. Bu nedenle bu çalışmada okul öncesi eğitimin gelişimi açıklanarak Türkiye’de erken çocukluk dönemine yönelik eğitim politikaları ele alınmakta, geline nokta değerlendirilmekte ve geleceğe yönelik önerilerde bulunmaktadır.

1.1. Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi ve Küresel Eğilimler

Günümüzde okul öncesi eğitimin hem eğitimde eşitlik hem de çocukların hayatları üzerindeki uzun dönemli etkileri bilinmekle beraber resmî bir eğitim kademesi olarak kabul edilmesi 1960’lı yıllara dayanmaktadır. Aslında 19. yüzyılın başlarında “anaokulları” ve “çocuk bakım evleri” şeklinde başlayan okul öncesi eğitim, çalışan aileler ve düşük sosyoekonomik düzeyinden gelen ailelerin çocuklarının bakımlarını üstleniyordu (Kammerman, 2006; Male ve Palaiologou, 2013). Dolayısıyla 1960’lı yıllara kadar birçok ülkede, okul öncesi eğitime ilişkin birçok etkinlik gerçekleştirilmekteydi ancak bu etkinlikler eğitim basamağının bir parçası olarak sayılmıyor ve herhangi bir standart taşıymıyordu. 1961 yılında UNESCO tarafından yapılan bir çalışmada ülkelere “okul öncesi eğitim” kapsamında yaptıkları çalışmalar sorulmuş ve ardından uluslararası farklılıklar ortaya konmaya başlanmıştır (UNESCO, 1961). Çalışma sonucunda, ülkelere göre farklı şekillerde yapılandırılırsalar da okul öncesi eğitimin çocuğun eğitiminde ailenin yanında önemli bir unsur olduğu

ortaya konarak yaygınlaştırılması ve uygun olduğu takdirde ilkokul sürecine dâhil edilmesi önerileri geliştirilmiştir (Kammerman, 2006; UNESCO, 1961).

İlerleyen yıllarda özellikle 1972 ve 1974'te UNESCO tarafından çocuk gelişimi uzmanlarının da katkılarıyla okul öncesi eğitim programlarının geliştirilmesi teşvik edilmiştir (Kammerman, 2000; 2006). Bu çalışmalarda çabalar ile okul öncesi eğitim sürecinin, en azından ana hedefler bağlamında standartlaşması sağlanmıştır. Bu standartlaşma ayrıca 1970'li yıllarda gelişen ülkelerde erken çocukluk eğitimi programlarının başlamasına katkı sağlamıştır (Firehiwot, 2016; Yizenwag ve Tessega, 2020) Bu süreçteki en önemli değişim, okul öncesi eğitim programlarının temel amaçlarında görülmektedir. Zira 1960'lı yıllarda, çoğunlukla çalışan ailelerin çocuklarının bakımı ana amaç olurken, geliştirilen eğitim programlarıyla birlikte çocukların bütünsel gelişimi (akademik, sosyal ve fiziksel) ve ilkokul kademesine hazırlanması ana amaç hâline gelmiştir (Kammerman, 2006).

Çocukların gelecek yaşantılarında önemli etkilere sahip olduğu bilinen okul öncesi eğitim, birçok ülkede farklı şekillerde yapılandırılmaktadır. Örneğin, bazı Avrupa ülkelerinde çocuklar belirli bir yaşa geldiklerinde doğrudan okul öncesi eğitim kurumlarına kaydedilmekte ve eğitim sürecine başlamaktadır (OECD, 2001). İsveç, Danimarka ve Finlandiya'da 1 yaş itibarıyla, Almanya'da ise 3 yaş itibarıyla öğrenciler bir okul öncesi eğitim kurumuna kayıt edilmektedir (Kammerman, 2001; OECD, 2001). Asya ve Afrika ülkelerinde ise bu yaş düzeyi genellikle 3 ile 4 yaş arasında değişmektedir (Kammerman, 2001; 2006). Öğrenciler erken yaşlarda okul öncesi eğitime kayıt edilmekle beraber eğitime katılım, bazı yaş düzeylerinde velilerin talebine bağlıdır (Kammerman, 2006).

Öğrencilerin okul öncesi eğitime katılım oranları da ülkeler arasında önemli değişimler göstermektedir. OECD ülkelerinde 2017 yılı itibarıyla 3 ile 5 yaş arasında okul öncesi eğitime katılan öğrencilerin oranı %86 olarak hesaplanmıştır. Belçika, Danimarka, Fransa, Macaristan gibi bazı ülkelerde bu oran %95'in üzerindedir (OECD, 2019). İfade edilen oranlar hâlihazırda yüksek düzeyde olmasına rağmen genel bir artış eğilimi de göstermektedir. Örneğin, OECD ülkelerinde 3-5 yaş arasında okul öncesi eğitim alan öğrenci oranı 2005'te %76 iken 2017'de bu oran %86'ya ulaşmıştır (OECD, 2019). Amerika'da da 2000 yılı itibarıyla 5 yaş ve altındaki öğrencilerin %98'i en azından yarım günlük bir okul öncesi eğitim programını tamamlamaktadır. Bununla birlikte, eyaletler arasında okul öncesi eğitimin süresi ve nasıl bir program izlendiğine ilişkin büyük farklar olduğu ifade edilmektedir (Kammerman ve Gatenio-Gabel, 2017).

Son yıllarda 3 yaşın altındaki öğrencilerin de okul öncesi eğitime katılımı teşvik edilmekte, katılım oranlarının artırılması için politika adımları atılmaktadır. OECD ülkelerinde 3 yaşının altındaki öğrenci oranı yaklaşık %33'tür. Danimarka, İzlanda, İsrail, Kore ve Norveç gibi bazı ülkelerde bu oran %50'nin üzerindedir (OECD, 2019). Okul öncesi eğitimin sağladığı uzun vadeli yarar anlaşıldıkça daha küçük çocukların katılımı da öncelikli hâle gelmektedir.

1.2. Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi ve Düzenlemeler

Türkiye'de okul öncesi eğitime tarihsel olarak bakıldığında Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra ülkenin ekonomik durumu ve yetişmiş insan gücünün kısıtlı olması nedeniyle önceliğin ilkokul eğitimine verildiği görülmektedir. 1925 ve 1930 yıllarında çıkarılan genelgelerle anaokullarına ayrılan kaynaklar ilkokul eğitimine aktarılmış ve daha önceden açılan anaokulları kapatılmaya başlanmıştır (Oktay, 1983; 1999). Okul öncesi eğitim, eCumhuriyetin ilk yıllarında okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan kadınları önceliklendirmiş ve genellikle çalışan kadınlara yönelik olarak okulların dışında, farklı bakanlıklarla yapılan iş birliği sonucu oluşturulan birimlerde yürütülmüştür. 1923 yılında uygulamaya konan "Gebe Kadınların ve Emzikli Annelerin Çalıştırılması Nizamnamesi" bu alanda Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilk yasal düzenleme olarak kabul edilmektedir (EACEA, 2020; Taner-Derman ve Başal, 2010). Cumhuriyetin ilk yıllarında anaokulları kapatılırken yalnızca fabrikalarda veya ziraatta çalışan kadınların çocuklarını bırakabilmesi için bütçesi uygun olan illerde anaokullarının açılacağı hükmü uyarınca 1932 yılında İstanbul Belediyesi tarafından çalışan kadınların çocuklarını bırakabileceği çocuk yuvası açılmıştır (Oktay, 1999). 1942 yılında yayımlanan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası'nın 2'nci maddesinin (b) bendinde kurumun görevleri arasında "gündüz bakımevleri" kurulması da sayılmıştır. Bu kurumlara da sadece çalışan annelerin çocukları kabul edilmiştir (Ural ve Ramazan, 2007).

1961 yılında uygulamaya konan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile ilk kez okul öncesi eğitim kurumları ilköğretim kurumları arasında sayılmıştır. Bu kanunda okul öncesi eğitim isteğe bağlı ilköğretim kurumları arasında sayılmış ve bu kurumlara mecburi eğitim yaşına gelmemiş çocukların devam edeceği belirtilmiş, okul öncesi eğitim kurumlarının açılma, kapanma ve öğretime ara verme zamanlarına yönelik düzenlemelere de yer verilmiştir. 1973 yılında yayımlanan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda okul öncesi eğitim, örgün eğitim kurumları arasında sayılmış; okul öncesi eğitimin kapsamı, amaç ve görevleri ile kuruluş esasları düzenlenmiştir (Akyüz, 2012). 1977 yılında ise İlköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak okul öncesi eğitim şubesi kurulmuştur. Bu sayede ana sınıflarının açılması, okul öncesi eğitim alanında öğretmen yetiştirilmesi ve gerekli eğitim materyallerinin hazırlanması çalışmaları hızlanmıştır. 1992 yılında yayımlanan 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun aracılığıyla Bakanlığın merkez teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve okul öncesi eğitim hizmetleri Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü adı altında ayrı bir genel müdürlük olarak yapılandırılmıştır.

Okul öncesi eğitim kurumsal olarak yapılandırılırken diğer taraftan materyal ve program geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. 1989 yılında başlanan okul öncesi eğitim program geliştirme çalışmaları sonucunda ilk resmî Okul Öncesi Eğitim Programı ise 1994 yılında hazırlanmış, ardından 2002 ve 2006 yıllarında okul öncesi eğitim programları güncellenmiştir. Nihai olarak Okul Öncesi Eğitiminin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında 2012-2013 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimi veren bütün paydaş kurum ve kuruluşlar ile iş birliği hâlinde program geliştirme çalışmaları sonucunda eğitim programı hazırlıkları tamamlanmıştır (MEB, 2013a).

2011 yılında yayımlanan 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname aracılığıyla Bakanlığın merkez teşkilatı bir kez daha yapılandırılma sürecine girmiş, bu yapılandırma kapsamında Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü ile İlköğretim Genel Müdürlükleri lağvedilmiş, bu iki genel müdürlüğün yerine Temel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yeni kurulan genel müdürlük bünyesinde okul öncesi eğitim kademesi ile ilgili bir birim ihdas edilmemiş, bürokratik işleyiş ve süreç yönetimi ilköğretim ve ortaokullarla birlikte ele alınmıştır.

2012 yılında kamuoyunda 4+4+4 olarak ifade edilen 6287 sayılı kanun ile eğitim sistemi 4 yıl süreli ve zorunlu ilköğretim, 4 yıl süreli ve zorunlu ortaokul/imam-hatip ortaokulu, 4 yıl süreli ve zorunlu ortaöğretim (lise) olarak yapılandırılmıştır. Aynı yıl 652 ve 6287 sayılı kanunların yayımlanmasının ardından Okul Öncesi Eğitimi ve İlköğretim Kurumlarındaki uygulamaları düzenleyen yönetmelikler ayrı ayrı güncellenmiştir.

2014 yılında (26/7/2014 tarih ve 29072 sayılı Resmî Gazete) ise eğitim sisteminin yapısında gerçekleştirilen hukukî düzenlemelere ilişkin geri bildirimler de gözetilerek Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin günün şartlarına uygun olarak yeniden hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Yapılan düzenleme ile Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği birleştirilmiş ve tek yönetmelik hâline getirilmiştir. Aynı yıl genel müdürlük bünyesinde Erken Çocukluk Eğitimi Daire Başkanlığı ihdas edilmiştir. 2014'te yayımlanan yönetmelikle;

- Tam gün eğitimlerde günlük 9 etkinlik saati, normal ve yarım günlük eğitimlerde 6 etkinlik saati olan ders saati süreleri; tüm eğitim kurumları için 6 etkinlik saati olacak şekilde sınırlandırılmış, ikili eğitim zorunlu hâle getirilmiştir.
- Daha önce yaz aylarında yapılan yaz eğitimi uygulamaları, sadece okul öncesi eğitimden yararlanamayan çocukların eğitim alacağı şekilde düzenlenmiştir.
- Ekonomik gerekçelerin çocukların okula erişimini engellememesi amacıyla okul öncesi eğitim hizmetinin resmî okul öncesi eğitim kurumlarında ücretsiz olduğu ve okul öncesi eğitim kademesinde velilerden alınan aidatların çocukların beslenme, temizlik hizmetleri ve eğitim materyalleri için olduğu yönünde düzenleme yapılmıştır.

Bu düzenleme ile okul öncesi eğitimde fiziki imkânlardan tam kapasite yararlanabilmek amaçlanmış, bu eğitim kademesinin bir bakım yeri değil, bir eğitim kurumu olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu düzenleme daha önce hep kadın istihdamı ve çalışan kadınlara yönelik olarak

düzenlenen okul öncesi eğitim kurumlarını çalışan annelerin çocukları için uygun bakım kurumu olmaktan çıkarmıştır.

Okul öncesi eğitim alanında 2014 yılında yapılan fiziki kapasite ve ücretsiz eğitim verilebilmesine yönelik yapılan düzenlemelerin odağında bu eğitim kademesinin yaygınlaştırılması bulunmaktadır. Bu dönemde okul öncesi eğitime yönelik ilginin artması ile Millî Eğitim Bakanlığı çalışmalarının, özellikle sosyoekonomik olarak dezavantajlı çocukların bu eğitime erişimlerini artırmaya odaklandığı görülmektedir. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle okula devam edemeyen çocukların giyim, kırtasiye, temizlik ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaları için destek sunulmuş, okul öncesi eğitime devam etmelerini sağlamak için 2012-2015 yılları arasında UNICEF iş birliğinde “Aylık 25 TL ile Bir Çocuk Okul Öncesinde Kampanyası” yürütülmüştür. Kampanyada sunulan desteklerle yaklaşık 20 bin çocuk okul öncesi eğitime kazandırılmıştır.

Üst politika ve planlama metinlerinde 2017 yılı öncesine kadar okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ile ilgili hedeflere yer verilirken ilk kez 2017-2019 Orta Vadeli Program’da okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ile ilgili bir hedef yer almıştır. Bu tarihten sonra 2023 Eğitim Vizyonu, Cumhurbaşkanlığı 2019 ve 2020 Yıllık Programları, 2019-2023 MEB Stratejik Planı ve On Birinci Kalkınma Planı’nda okul öncesi eğitimde 5 yaşın zorunlu eğitim kapsamına alınması hedefine yer verilmiştir. Aynı şekilde MEB tarafından 2018 yılında açıklanan 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde de okul öncesi eğitime ayrı bir önem verilmiş ve 5 yaşın zorunlu olması hedefi desteklenmiş, bu süreçte özellikle çeşitli dezavantajlı şartlara sahip hanelerde yaşayan çocukların önceliklendirilmesi öngörülmüştür (MEB, 2018b).

2017 yılından bu yana okul öncesi eğitimde 5 yaşın zorunlu olması hedefi doğrultusunda imkânları elverişsiz hanelerde veya merkezden uzak yerleşim yerlerinde bulunan çocukların okul öncesi eğitim deneyimlerini desteklemek amacıyla MEB tarafından çeşitli pilot uygulamalar, projeler ve faaliyetler yürütülmüştür. Özellikle eğitime erişimde zorluk yaşanan bölgelerdeki çocuklar için gezici sınıf, gezici öğretmen sınıfı, taşıma merkezi ana sınıfı ve yaz okulu gibi farklı modeller uygulanmıştır. Ayrıca, küçük yerleşim yerlerindeki çocukların özellikle kendi köylerinde eğitim alabilmesine imkân vermek amacıyla 3, 4 ve 5 yaş çocukların aynı şubede eğitim görebileceği sınıfların açılabilmesi sağlanmıştır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında okul bulunmayan veya okulları kapalı bulunan yerleşim yerlerindeki çocuklar için “Gezici Öğretmen Sınıfı” ve “Taşıma Merkezi Ana Sınıfı” pilot uygulamaları gerçekleştirilmiştir. MEB 2019 İdare Faaliyet Raporu’na göre bu pilot uygulamalarla 110 çocuğun okullaşması sağlanmıştır (MEB, 2019b). Gezici öğretmen sınıfı pilot uygulamasında 30 öğretmen ile 120 köyde eğitim verilmiştir.

Okul öncesi eğitim kademesinde görevli öğretmenlere ve bu kademedeki öğrencilere materyal desteği sağlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sırasıyla “MEB Öğretmenler İçin Etkinlik Kitabı” “El Ele Okul Öncesi Eğitime 1-2-3” materyalleri geliştirilerek ücretsiz bir şekilde öğretmen ve öğrencilere ulaştırılmıştır. Aynı şekilde ailelerin eğitim giderlerini düşürmek için bir çocuğun yıl içerisinde ihtiyaç duyduğu tüm kırtasiye malzemeleri belirlenmiş, 2018-2019 yılında ihtiyaç duyan 47 bin çocuğun kırtasiye, oyuncak ve beslenme desteği sağlanmıştır (MEB, 2020b).

27/6/2019 tarihinde yapılan kanun değişikliği ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 22’inci maddesi ile 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 3’üncü maddesi “Mecburi ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar. İlkokulların birinci sınıflarına o yılın 31 Aralık tarihinde 72 ayını dolduran çocukların kaydı yapılır. Ancak çocuğun gelişim durumuna bağlı olarak okula erken başlaması veya kaydının ertelenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.” şeklinde değiştirilerek ilkokula başlama yaşı 3 ay yukarı çekilmiş, Eylül ayı sonu itibari ile 66 aydan 69 aya yükseltilmiştir. Bu düzenleme ayrıca aynı yıl doğan tüm çocukların ay farkı gözetilmeksizin birinci sınıfa kaydını sağlamış, okul öncesi eğitim kurumlarına kayıt yaşının yeniden düzenlenmesine imkân sağlamıştır. Kanun değişikliği, üst politika belgelerinde okul öncesi eğitimde zorunluluğa yapılan vurgular, pilot uygulamalardan elde sonuçlar ve kamuoyunda oluşan beklentiler dikkate alınarak okul öncesi eğitime ilişkin mevzuatta düzenleme yapılmıştır. 10/7/2019 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde yapılan değişiklik;

- 60-65 aylık çocuklar veli isteği ile ilkokula bir yıl erken başlayabilmesi yeni düzenleme ile ortadan kaldırılmıştır. Buna göre sadece okul öncesi eğitim çağındaki olan 66, 67 ve 68 aylık çocuklardan velisinin yazılı isteği bulunanların ilkokul birinci sınıfa kaydedilebilmesi sağlanmıştır.
- İkili eğitim yapmanın zorunluluğu kaldırılmıştır. Fiziki imkânları yeterli olan okullarda normal eğitim, kayıt bölgesindeki çocuk sayısı fazla olan okullarda ise ikili eğitim yapılabilmesi sağlanmıştır.
- Her çocuğun okul öncesi eğitim almasını sağlamak için okula erişimde zorluk yaşanan yerleşim yerlerindeki çocuklar için gezici sınıf, gezici öğretmen sınıfı, taşıma merkezi ana sınıfı ve yaz okulu gibi farklı eğitime erişim modelleri mevzuata girmiştir.
- Kayıtlarda öncelik bir sonraki yıl, ilkokula başlayacak olan 57-68 aylık çocuklara verilmiş, bu çocukların kaydı yapıldıktan sonra ilgili kurumun özelliğine göre 36-56 ve 45-56 aylık çocukların kaydının yapılacağı belirtilmiştir.

Yapılan düzenlemeler genel olarak değerlendirildiğinde derslik sayısındaki artışla birlikte ikili eğitim zorunluluğunun kaldırılması ve okul öncesi zorunluluğu ve her çocuğun okul öncesi eğitime en az bir yıl katılarak ilkokula başlamasını sağlamak amacıyla yapıldığı değerlendirilmektedir.

1.3. Okul Öncesi Eğitimde Mevcut Durum ve Kurumsal Görünüm

Bir önceki bölümde Cumhuriyet'ten günümüze kadar okul öncesi eğitime yönelik politika değişiklikleri ve yapılan düzenlemeler ele alınmıştır. Bu kısımda ise okul öncesi eğitimde bu politika değişikliklerinin eğitime yansımaları verilerle kısaca ele alınmaktadır.

Genel olarak bakıldığında dünyada erken çocukluk eğitimi ve bakımı şeklinde iki temel okul öncesi eğitimi yapısı söz konusudur. Bazı ülkelerde bakım ve eğitim hizmetleri tek bir bakanlık uhdesinde iken diğer ülkelerde özellikle 0-2 yaşın aile bakanlığına ve daha büyük yaşların ise eğitim bakanlığına bağlı olduğu görülmektedir (OECD, 2019). Türkiye'de farklı bakanlıklarca erken çocukluk eğitimi hizmeti sunulabildiği gibi aynı yaş grubuna (3-5 yaş) sunulan hizmetlerden de birden fazla bakanlık yetkili olabilmektedir. Türkiye'de okul öncesi eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), belediyeler ve diğer kuruluşlara bağlı kurumlar olmak üzere üç farklı yapı altında hizmet vermektedir.

1.3.1. Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) Bağlı Kurumlar

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda okul öncesi eğitim hizmetleri resmî ve özel anaokulları ve anasınıflarında verilmektedir. Anaokulları, 36-68 aylık çocuklara hizmet veren müstakil okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Çoğunlukla ikili eğitim yapılan bu kurumlarda günlük 6 etkinlik saati eğitim verilmekle birlikte, imkânı bulunan kurumlar kulüp faaliyetleri ile tam gün eğitim verebilmektedirler.

Ana Sınıfları ve Uygulama Ana Sınıfları ise ilkokullar başta olmak üzere liseler dâhil diğer eğitim kurumları içerisinde okul öncesi eğitim amacı için tahsis edilmiş, 48-68 aylık çocukların eğitim gördüğü, günlük 6 etkinlik saati süresince eğitim yapılan sınıflardır. Uygulama ana sınıfları ise çocuk gelişimi ve eğitimi alanı bulunan mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları bünyesinde ilgili alan için uygulama amaçlı açılan atölye niteliğindeki sınıflardır. Uygulama ana sınıflarına işleyiş bakımından anaokulları gibi 36-68 aylık çocukların kaydı yapılmakta ve 6 etkinlik saati sonrasında kulüp çalışmaları ile tam gün eğitim verilebilmektedir.

Özel anaokulları ve anasınıfları ise özel eğitim kurumlarının bünyesinde bulunan ana sınıflarını kapsamaktadır. Her iki kurum türüne de 3, 4 ve 5 yaş çocuklar kaydedilebilmekte ve bu kurumlar veli ile yapılan sözleşmeye bağlı olarak tam gün hizmet verebilmektedirler.

1.3.2. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (AÇSHB) Bağlı Kurumlar

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında okul öncesi eğitim hizmetleri; sosyal hizmetler, devlet memurları ve iş kanunu mevzuatları etrafında yer almaktadır. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında AÇSHB'na Bağlı Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri 0-6 yaş grubu çocuklara tam gün hizmet veren özel kurumlardır. Bu kurumların tüm açılış ve işleyişleri AÇSHB tarafından yapılmaktadır.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu Kapsamında Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılan Kreş ve Gündüz Bakımevleri kamu kurumlarının çalışanlarının çocuklarına yönelik açılan kreşleri kapsamaktadır. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Kapsamında İş Yerlerinde Açılan Kreş ve Gündüz Bakımevleri ise çalışanlarının çocukları için işletmelerin açtığı kurumlar olup tüm açılış, işleyiş ve usulleri AÇSHB tarafından yapılmaktadır.

1.3.3. Belediyeler ve Diğer Kurumlara Bağlı Kurslar

Bakanlıklar dışında yerel yönetimlere bağlı olarak yapılandırılan okul öncesi eğitim kursları da bulunmaktadır. Bu kurslar belediyelerin, sivil toplum örgütlerinin ve işveren kuruluşlarının iş birliğiyle oluşturmuş oldukları okul öncesi eğitim kurslarıdır. Tablo 1’de 2019-2020 eğitim-öğretim yılı verilerine dayalı olarak okul öncesi eğitim kurumu bulunan tüm kurumların derslik ve öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 1: 2019-2020 Öğretim Yılında Bağlı Bulunan Kurumlar ve Türlerine Göre Okul Öncesi Eğitim Kurum, Derslik ve Öğrenci Sayıları*

Bağlı Kurum	Resmî/Özel	Kurum Türü	Kurum Sayısı	Derslik Sayısı	Toplam Çocuk	Yüzde (%)
MEB	Resmî	Anaokulu	2.772	13.878	405.774	24,90
		Ana Sınıfı, Uyg. Sınıfı	19.810	30.051	812.973	49,88
		Resmî Toplam	22.582	43.929	1.218.747	74,78
	Özel	Özel Anaokulu	3.882	20.660	174.678	10,72
		Özel Okul Anasınıfı	1.259	4.646	50.524	3,10
		Özel Toplam	5.141	25.306	225.202	13,82
MEB Toplam			27.723	69.335	1.443.943	88,60
AÇSHB	Özel	2828 S.K. Kreşleri	1.771	8.399	63.685	3,91
	Resmi	657 S. K. Kreşleri	118	592	7.998	0,49
		6331 S. K. Kreşleri	2	8	326	0,02
AÇSHB Toplam			1.891	8.999	72.009	4,42%
Diğer	Resmi/Özel	Toplum Temelli Kurslar	2.753	6.389	96.294	5,91
		Belediye Kreşleri	187	905	17.468	1,07
	Diğer Toplam			2.940	7.294	113.762
Genel Toplam			32.554	85.528	1.629.720	100,00

(*MEB 2019-2020 resmî istatistiklerinden araştırmacılar tarafından derlenmiştir)

Türkiye’de okul öncesi eğitimin yaklaşık %75’inin MEB’e bağlı resmî kurumlarda olduğu görülmektedir. MEB’e bağlı özel kurumların ağırlığı ise yaklaşık %14’tür. Türkiye’de son on yılda okul öncesi eğitimde derslik ve öğretmen sayısının değişimi Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Okul Öncesi Eğitim Derslik ve Öğretmen Sayıları*

Öğr. Yılı	Derslik Sayıları			Öğretmen Sayıları		
	MEB	Özel ve Diğer	Toplam	MEB	Özel ve Diğer	Toplam
2009-2010	33.107	12.596	45.703	34.455	8.261	42.716
2010-2011	36.697	9.639	46.336	37.659	10.671	48.330
2011-2012	37.673	11.129	48.802	40.328	15.555	55.883
2012-2013	37.340	12.032	49.372	47.146	15.787	62.933
2013-2014	36.942	13.524	50.466	47.809	15.518	63.327
2014-2015	38.502	14.286	52.788	50.652	17.386	68.038
2015-2016	39.994	18.271	58.265	52.443	19.785	72.228
2016-2017	42.159	30.811	72.970	53.638	23.471	77.109
2017-2018	43.142	35.710	78.852	54.960	29.297	84.257
2018-2019	42.626	38.671	81.297	59.898	33.404	93.302
2019-2020	43.929	41.599	85.528	62.004	36.821	98.825

(*MEB 2010-2019 yılları resmî istatistiklerinden araştırmacılar tarafından derlenmiştir.)

Tablo 2’de de görüldüğü gibi okul öncesi derslik sayısında 2012-2013 ve 2013-2014 eğitim yıllarında kısmi düşüşler yaşanmasına rağmen derslik sayılarının değişimi genellikle artış yönünde olmuş ve 2019-2020 eğitim yılında 85 bin 528 dersliğe ulaşmıştır. Son on yılda okul öncesi derslik sayısında yaklaşık %87’lik bir artış sağlandığı görülmektedir. Derslik sayısı artışlarına bakıldığında okul öncesi eğitimde özel öğretim ve diğer kurumların son yıllarda bu artışta çok daha fazla payının olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, öğretmen sayısında ise sürekli artış olduğu ve halen 98 bin 825 öğretmenin okul öncesi eğitimde yer aldığı görülmektedir.

Türkiye’de okul öncesi eğitim öğretmenleri üniversitelerdeki eğitim fakülteleri aracılığıyla yetiştirilmektedir. 2020 yılı itibarıyla 72’si devlet, 35’i vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 107 üniversitede okul öncesi öğretmenliği programı bulunmaktadır. YÖK Atlas verilerine göre son üç yılda bu programa yerleşen toplam öğrenci sayısı 4.702’den 5.096’ya yükselmiştir. Okul öncesi programlarına ayrılan kontenjanların neredeyse tamamının dolması ve öğrenci sayısındaki artış, bu alana yönelik ilginin bir göstergesidir.

Son on yılda okul öncesi eğitimde öğrenci sayılarının dağılımı ve net okullaşma oranları Tablo 3’te verilmiştir. 66-72 ay arası çocukların ilkökul kapsamına alınması, 60-66 ay aralığındaki çocukların velilerinin istemeleri hâlinde ilkökula kayıt yaptırabilmesi okul öncesi eğitimde okullaşma oranında önemli oranda düşüş yaşanmasına yol açmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim yılında %39,72 net okullaşma oranı ile 1.077.933 öğrenci sayısına, 2013- 2014 yılında ise %42,54 net okullaşma oranı ile öğrenci sayısının 1.059.495’e düştüğü görülmektedir. 2014 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte 2014-2015 eğitim öğretim yılında %58,79 net okullaşma oranı ile okula devam eden çocuk sayısı 97 bin artışla 1.156.661’e yükselmiştir. 2014-2016 eğitim öğretim yılından itibaren de okul öncesi eğitime devam eden çocuk sayısı her yıl ortalama 95 bin artışla toplamda 570.225 artarak 2019-2020 eğitim öğretim yılında 1.629.720’ye yükseldiği görülmektedir. Hem 4-5 yaş hem de 5 yaş gruplarında görülen bu artışlar okul öncesi eğitimin yaygınlaşması adına önemli birer göstergedir. Özellikle 5 yaş grubu öğrencilerin tamamının ilkökula başlamadan okul öncesi eğitim alması hedefi bağlamında oranın %39’lardan %71 düzeyine çıkması önemli bir sonuçtur. Benzer şekilde 3-4 yaş grubunda da okullaşma oranları %37’ler düzeyinden %52’ye ulaşmıştır.

Tablo 3: 2009-2019 Okul Öncesi Eğitim Net Okullaşma Oranları ve Öğrenci Sayıları *

Öğr. Yılı	Net Okullaşma Oranı (%)		Resmî-Özel Toplam Öğrenci Sayısı
	4-5 Yaş	5 Yaş	
2009-2010	38,55	**	980.654
2010-2011	43,10	**	1.115.818
2011-2012	44,04	65,69	1.169.556
2012-2013	37,36	39,72	1.077.933
2013-2014	37,46	42,54	1.059.495
2014-2015	41,57	53,78	1.156.661
2015-2016	42,96	55,48	1.209.106
2016-2017	45,70	58,79	1.326.123
2017-2018	50,42	66,88	1.501.088
2018-2019	50,79	68,30	1.564.813
2019-2020	52,41	71,22	1.629.720

(*MEB 2010-2019 resmî istatistiklerinden araştırmacılar tarafından derlenmiştir, **2009-2011 yılları arasında 5 yaş okullaşma oranları hesaplanmamıştır.)

Okul öncesi eğitimi alanında yaşanan gelişimin tam olarak değerlendirilebilmesi için yıllara bağlı olarak bu alanda öğretmen atama sayılarının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Tablo 4’te 2009-2020 yılları arasında ataması yapılan öğretmen ve okul öncesi öğretmeni sayıları ile atama oranları verilmiştir.

Tablo 4: 2009-2020 Yılları Toplan Öğretmen ve Okul Öncesi Öğretmeni Atama Sayıları

Yıl	Atanan Öğretmen Sayısı ve Oranı		
	Toplam Atama	Okul Öncesi	Yüzde (%)
2009	23.893	2.525	10,6
2010	40.922	3.260	8,0
2011	39.945	2.994	7,5
2012	56.106	6.634	11,8
2013	41.579	2.012	4,8
2014	50.990	2.382	4,7
2015	52.736	3.025	5,7
2016	49.311	2.652	5,4
2017	23.496	1.873	8,0
2018	25.577	2.774	10,8
2019	41.379	3.253	7,9
2020	41.139	3.079	7,5
Toplam	487.073	36.463	7,5

On yıllık dönemde en yüksek atama oranı (%11,8, 6.634 kişi) 2012 yılında gerçekleşmiş, bu durumu 2018 yılı (%10,8, 2.774 kişi) takip etmiştir. 2018 yılından sonra atama oranları yaklaşık %8 oranında devam etme eğilimi göstermektedir.

2. SONUÇ ve TARTIŞMA

Tüm dünyada okul öncesi eğitimin eğitim kademeleri ve sonraki yaşam için önemine yönelik vurguların giderek arttığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar, okul öncesi eğitimin rolünün çocukları okula hazırlamanın çok ötesinde olduğu çalışma bulgularında gösterilmektedir. Örneğin, 22 aylık çocukların insan kaynağı oluşum değerlendirme göstergelerinin 26 yaşındaki eğitim yeterliliklerini kestirebildiği, yani okul öncesi gelişimin ileri yaşlardaki gelişim hakkında anlamlı işaretler sağlayabileceği belirtilmektedir (Feinstein, 2003). Hatta yaşam boyu kazançların mevcut değerindeki farklılıkların/eşitsizliklerin yaklaşık yarısının 18 yaşına kadar etkin olan faktörlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Cunha ve Heckman, 2006a; 2006b). Bu bulguların bağlamları tartışmaya açık olsa dahi okul öncesi eğitim, özellikle dezavantajlı arka plana sahip çocukların okula hazır bulunuşlukları açısından kritik öneme sahiptir.

Sosyoekonomik seviye olarak avantajlı çocukların okul öncesi eğitime yaygın bir şekilde eriştikleri göz önüne alındığında, tek başına okul öncesi eğitime erişim bile eğitimdeki eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir. Örneğin ABD’de, sosyoekonomik olarak dezavantajlı çocukların okul öncesi eğitime erişimleri avantajlı akranlarına göre daha kısıtlı olduğu için çocukların %30-%40’ı gerekli becerilerden yoksun olarak ilkokula başlamaktadır (Darling-Hammond, 2014). Benzer şekilde Mayer (2000), sosyoekonomik farklılıkların eğitime katılım da dâhil olmak üzere henüz eğitimin başlangıç aşamasında birçok değişkeni etkilediğini göstermiştir. Meyers ve arkadaşları (2004) ise, okul öncesi eğitimde yaşanan eşitsizliklerin çocukların gelişiminde ve özbakım becerilerinde, eğitime katılımlarında ve mesleki becerilerinde yeni eşitsizlikler doğurduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, bir taraftan toplumun tüm kesimlerinin okul öncesi eğitime erişimleri toplumun beşeri sermayesinin niteliğinin artırılmasında oldukça önemli iken diğer taraftan özellikle de sosyoekonomik seviye açısından dezavantajlı çocukların bu eğitime erişimlerinin artırılması, eşitsizliklerin azaltılmasında kritik öneme sahip olmaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumlarının Türkiye’deki gelişimi incelendiğinde kurumların yapısal değişiminin Avrupa ülkeleri ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bu kurumlar Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitim kurumlarından ziyade çalışan ailelerin çocuklarının bakımına odaklı yerler olarak değerlendirilmiş ancak daha sonra yapısal değişikliklerle eğitim kurumları hâline getirilmiştir. Okul öncesi eğitimin yapısal olarak düzenlenmesi ve eğitim kademesi olarak kabul görmesinde özellikle son yirmi yıldaki gelişmelerin rolü büyüktür. 1992 yılına kadar okul öncesi eğitimde okullaşma oranı %5,1 olarak gerçekleşmiştir. 1992-2002 yılları arasında ise okul öncesi eğitim okullaşma oranı %11,5’e yükseltilebilmiştir. 2002-2020 yılları arasında okul öncesi kurumlarına devam eden çocuk sayısı %409 oranında artarak 320.038’den 1.629.720’ye yükselmiş olup 5 yaşındaki her 100 çocuğun 71’i günümüzde okul öncesi eğitim almaktadır (MEB,2007; MEB, 2020a). 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren okul öncesi eğitimde kayıtlı çocuk sayısındaki düzenli artışın en önemli nedenlerinden birisinin ikili eğitime geçiş düzenlemesi olduğu görülmektedir. Böylece, tam gün eğitim uygulaması ile aynı çocuğun sabahtan akşama kadar hizmet aldığı okullarda öğleden sonra diğer çocuklar da eğitim almaya başlamış, özellikle 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmesi ile ortaya çıkan derslik ihtiyacının bu kademeyle etkisi azaltılmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda okul öncesi eğitime katılan öğrenci sayılarındaki önemli artışlar, hem eşitsizlikleri azaltmak hem de bu eğitim kademesinin zorunlu olmasına yönelik hedeflere doğru adım atılması bağlamında önemli gelişmelerdir. Tüm ülkelerde okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve daha düşük yaş grubundaki çocukların dâhil edilmesi yönündeki teşviklerle Türkiye’deki gelişmelerin uyumlu olduğu ifade edilebilir. Türkiye’nin genç nüfusunun diğer birçok ülkeye kıyasla oldukça yüksek olması, bu gelişmeleri daha da önemli kılmaktadır. Bununla birlikte, ülkeler arasında doğrudan yapılan oransal karşılaştırmalar iki nedenle hatalı sonuçlar doğurabilir. Öncelikle, her ülkede zorunlu eğitime başlama yaşı, okul öncesi eğitimin süresi ve niteliği değişmektedir (OECD, 2019). İkincisi, toplumlarda çalışan anne oranları da önemli değişimler göstermektedir. Batı ülkelerinde çalışan anne oranları yüksek olduğu için okul öncesi eğitim kurumları birer tercihten çok zorunluluğa dönüşebilmekte, bu durumda okul öncesine katılım oranlarını doğal olarak artırmaktadır (Ayyıldız ve Albayrak, 2020). Dolayısıyla sağladığı yararlar açısından okul öncesi eğitime katılımın artması olumlu bir gelişme olmakla beraber ülkeler arasında karşılaştırma yapılırken bu unsurların dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye’de okul öncesi eğitim başta MEB ile birlikte Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından da verilmektedir. Ancak, öğrenci oranlarına bakıldığında ana hizmet sunucusunun MEB olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye’de okul öncesi eğitim alan öğrencilerin yaklaşık %75’i MEB’e bağlı resmî kurumlarda, %14’ü MEB’e bağlı özel öğretim kurumlarında ve geriye kalan yaklaşık %11’i ise diğer kurum ve kuruluşlara ait kurumlarda yer almaktadır.

Özellikle 2023 Eğitim Vizyonu sonrasında okul öncesi eğitime ayrı bir önem verilmiş ve çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Özellikle, çoğunlukla dezavantajlı ve düşük nüfus yoğunluğu bulunan yerleşim yerlerinde okul öncesi eğitimine erişimi arttırmayı hedefleyen pilot uygulamalara yaygınlık kazandırılmıştır. Örneğin, bu pilot uygulamalardan “Gezici Öğretmen Sınıfı” ile öğretmenin, “Gezici Sınıf” ile araçlara monte edilmiş mobil sınıfların taşınması ile gerçekleştirilmiştir. “Taşıma Merkezi Ana Sınıfı” ise sınıf açılmayacak köy ve daha küçük yerleşim yerlerindeki çocukların eğitime erişimini sağlamak amacıyla içinde yardımcı personelin görevlendirildiği bir araçla sadece okul öncesi çocuklarının aynı güzergâhtaki köylerdeki çocukları alarak son köydeki bir sınıfta normal eğitimin yapılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu projelerin özellikle dezavantajlı bölgelerde

yaygınlık kazandırılması bu çocukların eğitimin sonraki kademelerinde başarılarını artıracak gibi eğitimde eşitsizlikleri de azaltacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*. 23. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arslanargun, E., Bozkurt, S. ve Sarıoğlu, S. (2016). Sosyoekonomik Değişkenlerin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerine Etkileri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 214-234.
- Ayyıldız, E. ve Bilici Albayrak, H. S. (2020). *Türkiye’de Zorunlu Okul Öncesi Eğitim: Güçlükler ve Fırsatlar*. İLKE Politika Notu 15. İstanbul İLKE Vakfı.
- Avrupa Komisyonu Eğitim, Görsel-İşitsel ve Kültür Yürütme Ajansı (EACEA). (2020). *Eurydice National Education Systems: Turkey*. Erişim Adresi: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teachers-and-education-staff-99_en adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Barnett, W. S. (2011). Effectiveness of Early Educational Intervention. *Science*, 333, 975-978.
- Belle, J. V. (2016). *Early Childhood Education and Care (ECEC) and Its Long-Term Effects on Educational and Labour Market Outcomes*. UK: Rand Europe Corporation.
- Bölükbaşı, S. ve Gür, B. S. (2020). Tracking and Inequality: The Results from Turkey. *International Journal of Educational Development*, 78, 102262
- Brunello, G. (2004). *Stratified or Comprehensive? Some Economic Considerations on the Design of Secondary Education*. CESifo DICE Rep 4, 7–10.
- Cingöz, Z. K. ve Gür, B. S. (2020). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Statünün Akademik Başarıya Etkisi: PISA 2015 ve TEOG 2017 Sonuçlarının Karşılaştırılması. *İnsan ve Toplum*, 10(4), 247-288.
- Coleman, J. S., Campbell, E. Q., Hobson, C. J., McPartland, J., Mood, A. M., Weinfeld, F. D. and York, R. L. (1966). *Equality of Educational Opportunity*. US Office of Education. Retrieved from <http://eric.ed.gov/?id=ED012275>.
- Cunha, F., Heckman, J. J., Lochner, L. J. and Masterov, D. V. (2006). Interpreting the Evidence on Life Cycle Skill Formation, In *Handbook of the Economics of Education*, E. A. Hanushek ve F. Welch (Eds. pp. 697-812), Amsterdam: North-Holland.
- Cunha, F. and Heckman, J. J. (2006a). *The Evolution of Labor Earnings Risk in the USA Economy*, 2006 Meeting Papers, 665.
- Cunha, F. and Heckman, J. J. (2006b). *A New Framework for the Analysis of Inequality*. NBER Working Paper, 12505.
- Cunha, F., Heckman, J. J. and Schennach, S. M. (2010). Estimating the Technology of Cognitive and Noncognitive Skill Formation, *Econometrics*, 78(3), 883-931.
- Darling-Hammond, L. (2014). What Can PISA Tell Us about U.S. Education Policy? *New England Journal of Public Policy*, 26(1), 1-14.
- Duncan, G. J., Dowsett, C. J., Claessens, A. et al (2007). School Readiness and Later Achievement. *Developmental Psychology*, 43(6), 1428-1446.
- Feinstein, L. (2003). Inequality in the Early Cognitive Development of British Children in the 1970 Cohort. *Economica*, 70(277), 73-97.
- Firehiwot T. (2016). *Policy and Practice of Preschool Education in Addis Ababa, Gulele Sub-City Government and Non-Government Preschools*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Addis Ababa Üniversitesi.
- Gençoğlu, C. (2019). Milli bir Destekleme ve Yetiştirme Sistemi Modeli: İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP). *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 853-881.
- Güllüpinar, F. ve İnce, C. (2014). Şanlıurfa’da Eğitimsel Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi: Kültürel Yapı, Sosyal Sermaye ve Yapısal Faktörlerin Sosyolojik Analizi. *Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi*, 12(46), 84- 121.
- Hanushek, E. A. and Woessmann, L. (2006). Does Educational Tracking Affect Performance and Inequality? Differences-in-Differences Evidence across Countries. *Economic J*, 116, 63–76.
- Heckman, J. J. (2006). Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children, *Science*, 312, 1900-1902.
- Kamerman, S. B. (2000) *Parental Leaves: An Essential Ingredient in Early Childhood Care and Education*. Society for Research in Child Development (SRCD) Report.

- Kamerman, S. B. (2001) *Early Childhood Education and Care: International perspectives*. New York: Columbia University, ICFP.
- Kamerman, S. B. (2006). *A Global History of Early Childhood Education and Care*. Background paper prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2007. Paris: UNESCO.
- Kamerman, S. B. and Gatenio-Gabel, S. (2007). Early Childhood Education and Care in the United States: An Overview of the Current Policy Picture. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 1, 23–34.
- Male, T; Palaiologou, I; (2013) Historical Developments in Policy for Early Years Education and Care. In: Palaiologou, I, (ed.) *The Early Years Foundation Stage: Theory and Practice*. (pp. 3-20). SAGE: London, UK.
- Mayer, S. (2000). *How Did the Increase in Economic Inequality between 1970 and 1990 Affect Children's Educational Attainment?*. Mimeo, Joint Center for Poverty Research, University of Chicago.
- MEB. (2007). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2006-2007*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2010-2011/icerik/73> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2010). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2009-2010*. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2010-2011/icerik/70> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2011). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2010-2011*. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2010-2011/icerik/69> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2012). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2011-2012*. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2011-2012/icerik/68> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2013a). *Okul Öncesi Eğitimi Programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2013b). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013*. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2012-2013/icerik/79> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2014). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2013-2014*. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2013-2014/icerik/95> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2015). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2014-2015*. <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2014-2015/icerik/153> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2016). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-2016*. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=232 adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2017). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2016-2017*. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=270 adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2018). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018*. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=327 adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2018b). *2023 Eğitim Vizyonu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2019a). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018-2019*. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=361 adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2019b). *MEB 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/12144540_28191618_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019_YIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_28.02.2020.pdf adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2020a). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2019-2020*. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=396 adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2020b). *MEB 2020 Bütçe Sunuşu*. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/18094404_2020_BUTCE_SUNUYU_17.12.2019.pdf adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Meyers, M., Rosenbaum, D., Ruhm, C. and Waldfogel, J. (2004). Inequality in Early Childhood Education and Care: What do We Know?. *Social Inequality*, 223-269.
- OECD (2001). *Starting Strong*. Paris: OECD.
- OECD (2017). *Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD.
- OECD (2019). *Education at a Glance 2019*. Paris: OECD.
- Oktay, A. (1983). Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü. *Eğitim ve Bilim*, 7(42), 3-7.
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- Oral, I. and McGivney, E. J. (2014). *Türkiye’de Eğitim Sisteminde Eşitlik ve Akademik Başarı: Araştırma Raporu ve Analiz*. İstanbul: ERG.
- Özer, M. and Perc, M. (2020). Dreams and Realities of School Tracking and Vocational Education. *Palgrave Communications*, 6, 34
- Özer, M. (2020a). What PISA Tells Us about Performance of Education Systems?. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 9(2), 217-228.
- Özer, M. (2021). A New Step towards Narrowing the Achievement Gap in Turkey: “1,000 Schools in Vocational Education and Training” project, *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 10(1), 97-108.
- Özer, M., Gençoğlu, C. ve Suna, H. E. (2020). Türkiye’de Eğitimde Eşitsizlikleri Azaltmak için Uygulanan Politikalar. *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 294-312.
- Özkan, N. (2010). The Role of Families in the Achievement of Students at Secondary Education. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 262-271.
- Reichelt, M., Collischon, M. and Eberl, A. (2019). School Tracking and Its Role in Social Reproduction: Reinforcing Educational Inheritance and the Direct Effects of Social Origin. *Br J Sociol*, 70(4), 1–26.
- Reynolds, A. J., Wang, M. C. and Walberg, H. J. (2003). *Early Childhood Programs for a New Century*. Child Welfare League of America Press, Washington: DC.
- Schweinhart, L. J., Montie, J., Xiang, Z., Barnett, W. S., Belfield, C. R. and Nores, M. (2005). *Lifetime Effects: The High/Scope Perry Preschool Study Through Age 40*. Ypsilanti, MI: High/Scope Press
- Suna, H. E., Tanberkan, H. ve Özer, M. (2020). Changes in Literacy Students in Turkey by Years and School Types: Performance of Students in PISA Applications. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 11(1), 76-97.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., Gür, B. S., Perc, M. ve Özer, M. (2020a). Socioeconomic Status and School Type as Predictors of Academic Achievement. *Journal of Economy Culture and Society*, 61(1), 41-64.
- Suna, H. E., Gür, B. S., Gelbal, S. ve Özer, M. (2020b). Fen Lisesi Öğrencilerinin Sosyoekonomik Arkaplanı ve Yükseköğretime Geçişteki Tercihleri. *Yükseköğretim Dergisi*, doi:10.2399/yod.20.734921.
- Taner-Derman, M. ve Başal, H. A. (2010). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 560-569.
- The World Bank (2020). *Early Childhood Development*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/earlychildhooddevelopment>
- UNESCO. (1961). *Organization of Pre-Primary Education*. Geneva: UNESCO.
- Ural, O. ve Ramazan, O. (2007). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü. S. Özdemir, H. Bacanlı, ve M. Sözer (Ed.) *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi* içinde, (s. 11-61). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Woessmann, L. (2009). *International Evidence on School Tracking: A Review*. CESifo DICE Rep 1:26–34.
- Yizengaw, J. Y., & Tessega, M. (2020). The implementation of early childhood care and education (ECCE) in Bahir Dar city administration: A comparative study between private and public pre-primary schools. *Social Sciences & Humanities Open*, 2(1), <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100013>
- Zimmer, R. (2003). A New Twist in the Educational Tracking Debate. *Econ Educ Rev.*, 22(3), 307–315

The massification of education has led to a gradual increase in enrollment rates in primary and secondary education. The educational quality and the access to education by diverse segments of the society have become prominent in education discussions. Since the Coleman Report, which showed that non-school factors have a significant effect on student achievement, discussions and studies on the impact of non-school factors on educational outcomes have increased. The common findings of the studies are that there are significant differences between students in terms of socioeconomic status and when these differences are not compensated within the schools, the achievement gap gradually increases. Thus, the differences that arose in the early years also lead to an increase in the achievement gap between schools and educational inequalities.

Countries develop projects and policies to alleviate inequalities in education and increase equality of opportunity. The timing of the intervention is especially critical in education policies, and early intervention increases the efficiency of the policies. Investing in pre-school education is considered the most effective intervention to prevent extreme poverty, increase wealth sharing and ensure economic development. In this manner, pre-school education has an important function in increasing children's school readiness and mitigating inequalities. The achievement gap between schools is one of the essential and long-standing problems of the Turkish education system. Studies show that socioeconomic status has a significant effect on the achievement gap between schools. In this study, the development of pre-school education in Turkey is discussed in detail, and policy suggestions are made based on the current situation in pre-school education.

The Development of Pre-School Education in Turkey

In the early periods of the Turkish Republic, primary education was emphasized due to the economic situation and lack of trained human sources in the country. Women working in pre-school education institutions prioritized in the first years of the Republic and pre-school education was generally performed outside schools within cooperation between different Ministries. For the first time in 1961, pre-school education institutions were considered primary education institutions.

The first pre-school education official program was developed in 1994, then pre-school education programs were updated in 2002 and 2006, respectively. Finally, it has been updated in cooperation with stakeholders and organizations that provide pre-school education in the 2012-2013 academic year. The regulations in 2014 have maximized the physical facilities in pre-school education, and emphasized that these institutions have been structured to provide educational processes rather than just child caring. Since 2017, the goals of including the 5-year old students in compulsory education and extending pre-school education have been emphasized in main policy documents. In recent years, specific projects such as "Mobile Teacher Class" and "Transport Pre-School Class" have been implemented in line with this purpose.

Pre-school education has been provided by the institutions of the Ministry of Education in Turkey (MoNE), Ministry of Family, Labor and Social Services and the municipalities in Turkey. MoNE is the main provider of pre-school education in Turkey and approximately 75% of pre-school students are in the institutions of MoNE. The share of private institutions in primary-education is approximately 14%. In the last decade, the number of pre-school classrooms has increased by approximately 87%, and reached 85,528 classrooms. Similarly, the number of teachers has increased remarkably in recent years and currently, 98,825 teachers are working in pre-school education. Based on YÖK Atlas data, the total number of students in pre-school teaching programs in the last three years has increased from 4,702 to 5,096. The percentage of students enrolling in pre-school education in the 4-5 age group has increased from 37.36% in 2012 to 52.41% in 2019. Similarly, the enrollment rate has increased from 39.72% in 2012 to 71.22% in 2019 within the age group 5.

Discussion and Conclusion

The multiple benefits of pre-school education are shown in studies and the policies for extending pre-school education all over the world. Especially in recent years, studies revealed that the role of pre-school education goes far beyond preparing children for primary education. Despite the potential advantages, it is shown that socioeconomically advantaged children have the higher enrollment to preschool education, and differences in enrollment may lead to an increase in educational inequalities.

The development and transformation of pre-school institutions in Turkey are mostly similar to the structural change of the pre-school institutions of the European countries. These institutions were structured for the care of children of working families rather than from educational institutions in the early years of the Republic, however, they were considered as educational institutions with structural changes in 1961. Between 2002 and 2020, the number of children in pre-school institutions increased by 409% from 320,038 to 1,629,720. In 2020, 71 out of 100 children aged 5-years enrolled in pre-school education. One of the major reasons for the remarkable increase in enrollment is the transition to full-time education in 2014. With full-time education, the capacity of pre-school education is increased and more students can enroll in pre-school education.

The remarkable increases in the number of students, teachers and resources in pre-school education are important developments for alleviating inequalities and the national goals regarding this education level. The projects such as "Mobile Teacher Class", and "Transport Pre-School Class" have increased students' enrollment in preschool education in villages and particular regions where pre-school programs are not available. The prevalence of these projects, especially in disadvantaged regions, will support these children and mitigate the inequalities in education.

TÜBİTAK ÇOCUK KİTAPLARININ ÇOCUK EDEBİYATI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ*

Orhan M. ve Pilav, S. (2021). TÜBİTAK Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatı Yönünden İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 371-390.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.872141>

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi: 01.02.2021

Kabul Tarihi: 19.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Mustafa ORHAN
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
mustafaorhan1@yahoo.com
ORCID No: 0000-0002-8559-4834

Doç. Dr. Salim PİLAV
Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
spilav@kku.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-5141-6282

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) tarafından yayımlanan 6 – 12 yaş grubunda yer alan kitapların, çocuk edebiyatı yönünden incelenmesi ve çocuk edebiyatına uygunluğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla TÜBİTAK Çocuk Kitapları arasında 6 – 12 yaş grubunda yer alan 215 çocuk kitabından, farklı konularda olmasına dikkat edilerek 37 hikâye edici ve 38 bilgi verici anlatım türünde, rast gele seçilen 75 kitap araştırmaya konu edilmiştir. Araştırmada var olan bir durumu ortaya koymak amaçlandığı için betimsel araştırma yöntemi ve tarama modeli kullanılmıştır. TÜBİTAK tarafından yayımlanan 6 – 12 yaş grubunda yer alan 215 kitap bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evren içerisinden, hikâye edici ve bilgi verici anlatım türünde, farklı konularda olmasına dikkat edilerek rast gele seçilen 75 kitap örneklem olarak alınmıştır. Araştırma, 75 kitapla sınırlandırılmıştır. Elde edilen bulgular ilgili başlıklar çerçevesinde verilmiştir. Belirlenen kitaplar; “görsel (biçimsel – dış yapı) özellikleri, dil ve anlatım özellikleri, içerik özellikleri” bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda; 75 kitabın tamamı, üç temel kriterin tamamı yönünden yeterli bulunmamıştır. 62 kitap (%92, n= 75) görsel özellikler, 49 kitap (%65, n=75) dil ve anlatım özellikleri, 9 kitap (%24, n=37) hikâye edici metinler içerik özellikleri, 19 kitap (%50, n=38) bilgilendirici metinler içerik özellikleri bakımından kısmen yeterli görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitapları, TÜBİTAK, Popüler Bilim

EXAMINATION OF TÜBİTAK CHILDREN’S BOOKS IN TERMS OF CHILDREN’S LITERATURE

ABSTRACT

This study aims to examine the books published by TUBITAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey) for children in the age of 6-12 years in terms of children's literature and determine their suitability for children's literature. For this purpose, 75 books on different subjects, randomly selected among 215 children's books published by TUBITAK for the 6-12 age group, were included in the study. Also, 37 of these books are narrative, and 38 of them are informative. Since an existing situation will be revealed, descriptive research method and survey model were used in the study. 215 Children's Books published by TUBITAK for the 6-12 age group is the universe of this research. The 75 randomly selected books in narrative and informative type are the samples of the study. The research is limited to 75 books. Findings obtained are given within the framework of related headings. The books identified were examined in terms of visual (formal - external structure), language and expression, and content features. As a result of the review, 75 books were not sufficient, taking into account all three main criteria. However, 62 books (92%, n = 75) visual features, 49 books (65%, n = 75) language and expression characteristics, 9 books (24%, n = 37) narrative texts content features, 19 books (50%, n = 38) informative texts were considered partially sufficient in terms of content features.

Keywords: Children’s Literature, Children’s Book, TUBITAK, Popular Science.

* Doç. Dr. Salim PİLAV danışmanlığında yürütülen Mustafa ORHAN’ın “TÜBİTAK Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatı Yönünden İncelenmesi” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

1. GİRİŞ

İnsan hayatı, doğumdan ölüme kadar geçen süreyi içine alan bir zaman dilimidir. Bu zaman diliminin bir kısmına “çocukluk”, zamanın bu diliminde yaşayana da “çocuk” denilmektedir. İnsanlık tarihi boyunca inançların çocuğa bakış açısı da birbirinden farklı olagelmıştır. Batı düşünce tarihi içerisinde “çocuk” ve “çocukluk” kavramlarının metinlerde yer alması, toplumda kabul görmesi sanıldığı kadar eski değildir. Çocukların kendi elbiselerine, kendi oyuncaklarına sahip olmaları on yedinci yüzyılda mümkün olmuştur. Daha öncesinde modern çocukluk kavramı Ariés’e göre burjuvazi ve aristokrasiye özgü bir fenomendi ve önceliği erkek çocukları alıyordu. Alt sınıfların, köylü ve esnafın çocuklarının giysi, çalışma ya da oyun açısından yetişkinlerden hiçbir farkı olmayan eski yaşam biçimi sürüyordu (Tan, 1993, s. 1-22).

Zaman içerisinde “çocuk olgusu”nun ortaya çıkmasındaki en önemli faktör, kültürler arası etkileşimdir. İslam kültürünün Avrupalı aydınlar tarafından daha detaylı bilinmesi neticesinde, Avrupa’da da çocuğa verilen değer, “çocuk” algısı giderek olumlu yönde gelişmiştir. Bu süreçte çocukların eğitimi üzerine yapılan çalışmalar, bu algının pekişmesine katkı sağlamıştır. Bu konuda çaba gösteren düşünürlerden biri Jean Jacques Rousseau’dur. J. J. Rousseau, bugünkü anlamda “çocuk” kavramına değinen aydınlanma dönemi filozoflarından. Çocuk şu ya da bu amaç için değil, kendi başına önemli olduğu için değerlidir. Yetişkinden farklı, özgün ve değerli psikolojik özellikler taşımaktadır. Yazar çocukluğu doğaya en yakın yaşam evresi olarak görmüştür ve çocuğun kendiliğindenliğini, doğallığını, sevincini ve saflığını yüceltilmesi gereken özellikleri arasında değerlendirmiştir. Sonraki süreçte de ‘çocuk ana-babanın malıdır’ şeklindeki algılar değişmeye başlamıştır (Onur, 1993, s. 5-7)

Çocuklar için bugünkü anlamda yazılan ilk eserlerin ortaya çıkması, çocukluk kavramının toplumda genel kabul görmesinden oldukça sonradır. 16. Yüzyıldan itibaren pek çok yazarın eserlerinde çocukların anlayacağı konulara da yer verildiği görülmektedir. Yazarların bu davranışları, ilerleyen zamanda çocuk edebiyatının ortaya çıkmasına ve yerleşmesine temel teşkil etmiştir. Avrupa’da çocuklara yönelik ilk kitap çalışmaları 17. Yüzyılda İngiltere’de “chapbooks” adıyla ortaya çıkmış ve 18. Yüzyılda yaygınlaşmıştır. Newbery, çıkardığı “Lilliputan Magazine” adlı dergiyle de çocuk dergilerinin öncüsü durumundadır (Oğuzkan, 2000). Gerek Avrupa’da gerekse Türkiye’de çocuklar için kitap ihtiyacı, doğrudan çocuklar için eserler yazmakla karşılanmak yerine, mevcut eserler içinden çocukların rağbet ettikleri eserlerin “çocuğa göre” uyarlanması ile karşılanmıştır. Sonraki süreçte artık çocuklar için yazan, üreten yazarlar ortaya çıkmıştır. Çocuk edebiyatı, edebiyatın altında yer almaktadır. Edebiyat için değişik tanımlar yapılmaktadır:

“Edebiyat, Arapça edeb (edb) kelimesinden türetilmiş, Türk Edebiyatında Tanzimat’tan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu döneme kadar edebiyat kelimesi yerine “ilm-i edeb”, “şiiir ve inşa” gibi kelimeler kullanılmıştır. “Şiiir ve inşa” ile edebiyatın nazım ve nesir düzeninde yazılmış eserler anlaşılıyorken “ilm-i edeb” le sözün daha estetik ve daha zarif söylenmesini öğreten kurallar amaçlanmıştır (Pilav, 2013, s. 1073-1085)

Çocuk edebiyatı ürünleri denilince genel olarak edebiyatın anlatıma dayalı türleri ve bu alanda verilen eserlerini akla getirmektedir. Bunda, başlığın içinde “edebiyat” sözcüğünün geçmesinin rolü de söz konudur. Çünkü Türkiye’de ve dünyada “edebiyat” sözcüğü genel olarak anlatıma dayalı türler için kullanılmaktadır (Şirin, 2000), (Baş, 2015). Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocukların dil gelişimine katkısı bilinmektedir. İnsanda dil gelişiminin, anne karnında iken başlayıp, aile, okul ve sosyal çevrede ilerlediği bilinmektedir. Dinleme ve konuşma becerileri okul öncesi dönemde hızla ilerlerken, ilkokul döneminde okuma ve yazma becerileri de bu becerilere eklenmektedir. 6-11 yaş çağındaki çocukların kelime hazineleri hızla artmakta ve bu yaş grubu çocuklar günde ortalama 20 kelime öğrenebilmektedirler. 6-11 yaş dönemindeki çocukların dil gelişiminin aile ve öğretmen tutumu, çevresel ve kalıtsal özellikler, sağlık durumu, edebiyat ürünleri, oyunlar ve öğretim programlarının etkisi altında (Kuşdemir, 2018a, s. 17) olduğu bilinmektedir. Okuma gelişiminde; 2 – 6 yaş arası çocuklar okurmuş gibi yaptıkları, bilindik işaretleri tanıdıkları, yazarmış gibi yaptıkları bilinmektedir. 6 – 7 yaş grubu çocuklar tek heceli basit hikâyeleri ve günlük 600 sözcüğü okuyabilmektedirler. 7 – 8 yaş grubunda günlük okunan sözcük 3000 civarına

ulaşmaktadır. 9 – 14 yaş grubu çocuklar ise yeni bilgi öğrenmek için okumaktadır (Kuşdemir, 2018a, s. 35).

Yapılan araştırmalar neticesinde Türkiye’de çocuk edebiyatı alanında yapılan akademik ilk çalışmanın (Tuncer, 1974) tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Akademik alanda yapılan çalışmaların kayıtlı olduğu YÖK Tez Merkezinde çocuk edebiyatı konulu tez çalışmaları bulunmakla beraber, “Popüler Bilim, Popüler Bilim ve Çocuk Edebiyatı” gibi konularda kayıtlı herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Çocuk edebiyatı ve popüler bilim arasındaki ilişkiyi inceleyen akademik ilk çalışma olarak (Kılıç O. , 2009) karşımıza çıkmaktadır. Yine, bir başka çalışmada (Bozkaplan, 2010), popüler bilime yakın alan olan “bilim-kurgu”nun tanımını yapmış ve çocuk edebiyatı kitaplarında ilk defa, anlatı türlerinin dışında metinlerden oluşan kitaplar incelemiştir. Popüler bilim ile çocuk kitaplarını konu alan bir başka çalışma (Dağ, 2011) tarafından yapılmıştır. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitaplarını konu alan bir başka çalışma (Ağca, 2016) tarafından yapılmıştır. TÜBİTAK popüler bilim kitaplarını konu alan bir başka çalışma (Kılıç E. , 2019) tarafından yapılmıştır. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitaplarının incelenmesini konu alan bir başka çalışma (Dik, 2019) tarafından yapılmıştır. Çalışmada seçilen kitaplar, kapakları yönüyle incelenmiştir. Popüler bilim ve çocukları konu alan bir başka çalışma (Yıldırım M. , 2020) tarafından yapılmıştır. Çalışmada popüler bilimin tanımına ve çocuklara nasıl aktarılması gerektiği konularına da yer verilmiştir. Popüler bilim dergileri ile çocukları konu alan bir çalışma (Pembegül, 2019) tarafından yapılmıştır. Çalışmanın konusu popüler çocuk bilim kitapları olmasa da popüler bilim ve çocuklar alanında olduğu için dikkatimizi çekmiştir TÜBİTAK Popüler Bilim Kitaplarını inceleyen değişik makalelere rastlamak mümkündür. Yapılan alan taramasında, konusu ve içeriği çalışmamızla örtüşen akademik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

1.1 Çocuk Edebiyatının Temel Nitelikleri

Çocuk edebiyatının temel niteliği her yönüyle çocuğa göre olmasıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar, bu temel nitelik esas alınarak yapılmalıdır. Bu temel niteliğe bağlı olarak yapılan çalışmalar evrensel ve ulusal değerlere yer vermeli, çocukları herhangi bir ideolojiye yönlendirmemelidir (Efe, 2014, s. 472-475). Çocuk kitaplarını yetişkin kitaplarından ayıran bazı temel özellikler söz konusudur. Çocuklar, fizik ve zihin yönünden çok hızlı geliştikleri için bu özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle çocuk kitaplarının içeriği, görsel tasarımı, yazımında kullandığımız dil ve tercih ettiğimiz anlatım türleri büyük önem taşımaktadır. Çocukların gelişim seviyesine uygun olmayan bir dil, gerçekle örtüşmeyen bir karakter, yanlış kullanılan bir edebî tür kitaptan beklenen yararı sağlamazken, doğru seçilen ve iyi tasarlanan araç – gereçler, çocukların her yönden gelişmesini sağlayacaktır. (Kuşdemir, 2019a, s. 962-979)

1.2 Çocuk Kitapları ve Temel Nitelikleri

Çocuğa göre, çocuklar için, çocuklara uygun yazılan kitaplara çocuk kitabı denir. Çocuğun kitapla tanışması için okur yazar olmasına gerek yoktur. Dinleyen, dinlediğini anlayan her çocuk, çocuk kitaplarının muhatabıdır. Üç yaşından itibaren çocuklar annesi, babası, bir aile büyüğü veya bakıcısı tarafından kendisine okunması ile kitaplarla tanışabilmektedir (Çiftçi, 2013, s. 125-137). Çocuk kitaplarının temel nitelikleri değişik ölçülere göre belirlenebilir. Çocukların yaşlarına göre bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Kitapları konularına göre sınıflamak gerekirse en genel anlamda hikâyeye edici ve bilgilendirici (popüler bilim) kitaplar olarak adlandırmak mümkündür. Çocuk edebiyatının ilk ürünleri başlangıçta hikâyeye edici türlerde verilirken, özellikle 1970’lerden sonra dünyada ve Türkiye’de popüler bilim alanındaki kitapların yaygınlaşması ile, çocuklara yönelik bilgi verici popüler bilim kitaplarının sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir. Çocuk kitaplarını; görsel tasarım, içerik özellikleri, dil ve anlatım özellikleri yönünden incelemek mümkündür (Stebler, 2018, s. 129-142)

1.3 Çocuk Kitaplarının Görsel Tasarımı

Tasarım, herhangi bir nesnenin görüntü ve kullanım olarak daha mükemmel hale getirilmesi çalışmasıdır. Görsel tasarım başlığında kitaplar; resimleme, metin tasarımı, kapak boyut ve cilt tasarımı, sayfa ve yazı tasarımı bakımından incelenmektedir.

1.4 Çocuk Edebiyatının İçerik Özellikleri

İçerik; genel anlamda yazarın kitapta ele aldığı konu ve konuyu sunma şeklinin genel adıdır. Bir kitabı okumak isteyen kişi önce konusuna bakmaktadır. Konu ilgisini çekmişse okumaya başlar. Çocuk kitaplarının ilgi çekmesi için içerik olarak zengin olması gerekmektedir. İçerik özellikleri bakımından kitaplar; çocuk kitaplarında edebî unsurlar, çocuk kitaplarında konu-tema, çocuk kitaplarında karakter -kahraman, çocuk kitaplarında kurgu, çocuk kitaplarında anlatım biçimi: Üslup ve bakış açısı, çocuk kitaplarında ileti: Ana düşünce bakımından incelenmektedir.

1.5 Çocuk Kitaplarında Dil ve Anlatım Özellikleri

İnsanların birbirleriyle anlaşmaları, düşüncelerini karşısındakilere anlatması bakımından dilin önemi tartışılmayacak kadar büyüktür. Çocuk kitaplarında kullanılan dil, yalın ve günlük konuşulan dil olmalıdır. Böylelikle çocuğun okuduğu kitap, aynı zamanda çocuğun dil becerilerinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Dil ve anlatım özellikleri bakımından kitaplar; çocuk kitaplarında söz varlığı, çocuk kitaplarında cümle ve söz dizimi, çocuk kitaplarında söz sanatları bakımından incelenmektedir.

1.6 Popüler Bilimin Ortaya Çıkması

Yirmi birinci yüz yılda da yaygın olarak kullanılan ve bilimin, ortalama kültür düzeyine sahip kişilerin algı düzeyinde sunulması olarak popüler bilim kavramı, on dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Popüler bilimin modern anlamda ortaya çıkışında, Viktorya Dönemi (1832-1901) İngiltere’inde yaşanan ekonomik, politik ve toplumsal değişimler büyük rol oynamıştır. Bu dönemde, başta İngiltere olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde ekonomik, politik ve toplumsal alanları derinden etkileyen önemli bilimsel ve teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Endüstri devrimi sonucunda yaşanan gelişmeler, genel olarak edebiyatta özel olarak ise bilim alanına ilişkin yazında popülerleşmenin önünü açmıştır. Popüler bilim, Avrupa’nın birçok ülkesinde “ilerleme”, “milliyetçilik” ve “dünya gücü olma” gibi kavramlardan ayrılması güç bir ideoloji olarak kurgulanmış ve propaganda amaçlı olarak kullanılmıştır (Dağtaş ve Yıldız, 2016, s. 30). Başlangıçta yetişkin kişiler için kaleme alınan popüler bilim ürünleri, ortaya çıkan ihtiyacı gidermek için çocuklar için de kaleme alınmaya başlanmıştır. Popüler bilim konuları, başlangıçta gazetelerde ele alınmaktayken, zamanla dergilerde daha geniş yer bulmaya başlamıştır. Ülkemizde de yüz yılı aşkın bir süredir kitap, gazete ve dergiler aracılığı ile çocuklara yönelik popüler bilim yayınları yapılmaktadır. Cumhuriyet’in ilanından sonra bu çalışmaların kurumsal bir kimlik taşıdığını görmekteyiz. “*Bilimsel buluş ve doğa olaylarıyla ilgili; çocuklara yönelik okuma araç gereci oluşturma çabalarına ilk kez Mustafa Necati Uğural’ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde tanık olunmaktadır. Mustafa Necati, dünya edebiyatından çocuklara yönelik birçok yapıtın Türkçeye kazandırılmasında öncülük ettiği gibi, ‘Temel Bilgiler, Bilgi Demeti, Nedir? Niçin? Nasıl?’ gibi kitapların da çocukların tüketimine sunulmasını sağlamıştır* (Kıbrıs, 2016, s. 295).”

1.7 Türkiye’de Popüler Bilimin Yayılması, TÜBİTAK ve Çocuk Kitapları

TÜBİTAK, 24 Temmuz 1963 tarih ve 11462 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 278 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Kuruluş Kanunu'nun 1. maddesine göre kuruluş amacı; "Türkiye’de müspet bilimlerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerini ülke kalkınmasındaki önceliklere göre geliştirmek, özendirmek, düzenlemek ve koordine etmek; mevcut bilimsel ve teknik bilgilere erişmek ve erişilmesini sağlamaktır" (TÜBİTAK, 2021). Bu amaca yönelik olarak Dergiler Müdürlüğü kurulmuş ve 1 Ekim 1967 tarihinde Bilim ve Teknik Dergisi’ni yayımlamaya başlamıştır. Derginin internet sitesinde yer alan bilgilere göre dergide, merak uyandıracak bilimsel konular ve teknolojik gelişmeler herkesin anlayabileceği bir dille aktarılmaya çalışılmaktadır. (TÜBİTAK, 2019b). Kamu adına hizmet veren TÜBİTAK, popüler bilimin toplumun değişik kesimlerine tanıtılması için dergi çıkarmakla yetinmemiş, 1993 yılında Kitaplar Müdürlüğü’nü kurarak, popüler bilim kitapları yayımlamaya başlamıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

İlgili literatür incelendiğinde, çocuk edebiyatı ile ilgili yüksek lisans ve doktora çalışması seviyesinde pek çok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Popüler bilim kitapları ile ilgili değişik akademik çalışmalar yapılmış olsa da, popüler bilim kitapları alanında Türkiye’de önemli bir yere

sahip olan TÜBİTAK tarafından yayımlanmakta olan çocuk kitaplarının, çocuk edebiyatına uygunluğu yönünden araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Buradan hareketle bu çalışmada TÜBİTAK çocuk kitapları çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmekte ve bu kitapların çağdaş çocuk edebiyatı içindeki yerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, çalışmada cevabı aranan temel soru ‘TÜBİTAK çocuk kitapları, çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından nasıl bir özellik göstermektedir?’ şeklinde belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

TÜBİTAK Kitaplar Müdürlüğü tarafından yayınlanan çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesini amaçlayan bu çalışma, var olan bir durumu olduğu biçimiyle anlatmayı amaçladığından tarama türünde bir araştırmadır. Araştırma, yazılı metinlerin (öykü/roman) incelenip belli kategoriler çerçevesinde çözümlenmesini gerektirdiğinden bir nitel araştırma olarak doküman inceleme yöntemi ile yürütülmüştür. “Belge incelemede çalışmayla ilgili kayıtların ve belgelerin toplanarak belirli bir sistem içinde sınıflandırılıp çözümlenmesi işlemi yapılmaktadır. Bu nedenle bu yöntem, tarihsel ve nitel araştırmalarda öne çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 187)”.

3.2. İncelenen Eserler

Araştırmanın evrenini TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Genel Yayın Yönetmenliği tarafından Popüler Bilim Kitapları adıyla çıkarılan yayınlardan, altı – on iki yaş grubuna yönelik 250 popüler çocuk bilim kitabı oluşturmaktadır. Örneklem olarak bu kitaplardan her yaş kategorisine göre %30’unu teşkil etmek üzere farklı konu, anlatım türü ve seriden olmasına özen gösterilerek toplam 75 kitap seçilmiştir. Seçilen kitapların 37’si hikâye edici ve 38’i bilgilendirici metin türündendir.

Tablo 1. Araştırmada İncelenen Kitapların Listesi

Kitap adı	Grubu	S
Tombul Çekirdek ve Anadolu Yer Sincabı	6	1
İş Makineleri	6	2
Down Sendromlu Bir Arkadaşım Var	6	3
Karıncalar	6	4
Kelebekler	6	5
Ne Yapsak da Tehlikedeki Türleri Korusak?	6	6
Ne Yapsak da Toprağın Verimsizleşmesini Durdursak?	6	7
Beni Mutlu Eden Ne?	6	8
Bir Plastik Şişenin Yolculuğu	6	9
Yavru Hayvanlar	6	10
Çöp ve Geri Dönüşüm	7	1
Güneş, Ay ve Yıldızlar	7	2
Yanardağlar	7	3
Vücudunuz	7	4
Tırtıllar ve Kelebekler	7	5
Uçaklar	7	6
Neden Abur Cubur Yememeliyim?	7	7
Duyamamak Böyle Bir Şey	7	8
Bende Astım Var	7	9
Neden Dünyamızı Önemsemeliyim?	7	10

Neden Formda Kalmalıyım?	7	11
Yaşam Döngüleri	7	12
Yıl Boyu Bilim	7	13
Hava Durumu	7	14
Demir Neden Mıknatısa Yapışır?	7	15
Aynalar Nesnelere Nasıl Yansıtır?	7	16
Otizm Hakkında Bir Öykü	7	17
Astım Hakkında Bir Öykü	7	18
Alzheimer Hakkında Bir Öykü	7	19
Kansere Elveda Bahçesi	7	20
Rampa	7	21
Cüce Sivri Fareden Daha Küçük Ne Olabilir?	7	22
Mavi Balinadan Daha Büyük Ne Var?	7	23
101 Basamaklı Sayılara Kadar Sayabilir misiniz?	7	24
Saatın Kaç Olduğunu Nereden Bilirsiniz?	7	25
Pandalar	7	26
Gök Ağacı	7	27
Bora'nın Pazar Heyecanı	7	28
Zamanı Gelmişti Yaman!	7	29
Hazine Avı	7	30
Yeşil Evler	7	31
Geleceğin Evleri	7	32
Büyükannenin Düğme Kutusu	7	33
Uzun Bekleyiş	7	34
Mina'ya Sor!	7	35
Marie Curie Radyumun İzinde	8	1
İlginç Kutup Hayvanları	8	2
Otizm ve Kardeşim	8	3
Tourette Sendromu Hakkında Bir Öykü	8	4
Bay Endişe	8	5
Kadim Orman	8	6
Kalundborg Beşlisi	8	7
Karıncalar Yollarını Kaybeder mi?	8	8
Ölü Balıklar Neden Batmaz?	8	9
Haritalar ve Haritacılık	9	1
Dolaşım Sisteminde Yolculuk	9	2
Öküz, Ev, Sopa	9	3
Uzayda Nasıl Geçirilir?	9	4
Mucizeler Adasına Yolculuk	10	1
Fizik, Eğlence ve Ötesi	10	2
Geceleri Gökyüzü	10	3
Neil Armstrong	10	4

Çıkonun Günlüğü	10	5
Thomas Edison	10	6
Ekoloji	12	1
Matematik Bize Ne Anlatıyor?	12	2
Ametaller	12	3
Kimya Bize Ne Anlatıyor?	12	4
Fizik Bize Ne Anlatıyor?	12	5
Okyanus Besin Zincirleri	12	6
Cesetler de Konuşur	12	7
Tıp ve Sağlık	12	8
Doğa Anlatıyor	12	9
Mimari Yapılar	12	10
Havacılık ve Uzay	12	11

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırma verilerini toplamak için, TÜBİTAK başkanlık binasında bulunan kuruma ait kitap satış mağazası ve sanal satış mağazası ziyaret edilmiş, buralarda satışa sunulan kitapların tespiti yapılmıştır. Elde edilen iki listenin birleştirilmesi ile inceleme yapılarak kitapların toplam listesi elde edilmiştir. Ortaya çıkan liste de incelenmiş, kitaplar yaş gruplarına ve anlatım türlerine göre sınıflandırılmıştır. Sayının çokluğu göz önünde bulundurularak çocuklar için yayınlanan popüler bilim kitaplarının her yaş grubuna ait %30'unun incelenmesine karar verilmiştir.

Bu araştırmada verilerin toplanması nitel içerik çözümlemesi içinde yer alan veri toplama tekniklerinden “doküman incelemesi” tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı araç – gereçlerin çözümlenmesini kapsamaktadır. Dokümanlar tek başına bir araştırmanın tüm veri setini oluşturabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

İncelenmek üzere tespit edilen kitaplar, önce yaş gruplarına, ardından anlatım türlerine ayrılarak okunmuş ve özetleri çıkarılmıştır. Hikâye edici kitapların ana fikirleri tespit edilmiştir. Kitapların değerlendirilmesi için “kitap inceleme formu” oluşturma çalışması yapılmıştır. Formu oluşturan maddelerin bir liste halinde düzenlenmesinde (Şimşek, 2018, s. 121-123) kaynağı esas alınmıştır. Bu şekilde çocuk kitaplarının özelliklerini yansıtan taslak bir form oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak “Çocuk Kitapları İnceleme Formu”ndaki maddelerin kapsam geçerliğini belirlemek için “Uzman İnceleme Görüş Formu” oluşturulmuştur. “*Kapsam geçerliği, formdaki maddelerin ölçülmek istenen özelliği yeterince yansıtmıyorsa yansıtmadığını açıklamaya çalışır. Kapsam geçerliğini belirleme yollarından biri de uzman görüşüdür*” (Ellez, 2009, s. 183).” Türkiye’de çocuk edebiyatı, Türkçe eğitimi, okuma eğitimi ve ölçme – değerlendirme alanında uzman olan 22 akademisyen belirlenmiştir. “Uzman İnceleme – Görüş Formu” 22 uzmana elektronik posta ile gönderilmiş ve uzmanlardan formda bulunan maddeleri inceleyip, her madde için (Madde Uygun-2, Madde Gözden Geçirilmeli -1; Madde Uygun Değil -0) uygun olup olmadığı ile ilgili görüş belirtmeleri istenmiştir. “Uzman İnceleme – Görüş Formu” ile ilgili 11 uzmandan cevap alınmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Testteki her bir madde için Lawshe Tekniği kullanılarak kapsam geçerlilik indeksleri hesaplanmıştır. Bu tekniğe göre kapsam geçerlilik oranı şu şekilde formüle edilmiştir. [(Yurdugül, 2005), (Şencan, 2005)].

Kapsam Geçerliliği Oranı (KGO):

$$\frac{\text{Maddeye Uygun Diyen Uzmanların Sayısı}}{\text{Görüş Belirten Uzman Sayısı}} - 1$$

$\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde KGO'ları için minimum değerleri aşağıda Tablo 2'de gösterilmiştir. [(Yurdugül, 2005), (Şencan, 2005)]

Tablo 2 Kapsam Geçerlik Oranları İçin Minimum Değerler Tablosu

Uzman Sayısı	Minimum Değerler
5	0,99
6	0,99
7	0,99
8	0,78
9	0,75
10	0,62
11	0,59
12	0,56
13	0,54
14	0,5
15	0,49

11 uzmanın görüşleri incelenmiş, Lawshe tekniğine göre hesaplama yapılmıştır. Buna göre -05 anlamlılık oranında uzman sayısı 11 olduğunda minimum anlamlılık düzeyinin -59 olduğu gösterilmiştir. Bu noktadan hareketle “Çocuk Kitapları İnceleme Formu”ndaki her madde için Kapsam Geçerlik Oranı (KGO) hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalarda “Çocuk Kitapları İnceleme Formu”ndaki maddelerin KGO değeri 0.63-1 arasındadır. Formdaki Görsel Özellikler başlığındaki maddelerin KGİ=0.83; Dil –Anlatım Özellikleri başlığındaki maddeler için KGİ=0.93, Hikâye Edici Metinler İçin İçerik Özelliklerine ait maddelerin KGİ=0.83; Bilgilendirici Metinler İçin İçerik Özelliklerine Ait Maddelerin KGİ=0.89 olarak belirlenmiştir. Tüm maddelerin KGİ=0.87 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, hazırlanan “Çocuk Kitapları İnceleme Formu”ndaki maddelerin kapsam geçerliliği olduğunu göstermektedir. Özetleri çıkarılıp, ana fikirleri tespit edilen kitaplar, araştırmacı tarafından geliştirilen “Çocuk Kitaplarını İnceleme Formu” aracılığı ile incelenmiştir.

Tablo 3. Çocuk Kitaplarını İnceleme Formu
Görsel (Biçimsel / Dış Yapı) Özellikleri Bakımından

1. GÖRSEL (BİÇİMSEL / DIŞ YAPI) ÖZELLİKLER	Alan	Uygun 3	Kısmen Uygun 2	Uygun Değil 1
1 Kitabın dış tasarımı çocukların ilgisini çekecek niteliktedir.	Kapak			
2 Kitabın kapağında hangi yaş düzeyine uygun olduğu belirtilmiştir.	Kapak			
3 Kitap kapağındaki resimler, görseller metinde işlenen konu, olay veya karakterlerle ilgilidir.	Kapak			
4 Kitabın kapağı [karton, mukavva, bez veya sefon gibi] dayanıklı malzemeden yapılmıştır.	Boyut			
5 Kapağın dokusu; üzerindeki yazı, çizgi ve resimleri net biçimde göstermektedir.	Kapak			
6 Kitabın kapağı kolayca açılabilen, desteksiz durabilmekte ve kitabın sayfaları kolay çevrilebilmektedir.	Boyut			
7 Kitap, hacim ve kalınlık bakımından çocuğun kolay taşıyabileceği boyuttadır.	Boyut			
8 Kitabın cildi sağlam, dayanıklı ve sayfalar dağılmamaktadır.	Cilt			
9 Kullanılan kâğıdın dokusu sağlam, sayfalar silinebilecek niteliktedir.	Kâğıt			
10 Kullanılan kâğıt gözü yormayan matlıkta, renkleri soldurmeyen, mürekkebi dağıtmayan niteliktedir.	Yazı			
11 Kâğıdın zemini ile yazının rengi birbiriyle zıtlık oluşturacak şekilde tasarlanmıştır.	Yazı			

12	Kullanılan kâğıt, resimlerin anlaşılmasını sağlamaktadır.	Kâğıt
13	Başlıklar ve vurgulanması gereken sözcükler koyu renkte, metin orta koyulmaktadır.	Metin Tasarımı
14	Metin ve resimler sayfa üzerinde birbirine uygun konumlandırılmış, kitap kolay okunabilmektedir.	Metin Tasarımı
15	Sayfaların kenar boşlukları en az 2 cm. ve satır aralıklarındaki boşluklar en az 1.25 satır olarak ayarlanmıştır.	Sayfa
16	Paragraflar ve bölümler arasında uygun (1.5-2cm) boşluklar bırakılmıştır.	Metin Tasarımı
17	Cümle uzunlukları [2-7 yaş düzeyi için 3-5 sözcük [20-30 karakter], ("1-3 sınıf" için 6 sözcük [35-40 karakter], "4-5 sınıf" için en fazla 10 sözcük [60-70 karakter] çocuğun yaş düzeyine uygundur.	Yazı
18	Kitaptaki satır uzunlukları [1-5.sınıflar için 7-8 cm. daha üst sınıflar için 9-11cm] çocukların gelişim düzeyine uygundur.	Yazı
19	Yazı karakterleri çocukların [6 yaş öğrenciler için 24-30; 7-9 yaş öğrenciler için 16-18; 9-12 yaş ve üstü öğrenciler için 10-12 punto] gelişim düzeyine uygundur.	Yazı
20	Resimler, çocuğun sanatsal gelişim özelliklerini [2-9 yaş için parlak renkler ve esnek çizgiler; 9-12 yaş için gerçeğine yakın resimler] destekleyici niteliktedir.	Resimleme
21	Resimler çocukların hayal gücünü ve yaratıcılıklarını harekete geçirecek niteliktedir.	Resimleme
22	Kitaptaki resimler farklı konu, inanış ve medeniyetlere hitap eder niteliktedir.	Resimleme
23	Kitaplarda kullanılan görseller, konuyu açıklayıcı, tamamlayıcı niteliktedir.	Resimleme
24	Kitaptaki resim-metin oranı [2-7 yaş için kitabın 1/4'ü yazı, 3/4'ü resim, 7-9 yaş için 2/4'ü yazı, 2/4'ü resim, 9-12 yaş ve üstü için 3/4'ü yazı, 1/4'ü resim] yaş düzeylerine uygundur.	Resimleme

BÖLÜM PUANI:

Kitaplar; "Görsel, Biçimsel Özellikler Bakımından Değerlendirme Soruları"na göre en az 24, en fazla 72 sayısal değer almıştır (n=75). "Görsel, Biçimsel Özellikler" kriterlerini 1 – 29 arasında karşılamışsa bu kriter başlığı bakımından yetersiz, 30 – 74 arasında karşılamışsa kısmen yeterli, tamamen karşılamışlarsa yeterli olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Çocuk Kitaplarını İnceleme Formu
Dil ve Anlatım Özellikleri Bakımından

2.DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ		Alan	Uygun 3	Kısmen Uygun 2	Uygun Değil 1
1	Metinde, çocukların gelişim düzeyine uygun, günlük hayatta sık kullanılan açık ve anlaşılır sözcükler kullanılmıştır.	Dil ve anlatım. Söz Varlığı			
2	Günlük hayatta sık ve yaygın olarak kullanılmayan sözcük ve kavramlar metin içinde açıklanmakta veya bağlamdan bunların anlamı çıkarılabilmektedir.	Dil ve anlatım. Söz Varlığı			
3	Metinde çocukların gelişim düzeyine uygun [benzetme, kişileştirme, intak vb. söz sanatlarını kullanılmıştır.	Dil ve anlatım. Söz Varlığı			
4	Metnin söz varlığı, çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişim düzeyine uygundur.	Dil ve anlatım. Söz Varlığı			
5	Metinde akıcı ve ahenkli bir anlatım benimsenmiştir.	Söz Varlığı			
6	Türkçede kullanımı yaygınlaşmamış yabancı sözcüklere yer verilmemiştir.	Dil ve anlatım.			

7	Metinlerde kullanılan kurallı cümlelerin sayısı, devrik cümlelerin sayısından fazladır.	Dil ve anlatım.
8	Kitapta mizah ve güldürü öğelerine yer verilmiştir.	Edebi Unsur
9	Metinde işlenen zaman doğrusal ilerlemekte çocuğun kronolojik zaman algısına (dün-bugün-yarın) uymaktadır.	Edebi Unsur
10	Anlatımda kullanılan betimlemeler metinde işlenen olayın ve durumun zihinde canlanmasına katkıda bulunmaktadır.	Dil ve Anlatım
11	Dil ve anlatım özellikleri çocukların dil becerilerini geliştirici niteliktedir.	Dil ve Anlatım
BÖLÜM PUANI:		

Kitaplar “Dil ve Anlatım Özellikleri Bakımından Değerlendirme Soruları”na göre en az 13, en fazla 39 sayısal değer almıştır (n=75). “Dil ve Anlatım Özellikleri” kriterlerini 1 – 29 arasında karşılamışsa bu kriter başlığı bakımından yetersiz, 30 – 74 arasında karşılamışsa kısmen yeterli, tamamen karşılamışlarsa yeterli olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Çocuk Kitaplarını İnceleme Formu
Hikâye Edici Metinler İçerik Özellikleri Bakımından

Hikâye edici Metinler İçin İçerik Özellikleri		Alan	Uygun 3	Kısmen Uygun 2	Uygun Değil 1
1	Kitapta çocuğun gelişim düzeyine uygun [2–7 yaş için masal; 9–12 yaş için öykü] bir edebi tür işlenmiştir.	Konu			
2	Kitapta çocuğun gelişim düzeyine uygun [6–9 yaş için aile, insan, doğa ve hayvan sevgisi; 9–12 yaş için sevgi, tarih-kahramanlık, macera, fantastik] konu işlenmiştir.	Konu			
3	Kitapta ele alınan konu ve olay örüntüsü yaş grubuna uygundur.	Konu			
4	Hikayedeki karakterlerin fiziksel ve ruhsal özellikleri anlaşılabilir şekilde sunulmuştur.	Konu			
5	Kitapta ele alınan olaylar sebep-sonuç ilişkisi bağlamında anlatılmaktadır.	Konu			
6	Kitapta ele alınan olaylar tutarlı bir şekilde sıralanmıştır.	Konu			
7	Kitapta din, dil ve cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili önyargılara yer verilmemiştir.	Konu			
8	Kitapta sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, çalışkanlık, doğruluk gibi evrensel ve ahlâkî değerlere yer verilmiştir.	Konu			
9	Kitapta ele alınan konular, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygundur.	Konu			
10	Kitapta ele alınan konular, çocuğun soyut düşünmesine imkân vermektedir.	Konu			
11	Kitapta ele alınan konular, çocuğun hayal kurmasına imkân vermektedir.	Konu			
12	Ana fikir, yanlış anlaşılmalara yer vermeyecek veya okuru ikilemede bırakmayacak açıklıkta verilmiştir.	İleti			
13	Metnin kurgusunda çatışmalar okuyucuda merak ve keşif duygusu uyandırmaktadır.	Kurgu			
14	Kitapta farklı kültürlerden insanlara kahramanlara yer verilmiştir.	Kurgu			
15	Karakterlerin güçlü ve zayıf yönleri görülebilmektedir.	Kurgu			
16	Eserde sıra dışı karakterler de işlemiştir.	Kahraman			
17	Karakterlerin davranışları, yaş ve gelişimleri ile uyumludur.	Kahraman			
18	Kahramanlar, okuyucu üzerinde olumlu etki bırakmaktadır.	Kahraman			
19	Karakterler, farklı anlatım teknikleri ile [düz anlatımla, diyalogların içinde, başkalarının düşünceleri ile kendi düşüncesi ile olayların içinde] okuyucuya tanıtılmaktadır.	Kahraman			
20	Eserde mekân belirtilmiştir.	Kurgu			
21	Kitabın adı ile içeriği uyumludur.	Konu			
BÖLÜM PUANI:					

Kitaplar “Hikâye Edici Kitaplar İçin İçerik Özellikleri Değerlendirme Soruları”na göre en az 21, en fazla 63 sayısal değer almıştır. Formda belirlenen “hikâye edici metinler içerik özellikleri” kriterleri doğrultusunda 37 kitap incelenmiştir (n=37). Kitaplar “hikâye edici metinler içerik özellikleri” kriterini 1 – 10 arasında karşılamışsa bu kriter başlığı bakımından yetersiz; 11 – 36 arasında karşılamışsa kısmen yeterli, tamamen karşılamışlarsa yeterli olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Çocuk Kitaplarını İnceleme Formu
Bilgilendirici Metinler İçerik Özellikleri Bakımından

Bilgilendirici Metinler İçin İçerik Özellikleri	Alan	Uygun 3	Kısmen Uygun 2	Uygun Değil 1
1 Metinde verilen bilgiler günceldir.	Konu			
2 Kitabın adı ile içeriği uyumludur.	Konu			
3 Kitabın kurgusu özgündür.	Konu			
4 Kitapta işlenen konu inandırıcılık ve kabul edilebilirlik ilkesine uygundur.	Konu			
5 Kitapta anlatılan konu ile ilgili girişte tanıtıcı bilgiler sunulmaktadır.	Konu			
6 Kitapta anlatılan konular sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde anlatılmaktadır.	Konu			
7 Eserde işlenen konu ve düşünceler tutarlı bir şekilde anlatılmaktadır.	Konu			
8 Kitapta din, dil ve cinsiyet ayrımcılığına yer verilmemiştir.	Konu			
9 Eserde işlenen konu çocuğun [6–9 yaş için aile, insan, doğa ve hayvan sevgisi; 9–12 yaş için sevgi, tarih-kahramanlık, macera, fantastik] gelişim düzeyine uygundur.	Konu			
10 Kitabın kurgusu, yaş grubuna uygundur.	Konu			
11 Kitabın kurgusu okuyucuda merak ve keşif duygusu uyandırabilecek niteliktedir.	Konu			
12 Eserde ele alınan konu farklı tarzlarda (sebep-sonuç, kronolojik, açıklayıcı, vb. anlatım tarzı) ele alınmaktadır.	Konu			
13 Kitapta farklı kültürlerden insanlara yer verilmiştir.	Kahra man			
BÖLÜM PUANI				
TOPLAM PUAN				

Kitaplar, “Bilgilendirici Kitaplar İçin İçerik Özellikleri Değerlendirme Soruları”na göre en az 13, en fazla 39 sayısal değer almıştır. Formda belirlenen “bilgi verici metinler içerik özellikleri” kriterleri doğrultusunda 38 kitap incelenmiştir (n=38). Kitaplar “bilgi verici metinler içerik özellikleri” kriterini 1 – 11 arasında karşılamışsa bu kriter başlığı bakımından yetersiz; 12 – 37 arasında karşılamışsa kısmen yeterli, tamamen karşılamışlarsa yeterli olarak değerlendirilmiştir.

5. BULGULAR

5.1. Konularına Göre Bulgular

Altı yaş çocukları için yayınlanan kitaplar arasından incelenmek üzere seçilen 10 kitabın “hayvanlar, makineler, engelli çocuklar”; 7 yaş çocukları için yayınlanan kitaplar arasından incelenmek üzere seçilen 35 kitabın “engelli çocuklar, makineler, hayvanlar, geri dönüşüm, bilim etkinlikleri”; 8 yaş çocukları için yayınlanan kitaplar arasından incelenmek üzere seçilen 10 kitabın “engelli çocuklar, hayvanlar, doğa, çevre kirliliği, bilim insanları”; 9 yaş çocukları için yayınlanan kitaplar arasından incelenmek üzere seçilen 4 kitabın “sağlık, bilim tarihi, uzay”; 10 yaş çocukları için yayınlanan kitaplar arasından incelenmek üzere seçilen 6 kitabın “bilim insanların hayatı, bilim tarihi, uzay, çevre, sağlık”; 12 yaş çocukları için yayınlanan kitaplar arasından incelenmek üzere seçilen 11 kitabın “bilim tarihi, çevre, uzay, sağlık, mimari” konularını ele aldığı tespit edilmiştir.

5.2. Görsel Özelliklerle İlgili Bulgular

İncelenen kitapların tamamının, “*Kitap, hacim ve kalınlık bakımından çocuğun kolay taşıyabileceği boyutta.*” belirlenmiştir. Çocuk kitaplarında kitap boyutunun, çocukların kolay taşıyabilecekleri boyutta olması oldukça önemlidir. Böylelikle çocuk kitabı benimseyecek, ebeveynin yardımına ihtiyaç duymadan yanında kolayca taşıyabilecek ve istediği zaman kitabı okuyabilecektir (Oğuzkan, 2000). İncelenen kitapların tamamının bu özellikte olması olumlu değerlendirilmiştir.

Benzer şekilde kitapların tamamına yakınının (n=74) “*Kitabın kapağı [karton, mukavva, bez veya selefon gibi] dayanıklı malzemeden yapılmıştır.*”, “*Kapağın dokusu; üzerindeki yazı, çizgi ve resimleri net biçimde göstermektedir.*”, “*Kullanılan kâğıdın dokusu sağlam, sayfalar silinebilecek niteliktedir.*”, “*Kullanılan kâğıt, resimlerin anlaşılmasını sağlamaktadır.*”, “*Sayfaların kenar boşlukları en az 2 cm. ve satır aralıklarındaki boşluklar en az 1.25 satır olarak ayarlanmıştır.*” ve “*kitabın cildi sağlam, dayanıklı ve sayfalar dağılmamaktadır*”, ölçütlerini karşıladığı ve yeterli düzeyde oldukları tespit edilmiştir. Kitap kapağının sağlam olması kitabın kullanımını doğrudan etkilemektedir. Kapağın üzerindeki yazı, çizgi ve resimlerin net biçimde görünmesi kitabın bilinmesi ve kolay erişilebilirliği açısından önem taşımaktadır. Çocuk kitaplarında sayfaların silinebilir olması, çocuğun okuduğu sayfadaki konu veya görselle ilgili düşüncelerini defalarca yazmasına ve silmesine kolaylık sağlamaktadır. Çocuk kitaplarında kullanılan resimlerin anlaşılır olması, kullanılan kağıtla da ilgilidir. Düşük kalitedeki kağıtlar, resimlerin tam anlaşılmasına engel teşkil etmektedir. Kitaplarda kenar ve satır arası boşlukları okurken gözün yormayacaktır. Bu kriterler, kitabın kullanımını kolaylaştıracak, okunurluğunu arttıracaktır. (Koyuncu ve Kaptan, 2018, s. 351-358). Kitapların büyük bir çoğunluğu tarafından ilgili kriterlerin karşılanmış olması, olumlu değerlendirilmektedir.

İncelemede 70 kitap “*Kullanılan kâğıdın dokusu sağlam, sayfalar silinebilecek niteliktedir.*”, “*Kitaptaki resimler farklı konu, inanış ve medeniyetlere hitap eder niteliktedir.*” kriterlerine; 69 kitap ise “*Kitabın kapağında hangi yaş düzeyine uygun olduğu belirtilmiştir.*”, “*Kullanılan kâğıdın dokusu sağlam, sayfalar silinebilecek niteliktedir.*”, “*Kullanılan kâğıt gözü yormayan matlıkta, renkleri soldurmeyen, mürekkebi dağıtmayan niteliktedir.*”, “*Paragraflar ve bölümler arasında uygun (1.5-2cm) boşluklar bırakılmıştır.*” kriterine ilişkin kısmen yeterli düzeyde bulunmuştur.

Kitaptaki resimlerin farklı konu, inanış ve medeniyetlere hitap eder nitelikte olması, kitabı okuyan çocukların değişik medeniyetler hakkında bilgisinin olmasını sağlayacaktır. Kitabın kapağında hangi yaş düzeyine uygun olduğunun belirtilmesi, çocuğun kitaba erişimde kolaylık sağlamaktadır. Kitapta kullanılan kâğıt gözü yormamalı, mat olmalı, renkleri soldurmamalı, mürekkebi dağıtmamalıdır. Çocuk kitaplarında genel olarak birinci hamur kâğıt kullanılmaktadır. Çok parlak kâğıt gözü yormakta ve okumayı zorlaştırmaktadır. Düşük kalitedeki kağıtlar da mürekkebi dağıtmakta ve yazı okunurluğunu kaybetmektedir. Çocuk kitaplarında satır aralarında en az 1.5 satır aralığı boşluk bulunmalıdır. Boşluk bırakmadan yazılan kitaplar gözü yormakta ve okumayı zorlaştırmaktadır. Bütün bu unsurlar; çocukların kitabı sevmelerinde ve severek okumalarında etken unsurlardır. İncelediğimiz kitapların büyük çoğunluğunun (n=75) bu kriterleri karşılaması olumlu olarak değerlendirilmektedir.

21 kitap “*Yazı karakterleri çocukların [6 yaş öğrenciler için 24-30; 7-9 yaş öğrenciler için 16-18; 9-12 yaş ve üstü öğrenciler için 10-12 punto] gelişim düzeyine uygundur.*”, 13 kitap “*Resimler çocukların hayal gücünü ve yaratıcılıklarını harekete geçirecek niteliktedir.*”, 10 kitap “*Kitabın dış tasarımı çocukların ilgisini çekecek niteliktedir.*”, 6 kitap “*Kitabın kapağında hangi yaş düzeyine uygun olduğu belirtilmiştir.*” kriterlerine göre yetersiz olarak değerlendirilmiştir.

Popüler çocuk bilim kitaplarında önemli bir yere sahip olan TÜBİTAK'ın yayımlanmış olduğu kitaplarda yazı karakterinin çocukların gelişim düzeyine uygun olmaması, önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Okumaya yeni başlayan bir çocuk, küçük puntolarla yazılan kitapları okumakta zorlanmaktadır. İncelediğimiz kitapların %30'una karşılık gelen 20 kitap, “*Yazı karakterleri çocukların [6 yaş öğrenciler için 24-30; 7-9 yaş öğrenciler için 16-18; 9-12 yaş ve üstü öğrenciler için 10-12 punto] gelişim düzeyine uygundur.*” kriterine uygun değildir. Bu durum, TÜBİTAK yayınları için önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Yetişme dönemindeki çocukların gelişimi açısından, okudukları kitabın hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını harekete geçirecek nitelikte olması önemlidir. Gelişme çağındaki çocuklar, kitaptaki resimlerden hareketle düşünce dünyalarını geliştirmektedir (Sivri, 2014, s. 576-584). İncelediğimiz kitapların (n=75) %19'unun “*Resimler çocukların hayal gücünü ve yaratıcılıklarını harekete geçirecek niteliktedir.*” kriteri bakımından yetersiz olması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Kitapların üzerinde hangi yaş grubuna ait olduğunun belirtilmesi, velilerin ve çocukların kitap seçimlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, kitapların ait olduğu yaş grubu bilgisi, kitabın üzerinde yer almalıdır. TÜBİTAK'ın, bundan sonraki kitap çalışmalarında bu kriterleri karşılayan kitaplar yayımlaması beklenmektedir.

5.3. Dil ve Anlatım Özellikleri Yönünden Bulgular

Araştırmada incelenen kitapların tamamına yakınının (n=75) “*Metinlerde kullanılan kurallı cümlelerin sayısı, devrik cümlelerin sayısından fazladır.*” kriterine uyduğu tespit edilmiştir. Kurallı cümleler, kitapta yazılanların hatırlanması, zihinde kalıcı olması açısından önemlidir. Cümle kurma bilgileri gelişme döneminde olan çocukların okudukları kitaplarda, kurallı cümlelerin çoğunlukta olması oldukça önemlidir. İncelenen kitapların %97'sinin bu kriteri karşılamış olması olumlu olarak değerlendirilmektedir.

69 kitabın (%92, n=75) “*Metinde işlenen zaman doğrusal ilerlemekte çocuğun kronolojik zaman algısına (dün-bugün-yarın) uymaktadır.*” kriterine ilişkin yapılan incelemelere göre kısmen yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Zaman algısı, çocuk kitaplarında kronolojik olarak verilmelidir. Yazarın, özellikle üç – yedi yaş grubu çocuklar için kitap yazarken, çocukların zaman algısının gelişimini göz önünde bulundurması gerekmektedir. İncelenen kitapların %92'sinin, “*Metinde işlenen zaman doğrusal ilerlemekte çocuğun kronolojik zaman algısına (dün-bugün-yarın) uymaktadır.*” kriterine uygun olması olumlu değerlendirilmektedir.

Çocuk kitaplarını okunur kılan unsurlardan biri de anlatımın akıcı ve ahenkli olmasıdır. Çocuklar; anlamını bilmedikleri sözcüklerin yer aldığı kitapları kısa cümleli de olsa okumak istememektedir. Anlaşılır kısa cümlelerin olduğu, yer yer söz sanatlarının kullanıldığı kitaplar çocuklar için tavsiye edilmektedir. Kitapların 67'sinin (%89, n=75) “*Metinde akıcı ve ahenkli bir anlatım benimsenmiştir.*” kriterine uygun olması, olumlu bir sonuç olarak düşünülmektedir.

Mizahın yalnızca gülme, eğlenme aracı olmadığını, aynı zamanda çocukların hayal kurmalarına da yardımcı olduğu bilinmektedir. (Samur ve Arıkan, 2018), (Yalçınkaya, 2015). Çocuklara bilimi sevdirmek, bilim anlatan kitaplarda mizah ögesi bulundurmakla mümkündür. Diğer yandan, Türkiye'deki popüler çocuk bilim kitaplarının önemli bir kısmı tercüme kitaplardır. Çeviri kitapların ana dilde yazılan kitaplar gibi olmadığı ve kitap çevirmenin bazı problemleri de beraberinde getirdiği bir gerçektir (Şahbaz, 2016). Kitabın orijinalinde mizah ögesi olmadığı için, tercümesinde ancak kısmen olabilir. Bu konuda çevirmenlerin, çocuk kitaplarında deyim ve atasözü kullanarak kitapları kısmen de olsa ilgi çekici hale getirmeleri gerekmektedir. Öğrenmeyi eğlenceli hale getirmesi bakımından mizah önemlidir. 26 kitap (%34, n=75) “*Kitapta mizah ve güldürü öğelerine yer verilmiştir.*” kriterini karşılamamaktadır. TÜBİTAK tarafından yayımlanan popüler bilim çocuk kitaplarındaki bu yetersizlik, TÜBİTAK yayınları için bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Hazırlanacak yeni kitaplarda konuya duyarlı olunması beklenmektedir. Bunun için kitap seçiminde, sözleşme metni hazırlanmasında, çevirmen seçiminde özellikle bu konuların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çocuk kitaplarının aynı zamanda çocukların dil becerilerine katkı sağlamaları da beklenmektedir. Çocukların dil gelişimine katkı sağlamanın en iyi yollarından biri de anlatımda söz

sanatlarına yer verilmesidir. Çocukların anlayabileceği düzeyde söz sanatı ile yapılan anlatımlarda çocuk, yazarın ne demek istediğini kolayca anlayacak, sözcüklerin kendi anlamları dışında başka anlamlarının da olduğunu kavrayacaktır (Karatay, 2018, s. 117-120). Popüler bilim kitapları genel olarak bilgilendirici metinlerdendir ve bilgilendirici metinlerde söz sanatları diğer metin türlerine göre az kullanılır. Türkiye’deki popüler bilim kitaplarının önemli bir kısmının başka dillerden tercüme olduğu da göz önünde bulundurulunca, bu kitaplarda söz sanatlarıyla neden az karşılaşıldığı daha iyi anlaşılmaktadır. İncelenen 14 kitap “*Metinde çocukların gelişim düzeyine uygun [benzetme, kişileştirme, intak vb.] söz sanatları kullanılmıştır.*” kriterlerine ilişkin, yetersiz olarak değerlendirilmiştir. Hazırlanacak yeni kitaplarda konuya duyarlı olunması beklenmektedir. Bunun için kitap seçiminde, sözleşme metni hazırlanmasında, çevirmen seçiminde konuya özellikle bu konuların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

5.4. Hikâye Edici Metinler İçerik Özellikleri Yönünden Bulgular

Çocuklar bir kitabı alırken, öncelikle dış görünüşü ve biçim özelliklerine bakarak karar verirler. Bu nedenle kitabın dış görünüşü elbette önemlidir. Ancak, kitabın okunmasının esas amacı içeriğidir. “Çocuk kitapları öyle hazırlanmalıdır ki, çocuk sıkıldığında ya da bir şeyler öğrenme ihtiyaç hissettiğinde kitabı, gidebileceği bir rehber olarak görmelidir. Kitap estetik yönden de iyi hazırlanarak çocuktaki mükemmellik ve güzellik duygularını beslemelidir”. (Sarı, 2006, s. 112) Gelişim çağındaki bir bireyi, ömür boyu etkisinde kalacağı bir nesne ile tanıştırmak oldukça dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çocukların fiziki sağlıkları ne kadar önemliyse, ruhi gelişimleri daha da önemlidir. Bu nedenle çocuk kitapları hazırlamak, hazırlanan kitapları seçmek dikkat gerektiren hususlardır.

İncelenen kitapların tamamının hikâye edici kitaplar içerik özellikleri bakımından; “*Kitapta din, dil ve cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili önyargılara yer verilmemiştir.*” ve “*Kitapta ele alınan konular, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygundur.*” ve “*Karakterlerin davranışları, yaş ve gelişimleri ile uyumludur.*” kriterlerine ilişkin yapılan değerlendirmelere göre yeterli düzeyde oldukları saptanmıştır. TÜBİTAK için bu durum, olumlu bir sonuçtur. Benzer şekilde kitapların tamamına yakınının (n=37), “*Kitapta ele alınan konu ve olay örüntüsü yaş grubuna uygundur.*”, “*Kitapta ele alınan olaylar sebep-sonuç ilişkisi bağlamında anlatılmaktadır.*”, “*Kitapta ele alınan olaylar tutarlı bir şekilde sıralanmıştır.*”, “*Kahramanlar, okuyucu üzerinde olumlu etki bırakmaktadır.*”, “*Kitapta çocuğun gelişim düzeyine uygun [6–9 yaş için aile, insan, doğa ve hayvan sevgisi; 9–12 yaş için sevgi, tarih-kahramanlık, macera, fantastik] konu işlenmiştir.*”, “*Kitapta çocuğun gelişim düzeyine uygun [6–9 yaş için aile, insan, doğa ve hayvan sevgisi; 9–12 yaş için sevgi, tarih-kahramanlık, macera, fantastik] konu işlenmiştir.*”, “*Eserde mekân belirtilmiştir.*” ölçütlerine göre yeterli düzeyde oldukları tespit edilmiştir. Bu durum, TÜBİTAK’ın çocuk kitaplarının içeriğine verdiği önemin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. 34 kitabın “*Kitapta sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, çalışkanlık, doğruluk gibi evrensel ve ahlâkî değerlere yer verilmiştir.*” kriterine, 33 kitabın “*Hikâyedeki karakterlerin fiziksel ve ruhsal özellikleri anlaşılabilir şekilde sunulmuştur.*”, kriterine, 32 kitabın da “*Ana fikir, yanlış anlaşılmalara mahal vermeyecek veya okuru ikilemde bırakmayacak açıklıkta verilmiştir.*”, “*Kitapta farklı kültürlerden insanlara, kahramanlara yer verilmiştir.*” kriterlerine ilişkin yapılan değerlendirmede kısmen yeterli düzeyde oldukları tespit edilmiştir. Kitapların, hikâye edici kitaplar içerik özellikleri bakımından istenen kriterleri bu kadar yüksek oranda karşılamış olması TÜBİTAK gibi bir kurum açısından olumlu bir durumdur. TÜBİTAK’ın bu titizliğinin diğer yayıncı ve yazarlara da örnek olacağı değerlendirilmektedir. Yapılan incelemede kitapların bu gereklilikleri karşıladığı gözlemlenmiştir.

Bir eserde kahraman ve karakter, okuru esere bağlayan önemli unsurlardan biridir. Yazarlar, eserlerinde kahraman ve karakterleri rast gele seçmezler. Onlara isim verirken de rast gele vermezler. Eserdeki her bir kahramanın, her karakterin isminin olayla bir bağlantısı olmasına dikkat edilir. (Akbaba, 2018). Çocuklar, yaşları gereği sıradan olana değil, sıra dışı olana daha çok ilgi duymaktadırlar. Olayları gerçekte olduğu gibi değil, masal dilinden dinlemeyi sevdikleri gibi, kitapta normal kahramanlar yerine sıra dışı kahramanlar ve karakterlerin sıra dışı davranışlarını görmeyi isterler. Popüler bilim kitaplarında, çocuk edebiyatının anlatıma dayalı türlerinde olduğu gibi olay, zaman, mekân ve kahraman öğeleri her zaman olmayabilir. Bu nedenle çocuklar için popüler bilim kitabı yazmak daha çok uzmanlık gerektirmektedir. Kitabın konusu ve kahramanları kitabı ilgi çekici

hale getirmektedir. Özellikle tercüme çocuk kitaplarında, kitabın aslının dışına çıkmak mümkün olmamaktadır. Kitabın orijinalinde sıra dışı karaktere yer verilmemişse tercüme sırasında eklenmesi mümkün değildir. Tercüme kitaplar seçilirken alan uzmanlarından yardım alınmak suretiyle bu eksiklik giderilmelidir. 28 kitabın (%75, n=37) “*Eserde sıra dışı karakterler de işlenmiştir.*” kriterini karşılamaması TÜBİTAK için önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Hazırlanacak yeni kitaplarda konuya duyarlı olunması beklenmektedir. Kaldı ki hikâye edici metinlerde sıra dışı kahramanı olan kitap bulmak çok da zor değildir. Bunun için kitap seçiminde, sözleşme metninin hazırlanması aşamasında bu ve benzeri konular göz önünde bulundurulmalıdır.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar hayata masal penceresinden bakarken, okul dönemi çocukları hayatın gerçekleri ile yavaş yavaş yüzleşmektedir. Bu gruptaki çocuklara olaylar, masal ve öykü tekniği ile dolaylı bir şekilde verilir. Bu dönem çocuklar için hazırlanan kitaplarda ele alınan konular dikkate alındığında bütün konuların masal veya hikâye tarzında ele alınması oldukça zordur. Diğer yandan Türkiye’deki çocuklar için yayımlanan popüler bilim kitaplarında tercüme kitaplarının oranının yüksek olduğu da bilinmektedir. Kitabın orijinali masal veya hikâye tarzında değilse, tercümesinin masal veya hikâye tarzında olma durumu sınırlıdır. Sonuç olarak çocuklar tür olarak masal ve hikâyeyi sevmektedir, çocuklar için hazırlanan kitapların konusu ne olursa olsun, anlatım türü olarak masal ve hikâyenin tercih edilmesi beklenmektedir. İncelemede, 27 kitabın (%73, n=37) “*Kitapta çocuğun gelişim düzeyine uygun [2–7 yaş için masal; 9–12 yaş için öykü] bir edebî tür işlenmiştir.*” kriterini karşılamaması TÜBİTAK için büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Yeni kitaplar seçilirken konuyla ilgili, uzmanlardan destek alınmalıdır. Hazırlanacak sözleşme metninde konu özellikle vurgulanmalıdır.

5.5. Bilgilendirici Metinler İçerik Özellikleri Yönünden Bulgular

Bilgi verici popüler çocuk bilim kitaplarının içerikleri de oldukça önemlidir. Bir kitabı alırken, dış görünüşü ve biçim özellikleri elbette önemlidir. Hatta, çocuklar kitabı seçerken daha içine bakmadan dış görünüşü ve biçim özelliklerine göre de karar verirler. (İbaçoğlu, 2019) Ancak, kitabın okunmasının esas amacı içeriğidir. Bu nedenle kitabın içeriği oldukça önemlidir. Kitabın dış görünüşü ilgi çekmekle beraber, içeriği hedef kitleye göre değilse, çocuklar için uygun bir kitap olmadığı değerlendirilmektedir.

İncelenen kitapların tamamının bilgilendirici kitaplar içerik özellikleri bakımından; “*Kitapta dil, din ve cinsiyet ayrımcılığına yer verilmemiştir.*” kriteri bakımından yeterli oldukları görülmüştür. Çocuk kitaplarında dil, din ve cinsiyet ayrımcılığına yer verilmemesi; bilimin her dil, din ve cinsiyetten çocuğa ulaşmasını desteklemek bakımından TÜBİTAK için önemli bir başarıdır. Diğer taraftan kitaplarının tamamına yakınının (n=38), “*Metinde verilen bilgiler günceldir.*”, “*Eserde işlenen konu ve düşünceler tutarlı bir şekilde anlatılmaktadır.*”, “*Kitapta işlenen konu inandırıcılık ve kabul edilebilirlik ilkesine uygundur.*” kriterlerine ilişkin yapılan değerlendirmede kısmen yeterli oldukları tespit edilmiştir. Bilimsel ve teknolojik gelişeler kısa sürede ve hızla artmaktadır. Bu gerçek, popüler bilim yayıncılığı açısından oldukça zor bir durumdur. Yayımlanan bir popüler bilim kitabının içindeki bilgiler kitabın kullanımda olduğu sürede güncelliğini yitirmemelidir. Aksi takdirde kitabın yanlış bilgiler içermesi söz konusudur. Yayınladığı kitapların bilgilerini sürekli güncel tutması TÜBİTAK için sevindirici bir durumdur. 35 kitabın (%92, n=38) “*Eserde işlenen konu çocuğun [6–9 yaş için aile, insan, doğa ve hayvan sevgisi; 9–12 yaş için sevgi, tarih-kahramanlık, macera, fantastik] gelişim düzeyine uygundur.*” kriterine, 34 kitabın (% 89, n= 37) “*Kitabın adı ile içeriği uyumludur.*”, “*Kitabın konusu yaş grubuna uygundur.*” kriterlerine, 32 kitabın (%84, n=38) da “*Eserde ele alınan konu farklı tarzlarda (sebepler-sonuç, kronolojik, açıklayıcı, vb. anlatım tarzı) işlenmektedir.*” kriterine göre yapılan incelemede kısmen yeterli oldukları belirlenmiştir. Kitapların, bilgi verici popüler çocuk bilim kitapları içerik özellikleri kriterlerini yüksek oranlarda karşılamış olması TÜBİTAK kitapları bakımından TÜBİTAK gibi bir kurum açısından olumlu değerlendirilmektedir.

Popüler bilim kitabı yazarlığı dünyada ve Türkiye’de yaklaşık 50 yıllık geçmişi olan bir alandır. Diğer edebî türlerde yazılan çocuk kitaplarında olduğu gibi, geçen bu sürede bu alanın iç dinamiklerinin tam gelişmediği gözlemlenmektedir. Bir kitabın omurgasını kurgu oluşturur. Çocuklar, diğer kitaplardan farklı, özgün bir kurgu ile yazılan kitapları okumak istemektedir. Popüler bilim kitaplarının alanı, diğer anlatım türlerinden farklı olduğu için, yazarların kurguda yeteri kadar

başarılı olamadıkları tespit edilmiştir. İncelenen 19 kitap (%50, n=38) “*Kitabın kurgusu özgündür.*” kriterini karşılamamaktadır. Kurgunun önemi dikkate alındığında, bu oran oldukça yüksektir ve TÜBİTAK için olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Popüler bilim çocuk kitabı yazarlarının, özgün kurguda kitaplar yazmaları beklenmektedir.

Yetişkin bir bireyin veya bir çocuğun, okuyacağı kitapla ilgili vereceği karar, oldukça önemlidir. Alınacak kitaba karar verilirken kapak tasarımına, kapakta yazılı yaş grubuna, arka kapaktaki kısa tanıtım yazısına, içindekilere ve varsa girişte konu ile ilgili bilgilere bakılmakta ve ona göre karar verilmektedir. İncelenen 11 kitap (%29, n=38), “*Kitapta anlatılan konu ile ilgili girişte tanıtıcı bilgiler sunulmaktadır.*” kriterini karşılamamaktadır. Bu oran, oldukça yüksektir ve TÜBİTAK açısından önemli bir eksik olarak değerlendirilmektedir. Bundan sonra yayımlanacak kitapların tamamında, kitapların kapağında veya girişinde konu ile ilgili tanıtıcı bilgilere yer verilmesi beklenmektedir.

6. SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, TÜBİTAK tarafından yayımlanan 75 kitap belirlenen “görsel (biçimsel – dış yapı) özellikleri, dil ve anlatım özellikleri, içerik özellikleri” bakımından üç temel kriter doğrultusunda incelenmiştir. İncelenen 75 kitabın tamamı, üç temel kriterin tamamı yönünden yeterli bulunmamıştır. 62 kitap (%92, n= 75) görsel özellikler, 49 kitap (%65, n=75) dil ve anlatım özellikleri, 9 kitap (%24, n=37) hikâye edici metinler içerik özellikleri, 19 kitap (%50, n=38) bilgilendirici metinler içerik özellikleri bakımından kısmen yeterli görülmüştür. Üç temel kriteri gören incelenen 75 kitaptan; görsel özellikler bakımından 13 kitap (%17, n=75), dil ve anlatım özellikleri bakımından 26 kitap (%37, n=75), hikâye edici metinler içerik özellikleri bakımından 28 kitap (%77, n=37), bilgilendirici metinler içerik özellikleri bakımından 19 kitap (%50, n=38) yetersiz görülmüştür. İçerik özellikleri bakımından hikâye edici metinlerin %77, bilgilendirici metinlerin %50 gibi yüksek oranlarda yetersiz kalması oldukça düşündürücüdür. İçerik, kitaplar için önemlidir. Kitapların içerik olarak yeterli olması beklenmektedir. Yapılan çalışma sonucunda TÜBİTAK çocuk kitaplarının görsel özellikler, dil ve anlatım özellikleri, içerik özellikleri bakımından beklentiyi karşılamadığı gözlenmiştir. TÜBİTAK çocuk kitapları ile ilgili tespit edilen yetersizliklerin yapılan önerilerle giderileceği düşünülmektedir.

7. ÖNERİLER

1) Kitaplarda çocukların gelişim düzeyine göre, fotoğraf yerine resim kullanılmalı, mizah ve güldürü öğelerine, çocukların gelişim düzeylerine uygun benzetme, kişileştirme, intak vb. söz sanatlarına, kitapta anlatılan konu ile ilgili, girişte tanıtıcı bilgilere, sıra dışı karakterlere yer verilmelidir.

2) Kitaplardaki resimler çocukların hayal gücünü ve yaratıcılıklarını harekete geçirecek nitelikte, çocuk kitabı yazarları, çocuk gelişimi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Kitaplarda çocuğun gelişim düzeyine uygun bir edebî tür işlenmelidir.

3) Kitapların kurgusu özgün olmalıdır. Kitaplardaki yazı karakterleri çocukların gelişim düzeyine uygun hale getirilmelidir.

4) Kitapların dış tasarımında daha dikkatli çalışma yapılmalıdır. Kitapların dış kapağı çocukların ilgisini çekecek nitelikte tasarlanmalıdır. Kitapların kapağında, kitabın hangi yaş düzeyine uygun olduğu belirtilmelidir.

5) Yabancı yazarlar tarafından kaleme alınan kitaplar Türkiye’de yayımlanacaksa milli kültür öğelerimize aykırı unsurlara dikkat edilerek sözleşmeler yapılmalı ve imzalanmalıdır.

6) Kitaplarda dil, din, cinsiyet ve ırk ayrımına hiçbir şekilde yer verilmemelidir.

7) Kitap; dil ve anlatım, görsel ve biçimsel özellikler ve içerik özellikleri bakımından çocukların gelişim düzeyine uygun olmalıdır.

8) Dünyada ve Türkiye’de çocukların ilgisini çekecek popüler bilim konularını içine alan yeni konular araştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Çiftçi, F. (2013, Haziran). Çocuk Edebiyatında Yaş Gruplarına Göre Kitaplar ve Özellikleri. *Anemon*, 1(1), 125-137.
- Akbaba, F. (2018). Edebi Eserlerde Kullanılan Kahraman Karakter İsimleri: Reşat Nuri Güntekin'in Gökyüzü ve Yeşi Gece Romanlarında Geçen Karakterlerin İsim ve Sıfatları Üzerine Bir İnceleme. *Edebali İslamiyat Dergisi*, C:2, Sayı: 3, 109 - 124.
- Ağca, E. (2016, Eylül). Ortaokul Fen Bilimleri Dersi Konularının Öğretiminde TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Kullanılmasının Akademik Başarıya Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baş, B. (2015). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem.
- Bozkaplan, D. (2010). 1990-2008 Arası Çocuk Edebiyatımızda Fantastik ve Bilim - Kurgu Romanlar Üzerinde Bir İnceleme. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dağ, E. (2011). Bilim Resimlemesinin Çocuklara Yönelik Bilimsel Kitaplarda Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar ve Resimli Bir Bilimsel Kitap Uygulaması. *Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dağtaş, E., ve Yıldız, M. (2016). İktidar ve Bilim: Popüler Bilimin Ekonomi Politikği Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Global Media Journal TR Edition*, 7(13), 28-48.
- Dik, S. (2019). TÜBİTAK Yayınları Beş Yaş Üstü Çocuk Hakları Serisi Kitap Kapaklarının Tasarım İlkeleri Bakımından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efe, A. (2014, Aralık). Çocuk Edebiyatında İdeoloji Üzerine Bazı Düşünceler. *Türk Dili*(756), s. 472-475.
- Ellez, M. (2009). Ölçme Araçlarında Bulunması Gereken Özellikler. A. Tanrıoğen içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 165-189). Ankara: Anı.
- İbaçoğlu, T. (2019). İlkokul Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının İç ve Dış Yapısal Özellikler Açısından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale, Türkiye: Çanakkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kıbrıs, İ. (2016). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök.
- Kılıç , O. (2009). Çeviri Yoluyla Popüler Bilim: TÜBİTAK Yayınları Örneğine Türkiye'de Popüler Bilim Alanında Çeviri Yaklaşımları ve Sorunları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, E. (2019, Haziran). Popüler Bilim Kitaplarının 6. Sınıf Öğrencilerinin Fen Bilimleri Dersi Akademik Başarılarına, Bilgilerinin Kalıcılığına ve Fenne Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karatay, H. (2018). Çocuk Edebiyatında Bulunması Gereken Özellikler. T. Şimşek içinde, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı* (s. 94-120). Ankara: Grafiker.
- Koyuncu, S., ve Kaptan, A. (2018, Şubat). Çocuk Kitaplarında Görsel Anlatım ve Tasarım Sorunları. *Hece*(104-105), 351-358.
- Kuşdemir, Y. (2018a). İlkokul Çağı Çocuklarında Dil Gelişimi. S. S. Güneş Firdevs içinde, *Kuramdan Uygulamaya Sınıf Öğretmenliği Seti*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Kuşdemir, Y. (2019a). İlkokul Öğrencilerinin Sözcük Öğrenme Motivasyon ve Okuduğunu Anlama Düzeylerinin İncelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 962-979.
- Onur, B. (1993). Açılış Konuşması. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu* (s. 5-7). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (2000). *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayınları.
- Pembegül, B. (2019). TÜBİTAK Tarafından Çocuklara Yönelik Yayımlanan Popüler Bilim Dergilerinin Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Pilav, S. (2013). Lise Öğrencilerinin Edebiyatla İlgili Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Studies*, 1073-1085.
- Samur, A., ve Arıkan, Y. (2018). Behiç Ak'ın Çocuk Kitaplarındaki Çatışaların Mizah Ögesi Bakımından İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 165-182.

- Sarı, N. (2006). Çocuk Kitapları İllüstrasyonları Üzerine Bir Araştırma ve Bir Örneklemeye. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir, Türkiye: Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sivri, M. (2014). Çocuk Edebiyatında Görsel Metin Eleştirisi. *Türk Dili*, 579-584.
- Stebler, M. (2018). Yaş Gruplarına Göre Çocuk Kitapları. T. Şimşek içinde, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı* (s. 129-142). Ankara: Grafiker.
- Şahbaz, M. (2016). Çeviri Çocuk Edebiyatı Ürünlerindeki Kültürel Ögeler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 58-59. Ankara: Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, T. (2018). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve Bugün. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu* (s. 1-22). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TÜBİTAK. (2019b, Ağustos 18). *İçerik Bilim Teknik Dergisi*. TÜBİTAK Web sitesi: <http://www.tubitak.gov.tr/tr/yayinlar/dergiler/icerik-bilim-ve-teknik-dergisi> adresinden alındı
- TÜBİTAK. (2021, Ocak 11). *Mevzuat/Yönetmelik*. TÜBİTAK Web sitesi: http://tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/mevzuat/yonetmelik/KANUN__278_temmuz-2012.pdf adresinden alındı
- Tuncer, N. (1974). Türkiye'de Yayımlanmış Resimli Çocuk Kitapları (1960-1972). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, M. (2020, Ocak). TÜBİTAK Meraklı Minik Dergisinin İçeriğinin MEB Okul Öncesi Programındaki Kazanımlar Açısından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yalçınkaya, E. (2015). Bektaşî Fıkralarının Eğitici Yönü ve Değerler Eğitimi Açısından Önemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(47), 101-119.
- Yurdugül, H. (2005). Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması. *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

When the relevant literature is examined, it is seen that many literary studies have been conducted on children's literature at the levels of master's and doctoral studies. It also seems that popular children's science books should also be studied if they carry the basic characteristics of children's literature. Although various academic studies related to popular science books have been carried out, it has been found out no study on children's books that are published by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) and have an important place in the field of popular science whether or not these children's books are suitable for children's literature.

In this study, children's books published by TUBITAK are examined in terms of the basic principles of children's literature. The purpose behind is to assess the place of these books in modern children's literature. For this reason, the main question to be answered in this study is: what are the characteristics of children's books published by TUBITAK concerning the basic features of children's literature?

Methodology

This study, which aims to examine children's books published by TUBITAK's Publishing Directorate as for the basic characteristics of children's literature, is a scanning-type of research as it aims to explain the existing situation as it is. Since the research requires the analysis of written texts (story/novel) within certain categories, the study was conducted through the document analysis method as qualitative research.

The scope of the research consists of 250 popular children's science books published by TUBITAK for the age group between six and twelve years old. As an example, a total of 75 books were selected from these published books, paying attention to different subject areas, narration type and series, constituting 30% of each age category. The number of children's books published by TUBITAK is currently changing. 37 of the selected books are narrative while 38 are informative text.

Findings

The books examined as to **visual features** are found sufficient/partially sufficient concerning the cover, paper used, page structure, volume, quality of images, and page layout; it has also been found that the external design is insufficient in terms of the quality of the visuals, font size, and age group knowledge of the book.

The texts of the books examined in terms of **language and expressive features** were found sufficient/partially sufficient concerning the sentence structure, perception of time, and type of expression; these books were found insufficient in terms of the figure of speech and humour in expression.

Narrative texts were studied as for their content, and it was found that these texts were sufficient in the sense that they do not include the subjects of discrimination and prejudices suitable for Turkish national education, together with the selection of characters and topics suitable for age groups, the narration of events depending on cause and effect, the positive effect of heroes, giving place to time and place. This situation was found pleasing. This situation is gratifying. Also, it was observed that the books are partially sufficient in terms of including universal values, including characters from different cultures, and understanding of the features of the characters. It was seen that the analysed books are insufficient for including extraordinary heroes and expressions appropriate for the developmental ages of children

Informative books, which were examined in terms of content features, were found sufficient for the accuracy of the information, for the subjects told convincingly and consistently, for the subjects appropriate for the age groups, as well as the compatibility with the titles of the books, and the use of different expression techniques. With these aspects, the books were found satisfying and sufficient. However, it was concluded in the study that these books were insufficient to include introductory information about the fictional originality and the subject narrated.

Conclusion and Discussion

In this study, 75 books published by TUBITAK were examined in terms of “visual (formal - external structure) features, language and narrative features, content features” following three basic criteria. All 75 books examined were not found sufficient in terms of all three basic criteria. 62 books (92%, n = 75) visual features, 49 books (65%, n = 75) language and expression characteristics, 9 books (24%, n = 37) narrative texts content features, 19 books (50%, n = 38) informative texts were considered partially sufficient in terms of content features. Of the 75 books examined based on three basic criteria, 13 books (17%, n = 75) in terms of visual features, 26 books (37%, n = 75) in terms of language and narrative features, narrative texts 28 books (77%, n = 37) in terms of content, informative texts 19 books (50%, n = 38) were seen as insufficient in terms of their characteristics. It is quite interesting that 77% of narrative texts and 50% of informative texts are insufficient concerning content features. Content is important for books. The content of the books is expected to be sufficient. As a result of the study, it was observed that TUBITAK children's books did not meet the expectations as for visual features, language and expression features, and content features.

According to the development level of children, these books, instead of photographs, should include elements of humour and comic, introductory information about the subject narrated in the book, introductory information and unusual characters. The pictures used in these books should stimulate the imagination and creativity of children. The books should not include any language, religious, gender or racial discrimination.

HOW DOES THE DEVELOPMENT LEVEL OF COUNTRIES AFFECT OPTIMAL SIZE OF GOVERNMENT: AN EMPIRICAL STUDY WITH PANEL DATA ANALYSIS

Araştırma Makalesi/Research Article

Bayrak, R. (2021). How Does The Development Level Of Countries Affect Optimal Size Of Government: An Empirical Study With Panel Data Analysis. *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 391-405.

Geliş Tarihi: 29.01.2021

Kabul Tarihi: 16.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.870485>

Dr. Öğr. Üyesi Rıza BAYRAK
Ostim Teknik Üniversitesi, İİB Fakültesi, Yönetim Bilişim Bölümü
riza.bayrak@ostimteknik.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7397-2295

ABSTRACT

This study aims to clarify whether there is an optimal government size and, if there is any, to determine whether it changes according to the development level of the countries. Estimations in terms of these research questions were analyzed with the help of the Arme Curve. The economic growth rate was used as a dependent variable, and the annual public expenditure ratio in GDP, gross fixed capital formation, and the unemployment rate were used as independent variables. Additionally, a dummy variable was employed for the effects of the 2008 Global Financial Crisis. The data were obtained from the World Bank database. 21 countries' data for the period 1990-2019 were analyzed with AMG Panel Data Analysis. According to the findings of the study; the existence of optimal public expenditure value was confirmed in 18 countries except for Spain, Mexico, and Colombia. It was observed that the average optimal public size is 30.67% in developed countries and 25.43% in developing countries. These results are consistent with Wagner's (1882) argument and Keynesian view. As a result; it is possible to argue that as the development level of the countries increases, so does the public size within the economic structure.

Keywords: Growth, Gross Fixed Capital Formation, Public Spending, Arme Curve, AMG Panel Data Analysis.

ÜLKELERİN GELİŞİMİŞLİK SEVİYESİ OPTİMAL KAMU BÜYÜKLÜĞÜNÜ NASIL ETKİLEMEKTEDİR: PANEL DATA ANALİZİ İLE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA

ÖZ

Bu çalışmanın ana amacı kamu harcamalarının optimal bir değerinin olup olmadığı; varsa bunun ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişip değişmediğini test etmektir. Bu araştırma soruları, Arme Eğrisi yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni ekonomik büyüme oranı; bağımsız değişkenleri ise kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı, sabit sermaye oluşumu ve işsizliktir. 2008 Küresel Finansal Krizin etkilerini de yansıtmak amacıyla da kukla değişken kullanılmıştır. Veriler Dünya Bankası veri tabanından temin edilmiştir. Çalışmada 21 ülkeye ait 1990-2019 dönemi verileri, AMG Panel Veri Analizi yardımıyla tahmin edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; İspanya, Meksika ve Kolombiya hariç diğer 18 ülkede optimal kamu harcaması değerinin varlığı doğrulanmıştır. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde optimal kamu büyüklüğü ortalamasının GDP'nin %30.67'si, gelişmekte olan ülkelerde ise bu değer %25.43 olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlar Wagner (1882)'in savı ve Keynesyen görüş ile tutarlılık içinde olup; ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça, iktisadi yapı içinde kamu büyüklüğünün arttığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Büyüme, Sabit Sermaye Oluşumu, Kamu Harcamaları, Arme Eğrisi, AMG Panel Veri Analysis.

1. INTRODUCTION

It has been observed that in the historical process both the size of the states and the regulatory role they play in economic structure have changed depending on their forms of government and respective preferences. In other words, the approach of every school of economic thought with

regards to the problem of “to what extent should states be involved within the economic structure” is different. According to the classical school of economics, there are natural laws that govern the economic structure, and therefore, it has been argued that markets might reach an equilibrium against possible shocks through the “invisible hand”. As is well-known, supporters of the classical school criticize the regulatory role of the state in the economy (Screpanti and Zamagni, 1993; Ersoy, 2008) and emphasize the drawbacks of state intervention, such as loss of efficiency and crowding-out of private sector investments.

Although there are studies on the optimal value of government expenditures, there seems to be no consensus on the optimal value yet. According to Friedman (1997), who is one of the first pioneering researchers, the optimal value is noted as a ratio of 15-50% of GDP. Therefore, it is deemed important to identify the reasons for the varying ratios of optimal value between different countries and whether differences in ratios can be explained in terms of development levels of respective countries. In that sense; it is the aim of this study to explore the above-mentioned question and to contribute to the existing literature on the subject.

To that end initially, the conceptual framework of the study is structured and literature reviews are discussed. Following the process, the methodology of the study is elaborately explained. Thereafter empirical findings are presented, together with the conclusions, recommendations, and future implications.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Wagner (1883) denoted a causality from economic growth to public expenditures (Henrekson, 1993). In his “*Law of Increasing State Activities*”, Wagner contended that an increase in real income will lead to an increase in individuals’ spending on education, security, and culture, and consequently, this will lead to an increase in government spending. (Chobanov, 2009). He also declared that the involvement of the state in the economy will gradually increase in proportion to the requirement on the improvement of infrastructure to meet the needs of the developing industry.

After the outbreak of the Great Depression in 1929, the economists who followed John Maynard Keynes argued that the state should actively intervene in the economy as a regulator when it was seen that the markets did not reach an equilibrium by themselves as classical economists had previously put forward. Keynes pointed out causality from government spending to growth (Minsky, 1975), and therefore, the involvement of the state in the economic structure will lead to economic growth (Ram, 1986). In other words, it was argued that some investments made by the state in infrastructure, education, health, and other social fields will positively impact economic growth.

Stiglitz’s (1996) study on East Asian countries, the United States and developed industries also seems to be consistent with Wagner’s (1883) view. When the findings of the studies conducted by Stiglitz (1996) were analyzed, it was observed that when necessary infrastructure was built by the state, it ensured cost efficiency and increased competition in developed industries and that technology evolved and improved through R&D investment incentives. From this point of view, it is clear, especially in the emerging economies, that the state should act as a regulator in the economy to improve the economic structure for international competition.

Once the involvement of the state in economic life has been accepted, the question of to what extent and how it should take place in the economic structure has come to the fore. In this framework, the following Table 1 was created to review the government spending in national income on a regional basis. In terms of government spending, it has been established that the EURO Area has the largest share with 47.93%, followed by other advanced economies with 39.26%. On the other hand, Sub-Saharan Africa has the lowest share with 22.32%. It can be said that this table is consistent with Wagner’s (1883) and Keynesian views.

Table 1. The Ratio of Public Expenditure in GDP

Years	Advanced Economies	EURO Area	Developing Countries	Asian-5	Latin America	Middle East - Central Asia	Sub-Saharan Africa
2000	-	46.83	24.591	19.303	26.085	24.052	21.823
2001	37.131	46.823	25.808	21.737	26.561	25.916	23.594
2002	37.798	47.141	26.367	21.524	26.663	28.241	20.925
2003	38.507	47.466	26.561	20.595	28.296	26.993	22.542
2004	38.146	46.939	25.809	19.982	27.216	27.487	21.505
2005	38.029	46.911	25.873	19.659	28.598	25.812	21.996
2006	37.635	46.271	26.062	19.905	29.448	25.877	20.523
2007	37.883	45.529	26.441	20.456	29.692	26.307	22.474
2008	39.777	46.771	28.408	20.643	31.429	28.756	22.751
2009	43.549	50.875	30.041	21.144	32.064	32.504	23.816
2010	42.365	50.803	29.356	20.129	33.149	30.189	24.023
2011	41.52	49.337	29.343	20.029	32.892	29.412	23.95
2012	40.848	49.909	29.804	21.286	32.9	30.55	23.298
2013	40.258	49.839	29.965	21.266	32.895	31.396	22.977
2014	39.658	49.215	30.233	20.703	33.856	32.885	22.7
2015	38.773	48.363	30.768	20.222	32.87	33.328	21.523
2016	38.682	47.653	30.63	19.336	32.747	32.349	20.84
2017	38.319	47.094	30.104	19.132	32.567	30.476	21.68
2018	38.419	46.852	30.539	19.45	32.269	30.335	21.471
2019	38.685	47.04	31.04	19.972	31.43	30.288	21.559
\bar{x}	39.26221	47.93847	28.58695	20.37737	30.92326	29.42637	22.32353

Source: IMF World Economic Outlook Database, 2021.

Table 2 is intended to make a comparison between developed and developing countries. Table 2 shows that the share of government spending in national income varies in the range of 23-60%. The average government size of developed countries seems to be between 39-46% of GDP, while it is between 37-46% of GDP in developing countries.

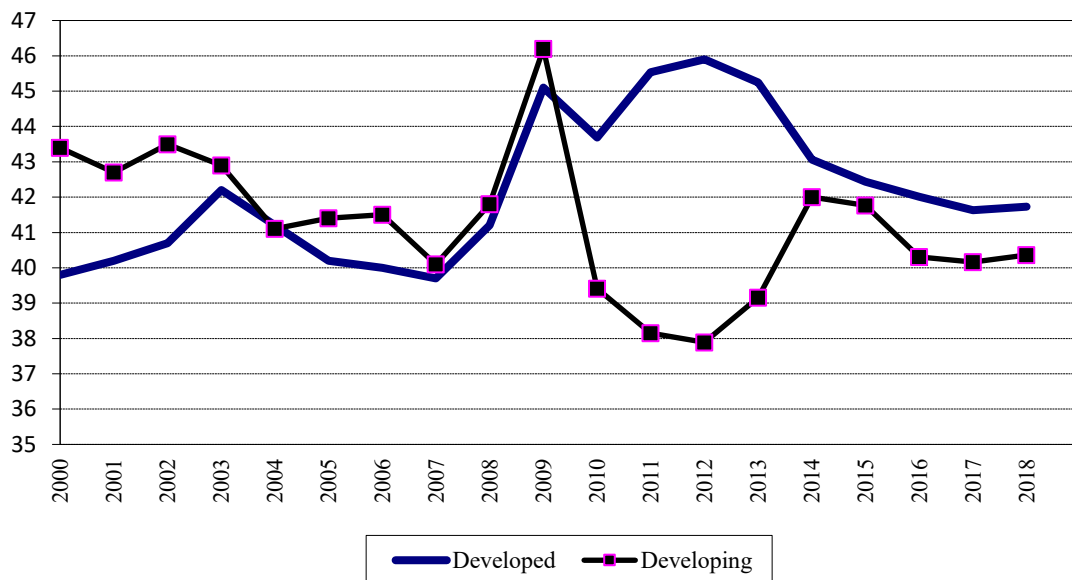
Table 2. Public Size of Some Selected OECD Countries

Countries	Public Expenditure (% of GDP)										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Developed Countries	UK	35.3	36.4	37.6	38.8	40.0	41.3	40.8	41.0	44.3	47.2
	France	51.7	51.7	52.8	53.3	53.0	53.3	52.9	52.6	53.3	57.2
	Germany	47.8	47.4	47.9	48.3	46.8	46.8	45.2	43.4	44.2	48.2
	Japan	-	-	-	-	-	35.5	35.0	35.1	36.7	40.7
	S. Korea	23.6	25.2	24.8	31.1	28.1	27.9	28.6	28.0	29.8	32.3
	Spain	39.1	38.4	38.6	38.4	38.8	38.5	38.4	39.3	41.4	46.2
	Netherland	42.2	42.9	43.6	44.5	43.5	42.2	43.0	42.3	43.1	47.6
	USA	34.3	35.6	36.7	37.3	36.9	37.0	36.7	37.4	39.8	43.3
\bar{x}	39.8	40.2	40.7	42.2	41.2	40.2	40.0	39.7	41.2	45.1	
Developing Countries	Poland	42.0	45.0	45.3	45.7	43.6	44.2	44.4	42.9	44.0	44.8
	Slovenia	47.5	48.7	47.3	47.2	46.6	46.5	45.5	43.4	45.1	49.4
	Hungary	47.3	47.3	51.0	49.1	48.8	49.4	51.4	49.9	48.8	50.7
	Slovak Rep	52.8	45.3	45.4	40.4	37.9	39.7	38.8	36.4	37.0	44.4
	Czech Rep.	40.8	43.0	44.7	49.1	42.3	42.0	41.1	40.2	40.4	43.9
	Estonia	36.3	34.9	35.9	35.0	34.1	33.7	33.4	33.7	39.4	45.6
	Latvia	37.2	34.7	35.0	33.5	34.6	34.1	35.9	34.0	37.6	44.3
\bar{x}	43.4	42.7	43.5	42.9	41.1	41.4	41.5	40.1	41.8	46.2	
Years	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
UK	47.25	45.76	45.60	43.91	43.09	42.31	41.52	41.12	40.94	-	

Developed Countries	France	56.88	56.29	57.11	57.23	57.21	56.80	56.59	56.33	55.86	-
	Germany	48.14	56.26	57.11	57.23	44.30	44.04	44.30	44.42	44.57	-
	Japan	36.91	40.91	40.69	40.83	40.29	39.44	39.23	38.78	38.95	-
	S. Korea	26.90	30.38	30.80	30.13	30.42	30.40	30.30	30.27	31.15	-
	Spain	46.03	46.15	48.66	45.83	45.11	43.89	42.44	41.20	41.72	-
	Netherland	47.86	46.79	46.75	46.52	45.74	44.61	43.58	42.45	42.06	42.02
	USA	43.11	42.05	40.23	39.01	38.35	37.94	38.26	37.99	37.83	-
\bar{x}		43.69	45.54	45.90	45.25	43.06	42.44	42.1	41.63	41.73	42.02
Developing Countries	Poland	45.76	43.92	43.02	42.86	42.39	41.68	41.11	41.22	41.54	-
	Slovenia	50.18	50.86	49.35	60.27	50.84	48.71	46.23	44.06	43.55	-
	Hungary	48.91	49.12	49.25	50.16	50.21	50.64	47.20	46.97	46.69	-
	Slovak Rep.	42.14	41.39	40.91	42.23	43.29	41.68	41.11	41.22	41.54	-
	Czech Rep.	43.18	42.73	44.16	42.14	42.43	41.70	39.48	38.94	40.69	-
	Estonia	39.95	37.09	38.95	38.18	37.52	39.24	39.48	39.34	39.10	-
	Latvia	45.17	40.14	37.69	37.50	37.99	37.95	36.85	38.01	38.63	-
\bar{x}		39.41	38.15	37.91	39.16	42.00	41.70	40.31	40.16	40.36	-

Source: OECD (2020).

Figure 1. The Public Size of Developed and Developing Countries

As seen in Figure 1; following The 2008 World Financial Crisis, the public expenditure of the developed countries and developing ones started diverging from each other and move in the inverse direction. But they seem to have converged between 2012 and 2014. After 2016 their expenditure value seems to be stable between %40-42 and move horizontally. In sum, The 2008 World Financial Crisis seems to have affected the trend of public expenditure.

3. LITERATURE REVIEW

Upon examination of the studies conducted on the optimal level of government spending in GDP, it has been established that Friedman's study (1997) is the first of the pioneering studies carried out on this subject. According to Friedman (1997), the share of government spending in GDP varies from 15% to 50%. The results of other studies in the field are provided in Table 3.

Table 3. Studies Conducted on the Optimal Value of Public Size

Study	Countries Included	Findings
Karras (1996)	118 countries	23 %of GDP for all countries, 14% of GDP for OECD Countries, 33% of GDP for USA, 12% of GDP for Turkey.
Karras (1997)	20 European Countries	Optimal Public Size is 16% (%±3) of GDP
Chao and Grubel (1998)	Canada	Optimal Public Size is 34% of GDP.
Vedder and Gallaway (1998)	USA	The optimal Public Size is 17.5% of GDP.
Facchini and Melki (2001)	France	Optimal Public Size is 30% of GDP.
Pevcin (2004a)	12 European Countries	Optimal Public Size is 36-42% of GDP.
Pevcin (2004b)	8 West European Countries	Optimal Public Size is 36-42% of GDP.
Kuştepelı (2005)	14 European Countries	Optimal Public Size is 26-47% of GDP.
Mavrov (2007)	Bulgaria	Optimal Public Size is; for education expenditure 4.6% of GDP, for health expenditure 4.3 % of GDP, for social support expenditure 13.6 % of GDP.
Chobanov and Mladenova (2009)	81 countries	Optimal Public Size is 25% of GDP.
Altunç and Aydın (2013)	Turkey, Romania, and Bulgaria	Optimal Public Size is; for Turkey 25.21% of GDP, for Romania için 20.44% of GDP, for Bulgaria %22.45 of GDP.
Alimi (2014)	Nigeria	Optimal Public Size is 13.4% of GDP.
Turan (2014)	Turkey	Optimal Public Size is; for 1950-2012 term 8.80 % of GDP, for 1970-2012 term 15.4% of GDP.
Pamuk and Dündar (2016)	Turkey	The optimal Public Size is 23.5% of GDP.
Bayrak (2020)	Turkey, Bulgaria, and Tunisia	Optimal Public Size is; For Turkey 23.03% of GDP, for Bulgaria 22.78% of GDP, for Tunisia 21.77% of GDP.

Source: Created by the author of the study.

Examining Table 3, it has been seen that the size of the government within the economic structure is still a controversial issue. It is indicated that on one hand, along with the involvement of the government, economic growth is also encouraged by the increasing perception of the safety of property rights (Ram, 1986; Brumm, 1997); on the other hand, the increasing government spending crowds out the investment decisions of the private enterprise (Heitger, 2001) and affects negatively the non-public innovation process (Schumpeter, 1934).

4. METHODOLOGY

4.1. Data Set

The variables of the study and their sources are indicated in Table 4.

Table 4: Variables and their Definitions

Variables	Definition of Variables	Expected Sign	Source
Dependent Variable	LNGDP GDP Growth Rate		World Bank (WB)

Independent Variables	LNGSPE	The Rate of Public Spending to GDP	+
	LNGSPE²	The Square of Rate of Public Spending to GDP	-
	LNGFCF	The Annual Rate of Change of Gross Fixed Capital Formation	+
	LNUNEMP	Unemployment rate (% of the total labor force)	-
	D2008	Dummy Variable (for estimating the effect of 2008 World Financial Crisis)	-

The dependent variable of the study is the growth rate of real GDP. The first independent variable is the share of government spending in the real national income. Other independent variables are gross fixed capital formation* and unemployment rates, which are analyzed as control variables and have a very important role in growth models. These variables were obtained from the database of the World Bank (WB, 2020) and cover the period 1990-2019. Additionally, a dummy variable was used to determine the effects of the 2008 Global Financial Crisis. In that sense, while estimating the equation; 2008 and following years were coded to be “1” and also accepted as the years affected by this crisis.

4.2. Analysis Method

The following equation (1) has been created to test whether there is a reverse “U” relationship between growth and government spending.

$$GDPR_t = \beta_0 + \beta_1 LNGSPE_t + \beta_2 LNGSPE_t^2 + \beta_3 LNGFCF_t + \beta_4 LNUNEMP_t + \beta_5 D2008_t + e$$

(1)

$\beta_2, \beta_4 < 0$

Here;

LNGSPE is the natural logarithm of government spending,

LNGSPE² is the natural logarithm of the squared of government spending,

LNGFCF is the natural logarithm of gross fixed capital formation

LNUNEMP is the natural logarithm of the unemployment rate,

D2008 is a dummy variable that describes the 2008 World Financial Crisis,

e is the error term.

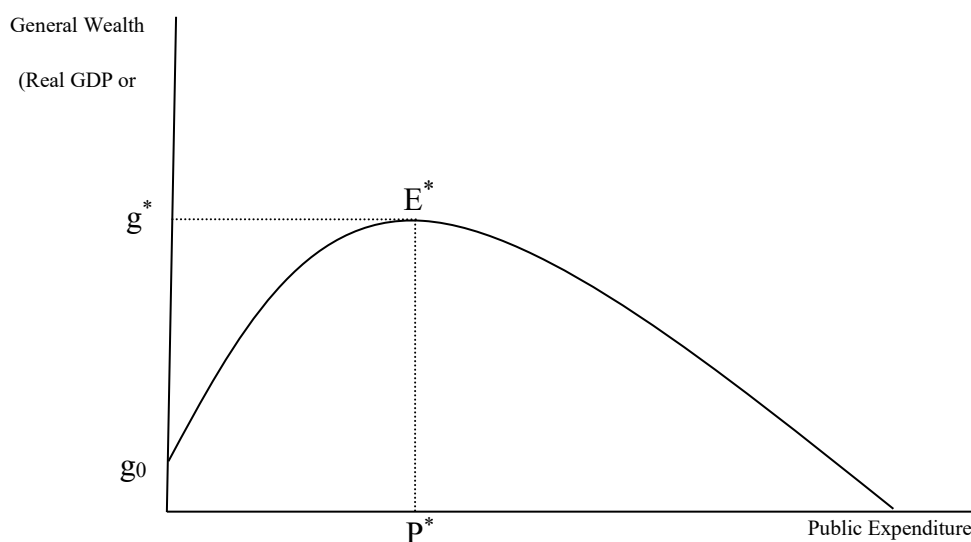
The purpose of including the quadratic public expenditures (GSPE) in the equation is to identify the validity of the Armey Curve. Therefore, the negative and statistically significant coefficient β_2 confirms the existence of the Armey curve. Considering the growth models; it is expected that the coefficient β_3 of Fixed Capital Formation (GFCF) will be positive and statistically significant; the coefficient β_4 of the Unemployment Rate (UNEMP) will be negative and significant, and that the coefficient β_5 , which is the coefficient of D2008 assigned as dummy variable representing the 2008 World Financial Crisis, will be negative and significant.

It has been observed that the threshold value studies on the optimal size of government have been conducted by using “inverse U curve” models called a BARS curve, which has been developed by Barro (1989), Armey (1995), Rahn et al. (1996) and Scully (1994, 2008). The Armey Curve used in this study has been briefly explained below.

* Considering literature, there are a substantial amount of study (Kormendi and Meguire, 1985; Ram, 1986; Barro, 1991; Mankiw et al., 1992; De Long and Summers, 1992; Levine and Renelt, 1992; Adhikary, 2011; Uneze, 2013; Keho, 2017) that determined the relationship between gross fixed capital formation and growth.

Armeij Curve (Figure 2), developed by Armeij (1995), determines the optimal value of government (government spending/GDP) within the economic structure. According to the underlying logic of this curve, the number of conflicts that will increase in the lack of the presence of the state will make it difficult to maintain property rights. Also, due to the increasing uncertainty, the willingness to invest and save will decline and the output will be at (g_0) level (Chao and Grubel, 1998:55). In this case, economic growth may even be zero (Mavrov, 2007:55). As a result of the state's intervention in the economy, along with the increased infrastructure, defense-education-health investment, and spending, finally, growth will increase to the level of (g^*). At this point (E^*), the marginal efficiency of public spending gets equal to the marginal efficiency of private-sector spending, and the law of diminishing returns begins. Additionally, the tax burden imposed by the state due to the increased financing of public services increases. The increased tax burden cause to decrease in both state revenues (Mitchell, 2011:330) and the willingness of individuals to invest and save. In short, after this point, the increase in public spending leads to a decline in the rate of economic growth. To avoid this reality, public expenditure needs to be reduced.

Figure 2. The Relationship Between Growth and Public Expenditure

Source: Armeij, (1995)

Within this framework, equation (2) is used to determine the optimal defense spending.

$$(2) \quad \text{Optimal Public Size} = -\beta_1 / 2(\beta_2)$$

5. EMPIRICAL FINDINGS

The descriptive statistics of variables are provided in Table 5.

Table 5. Descriptive Statistics of Variables

	lngdp	lngfef	lngspe	unemp	lngspe ²
Mean	2.4386	4.4787	2.7405	7.7962	5.4810
Median	2.4782	4.4927	2.8610	7.8134	5.7221
Maximum	3.1970	4.8802	3.3874	37.8678	6.7748
Minimum	-4.6051	-2.6592	-0.0943	0.08453	-0.1886
Standard Error	0.3910	0.3014	0.4742	0.6543	0.9484
Number of Observations	629	629	629	629	629

Note: lngdp is the natural logarithm of GDP; lngfcf is the natural logarithm of gross fixed capital formation; lngspe is the natural logarithm of government spending and lngspe² is the natural logarithm of the squared of government spending.

As part of the cross-sectional dependency test, the CD test developed by Pesaran (2004) was used because of $N > T$. The findings obtained from the cross-sectional dependency test are presented in Table 6.

Table 6. The Results of CD Test

Variable	Test statistics
lngdp	19.6234***
lngfcf	9.8876***
lnemp	11.3421***
lngspe	16.6292***
lngspe ²	16.6293***

Note: ***, **, and * represents 1%, 5% ve 10% significance level respectively.

As can be seen, there is a cross-sectional dependency in the series. Therefore, the unit root properties of the variables have been examined using Dickey-Fuller (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF-CIPS)) test (Pesaran, 2007:267-269), which was developed by Pesaran (2007) and takes into account the cross-sectional dependency. The results of the CIPS Test, which is the second generation unit root test, have been provided in Table 7. The test result shows that all series are stationary.

Table 7. The Results of Unit Root Test of CIPS

Variables	CIPS
lngdp	-4.146***
lngfcf	-4.144***
lnemp	3.4567***
lngspe	-2.722***
lngspe ²	-2.722***

Note: The model with constant and trend was estimated. ***, **, and * represents 1%, 5% ve 10% significance level respectively. Critical values for CIPS Tests were obtained from the Pesaran (2007:280) for 1%, 5%, and 10% significance levels, and they are -2.57, -2.33, and -2.21 respectively.

Before selecting the long-term estimator, the Delta Test was conducted to determine whether the coefficients are homogeneous or heterogeneous; the respective results are provided in Table 8 below. As can be seen, the coefficients are heterogeneous.

Table 8. Results of Homojenity/Heterojenity Test of Coefficients

	Delta	p-value
	21.886	0.000
Adj.	24.470	0.000

From this point, the Augmented Mean Group Estimator developed by Eberhardt and Bond (2009) was used. The first reason for using this estimator is that it takes into account the cross-sectional dependency. Secondly, the AMG estimator can be used in cases where the series become stationary if the first-order difference is taken. Thirdly, it is an effective estimator when it comes to the endogeneity problem caused by the error term. It also provides the individual coefficients for the case where the coefficients are heterogeneous, as well as the coefficients of the panel for the case where the coefficients are homogeneous. Besides, it is superior to other estimators indicated in the literature since it estimates the mean of individual coefficients by weighting (Yaman-Songur, 2017: 117-133).

Table 9. The AMG Results of Model

lngfcf	1.8410***
lnemp	1.1897***
lngspe	9.1995***
lngspe²	-0.1759***
d2008	-0.0037***
Constant	-4.7110***
RMSE	0.2420
Number of Observations	630
Time	30
Number of Groups	21

Note: ***, **, and * represents 1%, 5% ve 10% significance level respectively.

Considering the whole model, the optimal public size is determined to be approximately 26.15%. The signs of employment and gross fixed capital formation seemed to be positive and significant as expected. Additionally the government spending at the left side of the curve before the point (E*) seems to have been positive as expected. At the same time, it has been observed that the 2008 World Financial Crisis also had a negative and significant impact on GDP.

The results obtained in terms of country basis are provided in Table 10.

Table 10. The AMG Results of Countries (Separately)

Development Level	Countries	lngspe	lngspe2	lngfcf	lnunemp	d2008	Constant
Developed Countries	USA	3.3062***	-0.0529***	2.1846***	-2.5634***	-0.0328***	-7.0385***
	UK	23.6955**	-0.3543*	0.6743**	-0.86621***	0.0376**	1.5125**
	Germany	14.4362**	-0.2556**	3.8073***	-2.5643***	-0.0018**	-13.1000**
	Spain	19.8604	-0.3193	2.2104***	-2.6674***	0.0149	-5.6301*
	France	6.02911**	-0.0969**	2.7009***	-2.3458***	-0.0589**	-10.2853***
	Italy	5.6907**	-0.0959**	2.2939***	-2.1456***	-0.0293**	-7.3165*
	S. Korea	5.1969**	-0.0865**	2.8240***	-2.9877***	-0.0364*	-9.6317***
	Japan	11.3921**	-0.1709**	2.7430***	-2.3131***	0.0612*	-3.6842***
	Canada	16.3795	-0.2826**	1.8133***	-1.9867***	-0.0131*	-3.9309*
	Netherland	4.5584*	-0.0760**	0.8882***	-2.3990***	-0.0272**	-1.0108**
Developing Countries	Turkey	17.9681**	-0.3658*	2.4851***	-2.4111***	0.2936***	-6.8966***
	Greece	58.5947**	-1.1127**	4.0620**	-2.9087**	0.2744**	-9.2573**
	Mexico	3.0528	-0.0530	2.3000***	-2.8996***	0.1174	-7.6238***
	Israel	23.6065**	-0.4087*	1.3513***	-1.9072**	-0.1224*	-0.8297
	Colombia	9.7671**	-0.2087***	1.0826***	-3.4421**	0.0423	-1.2090
	Brazil	4.2693	-0.0915	2.7679***	-2.1458***	-0.0609	-10.5027***
	Algeria	2.0833**	-0.0464**	-0.7164**	-2.9114**	-0.0066**	6.0248***
	Pakistan	1.1500**	-0.0229**	1.2661***	-3.0113***	-0.0254	-2.9788***
	Tunisia	19.3346**	-0.3687***	1.4823***	-2.6655***	-0.0674*	-1.9699**
	Nigeria	4.9408**	-0.0962**	0.4399**	-2.0241**	-0.2550*	-0.4915**
	Malaysia	15.892***	-0.3019**	-0.0402**	-1.8991***	-03.46**	1.1292**

In light of the results obtained; the Armeey curve was observed to be valid in 18 other countries except for Spain, Mexico, and Brazil, as shown in Table 10. In other words, it is possible to allege that there is the optimal size of government spending in 18 countries.

Table 11. The Optimal Values of Countries

Development Level	Countries	Is Arme y Curve valid?	Optimal Value of Countries
Developed Countries	USA	Yes	31.25
	UK	Yes	33.44
	Germany	Yes	28.24
	Spain	No	-
	France	Yes	31.11
	Italy	Yes	29.67
	South Korea	Yes	30.04
	Japan	Yes	33.33
	Canada	Yes	28.98
	Netherland	Yes	29.99
	\bar{x}		30.67
Developing Countries	Turkey	Yes	24.56
	Greece	Yes	26.33
	Mexico	No	-
	Israel	Yes	28.88
	Colombia	No	-
	Brazil	Yes	23.33
	Algeria	Yes	22.45
	Pakistan	Yes	25.11
	Tunisia	Yes	26.22
	Nigeria	Yes	25.68
	Malaysia	Yes	26.32
	\bar{x}		25.43

As shown in Table 11, the optimal rate of government spending of developed countries equals 30.67% on average, while, in developing countries, it amounts to 25.43%. Therefore, a significant difference of approximately 5% has been observed between the average values of government spending of both groups. This is consistent with Wagner's "Law of Increasing State Activities". Besides, when the public spending in the world has been examined over the past 20 years (see Table 1), the average of the Euro Area (47.7%) and the average of the developed countries (39.3%) are observed to be quite high compared to the average of developing ones (28.8%), and the average of Southeast Asian countries (20.8%).

6. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Considering the non-linear structure of the Army (1995) Curve, the study analyzed whether there is an optimal value for government spending, if there is any, and whether this value differs depending on the countries' level of development. The model established for the study uses data, which is generated between the period 1990-2019 from 21 countries, 10 developed and 11 developing.

The study findings confirmed the existence of an optimal value of government spending in 18 other countries, except Spain, Mexico, and Colombia. Both signs and values of the coefficients of the variables in these 18 countries seem to be as expected. Also, it could be put forward that Arme y Curve is valid. Correspondingly, it is possible to argue that the existence of an optimal rate of government spending will ensure economic growth.

Concerning the optimal values of government spending by countries, it has been observed that the average optimal rate of government spending in developed countries equals 30.67% of GDP, whereas this rate is 25.43% of GDP in developing countries. Taking into account these findings, it is possible to state that the average optimal rates of government spending of developed and developing countries differ considerably. This conclusion is consistent with that of Wagner's (1883), and with Keynesian views. Based on this conclusion, in developed countries, it is possible to argue that with

the increase of real income of individuals, the involvement of the state in the economic structure is greater than that of developing countries. State involvement in the economy is related to the growing need for infrastructure as well as educational, health, security, and social needs.

The study has confirmed once again the positive impact of fixed capital investments on growth. At this point, the involvement of the state in the economy has become inevitable, as seen in the COVID-19 crisis. Examining the economy of the developed and developing economies, it is observed that the size of the government in the economy varies in the range of 30-57% (see Table 2). It is therefore recommended that the state further emphasize the investment-oriented and growth-driving approach that contributes to the formation of fixed capital in the coming period to increase competitiveness and ensure resource efficiency. However, given the negative impact of unemployment on growth, it can be stated that it would be appropriate to increase the number of active labor market programs that will reduce the number of unemployed ones, which has reached a much higher level, especially with the COVID-19 crisis.

7. LIMITATIONS OF THE STUDY AND FUTURE IMPLICATIONS

Concerning the limitations of this study, it should be noted that the main limitation was the coverage of data restricted to the years 1990-2019. Besides, it seems that the studies on threshold values have been mostly carried out by using Armeý, Rahn, Scully, and BARS curves. The results in this study were obtained from the analysis conducted with the Army Curve. Since the impact of other variables on growth has been considered constant (*ceteris paribus*) in the analysis with Army Curve, these constraints should be taken into account when generalizing.

The most important implication for future studies is to test these results with various methods of analysis to increase their validity. Besides, it is possible to say that the explanatory power of the study can be improved by changing the method of analysis and expanding the data set to cover not only extended periods but also different countries.

REFERENCES

- Adhikary, B.K. (2011). FDI, Trade Openness, Capital Formation, and Economic Growth in Bangladesh: A Linkage Analysis, *International Journal of Business and Management*, 6(1), 16-28
- Alimi, R. S. (2014). Does Optimal Government Size Exist for Developing Economies? The Case of Nigeria, *MPRA Paper No. 56073*. Retrieved: 14th July 2020, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/56073/>.
- Altunc, Ö. ve Aydın, C. (2013). The Relationship Between Optimal Size of Government and Economic Growth: Empirical Evidence from Turkey, Romania, and Bulgaria. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 92 (2013), 66-75.
- Armeý, D. (1995). *The Freedom Revolution*. Washington: Regnery Publishing.
- Barro, R.J. (1989). A Cross-Country Study of Growth, Saving, and Government, NBER Working Paper No: 2855.
- Barro, R.J. (1991). Economic Growth in a Cross-Section of Countries, *Quarterly Journal of Economics*, 106, 407-444.
- Bayrak, R. (2020). Optimal Public Size in Sustainable Development, *Sustainable Development: Interdisciplinary Approach (Eds: Rıza Bayrak and Mustafa Polat)*, Ankara: NOBEL Publication.
- Brumm, H.J. (1997). Military Spending, Government Disarray, and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Analysis, *Journal of Macroeconomics*, 19(4), 827-838.
- Chao, J.C.P. ve H. Grubel (1998). "Optimal Levels of Spending and Taxation in Canada," chapter in *How to Use the Fiscal Surplus: What is the Optimum Size of Government*", The Fraser Institute, Vancouver, Retrieved: 14 July 2020, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/HowtoUseFiscalSurplusOptimalLevels.pdf>,
- Chobanov, D. ve A. Mladenova, (2009). What is the Optimum Size of Government, *Institute for Market Economics*, 1-47. https://ime.bg/uploads/69a09c_OptimalSizeOfGovernment.pdf, Accessed date: 14 June 2020.
- De Long, B. L. Summers (1991). Equipment Investment and Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), 445-502.

- Eberhardt, M., ve S. Bond (2009). Cross-section dependence in nonstationary panel models: A novel estimator. *MPRA*, No. 17692, Retrieved: 20 August 2020, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/17692/>.
- Ersoy, A. (2008). *Economic Theories and History of Thought*, Ankara: Nobel Publications.
- Facchini, F. ve Melki, M. (2011). Optimal Government Size and Economic Growth in France (1871-2008): An Explanation by The State Market Failures. *CES Working Papers*, ISSN: 1955-611X, Paris, 1-38.
- Friedman, M. (1997). If the Only US were as Free as Hong Kong. *Wall Street Journal*, July 8.
- Henrekson, M. (1993). Wagner's Law-A Spurious Relationship, *Public Finance*, 48, 406-415.
- Heitger, B. (2001). The Scope of Government and its Impact on Economic Growth in OECD Countries, *Kiel Working Paper No.1034*, Kiel: Institute of World Economics.
- International Monetary Fund (2021). World Economic Outlook Database, Retrieved: 10.01.2021, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/download-entire-database>.
- Karras, G. (1996). The Optimal Government Size: further International Evidence on the Productivity of Government Services, *Economic Inquiry*, 34 (2), 193-203.
- Karras, G. (1997). On the Optimal Government Size in Europe: Theory and Empirical Evidence, *The Manchester School of Economic&Social Studies*, Blackwell Publishing, 65(3), 280-94.
- Keho, Y. (2017). The Impact of Trade Openness on Economic Growth: The Case of Cote d'Ivoire, *Cogent, Economics & Finance*, 5(1), 1-14
- Kormendi, R.C. ve P.G. Meguire (1985). Macroeconomic Determinants of Growth: Cross-Country Evidence, *Journal of Monetary Economics*, 16, 141-163.
- Kuştepli, Y. (2005). The Relationship Between Government Size and Economic Growth: Evidence From a Panel Data Analysis, *Dokuz Eylül University Discussion Paper Series*, No:05/06, 1-10.
- Levine, R., D. Renelt (1992). A Sensitivity Analysis of Cross-Country Regressions, *The American Economic Review*, 82(4), 942-963.
- Mankiw, N.G., D. Romer ve Weil, D.N. (1992), A contribution to the empirics of economic growth, *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- Mavrov, H. (2007). The Size of Government Expenditure and the Rate of Economic Growth in Bulgaria. *Economic Alternatives*, 1, 53-63. Retrieved: 01.03.2018, https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/A06_01.2007.pdf.
- Minsky, H.P. (1975). *John Maynard Keynes*, New York: Columbia University Publications.
- Mitchell, D.J. (2011). Laffer Eğrisi Doğrultusunda Vergi Oranları, Vergilendirilebilir Gelir ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Anlaşılması (Çev. S. Çukurçayır), *Maliye Dergisi*, Sayı 161, Retrieved: 26 June 2020, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/017.pdf>.
- Pamuk, Y. ve U. Dündar (2016). Optimal Size of Public Expenditure: The Case of Turkey", *Hacettepe University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 34(3), 23-50.
- Pesaran, M.H. (2004). General diagnostic tests for cross-section dependence in panels, *University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge Working Papers in Economics No. 0435*, Retrieved: 20 September 2020, <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00181-020-01875-7>,
- Pesaran, H. M. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence, *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265-312.
- Pevcin, P. (2004a). Economic Output and Optimal Size of Government. *Economic and Business Review*, 6(3), 213-227.
- Pevcin, P. (2004b). Does the optimal size of government spending exist? Paper presented to the *EGPA (European Group of Public Administration)*, 2004 Annual Conference, Ljubljana.
- Rahn, R. ve Fox, H. (1996). What is the Optimum Size of Government? Vernon K. Kriebel Foundation.
- Ram, R. (1986). Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data: Reply, *America Economic Review*, 79(1), 272-280.
- OECD (2020). General Government Spending, *OECD Data*, <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm>, Accessed date: 20th June 2020
- Schumpeter, J.A. (1934). *Theory of Economic Development*, Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Screpanti, E., Zamagni, S. (1993). *An Outline of the History of Economic Thought*, Oxford: Clarendon Publication.

- Scully, G. (1994). What is the Optimum Size Size of Government? *National Centre for Policy Analysis Policy Report No: 188, Policy Report No: 316*.
- Scully, G. (2008). Optimal Taxation, Economic Growth and Income Equality in the United States, *National Center for Policy Analysis Policy Report No: 316*.
- Stiglitz, Joseph E. (1996). The Role of Government in Economic Development, *Annual World Bank Conference on Development Economics*. 11-23
- Turan, T. (2014). Optimal Size of Government in Turkey, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4(2), 286-294.
- Uneze, E. (2013). The Relation Between Capital Formation and Economic Growth: Evidence from Sub-Saharan African Countries, *Journal of Economic Policy Reform*, 16(3), 272-28.
- United Nations (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, Oxford: Oxford University Press
- Vedder, R. ve Gallaway, L. (1998). Government Size and Economic Growth. *Joint Economic Committee*. Washington D.C., 1-15.
- Wagner, A. (1883). Three Extracts on Public Finance, Musgrave, A.R., Peacock, A.T., (ed.) (1967), *Classics in the Theory of Public Finance*, 1-27.
- World Bank (2020). The World Bank in Middle-Income Countries, Middle Income Countries Home, Retrieved: 12 June, 2020. <https://www.worldbank.org/en/country/mic/overview>
- Yaman Songur, D. (2017). The Effect of Foreign Direct Investments and Foreign Trade on Gross Domestic Product: The Case of the Eurasian Countries, *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2(2), 117-133.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışmanın ana amacı kamu harcamalarının optimal bir değerinin olup olmadığı; varsa bunun ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişip değişmediğini test etmektir.

Metodoloji

Çalışmanın bağımlı değişkeni reel GDP büyüme oranıdır. Çalışmanın birinci bağımsız değişkeni ise kamu harcamalarının reel milli gelir içindeki oranıdır. Diğer bağımsız değişkenleri ise kontrol değişkeni olarak analize alınan ve büyüme modelleri içinde oldukça önemli bir yere sahip Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu* ve İşsizlik oranlarıdır. Bu değişkenler de Dünya Bankası (WB, 2020) veri tabanından temin edilmiş olup 1990-2019 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada 2008 krizlerinin etkilerini de görmek amacıyla, bu dönemi temsilen kukla değişken kullanılmıştır.

Büyüme ve Kamu harcamaları arasında ters “U” şeklinde bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için aşağıdaki (1) numaralı denklem oluşturulmuştur.

$$GDPR_t = \beta_0 + \beta_1 LNGSPE_t + \beta_2 LNGSPE_t^2 + \beta_3 LNGFCF_t + \beta_4 LNUNEMP_t + \beta_5 D2008 + e_t$$

$\beta_2, \beta_4 < 0$ (1)

Denklemdaki karesel yapıdaki kamu harcamalarının (GSPE) denkleme sokulma maksadı Armeý Eğrisi'nin geçerli olup olmadığını test içindir. β_2 katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması, Armeý eğrisinin var olduğunu ifade eder. Büyüme modelleri göz önüne alındığında; Sabit Sermaye Oluşumunun (GFCF) katsayısı olan β_3 'ün pozitif ve istatistiki olarak da anlamlı; denkleme dahil edilen İşsizlik Oranına (UNEMP) ait katsayı β_4 'ün işaretinin negatif ve anlamlı; 2008 Dünya Finansal Krizi'ni temsilen kukla değişken olarak atanan D2008'in katsayısı olan β_5 'in işaretinin negatif ve anlamlı olması beklenmektedir.

Analiz Eberhardt ve Bond (2009)'ın geliştirdiği AMG tahmincisi (Augmented Mean Group Estimator) ile yapılmıştır. Bu tahminci üç temel sebeple tercih edilmiştir. Bunlar sırayla; AMG tahmincisinin yatay kesit bağımlılığını dikkate alması; birinci dereceden farkı alınarak durağan hale gelen serilerin analizinde kullanılıyor olabilmesi ve en nihayetinde de hata terimi kaynaklı içsellik probleminde etkin olan bir tahminci olmasıdır. AMG tahmincisi hem panelin geneline ait sonuçları sunmakta, hem de katsayıların heterojenliği durumunda bireysel katsayıları verebilmektedir. Bireysel katsayıların ortalamasını ağırlıklandırarak tahminlediği için, diğer tahmincilere kıyasla daha üstün olduğu da söylenebilir (Yaman-Songur, 2017:117-133).

Bulgular

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; İspanya, Meksika ve Kolombiya hariç diğer 18 ülkede optimal kamu harcaması değerinin varlığı doğrulanmıştır. Bununla birlikte; gelişmiş ülkelerde optimal kamu büyüklüğü ortalamasının GDP'nin %30.67'si, gelişmekte olan ülkelerde ise bu değer %25.43 olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla kamu harcamalarının her iki grup arasındaki ortalama değerleri arasında yaklaşık olarak %5 gibi oldukça önemli bir fark gözlenmiştir

Sonuç ve Tartışma

Birinci araştırma sorusu kapsamında; İspanya, Meksika ve Kolombiya hariç diğer 18 ülkede optimal kamu harcaması değerinin varlığı doğrulanmıştır. Bu 18 ülkede değişkenlere ait katsayıların hem işaret hem de değerlerinin beklenen yönde olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla, Armeý Eğrisi'nin geçerli olduğu ifade edilebilir. Bir diğer deyişle, ekonomik büyümeyi temin edecek optimal kamu harcaması oranının varlığından söz etmek mümkündür.

İkinci araştırma sorusu kapsamında; ülkeler bazında ayrı ayrı tespit edilen optimal kamu harcama değerlerinden yola çıkarak; gelişmiş ülkelerde optimal kamu büyüklüğü ortalamasının GDP'nin %30.67'si; gelişmekte olan ülkelerde ise optimal kamu harcama değeri ortalamasının %25.43 olduğu gözlenmiştir. Bu düşüncelerle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin optimal kamu büyüklüğü ortalamalarının oldukça farklılaştığını ifade etmek mümkündür. Bu sonuç, Wagner (1883), ve Keynesyen görüş ile tutarlılık içindedir. Buradan hareketle gelişmiş ülkelerde reel gelirin artmasıyla başta sanayinin artan altyapı ihtiyacı ile eğitim, sağlık, güvenlik ve sosyal ihtiyaçlardan

* Literatür incelendiğinde; sabit sermaye oluşumu ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişkinin varlığını ortaya koyan oldukça fazla çalışma (Kormendi ve Meguire, 1985; Ram, 1986; Barro, 1991; Mankiw et al., 1992; De Long ve Summers, 1992; Levine ve Renelt, 1992; Adhikary, 2011; Uneze, 2013; Keho, 2017) olduğu görülmektedir.

dolayı kamunun iktisadi yapı içindeki varlığının gelişmekte olan ülkeler göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Bununla birlikte; yapılan bu çalışmayla da sabit sermaye yatırımlarının büyüme üzerindeki pozitif etkisi bir kez daha doğrulanmıştır. Bu noktada, COVID-19 krizinde de görüldüğü üzere devletin iktisadi hayat içindeki varlığı kaçınılmaz bir hal almıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler incelediğinde de kamunun ekonomideki büyüklüğünün %30-57 aralığında değiştiği (Bkz. Tablo 2) görülmektedir. Dolayısıyla devletin rekabeti artırmak, kaynak etkinliğini sağlamak üzere önümüzdeki dönemde sabit sermaye oluşumuna katkı sunan, yatırım odaklı ve büyümeyi teşvik eden anlayışı daha da ön plana çıkarması önerilmektedir. Bununla birlikte büyüme üzerinde işsizliğin negatif etkisi göz önüne alındığında; özellikle COVID-19 kriziyle çok daha yüksek oranlara ulaşan işsiz değerlerini azaltacak Aktif İstihdam Programlarının artırılmasının uygun olacağı ifade edilebilir.

Ayrıca gelecekte alanda yapılacak çalışmalar için önerilecek en önemli husus ise bu sonuçların değişik analiz yöntemleriyle de denemesi ve geçerliğinin artırılmasıdır. Bunun yanında analiz yöntemi değiştirilmesi, veri setinin hem zaman ve hem de farklı ülkeler olacak şekilde genişletilmesiyle, çalışmanın açıklayıcı gücünün artırılacağı ifade etmek mümkündür.

(MIS)REPRESENTATIONS OF OTHERNESS IN DETECTIVE FICTION: THE TRAVELLING GYPSY AS THE CRIMINAL OTHER IN *THE CASE OF THE MISSING HAND*

Araştırma Makalesi / Research Article

Harputlu Shah, Z. (2021). (Mis) Representations Of Otherness In Detective Fiction: The Travelling Gypsy As The Criminal Other In *The Case Of The Missing Hand*. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 406-414.

Geliş Tarihi: 18.02.2021
Kabul Tarihi: 19.03.2021
E-ISSN: 2149-3871

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.882657>

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep HARPOTLU SHAH
Siirt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim Tercümanlık (İngilizce)

zeynepharpotlu@siirt.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-7839-9758

ABSTRACT

This study seeks to examine (mis) representations of otherness in British detective fiction and focuses on the travelling gypsies as the criminal other in “The Case of the Missing Hand”, a story published in 1895 in *Chronicles of Martin Hewitt* by Arthur Morrison. In line with its objectives, the study firstly introduces characteristics of Victorian detective fiction and then provides a literary analysis of the crime story with a presumed murder victim, an exoticized crime setting, the detective figure and a foreign gypsy as the criminal other. In the article, it is argued that Morrison’s short story is a reflection of the strong stereotyping of the gypsies in Victorian society and depicts misrepresentation of the figure of the outsider gypsy as the criminal/villain in British community for endangering their sense of security and safety in the period. The use of primaeval superstitions as a motive for committing a crime further demonstrates estrangement of the gypsy community by distancing them both culturally and temporally through implications of primitiveness and savageness.

Keywords: Gypsies, Detective Story, Crime, Victorian Era, Otherness, Arthur Morrison.

POLİSİYE KURGUDA ÖTEKİNİN (YANLIŞ) TEMSİLİ: *KAYIP EL VAKASI* ÖYKÜSÜNDE SUÇLU ÖTEKİ OLARAK GÖÇEBE ROMANLAR

ÖZ

Bu çalışma, İngiliz polisiye kurgusunda ötekiliğin (yanlış) temsilini incelemeyi amaçlamakta ve Arthur Morrison’un 1895 yılında *Chronicles of Martin Hewitt* eserinde yer alan “The Case of the Missing Hand” (Kayıp El Vakası) adlı öyküsünde suçlu öteki olarak göçebe Romanlara odaklanmaktadır. Amaçları doğrultusunda, çalışma öncelikle Viktorya dönemi polisiye kurgusunun özelliklerini tanıtmakta ve ardından bir suç öyküsünde olası bir cinayet kurbanı, egzotikleştirilmiş bir suç mahalli, dedektif figürü ve suçlu öteki olarak ele alınan yabancı bir Roman’ı inceleyerek edebi bir analiz sunmaktadır. Bu makale, Morrison’ın kısa öyküsünün Viktorya toplumunda göçebe Roman topluluklarına karşı var olan güçlü basmakalıp yargıların bir yansıması olduğunu ve aynı dönemde İngiliz toplumunun emniyet ve güvenlik duygularını tehlikeye attığına inanıldığı için dışlanan Roman figürünün suçlu/hain olarak yanlış temsilinin yapıldığını ileri sürmektedir. İlkel hurafelerin bir suç işleme nedeni olarak kullanılması, Roman topluluğunu hem kültürel hem de tarihsel olarak ilkel ve vahşilik imalarıyla modern toplumdan uzaklaştırarak daha fazla yabancılaştırdığını gösterir.

Anahtar Kelimeler: Roman Toplumu, Polisiye Kurgu, Suç, Viktorya Dönemi, Ötekileştirme, Arthur Morrison.

1. INTRODUCTION

Published in 1895 in *Chronicles of Martin Hewitt* by Arthur Morrison, “The Case of the Missing Hand” is a short story that carries characteristics of Victorian detective fiction such as “the seemingly perfect crime; the wrongly accused suspect[s] ...; the bungling of dim-witted police; the greater powers of observation and superior mind of the detective; and the startling and unexpected denouement ...” (Detective Story, 2020). Although the story initially seems to be a presumed murder with two suspects due to some superficial evidence found in the crime scene, it soon turns out that the available proof is indeed irrelevant. Detective Martin Hewitt’s profound knowledge about the superstitions of foreign communities and his observation skills and logical interpretation of the clues in the crime scene assist him to figure out the reality about the case and criminals.

More significantly, the story raises fundamental questions regarding (mis) representations of otherness in Victorian detective fiction. To what extent do these narratives reflect the Victorian authors and readers’ perception of otherness and racial/cultural differences, as pure realism or preconceived ideas? How do they strengthen the idea of community or challenge the stereotypes of otherness? This study aims to address these issues with an emphasis on a presumed murder victim, an exoticized crime setting, the detective figure and the foreigner as the criminal “other” in “The Case of the Missing Hand” and argues that the story is a reflection of the strong exclusion and stereotyping of (foreign) gypsies in Victorian society. The use of primaevae superstitions as a motive for committing a crime in the plot further indicates estrangement of the gypsy community distancing them both culturally and temporally through implications of primitiveness and savageness. The figure of the outsider gypsy as criminal/villain depicts its misrepresentation in the British community for endangering their sense of security and safety in the nineteenth century.

2. BRITISH DETECTIVE FICTION AND MARTIN HEWITT

Morrison’s detective stories are, in many ways, considered as a continuation of Arthur Conan Doyle’s Sherlock Holmes series, which made detective fiction a popular genre in the period (Priestman, 2003: 4). In 1891, Doyle’s “A Study in Bohemia” was published in George Newness’ *Strand Magazine* and introduced Sherlock Holmes to the middle-class readers. In the same year, Morrison wrote a short story on the East End entitled “A Street” published for the *Macmillan’s Magazine*. When Doyle completed his Sherlock Holmes series in a few years, Morrison was offered to write replacement detective stories and commenced to write Martin Hewitt’s mysteries.* This shift marks a critical change in Morrison’s writing and literary career for he often wrote on slums, poverty and the East End. Along with the Martin Hewitt stories, the Strand also published a series named “Crime and Criminal” in 1894, focusing on the operation of many types of crimes (burglary, forgery and coiners etc.) to educate the public about protecting themselves against crime and criminals (Harper, 2009: 74). The series informed the readers about the identification of criminals’ motives, as well as false or misleading identification.

However, Morrison’s characterisation of Martin Hewitt is distinguished from that of Sherlock Holmes in several aspects. Firstly, the writer attempts to create “a less flamboyant, more realistic detective” unlike the colourful characterisation of Holmes (Harper, 68). Hewitt is depicted as a calm and sometimes dull character in the flow of events in comparison to Holmes’s unpredictable individuality. The puzzle in the story is highlighted and the detective is not an eccentric or exotic character who creates suspense. Socially, Hewitt relies on his profession for financial support and he has moderate training. Having worked as a solicitor’s clerk in the past, he works as an independent and non-specialist professional detective in London (Kayman, pp. 50-51). In *Chronicles of Martin Hewitt*, including “The Case of the Missing Hand” the narrator is a journalist called Brett, a friend of Hewitt accompanying him during his investigations. Unlike Holmes, Hewitt does not use disguises

* Morrison’s twenty-five stories were published between 1894 and 1903 and Martin Hewitt was the detective in some well-known magazines such as *The London Magazine*, *The Strand Magazine*, and *The Windsor Magazine*. Shortly after their periodical publication, these stories were published in four volumes: *Martin Hewitt, Investigator*; *The Chronicles of Martin Hewitt*; *The Adventures of Martin Hewitt*; and *The Red Triangle*, a series of six related stories that feature Morrison’s version of Moriarty, the master criminal Mayes (Greenfield, 2002: 18).

and lives as an ordinary citizen in the city. Yet, both Holmes and Hewitt are clever, and they possess superior observation and logical reasoning skills making them distinguished detectives.

In Hewitt's mysteries, ordinariness and the power of common sense and perseverance are reassured. Hewitt is depicted as a character having "no system beyond a judicious use of ordinary faculties" and relying heavily on "common sense and a sharp pair of eyes" (Kayman, 2003: 50-51). Rather than carrying any personal eccentricity, like in most characters in detective fiction, Hewitt is identified by his approaches and methodologies to solve crimes. Hewitt not only uses the force of logical thought and that of deduction, but he also makes use of specialised knowledge and scientific instruments, which makes him the "ideal detective", in Holmes' words (50). Moreover, as part of this genre, these stories reflect the emergence of new forms of state control and surveillance to protect middle-class "property values, sexual morality and bureaucratic rationalities" (44). Middle-to-upper class values are protected against any criminal activities carried out by marginalised individuals or communities, and they are solved by skilled police or detectives.

Foreign criminals, foreign victims and foreign settings have long been used in crime and detective fiction from Edgar Allan Poe's *The Murders on the Rue Morgue* (1841) to "foreign devils" in Arthur Conan Doyle's Sherlock series. In nineteenth-century English detective stories, criminals are often foreign and they are stigmatized as the "other" or the "exotic" in Victorian society (Schütt, 2003: 73). Placed at the heart of mystery and suspense, the unknown criminal arouses feelings of curiosity and fear, based on preconceived ideas of the author (and the readers) about alterity and difference (Anderson et al., 2012: 1). In this sense, these stories contribute to national, social and cultural construction of otherness and reflect the ideological approaches of the state on identity, belonging or hybridity.

The use of foreigners in crime and detective fiction further indicates a "transcultural contact zone" in which authors often reflect their society's attitude towards different cultures and societies (Pratt, 1992). In this respect, the use of gypsies as the criminal "other" in Morrison's short story exemplifies a transcultural encounter in Victorian England. The "foreign" gypsy as a representative of a minority group is presented as a suspect of a presumed murder and the detective represents English society. In the story, the projection of evil onto others (minority cultures) is used as a way of distancing dominant cultures from it (Morton, 2004). At the same time, the figure of the detective acknowledges cultural multiplicity by his ability to relate to different social classes, cultures and communities, as elaborated in the next section.

3. THE PLOT AND HEWITT'S METHODOLOGY

The story is set in Ratherby, a small town far from London. Martin Hewitt and Brett visit the latter's uncle, the Colonel, in early September. The plot includes the Fosters family from Ratherby, a couple with two sons and one daughter. After the death of Mr John Foster in an accident, Mrs Foster marries Mr Jonas Sneathy, a fortune-hunter and a director of penny banks as well as some insurance offices (Morrison, 1896: 141). Soon, Mr Sneathy finds out that he cannot benefit from his wife's assets due to her ex-husband's will. His brutal nature is eventually unclosed, and he uses physical violence against his wife. Witnessing such a terrific moment, Henry and Robert save their mother and then they beat Mr Sneathy. They further threaten him about chopping his hand off and hanging him to the door. Soon after their departure to London, the two brothers are called back home by their sister and they find out that Mr Sneathy has just left home after an incident. They go out to find Mr Sneathy and ask a coachman in what direction he went. On the same day, Mr Sneathy's body is found in Ratherby hanging to a tree and with the right hand cut off. This discovery leads the local community to assume that he did not commit suicide but was murdered. The only suspects are the young Fosters who threatened him earlier and they were seen walking in the same direction.

Upon the discovery of the body, Hewitt goes to the crime scene (before the police) and finds some evidence that ultimately leads him in a completely different direction regarding the presumed murder and murderer(s). In the first instance, Hewitt comments on hanging and mutilation of the body as "an unusual form of murder" for revenge or spite (Morrison, 1896: 148). Although Hewitt, Bret and Mr Hardwick (the Colonel's neighbour) observe marks of three pairs of shoes on the

footpath, indicating the presence of Mr Sneathy, Robert and Henry together, the detective continues to search for further evidence in the wood. Conversely, Mr Hardwick considers all evidence as proof of the murder of Mr Sneathy by the two brothers. His claim is ultimately falsified by Hewitt's discovery of the truth as the detective claims that initial presumptions could lead to wrong interpretations of available evidence.

Using his high observational skills and reasoning, Hewitt finds out that the rope used for the hanging is an old one rather than that of the Forsters. Based on the evidence such as the missing right hand, muddy marks on the body's knees, clumsily cut locks over the right ear, and right-handed brothers, Hewitt is convinced that the two brothers have not murdered Mr Sneathy. He has a different assumption and therefore he decides to do some further research about the case in the area. In higher parts of the wood, Hewitt and Brett find two recent human footmarks, and soon they discover an unknown trail going down the stream. They follow the footsteps and finds "a couple of small twigs, placed crosswise, with the longer twig of the two pointing down the branch of the road to the left" (Morrison, 1896: 161). In line with these discoveries, the reader is left with several essential questions, as Brett also asks: "Who was this mysterious man with the broken shoe? What had he to do with the murder of Sneathy? What did the mutilation mean? And who were his friends who left him signs and messages by means of crossed twigs?" (161). Following the twig signs, Hewitt and Brett arrive in an open space where they find a gypsy encampment and a few people sitting around a fire. The crime setting is exoticized with superstitions of ancient cultures and the presence of a gypsy encampment in the area.

4. VICTORIAN GYPSIES AND REPRESENTATIONS OF OTHERNESS

Although their origins and the first date of arrival into England is not precisely known, the gypsies have been living in the country as a minority ethnic group from the early sixteenth century. Besides their racial difference, as constant travellers, the gypsies maintained an independent and self-sufficient way of life that contradicts the sedentary life in the British industrial society and bourgeois ideology in the nineteenth century (Matthews, 2008: 5). In *Gypsy-Travellers* (1988), David Mayall depicts the common perception of the travelling gypsies in England as follows:

[Gypsies] had a freedom resented by the householder and were seen as marginal to the normal forces of law and order. Those travellers who did not work, or were not seen to work, were thought of as idle mendicants; those who did were said to pursue sham and vagabond employments which evaded hard and real toil. In short, they were seen as unwelcome and unsavoury parasites. The nomadic way of life stood in defiance to that experienced and suffered by the sedentary population. It rejected materialism, conformity and subjugation to industrial discipline. Anything that suggested eccentricity and unconventionality was treated with an interest qualified by reserve and suspicion. (90)

The public's disapproval of their way of life was shared by the state for causing a nuisance in the country and as a threat against the established social and moral order. For these reasons, eight major legislations were enacted from the early sixteenth century until the end of the eighteenth century to control and restrict their movements and places for camping (Mayall, 1988: 189-92). The "Gypsy Problem" continued to mount in the following century and eighteen legislations that were more severe were enacted. This issue was also taking more space in news, periodicals and literary works unlike earlier centuries (Wilder, 2004: 5). Nevertheless, as Mayall also notes, the Vagrancy Act of 1824 was the most harmful law enactment against the travelling gypsies in the period and "it gave considerable discretionary powers to magistrates, who showed little reluctance in enforcing it, and by sweeping the countryside as 'a remorseless drag-net' no nomadic family was able to feel immune from its generalised provisions" (147). With the Act, local authorities were allowed to prevent the gypsies from settling down in a place temporarily without the permission of owners of any private properties (Matthews, 2008: 5).

Since gypsies had lower literacy levels and preserved an oral culture rather than written records, available texts for analysis were often written by non-gypsies (Mayall, 1988: 7). This means that the gypsy identity was often re-constructed by middle-to-upper class, sedentary male artists and

authors in written records of the nineteenth century. Hence, identification of the gypsies as “other” often refers to the gaze and estrangement of settled societies in the countries they wandered. Their racial and cultural differences as well as travelling lifestyle were considered as a deviation from normalcy and denoted their outsider status from the perspective of middle-class sedentary individuals describing them (Matthews, 2008: 31). However, it is still not clear whether their otherness or marginalisation originate from their race, culture or lifestyle (13).

In this context, Morrison’s short story exemplifies the gaze of the white, middle-class male writer and further complicates misrepresentation of the gypsies by identifying the “foreign” gypsy as the criminal other in Victorian England. This is particularly achieved by the narrator’s point of views as a representative of the middle-class Victorians. The story, for instance, opens with Brett’s opinions on the occurrence of mysterious crimes far from London, unlike the common belief that the city is the locus of countless possibilities of criminal activities. In the same passage, the narrator’s view on ancient races, civilization and savagery reflect the common Victorian ideas on marginalising other minority cultures:

Fantastic crimes, savage revenges, mediæval superstitions, horrible cruelty, though less in sight, have been no more extinguished by the advent of the nineteenth century than have the ancient races who practised them in the dark ages. Some of the races have become civilized, and some of the savageries are heard of no more. But there are survivals in both cases. I say these things having in my mind a particular case that came under the personal notice of both Hewitt and myself—an affair that brought one up standing with a gasp and a doubt of one's era. (Morrison, 1896: 138)

Brett links savagery and mediaeval superstitions with uncivilised races/communities living in the nineteenth century. His feelings of awe and doubt of his era arouse curiosity and reveal his assumption that all races are developed at some level and they conform to Western ideals of community and civilisation. In this regard, the narrative offers a story of otherness of ancient communities and their “savageries” proclaimed from the beginning.

In the narrative, the gypsies travelling in England are differentiated from the gypsies of other parts of Europe and the narrator makes an explicit connection between criminal activities and “foreign” gypsies, with a reference to different types of gypsies and ancient superstitions. In the story, Hewitt communicates with the gypsies in the Romani language and the English translations are provided by the author in the footnotes.* The detective’s knowledge of a minority language marginalises him, but it also displays his conformity to a multicultural society through his communication with other ethnicities. The small group consists of gypsies, half-gypsies, and Lees and Hewitt introduces himself and Brett as *pirimengroes* (or travellers). This indicates a strong classification of the gypsies which reinforces their exclusion and otherness in the period. After a short conversation, Hewitt points out that one of the men is a “foreign” gypsy and he is not a Lee:

"You're not all Lees here, I see?"

"Yes, pal, all Lees."

"But he's not a Lee?" and Hewitt jerked his head towards the tent.

"Why not a Lee, pal? We be Lees, and he is with us. Thus he is a Lee."

"Oh yes, of course. But I know he is from over the pawny. Come, I'll guess the tem [country] he comes from—it's from Roumania, eh? Perhaps the Wallachian part?"

The men looked at one another, and then the old Lee said:

* Studies regarding linguistic origins of Romani language suggest that it can be traced back to north Indian languages (Kenrick, 2004: 5) Some expressions used by Hewitt in the story are as follows: *Kooshto bock, pals!*" [Good luck, brothers] "*Sarshin, daddo?*" [How do you do, father] he said; "*Dell mandy tooty's varst.*" [Give me your hand] "*Tatty for pawny, chals. Dell mandy the pawny, and lell posh the tatty.*" ["Spirits for water, lads. Give me the water and take your share of the spirits."] (Morrison, 1896: 163-86).

"You're right, pal. You're cleverer than we took you for. That is what they calls his tem. He is a petulengro, and he comes with us to shoe the gries [horses] and mend the vardoes [vans]. But he is with us, and so he is a Lee." (Morrison, 1896: 166)

As this passage suggests, the man with the broken shoes is identified as a foreign gypsy and he is the person being close to the mutilated body. He is described by Brett as "a much darker man than any other present" and with the "appearance of a man of even a swarthier race than that of the others" in the encampment (165). The outsidership of the foreign gypsy is reinforced by his darker skin colour and exoticizes the story even further.

Soon later, Hewitt describes him as a Wallachian gypsy, having "an older and purer dialect than that of the English gypsies" and suggests that foreign gypsies still believe in the legend of Hand of Glory:

It did exist in this country in the last century, when there were plenty of dead men hanging at cross-roads, and so on. On the Continent, in some places, it has survived later. Among the Wallachian gypsies it has always been a great article of belief, and the superstition is quite active still. The belief is that the right hand of a hanged man, cut off and dried over the smoke of certain wood and herbs, and then provided with wicks at each finger made of the dead man's hair, becomes, when lighted at each wick (the wicks are greased, of course), a charm, whereby a thief may walk without hinderance where he pleases in a strange house, push open all doors and take what he likes. Nobody can stop him, for everybody the Hand of Glory approaches is made helpless, and can neither move nor speak. (Morrison, 1896: 183)

As explained by Hewitt, the Hand of Glory is a superstition that has a long history and took place in folk tales and legends in Europe.* Hewitt solves the presumed murder of Mr Sneathy as being a suicide and the mutilation of his right-hand by a foreign gypsy who believed in the Hand of Glory. He explicates that Mr Sneathy and the two young Fosters had not met in the wood and they were looking for him to take him to the asylum for they believed he had gone mad. The footmarks of a broken shoe, twig-signs, and some jagged hair are used by Hewitt to use reasoning and deduction in the light of available evidence. The man is arrested by Hewitt and Brett on the very act of practising the superstition and sent to the prison. Yet the next morning, he is discovered to have escaped and is never found again.

5. CONCLUSION

Morrison's "The Case of the Missing Hand" is a reflection of the social and cultural anxieties of the Victorian community regarding the travelling gypsies in the nineteenth century. Whilst Brett, as the narrator, represents the middle-class Victorians' attitudes and preconceived ideas towards the gypsies, Hewitt is constructed as a more hybrid character whose role acknowledges cultural multiplicity since he can relate to different social spectrums as well as exotic cultures and communities. Not relying on presumptions and convictions, the detective uses both observation skills and his knowledge about the gypsies, the Romani language and their old superstitions. His empirical approach allows him to solve the crime and prevent false accusations of the gypsy as a murderer.

In this way, the story not only discloses the dominant exclusion and stereotyping of the travelling gypsies in Victorian England, but it also challenges the perception of otherness based on preconceived ideas with its unanticipated end. Although it is assumed that the victim was murdered by his stepsons, it turns out that he committed suicide and his hand was cut off after death by a foreign gypsy who believed in Hand of Glory. Morrison exoticizes the crime setting by choosing a small town far from London, with ancient superstitions and a gypsy encampment not far from the hanged body. Brett's statements in the narrative also emphasizes the estrangement of the gypsy community through implications of primitive beliefs and savagery. Hewitt, as the detective, reassures a sense of security and safety for the middle-class narrator, as representative of the society he writes for. Thereby, the author attempts to subvert the perception of the foreign gypsy as the criminal other and embraces cultural and ethnical difference in a multicultural society.

* For other tales and legends on Hand of Glory, see <https://www.pitt.edu/~dash/hand.html>

REFERENCES

- Anderson J., Miranda C., and Pezzotti B. (2012). *The Foreign in International Crime Fiction: Transcultural Representations*, London: Continuum Int. Publishing.
- Detective Story. (2020). *Encyclopedia Britannica*, Retrieved January 27, 2021 from <https://www.britannica.com/art/detective-story-narrative-genre>
- Greenfield, J. (2002). Arthur Morrison's Sherlock Clone: Martin Hewitt, Victorian Values, and London Magazine Culture, 1894-1903. *Victorian Periodicals Review*, 35 (1), 18-36.
- Harper, L. M. (2009). Clues in the Street: Sherlock Holmes, Martin Hewitt, and Mean Streets. *The Journal of Popular Culture*, 42(1): 67 – 89.
- Kayman, M. A. (2003). The Short Story from Poe to Chesterton. *Cambridge Companion to Crime Fiction*, ed. by Martin Priestman, Cambridge: Cambridge University Press, 41-58.
- Kenrick, D. (2004). *Gypsies: From the Ganges to the Thames*, Hatfield: University of Hertfordshire Press.
- Mathews, J. (2008). *Reading the Victorian Gypsy*, Unpublished PHD Thesis, Cardiff University. The United Kingdom.
- Mayall, D. (1988). *Gypsy-travellers in Nineteenth-century Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Morrison, A. (1896). The Case of the Missing Hand. *Chronicles of Martin Hewitt*, New York: Appleton. Retrieved January 3, 2021 from http://www.gutenberg.org/files/37820/37820-h/37820-h.htm#FNanchor_2_2
- Morton, A. (2004). *On Evil*, London: Routledge.
- Pratt, M. L. (1992). *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge.
- Priestman, M. (2003). Introduction. *Cambridge Companion to Crime Fiction*, ed. by Martin Priestman, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schütt, Sita A. (2003). French Crime Fiction. *Cambridge Companion to Crime Fiction*, ed. by Martin Priestman, Cambridge: Cambridge University Press, 59-76.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışma, İngiliz polisiye kurgusunda ötekiliğin (yanlış) temsillerini incelemeyi amaçlamakta ve İngiliz yazar Arthur Morrison'un 1895 yılında yayınlanan *Chronicles of Martin Hewitt* eserinde yer alan "The Case of the Missing Hand" (Kayıp El Vakası) öyküsünde suçlu öteki olarak göçebe Romanlara odaklanmaktadır. Bu makale, Morrison'ın kısa öyküsünün Viktorya toplumunda göçebe Roman topluluklarına karşı var olan güçlü basmakalıp yargıların bir yansıması olduğunu ve aynı dönemde İngiliz toplumunun emniyet ve güvenlik duygularını tehlikeye attığına inanıldığı için dışlanan Roman figürünün suçlu/hain olarak ele alındığını ileri sürmektedir. Öyküde ilkel hurafelerin bir suç işleme nedeni olarak kullanılması ise, Roman topluluğunu hem kültürel hem de tarihsel olarak illiklik ve vahşilik imalarıyla modern toplumdan uzaklaştırdığını ve daha fazla yabancılaştırdığını gösterir.

Metodoloji

Çalışma öncelikle Viktorya dönemi polisiye kurgusunun özelliklerini ele almakta ve on dokuzuncu yüzyılın son döneminde yayınlanan Morrison'un polisiye öykülerinin bu alandaki yerini ve önemini açıklamaktadır. Daha sonra olay örgüsü incelenerek suç ve ötekileştirme kavramları ele alınmakta ve göçebe Roman topluluklarının edebiyattaki temsili analiz edilmektedir. Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes serisinden sonra özel dedektiflerin ön planda yer aldığı öykülerin devamı niteliğinde Morrison tarafından Martin Hewitt karakteri yaratılmış ve akılcı düşünce, bilimsel veriler ve mantık çerçevesinde suç olaylarının ele alınması geleneği devam ettirilmiştir. Öyküde, ilk incelemelerde cinayet olduğu düşünülen bir olayda, dedektif Hewitt'in detaylı incelemesi, gözlemleri ve deneyimi sonucunda maktulün aslında intihar ettiği ve daha sonra olay yerine gelen ve batıl inançları olan yabancı bir Romanın ölünün sağ elini ve bir tutam saçını kestiği anlaşılır. İlk izlenimin olay hakkında yanlış bir değerlendirmeye yol açabileceğini ve ilk şüphelilerin aslında masum olabileceklerini kanıtlayan bir örnek olarak suç araştırmalarında bilimsel veri ve kanıtların kullanılması gerektiğini vurgular.

Bulgular

Yabancı suçlular, yabancı kurbanlar ve yabancı olay yerleri, Edgar Allan Poe'nun *The Murders on the Rue Morgue* (1841) öyküsünden Arthur Conan Doyle'un Sherlock serisindeki "yabancı şeytanlar" a kadar uzun süredir suç ve dedektif kurgusunda kullanılmıştır. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz dedektif hikayelerinde, suçlular genellikle yabancıdır ve Viktorya toplumunda "öteki" veya "egzotik" olarak damgalanırlar (Schütt, 2003: 73). Gizem ve gerilimin merkezine yerleştirilen gizemli suçlu, yazarın (ve okuyucuların) farklılık hakkındaki önyargılı fikirlerine dayanarak onlarda merak ve korku uyandırır (Anderson et. al., 2012: 1). Bu anlamda bu hikayeler, ötekiliğin ulusal, sosyal ve kültürel inşasına katkıda bulunur ve devletin kimlik, aidiyet veya melezlik konusundaki ideolojik yaklaşımlarını yansıtır.

Yabancıların suç ve polisiye kurgusunda kullanılması, yazarların sıklıkla toplumlarının farklı kültürlere ve toplumlara yönelik tutumlarını yansıttığı bir "kültürlerarası temas bölgesi" ni gösterir (Pratt, 1992). Bu bakımdan, Morrison'ın kısa öyküsünde Romanların suçlu "öteki" olarak kullanılması, Viktorya dönemi İngiltere'sinde kültürlerarası bir çatışmanın örneğidir. Bir azınlık grubunun temsilcisi olarak "yabancı" Roman, varsayılan bir cinayetin zanlısı olarak sunulur ve öyküde Martin Hewitt İngiliz toplumunu temsil eder. Hikâyede, kötülüğün başkalarına (azınlık kültürleri) yansıtılması, baskın kültürleri ondan uzaklaştırmanın bir yolu olarak kullanılmıştır (Morton, 2004). Aynı zamanda, dedektif figürü farklı sosyal sınıflar, kültürler ve topluluklarla ilişki kurma becerisiyle de kültürel çeşitliliği destekler.

Öyküde, İngiltere'de yaşayan göçebe Roman topluluğunun kullanılması bu etnik grubun toplum tarafından ötekileştirilmesi ve dışlanması konusunu gündeme getirir. Kökenleri ve İngiltere'ye ilk geliş tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, Romanlar ülkede on altıncı yüzyılın başlarından itibaren azınlık etnik bir grup olarak yaşamaktadırlar. Çingeneler, ırksal farklılıklarının yanı sıra, sürekli göçebeler olarak, İngiliz sanayi toplumundaki yerleşik yaşamla ve on dokuzuncu yüzyıldaki burjuva ideolojisiyle çelişen bağımsız ve kendi kendine yeten bir yaşam tarzını

sürdürmüşlerdir. Halkın onların yaşam tarzlarını onaylamaması ve devlet tarafından yerleşik sosyal ve ahlaki düzene bir tehdit olarak algılanmaları çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu nedenle, göçmen Romanların hareketlerini ve kamp yerlerini kontrol etmek ve kısıtlamak için on altıncı yüzyılın başından on sekizinci yüzyılın sonuna kadar sekiz büyük yasa çıkarıldı.

Sonuç ve Tartışma

Morrison'un "The Case of the Missing Hand" adlı öyküsü Viktorya toplumunun göçebe Romanlar ile ilgili sosyal ve kültürel kaygılarının bir yansımasıdır. Anlatıcı olarak Brett orta sınıf Viktorialıların Romanlara karşı tutumlarını ve önyargılı fikirlerini temsil ederken, Hewitt, rolü farklı sosyal spektrumların yanı sıra egzotik kültürler ve topluluklarla ilişki kurabildiğinden kültürel çeşitliliği kabul eden daha melez bir karakter olarak yansıtılmıştır. Varsayımlara ve kanaatlere kanmayan dedektif, hem gözlem becerilerini hem de Romanlar, Roman dili ve eski batıl inançları hakkındaki bilgilerini kullanır. Ampirik yaklaşımı, suçu çözmesine ve yabancı bir Roman'ın katil olmadığını kanıtlamasına yardımcı olur.

Böylelikle hikâye, sadece Viktorya dönemi İngiltere'sindeki göçebe Romanların dışlanması açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda önyargılı fikirlere dayalı olarak toplumun ötekileştirmesine de beklenmedik sonucuyla meydan okur. Mr Sneathy'nin üvey oğulları tarafından öldürüldüğü varsayılsa da aslında intihar ettiği ve ölümünden sonra Hand of Glory'ye inanan yabancı bir Roman tarafından elinin kesildiği ortaya çıkar. Yazarın, olay yeri olarak Londra'dan uzakta küçük bir kasaba seçmesi, eski batıl inançların kullanılması ve olay yerine yakın bir Roman kampıyla suç ortamını egzotikleştirir. Brett'in anlatıdaki ifadeleri aynı zamanda ilkel inançlar ve vahşet yoluyla çingene topluluğunun yabancılaştırılmasını vurgular. Bu bağlamda, dedektif Hewitt orta sosyal sınıflara bir güvenlik ve emniyet duygusu verir. Aynı zamanda yazar, yabancı Roman'ın suçlu öteki algısını yıkmaya çalışır ve çok kültürlü bir toplumda kültürel ve etnik çeşitliği onaylar.

THE INTERNAL FACTORS AFFECTING THE PROFITABILITY: EVIDENCE FROM THE GLOBAL AVIATION INDUSTRY*

Araştırma Makalesi / Research Article

Yıldırım, C., Çürük, A. Ü. ve Ergün, B. (2021). The Internal Factors Affecting the Profitability: Evidence from the Global Aviation Industry. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 415-428.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.621188>

Geliş Tarihi: 17.09.2019

Kabul Tarihi: 16.03.2021

E-ISSN: 2149-3871

Caner YILDIRIM

yldrm_cnr@hotmail.com

ORCID No: 0000-0002-4189-0236

Arş. Gör. Avni Ürem ÇÜRÜK

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü

ucuruk@atu.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-5637-8182

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır ERGÜN

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü

bergun@atu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-0844-412X

ABSTRACT

It is intended to reveal the internal profitability determiners of the leading global aviation companies, through this study. The data set consists of the financial ratios of 12 aviation companies between 2009 and 2016. The logistic regression method was employed to analyze the data. While “operating margin, net margin, return on asset (ROA) and return on equity (ROE)” were used as dependent variables, independent variables were selected as current ratio, inventory turnover, receivables turnover, payables period, asset turnover, and debt ratio. According results, while the other variables are constant, it can be argued that the increases in the average current ratio, inventory turnover, and debt ratio increase the likelihood that independent variables take negative values, while other independent variables have the opposite effect on dependent variables.

Keywords: Financial Performance, Profitability, Financial Ratios, Logistic Regression, Aviation Companies.

KARLILIĞI ETKİLEYEN İÇSEL FAKTÖRLER: KÜRESEL HAVACILIK ENDÜSTRİSİNDEN KANITLAR

ÖZ

Bu çalışmada dünyanın önde gelen hava yolu şirketlerinin karlılıklarının içsel belirleyicilerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Veri seti 12 hava yolu şirketinin 2009-2016 yılları arasındaki finansal oranlarından oluşmaktadır. Verilerin analizi amacıyla lojistik regresyon yönteminden faydalanılmıştır. Faaliyet karı, net kar, aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığı (ROE) oranları bağımlı değişken olarak kullanılırken bağımsız değişkenler cari oran, stok devir hızı, alacakların dönüşüm hızı, ödeme süresi, aktif devir hızı ve borçluluk oranları olarak seçilmiştir. Analiz sonuçlarına göre diğer değişkenler sabitken ortalama cari oran, stok devir

* This paper is derived from the master’s thesis titled “The Factors Affecting The Financial Performance: Evidence From The Aviation Industry”.

hızı ve borçluluk oranlarında gerçekleşen artışların bağımsız değişkenlerin negatif değerler alma olasılığını artırdığı, diğer bağımsız değişkenlerin ise bağımlı değişkenler üstünde tersi bir tesire sahip olduğu ileri sürülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Performans, Karlılık, Finansal Oranlar, Lojistik Regresyon, Hava Yolu Şirketleri.

1. INTRODUCTION

The logistics and transportation industry increased its importance, as a consequence of globalization and with the growth in consumption, so it has been studied by many researchers in both the private sector and academic context, and nowadays the aviation industry has become one of its most prominent sub-branch. With its own characteristics such as; special infrastructure and communication system requirement, the use of advanced technology tools and equipment, qualified human power, both national and international property through its legislation; aviation is an important and dynamic industry which even affects policies of countries. The aviation industry has played an indispensable role in creating a global economic value and therefore it is a remarkable economic force. Looking ahead, the industry is still facing real challenges, such as an apparent fuel-value imbalance, currency fluctuations, and a worldwide economic crisis. Infrastructure capacity is also a major barrier that threatens ongoing development and long-term profitability (Belobaba et al., 2009). The financial performance of airlines, including pricing in a competitive environment, affects short and long-term choices and shapes vital regulations.

The aviation industry needs to find short and medium-term methods that can generate sufficient revenue over environmental costs, to overcome fixed costs. One perspective of this is driven by contention that there is an excessive limit in air transport markets and returns will be underneath the cost of capital until the point when the limit is driven out. In this regard, the aviation industry has been weak for many years but still keeps increasing the capacity in almost every geographical market. This implies that capital markets are flawed and that they invest in airlines that cannot afford capital costs (Tretheway and Markhvida, 2014). The industry is able to continue its activities by supporting the subsidiaries as well as the aspect of flight. These activities include care, catering and travel agencies. These subsidiaries create attractive opportunities for the aviation industry as they have the potential to generate wider profit margins (Redpath et al., 2016).

Financial performance can be defined as a process where the results of policies and activities are evaluated in a financial base. In the studies carried out on an industry-specific basis, examining the financial statements of the companies operating in the field, comparing the ratios and searching for meaningful results are popular methods applied in finance. Although the factors affecting financial performance are generally similar, it is necessary to make separate examinations in order to reach the appropriate factors affecting the performance, for the specific characteristics, taking the industry dynamics into account.

It is difficult to determine whether the operating profits of companies are sufficiently based only on the information as regards to profit provided on the financial statements. These statements only show how much profit the company has made during a certain period of activity. Profitability ratios are useful tools to determine whether the profitability of business operations are sustainable. Shareholders and investors are the relevant parties, closely interested in revenue generation capacity and sustainable profitability of the business. For this reason, profitability ratios are the most widely used financial performance indicators to measure the efficiency of business resources (Güngör, 2014).

The wealth maximization of shareholders, including the latest innovations and developments in the business world, is accepted in the literature as one of the modern approaches. Maximization of wealth is more than profit maximization because the main aim of businesses is improving the value of shares (Paramasivan and Subramanian, 2008). From this point of view, a firm's and consequently its managerial staff's, board members' and all attendants' main objective should be maximizing the wealth of the owners which can be estimated by the firm's stocks share price (Gitman and Zutter, 2012). On the other hand, there exists a strong argument suggesting that the fundamental goal is profit making even in the business management literature. This research paper is conducted

based on the philosophy that "the essential goal of a firm must be maximizing the shareholder's wealth, and profit making may only be a tool".

2. LITERATURE REVIEW

There is a huge literature that explores the financial performance determiners of multi-industries or a unique industry. For example, Whittington (1980) conducted a study over multi industries in the United Kingdom, using the data between the years 1960 and 1974. By setting; "ROA, Profitability margin and Sales/assets ratio" as dependent variables, and "Net asset, Gross asset, Sales, Value-added and Return on Gross assets" as independent variables in a regression analysis, it was concluded that; smaller firm size, leads to lower profitability, as well as some factors such as average profit margins and sales/asset ratios do not change automatically according to the size of the company. Mesquita and Lara (2003) conducted a study over multi industries in Brazil, using the data between the years 1995 and 2001. By setting; "ROE" as the dependent variable, and "Short-term debt/total liability, Long-term debt/total liability, Equity, Long-term debt/equity" as independent variables in an ordinary least squares regression analysis, it was concluded that; an inverse proportion occurs among financial leverage and profitability, while a direct proportion between short-term debt and profitability occurs. Additionally, they couldn't determine any correlation among long-term debt and profitability. Pandey (2004), set "Total debt/asset" as a dependent variable, and "Tobin's Q, Profitability, Growth, Systematic risk, Size, Number of shares, Tangibility" as independent variables in a panel data analysis, in the study which has been conducted over Malaysian multi industries, using 1994-2000 data. The results demonstrates a negative relationship between asset size and profitability. Külter and Demirgüneş (2007) carried out a study over multi industries in Turkey, using the data between the years 1997 and 2006. By setting; "ROA" as the dependent variable, and "Company size, Market share, Net working capital, Receivable turnover, Stock turnover, and Leverage ratio" as independent variables in a pooled regression analysis, it was concluded that; profitability increases as the working capital investments and market share increase. Additionally, profitability decreases based on the company size and incrementing level of loans. Frank and Goyal (2009) conducted a study over multi industries in a Multi-National environment, using the data between 1971 and 2006. By setting; "Debt, Book value of equity, Equity issuance, Book leverage and Market leverage" as the dependent variables, and "Market value of equity, Assets, Debt issuance, Debt repayment, Equity repurchase, Cash balance, Profitability, Market/Book ratio and Tangibility" as independent variables in multiple regression analyses, it was deduced that; the correlation among firm profitability and leverage ratio is positive. Additionally, it was demonstrated that more profitable companies are rather inclined to have more lending and repurchase equity. As per the less profitable firms, they are more likely to apply the opposite. A study over Malaysian multi industry companies using pooled ordinary least squares regression and fixed-effects with 2012-2014 data, Alarussi and Alhaderi (2018), found positive correlation among total sales, working capital, assets turnover ratio and profitability(ROE and earnings per share). Additionally, they determined negative correlation among both debt equity ratio and leverage ratio and profitability. They couldn't detect a significant relationship between current ratio and profitability

While the above explained studies are examples of multi-industrial cases, industry-based studies have also been performed by the researchers. For example, Akkaya (2008) conducted a study over the Textile industry in Turkey, using the data between 1997 and 2006. By setting; "Tobin Q and Leverage ratios" as the dependent variables, and "Systematic risk, EBIT/Total assets, Growth, Total assets, Real assets/Total assets" as independent variables in a generalized least square regression analysis, he found a positive correlation between Tobin Q ratio, beta, tangible assets and scale variables, and a negative relationship with growth. The increase in the systematic risk level of the enterprise allows an increase in the profitability of the enterprise. Also, a positive relationship was found among leverage ratios and the scale variable, and a negative relationship was found with the growth variable. Gill et al. (2010) carried out a research over USA manufacturing industry, using 2005-2007 data. By setting; "Gross operating profit" as the dependent variable, and "Accounts receivables, Accounts payables, Inventory, Cash conversion cycle, Firm size, Financial debt ratio

and Fixed financial asset ratio” as independent variables in a weighted least squares regression analysis, they found a correlation among the accounts receivables and profitability in negative direction; additionally, they determined that cash conversion cycle is significantly related to profitability. On the other hand, they couldn't determine a significant relation among the company size and profitability. Karadeniz and İskenderoğlu (2011) conducted a study over the tourism industry in Turkey, using the data between 2002 and 2009. By setting; “ROA” as the dependent variable, and “Total Leverage, Short Term Leverage, Long-term leverage, Business Size, Market Share, Net Working Capital / Total Assets, Receivable Turnover, Stock Turnover Rate and Asset Turnover” as independent variables in a pooled regression analysis, it was concluded that; the leverage ratio had an adverse influence over the ROA, while the influences of size, market share, net working capital turnover, asset turnover were determined to be positive on the ROA. Moreover, it was determined that receivable turnover and inventory turnover had no influence on ROA. Škuflić et al. (2016) conducted a study over the manufacturing industry in Croatia, using the data between 2003 and 2014. By setting; “Net profit before tax” as the dependent variable, and “Debt/EBITDA, Concentration, Current ratio, Productivity, Indebtedness” as independent variables in a panel ordinary least squares model, it was concluded that; profitability has a positive and significant impact on productivity, and concentration, though it has negative impact on indebtedness and current ratio. Saripalle (2018) conducted a study over the logistics industry in India, using the data between 2010 and 2015. By setting; “ROA” as the dependent variable, and “size, market share, age, debt-to-equity, current ratio” as independent variables in a panel ordinary least squares model, it was concluded that; ROA has a positive and significant relation with Debt-equity, liquidity and market share.

In addition to studies that investigate the determinants of financial performance for several industries, the literature that focuses on the aviation industry has been emerging. Main studies like Schefczyk (1993) and Tsikriktsis (2007) focused more on the relation between operational performance and profitability in aviation industry. Schefczyk (1993) found that productivity is related to ROE while Tsikriktsis (2007) found that profitability depends on organization's operational model. Looking at studies that are more compatible with our research question; Mwangi (2013) conducted a study over the Kenyan aviation industry, using the data between 2008 and 2012. By setting; “ROA” as the dependent variable, and “Exchange rate, GDP growth, Money supply, Interest rate and Inflation rate” as independent variables in Multiple regression analyses, it was concluded that; there is a positive and insignificant correlation between the ROA of the firms and gross domestic products growth rate/annual change in the supply of money. Moreover, a weak, negative, and insignificant correlation between the ROA and exchange rate/ annual average lending rate/annual average inflation has been determined. Alahyari (2014) conducted a study over the aviation industry in a Multi-National environment, using the data between 1994 and 2013. By setting; “ROA and ROE” as the dependent variables, and “Company Size, Company Growth, Leverage Ratio, and Liquidity Ratio, Tangibility of Assets” as independent variables in Panel data analysis, it was concluded that; the influences of tangibility of assets, growth opportunities, and liquidity ratios are significant over the firm profitability. The tangibility of assets has an adverse influence on the profitability of the companies; on the other hand, the effects of growth opportunities on the profitability are negative. Moreover, a different element demonstrating an adverse and statistically significant correlation with the company profitability is the liquidity ratio. Garefalakis et al. (2016) conducted a study over again the aviation industry in a Multi-National environment, using the data between 2005 and 2011. By setting; “ROA” as the dependent variable, and “Cash Flow/Current Liabilities, Accounts Payable, Common Equity, Net Margin, Return On Invested Capital, Total Assets, Short Term Investments, Quick Ratio and Property Plant & Equipment” as independent variables in regression analysis, it was concluded that; the correlation among profitability and cash flow/liabilities, firm size, return on invested capital, net margin, quick ratio, location is positive. On the other hand, the relationship between the profitability of the firms and short term investments was determined to be negative. Finally, Yıldız (2018) conducted a study over again the aviation industry in a multi-national environment, using the data between 2006 and 2015 in panel data analysis. By setting; “ROA” as the dependent variable, and “Interest Coverage Ratio, Operating Margin, Long Term Debt/Capitalization, Asset Turnover, Fixed-Asset Turnover” as independent variables, it was

concluded that; the correlation between profitability and operating margin/fixed asset efficiency was positive and significant. On the other hand, the long-term financial capitalization position, which is another indicator, had an adverse and statistically significant influence over the profitability.

3. DATA and METHODOLOGY

The main motive of this study was to depict the internal factors that affect the profitability of the firms in the aviation industry. There are different classification groups for the leading aviation companies in the sector. These can be listed as Star Alliance, One World, Sky Team etc. In this thesis study we used the data of companies that are the members of Star Alliance. The Star Alliance network is the premier worldwide airline alliance established in 1997 to offer global access, recognition and uninterrupted service to international travellers. In the list, 12 members whose data available in the utilized database have been chosen as the sample. Then via ratio analysis, some liquidity, activity and capital structure ratios were designated as independent variables and profitability ratios designated as dependent variables. And finally, logistic regression analysis was employed. The aviation companies in the data set were Aegean Airlines, Air China, Air New Zealand, ANA, Asiana Airlines, Avianca, EVA Air, Singapore Airlines, Thai Airways International, United Airlines, Lufthansa and THY.

Financial ratios were obtained from the Morningstar.com database. The data set consists of the ratios between 2009 and 2016 in order to measure the effects after the global crisis. Fundamentally, financial ratios are evaluated under 5 groups. They can be classified as liquidity, activity, debt, profitability and market ratios (Gitman and Zutter, 2012, p. 70). The profitability ratios used as dependent variables due to the aim of depicting the factors affect profitability. In addition to that, because the study focused on internal factors related to the profitability, the market ratios were excluded. Hereby gross margin, operating margin, net margin, ROA and ROE ratios were designated as dependent variables, while current ratio, quick ratio, inventory turnover, receivables turnover, payables period, asset turnover and debt ratio designated as independent variables. Besides that, due to the high correlation level among the current ratio and quick ratio, the quick ratio was excluded. Additionally, since gross margin does not contain any negative values to perform logistic regression, it was also excluded. The correlation levels of independent variables were given in Table 1.

Table 1: Correlation Matrix of the Independent Variables

	Current ratio	Quick ratio	Inventory turnover	Receivables turnover	Payback period	Asset turnover	Debt Ratio
Current ratio	1						
Quick ratio	0.95	1					
Inventory turnover	0.02	0.14	1				
Receivables turnover	-0.52	-0.45	0.33	1			
Payback period	0.16	0.25	-0.2	-0.17	1		
Asset turnover	0.48	0.5	0.37	-0.28	-0.09	1	
Debt ratio	-0.6	-0.66	-0.17	0.3	-0.46	-0.03	1

The explanations of the variables were given in Table 2. The names of the ratios were preferred to use as they were specified in the database.

Table 2: The List of Variables

Variable	Formula	Explanation
Current Ratio	$\frac{\text{Current assets}}{\text{Current Liabilities}}$	Fundamentally, this ratio evaluates companies' capability to fulfill their short-term obligations (Gitman and Zutter, 2012).

Table 2 (Cont'd): The List of Variables

Variable	Formula	Explanation
Inventory Turnover	$\frac{\text{Cost of goods sold}}{\text{inventory}}$	Fundamentally, this ratio frequently evaluates the activity or liquidity of companies' inventory (Gitman and Zutter, 2012).
Receivables Turnover	$\frac{\text{Net Credit Sales}}{\text{Average Account Receivables}}$	Fundamentally, this ratio evaluates how fast companies turn their average receivables investment into cash (Richards and Laughlin, 1980).
Payables Period	$\frac{\text{Accounts payable}}{\text{Average purchases per day}}$	Also known as average payment period. Fundamentally, evaluates the necessary time to compensate accounts payables (Gitman and Zutter, 2012).
Asset Turnover	$\frac{\text{Sales}}{\text{Total Assets}}$	Fundamentally, this ratio evaluates companies' efficiency, by measuring their capability to generate sales using assets (Gitman and Zutter, 2012).
Debt Ratio	$\frac{\text{Total Liabilities}}{\text{Total Assets}}$	Fundamentally, this ratio evaluates the percentage of the assets compensated by the company's creditors (Gitman and Zutter, 2012).
Operating Margin	$\frac{\text{Operating Profits}}{\text{Sales}}$	Fundamentally, this ratio evaluates the proportion of profits acquired on operations in sales (Gitman and Zutter, 2012).
Net Margin	$\frac{(\text{Earnings available for common stockholders})}{\text{Sales}}$	Fundamentally, this ratio evaluates the proportion of income that remains after all costs and expenses have been reduced in sales (Gitman and Zutter, 2012).
Return On Asset (ROA)	$\frac{(\text{Earnings available for common stockholders})}{\text{Total Assets}}$	Fundamentally, this ratio evaluates the ability of companies to generate profit from their assets (Gitman and Zutter, 2012).
Return On Equity (ROE)	$\frac{(\text{Earnings available for common stockholders})}{\text{common stock equity}}$	Fundamentally, this ratio frequently evaluates the return acquired by the common stockholders' investment to companies (Gitman and Zutter, 2012).

(Source: * Gitman and Zutter (2012); ** Richards and Laughlin (1980))

In Table 3, the main characteristics of the dependent variables, namely observation number, mean, standard deviation the maximum and the minimum observations can be seen. The firms had averagely 4.30% operating margin, 2.60% net margin, 2.19% return on asset and 8.59% return on equity. The standard deviation levels were generally similar except the standard deviation of return on equity. Parallel to that the minimum and maximum values remained similar except ROE.

Table 3: Descriptive Statistics of the Dependent Variables

Variable	Observation	Mean	Standard Deviation	Min (%)	Max (%)
Operating Margin	94	4.30	4.81	-8.89	17.62
Net Margin	94	2.60	4.56	-8.29	19.39
Return on Asset	94	2.19	3.97	-6.28	18.77
Return on Equity	94	8.59	21.72	-63.23	129.20

In Table 4 the descriptive statistics, such as mean, deviation, and range, of the independent variables were provided. The means of current ratio, inventory turnover, receivables turnover,

payables period, asset turnover and the debt ratio are respectively 0.92, 32.45, 16.10, 55.06, 0.83 and 73.21. The standard deviations of current ratio, inventory turnover, receivables turnover, payables period, asset turnover and the debt ratio are respectively 0.39, 21.11, 7.30, 41.20, 0.25 and 13.40.

Table 4: Descriptive Statistics of the Independent Variables

Variable	Observation	Mean	Standard Deviation	Min	Max
Current Ratio (%)	94	0.92	0.39	0.20	2.25
Inventory Turnover Ratio (times)	94	32.45	21.11	6.16	103.59
Receivables Turnover Ratio (times)	94	16.10	7.30	7.07	35.53
Payables Period (days)	94	55.06	41.20	1.84	194.36
Asset Turnover (times)	94	0.83	0.25	0.50	1.60
Debt Ratio (%)	94	73.21	13.40	40.10	115.04

In this study logistic regression analysis was employed. The logistic regression method helps to search for the systematic relationship between the dependent variable and independent variables.

4. EMPIRICAL RESULTS

In this section, the results of logistic regression analysis are demonstrated. Although the normality test results were not reported, Shapiro-Wilk Normality test results indicate that the variables were not normally distributed. Operating margin, net margin, return on asset and return on equity ratios used as dependent variables in the analysis so there would be 4 logistic regression estimations. In the case of income, dependent variables were coded as "1", on the other hand in case of loss, they were coded as "0". So the results were given in the same table. In addition, due to the same sign of the dependent variables of Net Margin, ROA and ROE the results did not differ.

Table 5: The Result of Logistic Regression Analysis related to Operating Margin

Variables	Coefficient	Standard Error	z	P> z
Current Ratio	-7.817215	2.856974	-2.74	0.01
Inventory Turnover	-0.2121693	0.067497	-3.14	0.00
Receivables Turnover	0.4913472	0.183988	2.67	0.01
Payables Period	0.0715542	0.033371	2.14	0.03
Asset Turnover	18.84567	6.613398	2.85	0.00
Debt Ratio	-0.2701559	0.093430	-2.89	0.00
Constant	11.80014	7.434148	1.59	0.11
Hosmer-Lemeshow Test	Chi-Square: 5.34		sig. : 0.8677	
Log Likelihood:-17.403483	LR Statistics: 43.31		p-value:0.0000	
Pseudo R ² : 0.5601				

To answer how well the model fitted the data employed, The Hosmer-Lemeshow Test was performed. The Hosmer-Lemeshow Test hypothesis are as follows (Tuffery, 2011);

- H0: The established model fits the best to the data.
- H1: The established model does not fit the best to the data.

Pursuant to the Hosmer-Lemeshow goodness of fit test, because of the Chi-Square was 5.34 with the significance level of 0.8677, it could be argued that the model established fitted the best to the data. Furthermore, due to the likelihood ratio of p-value was 0.0000, the model was statistically significant. In addition to model significance, the Pseudo R2 was calculated as 0.5601. The coefficient for the variable current ratio was -7.817215. Holding other independent variables constant, this meant that one-unit (%) increase in the current ratio, it could be expected a 7.817215 decrease in the log-odds of the dependent variable operating margin. One-unit (times) increase in inventory turnover, because the coefficient is negative, it could be expected a 0.2121693 decrease in the log-odds of the operating margin, holding other independent variables constant. Holding other independent variables constant, for every one-unit (times) increase in receivables turnover, it could be expected a 0.4913472 increase in the log-odds of the dependent variable operating margin. Every additional day on the payables period, caused an increase of 0.0715542 in the log-odds of the dependent variable operating margin, holding other independent variables constant. One-unit (times) increase in asset turnover, holding other independent variables constant, it could be expected an 18.84567 increase in the log-odds of the operating margin. Finally, a one-unit (%) increase in debt ratio, it could be expected a 0.2701559 decrease in the log-odds of the operating margin, holding other independent variables constant. As it is seen in the interpretation of the coefficients of the logit model, it is hard to understand. So to overcome this complexity the marginal effects have been calculated in the following table.

Table 6: The Effect of One Unit Change of the Independent Variables to the Probability of Profitability (Operating Margin)

Variables	dy/dx*	Standard Error	z	P> z
Current Ratio	-0.441261	0.1269811	-3.48	0.00
Inventory Turnover	-0.011976	0.0026324	-4.55	0.00
Receivables Turnover	0.0277353	0.008193	3.39	0.00
Payables Period	0.004039	0.0016306	2.48	0.01
Asset Turnover	1.063788	0.2914615	3.65	0.00
Debt Ratio	-0.01525	0.0037502	-4.07	0.00

dy/dx is the derivative of y according to the x. Basically, it is the velocity of y according to the x (Gujarati, 2016). In the sample, holding other independent variables constant, if the average current ratio increased by one unit, the probability of having a positive operating margin decreased by 0.441261. Similarly, if the average inventory turnover increased 1 time, the probability of having a positive operating margin decreased 0.011976. In the case, the receivables turnover increased 1 time, the probability of having a positive operating margin increased by 0.0277353. If the payables period increased 1 day, the probability of positive operating margin increased 0.004039. If the asset turnover increased 1 times, the probability of positive operating margin increased 1.063788. And finally when the debt ratio increased by 1%, the probability of having a positive operating margin decreased by 0.01525.

Table 7: Logistic Regression Classification Table for the Operating Margin Model

	Predicted Positive Operating Margin	Predicted Negative Operating Margin	Percentage Correct
Observed Positive Operating Margin	79	5	84
Observed Negative Operating Margin	1	9	10
Correctly Classified			93.62

Finally, about the analysis of the operating margin, the classification table was performed to see the predictive accuracy, or in other words, the performance of the model employed. According to the table, the logit model correctly predicted 93.62% of the cases. In detail, 79 of the 84 profit-making (in terms of operating margin) companies had classified correctly, and 5 of them classified in the not profit-making companies incorrectly. On the other hand, 9 out of 10 non-profit-making companies were classified correctly, and only 1 of them was classified incorrectly.

Table 8: The Results of Logistic Regression Analysis about Net Margin, ROA and ROE

Variables	Coefficient	Standard Error	z	P> z
Current Ratio	-3.054499	1.443973	-2.12	0.03
Inventory Turnover	-0.0896215	0.0320596	-2.80	0.01
Receivables Turnover	0.2790458	0.090367	3.09	0.00
Payables Period	0.0152253	0.0109558	1.39	0.17
Asset Turnover	6.053446	2.700393	2.24	0.03
Debt Ratio	-0.1883281	0.0578751	-3.25	0.00
Constant	11.38679	4.798169	2.37	0.02
Hosmer-Lemeshow Test		Chi-Square: 8.66	sig. : 0.5649	
Log Likelihood:-33.538576		LR Statistics: 32.79	p-value:0.0000	
Pseudo R ² : 0.3283				

According to the Hosmer-Lemeshow goodness of fit test, due to the Chi-Square was 8.66 with the significance level of 0.5649, the model fitted the best to the data. The Pseudo R² was observed as 0.3283. The likelihood ratio p-value was 0.0000 the model was statistically significant. One-unit (%) increase in the current ratio, because the coefficient is negative, it could be expected a 3.054499 decrease in the log-odds of the above-mentioned profitability ratios, holding other independent variables constant. The coefficient for the variable inventory turnover was -0.0896215. Holding other independent variables constant, this meant that one-unit (times) increase in inventory turnover, it could be expected a 0.0896215 decrease in the log-odds of the above-mentioned profitability ratios. Every additional day on receivables turnover, caused an increase of 0.2790458 in the log-odds of the dependent variables, holding other independent variables constant. According to the regression results, the payables period was not significant. One-unit (times) increase in asset turnover, holding other independent variables constant, it could be expected a 6.053446 increase in the log-odds of the above-mentioned profitability ratios. Finally, a one-unit (%) increase in debt ratio, it could be expected a 0.1883281 decrease in the log-odds of the dependent variables, holding other independent variables constant. As in the logit model employed for the mentioned profitability ratios, due to the difficulty of interpretation of the logit model coefficients, marginal effects have been calculated also for the logit model employed for the Net Margin, ROA and ROE. The results can be seen in the following table.

Table 9: The Effect of One Unit Change of the Independent Variables to the Probability of Profitability (Net Margin, ROA and ROE)

Variables	dy/dx	Standard Error	z	P> z
Current Ratio	-0.3500347	0.150758	-2.32	0.02
Inventory Turnover	-0.0102703	0.002963	-3.47	0.00
Receivables Turnover	0.0319777	0.008145	3.93	0.00
Payables Period	0.0017448	0.001205	1.45	0.15
Asset Turnover	0.6937033	0.273554	2.54	0.01
Debt Ratio	-0.0215817	0.005059	-4.27	0.00

In the sample, holding other independent variables constant, if the average current ratio increased one unit, the probability of having positive Net Margin, ROA and ROE decreased 0.3500347. Likewise, the probability of having positive Net Margin, ROA and ROE decreased 0.0102703, if the average inventory turnover increased 1 time. The probability of having a positive Net Margin, ROA and ROE increased 0.0319777, if the receivables turnover increased 1 time. If the asset turnover increased 1 times, the probability of positive Net Margin, ROA and ROE increased 0.6937033. To close when the debt ratio increased by 1%, the probability of having positive Net Margin, ROA and ROE decreased 0.0215817.

Table 10: Logistic Regression Classification Table for the Net Margin, ROA and ROE Models

	The Predicted Positive Profitability Ratio	The Predicted Negative Profitability Ratio	Percentage Correct
Observed Positive Profitability Ratio	69	11	80
Observed Negative Profitability Ratio	4	10	14
Correctly Classified			84.04

To be able to understand the predictive accuracy of the model, the classification table created. Pursuant to the classification table the logit model correctly predicted 84.04% of the cases, which was a good score. To be more precise, 69 of the 80 profit-making (in terms of Net Margin, ROA and ROE) companies had classified correctly, and 11 of them classified in the not profit-making companies incorrectly. On the other hand, 10 of the 14 not profit-making companies had classified correctly, and 4 of them classified in the profit-making companies incorrectly.

5. CONCLUSION

Although the factors affecting financial performance or profitability are generally similar, it is necessary to make separate examinations in order to reach the appropriate factors affecting the performance for the specific characteristics, taking into account the industry dynamics.

Results of the models which we perform on the data from the aviation industry indicate that:

- Similar with the results of Alahyari (2014), aviation companies which were more liquid than the others had more likely lower profitability ratios, namely operating margin, net margin, ROA and ROE. This could proceed from the trade-off between liquidity and profitability. Or with another aspect, the firms with high liquidity ratios were more likely not to effectively use their current assets in making profits.
- Unexpectedly higher inventory turnover decreased the probability of high profitability. Industry dynamics may play a leading role here. As can be seen in the study of Karadeniz and İskenderoğlu (2011), inventory turnover had no influence on profitability in the tourism industry. The possible explanation for this result is that in the aviation industry, which has different infrastructural requirements than other service industries, inventory levels will be very low compared to other types of enterprises.
- Higher receivables turnover ratios increased the probability of high profitability. Higher receivables turnovers could be explained with higher credit sales or less accounts receivable levels. The firm must implement a careful credit policy and manage the accounts receivables. So the aviation companies collected accounts receivable as quickly as possible had more likely more profitability ratios.
- The aviation firms which made their payments as late as possible more likely had higher profit ratios. This is not an unexpected situation.

- Contrasting the conclusion of Yıldız (2018), the possible negative effect of asset turnover on profitability, our findings indicates that; an increase in asset turnover rate will increase profitability, which classically means that, those who use their assets effectively earn more profit.
- Finally, unlike the work of Alahyari (2014) which couldn't detect a significant relationship between leverage and profitability; our findings indicates leveraged aviation firms had more likely less profitability ratios. Leverage sometimes increases the profitability but conversely, it increases the risk. In these circumstances, it could be interpreted that the firms suffered a high level of financial risk.

Finally, the results provide important implications to the aviation companies, investors, regulatory agencies and standard-setting bodies. The topic can be analysed deeply by the help of more advanced statistical models by future studies.

REFERENCES

- Akkaya, C. (2008). Sermaye Yapısı, Varlık Verimliliği ve Karlılık: İMKB'de Faaliyet Gösteren Deri-Tekstil Sektörü İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30, pp. 1-13
- Alahyari, A. (2014). Determinants of Profitability in the Airline Industry: A Comparison with Turkish Airlines, Unpublished Master's Thesis, Eastern Mediterranean University Institute of Graduate Studies and Research, Gazimağusa/North Cyprus.
- Alarussi, A. S., and Alhaderi, S. M. (2018). Factors affecting profitability in Malaysia. *Journal of Economic Studies*. 45 (3), pp. 442-458
- Belobaba, P., Odoni, A. and Barnhart C., (2009). *The Global Airline Industry*, John Wiley & Sons Inc.
- Frank, M. Z. and Goyal, V. K. (2009). Profits and capital structure, AFA 2009, San Francisco Meetings Paper, Retrieved November 18, 2018 from the https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1104886
- Garefalakis, A., Mantalis, G., Lemonakis, C., and Vassakis, K. (2016). Determinants of profitability in aviation industry of Europe and America. *International Journal of Supply Chain Management*, 5(2), pp.131-137.
- Gill, A., Biger, N., and Mathur, N. (2010). The relationship between working capital management and profitability: Evidence from the United States. *Business and economics journal*, 10(1): pp.1-9.
- Gitman, L. J., and Zutter, C. J. (2012). *Principles of Managerial Finance*. Pearson. Global Edition.
- Gujarati, D. (2016). *Örneklerle ekonometri*. (Çev.) N. Bolatoğlu, Ankara: BB101 Yayınları.
- Güngör, A. (2014). Futbol Endüstrisinde Sportif Başarı ile Finansal Performans Arasındaki İlişkinin Analizi ve Türkiye Uygulaması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Karadeniz, E., and İskenderoğlu, Ö. (2011). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda İşlem Gören Turizm İşletmelerinin Aktif Kârlılığını Etkileyen Değişkenlerin Analizi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), pp 65-75.
- Külter, B. and Demirgüneş, K. (2007). Perakendeci Firmalarda Karlılığı Etkileyen Değişkenler: Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Perakendeci Firmalar Üzerinde Ampirik Bir Çalışma, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (1), pp.445-460.
- Mesquita, J. M. C. and Lara, J. E. (2003). Capital Structure and Profitability: The Brazilian Case, *Academy of Business and Administration Sciences Conference*, Vancouver, July, pp. 11-13.
- Mwangi, F. K. (2013). The effect of macroeconomic variables on financial performance of aviation industry in Kenya. Unpublished Master's Thesis, University of Nairobi, Nairobi/Kenya.
- Pandey, I. M. (2004). Capital Structure, Profitability and Market Structure: Evidence from Malaysia, *Asia Pacific Journal of Economics & Business*, 8 (2), pp. 78-91.
- Paramasivan, C. and Subramanian, T. (2008). *Financial Management*, New Age International Limited Publishers, New Age, pp.5-22

- Redpath, N., O'Connell F., C. and Warnock-Smith, D., (2016). The strategic impact of airline group diversification: The cases of Emirates and Lufthansa, *Journal of Air Transport Management*, 64, pp.1-18.
- Richards, V. D., and Laughlin, E. J. (1980). A cash conversion cycle approach to liquidity analysis. *Financial management*, 9(1), pp.32-38.
- Saripalle, M. (2018). Determinants of profitability in the Indian logistics industry. *International Journal of Logistics Economics and Globalisation*, 7(1), pp.13-27.
- Schefczyk, M. (1993), "Operational performance of airlines: an extension of traditional measurement paradigms", *Strategic Management Journal*, 14 (4), pp. 301-17.
- Škuflić, L., Mlinarić, D., and Družić, M. (2016). Determinants of firm profitability in Croatia's manufacturing sector. *Proceedings Book „Regional Economic Development: Entrepreneurship and Innovation*, pp. 269-282.
- Tretheway, M. and Markhvida K., (2014). The aviation value chain: Economic returns and policy issues, *Journal of Air Transport Management*, 41, pp. 3-16.
- Tsikriktsis, N. (2007). The effect of operational performance and focus on profitability: A longitudinal study of the US airline industry. *Manufacturing & Service Operations Management*, 9(4), 506-517.
- Tuffery, S. (2011). *Data Mining and Statistics for Decision Making*. John Wiley and Sons. 2nd Edition. pp. 457
- Whittington, G. (1980). The profitability and size of United Kingdom companies, 1960-74. *The Journal of Industrial Economics*, 28 (4), pp. 335-352.
- Yıldız, B. (2018). Effecting Factors of Profitability: A Panel Data Analysis on the Best Airline Companies in Europe Ranked by the SKYTRAX. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2),pp. 219-224.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Taşımacılık ve lojistik sektörü, artan nüfus ve küreselleşme ile doğru orantılı artan ticaret ve tüketim doğrultusunda önemini her geçen gün arttırmaktadır. Bu sebeple gerek iş dünyası gerekse akademik dünya tarafında farklı çerçevelerde incelenmektedir. Havacılık endüstrisi bu bahsedilen sektörün bir alt dalı olmakla birlikte kendine ait karakteristikleri (özel altyapı ve iletişim sistemi ihtiyacı, ileri teknoloji araç gereçlerin kullanımı, nitelikli iş gücüne ihtiyaç, ulusal ve uluslararası etkilere açıklık, büyüklük vb.) olan ve hızla gelişmesini sürdüren bir sektördür. Yapılan bu çalışma ile dünyanın önde gelen hava yolu şirketlerinin karlılığını etkileyen içsel faktörlerin neler olduğunun ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Belirtilen amaç doğrultusunda, önde gelen uluslararası hava yolu ittifaklarından Star Alliance'a üye olan Aegean Airlines, Air China, Air New Zealand, ANA, Asiana Airlines, Avianca, EVA Air, Singapore Airlines, Thai Airways International, United Airlines, Lufthansa ve THY gibi dünyanın önde gelen 12 hava yolu şirketine ait verilerden yararlanılmıştır. Bu şirketlere ait veriler Morningstar.com veri tabanından elde edilmiştir. Bunun yanında veriler 2009 – 2016 dönemini kapsamaktadır.

Faaliyet karı, net kar, aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığı (ROE) oranları bağımlı değişken olarak kullanılırken bağımsız değişkenler cari oran, stok devir hızı, alacakların dönüşüm hızı, ödeme süresi, aktif devir hızı ve borçluluk oranları olarak seçilmiştir. Seçilmiş bağımsız değişkenlerin şirketlerin karlılıkları üzerinde ne şekilde etki yarattıklarını ortaya koyabilmek için lojistik regresyon yönteminden faydalanılmıştır. Bu bağlamda bağımlı değişkenler karlılık durumunda “1”, zarar durumunda ise “0” şeklinde kodlanmıştır (bu durumda işaretlerinin aynı olmasından dolayı net kar, ROA ve ROE değişkenleri için tek lojistik regresyon tahmini yapılabilmektedir). Lojistik regresyon tahmininin ardından sonuçların daha rahat yorumlanabilmesi için marjinal etkiler de hesaplanmıştır.

Bulgular

Lojistik regresyonun tahmini sonrasında hesaplanan marjinal etkilere göre aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Faaliyet karının bağımlı değişken olduğu lojistik regresyon tahmini sonrasında diğer değişkenler sabitken ortalama cari oranda gerçekleşecek bir birimlik artışın, pozitif faaliyet karı olasılığını 0.441261 kadar azalttığı; ortalama stok devir hızının bir birimlik artışının pozitif faaliyet karı olasılığını 0.011976 kadar azalttığı; ortalama alacak devir hızının bir birimlik artışının pozitif kar olasılığını 0.0277353 kadar arttırdığı; ortalama ödeme süresinin bir birimlik artmasının pozitif faaliyet karlılığı olasılığını 0.004039 kadar arttırdığı; ortalama aktif devir hızının bir birimlik artışının pozitif faaliyet karlılığı olasılığını 1.063788 kadar arttırdığı ve son olarak da ortalama borçluluk oranının %1 artışının faaliyet karlılığının pozitif olma olasılığını 0.01525 kadar azalttığı gözlenmiştir.

Net karlılık, ROA ve ROE bağımlı değişkenleri için tahmin edilen diğer regresyona göre diğer değişkenler sabitken ortalama cari oranda gerçekleşecek bir birimlik artışın, kar elde etme olasılığını 3.054499 kadar azalttığı; ortalama stok devir hızının bir defa artışının pozitif karlılık olasılığını 0.0896215 kadar azalttığı; ortalama alacak devir hızının bir defa artışının pozitif kar olasılığını 0.2790458 kadar arttırdığı; ortalama aktif devir hızının bir defa artışının pozitif karlılık olasılığını 6.053446 kadar arttırdığı ve ortalama borçluluk oranının %1 artışının karlılığın pozitif olma olasılığını 0.1883281 kadar azalttığı gözlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan analiz sonrasında likiditesi yükselen hava yolu şirketlerinin karlılıktan uzaklaştıkları gözlenmiştir. Bu durumun karlılık ve likidite ödünleşiminden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Diğer bir sebep de yüksek likiditesi olan hava yolu şirketlerinin bu dönen varlıklarını etkin bir şekilde kar elde etmek için kullanamıyor olmaları da olabilir.

Beklenmedik bir şekilde stok devir hızının karlılık olasılığını düşürdüğü bulunmasına karşın hizmet sektörü olan hava yolu sektöründe stok seviyelerinin diğer tür işletmelere göre çok düşük olacağı öngörülebilir.

Yüksek alacak devir hızının karlılığı arttıracacağı bulunmuştur. Yüksek alacak devir hızı yüksek kredili satış ya da düşük alacak seviyeleri ile açıklanabilir. Bu bağlamda hava yolu şirketlerinin kredi politikası ve alacak yönetimi konularına önem vermesi tavsiye edilebilir. Bu şekilde alacakların tahsilinin mümkün olduğunca hızlı olması ve böylece karlılığın artması sağlanabilecektir.

Bir diğer gözlem de beklendiği üzere ödemelerini mümkün olduğunca geciktiren hava yolu şirketlerinin karlılığının artacağı yönündedir.

Analiz sonucu elde edilen bulgulardan, aktif devir hızının artmasının karlılığı arttıracacağı bulgusu, hava yolu şirketlerinin ellerinde bulundurdukları varlıklarla daha fazla satış yapabilmelerinin onların karlılığını arttıracacağı anlamına gelmektedir. Klasik olarak varlıklarını etkin kullananlar daha fazla kar elde etmektedir.

Kaldıraç (borçluluk) bazen karlılığı arttırabilirken diğer taraftan riskliliği de arttırmaktadır. Analiz sonucunda borçluluğu artan hava yolu şirketlerinin kar elde etme olasılıklarını düşürmüşlerdir. Bu durum firmaların yüksek finansal risklilik seviyelerinde bulunuyor olabileceği öngörüsü ile açıklanabilir.

Araştırma çıktıları başta hava yolu şirketlerinin kendileri olmak üzere, bunun yanında yatırımcılar, düzenleyici-denetleyici kuruluşlar gibi paydaşlara da yararlı bilgiler sunmaktadır.

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE YAPISAL REFORM ÇALIŞMALARINDA “MÜDAHALE ALANI” MESELESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Coşkun, M.B. ve Börkoğlu, L. (2021). Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Reform Çalışmalarında “Müdahale Alanı” Meselesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(2), 429-440.
DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.887144>

Geliş Tarihi: 26.02.2021
Kabul Tarihi: 23.03.2021
E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Mehmet Burhanettin COŞKUN
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİB Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
burhanettincoskun@osmaniye.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7138-7669

Dr. Öğr. Üyesi Levent Börkoğlu
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİB Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
leventborkluoglu@osmaniye.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-6607-3999

ÖZ

Kamusal düzenin geliştirilmesi ile ilgili araştırmalarda, ‘Reform’ çalışmaları Yeni Kamu Yönetimi çalışmaları ve kamu politikaları açısından ele alınan ana başlıklardan birisi olmuştur. Türk Kamu Yönetimi’nin Cumhuriyet döneminde sergilediği reform çalışmalarını üç dönem şeklinde ele almak mümkündür. Bunlar, Güler ve Keskin (2007)’e göre erken dönem reformlar dönemi (1923-39), idari reformlar dönemi (1945-1980) ve 1980 ve sonrası görülen yapısal reform uygulamalarıdır. Genel olarak devletlerin yapısal dönüşüm hızlarının ve müdahale alanlarının çeşitliliği çok tartışılan idari reform-yapısal reform ayrışmasının ortaya çıkardığı özel bir çalışma alanıdır. Çalışmanın konusu; Modernite ve devamında Postmodern ideolojideki kamu yönetimi adına inşa edilen yeni kimlik ve kavram ağları ile birlikte ortaya çıkan müdahale alanları ve bu alanların güncel tanımlamalarıdır. Araştırmanın temel amacı Türk Kamu Yönetiminde 1980 ve sonrasında görülmeye başlanan neoliberal reform çalışmalarında yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesinde kullanılan temel müdahale alanları meselesine dikkat çekmektir. Araştırmanın ikinci amacı ise bu müdahale alanlarının kamu düzeni içindeki kalıcılığını tartışmak ve güncel öneriler sunmaktır. Çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Reform, Yapısal Dönüşüm, Müdahale Alanı, Neo-liberalizm, Yeni Sağ.

STRUCTURAL REFORM WORKS IN TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION “INTERVENTION AREA” ISSUE

ABSTRACT

It is possible to discuss the reform efforts of the Turkish Public Administration in the Republican period in three periods. According to Güler and Keskin (2007), these periods are the period of early reforms (1923-39), the period of administrative reforms (1945-1980), and structural reform practices seen in 1980 and after. In general, the diversity of the states' structural transformation speeds and areas of intervention is a special field of study created by the widely discussed administrative reform-structural reform decomposition. In this sense, The main purpose of the research is to draw attention to the issue of the main intervention areas used in the realization of structural transformations in the neoliberal reform studies that started to appear in Turkish Public Administration in 1980 and after. The second aim of the research is to discuss the permanence of these intervention areas within the public order and to provide up-to-date suggestions.

Keywords: Reform, Structural Transformation, Response Area, Neo-liberalism, New Right.

1. GİRİŞ

Kamu yönetimi, toplumsal yapı için yerine getirdiği görevlerin çeşitlilik ve içeriklerinin yenilenmesi amacıyla dönüşeceği form ve düzlemleri devamlı bir şekilde yenilemek ve geliştirmek durumunda kalmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın yüzleşmeye başladığı büyük ekonomik sorunlar kamu yönetimlerinde 1980'li yıllara kadar sürecek yeni tartışmaları oluşturmaya başlamıştır. Bu tartışmalar sadece dünya ekonomik düzeni ile ilgili olarak değil aynı zamanda bölgesel ülke birliklerinin ortak hareket edeceği politika başlıklarında da kendisini göstermiştir. Dünya üzerindeki siyasal, ideolojik ve toplumsal dengelerin inşasında kullanılan temel ölçek ekonomik kalkınma yönetimi üzerine oturtulmuştur. Özellikle kalkınma yönetimi konusunda yönetim otoritelerinde eksik olan ya da hiç oluşmamış değişimler dönemsel etkiler altında kalarak evrimleşmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler idari anlamda reform ve yenileme çalışmalarını sürdürebilmiş ise de bölgesel ve küresel ana akımların etkisinden uzak kalamamışlardır. Bu akımlar genel olarak yapısal reformlar diye adlandırılan ve ekonomi temelli tedbir ve politikaların sıkça ele alındığı ve çözümlendiği bir düşünce sistemi ekseninde biçimlenmiştir. Bunu düşünce sistemi diye açıklamanın zorunluluğu aslında küresel yenilik ve değişimlerin çıktıkları olarak görmekteki isteğimizdir. Buradaki zorluk reform kavramının yeniden tanımlanmasında kalkınma, sürdürülebilirlik, yapısal yenilikler ve küresel evrimleşmelerin birbirleriyle olan ilişkiler ağının güncel varlığıdır.

Bunun yanında toplumsal, kültürel, teknolojik, ekonomik vb. birtakım yönetsel zorunluluklar devletlerin kamu yönetimi sistemlerine önemli yeni sorumlulukları da yüklemeye başlamıştır. Reform çalışmalarının derinleşerek çoğalmasına temel teşkil eden asıl konu budur ve giderek daha da önemli bir hal almaktadır. Dünyada ve Türkiye'de reform çalışmalarının izlenmesinde ana çıkış noktası olarak bu zorunluluk ciddi anlamda göze çarpmaktadır. Ekonomik anlamda yaşanan krizler küresel etkileşim sonucunda devletlerin idari, siyasi ve yapısal anlamda gerçekleşen politikalarının güçlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle gelişmiş bir ülkede meydana gelen kriz diğer gelişmekte olan ülkelere yayılabilmekte, toplumsal, siyasal, ekonomik ve psikolojik diğer kriz türlerini tetikleyebilmektedir.

Ülkelerarası böyle bir etkileşim, devletler üstü kurum ve kuruluşlarca ortaya konan belirleyicilerle reformları desteklemeye imkân tanımaya başlamıştır. Dolayısıyla toplumsal, siyasal ve ekonomik başlıklarda benzerlikler çoğalmaya ve devletlerin etki alanları şekillenmeye başlamıştır. Sonuç olarak da “müdahale alanları” kamu yönetiminin önemli bir yönünü daha güçlendirmek zorunda bırakmıştır. Bu güç, devletlerin reform çalışmalarındaki temel düşüncenin kamusal hizmetlerin varlığında ve sürdürülmesinde siyasi liderlere karşı sorumlu olmaktan çok halka karşı sorumluluk anlayışının geçerli olmaya başlamasında son derece etkili olmuştur.

Merkezi konumda bulunan devletin toplumu yönlendirme aşamasında gündemdeki yerini başka öznelere terk ettiği görülmektedir. Devlet mevcut güçlü konumuna rağmen farklı siyasal ve toplumsal grupların etkileşimi sonucunda bu aktörlerle beraber olmak ve kamu politikaları oluşturma konusunda yeni paydaşlarla birlikte hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu anlamda yeniden tanımlanan devlet gündemi doğrudan oluşturan bir özne olmaktan ziyade sorun çıkarıcı/çatışan tarafları birleştiren ve çözüm ortakları arayan bir aygıt olmaya başlamıştır. (Genç, 2010: 154)

Devletin yenilenen bu özelliğinin yöneticiler, siyasetçiler ve bilim insanları tarafından çok iyi bir şekilde kavranması gerekmektedir. Kamu yönetiminin dünyanın yenilenen özellikleri ve ihtiyaç duyduğu çözüm odaklı beklentileri ile ele alınması, reform çalışmaları yapılmasında idari, siyasi ve yapısal anlamda bu alanları kullanan devletin etki alanını güncel bir biçimde yeniden tanımlamasına katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın birinci bölümünde kamu yönetimi ve reform yapma konusunda kavramsal çerçeve ve yeni kamu yönetimi içindeki yeri ve önemi incelenmiştir. İkinci bölümde devletin etki alanları tanımlanmış ve yapısal reform çalışmalarında temel teşkil eden başlıklara yer verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde Türkiye'nin reform düşüncesi çerçevesinde devlet aygıtının toplumla olan etkileşim alanı ortaya konmuştur.

2. REFORM DÜŞÜNÇESİ VE KAMU YÖNETİMİ REFORMU

Reform, Büyük Meydan Larousse'da "bir şeye, özellikle bir kuruma işleyişini düzeltmek, daha iyi sonuçlar elde etmek amacıyla getirilen köklü değişiklik" olarak da ifade edilir (Büyük Meydan Larousse, 1986: 9641).

Bealey (1999); "*reform*"u yeniliklerin ifade edilmesi ya da olumsuz sonuç doğuran hatalı çalışmaları bütünüyle durdurmak ve işletmemek şeklinde yaygın olarak kullanılan bir terim şeklinde tanımlar. Günümüz idari ve siyasi yapılarında oldukça geniş ve çeşitli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim sebebi ile hali hazırdaki yapı ve sistemlerin kendilerini sürekli yenilemelerine ve geliştirmelerine olan ihtiyaç artmıştır. Bu artışın karşılanması ve çözüm odaklı bir kamu yönetimi sağlayabilmek için yönetimlerce detaylı bir şekilde uygulanan planlı, rasyonel ve devamlı bir reform tasarımı evrensel bir kabul görmektedir.

Reformu tanımlarken kalıcılık, sürdürülebilirlik, yenilik, geçiş, uyum vb. kavramların da birlikte kullanılması önemlidir. Reform çalışmalarında özellikle uzun vadeli ve kalıcı çalışmaların devlet ve halk menfaatine olduğu kabul edilmiştir. Bu çift yönlülük halkın beklentilerinin gerçekleşmesinde, devletle birlikte hareket etmeye başlamasında ve önemli bir çözüm ortağı olmasında oldukça belirleyici olmaktadır. Reform çalışmalarının yeniden tanımlanmasında mevcut kamu yönetiminin evriminde karşılaşılan yeni paradigmalardan da göz önünde bulundurulması önem kazanmaktadır. Bu anlamda, yeni kamu yönetimi kapsamına giren geleneksel anlayışın güçlü ve etkili özellikleri bünyesinde kalarak daha etkin, halka açık ve yönetilebilir kamusal hizmetler açıklanmaktadır.

Örgütler reformun karakterlerini en belirgin biçimde göz önüne koyarlar. Rogers (1975)'in "Örgütün içinde ve dışında gözlemlenen değişikliklere yönelik örgütün içindeki resmi ve gayri resmi yapılarda, statü ve rol biçimlerinde, fiziksel etki alanında veya bağlayan ve geri besleyen süreçlerde değişiklik yapmak" olarak tanımladığı örgütsel değişim, reform kavramına planlı ve sistemli olması konusunda daha farklı bir anlam yüklemektedir. Bu tanım ile örgütlerin planlı reform çalışmalarındaki rol ve güçleri yeniden fark edilerek yenileme ve inşa etme çalışmaları güncel bir yeteneğe kavuşmuştur.

Kamu yönetimi, geniş anlamda toplumun kamusal mal ve hizmetlerden faydalanmasını sağlayan yapıcı, güçlü, yenilenen ve sürekli bir sistemdir. Günümüz kamu yönetimi evrilerinde yeni kamu yönetimi karakteristiğinin gerekliliklerine uyum sağlamış kamu mal ve hizmetlerini üretme esnasında halkın katılımını sağlayan, esnek, şeffaf, denetlenebilir bir toplumsal sistem haline gelmiştir.

Dar anlamda kamu yönetimi ise işlevleri, kuvvetler ayrılığı ilkesine göre, yasama, yürütme ve yargı olan bir siyasal sistemde devletin sadece yürütme organına bağlı kamu örgütleriyle, bu örgütlerin faaliyetlerini ifade eder. (Yalçındağ, 1971: 24) Yeni kamu yönetiminde yeni kuşak yönetim düşünceleri ve sürekli iyileşme ön plana çıkan kavramlardır. Kamu örgütlerindeki gelişme ve sonuç odaklı işlevsellik anlayışı devletin etki alanının küçülerek daha hızlı, ekonomik ve insancıl kamu hizmetlerini oluşturabilmesine katkı sağlamıştır.

Yeni kamu yönetimini tanımlamaya çalışan parametrelerin faydalandığı bir önemli kavram da "Kamu Yönetimi Reformu"dur. Toplumsal düzenin devamlılığını ve iş birliğini sağlayan teorik ve uygulamaya yönelik alt yapının sahibi olan devlet elinde emredici gücü bulduran siyasal bir sistemdir. Bu sistem diğer bütün kurumlardan farklı olarak çalışmaktadır ve bu farklılık günümüz dünyasında egemen karar vericilerin ve yardımcı yasal otoritelerin destek ve etkisiyle etki alanını genişletmektedir.

Kamu yönetiminin sınırları ve etki alanı konusunda günümüzde farklı arayışlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel kamu yönetimi davranışı, kamu yönetimini devletin faaliyetleri içinde ortaya çıkan bir disiplin biçiminde düşünmektedir. Siyaset kuramı ile ilişkili olarak da kamu yönetiminin ana öznesi, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi olarak kabul edilmektedir.

Güler (2003), "Siyaset Biliminin '*devlet*' kavramını '*siyasal sistem*' kavramı ile değiştirerek etki alanı çeşitlenirken, kamu yönetimi disiplininin de benzer bir değişikliklerle '*devlet*' kavramı yerine '*örgüt*' kavramına ulaştığı bir gelişme sürecine vurgu yapmaktadır. Bu örgüt kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde temel özne olmaktan ziyade iş birliğinin geliştirilmesinde ve etkin alanlarda

söz sahibi olmaya imkân sağlayan bir şeffaflık, çabukluk, paylaşım ve güç sağlamaktadır. Aynı zamanda yapısal dönüşüm ve kamusal mal ve hizmetlerin bir araya getirilip bunların vatandaşlara dağıtılmasında yöntem çeşitlilikleri ve kolaylık sağlamaktadır.

Kamu yönetimi reformunun kapsamı ise genel olarak, yönetsel alanda sürdürülen doğru ve etkili yenileme çalışmalarından yöntemlere bağlı olarak oluşturulan en ince ayrıntıları ve basamakları etkileyen farklılık ve değişimleri içine alan düzenlemelere uzanan bütün uygulamaları anlatır. (Sürgit, 1972: 10) Diğer bir deyişle de kamu yönetimindeki reform, bütünüyle devletin temel organları olan yasama, yargı ve yürütmeyi de kapsayan bir kavramdır. Daha sade bir bakış açısıyla reformun Türkiye’de de düşünüldüğü şekilde yasama, yargı ve yürütme organları dışında yer alan kamu kurum ve kuruluşlarını ve bunların çalışmalarını içine alır. Sonuç olarak reformun konusu ve içeriği güçler ayrılığı ilkesine göre “yürütme” alanını kapsar.

Kamu sektörü reformunun ana çalışma başlıklarını dokuz maddede sıralamak mümkündür. Bu maddeler; pragmatik ve sonuç odaklı bir çerçeveye sahip olunması, hedeflerin yetkinlik ve becerilerin geliştirilmesi, deneyim ve yenilik oluşturulması, profesyonelleşmenin önemine vurgu yapılması, kamu sektörü etiği için davranış kurallarının belirlenmesi, yolsuzlukla etkili mücadele stratejilerinin belirlenmesi ve etkin kamu mali yönetiminin sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır (The Commonwealth, 2016: 8).

Kamu yönetimi reformu, 1980’lerden günümüze kadar gelişmiş ülkelerdeki yönetimlerin politik gündeminde önemli bir başlık haline gelmiştir. Günümüzde kamu yönetimi reformu, istikrarlı ve özerk bir kamu politikası ve ayrı bir çalışma sürecinin öznesi olarak görülebilmektedir (Tria ve Valotti, 2016: 1).

Kamu Yönetimi kuramcıları bazı kavramlar üzerinde sıkça durmuşlardır. Bunlar minimal devlet, yetkilerin yerele devri, kamu personel rejimi reformu, demokratik katılım ve devlet vatandaş ilişkileri gibi evrensel nitelik kazanmış olan kavramlardır (Torres, 2004: 100-101). Görülmektedir ki bu kavramların içinde yer alan birtakım başlıklar kamu yönetiminin ilgisini çekmeye başlamıştır. Bunların başında devletin müdahale etkisi ve gücü gelmektedir.

Günümüzde üzerinde oldukça sık durulan ve ana tartışma konularının merkezinde yer alan devletin müdahale etkisi ve bunun görece gücü, kamu yönetimlerince daha önce hesaplanmayan ve özellikle 2000’li yıllar ve sonrasında oluşmaya başlayan belirsiz, tanımsız, karmaşık yönetsel sorunların tanınmasında, çözümlenmesinde ve reformlara yönelik geniş düşünce alt yapılarının oluşturulmasında çok etkili olmuştur.

3. YAPISAL REFORM ÇALIŞMALARINDA BAŞARI FAKTÖRLERİ VE MÜDAHALE ALANLARI

Beetsma ve Debrun (2004)’a göre yapısal reform uygulama alanları üç temel alanda kendisini göstermektedir. Bunlar ürün piyasaları, işgücü piyasaları ve finansal piyasalardır. Yapısal reformların temel amacı, bu piyasalardaki eksik bilgi, aksak rekabet ve katılıklar gibi sorunların giderilerek, ekonominin potansiyel çıktı seviyesine ulaştırılmasıdır. Her ne kadar ekonomik gelişmeyi destekleyen ve toplumsal refahı artıran birtakım politikalar serisi olarak karşımıza çıkan yapısal reform politikalarının toplumun bütün kesimleri tarafından destekleneceği düşünülse de toplumun bazı kesimleri tarafından yapısal reform politikaları tepkiyle karşılanmaktadır.

Ercan (2005)’a göre yapısal reform anlayışı, 1980’li yıllardan itibaren oluşmuş ekonomik bir düzenleme, dönüşüm ve bir dizi çalışmayı ifade etmektedir. Bu çalışmalar genel olarak ülkelerin kamusal eylemlerinin oluşmasında temel oluşturan birinci ve ikinci kuşak yapısal reformlar biçiminde ifade edilmektedir. Burada kastedilen kuşaklar, yapısal reform ve sürdürülebilir refah kavramlarının asıl olarak kurumsal yaklaşımlar, hesap verebilirlik ve yönetime paydaşlık etme anlamında öne sürülen Washington Uzlaşmaları kararları ve devamıdır (Moises, 2000: 521).

Yapısal reform politikalarının uygulanmasında hedeflenen siyasal, toplumsal ve ekonomik faydanın ne ölçüde elde edileceği konusunda birçok sebep yer almış olsa da bunlar içerisinden bazılarının hedeflenen sonuca etkide bulunup bulunmadıkları veya ne ölçüde katkı sağladıkları sayısal modellerle tespit edilebilmektedir. Bunlar;

-Reform öncesi mevcut yapısal ortam, uygulanan yapısal reformların kapsamını etkilemektedir. Heinemann (2004) tarafından 173 ülkenin verileri üzerinde yapılan ekonometrik çalışmalarda ülkelerin yapısal reform öncesi kişi başı milli gelir düzeyinin de yapısal reformlara karşı olan toplumsal desteği ve direnci etkilediğini tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada kişi başı milli gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin daha reform dostu olduğu ortaya çıkmıştır.

-Makroekonomik şartlar ve dengeler, Drazen ve Easterly (2001), makro ekonomik ortamın önemli olmasına vurgu yapar. Bu ortam özellikle siyasal çekişme ve çatışmaların da yoğun olduğu kriz dönemlerinde oluşan makroekonomik göstergelerin olumsuz seyirlerinde meydana getirilecek yapısal reformların muhalefet tarafından daha riskli eylem girişimleri olarak algılanmasına yol açabilir. Bunun önüne geçilmesi açısından elde edilen makroekonomik başarılar ve olumlu politikalar sonucundaki refah ortamında yapısal reformların (işsizlik, GSMH ve para politikaları, tasarruf tedbirleri vb.) daha çatışmasız ve kalıcı bir biçimde hayata geçirilmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla, yapısal reformların kriz dönemlerinden ziyade makroekonomik koşulların olumlu seyrettiği dönemlerde gerçekleştirilmesi önemlidir.

-Makroekonomik politikaların, başarılı olması açısından düşünülmesi gereken politikalar Yıldırım (2011)'a göre kamu bütçesinin ilk sırada yer aldığı maliye politikaları ve para politikaları olarak sayılabilir. Politikaların gerçekleştirmelerindeki zamanlamaların önemi tartışmasız çok hayattır. Maliye politikalarında yapılacak düzenlemelerin mevcut mali yapının politikaların gerçekleşmesinde kaynak sağlayabilecek yetenek ve imkânda olması oldukça ciddi bir konudur. Örneğin, işten çıkarmaların zorlaştırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi ile ilgili bir yapısal reform çalışması için göz önünde bulundurulması gereken ilk konu işsiz kalmalarda verilecek işsizlik ödeneklerinin ilkin kamu maliyesine ne oranda bir yük getireceğidir. Çünkü işten çıkarmalarda işverenin öncelikle başarısız çalışanlardan kurtulmak isteyeceği unutulmamalıdır. Bu bize işsizliğin kısa vadede de olsa bir artışa sebep olacağını açıkça anlatmaktadır. İkinci olarak para politikaların kamu bütçesi içindeki koruma etkisinden faydalanılması bakımından merkez bankalarının çalışmalarında özerk olmaları diğer bir önemli konudur. Para politikalarının güncellenerek yapısal reformlarda ele alınması potansiyel krizlerin olumsuz etkilerinden korunmak ve mevcut istikrar ve düzenin sürdürülmesi bakımından toplumsal refahın ve hükümetlerin kalıcı eylemlerinin önemli bir müdahale alanıdır. Para politikaları makroekonomik politikaların ve yapısal reformların en önemli destekleyicisidir.

Siyasi özneler, açısından bakıldığında yapısal reform politikalarına karşı gösterilen direncin parlamenter sistem özelliklerine sahip ülkelerde yok denecek kadar az buna karşın demokrasinin ve çoğulcu seçim kurallarının uygulanmadığı ülkelerdeki direncin ise daha çok olduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır (Hoj vd., 2006: 47).

Bununla birlikte vurgulanması gereken diğer bir konu da seçim dönemlerinin kullanılmasıdır. Yapısal reform çalışmalarında iktidar tarafından oluşturulan reform çalışmaları seçim dönemlerine yaklaştıkça azalma göstermektedir. Bu azalmanın en önemli nedeninin siyasal anlamda risk almamak düşüncesi olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Uluslararası özneler, bütünüyle postmodern anlayış ve düzen içerisinde ülkelerin karar vericilerinin uluslararası sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel standartların gerçekleşmesinde üye oldukları ulus üstü kuruluşların yapısal reform uygulamaları konularında yönlendirme ve zorlayıcılıkları ile yakından ilgilidir. Bu yönlendirme ve zorlayıcılık baskı şeklinde olabildiği gibi ülkelere ve büyük yatırımcılara aynı zamanda bir aracılık şeklinde de gerçekleşebilir. Örnek olarak, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Para Fonu (IMF) vb. ulus üstü topluluk ve kuruluşlardır. Bunların yanında Fitch, Moody's, Standart & Poor's ve DBRS isimli kredi derecelendirme kuruluşları da uluslararası özelliklerde donanımlı yapısal reformlara etki eden önemli yetkilendirilmiş kuruluşlardır. Yine bu kuruluşlar, yapısal reformların oluşmasında, yabancı ülkelerdeki fonların ve yatırımcıların ülkeye gelmesinde ve sonuçta makroekonomik göstergelere olumlu etki yapmalarının önünün açılmasında tarafsız ve bilimsel verilerin kalkınma ve büyümeye katkı sağlaması bakımından da oldukça önemli bir müdahale alanı konusudur.

Demografik belirleyiciler, bir ülkede meydana getirilen yapısal reform çalışmalarına bakış açısında önemli etkilere sahiptir. Toplumsal yapısının homojen olduğu ülkelerde görülen yapısal

reform uygulamalarının homojen olmayan toplumlara oranla daha kolay hayata geçirildikleri ve olumlu sonuçlar alındığı görülmüştür (Hoj vd., 2006: 66).

Alesina vd. (2002), yapmış oldukları araştırmada siyasi otoritenin yapısal reformlara karşı oluşan direncin bertaraf edilmesindeki çalışmalarda homojen toplumlarda daha başarılı olduklarını tespit etmelerine dikkat çekmektedir. Şili, Guyana ve Bolivya'da yapılan bu araştırma sonucunda Şili'de meydana gelen direncin ortadan kaldırılmasında ve yapısal reform uygulamalarına devam edilmesinde Şili ülkesinin aynı zamanda diğer ülkelere oranla toplumsal yapısında daha homojen bir yapıya sahip olmasından dolayı daha başarılı olunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı demografik düzlemde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir konu da yaş ortalaması meselesi ile yaşlı ve genç nüfus dağılımında beliren farklardır. Heinemann (2004), 173 ülke üzerinde yaptığı araştırmalarda kısa vadede olumsuz ancak orta ve uzun dönemde olumlu sonuçlar getirecek yapısal reform uygulamalarını yaşlı nüfusun desteklemediği ve sıcak bakmayarak direnç gösterdiği, buna karşılık genç nüfus ortalamalarına sahip ülkelerde ise tam tersi bir biçimde destekledikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu anlamda yapısal reform uygulamalarının gerçekleşmesinde yaşanan direncin sebepleri açısından yaş ortalaması da önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

Yeni teknolojik çözümler, yapısal reform çalışmalarına oldukça yeni ve hızlı çözümler getirmeye devam etmektedir. Teknolojik gelişim bireyselliği destekleyerek insanların bilgiye olan ihtiyaçlarını karşılamalarında yenilenen ve geniş çaplı fırsatlar sunmaya devam etmektedir. Teknoloji en geniş anlamıyla insanların fırsat arayışlarının temel çözüm ortağı olmaya başlamıştır. Bu yoğunluk teknolojinin toplumsal ve siyasal anlamda yapısal reformlar açısından da yeni fırsatlar sunmasını kolaylaştırmaktadır. Yapısal reformların inşa edilmesinde ve uygulanmasında görülen eksikliklerin ve yanlışlıkların kısa sürede düzeltilmesinde kullanılan en etkili yol teknolojik yöntemler olmuştur. Görülmektedir ki teknolojik imkanların artması, özellikle ulaşım, iletişim, bilgiye erişim, iş ve çalışma imkanlarının yeniden tanımlanması, ölçek ekonomisinden ve mali çöküş yaşayan gruplardaki gerilemeden daha çabuk piyasaya dönüş fırsatlarının sunulduğu bir zemin hazırlamaktadır. Bu müdahale alanının zenginleştirilmesi siyasi otoritelerce öncelikli bir çalışma başlığı haline gelmektedir.

Reform dizilimi ile aralarındaki etkileşim, sıralama, biçim, zamanlama, uzunluk, etki alanı vb. birçok açıdan siyasi otoriteleri düşünmeye zorlamaktadır. Toplumsal yapının beklentileri ve siyasi otoritenin kurguladığı yapısal reformların her birisi siyasal-yönetimsel bir eksen ve uyumlu olmalıdır. Toplumun beklentilerini aşan, eksik kalan ya da hatalı kurgulanan bu tip yapısal reformların etkili sonuçlar vermesi toplumsal refahı sağlayacaktır. Yapısal reformların bilinmesi, bir dizi halinde birbirini tamamlaması, uyumlu ve ekonomik kurallara göre uygulanarak siyaset-yönetim düzleminin işletilmesi ve başarılı olması siyaset ve yönetim otoritelerinin mevcut ilişkilerinin gelişmelerine öncülük edecek ve müdahale alanı konusunda belirleyicilik paylaşılacaktır. Bu etkileşim yapısal reformun gerçekleşmesinde ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Varsıl-Yoksul dengesinin sağlanmasında düzenleme çalışmaları, yapısal reform çalışmalarının sürdürülmesinde, sonuçlanmasında, kalıcılığında ve toplumsal refahın artmasında çok önemli bir yerdedir. Yapısal reformların yerine getirilmesinde düşünülmesi gereken bir konu da toplumun olumsuz etkilenen kesimidir. Mevcut siyasi iktidarın müdahale alanı olarak ve kamu yönetim sisteminin çalışma alanlarının en önemlilerinden birisi de bu kesimin üzerinde oluşan sorunların bertaraf edilmesidir. Bu anlamda yapısal reformlar ile yaşanan kayıpların ya da olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması için yeni ve çözüme yönelik tedbirler alınacaktır. Sorunların çözülmesinde kimin hangi konuda, ne kadar ve nasıl zarara uğradığının ayrıntılı, titiz ve samimi çalışmalar ile çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Günümüzde farklı müdahale alanlarının oluşmasına neden olan konuların siyasal sistemlerce devlet-halk etkileşimi içerisinde hangi tür bir yöntem kullanılarak çözüleceği ve bu çözümün nasıl sürdürüleceği öncelik sıralaması üst sıralara ilerleyen bir durumdur. Bu durumun geliştirdiği alternatif siyasi, idari ve toplumsal yeteneklerin pragmatik bir biçimde yönetsel otoritelerce göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

4. DEVLET-TOPLUM-REFORM İLİŞKİSİ VE TÜRK KAMU POLİTİKALARINDA YENİ MÜDAHALE ALANI TARTIŞMALARI

Yukarıda yönetsel otoritelerce dikkatle düşünülmesi gereken bir takım yeni kuşak yönetsel müdahale alanlarına değinilmişti. Bu kapsamda otoritelerce zorunlu olarak tanımlanan yenilikler ve hükümetin rolü hakkındaki yeni fikirler, amaçlanan sonuçların yanı sıra istenmeyen etkiler de doğurmuştur. Devlet-toplum etkileşimini çift yönlülük ilkesi altında geliştiren yeni yaklaşımların kamu yönetiminin müdahale sınırlarını belirlemesindeki yeri belirgin hale gelmiştir.

Yönetsel yenilikler, sadece kısa vadeli ekonomi ve verimlilik üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda parçalanma ve koordinasyon sorunları da yaratmıştır. Hükümetin rolü hakkındaki yeni düşünce sadece kamu sektörüne daha girişimci bir ruh kazandırmakla kalmamış aynı zamanda eşitlik ve sosyal uyum üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. YKY hareketinin en önemli tavsiyelerinden biri büyük ve çok işlevli kamu kurumlarının parçalara ayrılması ve bunların bir dizi tek-amaçlı organla değiştirilmesiydi. Bu ayrışma, kamu görevlerinin özel sektöre ve kâr amacı gütmeyen sektöre dağıtılmasına kadar uzanmaktaydı (Walle ve Hammerschmid, 2011: 7).

Konuya bu açıdan baktığımızda yapısal reform uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi, farklı kesimlerde farklı politika uygulamalarını da görmek mümkündür. Yapısal reformların temel amacını kaynak dağılımındaki yetersizliğin oluşması ve bu eksikliğin önüne geçilmesi olarak kabul edersek, yapısal reform politikalarının piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmayı amaçladığı söylenebilir. Piyasa başarısızlıkları bazen aşırı devlet müdahalesinden kaynaklanabildiği gibi, bazen de doğal tekel ve eksik enformasyon gibi çeşitli etkenlerden kaynaklanabilmektedir. Aşırı devlet müdahalesinden kaynaklı piyasa başarısızlıklarında devlet müdahalesinin azaltılması, özelleştirme gibi ekonomi politikaları yapısal reform politikaları olarak tanımlanabilirken, doğal tekel ve eksik enformasyon gibi nedenlerle ortaya çıkan piyasa başarısızlıklarında piyasa yapıcı olarak piyasanın etkin işlemesine yönelik devlet müdahaleleri de yapısal reform politikaları olarak incelenebilmektedir (Johnson, 2008: 6).

2000'li yılların sosyopolitik ve sosyoekonomik genel gerekliliklerine dikkat ettiğimizde en belirgin ihtiyaçların kapitalist birey temelinde şekillenen tüketim odaklılık ve bireysel hazzın tatmini şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Devlet aygıtı ve birey ilişkilerinin temelindeki bu çelişki alanı toplumun refaha erişmedeki sorunlarının yeniden tanımlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu ise birtakım soruları yeniden düşünmemize ve kurgulamamıza sebep olmaktadır. Kapitalist ekonomik düzenin tekrar eden kriz dönemlerinde reformların tek başına müdahale alanlarının şekillenmesindeki rolü evrilmekte midir? Devam eden krizler hangi müdahale alanlarının etki alanındadır? Çözüm kümelerinin yaratılmasında en pragmatik yol ya da yöntemi nasıl tanımlayabiliriz? Demokratik çözüm elemanlarını formüle etmek ne gibi faydalar sağlayabilir? Anti-yönetim uygulamalarını hizmete geçirmenin faydaları var mıdır? Bu şekilde cevap arayan soruları çoğaltmak elbette mümkündür. Ancak hangi ülkenin hangi tür bir ortamda ne tür bir reform yolunu takip edeceğinin açılımı karakteristik olarak devletin demokratik işleyişi, gelişmiş toplumsal değerler, kamusal alanın yeterince güçlü olarak tanımlanmaması, örgütlü hümanizmanın davranışsal olarak yerleşmesi ve realist ekonomi politikalarının denge gözetilerek çift yönlü bir biçimde devlet-birey açısından olumlu çıktılar yaratacak sonuçların oluşturulmasıdır.

Devletin ve toplumu oluşturan her bireyin istek, beklenti ve denetiminin kısacasında kalan kamu yönetimi artık kendi gücünü yenileyebilen, basit, sade, ekonomik ve hızlı çözümler üretebilen bir sisteme dönüşmek zorunda kalmıştır. Diğer bir deyişle her faaliyet alanını titiz bir şekilde hesaplayarak kurgulamak ve yürütmek durumundadır. Mevcut kamu yönetimi sistemleri bu evrim içerisinde hareket etmeye devam etmektedir. Ülkelerin sahip oldukları demokratik değerler ve toplumsal, psikolojik ve ekonomik genel karakteristik özellikler müdahale alanının ortamsal belirleyicileridir. Güncel teknolojik gelişmeler, ekonomik çeşitlilikler, bireylerin değişen özellikleri ve örgütlü hümanizmanın sağladığı yönetsel katkılar kamu yönetimindeki müdahale alanlarının yeni yüzünü göstermesinde önemli roller üstlenmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında yeni kuşak kamu yönetimi anlayışının ve uygulamalarının kapitalist ekonomik paradigmalarda çerçevesinde sunulan reformcu yaklaşımlarla geliştirildiği ve müdahale alanlarının esneklik ve yenilik ilkeleri ile birleştirildiği bir alan yaratıldığı kolayca

görülebilir. Kamu yönetimi disiplininin evriminde güçlü devlet-güçlü/zayıf halk, güçlü/zayıf devlet-güçlü halk dikotomileri üzerine inşa edilen yönetsel ve politik alan, bireylerle ortaklaşa oluşturulan kamusal alanın güçlenmesinde ve politik meselelerin kamu politikasına dönüştürülmesinde son derece etkili olmaktadır. Türkiye için özellikle 1980 ve sonrasında güçlenmeye başlayan bu yaklaşım günümüz şartlarında da devamlılık arz etmektedir. Bu durum postmodern ideolojik kamusal düşüncelerin evrilmesine önemli katkılar sağlayarak yeni ve sürdürülebilir uygulama imkanları getirmiştir. Yürütme fonksiyonu güçlendirilmiş bir yönetsel yapıda müdahale alanlarının yeniden tanımlanmasında yer alan yeni nesil görevler Türkiye’de 2000’li yıllar sonrasında önceden kestirilemeyen ve çabuk tanımlanamayan krizlerin atlatılmasında belirleyici olmaya başlamıştır.

Dünya, teknolojik hızlanmasını doğrusal olmaktan daha ileri bir konuma taşımaya başlamış, makroekonomik dengelerin gizli kalan özellikleri ülkelerin pazar, kaynak ve benzeri üretim araçları hakkında yeniden düşünmelerinin önünü açmış, savaşlar daha ekonomik formlar almaya başlamış, iklim değişikliklerinin insan hayatına doğrudan etkileri ve sonuçları kabullenilmiş ve devletler yeniden müdahale alanlarını ve kabiliyetlerini sorgulamaya özen göstermeye başlamışlardır. Türkiye, dünya ekonomik göstergeleri ve bunun oluşturmaya başladığı yeni kuşak koşullardan olumsuz biçimde etkilenen ülkeler arasında olmamaya özen gösteren gelişmekte olan bir ülkedir. Bu sebeple toplumun ekonomik gelişmişliği ve refahı devletin kendini yeniden tanımlamasıyla bir kez daha somutlaşmaya başlamıştır. Bu somutlaşmanın önünde beliren toplumsal, ekonomik, yönetsel, psikolojik ve siyasal sorunların gözden geçirilmesinde devletin yönetsel egemen gücü toplumun örgütlü özelliklerinden ve uluslararası örneklerden yararlanmaya daha yatkın olacaktır. Çift yönlü gelişen ve iç ve dış siyaseti şekillendiren bu ortam, devletin yönetsel yapılarının demokratik kaygılardan uzak bir şekilde yerel güçlerden de yararlanmasına imkân verecektir. Çalışmayı özellikle ekonomik gelişmişlik ve refah üzerinde odaklamaya çalışmakla birlikte bu kavramların önünde yer alan en büyük zorluğun krizler olduğu gerçeği değişmemektedir: Bu konuda devlet aygıtının Türki yönetim yapısı içerisinde meydana gelen yenileşme, gelişme ve iş birliklerinin birer kamu politikası olmaktan çok anayasal zeminde birleşerek toplumsal değer ve davranışları yönlendiren bir müdahale alanı oluşturması önemli bir gelişme sayılır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde geleneksellikten çok yenilikçi ve yeni kuşak kamu yönetimi değer ve davranışlarını ilke olarak benimsemiş bir yönetim kültürünün inşa edildiğini görmek zor değildir.

5. SONUÇ

Dyson (1980), güçlü ve zayıf devleti tanımlarken devletin egemen gücünden bahsederek yönetsel aygıtın toplum üzerindeki etkisine ve müdahale yeteneklerine ısrarla vurgu yapar. Burada temel görüş hem devletin hem de toplumun çıkarlarının sürekli korunmaları gerekliliği görüşüdür. Buna karşın zayıf devletin en önemli özelliği ise baskı gruplarının ön plana çıkarak çoğulcu yapılara sahip olunmasıdır. Müdahale alanlarının inşa edilmesinde toplumun temel talep ve istekleri ile beklenti ve sorunları çok önemli bir yer tutar.

Burada temel farkın ülkelerin kamu yönetimi sistemlerinde çalışma ve müdahale alanları belirleyicilerinin yönü olmakla birlikte genel olarak kamu politikaları odaklı bir anlayış göze çarpmaktadır. Oysa kamu politikası süreçlerinin reformların yenilikçi ve kalıcı özelliklerinin ön plana çıkmasıyla gündeme gelen “müdahale alanları” meselesi konuya ait tartışmaların yönünü yeni kuşak toplumsal, ekonomik, siyasal ve psikolojik müdahale alanları olarak ele almamıza imkân vermeye başlamıştır. Bu çalışmada, özellikle Türk kamu yönetiminde 1980 ve sonrasında görülmeye başlanan neoliberal reform çalışmalarında temel olarak yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesinde kullanılan müdahale alanları meselesine dikkat çekilmiştir. Dönemsel olarak kültürel, toplumsal, teknolojik, psikolojik ve siyasal anlamda yenilenen toplumların en çok tartışılan özellikleri devlet aygıtı ile olan ilişkileri olmaktadır. Örgütlü hümanizmanın gelişmesi, açıklık, poliarsik katılım düşünceleri ve kurumların demokratikleşmesi konularında atılan adımların destekleyicileri olan müdahale alanı meselesi günümüz kamu yönetimi tartışmalarının merkezindeki yerini almaya başlamıştır.

Türkiye için dünya ekonomi ve yönetim aktörlerinin çalışmaları önemli düşünce alanları olmakla birlikte günümüz toplumlarının ihtiyacı olan katılımcı yönetsel ortam ve buna bağlı şekillenen kamusal alanın da önemi artmaktadır. Yönetim otoriteleri ve birey açısından ne tür bir

reform zemini ve bu zemini zenginleştirecek tartışma soruları ile oluşacak tek ya da çift yönlü müdahale alanlarının belirlenmesi önemli bir zorunluluktur. Devlet aygıtının kendisi ile yan yana düşünmek durumunda kaldığı toplumsal çıkarların yerine getirilmesinde ne tür bir yol izleyeceği oldukça önemlidir. Türkiye'nin kalıcı reformcu politikalarının kamu yönetiminin katılımcı bakış açısı ile üretken üretim araçlarını birleştirmesinin bireysel ve toplumsal refahın üst düzeylere çıkarılmasındaki dengeyi yerine getirmesi kaçınılmazdır.

Reform türlerinin elde edilmesinde çalışmada daha çok son dönem yani 1980 ve sonrası yeni kuşak kamu yönetimi değer ve davranışları dikkate alınarak oluşan yönetsel kültür üzerinde durulmuştur. Çünkü bilinmektedir ki bir yöntem olarak da incelenecek “reform” düşüncesi dönemlere ayrılabilir bir başlık imkânı sunabilmekte iken Güler ve Keskin (2007)'e göre bu dönem Türkiye için “yapısal reform” dönemi olarak adlandırılmış ve bu başlık altında günümüz koşulları göz önünde bulundurularak tartışılmıştır. Dolayısıyla konunun kamu yönetimi açısından kalıcılığı, dönemsellikten çok daha fazla dikkate alınmıştır.

Sonuç olarak, Türk kamu yönetiminin önünde duran temel sorunlardan birinin de “müdahale alanı” meselesi ve buna bağlı geliştirilmesi gereken zorunluluklar olduğu gözle görülür hale gelmiştir. Günümüz kapitalist ekonomik yönetimlerde müdahale alanlarının şekillenmesinde ve yeniden tanımlanmasında göz önünde bulundurulması gereken konular çok çeşitli hale gelmeye başlamıştır. İnsanlığın ve postmodern düşüncenin çıkardığı bu kavramlar kamu yönetimlerinin yeniden tanımlanmasına sebep olmaktadır. Türkiye de dünya üzerindeki konumu, ekonomik yapısı, nüfusu, üretim araçları, sosyokültürel yapısı ve güçlü demokrasisi ile kamu yönetimi aygıtını daha işler bir duruma getirmeye özen göstermektedir. Bu davranışını kamu yönetimi kültürü ve yenilenen dünya ile birleştirerek uluslar üstü söz hakkına sahip olmaya kadar geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

- Alesina, A., Devleeschauwer, A., Easterly, W., Kurlat, S., and Wacziarg, R. (2002) Fractionalization (Working Paper: 9411). Cambridge: *National Bureau of Economic Research*.
- Bealey, F. (1999) *The Blackwell Dictionary of Political Science*, London: Blackwell Publishers, p. 282.
- Beetsma, R. M.V.J. and Debrun, X. (2004) “Reconciling Stability and Growth: Smart Pacts and Structural Reforms”. *IMF Staff Papers*, 51(3), 431-456.
- Büyük Meydan Larousse Ansiklopedisi (1986), s.9641.
- Drazen, A. and Easterly, W. (2001) “Do Crises Induce Reform? Simple Empirical Tests of Conventional Wisdom”, *Economics and Politics*, 13(2), 129-157.
- Dyson, K. H. F. (1980) *The State Tradition in Western Europe: Study of an Idea and Institution*, Oxford, Martin Robertson.
- Ercan, F. (2005) “Türkiye’de Yapısal Reformlar”, *Kapitalizm ve Türkiye I: Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi*, Der. Fuat Ercan Yüksel Akkaya, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 369-429.
- Genç, F. N. (2010) Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı. *Türk İdare Dergisi*, 446, Mart 2010, 145-160.
- Güler, B. A. (2003) “Nesnesini Arayan Disiplin: Kamu Yönetimi”, *Türkiye’de Kamu Yönetimi*, Burhan Aykaç, Senol Durgun ve Hüseyin Yayman (der.), Ankara: Yargı Yayınevi, s. 531.
- Güler, B. A. ve Keskin N., (2007), “Devlet Reformunu Tarihten Çalışmak”, Ed. Şinasi Aksoy, Yılmaz Üstüner, *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar*, S.101-152, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Heinemann, F. (2004) Explaining Reform Deadlocks (Discussion Paper 04-39). *Mannheim: Centre for European Economic Research*.
- Hoj, J., Galasso, V., Nicoletti, G., and Dang, T.T. (2006) *The Political Economy of Structural Reform: Empirical Evidence of OECD Countries (Economics Department Working Papers, No:501)*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.
- Moises N. (2000) “Fads and Fashion in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Confusion?”, *Third World Quarterly*, Vol. 21, No. 3, p.521
- Rogers, R., E., (1975), *Organizational Theory*, London: Allyn&Bacon Inc., p. 207.
- Sürgit, K., (1972), *Türkiye’de İdari Reform*, Ankara: TODAİE Yayınları, 1972, s. 10.

The Commonwealth (2016), *Key Principles of Public Sector Reforms Case Studies and Frameworks*, December 2016.

Torres, L., (2004), “Trajectories in Public Administration Reforms in European Continental Countries”. *Australian Journal Of Public Administration*, Blackwell Publishing, 63(3) 99-112.

Tria, G.ve Valotti, G., (2016) *Introduction: Challenges of Public Sector Reform*, Brooking Institute.

Walle, V. S. ve Hammerschmid, G. (2011) The impact of the new public management: Challenges for coordination and cohesion in European public sectors. *Halduskultuur – Administrative Culture*, 12(2), 190-209.

Yalçındağ, S. (1971) “Devlet Kesimini Yeniden Düzenleme Çalışmalarının Amacı ve Stratejisi Üzerine”, *Amme idaresi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 2, s. 24.

Yıldırım, C. (2011) “Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2), 1-23.

EXTENDED SUMMARY

Public administration has had to constantly renew and develop the forms and planes that the tasks it performs for the social structure will transform in order to renew its diversity and content. Especially the big economic problems that the world started to face after the Second World War started to form new discussions in public administrations that will continue until the 1980s. These discussions are not only related to the world economic order, but also in the policy titles in which regional unions will act jointly. The basic scale used in the construction of political, ideological and social balances around the world is based on economic development management.

Purpose

The main purpose of the research is to draw attention to the issue of the main intervention areas used in the realization of structural transformations in the neoliberal reform studies that started to appear in Turkish Public Administration in 1980 and after. The second aim of the research is to discuss the permanence of these intervention areas within the public order and to provide up-to-date suggestions.

Methodology

The method of the research is descriptive method.

Findings

Changes in management authorities, especially those that are lacking in development management or have never occurred, have evolved under periodic effects. In addition, social, cultural, technological, economic, etc. a number of administrative imperatives have also begun to impose important new responsibilities on the public administration systems of states. This is the main subject that is the basis for the deepening and proliferation of reform efforts and is becoming more and more important. In monitoring the reform efforts in the world and Turkey as the main starting point, this requirement is observed seriously. Economic crises play an important role in strengthening the administrative, political and structural policies of states as a result of global interaction.

Bealey (1999); defines "reform" as a commonly used term for expressing innovations or stopping and not operating erroneous work entirely. In today's administrative and political structures, there are quite wide and various changes. Due to this change, the need for continuous renovation and development of existing structures and systems has increased. In order to meet this increase and provide a solution-oriented public administration, a planned, rational and continuous reform design that is applied in detail by the administrations is universally accepted.

Public Administration theorists have frequently emphasized some concepts. These are universal concepts such as minimal state, delegation of powers to local, reform of public personnel regime, democratic participation and state citizen relations. (Torres, 2004: 100-101) It can be seen that some of the topics in these concepts have started to attract the attention of public administration. The first of these is the intervention effect and power of the state.

According to Beetsma and Debrun (2004), structural reform application areas show themselves mainly in three areas. These are product markets, labor markets and financial markets. The main purpose of structural reforms is to eliminate the problems such as incomplete information, imperfect competition and rigidity in these markets and to reach the potential output level of the economy. Although it is thought that structural reform policies, which come out as a series of policies that support economic development and increase social welfare, will be supported by all segments of the society, structural reform policies are being reacted by some parts of the society.

Another important concept that the parameters that try to define the new public administration are benefiting from is the "Public Management Reform". The state, which owns the theoretical and practical infrastructure that ensures the continuity and cooperation of the social order, is a political system that holds the mandatory power in the hands of the state. This system works differently from all other institutions, and this difference broadens its scope with the support and influence of the dominant decision makers and auxiliary legal authorities in today's world.

Different searches have emerged today regarding the limits and scope of public administration. Traditional public administration behavior considers public administration as a

discipline that occurs within the activities of the state. In relation to political theory, the main subject of public administration is accepted as the fulfillment of public services.

From the perspective of Turkey a new generation of public management and administration of the capitalist economic paradigms are developed with reformist approach presented in the framework of the areas of intervention and innovation with the principles of flexibility and can be easily seen that the combined space is created. In the evolution of the public administration discipline, the administrative and political field built on strong state-strong / weak people, strong / weak state-strong public dichotomies is extremely effective in strengthening the public space created with individuals and transforming political issues into public policy. In 1980, and especially after the beginning of this approach today's conditions for Turkey to strengthen poses continuity.

Conclusion and Discussion

As a result, it became apparent that one of the main problems facing the Turkish public administration is the “intervention area” issue and the necessities to be developed accordingly. In today's capitalist economic administrations, the issues that need to be taken into account in shaping and redefining the areas of intervention have started to become very diverse. These concepts created by humanity and postmodern thinking cause redefinition of public administrations. Turkey its position on the world economic structure, population, production tools, makes every effort to bring more jobs to the state of the public administration device with socio-cultural structure and strong democracy. By combining this behavior with the culture of public administration and the renewed world, it should develop up to having a transnational word.